THE LAGHU SHABDARTHASARVASVA

A

anskrit Encyclopædic Lexicon

BY

Mahamahopadhyaya Sree Paravastu

Venkata Ranganathacharya Aryavaraguru.

VOL. I. PART 2.

OF WORDS BEGINING WITH అ.

లఘుశబ్దార్థసర్వస్వమ్

మహామహోపాధ్యాయ శ్రీపరవస్తు

వేఙ్కట రఙ్గనాథాచార్యార్యవరగురుకృతిః.

అజాదికాణ్డే అకారాదివర్గో ద్వితీయః

Published by S. P. V. Ranganathasvami Ayyavaralugaru

Printed by Rachakonda Appalanarasimham

at the ARSHA Press, Vizagapatam. 1898.

సమస్త శాస్త్ర శబ్ద సర్వస్వమ్.

అకారాదిక్రమః

(అ)

ర్ఘభేదోదీర్ఘః - తస్యచ స్వరాః - ఉదాత్తానుదాత్త
నామకస్వరాః సానునాసిక భేదేన ద్వైవిధ్యాత్ - అ
...దీర్ఘ అఇతి తద్విశేషతః - అ కపిసిద్ధవర్ణపాఠే
...ర్ణః - అత్రైవ ప్లుతో ఉపస్థితః ఇత్యాశయేన
...ప్లుతః - అయమ్ - ఆకార ఇతి ఆత్ ఇతిచ
...ఫల...
... విప్రయోగఫలమ్. స్త్రీః.
...న - * ఆత్వా.
...పదమ్ - * అధ్యాష్.
...కృత్యాదివిశేషః - అయం సంస్కృ ర్వ్యాదిశ్ ధాతో
...స్వాత్ర...ధాతోః స్వదధాతోః ప్యాభ్యాం
...ఇతి ధాతుభ్యాంచ భవతి - తత్ర స్వదధాతోర్థ
...స్థాదేశః - * స్వదయా - నిక్షా - స్వాధా - విషా -

...విశేషస్య టా ఇత్యస్య స్వరూపమ్ - * శేఫసా.
...త్యయవిశేషాణాం టాప్ డాప్ చాప్ ఇత్యేషాం
- * ఖట్వా - సీమా - సూర్యా.
...విశేషణాః అచ్ డాచ్ ఇత్యనయో రూపమ్ -
...పటపటాకరోతి.
...దేశవిశేషః - * యాసురథారక్తితయా ది
...అశ్వనాభస్థనిదాహ - ఆత్ ఇత్యేషాం సు
...శేషాణాం రూపమ్ - ఉ - నాభా పృథివ్యాః - వ
...తి - ప్రియాహా.
...రాహః - (అప్ క్విప్) ఘు - సర్వగతో వాయుః -
...ంచారః - ఘటః.
...ప్రకృత్యః - పూర్వప్రత్యయేన ... స్వార్థస్య
...ద్యోతకః - * ఆపిబంతు సస్తేన - [పూర్వముక్తం
... ఇదానీంత్వపంతు సస్తేన ఇత్యర్థః] విస్మృతస్య
...యాదో ద్యోతకః - * ఆపివం కిలతత్.
...ద్యోతకత్వం సముచ్చయద్యోతకత్వం
...దృష్టమ్.

అక్ - ధా. అక - లిట్ - * ఆక - అక్షూ - లుఙ్ * అక్షీత్.

అక - ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః - సచ భుజధాతోర్భవతి - * భుజా - బలాకాదయః పినాకాదయశ్చ తత్ప్రత్యయాన్తాః - అకప్రత్యయస్య కృత్వాత్స్వరూపమ్ - ఉ. పాకా కమ్ - పాకః ప్రత్యయస్వరూపమ్ - ఉ. జల్పాకః.

ఆకడారాధికారః - [వ్యాకరణే] అష్టాధ్యాయ్యాం ప్రథమాధ్యాయ చతుర్థపాదస్య ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయ పాదసమాప్తి పర్యన్తోఽధికారః - అస్మిన్నధికారే పఠితాసు సంజ్ఞాసు ఉత్పన్నతయైకస్యైకైవ సంజ్ఞా భవతి - తత్ర ద్వయోర్మధ్యే ఉపరితనాసా భవతి - యతస్తు ద్వయోః స్వాపరత్వం తత్రైవ రా.

తత్రస్థాస్సంజ్ఞా యథా - విభక్ - నదీ - ఘి - లఘు - గురు - అఙ్గమ్ - పదమ్ - భమ్ - అపాదానమ్ - సమ్ప్రదానమ్ - క్రుధద్రుహోరుపసృష్టయోః కర్మ - కరణమ్ - దివస్తథా కర్మ - తస్యైవ పరిక్రయణే సంప్రదానమ్ - అధికరణమ్ - అధిశీఙాదీనామాధారః కర్మ - కర్మ - కర్తా - హేతుః - నిపాతాః - ఉపసర్గాః - గతిః - కర్మప్రవచనీయాః - పరస్మైపదమ్ - ఆత్మనేపదమ్ - ప్రథమః - మధ్యమః - ఉత్తమః - ఏకవచనమ్ - ద్వివచనమ్ - బహువచనమ్ - విభక్తిః - సంహితా - అవసానమ్ - సమాసః - అవ్యయీభావః - తత్పురుషః - ద్విగుః - బహువ్రీహిః - ద్వన్ద్వః.

తత్ర నదీసంజ్ఞయా ఘిసంజ్ఞాయా బాధాత్ శకట్యై ఇత్యత్ర న గుణః - గురుసంజ్ఞయా లఘుసంజ్ఞాయా బాధాత్ అపపఠత్ ఇత్యాదౌ న స్వభావేన - భసంజ్ఞయా పదసంజ్ఞాయా బాధాత్ రాజ్ఞ ఇత్యాదౌ నలోపో న - ... పదసంజ్ఞయా భసంజ్ఞాయా బాధాత్ ... ఇత్యత్ర ... కరణాధికరణకర్మకర్తృసంజ్ఞాభిరపాదానసంజ్ఞాయా బాధాత్ ధనుషా విధ్యతి కంసపాత్ర్యాం భుఙ్క్తే గాం దోగ్ధి ధనుర్విధ్యతి ఇత్యత్ర న పఞ్చమీ - క్రుధద్రుహోరుపసృష్టయోః కర్మసంజ్ఞయా సంప్రదానసంజ్ఞాయా బాధాత్ క్రూరమభిక్రుధ్యతి క్రూరమభిద్రు

[illegible] భవతి [illegible]

[illegible] సంజ్ఞా [illegible]

[illegible]

అద్య [illegible] సంజ్ఞ [illegible]

[illegible] సంజ్ఞా [illegible] ఇత్యాది [illegible]

[illegible] సంజ్ఞా [illegible] భవతి [illegible]

[illegible] సంజ్ఞా [illegible] కరణాత్ [illegible]

[illegible] సంజ్ఞా [illegible]

[illegible] భవతి [illegible] సంజ్ఞా [illegible]

[illegible] సంజ్ఞా [illegible] ఇత్యాది [illegible] సంజ్ఞా భవతి [illegible]

[illegible]

ఆకల్య- (అకల-వ్యఙ్) న- [illegible]

ఆకన- [illegible] - [illegible] - [illegible]

నాయకః.

ఆకనాయని - (ఆకన - ఫిఞ్) దేశవిశేషః.

ఆకిస - వ్యాకరణే యుష్మదస్మదోః షష్ఠీబహువచనస్య ఆకమాదేశః ॥ యుష్మాకం - అస్మాకమ్.

ఆకమ్పిత - (ఆఙ్ - కపి - క్త) త్రి - ఈషత్ప్రకమ్పితేన సంగీతశాస్త్రే ఆకమ్పితం నామ గమకవిశేషః - శనైరూర్ధ్వగాముకః స్వదిక్ఛేపితం శిర ఆకమ్పితమితి తల్లక్షణమ్ - తద్వినియోగః - పురోభవస్య నిర్దేశే - పృష్టే - సఞ్జ్ఞాయామ్ - ఆహ్వానే - ఆవాహనే - స్వమనః స్థితస్య కథనే చ.

ఆకర - [ఆఙ్ - డుకృఞ్ - ఘ] (ఆఙ్ - కృ - అఘ) స్థానసమూహః ఉత్పత్తిస్థానమ్ - ఖనిః - భాష్యగ్రన్థః - వైశేషిక శాస్త్రే ఆకరజం నామ తేజోవిశేషః - తస్య సువర్ణాదికమ్ - తస్మాత్ జనకం [illegible] వేత్యస్య.

ఆకరిక - (ఆకర - ఠక్) త్రి - ఆకరాదాగతః - ఆకరేనియుక్తః.

ఆకర్ణన - [ఆఙ్ - కర్ణ - ల్యుట్] న - శ్రవణమ్.

ఆకర్ష - ఆకర్షాదిః - (ఆఙ్ కృష - ఘఞ్) పు - ఆకర్షణమ్ - శారిఫలకమ్ - ద్యూతమ్ - పాశకః - ఇన్ద్రియమ్ - ధనుర్భ్యాసాధనీకృతం వస్తు - సువర్ణ పరీక్షా - నికషోపలః - తేనచ కర్షతీత్యర్థే ఆకర్షశబ్దాత్ ష్ఠల్ - ష్ఠే ఆకర్షికః. ఆకర్షశబ్దోఽకర్షాదిరితి గణరత్నమ్ - తస్య శారిఫలకం వాఽర్థః.

ఆకర్షక - (ఆకర్ష - కన్) త్రి ఆకర్షకుశలః - అక్షస్య శారిఫలకస్య వా కరణే సాధుః.

(ఆఙ్ - కృష - ణ్వుల్) అయస్కాన్త విశేషః.

[అలఙ్కారశాస్త్రే] నాయకవిశేషః - దూరాదాకర్షణశక్తిర్యస్య ఆకర్షక ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆకర్షణ - (ఆఙ్ - కృష - ల్యుట్) న. ఆకృష్టిః.

మన్త్రశాస్త్రప్రసిద్ధో మన్త్రకర్మవిశేషః - తస్య కాలో వసన్తేదివా ప్రహర ద్వయం మధ్యాహ్న పర్యన్తమ్ - ఆసనం వ్యాఘ్రచర్మాసనమ్ - శరీరసంస్థానరూపే ఆసనే తు నియమో నాస్తి - జపే ఉపాంశుః - నచాఙ్గుష్ఠమధ్యమాభ్యాం కార్యః - నచ భగ్న భవన్మణిభిః కార్యమితి కేచిత్ - ధ్యానం తు చతుర్దశ పత్మే మూలాధారే యోనిస్థానే కార్యమ్ - ప్రాణశక్తిస్తు రక్తవర్ణా ధ్యేయా - హోమశ్చ ద్రావ్యణేలవఙ్గ్రఫలజాతిప్రియఙ్గు [illegible] కాని.

ఆకర్షణ సాధనం యథా - ఐం కారో వాశం భీషణం వా మధ్యగతం ధ్యాయేత్ - శ్రీ క్రోం [illegible] దక్షిణభాగగతం ధ్యాయేత్ - తదుభయం స్వహస్తస్థితం ధ్యాయేత్ - తతో మన్త్రం జపేత్ - తదక్షరాణి హ్రీం క్రోం రక్తచాముణ్డా సంబోధనం కృత్వా తదగ్రే ద్వితీయైక వచనాన్తరూపం ద్వయం - అముకశబ్దో ద్వితీయాన్తః ఆఙ్ పూర్వక కృష ధాతోర్లోట్ మధ్యమైక వచనాన్తస్య రూపం ద్వయం - హ్రీం క్రోం - ఇతి - అస్య మన్త్రస్య పూర్వమయుతజపాత్సిద్ధిః.

యద్వా యం కంచిన్మనుజగురూపదిష్టం మన్త్రముదఞ్జపేత్ - తతః ప్రాత్యర్గ్యం మదయుక్త [illegible] సాధకో ధ్యాయేత్ - [illegible] తేనాకర్షణసిద్ధిర్భవతి - సాధయానారక్త [illegible] మన్త్రం త్రిశాత్ - తత్ప్రాజయిత్వా [illegible] పరేత్ సిద్ధిః - తత్ప్రత్యేకం [illegible] తేనమన్త్రయుతాకర్షణం [illegible] మన్త్రం జపేత్ - [illegible] ధ్యాయేత్ - [illegible] మన్త్రం విలిఖ్య పూజయిత్వా [illegible] సహస్త్రం విలిఖ్య [illegible] కాలః - అజానస్య మస్య బుధ్న [illegible] య అజామాత్రేణ సంపిష్య స్త్రీణాం పుంసాం [illegible] నాం వా శిరసి క్షిపేత్ - వివాన్తరమ్ - [illegible] భూమౌ శోషయిత్వా దాహేత్ - తద్భస్మ [illegible] తైలేన ఘృతేన యోజయేత్ - సిద్ధావిశేషః - సాధ్యస్య [illegible] నామ సాధ్యాం వృత్తి [illegible] న ప్రతిమాం కారయిత్వా తస్యా హృదయే [illegible] స్త్రీనామాక్షరాణి విలిఖ్య మాతృకాక్షరైర్విభనేత్ [illegible] మన్త్రయేత్ - అథమన్త్రాన్తరమ్ - అమునశబ్దో ద్వితీయా ఆకృష్టి కర్తృన్యస్య [illegible] - కృష్టిప్రతీతి అముకస్య [illegible] గద్యయా చ - అస్య మన్త్రస్య చతుర్దశ జపాద్ధ [illegible] నామ చేతికి [illegible] - పతి [illegible] మాత్స్య [illegible] - అథాపరో [illegible] వర్తి శబ్దశ్చతుర్థ్యన్తస్సాహా కారశ్చ - అస్య [illegible] సిద్ధిః - సుగత కమణి స్థితో భ్రమరో యస్మాన్నాసి [illegible] కృత్వా చితి కాష్ఠైర్దహేత్ - తయోర్భస్మ [illegible] వేష్టయిత్వా పోటలీద్వయం కుర్యాత్ - తయోరేకం [illegible] ఆజానుదృఢం బధ్నీయాత్ - యది సా [illegible] తావత్ దృఢం బద్ధ్వా తద్భస్మ స్త్రియాః శిరసి నిక్షిపేత్ - అపరం స్వహస్తే రక్షేత్ - తస్యా ఆకర్షణం భవతి - ఓం రక్త మన్త్రాభిమన్త్రయేత్ - అన్యోన్యమన్త్రః - హ్రీం క్రోం కారః విదవిద ధాతోర్లోణ్మధ్యమైకవచనాన్తం [illegible] పరేతి చ సర్వవిద్యాధిపతయే నమః ఇతి - అనేన మన్త్రేణ [illegible] హ్రీం కీలక మష్టోత్తరశతాభిమన్త్రితం కృత్వా యస్యా ద్వారమార్గే నిరోధయేత్ తాం స్త్రియమాకర్షతి - అస్యశ్చ మన్త్రః - క్రోం ణనః - అముమితి గర్జేత్ - పఠతి చ - అస్య మన్త్రస్య లక్షజపాత్ స్త్రీణామాకర్షణం భవతి - పునరపరో మన్త్రః - ఘం ధాతుర్లోణ్మధ్యమైక వచనాన్తో ముశ్యుణ్యథనం బుద్ధిః హోశబ్దద్వయం చ - అనేన మన్త్రేణ కుచ్ఛ కోర ప్రతి [illegible] యా ప్రతికృతిం కృత్వా అష్టోత్తరశతసాహస్రాభిమన్త్రితేన ము

[illegible] - [illegible] అథ [illegible] మహర్షి [illegible] [illegible] అహాన్వనా [illegible] ఖదిరా [illegible] ఆర్షప్రాత్యయ [illegible] [illegible] [illegible] యుక్తా॥

అకర్షణ [illegible] యథా - స్వరక్తయుక్తరక్త [illegible] [illegible] [illegible] - త [illegible] [illegible] [illegible]

అ [illegible] యథా - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఫలమ్.

[illegible] యథా - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సంక్రాన్తరసఫలితా॥

హస్తమాత్రే ముద్రా యథా - [illegible] ముద్రాయాం [illegible] [illegible] ఫలమ్॥

అకర్షణ బీజమాహుః.

ఆకర్షబీజ - న. ఆకారః.

ఆకర్షాది - వ్యాకరణే గణవిశేషః - తత్రపఠితాశ్శబ్దాః - ఆకర్ష- త్సరు- పిశాచ- పిచణ్డ- అశని- అశ్మన్- నిచయ- చయ- విజయ- జయ- ఆచయ- నయ- పాద- దీప- హ్రద- హ్లాదగద్గద- శకుని- ఇత్యేతే ఏతద్గణపఠితాశ్శబ్దాః [illegible] [illegible] - అకర్షాదిభ్యః కన్ ఇతి - కన్ప్రత్యయరహితపాఠోచ్చారణం తన్ముఖ్యః - ఆకర్షకః - కుశల ఆకర్షకః - పాశాన్తరత్వాకర్షకః.

ఆకలన - (ఆ - కల ల్యుట్) న. ఆకాఙ్క్షా - గణనమ్ - జ్ఞానమ్ - బన్ధనమ్ - శమ్యాహః

ఆకల్ప - (ఆఙ్ - కృపూ - ఘఞ్) పు. కల్పనా - వేషః.

ఆకల్య - న. రోగః.

ఆకల్యక - పు. మోహగ్రన్థిః - ఉత్కణ్ఠా - హర్షః.

ఆకల్ల - పు. వైద్యశాస్త్రే ఔషధద్రవ్యవిశేషః - తత్పర్యాయాః. కరహాట- తీక్ష్ణకీల - కురణ్టక - భాషాయామ్ - అక ల్కరా - అస్య గుణాః - తీక్ష్ణత్వమ్ - ఉష్ణత్వమ్ - శోథనాశిత్వమ్ - బలకరత్వమ్.

ఆకష - (ఆఙ్ - కష - ఘ) పేషణపాషాణః - ఆకషేణచరతి [illegible] ఆకషికః - వివక్షాయామ్ ఆకర్షాత్ ష్ఠల్ ఇతి సూత్రేణ [illegible]

[illegible] ఇతి వ్యాఖ్యానంచేతి.

(అకషాదిః -) [illegible] - అకషాదిభ్యః కన్ ఇతి సూత్రే [illegible]

ఆకషక - (ఆకష - కన్) నికషోపలః.

ఆకషాది - వ్యాకరణే గణవిశేషః - అయంచ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ఆకషిక - (ఆకష - ష్ఠన్) [illegible] [illegible]

ఆకస్మిక - (అకస్మాత్ - ఠక్) త్రి. అకస్మాత్సిద్ధః - [illegible] [illegible] [illegible] - కంటక్యా ఉక్తః.

వైద్యశాస్త్రే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ఆకాఙ్క్ష - స్త్రీ. [న్యాయశాస్త్రే] శబ్దేన శాబ్దబోధజనకవాక్యార్థకారణవిశేషః - [illegible] [illegible] [illegible] తేషామయమాశయః - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇత్యాద్యాపదమ్ [illegible] [illegible] ఘటపదార్థాభావవదన్యత్వమ్ - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నీలంసరోజమిత్యాదౌ [illegible] [illegible] - నద్వితీయః - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఘటః కర్మత్వమిత్యాదావతి ప్రసఙ్గాత్ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] - యోగ్యతాయాః [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] తేషామయమాశయః [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శాబ్దబోధేచ్ఛా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శాబ్దబోధేచ్ఛాయామపి [illegible] [illegible] శాబ్దబోధేచ్ఛా [illegible] [illegible]

తాయాజేత ద్వారమిత్యత్రార్థాధ్యాహారపక్షే స్వర్గకామపి
ధానయోరపదస్మారితయోరాకాఙ్క్షాసంభవాత్ - తత్రై
వ శబ్దాధ్యాహారపక్షేఽపి ఘటః కర్మత్వమానయనం కృతిరి
త్యత్రాప్యాకాఙ్క్షాపత్తేశ్చ.

ఆచార్యాస్తు లక్షణం తు జిజ్ఞాసాం ప్రతియోగ్యతాఽఽ
కాఙ్క్షేతి. సా చ శ్రోతరి తదుచ్చారణజన్య సంసర్గావగమ
ప్రాగభావ ఇతి - తస్యాయమాశయః తద్వాక్యజ్ఞానజన్య
తాదృశశాబ్దబోధప్రాగభావ స్తద్వాక్యజ్ఞానేన తాదృశశా
బ్దబోధజననే ఆకాఙ్క్షేతి - కారణతావచ్ఛేదకం
తేన కార్యతా చ నష్టా యేన - తేనైకస్య పురుషస్య తాదృ
శశాబ్దబోధప్రాగభావసత్త్వేఽన్యస్య న తాదృశశాబ్ద
బోధః - ఏతల్లాభార్థమేవ శ్రోతరీతి పదమ్ - ఘటః కర్మ
త్వమిత్యాదౌ ఘటస్య [illegible]
[illegible] ఇత్థం చ తత్ర తద్వా
[illegible] ప్రసిద్ధ్యా తత్ప్రాగభావ
[illegible] తత్రైవ తాదృశ
[illegible] యబోధప్రాగభావమాదాయ ఘ
[illegible] దిత్యాద్యన్వయబోధేఽపి సాకాఙ్క్షత్వ
[illegible] తాదృశేతి - తదితి వాక్యజ్ఞానవిశేషణం తేన
[illegible] జలం నద్యాః కచ్ఛే మహిషశ్చరతీత్యత్ర తాత్పర్య
జ్ఞానవశాత్ తాదృశవాక్యజ్ఞానజన్యనదీకచ్ఛాన్వయబో
ధసంభవాత్తత్ప్రాగభావసత్త్వేఽపి తద్వాక్యవిషయతయా
తజ్జ్ఞానస్య తత్ర తాత్పర్యవశాజ్జలాన్విత నద్యాః కచ్ఛేఽ
న్వయబోధో న జన్యత ఇతి న తత్ప్రాగభావః - న చ నీలో
ఘట ఇత్యాదౌ వస్తుతః క్రమికశాబ్దబోధద్వయం వినాఽపి ధా
రావాహికశాబ్దబోధాపత్తిః - ఖణ్డవాక్యార్థబోధానన్తరం
ఖణ్డవాక్యార్థఘటిత మహావాక్యార్థబోధోత్పాదాత్ నీలో
ఘట ఇత్యాదౌ వస్తుతః క్రమిక శాబ్దబోధద్వయే ధారా
వాహికశాబ్దద్వయయోరప్యుపాదాన సామానాధికరణ్య మహా
య ప్రాగభావోపాదానమ్ - న చ జ్ఞానస్యాకాఙ్క్షావ్యవస్థి
తియా తత్రాపి తత్ప్రామాణ్యాభావసంభవ ఇతి వాచ్యమ్-
తథా సతి తాదృశేచ్ఛాం వినాఽపి ధారావాహిక శాబ్దబో
ధాపత్తేః - ఇతి

తదపి న యుక్తమ్ - ఘటః కర్మత్వమిత్యాదౌ ఘటస్య
కర్మత్వమిత్యాద్యభేదాన్వయబుద్ధిప్రాగభావస్య సిద్ధావసిద్ధా
వపి ఇదం తాదృశాన్వయబోధే నిరాకాఙ్క్షమితి వ్యవహార
విలోపప్రసఙ్గాత్ - ఏతన్మతే స్వజ్ఞానజన్యతాదృశాన్వ
యబోధ ప్రాగభావకాలీన త్వాభావస్యైవ తాదృశవ్యవ
హారవిషయత్వాత్ - తాదృశప్రాగభావకాలీనం యద్య
త్ప్రసిద్ధం తస్య తాదృశవ్యవహారవిషయత్వేన తథాపి
వ నేఽపి - యత్ర నదీజలాన్వయబోధతాత్పర్యేణ నివిష్టం
జలం నద్యాః కచ్ఛే మహిషశ్చరతీతి కేన చిత్ప్రయుక్తే ఏకో వి
షయలం జలమిత్యనుప్రాయాపరిసరతాత్పర్యమేణ వా నదీకచ్ఛా
న్వయబోధ తాత్పర్యకమపైతి - అపరస్తు నదీజలాన్వయ
బోధే - తత్ర జలే కచ్ఛే చ న తాద్రూప్యఅన్వయబోధా ప్రసిద్ధా
ర్థమితి నదీకచ్ఛాన్వయబోధసాకాఙ్క్షం నదీజలాన్వ
యబోధసాకాఙ్క్షంచేతి వ్యవహారప్రసఙ్గః - న చేష్టాప
త్తిః - యస్మిన్ తన్వయబోధే తాత్పర్యం నాస్తి తత్రైవ నిరాకా
ఙ్క్షవ్యవహారస్యైవ సత్త్వే సిద్ధత్వాత్ - తాత్పర్యవిషయత్వే
నాన్వయబోధవిశేషణే తద్దోషవారణేఽపి - నిరుక్తప్రాగభా
వాభావస్య కారణతావచ్ఛేదకతావ్యాప్తత్వాత్తదవచ్ఛేదకా
భావ ఇతి నిరుక్తప్రాగభావ రూపాకాఙ్క్షాయాః సాధార
ణ్యేన కారణతావైయర్థ్యమ్ - యదపి ఘటః కర్మత్వమిత్యా
దౌ భేదాన్వయబోధస్య ఘటమానయేత్యాదౌ వినాపి తత్త
చ్ఛాబ్దబోధద్వయేచ్ఛాం ధారావాహికశాబ్దబోధస్య చ వా
రణాయ నిరుక్తకారణతాయా ఆవశ్యకత్వమిత్యుచ్యతే - త
దా యోగ్యతాఽఽసత్త్యోః శాబ్దబోధకారణత్వం న స్యాత్ -
అయోగ్యేఽనాసన్నే చ నిరుక్తప్రాగభావాభావేనైవ శాబ్ద
బోధాభావోపపత్తేః - న చానుమిత్యాద్యనురోధేన విశి
ష్టబుద్ధిసామాన్యం ప్రతి తదభావనిశ్చయాభావస్య హేతు
తాయాః క్లృప్తతయా శాబ్దబోధేఽపి బాధాభావరూప
యోగ్యతాహేతురితి వాచ్యమ్ - అనుమిత్యాదావపి తత్త
త్ప్రాగభావజన్యానుమిత్యాదిప్రాగభావ హేతుతాయా ఏవ
సువచత్వాత్ అనన్తకార్యకారణభావస్య దోషత్వేన
క్లృప్తాకాఙ్క్షాయా అపి తదనుపపత్తేః - న చాకాఙ్క్షా
యా హేతుత్వేఽపి బాధాభావరూపయోగ్యతాయాశ్శాబ్ద
బోధహేతుత్వమావశ్యకమన్యథా యత్ర వహ్నినా సిఞ్చతీతి యో
గ్యతానిశ్చయాత్మక వాక్యజ్ఞానం తత్ర తస్య ప్రాగభావాభావజ్ఞా
తక పదార్థద్వయోపస్థితౌ తత్రోఽయోగ్యతానిశ్చయసా
సత్త్వేఽన్వయబోధ సత్త్వే తత్ప్రాగభావసత్త్వేఽప్యన్వయబో
ధాపత్తిః - ఏవం పదజన్యపదార్థోపస్థితి రూపాయా సత్తేరపి
హేతుతావశ్యకీ - ఇతరథా తాదృశోపస్థిత్యవ్యవహిత పూ
ర్వోత్పన్నతాత్పర్యాదివిషయక వాక్యజ్ఞానవ్యక్తేస్తాదృశా
న్వయోపస్థితిముపేఽపి శాబ్దబోధాపత్తేః - ఏవమనుమిత్యా
దావపి బాధాభావస్య హేతుత్వమావశ్యకమ్ అన్యథా బా
ధావ్యవహితోత్తరోత్పన్న పరామర్శాదివ్యక్తితో వ్యతి
యత్నేఽనుమిత్యాద్యాపత్తేరితి చేత్సత్యమ్ - ఏవం సతి ప్రా
గభావస్య కార్యమాత్రం ప్రతి హేతుత్వాత్ శాబ్దబోధప్రా
గభావత్వాసంభవేన ఆకాఙ్క్షా శబ్దబుద్ధావ సాధారణ కార
ణమితి ప్రాచీనోక్తి విరోధాపత్తేః - యద్యపి నిరు
క్తాకాఙ్క్షాయాః ప్రాగభావత్వేనాన్యత్ర హేతుత్వేఽపి ని
రుక్తప్రాగభావత్వేన తదసాధారణత్వం సంభవత్యేవేతి నో
క్తదోషః - తథాపి ప్రాగభావస్యాకాఙ్క్షాత్వేఽభిహితో
ప్యాకాఙ్క్షాయోగ్యవ్యవహారనియామకా ఘటః కర్మత్వమానయనం
కృతిరిత్యాద్యప్రాకాఙ్క్షా [illegible] ఇత్యాదివిత్తి - వస్తుతస్తు
సంబద్ధార్థ పదార్థ తాత్పర్యవిషయీకృతపదజన్య ఘటితత్వాత్ ఘట
కర్మత్వాభ్యామేకత్వ వ్యవహారోఽపత్తిరతిరిక్తా
త్వాకాఙ్క్షాదిజాతౌ మానాభావాత్ అన్యథాసిద్ధాన్తలక్షణే

[illegible]

[illegible] నిరుక్త [illegible] త్వాత్ [illegible] ఘటవత్వ [illegible] త్వేనమిత్యాపత్తౌ నావ్య [illegible] తద్ద [illegible] తథ్యాపక [illegible] జనకత్వ [illegible] [illegible] సత్త్వాభావ [illegible] ఘటకాదయేత్యాది [illegible] [illegible] ఘటదిలిత్యాది [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నాదయేత్యాదౌ [illegible] [illegible] శాబ్దబోధవారణాయ [illegible] [illegible] శాబ్దబోధస్య [illegible] [illegible] [illegible] పూర్వత్వ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శాబ్దబోధస్య [illegible] శాబ్దబుద్ధి [illegible] శాబ్దబుద్ధి [illegible] శాబ్దబుద్ధిసామాన్యస్య [illegible] కారణీయమ్ [illegible] పూర్వత్వంతు [illegible] [illegible] కారణంమతత్వాత్ [illegible] [illegible] శాబ్దబోధసామగ్ర్యా [illegible] శాబ్దబోధతా [illegible] [illegible] ఘటఇతి వాక్య [illegible] పదార్థోపస్థితిః [illegible] కలశఇతి వాక్యోపస్థితిశ్చ [illegible] ఘటఇతి శాబ్దబుద్ధిశ్చ [illegible] కలశఇతి వాక్య జన్యపదార్థోపస్థితిశ్చ [illegible] [illegible] [illegible] వాక్యజన్యోపస్థితి [illegible] [illegible] [illegible] నానాకారక శాబ్దబుద్ధి [illegible] శక్యత్వం [illegible] సమత్రాపి [illegible] ఇతి.

టీకాకారోక్తం [illegible] అభిధానాపర్యవసాన [illegible] కారణ [illegible] సిద్ధాన్త [illegible] అభిధానాపర్యవసానంచ పారిభాషికమ్ [illegible] [illegible] వ్యతిరేక [illegible] యాదృశశాబ్దబోధ [illegible] [illegible] [illegible] తాదృశశాబ్దబోధ అభిధా నాపర్యవసానమితి [illegible] [illegible] వహితపూర్వత్వేనసంబద్ధ [illegible] వ్యవహితోత్తర [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పదత్వం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఘటపదనిష్ఠస్యానుస్వా

[illegible] అవ్యవహితోత్తర [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఘటపదోప [illegible] [illegible] తాదృశ సంబన్ధేన [illegible] స్వారకత్వం తాదృశ సంబన్ధేనానుస్వారవత్ ఘటపద [illegible] [illegible] [illegible] ఘటపదవత్త్వంవా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తేన [illegible] [illegible] [illegible] శాబ్దబోధ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] కరణతా [illegible] [illegible] [illegible] వ్యతిరేక [illegible] [illegible] భావ ఇతి పూర్వపక్షం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] శాబ్దత్వ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] విశిష్టశాబ్ద [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పూర్వ [illegible] సంబన్ధేన ఘటపద అనుస్వార [illegible] [illegible] వ్యవహితోత్తర [illegible] సంబన్ధేన ఘటపద [illegible] [illegible] ఘటకలశ [illegible] [illegible] [illegible] కారణతయా పరస్పరజన్యతా [illegible] [illegible] పరస్పరస్య వ్యభిచారః [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇత్యాశ్యాను పూర్వ [illegible] కారణతయా [illegible] వ్యభిచార [illegible] [illegible] వ్యభిచారః [illegible] పూర్వత్వాది సంబన్ధేనఘట [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇత్యాద్యరీత్యా కారణతా [illegible] [illegible] [illegible] వ్యభిచారస్య [illegible] [illegible] కారణతా [illegible]

తయోః ప్రథమయోరాకాఙ్క్షాజ్ఞానాజ్జన్యశాబ్దబోధ ఇత్యనాయత్యా స్వీకర్త వ్యత ఇతి వాచ్యమ్. ఘట అమ్, ఘటః, ఇత్యాద్యానుపూర్వ్యాద్యన్వయబోధాపత్తేః నామత్వవిభక్తిత్వాదీనాం సర్వసాధారణానామనుగతానాం నామ[illegible] నామత్వాదిక మవిశేష్య శాబ్దబోధోదయాచ్చేతి చేత్, అత్రోచ్యతే– కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ కారణే చ తత్తదానుపూర్వీవిశేషనిశ్చయవైశిష్ట్యనివేశాన్న వ్యభిచారః. వైశిష్ట్యం చ స్వాధికరణావచ్ఛేదేన స్వావ్యవహితోత్తరవర్తిత్వం సంసర్గవిధయా ప్రవిష్టమితి తదననుగమో దోషాయ. [illegible] సంబన్ధాననుగమస్యాదోషతాయాః స్వీకృతత్వాత్. అనన్యగమకత్వాద[illegible] ఇదమ[illegible].

కారణత్వం చ తత్తదానుపూర్వీవిశేషాత్మకాకాఙ్క్షానిశ్చయస్య స్వప్రయోజ్యతత్తత్పదార్థోపస్థితిమత్త్వేనం[illegible]న్నైవ. తేన పదార్థోపస్థిత్యాది నాంతరీయకానంతరం శాబ్దబోధోదయేఽపి న వ్యభిచారః.

నామవిభక్త్యోర్ధాతుప్రత్యయయోః క్రియాకారకపదయోశ్చ పరస్పరం వినా పరస్పరస్యాన్వయబోధజనకత్వమ్. అతః కర్మత్వాదివిశేష్యకఘటాదిప్రకారకబోధాన్వయబోధే అవ్యవహితపూర్వవర్తితాసంబన్ధేన ఘటపద అనుస్వారాది పదవత్త్వమవ్యవహితోత్తరవర్తితాసంబన్ధేనానుస్వారాది పదే ఘటాదిపదవత్త్వమాకాఙ్క్షా. కృత్యాదివిశేష్యకానయనాదిప్రకారకబోధాన్వయబోధే అవ్యవహితపూర్వవర్తితాసంబన్ధేనానయాదిపదే త్యాదిపదవత్త్వమవ్యవహితోత్తరవర్తితాసంబన్ధేన త్యాదిపదే ఆనయాదిపదవత్త్వమాకాఙ్క్షా. ఆనయనాదివిశేష్యకఘటకర్మత్వాదిప్రకారకబోధాన్వయబోధేతు పూర్వవర్తితాసంబన్ధేనోత్తరవర్తితాసంబన్ధేన వా అనుస్వారాద్యవ్యవహితపూర్వవర్తి ఘటాదిపదే త్యాద్యవ్యవహితపూర్వవర్త్యానయాదిపదవత్త్వం త్యాద్యవ్యవహితపూర్వవర్త్యానయాదిపదే అనుస్వారాద్యవ్యవహితపూర్వవర్తిఘటాదిపదవత్త్వం వా ఆకాఙ్క్షాత్వమ్. తేనానయతి ఘటం ఘటమానయ యతి ఘటం పటం వానయతీత్యాదౌ నాన్వయబోధః. పరంత్వవ్యవహితత్వస్య సంబన్ధతావచ్ఛేదకత్వాభ్యుపగమే కార్యకారణభావద్వయమ్ ఇతరథాతు కార్యకారణభావచతుష్టయమితి విశేషః. ఘటపటకుడ్యాన్యానయతీత్యాదౌ చ ఘటపదావ్యవహితోత్తరవర్తి పటపదావ్యవహితోత్తరవర్తి కుడ్యపదావ్యవహితోత్తరవర్త్యాని పదావ్యవహితోత్తరవర్తిత్వసంబన్ధేనానయపదే ఘటాదిపదవత్త్వమాకాఙ్క్షా ఇత్యాదిక్రమేణ బోధ్యమ్.

అత్రేదం బోధ్యమ్. సంప్రదాయమతే ఘటమానయేత్యాదౌ విభక్త్యర్థస్య కర్మత్వాదేస్సంసర్గతయా ప్రకారతయా వా భానమ్. తన్మతే చ పూర్వవర్తిత్వోత్తరవర్తిత్వాన్యతరసం[illegible]న్ధేన ప్రత్యేకమాద్య[illegible] ఘటాదిపదే [illegible] స్యసంసర్గతాన్వయబోధే ఆకాఙ్క్షా [illegible] త్రిజ్ఞానజన్యవిశేషణవిశేష్యసంసర్గావగాహి [illegible] న తన్నిశ్చయస్య హేతుత్వమ్. ఏవం చైత్రస్య ధనమిత్యాదౌ షష్ఠ్యర్థస్య చైత్రాదిప్రకారక[illegible] సంసర్గతాన్వయబోధే [illegible]. మణికారాదిమతే నైవమితి.

నీలో ఘటోఽస్తీత్యాదౌ సమానవిభక్తికత్వాద్యాకాఙ్క్షా యమతే ప్రథమావిభక్తిసమభివ్యాహృతనామార్థానాం కారకవిభక్త్యర్థానాధానాత్ పరస్పరాన్వయబోధః విశేషణవాచకనీలాదిపదోత్తరవిభక్త్యర్థసంఖ్యాయాః భానాభావే [illegible] సమానవిభక్తికత్వాకాఙ్క్షా [illegible] సంఖ్యాయాః స్వసమానపదోపాత్తేతర [illegible] స్తేన స్వసమానపదోపాత్తేతరత్ప్రవిశేషణం [illegible] భానాభావేన న్యూనతత్త్వనియమాత్. సంఖ్యాయాః [illegible] విభక్త్యర్థస్యస్వేతరసంబన్ధేన స్వేతరవిశేషణం [illegible] న్వితత్వనియమాచ్చేతి నవిశిష్టవైశిష్ట్యనాన్వయబోధ[illegible] క్రియాయామేవాన్వయః. ఏవఞ్చ నీలో ఘటోఽస్తీత్యాదౌ [illegible] నీలస్యైక ఘటాస్తిత్వేనాన్వయబోధః. నీలఘట[illegible] మానయేత్యాదౌ నీలకర్మక ఘటకర్మకాన[illegible] లకృతిమానిత్యేవాన్వయబోధః. మణికారాదిమతే తు నీల ఘటయోరభేదాన్వయబలాదభేద ఏవ సం[illegible] విశేషణ విభక్తిస్సాధుత్వార్థేత్యేకః పక్షః. యద్వా సమానవిభక్తికయోరభేదాన్వయబలాప్పవిశేషణాన్వితవిభక్త్యర్థభా[illegible] భానకత్వమిత్యపరః పక్షః. తథాచ యాదృశ[illegible] విశేషణవిశేష్యవాచక [illegible] ఘటాదిపదసమభివ్యాహారా[illegible] నీలఘటాద్యోరభేదాన్వయబోధోఽనుభవసిద్ధస్తాదృశ[illegible] వృత్తనీలఘటాదిపదసమభివ్యాహారో నీలఘటాద్యోరభేదా న్వయబోధే ఆకాఙ్క్షా. సమభివ్యాహారశ్చైకవిభక్త్యవ[illegible] పూర్వవర్తిత్వం కస్యచిదవ్యవహితోత్తరవర్తిత్వం [illegible] ర్యవర్తిత్వం [illegible] పూర్వవర్తిత్వాదికం కస్యచిదుత్తర[illegible] త్త్వపదోత్తరవర్తిత్వాదిక మిత్యాది క్రమేణ బోధ్యమ్. తేన నీలఘటః నీలోత్పలమ్. సుందరం గిరిపక్షిపక్ష నీలం ఘట[illegible] త్యాదావభేదాన్వయబోధాపత్తిః. తత్ర [illegible] స్వవిశిష్టనీలఘటాభ్యాసబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం [illegible] తుంటితిన పరస్పరవ్యభిచారః.

ద్వారమిత్యాదావానయతీత్యాది పదాధ్యాహారం వినాన్వయబోధః. ఏవం విశ్వజితా యజేతేత్యాదౌ స్వర్గకామ ఇతి పదాధ్యాహారం వినాన్వయబోధః. యద్వా యత్ర పచతీతి పదమాత్రం ప్రయుక్తం తత్ర కర్తృతోఽన్వయబోధానంతరమనుమానాచ్చైత్రాది కర్తృబోధస్తథా విశ్వజితా యజేతేత్యాదావపి కాలాన్తా జన్యబోధానన్తరమధికారిణః స్వర్గకామాస్సాను[illegible] దేవలాభస్తదన్వయబోధాద్యనుమానికఏవ న శాబ్దః.

—ణలాక్షణికయోరాపాదనస్య బాధకత్వమపి తత్త్వేఽపి చేత్త్రి
తిత్వం గఙ్గాయాం ఘోష ఇత్యాదౌ శక్త్యవచ్ఛిన్న విశే
ష్యక సుఖతీరాది ప్రకారక నిరూపితత్వాది సంసర్గక
తత్ప్రకారతాధేయత్వాది విశేష్యక శాబ్దబోధం ప్రతి గఙ్గా
గఙ్గాదిపదే నస్త్యాదివిభక్తిమత్త్వ యోగ్యాసు శక్తి
విశేషజ్ఞానస్య హేతుత్వమస్త్యేవ. పరంతు తన్మతే శాబ్దాను
భవం ప్రతి పదజ్ఞానత్వేన తాదవ్యవృత్తి సంబన్ధేన హేతుతా
వృత్తిత్వస్య శక్తిలక్షణాన్యతరత్వ రూపతయా తేన రూపే
ణ హేతుత్వే గౌరవాత్. లక్షణాయామపి శక్తేర్లఘుత
యా శక్తిసంబన్ధేన తదన్వయప్రతియోగి ప్రకారక పదజ్ఞా
నత్వేన తద్వ్యాప్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతి కారణతా. ఉక్త
స్థలే చాధేయత్వస్య చన్ద్రోత్తరాత్యన్వయ ప్రతియోగిత
యా శక్తిసంబన్ధేనాధేయత్వ ప్రకారక నత్త్వమీపి భక్తిజ్ఞాన
స్యైవ తథాత్వాత్. గౌణలాక్షణికయోరనుభావకత్వ
మిత్యస్య చ గౌణీలక్షణావా వృత్తిర్న పదజ్ఞాననిష్ఠ శాబ్దబో
ధకారణతాయాః స్వాంసర్గికవిషయతా సంబన్ధేనావచ్ఛే
దికేత్యర్థ ఇతి సూక్తస్థలే ఆకాఙ్క్షాలక్షణస్యాత్యాప్తిః.

ఘటః కర్మత్వమిత్యాదావభేదాన్వయబోధస్తు న భవతి.
యోగ్యతాజ్ఞానవిరహాత్. యోగ్యతాభ్రమదశాయాం తు
భవత్యేవ. తత్ర ఘటమానయేత్యత్రేవ తాత్పర్యభ్రమస
త్త్వేఽపి ఘటకర్మకానయనానుకూలకృతిమానిత్యాద్యన్వ
యబోధస్తు కదాపి న భవతి. నామవిభక్త్యర్థయోః ప్రకా
రతాయా మన్వయబోధే నామాదిసమభివ్యాహృత విభ
క్త్యాదేరేవ స్వరూపయోగ్యత్వాత్. నన్వగ్నిః కరణత్వ
మోదనః కర్తా పాక ఇష్టసాధనత్వమిత్యాది పదేభ్యోఽ
గ్నినౌదనం పచేదిత్యత్రేవాన్వయబోధః. అగ్నికరణకౌ
దనకర్తృకపాక ఇష్టసాధనమితి వాక్యమపి న తాదృశార్థప్రతి
పాదకం. తత్రాగ్నిపదస్యాగ్నినిష్ఠలక్షణా. కరణపద
స్య కరణతానిరూపకలక్షణా. ఓదనపదే కర్తృకరణతాయామగ్ని
ష్ఠస్యౌదనాన్వయ ఇత్యాదిరీత్యైవ బోధాత్. అగ్నినౌద
నం పచేదిత్యాదౌ తు అగ్నిః స్వనిష్ఠతా సంబన్ధేన కరణతా
యాం సా చ నిరూపకతా సంబన్ధేన పాక ఇత్యాదిరీత్యైవాన్వ
యబోధాత్. అర్థవివక్షాపరమిత్యాదౌ విధేయత్వాభివ్యా
ఖ్యాపాకస్యైవ స్వీకృతః. అతో న నన్వయః స్వరూపయో
గ్యం. ఆసన్నతాదశాయామసన్నత్వ భ్రమేణాపి నాన్వ
యబోధసంభవాత్.

యద్యప్యానీనంచతీత్యాదౌ తు స్వరూపయోగ్యత్వేఽప్య
యోగ్యతా నిశ్చయః ప్రతిబన్ధక ఇతి తత్ర సంసర్గాంశే
జీవ. అతఏవ తత్రాయోగ్యతాభ్రమే ప్రతిబన్ధకాభా
వే భవత్యేవాన్వయబోధః.

అయమేతి పుత్రో రాజ్ఞః పురుషోఽపసార్యతామిత్యా
దౌ రాజపుత్రయోరన్వయబోధానన్తరం ద్వితీయక్షణే
రాజపురుషయోరప్యన్వయబోధాపత్తిస్తు న. తత్పదజ
న్యశాబ్దబోధ తత్పదజన్యశాబ్దబోధ నామన్యస్యైవ ప్రతిబ
న్ధకత్వాత్. యద్యపి తత్ర రాజపుత్రపురుషాణాం
సమభివ్యాహారేఽపి జనితాన్వయబోధకతాయాం యథా తాత్పర్యం
నిశ్చయాభావాన్న రాజపురుషాన్వయబోధ ప్రసఙ్గః ప్ర
సజ్యమానమన్వయబోధజనితేఽపి తదభావాభావే నవవతి. తా
త్పర్యనిశ్చయే తు భవత్యేవేతి బోధ్యమ్. న చ పుత్రపదోత్తర
కాలిక శబ్దే రాజపదస్యాన్వయబోధనియమః. ఇతి వాక్యమిత్థం
తాత్పర్యజ్ఞానవశాత్ పృథక్ తయోరన్వయబోధాత్.

కేచిత్తూక్తాపత్తివారణాయ తద్విశేష్యక ప్రకారకత
త్సంసర్గకాన్వయబోధజనకత్వేన అజనితతాత్పర్యవిష
యాన్వయబోధకత్వం తాదృశాన్వయబోధం ప్రతి కా
రణం. తత్రాజనితతాత్పర్యతా యస్యార్థస్య తదన్యతరస్య
జనితాన్వయబోధత్వం తత్తాత్పర్యవిషయత్వం చ పదక
త్వమర్థః. తేనాయమేతీత్యాదౌ రాజపుత్రాన్వయబు
ద్ధిరాజపురుషాన్వయబుద్ధిశ్చ భవత్యేవేతి వ్యాచక్షతే. తా
త్పర్యగ్రహ పౌర్వాపర్యక్రమేణ తాదృశాన్వయబుద్ధిద్వ
యజననే ఘటమానయేత్యాదౌ క్రమికశాబ్దబుద్ధిద్వయే
చ్ఛయోచ్చరితే తజ్జననేఽపి నక్షతిః. నవాజనితాన్వయ
బోధకస్థలే కాలాన్తరే పురుషాన్తరేణ తాదృశశాబ్దబో
ధజననేఽపి క్షతిః.

వస్తుతస్త్వజనితేత్యాద్యంశజ్ఞానస్య శాబ్దబోధహే
తుత్వే మానాభావః. రాజపుత్రాన్వయబుద్ధితాత్పర్యకాల
యమేతీత్యాదౌ రాజపుత్రాన్వయబోధాభానస్య తా
త్పర్యజ్ఞానాభావాదేవ సంభవాత్. అన్యథా తదంశజ్ఞా
నస్య హేతుత్వపక్షేఽపి రాజపుత్రాన్వయబుద్ధ్యుత్పత్తిస
మయే రాజపురుషాన్వయబోధస్య దుర్వారత్వాత్. ప్ర
సక్త్యవచ్ఛేదజ్ఞానమాత్రాయ రాజపుత్రయోరన్వయబో
ధానన్తరమపి రాజపురుషాన్వయబోధస్య దుర్వారత్వాత్
ధారావాహిక శాబ్దబుద్ధిస్తు ధారావాహిక ప్రత్యక్షవది
ష్యత ఏవ. అస్తు వాఽనుమితౌ సమానాకారక శాబ్దబుద్ధే
రిష శాబ్దబోధేఽపి క్రమిక శాబ్దబోధద్వయేచ్ఛావిరహే విశిష్టశా
బ్దబోధస్య విరోధిత్వం లాఘవాత్.

కిఞ్చ జనితాన్వయబోధకత్వసత్త్వేఽపి యానిగ్లో కాదౌ
పునః పునరనుసన్ధానేనాభ్యాసకాలస్యాన్వయబోధద
ర్శనాత్ తదనుసన్ధానజన్యశాబ్దబోధే తదనుసన్ధాననిష్ఠా
జనితాన్వయబోధకత్వజ్ఞానం న కారణమితి వాచ్యమితి
మహాద్భిరప్యుక్తమితి తదంశజ్ఞానపర్యనవిచారసహః.

నవ్యాస్తు కర్మత్వాదివిశేష్యకఘటాదిప్రకారకాన్వయ
బోధే ఘటపదాద్యుత్తర విజన్యఘటకర్మత్వాద్యుపస్థితేర్హేతు
త్వం కర్మత్వమిత్యత్రైవం విధ విజన్యఘటకర్మత్వా
ద్యుపస్థితిర్నాస్తీతి తదభావాదేవ ఘటః క
ర్మత్వమిత్యాదిశబ్దస్య తాదృశబోధజనకత్వాయోగః
కారణత్వమేవ నాస్తి కిన్తు తాదృశోపస్థితేః పరిచాయ
కతామాత్రమ్. ఆకాఙ్క్షా కారణతావాదినోఽపి తత్పదా
కారిత్వేనోక్తపదద్వయోఽపస్థితేరపేక్ష్యత్వేఽపి య

[illegible] ఆకాశ [illegible]

[illegible] లఘుత్వా [illegible] తత్ర [illegible] ఆకాశ [illegible]

[illegible] ఆకాశ [illegible] భూమి [illegible]

[illegible] ఆకాశ [illegible]

[illegible] శబ్ద [illegible] ఆకాశ [illegible]

[illegible] విశేష [illegible] అగ్ని సంయోగ [illegible]

[illegible] శబ్ద [illegible] విశేష [illegible] లౌకిక [illegible]

[illegible] కారణత్వే [illegible] సుఖాది [illegible] శబ్దానితి [illegible]

[illegible] నిత్యత్వసిద్ధిః - న చ శబ్దస్యానిత్యత్వే [illegible] [illegible] వినాశస్వభావత్వాత్ కథం నిత్యత్వమ్ - [illegible] [illegible] తయోరవశ్యం [illegible] ప్రతిబన్ధకత్వం [illegible] కార్యత్వాత్ తత్ప్రతిబన్ధకత్వం కల్ప్యతే - తత్ర కార్యత్వాత్ [illegible] కల్పనాకారణస్య [illegible] తథా [illegible] సమవాయికారణత్వం ప్రతిబన్ధకత్వం [illegible] గుణ [illegible] విశేషగుణత్వేన [illegible] సంయోగాదివిజాతీయవిశేషగుణత్వాత్ [illegible] ప్రతిబన్ధకత్వకల్పనే తథా శబ్దస్య కారణతావచ్ఛేదకవైజాత్యాభావేన ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవైజాత్యకల్పనే [illegible] వ్యాపకవిధేయత్వ ఇతి వాచ్యమ్ - శబ్దస్య [illegible] ప్రతివిజాతీయగుణత్వేన హేతుతావచ్ఛేదకం విజాతీయగుణాన్యవిషయకసాక్షాత్త్వమనస [illegible] సమవాయేన జననాత్ తాదృశసామాన్యసామగ్రీబలాత్ సంస్కారజనకసాక్షాత్త్వ [illegible] ప్రతిబన్ధకత్వకల్పనాయామేవ [illegible] వైజాత్యకల్పనాయామపి లాఘవేన [illegible] సమవాయేన [illegible] సమవాయసత్త్వాత్ [illegible] ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదక జాతికల్పనమావశ్యకమితి వాచ్యమ్ - [illegible] విజాతీయమనస్సంయోగానపేక్షత్వాత్ - [illegible] ప్రత్యక్షకారణాయామ్ [illegible] ప్రతిబన్ధకత్వస్య విజాతీయమనస్సంయోగాశ్రయసమవాయిత్వాదినైవ [illegible] అనుపపత్తేరభావాదితి

[illegible] శాస్త్రే తు - శ్రోత్రాదీనామపి గుణత్వం - శ్రోత్రం శబ్ద ఇతి ప్రతీతిబలాత్ - న చ [illegible] సమవాయసంబన్ధావిషయ ఇతి వాచ్యమ్ - శ్రోత్ర [illegible] సంబన్ధేన శబ్దోత్పత్తిం ప్రతి హేతుత్వకల్పనాపేక్షయా సమవాయసంబన్ధేన [illegible] లాఘవాత్ [illegible] శ్రోత్రాకాశే [illegible] సత్త్వే కార్యకారణభావాత్ - న చ శ్రోత్రం శబ్దసమవాయిత్వే [illegible] శ్రోత్రనాశం వినాపి [illegible] శ్రోత్రసమవేతనాశం [illegible] శ్రోత్రనాశస్య హేతుతాయాం వ్యభిచార ఇతి వాచ్యమ్ - [illegible] శ్రోత్రం [illegible] రూపాదినాశాత్ తత్ర వ్యభిచారవారణాయ శ్రోత్రాకాశ [illegible] శ్రోత్రసమవేతనాశత్వస్యైవ జన్యతావచ్ఛేదకత్వాభ్యుపగమాత్ - న చ శ్రోత్రం శబ్దస్య సమవాయిత్వే [illegible] శ్రోత్రచక్షుస్సంయోగదశాయాం చక్షుస్సంయుక్తసమవాయస్య శబ్దే సత్త్వాత్ తస్య చాక్షుషాపత్తిరితి వాచ్యమ్ - రసాదీనాం తద్వారణాయ తేషాం చాక్షుషప్రతిబన్ధకతాయాః కల్పనీయతయా ప్రతిబన్ధకసత్త్వాది [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] స్పార్శనప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకతా [illegible] [illegible] స్పార్శనప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదక [illegible] [illegible] స్పర్శరూపవ్యావృత్తరూపత్వ [illegible] ఇతి వాచ్యమ్ - స్పార్శనం ప్రతి [illegible] ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకతాయాః స్పర్శరూపవ్యావృత్తౌ [illegible] జాతౌ స్వీకారాత్ - రూపత్వేన స్పార్శనం ప్రతి స్పర్శత్వేన చాక్షుషం ప్రతి చ ప్రతిబన్ధకత్వే [illegible] - నచ [illegible] ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిజాతీయగుణత్వేన [illegible] రూపాదీనాం [illegible] స్పర్శత్వ [illegible] చాక్షుషస్పార్శనప్రతిబన్ధకత్వం [illegible] వాచ్యమ్ - రూపాదీనాం ప్రతిబన్ధకరూపేణ విజాతీయగుణత్వేన హేతుత్వే [illegible] [illegible] నాదితి.

ఉత్తరమీమాంసాయామాకాశే [illegible] విషయమధికరణమ్ - అకాశాధికరణమాకాశార్థస్తద్వ్యాఖ్యానం [illegible] ఆకాశపర్యాయపూర్వకత్వాత్ [illegible] [illegible] వాచకః - మాలీశబ్దో వారిపర్ణీవాచకః - వల్లీశబ్దో [illegible] విశేషవాచకః - ఆకాశమాంసీ - ఆకాశమూలీ - ఆకాశవల్లీ.

ఆకాశభాషిత - న. అన్యోక్తిం వినైవ ప్రత్యుక్తిరూపనాట్యాఙ్గనరప్రజల్పోక్తివిశేషః సంక్షిప్తేసాత్త్వతః - కిం బ్రవీషి కిం బ్రవీషీత్యాది [illegible] పూర్వకమన్యేనానుక్తమప్యశ్రుతమివ స్వయముక్త్వా యత్ భాషణం తదాకాశభాషితమితి లక్షణమ్.

ఆకాశమాంసీ - స్త్రీ. వైద్యశాస్త్రప్రసిద్ధపర్ణ్యాశాకవిశేషః - మాంసీతి యాన్తర్గతః - సూక్ష్మపత్రయుక్తా లతా యస్యాః [illegible] ఆకాశజటామాంసీతి దాక్షిణాత్యప్రసిద్ధః - తత్పర్యాయాః - ధూతజటా - పిశాచికా - సేవాలీ - [illegible] ఆకాశమాంసీ - ఆకాశసంభవా - నిరాలమ్బా - సూక్ష్మపత్రా - [illegible] - [illegible] - శీతత్వమ్ - పిత్తకరత్వమ్ - శోథవ్రణనాశిరోగవృద్ధిధూతహారత్వమ్.

ఆకాశమూలీ - స్త్రీ. వారిపర్ణీ.

ఆకాశవల్లీ - స్త్రీ. ఓషధివిశేషః - గుడూచ్యాదివర్గస్థః - తత్పర్యాయాః - దుస్పర్శా - ఆకాశపర్యాయపూర్వకలతాపర్యాయాశ్చ - ఖవల్లరీ - అమరవేలీ - నీలమ్బరవల్లీ - తద్గుణాః - కటుమధురత్వమ్ - వృష్యత్వమ్ - రసాయనత్వమ్ - బలప్రదత్వమ్ - పిత్తహరత్వమ్.

ఆకాశాధికరణ - న. ఉత్తరమీమాంసాయామ్ - ౧ అధ్యాయే - ౧ పాదే - ౮ అధికరణమ్ - తత్రసూత్రమ్ - ఆకాశస్తల్లిఙ్గాత్ ఇతి - ఇదమామ్నాయతే ఛాన్దోగ్యే - అస్య

[illegible] - [illegible] ఇతి - తన్న దృష్టమ్ - [illegible]
[illegible] కారణాభావ [illegible].

[illegible] ఉత్థితాకాక్షా [illegible] ఉత్థితాకాక్షా - [illegible] రాజాది [illegible] పురుషాది [illegible] సంబన్ధ [illegible] స్థితి [illegible] రూపవృ [illegible] రాజాది [illegible].

ప్రశ్నయం [illegible] అగ్నిపదయనాధికరణస్థా [illegible] విశేషః

ప్ర కార - ఆ - కార [illegible] తత్పర్యాయాః - ఆ - ఆ.

[illegible] ఆవృత్తం [illegible] గుణ - [illegible] దీర్ఘ [illegible].

[illegible] అకస్మాత్ [illegible] అన్య [illegible] సావర్ణ్య [illegible] దీర్ఘ [illegible] సావర్ణ్య [illegible].

[illegible] అనాద్ [illegible] ఆకార [illegible] అచ్ - [illegible] స్మరణ [illegible].

ఆదేశ [illegible] విధీ [illegible] ఆకార [illegible] మితి [illegible] యతే - తద్యథా.

[illegible] ఋభుక్షిన్ ఇత్యేతేషాం [illegible] దీర్ఘ [illegible] ఆకారోఽనాదేశః - అష్టన [illegible] తాదృక్ - తాదృశః తాదృశః - [illegible] - రాః - రాభ్యామ్ - యు [illegible] - యుష్మాభిః - అస్మాభ్యమ్ - అస్మాభిః [illegible] యువామ్ - ఆవామ్ - యుష్మాన్ - అస్మాన్ - యువామ్ - ఆవామ్ - [illegible] అష్టా - అష్టౌ - అష్టాభిః - అష్టభిః.

[illegible] ఉత్తరపదే [illegible] ఆకార [illegible] అష్టా [illegible] అష్టా [illegible] అష్టా [illegible].

[illegible] ఆకారస్య [illegible] ధాతోః [illegible] ఆకారః - [illegible] ధాతోః [illegible] ధాతోః [illegible] ఆకారః - [illegible] ధాతోః [illegible] గ్లాయతి - [illegible] - [illegible] యతి - అధ్యాపయతి - [illegible] ఆపయతి - [illegible] యతే - [illegible] - [illegible] యతి - [illegible] - [illegible] యతే - [illegible] - [illegible] యతే - [illegible] యతే - [illegible] ఆస్యగోరక్షం.

[illegible] ఆకార [illegible] దేశః [illegible] గాః.

[illegible] ఆకారాన్త [illegible].

ఆకార ప్రయుక్త కార్యాణి యథా - ఆకారాన్తాద్ధాతోః [illegible] - [illegible] - [illegible] కర్తరి [illegible] అనుపసర్గాత్ [illegible] కర్తరి - [illegible] అస్మాత్ ధాతోః [illegible] కర్తరి - [illegible] - [illegible] - [illegible] దధి [illegible] - [illegible] - [illegible] గ్లానః - [illegible] - సుధీవా - భూరిదావా - ఘృతపావా - కీలాలపాః - [illegible] - ఆపాన్ద్యావాపృథివీ.

ఆకారాన్త ధాతో రాకారస్య [illegible] కర్తరి [illegible] లోపః - [illegible] ఆకారః - [illegible] ఆగమః - [illegible] ఆగమః - [illegible]

[illegible] – [illegible] అభాయం [illegible]

[illegible]

... అభావః.

[illegible]

ఆకాశస్య [illegible]

కృతస్య [illegible]

ఆకాశతో [illegible]

[illegible]

ఆకాశ [illegible]

... ఆకాశ (అవ్య · సర్వస్య [illegible]) [illegible]

[illegible] ఆకాశస్య [illegible]

ఆకాశ [illegible] (అవ్. [illegible] ఇచ్)

ఆకాల – (ఆర్ం (అవ్యక్త) కాల) [illegible] తస్మాకా కాలత్వా [illegible] ఆకాలికే [illegible]

ఆకాలిక – (ఆకాల · ఠఞ్) (ఆకాల · ఠన్, టీప్). [illegible] పూర్వస్య [illegible] తత్వే [illegible]

ఆకాశ – పు. [illegible] అర్థస్యాదిః – చన్ద్రికా [illegible] – (అ · కాశృ · ఘఞ్, అస్త్రీ). [illegible] [వైశేషికశాస్త్రే] [illegible].

తస్య పర్యాయాః [illegible] – అభ్రం – వ్యోమ – [illegible] – అమ్బరం – నభస్ – అన్తరిక్షం – అన్తరిక్షం – గగనం – [illegible]

[illegible]

వేదేషు – [illegible] – అద్భుతం – [illegible] – [illegible]

ఆకాశ పర్యాయః [illegible] – [illegible]

ఆకాశ [illegible]

[illegible] సాంఖ్యశాస్త్రే [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వేదే – ఆకాశ [illegible] ఆకాశో [illegible] – [illegible]

[illegible] ఆకాశ [illegible]

[illegible]

[illegible] తృతీయపాదే స్థితః [illegible]

[illegible]

[illegible]

సాహంఉపస్థితి [illegible] పరమ్.

ఆకృష్ట- (ఆఙ్-కృష-క్త) త్రి- ఆకర్షణాదికమ్.

ఆకేకర- [illegible]

ఆకోకిల్య- [ఆకోకిల-ష్యఞ్] [illegible]

ఆక్రన్ద- [illegible] -

ఆక్రన్ద- [ఆఙ్-క్రన్ద-ఘఞ్-] [ఆఙ్-క్రన్ద-అచ్] పు- [illegible] - రోదనస్థానమ్-

[illegible]

రోదనస్థానమ్ [illegible] ఉ- ఆక్రన్దకః.

ఆక్రన్దిత- [ఆఙ్-క్రన్ద-క్త-] [ఇట్] త్రి- ఆక్రన్దకః.

ఆక్రమ- పు- [illegible]

ఆక్రీడ- [ఆఙ్-క్రీడ- ఘఞ్] పుం- ఆక్రీడనమ్-

[illegible] - అధికరణే- ఆక్రీడః.

ఆక్రీడనం- న- ఆక్రీడః-

ఆక్రీడనస్థాయి- సంగీతశాస్త్రోక్తస్థాయిభేదః-

[illegible] ఆక్రీడనస్థాయి [illegible]

ఆక్రోం- [ఆఙ్-క్రోశ] [illegible]

ఉ- ఆక్రోంశ్యతే.

[illegible] - [శబ్దపి] ఆక్రీడనశీలః.

[illegible] - త్రి- [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆక్రోశనం- [ఆఙ్-క్రుశ- ల్యుట్] న- [illegible]

నమ్. (అమర- ౨౫ ఐ.)

ఆక్షి- ఉపాధ్యాయః- అ- [illegible]

ఆక్షి- ధా- అట్- అక్షి- ఉ- అక్ష్ణోత్-

ఆక్షమాలిక (అక్షమాలా-ఠక్) త్రి- అక్షమాలా [illegible]

ఆక్షపాద- [అక్షపాద- అణ్] పు - నైయాయికః-

ఆక్షధారిక- [అక్షధార-ఠక్] పు- అక్షధారం ధారయతి [illegible]

[illegible]

ఆక్షయ - ధా- అట్- అక్షయ్-ఉ- ఆక్షయత్,

ఆక్షశిలం [అక్షశిలా- అణ్] అక్షశిలా అభిజనో యస్య సః.

ఆక్షణం- త్రి- [వేద] [illegible]

ఆక్షారణం- [ఆఙ్- క్షారి-ల్యుట్-] న- పరస్త్రీనిమిత్తం పుం సః పరపురుషనిమిత్తం స్త్రియాశ్చ [illegible] - మైథున ముద్దిశ్య [illegible] - తత్ప [illegible] - ఆక్షారణా

[illegible]

[illegible]

అలంకారశాస్త్రే [illegible]

[illegible]

[illegible] - అత్ర సర్వత్రాపి [illegible]

[illegible] అతిశయోక్తిః [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆక్షేపః [ఆఙ్ - క్షిప - ఘఞ్] [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆక్షేపః - అలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధః [illegible] విశేషః

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆఖుకర్ణీ [illegible]

ఆఖుగ [illegible]

ఆఖుగః [illegible]

[illegible]

ఆఖుత్థ [illegible]

ఆఖురః - [ఆఙ్ - ఖను - డు] పుం- ముషికః.

ఆఖుగః - పుం- గణేశః.

ఆఖుఘాతక - [ఆఖు - హన - ణ్వుల్] పుం- చోరకః - [illegible] - శూద్రవిశేషః - [illegible] శాకటిక [illegible]

[illegible] [ఆఙ్ - ఖను - డు] [illegible]

ఆఖుపాషాణ - [ఆఙ్ - ఖను - డు - ఉక్] [illegible]

[illegible] [ఆఖు - ఘన -] [illegible]

ఆఖుపాషాణ - [ఆఙ్ - ఖను - డు] పుం- [illegible]

ఆఖుభుక్ - [ఆఙ్ - ఖను - డు] పుం- [illegible]

ఆఖుకర్ణీ - స్త్రీ- మూషికపర్ణీ.

ఆఖురః - పుం- [illegible]

ఆఖుపర్ణీ - [ఆఖు - పర్ణ - ఙీప్] మూషికపర్ణీ.

ఆఖుపర్ణీ - స్త్రీ- మూషకపర్ణీ.

ఆఖుపాషాణ - పుం- [illegible] తత్పర్యాయః - [illegible] వ్రజ [illegible] లోహసంకర [illegible] - [illegible] తత్పర్యాయః పూర్వకాః మూషికపర్యాయః పూర్వకాశ్చ [illegible]

తద్భేదాః - కృష్ణపాషాణః - గోదన్తపాషాణః - [illegible] పాషాణః - స్ఫటికపాషాణః - ఇత్యాదయః - [illegible] [illegible]

తద్గుణాః - ద్రవమార్గాయ [illegible] కర్తవ్యమ్ - [illegible] [illegible] కుష్ఠవ్రణహరత్వమ్.

ఆఖుభుక్ - [ఆఖు - భుజ - క్విప్] పుం- బిడాలః.

ఆఖువిషహా - [ఆఖు - విష - హాస - కనిన్] పుం- దేవతాడః.

ఆఖూత్థ - [ఆఖు - ఉద్ - స్థా - క] క్లీ- మూషికాణాముత్థానమ్.

ఆఖేట - [ఆఙ్ - ఖిట - ణిచ్ - ఘఞ్] పుం- మృగయా.

ఆఖ్య - పుం- క్రౌఞ్చద్వీపే చతుర్థవర్షః.

ఆఖ్యా - (ఆఙ్ - చక్షిఙ్ - అఙ్) స్త్రీ- నామధేయమ్.

ఆఖ్యాత - కృదన్తః (ఆఙ్ - చక్షిఙ్ - క్త) త్రి- ఉక్తమ్. న- (వ్యాకరణే) తిఙ్ - తిఙన్తపదమ్.

ఆఖ్యాతాఖ్యా [illegible] ఆఖ్యాతసామాన్య [illegible] ఆఖ్యాతం [illegible]

[illegible] నామాఖ్యాతోపసర్గనిపాతాశ్చ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆఖ్యాతముఖ్యాత్వేన క్రియాప్రాధాన్యం [illegible] ఉ- అఖ్యాతపదజా.

ఆఖ్యాతృ - (ఆఙ్ - చక్షిఙ్ - తృచ్ -) త్రి. వక్తా.

ఆఖ్యాన - (ఆఙ్ - చక్షిఙ్ - ల్యుట్) న- కథా- గ్రన్థవిశేషః [illegible] ఉ- [illegible]

[illegible] ఆఖ్యానమితి [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆఖ్యానక - (ఆఖ్యాన - కన్) ఆఖ్యానమధికృతే వేదభాగః [illegible]

ఆఖ్యానకీ - [illegible] అర్ధసమవృత్తవిశేషః - తగణద్వయం జగణ గురుయుక్తః [illegible] జగణ తగణ జగణ గురుయుక్తః [illegible] [illegible] ఉ- ఆఖ్యానకీ [illegible]

ఆఖ్యాయికా - [ఆఙ్ - చక్షిఙ్ - ణ్వుల్] స్త్రీ- గద్యరూపో గ్రన్థవిశేషః - తత్పర్యాయః - ఆఖ్యాయికా - కథా - ఆఖ్యాన - [illegible] కల్పనా - [illegible] విశేషా [illegible] ఆఖ్యాయికా విశేషాః - వాసవదత్తా - సుమనోత్తరా - [illegible] ఇత్యాదయః - అధికృత్యకృతే గ్రన్థే [illegible] ఆఖ్యాయికాభ్యో బహులం లుప్ - ఉ- వాసవదత్తా - ఆఖ్యాయికా [illegible] [illegible] ఉ- [illegible]

ఆగ - పుం- అగ- వికారః [illegible] ఉ- ఆగ - (అట్ - అగ్) [illegible] ఆగతే - అగ్యత.

ఆగ్ - భా. ఆత్. గమ్. అత్యర్థం జీవిత యుగాన్తాహం ఉ. ఆగతే. ఆగమ్. ఆగత.

ఆగ - కా. కర్తరి క్త. భావే చ సన్ వర్తయతి ఆదేశః. అ హ్రస్వః. ఉ. ఆగ.

ఆగతి - కా. [ఆఙ్-గమ్] ఆఙ్ - గమ్ల - అత్యర్థం రూపం. ఉ. ఆగత్య.

ఆగతి - (ఆఙ్ - గమ్ల - క్తిన్) త్రి - ఆయాతిః.

తత్ర ఆగత ఇత్యర్థః శబ్దసాధి కారత్వాత్ తద్విశిష్టార్థతా యథా. ఉపసర్గ సంయోగే - అయథార్థ కేభ్యస్తద్ధితార్థే భ్యోఽణ్ - వాక్యకృతో యోనిత్యో వా సంబన్ధో యేషాం తేభ్యో భవన్ - ఏవం శాత్రవ కారాణాం ప్రత్యయ - పితృ శబ్దాత్ తద్ధిత - అపత్య ప్రత్యయాన్తా వ యాన్తాద్య ఇతి వా స్త్రీ - అపత్యార్థాత్ పశ్చాత్ యస్య - శౌనక కాశ్యపాన్తానాం రూపాణ్యేవ మాత్రయా.

అగ్ని శూన్యా జి - ౮౪౩ ॥ ఆగతః ఆగతః - ౩౨ నితా యథార్థ నిర్దేశః - ౬౭ వృద్ధి కాలస్య ఊర్ధ్వం ౩౩ విద్యాయోని సంబన్ధేభ్యో వుఞ్ ౩౫ ఋతట్ఠఞ్ ౩౬ పితుర్యచ్చ - ౦ గోత్రాదఙ్కవత్ - ౧౧ హేతుమనుష్యేభ్యోఽన్యత రస్యాం రూప్యః - ౧౩ మయట్చ.

ఉ. స్రౌఘ్నః - శాల్కాలికః - శాణ్డిః - బాహ్వాద్య యః - పైతామహకః - మాతృకమ్ - భ్రాతృకమ్ - పితృవ్యమ్ - పైతృకమ్ - హైమవమ్ - కార్కశమ్ - దాతమ్ - బాహవకమ్. సమరూప్యమ్ - సమమయమ్ - సమీయమ్ - దేవదత్త రూప్యమ్ - దేవదత్తమయమ్ - దైవదత్తమ్.

ఆగన్తుక - (ఆగత - తున - టిని) యథాకాలం రోగాత్యయః - ఆగమనాత్ ఇతి గన్తా.

ఆగతప్రాణక - [ఆగత - ప్రా - న్యఙ్ - టిని] యథాకాలం రోగాత్యయః - త్రి - ఆగతం ప్రాణం ఇతి గన్తా.

ఆగమప్రాప్త - యథాకాలం రోగాత్యయః - పు - ఆగత ప్రాప్తం ప్రాప్తం ఇతి గన్తా.

ఆగతయోధిక - యథాకాలం రోగాత్యయః - (ఆగత - యోధ - టిని) ఆగతం యోధ ఇతి గన్తా.

ఆగతాహిక - యథాకాలం రోగాత్యయః - [ఆగత - రుహా - టిని] త్రి - ఆగతం రోగం ఇతి గన్తా.

ఆగతవత్సిక - యథాకాలం రోగాత్యయః - (ఆగత - వత్స - టిని) త్రి - ఆగతం వత్సం ఇతి గన్తా.

ఆగద్య - భా - ఆత్ - అగద్య - ఉ - ఆగద్యతే.

ఆగద్యయ్ - భా - ఆత్ - అగద్య మ - ఉ - ఆగద్యయత్.

ఆగద్యమ్ - భా - ఆత్ - అగద్యయ్ - ఉ - ఆగద్యయత్.

ఆగద్యాయమ్ - భా - ఆత్ - అగద్యాయమ్ - ఉ - ఆగద్యాయమ్.

ఆగద్యయుమ్ - భా - ఆత్ - అగద్యయుమ్ - ఉ - ఆగద్యయుమ్.

ఆగతి - (ఆఙ్ - గమ్ల - క్తిన్) స్త్రీ - ప్రాప్తిః.

ఆగస్ - భా - ఆత్ - గమ్ - అర్థే ప్రయోగ వారత్వ సిద్ధి ఏషామ్ - ఉ - ఆగస్.

ఆగస్త - [ఆఙ్ - గమ్ల - దుక్] త్రి - అపరాధం - దృ - ఆగతిః.

వైద్యశాస్త్రే రోగవిశేషః - శీతవాతకఫ ప్రకోపాత్ వివరామ్భ కృత భక్తాట్ హేతుకాః - ఆగన్తుకరోగ విశేషః ధర్మాత్ హితః - అభిఘాత హేతుకోఽభిఘాత హేతుకత్వాత్ సహేతుకోఽభిఘాత హేతుకత్వం - విశేషకత్వం అపి జనిత్వాఽభిఘాత హేతుకః - క్రియావిశేషాధి విశదోఽపి తద్ యథోక్తా ఇతి జన్యాఽభిఘాత హేతుకః - భావి హేతుకోఽభిఘాత హేతుకత్వ తద్రూపాత్ వేద - ఏవ మాగన్తు ద్వివిధ ఉక్త విధః.

ఆగస్తుక - (ఆగస్తు - క.) త్రి - ఆగస్తుః.

ఆగమ్ - భా - ఆత్ - గమ్ల - ఉ - ఆగమ్య.

ఆగమ - [ఆఙ్ - గమ్ల - అప్] పు - శాస్త్రవిః - పు - ఆగమ శాస్త్రమ్ - శబ్ద ప్రమాణమ్ - స ద్వివిధః పౌరుషేయోఽపౌరుషేయశ్చేతి - తత్ర పౌరుషేయః స్మృత్యాదిః - అపౌరుషేయస్తు వేదః - ఆగమమాహాత్మ్యం ఆగమికః.

(ధర్మశాస్త్రే) వ్యవహారే హేతుః ప్రతిగ్రహాది - స ద్వివిధః - విశుద్ధోఽవిశుద్ధశ్చేతి - స్వత్వహేతుకయా కాలప్రసిద్ధ్యా విశుద్ధః - అవిశుద్ధః - విశుద్ధ గమ సహిత భోగః స్వత్వం ప్రమాణమ్ - తదుక్తం ఆగమోఽభ్యధికో భోగాదేవ పూర్వక్రమాగతాత్ - స్మృతి వచనాత్ రాజకాలీన భోగోఽపి కమ్బోధనే స్వత్వసాధకః - అతథాభూతో భోగస్తు ఆగమసాధనీయః - హేతుర్హి ప్రమాణమ్ - అసాధితాగమః ప్రమాణం ప్రతిహత పుత్రాదిభిః శక్యం సాధయితుం ప్రథమాదేన నిమిత్తేన తద్గ్రహణం - ద్వితీయాదినా అవిచ్ఛిన్నా - ప్రతిగ్రహ సమ కృత భోగః స్వ - గణితే దణ్డనీయః - తృతీయాదినా క్రమాగతభోగః స్వ - ఆగమానుద్ధరణ కృతః దణ్డనీయః - ఆగమ నుద్ధర ణ కృతా భోగా - యతః పునర్వచనాత్ తాత్త్విక కాలాత్యయే ఉద్ధృత్యోక్తం స్మృత భోగః రక్షణీయః - అన్యథా స్వత్వ ప్రసిద్ధిః - తస్మాదాగమస్య స్వత్వసాధనే అపరత్వం - ఆగమే స్వత్వ ప్రతిపత్తిః స్వామిత్వ భోగాపేక్షాత్ సిద్ధిః.

వ్యాకరణశాస్త్రే విశేషః - ఉద్దేశ్యస్య సమీపే విధేయ మాగమః - సత్యాదేశవత్ స్థానే సర్వదీర్ఘః - టిత్ - టిత్ - మిత్ - కేవలశ్చ - తత్ర టిదాగమాః - తుక్ - ఢుక్ - తుక్ - నుక్ - ఢుక్ - యుక్ - కుక్ - ఘుక్ - ఇత్యాదిః - టిదాగమాః - సుట్ - ధుట్ - నుట్ - యుట్ - ముట్ - యుట్ - నుట్ ఇత్యాదిః - మిదాగమాః - నుమ్ - ముమ్ - రమ్ - ఇత్యాదిః - కేవల ఆగమో - సహాకారాదిః - తత్ర కిదాగమో యస్య విధీయతే తస్యాన్తావయవో భవతి - టిదాగమో యస్య విధీయతే తస్యాద్యవయవో భవతి - అన్యత్ మిదాగమో

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ...స్పష్టమ్.

ఆగమనే - (ఆఙ్ - గమ్లృ - ల్యుట్) [illegible] ప్రాప్తిః ... [illegible]

[illegible]

తత్వే. తతోఽగ్నిహోత్రాణ వేద నైత్యాదకే అగ్నిహోత్రాయె. అధ్వర్యవ కాలే అగ్నయె జుష్టం నిర్వపామ్యగ్నీషోమాభ్యామిత్యాగ్నేయః పూర్వమామ్నాతః. యజమాన కాలేఽపి అగ్నేః పూర్వమేవ యజ్యయాఽఽమ్నాతోఽగ్నీషోమయోరిత్యాగ్నేయాత్పశ్చాదగ్నీషోమయోరహం దేవయజ్యయా వృత్రహా భూయాసమిత్యామ్నాతే మన్త్రే బ్రాహ్మణే ప్రబలే. మన్త్రే తస్య ప్రత్యక్షశ్రుత్యభావాదనుష్ఠేయత్వాత్ బ్రాహ్మణం త్వప్రత్యుపదార్థ విధనాఽపి చరితార్థమ్. అతోఽనుష్ఠాన స్మరణాయైవోపపన్నత్వాన్మన్త్రక్రమో బాధితుమశక్య ఇతి మన్త్రక్రమేణ ఆగ్నేయస్యైవ ప్రథమానుష్ఠానమ్.

ఏతద్విషయమ్. ౬అ॥ పా॥ ౧౪ అధికరణ:- యథా దర్శపూర్ణమాసయోరామ్నాయతే. ఆగ్నేయం చతుర్ధా కరోతీతి. తత్రాగ్నేయ పదస్యాగ్నీషోమీయ విషయత్వే పురోడాశమాత్రగ్ని సంబన్ధాదాగ్నేయ శబ్దేన పురోడాశత్రయమపి లభ్యతే. తత ఇన్ద్రాగ్నాంశోఽపి ఇతి పూర్వపక్షః. నహ్యాగ్నేయ ఇత్యయం తద్ధిత ప్రత్యయో బద్ధమాత్రాభిహితః. కింతు దేవతా సంబన్ధః. అగ్నిశ్చ దేవతాఽగ్నీషోమీయ పురోడాశయోర్న దేవతా. తతో దాక్ష్యైక దేశవత్త్వేఽపి దేవతో పలక్షణాదాగ్నేయత్వం తయోర్న ముఖ్యమితి ముఖ్య ఏవాగ్నేయో చతుర్ధాకరణం వ్యవతిష్ఠతే.

౫. కామ్యపశువిశేషః- సవజ్యోగామయాదినః పశుస్వయాపేతే కర్మణి ప్రథమః - ఆగ్నేయం కృష్ణగ్రీవమాలభేత సౌమ్యం బభ్రుం జ్యోగామయావీతి తద్విధిః॥ ౧॥ ప్రజాకామస్య పశుస్వయాపేతే కర్మణి ద్వితీయః. సౌమ్యం బభ్రుమాలభేతాగ్నేయం కృష్ణగ్రీవం ప్రజాకామ ఇతి తద్విధిః॥ ౨॥ విడంబజనానురాగాయ ద్వేపశుకే కర్మణి ప్రథమః అగ్నేయం కృష్ణగ్రీవమాలభేత సౌమ్యం బభ్రుం యో బ్రాహ్మణో విద్యామనూచ్య న విరోచేతేతి తద్విధిః॥ ౩॥ పౌరోహిత్యస్య స్థాపనే ద్విపశుకే కర్మణి ప్రథమస్తృతీయః- ఆగ్నేయం కృష్ణగ్రీవమాలభేత సౌమ్యం బభ్రుమాగ్నేయం కృష్ణగ్రీవం పురోధాయాం స్పర్ధమాన ఇతి తద్విధిః॥ అత్రాధికరణ:॥ ఆగ్నేయో వై బ్రాహ్మణ ఇతి. అత్రాగ్నేయత్వప్రసిద్ధార్థవాదాదాగ్నేయశబ్దోన బ్రాహ్మణస్యోపాదేయమ్. నాప్యగ్నిర్దేవతా రూపో గుణో విధీయతే. ఆగ్నేయం స్ముత్రహాగ్నేయం హవిరిత్యేవ దేవతా తద్ధితస్య సూత్రకారవిషయత్వాత్. నహి బ్రాహ్మణస్యోక్తమ్. నాపి హవిః. అతస్సంబన్ధవాచినా తద్ధితేనాగ్నేయశబ్దేన బ్రాహ్మణః స్తూయతే. యద్యపి బ్రాహ్మణేనాగ్నిసంబన్ధః. తథాప్యగ్నిసంబన్ధిముఖజన్యత్వగుణో బ్రాహ్మణే. తథాచాగ్నిబ్రాహ్మణయోర్ముఖజన్యత్వం తస్మింశ్చార్థవాదే సమామ్నాయతే. ప్రజాపతిరకామయత ప్రజాయేయేతి స ముఖతస్త్రివృతం నిరమిమీత తమగ్నిర్దేవతా అన్వసృజ్యత గాయత్రీ ఛన్దో రథన్తరం సామ బ్రాహ్మణో మనుష్యాణామజః పశూనాం తస్మాత్తే ముఖ్యా

ముఖతోఽసృజ్యన్త. తస్మాదాగ్నేయో బ్రాహ్మణ ఇతి ప్రశంసా... బ్రాహ్మణస్య ఆగ్నేయత్వేన వైశ్వదేవత్వాదిత్యర్థవాదః ప్రశస్తత్వమ్. ఇతి పూ॥ మీ॥ ౧అ॥ ౪పా॥ ౧౪అ॥ నిర్ణీతః॥ ౪॥ సాక్షాద్యుక్తస్య ద్విపశుకే కర్మణి ప్రథమః. యః పాప్మనా గృహీతస్స్యాత్ ఆగ్నేయం కృష్ణగ్రీవమాలభేత శ్వేతం వృషభమితి తద్విధిః॥ ౫॥

౬. యాగవిశేషః శ్రవాదిష్టాయాం హిరణ్యకామేష్టౌ ప్రథమః. ఆగ్నేయమష్టాకపాలం నిర్వపేత్ సావిత్రం ద్వాదశకపాలం భూమ్యై చరుం యః కామయేత హిరణ్యం విన్దేయ హిరణ్యం మోపనమేదితి తద్విధిః. తైత్తిరీ॥ సం॥ ౨ కాం॥ ౩ ప్ర॥ ౧అను॥ ౧॥ — త్రిహవిష్కాయాం సంజ్ఞావిశిష్టేష్టౌ ప్రథమః. యో యజ్ఞవిభ్రష్టస్స్యాత్తస్మా ఏతామిష్టిం నిర్వపేదాగ్నేయమష్టాకపాలమైన్ద్రమేకాదశకపాలం సౌమ్యం చరుమితి తద్విధిః తై॥ సం॥ ౨కాం॥ ౩ప్ర॥ ౧అను॥ ౨॥ — పఞ్చహవిష్కాయామాయుష్కామేష్టౌ ప్రథమః. యో జ్యోగామయావీ స్యాద్యో వా కామయేత సర్వమాయురియామితి తస్మా ఏతామిష్టిం నిర్వపేదాగ్నేయమష్టాకపాలం సౌమ్యం చరుం వారుణం దశకపాలం సారస్వతం చరుమాగ్నావైష్ణవమేకాదశకపాలమితి తద్విధిః తై॥ సం॥ ౨కాం॥ ౩ప్ర॥ ౧౧అ॥ ౩॥

౭. కామ్యేష్టివిశేషః ఏతద్విషయమధికరణమ్ - ౨అ ౩పా ౧౫అధికరణ:- యథా. అనారభ్యకించిదామ్నాయతే. ఆగ్నేయమష్టాకపాలం నిర్వపేద్రుక్కామ ఇతి. రుక్కామస్తేజస్కామః. అతోఽనేకేష్టీనాం ప్రకృతిభూతం దర్శపూర్ణమాసగతమాగ్నేయయాగమనూద్య తత్ర తేజోరూపం ఫలం విధీయతే. కుతః. పాక్షికాగ్నేయ ఫలసంబన్ధస్యోపాసనత్వాత్. నచ యాగాగ్నిహోత్రన్యాయేన కర్మాన్తరత్వమ్. వైషమ్యాత్. తత్రాగ్నియనమారభ్యాధీతత్వాదస్తి ప్రకరణాన్తరత్వమ్. ఇహ త్వనారభ్యాధీతత్వేన ప్రకరణమేవ నాస్తి. కుతోఽన్యప్రకరణత్వమ్. కిం చ మాసోఽనుపాదేయః. అగ్నిహోత్రన్యాయేన ఫలపాదయితుమశక్యత్వాత్. ఫలం తూపాదేయమ్. దర్శపూర్ణమాసాగ్నేయానుసారేణ తేజసః కామయితుం శక్యత్వాత్. తస్మాత్ఫలవిధిరితి ప్రాప్తే బ్రూమః. ప్రకరణాన్తరత్వాభావేఽప్యనారభ్యాధీతత్వాదసన్నిధిరస్తి. స ఏవాత్ర కర్మభేదే హేతుః. నచాత్రివాక్యన్యాయేన కర్మభేదః. అష్టాకపాలద్రవ్యాగ్నిదేవతాత్మనో రూపస్యోభయత్రైకవిధత్వాత్. యది ప్రకరణాన్తరత్వమప్యసన్నిధి కృతమిత్యసన్నిధిరేవమాసాగ్నిహోత్రకర్మభేదహేతుః. తథాచ ప్రత్యక్షోఽనుష్ఠేయఫలం చ శ్రూయమాణముపాదేయమ్. అన్యథా సాధనవదఫలత్వప్రసఙ్గాత్. కామనాచ విషయసౌన్దర్యజ్ఞానాత్స్వత ఏవోత్పద్యతే నతు విధివశాత్సంపాద్యతే. తస్మాత్తేజస్కామేష్టిః కర్మాన్తరమ్.

[illegible] ... ఆగ్నేయాస్త్రం ... [illegible]

[illegible] ... ఇతి ... [illegible]

[illegible] ... ఆగ్నేయా ... [illegible] ... ఇతి ... [illegible]

ఆగ్నేయ్యక- ఈ- [illegible] ఓషధి విశేషః-

ఆగ్నేయాస్త్రం- [ఆగ్నేయ- అస్త్ర] న- అస్త్రవిశేషః- [illegible] ... బీజమ్- ... [illegible] ... అస్త్రమ్- ... [illegible]

ఆగ్నేయీ- (ఆగ్నేయ- జీప్ స్త్రీ-) [illegible] ... ఇతి ... [illegible]

[illegible] ... పూర్వమీమాంసాయాం ... [illegible] ... ఆగ్నేయ ... [illegible]

[illegible] ... ఆగ్నేయా ... [illegible]

ఆగ్నేయానల- పూర్వమీమాంసా [illegible] ఆగ్నేయా [illegible] ఆగ్నేయా [illegible]

ఆగ్రధాన్య- [అగ్రధాన- ష్యఞ్] న- అగ్రధాన [illegible]

ఆగ్రభోజనిక- (అగ్రభోజన- ఠక్) అగ్రభోజనం [illegible]

ఆగ్రయణ [అగ్రయణ- అణ్] న ఇష్టివిశేషః- నవాన్నభు [illegible] కర్మవిశేషః-

[illegible] ... ఇతి ... [illegible] ... అగ్నిహోత్ర ... [illegible] ... ఆగ్రయణ ... [illegible]

[illegible] ద్యావాపృథివీభ్యాం [illegible] అగ్నిం [illegible] [illegible]

[illegible] అగ్నే [illegible]

హా ముష్టి రిం. సోమ స్యాహమ్. అగ్నేరహం. ఇన్ద్రాగ్నో ర్వృత్రహమ్. అగ్నేస్స్విష్టకృత ఇతి. విశ్వేషాం దేవానా మహం. ద్యావాపృథివ్యో రహమ్. అగ్నేస్స్విష్టకృతోహం భద్రా ఇత్యేవం యజమానభాగప్రాశనమ్. అగ్నిః ప్రథమః ప్రాశ్నాతి స్విత్యాదికం యజమానభాగప్రాశనం. ద్వ్యాత్మకా సర్వేషాం భక్షాణాం మనసా భక్షణం. తత్రేత్యుక్త్వా దేవా యజ్ఞాన్యుపహవ ఇతి వా. బ్రాహ్మణ కల్పకారాస్తు — అన్వాహార్యాన్తం. సర్వే స్వస్వభక్షణం యథోక్తం ఉపహవ ఇతి స్వస్వ హోతౄణ చతుర్థి ఆజ్యభాగయోరీయుః. స్వాహా హోతృద్వారాద్వ్రతే. ఆజ్యః పురస్తాత్ ఇత్యగ్నే యస్య. సర్వం సోమాయ రాజినే. సర్వాస్సోమః జానన్తి ఇతి సోమస్య. అజా పాణయోర్యష్టా. అగ్నిర్మూర్ధా భువో యజ్ఞస్య ఇత్యగ్నేర్యస్య. సర్వాస్సోమం సర్వం దేవాన్ శ్రీసూక్తం ఇమిత్రే నాన్యే కస్య. అగ్నిరిందో సవస్య ఇ ప్రియదా పృథివ్యా. యస్యైవం సహ గచ్ఛ నాం దేవే. చతుష్పాద్యాజ్యా. ఇత్యగ్నీంద్రస్య. విశ్వాన్ దేవాం స్తర్పయత. శుచం బహిర్దారితి వైశ్వదేవస్య. పూర్వవత్ త్రివేవా చతుష్పదా. సర్వస్యాఘోమత్తేజయన్. సర్వం హవిర్దానస్య సజ్ఞే సోమస్య. పూర్వవత్ త్రిపదా చతుష్పదా. యవిష్ఠో హవ్యవాహనః త్వమగ్నే దేవతాభ్య ఇతి స్విష్టకృతః. ఏవం సోమస్య. స్వాహా ఏవం శ్రేయోగః వషట్కారాన్త నాన్యాం శౌణకా సాధ్యం వా ప్రాతరగ్నిహోత్రం హుత్వా ఆగ్రయణేన యజేత ఇత్యుక్త్వా త్వాఖ్యాతస్య అన్యాహార్యాన్తం ఇతి. విధాయస్త్రి హవిర్యాదా ప్రతిష్ఠత్రమ్. అతిథ్యవదనాదిత్యేతి. ప్రయాజానుయాజ సమ్బన్ధే యజ్ఞస్య సోమత్యాది. అగ్నేరాజ్య హవిఃపర్యన్తేః. తారః ఇత్యాద్యః. పృథివీ త్వం అదితిర్దేవ భాయ్యే. ఘృతస్య ఆజ్యభాగౌ. (త్వమగ్నే సప్త) భానుస్సోమ సోమాస్త్వమ భుక్ ఇతి సర్వత్రా. అగ్నే యశస్యం పుత్రో ఘృతా ప్రీయతే. అత్రి జామదగ్న్య భానవ శ్రుతమ్. సోమ గీతేర్ జ్ఞాతి పురో నవా కృత్య. సవితా సాధ్యా పదో అగ్న ఇమో అగ్న ఇతి స్విష్టకృతః. అగ్నే హవి ర్ముక్తాత్ తృప్యతా మాసీమన్త్రం. ఇత్యతః ప్రయాణమ్

బ్రాహ్మ బుద్ధ్యేతి బ్రహ్మణస్పతే స్తావిత్యుక్తం వధూనామ వాదాదారకృత్య శిఖియుక్త రీతిః నవ ఆచరేద్ ఆసాయ్య బ్రాహ్మణావదో నామ పూర్వవత్ ప్రతి గవాంత దధిమన్థః దధిమిశ్రా స్సక్తవః. మధు మధుమన్థః. మధుమిశ్రాస్స క్తవః. మధు ఉక్తః. తత్త్వేవ మధు కర్మణా.

ఏతే విశిష్టా వికల్పా దధిమన్థాదీనాం వా చేన్న మితి ప్రతిగవాః. రుద్రా యజ్ఞా మితి గోః బభ్రుకపిలవిశ్వా ఘో గౌః. అగ్నిః ప్రథమ ఇతి యజమానభాగప్రాశనమ్. సిద్ధమిష్టి స్సం తిష్ఠతే.

ఏకైకపాత్ర గుణీకృత్య కేష్టిః నానాత న్త్రైః ఇత్తర తదాకరది వ్రీహిభిః. వసన్తే యజ్ఞేస్తు తేతి. తస్య వీవాస్య యజేత్ వికల్పదేశః. సంకల్పం కృత్వా వేణుయవానుష్ఠా ప్రాణాత్రేషు. అగ్రయణం శ్యామాకాన భవతి. ఇహ వర్ష మాసాన్తరాయా ఇతి పక్షిణాం. ప్రత్యాగ్రయణ సర్వదా కర్తవ్యాని. వ్రీహిభిః స్త్రీ వ్రీహిభిరేవ యజేత. ఆగ్రమసాపా అపపద్యః. తం యవైరాగ్రయణ్యః. అగ్రయణ యజేష్విత్యాద్యపానవచనాత్. యవాగ్రయణే వికల్పః. నిత్యప్రయాణం నిత్యమ్. శేషముక్తమ్. వ్రీహియవా స్త్రోకవర్షాభిః ప్రయతే యవాకః. అగ్రయణం స్నానినో హుతయజా అపూర్వయ వా ప్రవర్తనం స్తత. అవస్త్రీ హోయః. అపవర్గో పూర్వవా. అపకాశ్యాయమాకాః స్యామాకాః ప్రసూనా. కవిద్యాన్యని శేష భాన్ని. భవాని తత్ సర్వ వ్రీహిః. తేషాం సన్నిపాతే యథా కామ్యాత్ ప్రయజేత. ఆనిష్ట్వా తేషా మనిష్టి ఉప ప్రాశనేన దోషః. అథాగ్రయణేనేష్ట్వా ఉ దర్గృహ్ణే. అవిభాగ యజేష్టి మహా ప్రయాతయోః. అన్వాయ యాహోరాత్ర పదేశవత్. అగ్రయణేన యష్టి ఇతి సంకల్ప్య ప్రాత్వాకతుం యవనకర్తు యా న అసా స్వాధానమ్. తస్య దర్శపూర్ణమాసయో దర్శపూర్ణమాసావపింషి. నిరుప్య అగ్రయణ హవీంషి. పౌర్ణమాస్యాం చేత్ పురాణవ్రీహిభిర్దర్శపూర్ణమాసం నిరుప్య నవాగ్నే యాః పూర్ణమాసా మిత్యుపదేశః. భావ్యకాలం నవత్రిణాగ్నేయ ఇత్యుపథా వా తేనాదానమితి. అనత్తైః. ద్వాదశకపాలం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్సోమాయ దార్య్యా పృథివ్యా. ఇత్యాది అవాక్ హవిరా యజ్ఞే. అగ్నేః వ్యగ్ కదస్య అగ్నిః ఇన్ద్రాగ్నియ ద్వైపృథ దివ్య శ్యామాకం వా యవమయం చరుం సోమాయ. వ్యగ్ వదస్య ఇన్ద్రాగ్నీ వాయవ్యం. కవ్యవ్యాం పృథివీ కావ్యం. ప్రతిష్ఠా మితి. యమున సార్య సప్తాంగ వాచ్య మిత్యాది. ఇన్ద్రాగ్నేయ రౌః పృథక్పృథక్ప్రాశః. దర్శపూర్ణమాసేష్వపి పక్షిణా నాన్యా. దర్శపూర్ణమాసావప యజతే తాభ్యాం సంకల్పయిష్యతి. ద్వ్యవధికం వత్సనైర్వపేత్. నవైయ్యం. అగ్నిహోత్రం హుత్వా ఆగ్నేయా తాన్ ప్రయ్యజేద్ ఉద్గీథే వ్రీహీణాం సుద్ధ స్వాత్మక్ష్య యవాశ్యం వా గ్ర్ని యజేత సాయం సాయం ప్రాతరగ్నిహోత్రం హుత్వా. సవానాం యవానాం. పరకత దర్శపూర్ణమాస స్థాలీపాకం శ్రపయిత్వా ఇన్ద్రాగ్నిభ్యాం స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః. ద్యావాపృథివీభ్యామ్. అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహా ఇతి హుత్వా దేవతాదర్శనమ్. యదుత్పత్తి ప్రాగ్నిర్వ్యధనారస్య చతుర్థం వా కాలికే గ్రాహ్యమ్. అగ్నిహోత్రసంస్థా నాద్యుత్త వ్యసంవత్సర దీక్షాయా తపశ్చోదనాయ నా జ్యోతిష్ట్ర్వం యవస్య వా ఓషధీనా ఆయవ నేమురితి దయిత్

... పితృణాం పాదుష్టాన్తేషాం తత్త్వనిరూప ... వ్యవస్థాః. ఏకంయష్ట్యర్థే తదయమ్మ ... ధిష్ఠాన ... వత్సనియమ్యతే. ఏవం కర్తవ్యనిష్ఠ ... అన్యథా ... వశేషః. ఆవాహనం ...

ఆగ్రయణేష్టిస్తు ... వైశ్వదేవద్యావాపృథివ్య ... యాగేషు ... పృథివ్యస్య వైశ్వదేవపర్వసంబన్ధిద్యా వాపృథివ్యైకకపాలవిధ్యతిదేశాత్ ... బహిరర్థో ... పురోడాశ ... ఇన్ద్రాగ్నిభ్యాం ... ప్రయాజానుయాజ ... ఉపాదేయమితి ప్రాప్తే. ఇన్ద్రాగ్నీ ... దానైర్వ్యత ... ఏకకపాలస్యాగ్నేయ ... సమానస ... ప్రయాజానుయాజ ... పృథివ్యైక కపాలే ... అనుయాజనీ ... ప్రయాజానుయాజ ... తిపూర్వం ... ద్రష్టవ్యమ్.

స్థాలీపాకవిశేషః. తత్ప్రయోగో యథా. శరద్యాగ్రయణ ... మాస్యమావాస్యాయాం వా ఆగ్రయణ స్థాలీపాకేన యక్ష్య ఇతి సంకల్ప్య. శరత్పౌర్ణమాస్యాం స్థాలీపాకవత్ ప్రయోగః ... నాద్యగ్నిముఖాన్తే ... పూర్వోక్త ... ద్యావాపృథివీభ్యాం ... ఇన్ద్రాగ్నిభ్యాం ... విశ్వేదేవేభ్యః ... పృథివీభ్యాం ... స్విష్టకృదాది ... ప్రాశ్నీయాత్ ... ఏతేషు ... కర్తవ్యః.

జ్యోతిషే ఆగ్రయణస్య కాలో యథా. ఆగ్నేయనిర్ ... పుష్య ... ఆగ్రయణనిష్ఠా ... కర్తవ్యః.

సోమయాగాగ్రయణవిశేషః. ఏతద్వ్యవహార ... పూర్వాహ్ణే సాయాహ్నే ... ఆగ్రయణపాత్రమ్ ... ఆగ్రయణాదేవ ... సంజ్ఞా ... ఆగ్రయణం ... గృహ్ణాతీతి ... ప్రాతస్సవన ... షోడశసంగృహ్ణాతి ... త్రిహ్యైతస్య ... పిబన్తి ... ప్రతిపాదనాదస్య ... విధానాదస్య అగ్రే ... త్రాణాస్యాగ్రయణానాం ... ఆగ్రయణాత్ ...

జ్యోతిష్టోమే ... ఆగ్రయణగ్రహాత్ ... ప్రతిగృహ్ణాతి ... ఆగ్రయణగ్రహ ... స్తుతి ... సోమస్యాంశుః ... యాగానాం ప్రకృతిః. ... ఆగ్రయణాత్ ... సాయంప్రాతర్హోమ ... ఆగ్రయణస్య ... అర్థే ... వాక్యం ... తర్పణ ... ఇతి.

ఆగ్రహః. [ఆఙ్-గ్రహ-అప్] పుం. స్వీకారః. ... సంశ్లేషః. ... సంభ్రమః. నిగ్రహః. ... ఆసక్తిః. అనుగ్రహః.

ఆగ్రహాయణః. గౌరాదిః. (అగ్రహాయణ-అణ్) + జీప్ ఆగ్రహాయణీ.

[అగ్రహాయణీ-అణ్] పుం. మార్గశీర్షమాసః. స. అగ్రహాయణ్యాం భవః ... కర్మవిశేషః. తత్ప్రయోగో యథా. ఆగ్రహాయణీం కర్మ ... పృథివ్యా ఇతి జపేత్. ... ఇతి జపేత్. ... అనన్తరం ... ఇతి జపేత్. సమాప్య ... శేషః ... యథార్థం స్యాత్ ఇతి.

ఆగ్రహాయణికః [ఆగ్రహాయణీ-ఠక్] పుం. ఆగ్రహాయణ్యాం ... ఇతి.

ఆగ్రహాయణికః. [అగ్రహాయణీ-ఠక్] పుం. మార్గశీర్ష మాసః. (అగ్రహాయణీ-ఠఞ్) స. అగ్రహాయణ్యాం దేయమ్ ఋణమ్.

ఆగ్రహాయణీ. [ఆగ్రహాయణ-జీప్] స్త్రీ. మార్గశీర్ష పౌర్ణమాసీ. అస్యాత్ పౌర్ణమాసీ తథా. ... సంవత్సరాగ్రహాయణీభ్యాం ఠఞ్ చ. ఆగ్రహాయణికమ్. ఆగ్రహాయణకమ్. ... పౌర్ణమాస్యాగ్రహాయణీభ్యః. ... ఉపాగ్రహాయణమ్. ఉపాగ్రహాయణి.

ఆగ్రాయణః. (అగ్ర-ఫక్) పుం. అగ్రనామ్నో గోత్రాపత్యమ్ + జీప్. ఆగ్రాయణీ.

ఆగ్రాయణీ. ఆగ్రాయణ. జీప్.

అగ్ని నామ్నః ... అగ్ని నామ్న ...

[ఆక్ - ఘ్ఞు - ఘ్ఞ] ...

[అక్ - ఘటి - ఘ్ఞ] ... [అక్ ...]

... దారార్మ ... దారా ...

... సీమా - వదస్థానమ్.

... పృతనమ్ - అస్మి ...

[illegible]

తురీయనకాశ ... యూం

[illegible]

[illegible]

... కృ ... నికరణమ్.

[illegible]

[illegible]

... సమీప్యే కర్తవ్యో ...

... మమ్ ... మ దీపమ్ ...

[illegible]

... ఆశేషాన్ ...

[illegible]

... మత్తాస్వ ... ఆ ...

అహం ... దేవ్యామ్ ...

అరిష్టత ... ప్రసాదవ్ ...

... జాయతే ... ఋషి ... ఆగమా ...

... జపేత్ ... ప్రవర్తతే ...

[illegible]

... లేవ ... సంస్కార ...

... రోమ్ కర్మ ...

శ్రీధరాత్ ... దేవ ... ఛందసాం ...

... వేదసంహితా ... శక్తిర్ముఖ వేదతి ...

... శౌభాగ్యదా ...

... హితామ్ - అష్టావింశతి ...

... వేదసంస్కృత ...

... అవసానే - ... పూర్వమీదమ్ ...

... ఘటకస్య ...

... అగ్ని ... త్వమగ్నే ...

... శివాభిషేకం ...

... స్థానమిదమ్ ... నమస్కర్తవ్యమ్ ...

... గుణదోషాణామ్ - అగ్ని

శ్రీ ... సమ్పూర్ణ ... శ్రీ ...

... దేవీ ... తత్రైవ ...

... వేదం ... శ్రీ ...

పాత్రం ... శ్రీకృష్ణ ...

ఫలశ్రుతి - వేదస్య ... శ్రీమత్ ...

వేదతేజః వృష్ణిః ఇగి

శ్రీ షష్ఠీ - షు. నేదే. శ్రీ ... పఠిత్వా యుక్తః.

శ్రీమా - ధా [శ్రీ + ష్మ] ఉ - శ్రీ ష్మ ...

శ్రీప్రహా. [శ్రీ + ప్రహా ...] ...

తృప్తిః. [శ్రీ + ప్రహా - ష్ఠ] శ్రీ శ్రీ ప్రహానం -

శ్రీమాత [శ్రీ - ప్రమా - క్ష] ప్రమాతః - ...

శ్రీ - హ్రీః - అకార ...

అహం ప్రియా దేవి ఉపపర్వ ... రాజా ...

... విశేషదోషః. ఉ అహరతి. ...

... ధాతోః ... ఫలాని ...

ఉ. ఓష్టస్య ... అముక్తస్య ...

వేదా - ఉక్తమ్ ...

అర్థ ... వర్గస్య సంజ్ఞా ...

... అనాదిత్వాత్ ... సాతి - వేద ...

కృత్ - అచ్ ప్రత్యయ ... ధాతోః ...

అకర ... ధాతోః ... ధాతోః ...

... అయామ్ ... ధాతోః ...

ప్రతిజ్ఞా ... స్థాధాతోః ...

... ధాతోః ... ధాతోః ...

స్వధా ... జ్యోతిః ...

ధాతోః ... ఆత్మనేపదమ్ -

... ధాతోః స్వస్య ... పదమ్ ౧౦. ...

... ధాతోః ... కర్తృ ...

... ౧౧ ...

... వాచ్యే ... ౧౨.

... ధాతోః ... పదమ్ - ౧౩ ...

లోః ౧౪ ... ధాతోః ...

ప్రయోగ ...

... ౧. ... ౧. ...

... ౧౨. ...

... ౨. ... ౧౪ ...

... ౧. ...

... ౧౫ ...

శ్రీ ... విశేషాత్ ... విశేష ...

... ౧. ... ధాతోః

... సంజ్ఞా ... ధాతోః ...

[illegible]

[illegible]

అగ్ని - (అగ్ + ని) పుం. [illegible]

[అగ్ - నిక్] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] అజ్ఞాతవాసో [illegible]
[illegible]
[illegible] అజ్ఞాత [illegible]
[illegible] తెలుగు [illegible]
[illegible] అజ్ఞానసత్త్వ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] పుటం [illegible]
[illegible] అధరః దన్తాః జిహ్వా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

అపగా. ధా. [illegible]
అపచయ [illegible]
అపఠ. ధా. అప్ - పఠ్ [illegible]
అపట [illegible]
అపగ [illegible]
అప [illegible]
అపపఠ. [illegible]
అపచ. ధా. అప్ - చడ్ [illegible]
అపచుర [అప్ - చతుర్ - టచ్] [illegible]
అప [illegible] [అపచుర - ష్యఞ్] అపచుర [illegible]
అపవరా [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
అప [illegible]
[illegible]
అపమ. ధా. అప్ - చమ్ [illegible]
అపవస. [అప్ - చయ - ల్యుట్] [illegible]
[illegible]

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము

తత్రైకస్మిన్ [illegible] ప్రక్షాల్య [illegible] ప్రాఙ్ముఖ [illegible] [illegible] ద్విరాచమనమ్. [illegible] [illegible] పురాణాచమనం కార్యమ్. [illegible] ఆచమనమ్. దక్షిణత [illegible] [illegible] దక్షిణ [illegible] [illegible] విహితమాచమనమ్.

యజ్ఞోపవీతీ [illegible] శుచౌ దేశే ఉపవిశ్య [illegible] [illegible] దక్షిణం పాణిం [illegible] సవ్యపాణి పాదప్రోక్షణం [illegible] [illegible] బాహ్యమ్.

ద్విరాచమనం తు [illegible] అఙ్గుష్ఠ [illegible] [illegible] స్పృశేత్. మధ్యాఙ్గుళీ [illegible] స్పృశేత్. మధ్యమ [illegible] స్పృశేత్. తథా [illegible] అఙ్గుష్ఠతర్జనీభ్యాం నాసికాం స్పృశేత్. మధ్యమానామికాభ్యాం [illegible] చక్షుషీ శ్రోత్రే చ స్పృష్ట్వా అఙ్గుష్ఠమధ్యమాభ్యాం నాభిం స్పృశేత్. [illegible] హృదయం [illegible] స్పృశేత్. అఙ్గుళీభిః శిరః స్పృశేత్. అఙ్గుళ్యగ్రైః [illegible] బాహుమూలద్వయం స్పృశేత్. ఇత్యుక్త ప్రకారమ్. పురాణాచమనం తు. కేశవాదిషు చతుర్వింశతి నామసు [illegible] పూర్వోక్త [illegible] కేశవాదిభిః [illegible] [illegible] కార్యమ్. తద్యథా. [illegible] [illegible] హస్తౌ ప్రక్షాల్య [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇత్యుక్త ప్రకారమ్. [illegible] అన్యథా [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] కార్యమితి [illegible] [illegible] [illegible] కర్తవ్యమితి.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఉదాహృతమ్.

తత్ర [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

అథాచమననిమిత్తాని. మూత్రపురీషోత్సర్గే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఉచ్ఛిష్ట [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] స్పర్శనే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇత్యాదిషు.

విప్రస్య [illegible] దక్షిణకర్ణస్పర్శనం కార్యమ్. అథవా [illegible] [illegible] భూమిస్పర్శనం కార్యమ్.

తత్ర ద్విరాచమన నిమిత్తాని. [illegible] భోజనమ్. [illegible] అర్చనమ్. స్నానమ్. పానమ్. [illegible] నిద్రా. రథ్యాప్రసర్పణమ్. వాసఃపరిధానమ్. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నిష్ఠీవనమ్. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

అధ్యయనస్యాదౌ ద్విరాచమనం కార్యమ్. ఆచమ [illegible] [illegible] [illegible]

ఆచమన విధానాముపదిష్టత్వం [illegible]

ఆచమననిషేధః [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆచమనం కార్యమ్.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] న కార్యమ్ [illegible] [illegible] కార్యమ్. [illegible] [illegible] న కార్యమ్. [illegible] కార్యమ్. పాదప్రక్షాళనా [illegible] న కార్యమ్. [illegible] [illegible] కార్యమ్.

ఆచమన నియమాః. [illegible] జలస్థలయోః [illegible] [illegible] ఆచమనం కార్యమ్. [illegible] [illegible] కార్యమ్. [illegible] [illegible]

ప్రాచమనమ్. తదభావాత్తు [illegible] కర్ణకమ్.

స్మృతౌ స్నానస్థైవ [illegible] ప్రమాణపాఠేషు [illegible] [illegible] ఉపాయాన్తరమాహ శ్రుతేన వా స్పర్శనేన [illegible] స్పృశ్య స్థాపనం కార్యమ్.

[illegible] ఆచమన కాలాః. షట్. ఆచమ్యః అవస్థా [illegible] [illegible] అర్చన [illegible] [illegible] [illegible]

ఆచమనవిషయే పూర్వమీమాంసాయామ్. ౧ అ॥ ౩ పా॥ [illegible] అధికరణమ్. తద్యథా.

శ్రుత ఆచామేదితి విహితం పురుషస్య ఆచమనమ్. [illegible] తస్యైతదా [illegible] ఆచమనం [illegible] స్మృత్యా విధీయతే. ఆచాన్తేన కర్తవ్యమితి. సేయం స్మృతిర్న ప్రమాణమ్. వి రుద్ధత్వాత్. [illegible] [illegible] పూర్వ [illegible] ప్రత్యయేన క్రియః ప్రతీయతే. తస్య [illegible] ఆచమనం కుర్యాత్ [illegible] [illegible] విరుధ్యేత. తస్మాదాచమ్యేతి [illegible] [illegible] స్మృతిరప్రమాణమ్. ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః. వేదపదార్థం [illegible] [illegible] అనుష్ఠేయపదార్థానాం [illegible] [illegible] [illegible] అత ఉ [illegible] ఏవ బాధ్యతే. [illegible] ఆచ మనస్య బాధోఽస్తి. తస్మాదియం స్మృతిః ప్రమాణమితి.

స. హిందీబేకమ్.

ఆచమనీయం. [ఆఙ్. చము. అనీయర్] త్రి. ఆచ మనార్థమ్. జలాదౌ. [illegible] ఆచమనీయ పాత్రం [illegible] స్థాపనీయమ్. తస్మిన్నేలాలవఙ్గ తక్కోలజాతీఫలాని నిక్షేప్తవ్యాని.

ఆచమాది. త్రి. వ్యాకరణే గణవిశేషః. స చ ఆకృతిగణః. [illegible] [illegible] వృద్ధినిషేధే ఆచమాదీనాం పర్యుదాసః. ఆచామః.

ఆచయ్. ధా. ఆ ఙ. [illegible] రూపమ్. ఆచయతి.

ధా. ఆఙ్. చయ్. ఆచయః.

ఆచయ. [అఙ్. చి. అచ్.] ఆకర్షాదిః. ఆకపాదిః. పు. సమస్తాచ్చయనమ్.

ఆచర్. ధా. ఆఙ్. చర్. ఆచరతి.

ఆచర. పు. వ్యాకరణే అఙ్పూర్వక్చర ధాతుః.

ఆచర్య. [ఆఙ్. చర. యత్] త్రి. గన్తవ్యః. ఆచరణీయః.

ఆచష్. ధా. ఆఙ్. చష్. ఆచష్టే.

ఆచాన్త. [ఆఙ్. చము. క్త] త్రి. కృతాచమనః.

ఆచామ్. ధా. ఆఙ్. చామ్. పానార్థః. సారకార్థః. ఆచామతి.

ఆచామః. [ఆఙ్. చము. [illegible]] పు. [illegible] [illegible] [illegible]

ఆచామ్యం. [ఆఙ్. చము. ణ్యత్] త్రి. [illegible]

ఆచారః. [ఆఙ్. చర. ఘఞ్] పు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సదాచారః. [illegible] [illegible] [illegible] దేశే [illegible] [illegible] [illegible] తస్య దాచారః. [illegible] [illegible] ఇతి మనుస్మృతివచనమ్. తస్మిన్ దేశే య ఆచారః. పారమ్పర్యక్రమాగతః. వర్ణానాం సాన్తరాలానాం స సదాచార ఉచ్యతే. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సదాచార ఇత్యుచ్యతే.

సదాచార ప్రామాణ్య విషయమ్. పూర్వమీమాంసాయాం ౧ అ॥ ౩ పా॥ ౪ అధికరణమ్. తద్యథా. హోలాకోత్సవాద్యాచారః ప్రాచ్యాదిభిరనుష్ఠీయతే. స కిం ప్రమాణమ్ [illegible] సంశయః. [illegible] [illegible] ప్రమాణమితి ప్రాప్తే ఉచ్యతే. [illegible] [illegible] పరిగృహీతత్వేన [illegible] [illegible] [illegible] అత ఏవ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సదాచారస్యాపి [illegible] [illegible] [illegible] ప్రమాణో [illegible] తస్మాచ్ఛిష్టాచారః ప్రమాణమితి.

ఏతద్విషయం తత్రైవ పంచమాధికరణం యథా. [illegible] [illegible] [illegible] శిష్టాః [illegible] [illegible] ప్రమాణమ్. శిష్టాచారత్వాత్. హోలా [illegible] [illegible] ఇతి చేన్న. న ప్రమాణమ్. స్మృతి విరుద్ధత్వేన [illegible] [illegible] తథా చ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆచారయోర్మూలవేదానుమాపకత్వమితి కల్పనీయమ్. హోలాకాదిసదాచారస్య మన్వాదిస్మృతి వద్వేదాను మాపకత్వసంభవాత్. న ఖల్వీదానీం తనాశ్శిష్టాః [illegible] [illegible] [illegible] వేదం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వేదమనుమా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] హోలాకాద్యాచార స్య మూలభూతం స్మృతిగ్రన్థమవలోకయితుమ్. తస్మాచ్ఛి ష్టాచారైః స్మృతిరేవానుమాతుం శక్యతే న శ్రుతిః. అ నుమితా చ స్మృతిర్విరుద్ధయా ప్రత్యక్షస్మృత్యా బాధ్యతే. అత ఏవాహుః. ఆచారః స్మృతిం [illegible] స్మృతిశ్చ శ్రుతి కల్పనే. తేనద్వ్యన్తరితత్వేన [illegible] ప్రామాణ్యం [illegible]

[illegible]

ఆచారకః [illegible]

ఆచార్యః (ఆఙ్ - చర - ణ్యత్) పు. [illegible]
ఉపనీయ తు యః శిష్యం వేదమధ్యాపయేద్ద్విజః
సకల్పం సరహస్యం చ తమాచార్యం ప్రచక్షతే [illegible]

[illegible]

ఆచార్యానీ స్త్రీ. [illegible]

[illegible]

మానుష్ - ఆ । ఆచార్యాణిత్వంచ.

ఆచార్యస్తైహిందు మిత్యస్తైదధ్యవైశ్యరోపాసంఉనకోఘాతాత్ మఆచార్యాన్వయి... ఇత్యాదయః. ఆ ...భాగకశబ్దా... నవాచకత్వంతా. ఆ ... ఇతిసూత్రె ఆచార్యాదణ ... ఆచార్యభాగినః ... ఆచార్యస్య ... ఆచార్యరాజర్షిత్వ ...

ఆచార్యస్య ... ఆచార్యసర్జనస్య ... ఆచార్యభాగినః ... ఆచార్యాణీ.

...(ఆచార్యభూతం)- ఆచార్యకమ్- త్రి- ఆచా...

...ఆచార్యస్యకర్మ ... ఆచార్యత్వం ...

... [ఆచార్యోపసర్జనమ్] (కర్తరి) ...

... [ఆచార్యభాగ- ఖ] ...

...(ఆచార్య- టాప్) స్త్రీ- స్వయమాచార్యత్వం ...

...[ఆచార్య- ఙీష్] ఆచార్యస్యస్త్రీ.

- ధా- ఆచు- చిఞ్- ఆశ్యయూపాణి- ఆచయ్- ...

... అనుజ్ఞాపార్థే ...

... ధా- ఆట్- ఆచిఖ్- ... ఆచిఖ్యద్ .

... ధా- ఆట్- ఆచిక్షిప్- ... ఆచిక్షిపత్ .

...ధా- ఆట్- ఆచిఖ్యాస్- ... ఆచిఖ్యాసత్- ఆట్.

... అచిఖ్యాసత్ .

ఆచిఖ్యాసా- [... సన్- అటాప్] ఆఖ్యాతుమిచ్ఛా.

ఆచిఖ్యాసుః ...

ఆచి... ధా- ...

ఆచి... [ఆఙ్- ...] ...

... ...

లిఙ్గ- వ్యాఖ్యానమ్ -

ఆచితాని- త్రి- ... ఆచితః ... ఆచితాని ...

ఆచితః- [ఆచిత- కన్] త్రి- ఆచితం ...

ఆచితికః- [ఆచిత- ఠన్].

ఆచితీనః- [ఆచిత- ఖ] ...

ఆచీనః- త్రి- ...

ఆచోపరః- [...] ...

ఆచ్ఛదనః- (ఆఙ్- ఛద- ల్యుట్) న- వస్త్రమ్.

ఆచ్ఛాద్- ధా- ఆఙ్- ఛాద- ... ఆచ్ఛాదయతి.

ఆచ్ఛాదః- పు- వస్త్రమ్.

ఆచ్ఛాదనః- (ఆఙ్- ఛాది- ల్యుట్) న- వస్త్రమ్- ... సంవిధానమ్- ... టమ్.

వస్త్రేశాస్త్రే ఆచ్ఛాదనముదాహృతమ్- ... హస్తాభ్యాం ... ఆచ్ఛాదయత్ ...

ఆచ్ఛన్న... [illegible] పు- ... [illegible].
ఆచ్ఛృద్ = ధా. అఙ్ - ఛృద్ - * ఆచ్ఛృణ్ణ.
ఆచ్ఛురత్ = ధా. అఙ్ - ఛురత్ - * ఆచ్ఛురత్తి.
ఆచ్ఛినత్ = ధా. అఙ్ - ఛినత్ - * ఆచ్ఛినత్తి.
ఆచ్ఛుర్ - ధా - అఙ్ - ఛుర్ - * ఆచ్ఛుర్యతే.
ఆచ్ఛురిత - (అఙ్ - ఛుర - క్త -) ఆస్యసంయోగేన హాసః = శబ్దనాద్యుపహాసకో హాసః.

కామశాస్త్రే నఖక్షతభేదః = నఖానామగ్రజృంభణ ... బాహుమూల స్తనపార్శ్వ... ఛురితమిత్యుచ్యతే ... ఆచ్ఛురితమితి పల్లవికమ్.

సంగీతశాస్త్రే అష్టవాద్యభేదః = ... ఛురితమితి పల్లవికమ్.

ఆచ్ఛురితక = (ఆచ్ఛురిత - క) న - ఆచ్ఛురితమ్.
ఆచ్ఛేత్ = ధా. అఙ్ - ఛేత్ - * ఆచ్ఛేత్తా.
ఆచ్ఛేద్ - ధా. అఙ్ - ఛేద్ - * ఆచ్ఛేదనమ్.
ఆచ్ఛేదన - [అఙ్ - ఛిదిర్ - ల్యుట్ -] న- సమస్తాచ్ఛేదనమ్ = ... ఆచ్ఛేదనమ్.
ఆచ్ఛోదన - (మృగయాదిః) (అఙ్ - ఛుదిర్ - ల్యుట్) న - మృగయా.
ఆచ్యుతక - ... [illegible] ... ఆచ్యుత ... సాత్యకి ...
ఆచ్యుతదన్తి - (నామవాచకః) (అచ్యుతదన్త - ఇఞ్) పు- అచ్యుతదన్తస్యాపత్యమ్.
ఆచ్యుతయి - [నామవాచకః] పు- అచ్యుతస్యాపత్యం ... మ్.
ఆజ - ధా- ధాత్వర్థః - ... ఆజ్ఞ్యే ... - ఆజ్ఞ్య ... ఆజ్య ...
ఆజ్ - ధా- అఙ్ - అజ్ - * ఆజత్ - అజధాతోర్వ్యాఖ్యా ... ఆజిఘ - అఙ్ - అజ్ - * ఆజతి.
ఆజ - (అజ - అణ్) త్రి - అజసమ్బన్ధిని.
(అజ - ష్యఞ్) పు - గతిః = క్షేపణమ్.
ఆజక - (అజ - వుఞ్) అజసమూహః.
ఆజకరోడ - [అజకరోడ - అణ్] వంశదేశవిశేషః.
ఆజగన్ - ధా - అఙ్ - జగన్ - * - ఆజగన్థ.
ఆజగమ్ ధా - అఙ్ - జగమ్ - * ఆజగమిథ.
ఆజగరేన - పృథోర్ధనుషస్తత్రిపక్షేభ్యతమ్.
ఆజగవ - [అజగవ - అణ్] న - పినాకః.
ఆజగామ్ - ధా - అఙ్ - జగామ్ - * - ఆజగామ.
ఆజగ్ - ధా - అఙ్ - జగ్ - * ఆజగ్ధుః.
ఆజఘన్ - ధా - అఙ్ - జఘన్ - * ఆజఘన్థ.

ఆజఘ్నాన్ - ధా - అఙ్ - జఘ్నాన్ - * ఆజఘ్నాన.
ఆజఘ్ను - ధా - అఙ్ - జఘ్ను - * ఆజఘ్నురః.
ఆజధనవి - [అజధను - ఇఞ్] పు - అజధనోరపత్యమ్.
ఆజనతీయ - [అజనత - ఛణ్] న - దేశవిశేషః.
ఆజన్మసురభిపత్ర - పు - మరువః.
ఆజపథిక - (అజపథ - ఠఞ్) త్రి - అజపథేన గచ్ఛతి ... సంగం కచ్ఛత్యుపయత్తా.
ఆజపాద - [అజపాద - అణ్] త్రి - అజపాదదైవతమ్.
ఆజపాదక - [అజపాద - వుఞ్] త్రి - అజపాదదేవతాకం ... నక్షత్రమ్.
ఆజమారక్య - (అజమారక - ఞ్య) పు - అజమారకస్యాపత్యమ్.
ఆజమార్య - [అజమార - ఞ్య] పు - అజమారస్యాపత్యమ్.
ఆజమీఢక - [అజమీఢ - వుఞ్] అజమీఢదేశే భవః.
ఆజవ - న - సంసారః.
ఆజవంజవ - న - సంసారః.
ఆజవస్తేయ - (అజవస్తి - ఢక్) (ఢఞ్) అజవస్తేరపత్యమ్.
ఆజవాహ - (అజవాహ - అణ్) త్రి - అజవాహదేశభవః.
ఆజవాహక - (అజవాహ - వుఞ్) అజవాహదేశే జాతః.
ఆజహార్ - ధా - అఙ్ - జహార్ - * - ఆజహర్థ.
ఆజహార్ - ధా - అఙ్ - జహార్ - * - ఆజహార.
ఆజహ్రి - ధా - అఙ్ - జహ్రి - ఆజహ్రిరే.
ఆజహ్వర్ - ధా - అహ్వరి - పశ్చ - అఙ్ - అజహ్వర్ - * - ఆజహ్వరథ.
ఆజా - ధా - అఙ్ - జా - * - ఆజాయతే.
ఆజాతశత్రవ - (అజాతశత్రు - అణ్) త్రి - అజాతశత్రోరిదమ్ ఇత్యాది.
ఆజాద్య - (అజాద - ష్యఞ్) పు - అజాదస్యాపత్యమ్.
ఆజాన - న - స్వభావః = దేవలోకః.
ఆజానజ - (ఆజాన - జని - డ) పు - దేవవిశేషః - దేవానాం పితౄణాం గుణాః ... కర్మదేవాః.
ఆజానిక్య - (అజానిక - ష్యఞ్) అజానికస్యాపత్యమ్.
ఆజానేయ - (అజ - ఆనేయ) పు, కులీనాశ్వః - ... యుద్ధేషు ... ఆజానేయాః ... ఇత్యుక్తలక్షణః.

తత్పర్యాయాః - ఆజానేయ - జాత్య - కులీనాశ్వ - ...

ఆజాయన - (అజ - ఫక్) అజస్య గోత్రాపత్యమ్.
ఆజి - [అజ - ఇణ్] స్త్రీ - యుద్ధమ్ - సమభూమిః - పు - ఉత్తర పదే నిత్యమ్ - ... తస్మిన్ ... పాదశబ్దస్య పదాదేశః - వ్యా - [౬ అ - ౩ పా - ఉత్తరపద] పాదస్య పదాజ్యాతిగో పహతేషు - (అజ - ఇఞ్) పు - నారదః = దశరథః.

(అజ - ఇఞ్) పు - అజస్యాపత్యమ్.
ఆజిఘాల - (నామవాచకః - భోజనం తే) గ్రామవిశేషః.

ఆజకవ ౼ (ఆజ గావ ౼ అణ్) అజగవ సంబంధి.
ఆజగి ౼ ధా ౼ ఆట్ ౼ అజగి ౼ ౬ ౼ అజగత్.
ఆజగయిష్ ౼ ధా ౼ ఆట్ ౼ అజగయిష్ ౼ ౬ ౼ అజగయిషత్.
ఆజగిష్ ౼ ధా ౼ ఆట్ ౼ అజగిష్ ౼ ౬ ౼ అజగిషత్.
ఆజఘుర్ ౼ ధా ౼ ఆజ్ ౼ ఘుర్ ౼ శబ్దే భయేచ ఘుర్యతే సంవర్తాః ౼ అజఘుర్త్.
ఆజజిక్ష్ ౼ ధా ౼ ఆట్ ౼ అజజిక్ష్ ౼ ౬ ౼ అజజిక్షత్.
ఆజని ౼ పుం ౼ (అజని ౼ అణ్) దేశవిశేషః.
ఆజని ౼ (ఆజన ౼ ఇఞ్) దేశవిశేషః
ఆజనేయః ౼ (అజన ౼ ఢక్) అజనస్యాపత్యమ్.
ఆజను ౼ పుం ౼ ఆజ్ఞానీ రాజ్ఞః [illegible] కృష్ణాయ [illegible] ఋషిణా [illegible]
ఆజహా ౼ ధా ౼ ఆట్ ౼ [illegible] ౼ అజహాత్.
ఆజహాయిష్ ౼ ధా ౼ [illegible] ౼ అట్ ౼ అజహాయిష్ ౼ ౬ ౼ అజహాయిషత్ ౼
ఆజిహాయిష ౼ ధా ౼ [illegible] ౼ అజహాయిష
ఆజిహీర్ష్ ౼ ధా ౼ [illegible] ౼ ఆట్ ౼ అజిహీర్ష్ ౼ అజిహీర్షత్ ౼
ఆజిష్వరయిష్ ౼ ధా ౼ అట్ ౼ [illegible] ౼ ఆజిష్వరయిషత్.
ఆజిహ్వరయిష ౼ ధా ౼ [illegible] ౼ ఆజిహ్వరయిష్.
ఆజీకాలం ౼ (ధూమాదిః) పుం గోత్రవిశేషః.
ఆజీకాలిక ౼ (ఆజీకాల ౼ ఠఞ్) ఆజీకాలే జాతః కాలాదిః.
ఆజీగర్తి ౼ (అజీగర్త ౼ ఇఞ్) అజీగర్తస్యాపత్యమ్.
ఆజీవః ౼ (ఆఙ్ ౼ జీవ ౼ ఘఞ్) జీవనమ్.
ఆజూః ౼ (ఆఙ్ ౼ జూ ౼ క్విప్) విష్టిః.
ఆజ్ఞప్ ౼ ధా ౼ ఆఙ్ ౼ జ్ఞప్ ౼ ౬ ౼ ఆజ్ఞప్యతే.
ఆజ్ఞపయ్ ౼ ధా ౼ ఆఙ్ ౼ జ్ఞపయ్ ౼ ౬ ౼ ఆజ్ఞపయతి.
ఆజ్ఞప్తి ౼ [ఆఙ్ ౼ జ్ఞప్ ౼ క్తిన్] స్త్రీ ౼ ఆజ్ఞాకరణమ్.
ఆజ్ఞా ౼ (ఆఙ్ ౼ జ్ఞా ౼ అఙ్ ౼ టాప్) స్త్రీ ౼ శాసనమ్ ౼ తత్పర్యాయః ౼ అవవాదః ౼ నిదేశః ౼ నిర్దేశః ౼ ఆదేశః ౼ శిష్టిః ౼ నియోగః ౼ శాసనం ౼

జ్యోతిషే ౼ అజ్ఞాదశమౌ భావౌ ౼ తేషు ఆజ్ఞాచిన్తాం కుర్యాత్ ౼ యథా ౼ ఆజ్ఞాస్థానాధిపే సౌమ్యగ్రహయుతే [illegible] శుభగ్రహరాశ్యంశగతే వా జాతకః ఆజ్ఞాకరో భవతి ౼ ఆజ్ఞాస్థానాధిపే సూర్యయుతే వా [illegible] క్షేత్రే [illegible] వాహ్యరాజ్ఞాకరో భవతి ౼ ఇత్యాద్యూహనీయమ్.

తన్త్రశాస్త్రే ఆజ్ఞాచక్రం ౼ యథా ౼ దక్షిణవామయోః సార్ధత్రయవలయాకారేణ [illegible] యేత్ ౼ ఏషాం ఆజ్ఞాచక్రం పిత్తరోగఘ్నం రోగఘ్నం శక్తిదా శక్తిదా [illegible]

యోగశాస్త్రోక్తశరీరస్థ షట్చక్రవిశేషః భ్రూమధ్యే స్థితః ౼ తత్ [illegible] సహస్రార [illegible] శ్రీకణ్ఠాది.
ఆజ్ఞాత ౼ (త్రి) ఆఙ్ ౼ జ్ఞా ౼ క్త ౼ [illegible]
ఆజ్ఞాప్ ౼ ధా ౼ ఆఙ్ ౼ జ్ఞాప్ ౼ ౬ ౼ ఆజ్ఞాపయతి.
ఆజ్ఞాపనమ్ ౼ ధా ౼ ణిచ్ ౼ జ్ఞాప ౼ ల్యుట్ ౼ ౬ ౼ ఆజ్ఞాపయతి.
ఆజ్ఞాపక ౼ (ఆఙ్ ౼ జ్ఞా ౼ ణిచ్ ౼ ణ్వుల్) త్రి ౼ ఆజ్ఞాకారి [illegible]
అత్ర [illegible] తర [illegible] ఆజ్ఞాపయతి
[illegible] సూత్రం [illegible] ఇత్యమరః

ఆజ్యం ౼ (ఆఙ్ ౼ అఞ్జ్ ౼ క్యప్) నపుంసకం హోమీయం ఘృతమ్ ౼ తత్పర్యాయః ౼ [illegible] హవిః ౼ సర్పిః ౼ ఘృతమ్ ౼ అభిఘారః ౼ [illegible] ఏతత్ [illegible] (నేయ్యి) వైద్యశాస్త్రే [illegible] ఆజ్యం [illegible] చక్షుష్యం [illegible] తర్పణం [illegible] తదాజ్యం [illegible] విశదం [illegible] కఫ [illegible] పిత్తఘ్నం [illegible] బుద్ధిప్రదం [illegible] జలౌషధి [illegible] దీర్ఘాయుష్యం [illegible]

అత్ర [illegible] ఆజ్యం [illegible]
[illegible] అజ్యభక్తిర్నాస్య ఫలం సూక్తేః.
కర్మ [illegible] ఆజ్యమన్త్రో యథా [illegible] సామర్థ్యం [illegible] ఆజ్యం దేవతా ౼ ఆజ్యస్నానే వినియోగః.

దర్శపూర్ణమాసేష్ఠా ఆజ్యస్థానీ [illegible] ఇతి సర్వేషాం [illegible] దక్షిణాగ్నౌ ఆజ్యం [illegible] ఆజ్యభాగాదానమ్ ౼ హవీంషి [illegible] ఇతి [illegible] ఆజ్యం [illegible] ఇదం [illegible] ఇతి నిరుక్తమాజ్యం దక్షిణా [illegible] ఇతి [illegible] హవీంషి [illegible]

నస్యోఽసి శుక్రః త్వా గ్రహం గృహ్ణామి పయస్వాను శ్రీదాస్యామి ఇ
త్యవేక్షతే - తేజోఽసీత్యత్ర రాకేశో నామా వత్సస్య
సాక్షిత్వమితి తేజస్వత్వాత్ ఇత్యపాదాయ తేజోఽసి తేజో
స ... తేజోమయైః ఉత్పాదనీయ ...
... అగ్నేర్జిహ్వాసి సుభూర్దేవానాం ధామ్నే ధా
మ్నే దేవేభ్యో యజుషే యజుషే భవ - ఇతి స్వస్యస్వపత్న్యాస
... ప్రతిపత్నాయాం పత్న్యాం
... అగ్నేర్జిహ్వాసి ... ఉపభృద్ధ్రువ
... తేజస్వత్తేజోఽసి ... ప్రపాదే ...
... ఉత్పూయ ... వతే తదు ...
... యజ్ఞస్య ... ఆజ్యస్య వేదః ... ఆజ్యవేక్ష
ణానిమిత్తాని సర్వేషాం భవంతీతి - తేజోఽసీత్యస్య పరి
... తేజస్వత్ప్రదానం ఉచ్యతే - అగ్నేస్త్వా
... ఉపభృద్ధ్రువాసు నాభిమర్శనం ఆజ్యపద్ధతిః
... ఆజ్యమవేక్షేత - ఆజ్యమవేక్ష
... నాభిదర్శనే వైశ్వానరం వైశ్వదేవ
... ఇత్యాజ్యమభిమంత్ర్య సర్వమాజ్యానిమిత్త
... ఉపభృద్ధ్రువాజ్యస్య ఆజ్య
... ఆజ్యస్యాసాదనే ... సత్యస్య ...
... ఇతి ... స్రువేణ
... పునరాహారమాజ్యమిత్యనేనాత్ర
... ఇతి ... గ్రహణమ్ - జ్యోతి
రసీతి ... తేజోఽసీతి తృతీయం - ప్రాణాయ ... ప్రా
ణాయ ... ఆజ్యవిష్పన్దాని ... ఆజ్యం
పూర్వవత్ ... ఉత్పునాతి - దేవో వః సవితోత్పు
నాత్వచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ వసోః సూర్యస్య రశ్మిభిః - అ
... ఆజ్యమవేక్షేత ... దర్శనాయ ... ఆజ్య
... యజమానో ఉపస
... ఉపభృద్ధ్రువాజ్యగ్రహణం ఇతి ... గ్ర
హః ... ఆజ్యం ... చతుర్గృహీతం గృహ్ణాతి
పత్నీ ... ఉపభృతి ... ఇదం ... కర్మ ... ఉపస
ర్వం కృత్వా ఉపభృద్ధ్రువే ... యజమాన ధా
రయమాణః ... (శేషరహితేన) ... స్రువేణ
... గ్రహం గృహ్ణాతి ... ధామ్నే
ధామ్నే దేవేభ్యో యజుషే యజుషే గృహ్ణామి - జ్యోతిస్త్వా
జ్యోతిషి ... గృహ్ణామి - అర్చిస్త్వార్చిషి గృహ్ణామి - శుక్రాణా
నాం త్వాయతానాం యస్త్రియధ్రువాయ గృహ్ణామి -
ఇతి ... చతురవత్తినాం జుహ్వాం చతుర్గ్రహణమ్
శుక్రాణాం త్వా భూతానాం యస్త్రియ ధ్రువాయ
గృహ్ణామి - పఞ్చమం పఞ్చావత్తినాం ఆజ్య
... ధారయమాణ

... గృహ్ణామి - శుక్రాణాం త్వా ... యస్త్రియధ్రువాయ
గృహ్ణామి - ... శుక్రాణాం త్వా ...
... పఞ్చావత్తినాం ... గృహ్ణామి శుక్రాణాం
త్వా ... గృహ్ణామి ఇతి చతుర్థవేళాయామవత్తినాం
... దేవానాం ... దేవయజనం ...
గృహ్ణామి ఇతి పఞ్చమం జామదగ్న్యానామ్ - పునస్త్వ
... బిలస్య యస్త్రియధ్రువా
యస్త్రియధ్రువాయ గృహ్ణామి - స్రువేణ ... గృహ్ణామి - ఉత్పునస్త్వా
... గృహ్ణామి ... గృహ్ణామి ఇతి చతుర్విర్గృహ
... గృహ్ణామి ఇతి పఞ్చమం జామద
గ్న్యానామ్ - ... భూమా ... యస్త్రియ
... గృహ్ణామి - ... గృహ్ణామి - ... గృహ్ణామి -
... పఞ్చమం జామదగ్న్యానామ్ - ... ఆజ్యాని సాదయంతి.

ఇత్యాజ్యగ్రహణం - ఆజ్యకర్మణాంవివరణం తైత్తిరీయ
... అనువాకః.

ఆజ్యకర్మ విషయాస్తు తైత్తిరీయ సంహితాయాం
౧ కాణ్డే ౧ ప్రపాఠకే ౧౦ అనువాకే.

పూర్వం ... యథా.

దర్శపూర్ణమాసయోర్యాజ్యతే. ఆజ్యం విలీన
... దర్శపూర్ణమాసయోః ...
... సర్వత్ర ...
... పాత్ ...
... అన్వయ ... ఆజ్య ...
... యస్త్రియ ...
... దర్శపూర్ణమాసయోః ...
... ఇతి ౧ ॥
౨ పాదే అష్టమం ... రాజ్యాధికరణం నిర్ణీతమ్.

దర్శపూర్ణమాసయోః ... ప్రధాన ... ఆ
... ఆజ్యభాగౌ ... వేద ...
... దోహన ... ఉపాంశుయాజ ...
... అథావత్ ... ఇతి సంశయః ...
... దర్శపూర్ణమాసౌ పూర్వత్ర సంగత్యై
... పూర్వస్య ... ఫలపూర్వ
... ఫలసిద్ధౌ అపూర్వాన్తర కల్ప ...
... అనుష్ఠీయమానా ధర్మాయస్మిన్ ...

ద్రవ్యే ఽనుషక్తాః ఫలాపూర్వం జనయన్త్యేవే తి నాశఙ్క్యం ప్రాప్తిర్బాధః [illegible] [illegible] ఫలా [illegible] తదవర్తినోఽపి నశ్వరాత్ [illegible] ఫలా పూర్వం [illegible] నశక్నువన్తి [illegible] [illegible] జన్యేషు [illegible] కల్ప్యాని [illegible] [illegible] ద్రవ్యరయా [illegible] పూర్వం [illegible] [illegible] ప్రాప్తస్య [illegible] ఫలాపూర్వస్య తేనద్ర [illegible] ఏవమేవ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] పూర్వసాధన [illegible] ద్రవ్య [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సాంకర్యమ్ [illegible] [illegible] ఏవం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇతి దె॥ ౧పాదే [illegible] అధికరణే నిర్ణీతమ్.

[illegible] ద్రవ్యేణ [illegible] కార్యం క ర్తవ్యమ్. కుతః [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తేన కర్తృత్వ [illegible] భవిష్యతాను [illegible] [illegible] కార్యం భవతి. ఇ॥ ౩ అ॥ ౨ పా॥ ౧౧ అధికరణే.

[illegible] దృతినవనీత మాజ్యం భవతీతి. [illegible] నవనీతం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నవనీత గుణో విధీయతే॥ ఇతి ౩ అ॥ ౧ పాదే ౨౧ అధికరణే నిర్ణీతమ్.

అపిచ. [illegible] నవనీత గుణో వి హితః [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] సూత్రా [illegible] [illegible] నవనీత [illegible] [illegible] నవనీతం [illegible] [illegible] [illegible] ౨౨ అధికరణే నిర్ణీతమ్.

[illegible] ఇతి [illegible] [illegible] [illegible]

మానంకరమపి ప్రయోజకమ్. ఇతి ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౧౫ అధికరణే

చతురవత్తం జుహోతీతి గ్రహణవాక్యే [illegible] చతుర్ధా మితి ని[illegible] [illegible] యజమానం న ర్వ్యాప్తామితి చేన్నైవమ్. చతురవత్తం జుహోతి ప్రయాజాదే ర్వ్యాప్తాదిత్యాద్యతిరిక్తైర్వ్యవస్థాపకమాత్. ఇతి [illegible] ౧౭ అధికరణే.

గ్రహణవాక్యే చతురవత్తం జుహోతీత్యత్ర యథా చతు [illegible] ప్రయాజాదయః [illegible] ఆష్ట సంఖ్యాని [illegible] [illegible] తథా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చతుర్గృహీతం [illegible] వాక్యం [illegible] చతు ర్గృహీతమేవ [illegible] [illegible] [illegible] విశేష [illegible] [illegible] చతుర్గృహీతమేవ [illegible] తస్మాదుప భృతి చతుర్గృహీతద్వయం విధీయతే. తత్రైకం చతు ర్గృహీతం [illegible] ప్రయాజార్థమ్. అపరం త్వనూయాజార్థమ్. నన్వేవం తర్హి చతు ర్గృహీతస్యైవ [illegible] విధాతవ్యం న [illegible] ఇతి చేత్ నైవమ్. తథా సత్య నూయాజార్థం ద్వితీయం చతుర్గృహీతం న సిధ్యేత్. [illegible] విధీయతే [illegible] [illegible] చతుర్గృహీతేన అవరుద్ధత్వాద్ద్వితీయస్మై పాత్రా న్తరమన్వేష్యమ్. యద్యుపభృతీత్యేవద్వితీయమపి చతు ర్గృహీతం విధీయేత తదా చతుర్గృహీత ద్వయస్యోప భృత్యేవానుష్ఠానాత్ [illegible] ప్రయత్నేనా నయనం న సిధ్యేత్. అత [illegible] [illegible] [illegible] ఉపభృత్యుచ్యతే. తస్మాత్ [illegible] శబ్ద ప్రయోగేపి [illegible] చతుర్గృహీతే [illegible] విధీయేతే. ఇతి ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౧౮ అధికరణే.

ఆఘారౌ. ఆజ్యభాగౌ ప్రయాజాః. అనూయాజాః. [illegible] ఉపాంశుయాజ ఇత్యాద్యయ ఆజ్యద్రవ్యకా [illegible] [illegible] ఆజ్యం పృషదాజ్యమిత్యు చ్యతే.

అగ్నీషోమీయపశౌ [illegible] [illegible] పృషదాజ్యేన ప్ర [illegible] అనూయాజాస్తు పృషదాజ్యేన యష్ట వ్యాః. పృషదాజ్యేనానూయాజాన్ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇతి ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౧౯ అధి కరణే.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఆజ్యం ప్రతినిధి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సర్వత్రాజ్యస్య విధిః ఇతి ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౨౦ అధికరణే.

పురోడాశస్య సోమాన్ [illegible] [illegible] ఇతి [illegible] ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౨౧ అధికరణే. తద్వత్ [illegible] యాజ్యాను [illegible] [illegible] అగ్నీషోమీయ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఇతి ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౨౨ అధికరణే

[illegible] [illegible] [illegible] ఉపాంశుయాజస్య [illegible] [illegible] ఇతి ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౨౩ అధికరణే.

త్వాష్ట్రం పాత్నీవతమాలభేత ఇతి ప్రకృత్య పర్య గ్నికృతం పాత్నీవతముత్సృజతీతి శ్రూయతే. తత్ర శ్రూయతే. ఆజ్యేన శేషం సంస్థాపయతీతి. తదిదమా జ్యం [illegible] ప్రతినిధిః స్యాదితి చేత్ [illegible] ఉత్సర్గే ప సంస్థాపన [illegible] పర్యగ్నికరణాదూర్ధ్వం పశుద్రవ్యత్యాగమభిధాయాజ్యేన ద్రవ్యాన్తరం పశు స్థానీయం సాధనభూతము [illegible] [illegible] ఉత్తరకా లీన [illegible] తేన ద్రవ్యేణ సమాపనీయమ్. ఇతి ప్రాప్తే బ్రూమః. ౪ అ॥ ౧ పా॥ ౨౪ అధికరణే [illegible] పాత్నీవత పశుత్యాగః [illegible] పాత్నీవతమా [illegible] [illegible] [illegible] కేవలం పశుద్రవ్యత్యాగః [illegible] [illegible] ద్రవ్యదేవతా సంబన్ధరూపో యాగో నా [illegible] స్యాత్. అతో దేవతోద్దేశ్యత్యాగోఽవశ్యం కర్తవ్యః. తథా సతి పశుసాధనకే యాగే ముఖ్యేన పశు [illegible] [illegible] ప్రతినిధిః. దేవతోద్దేశ్యకత్యాగస్య [illegible] వాక్యేనైవ సిద్ధత్వాత్ పర్యగ్నికరణోత్సర్గవాక్యే న [illegible] విధానేన హి సంస్థాపనీయః [illegible]. తస్మాదాజ్యవాక్యేన కర్మాన్తరం విధీయతే. దేవతాతు పా త్నీవత శబ్దస్యానువృత్త్యా లభ్యతే. కర్మాన్తరస్యాపి శేష త్వముపచర్యతే. [illegible] పూర్వోత్తరక ర్మణోః పాత్నీవతాఖ్యయా దేవతయా ఏకత్వేనా [illegible] హితానుష్ఠానేన [illegible] [illegible] సంస్థాపనీయ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తస్మాదాజ్య ద్రవ్యకం పాత్నీవతదేవతాకం శేషకర్మ [illegible] [illegible]

గో ప్రకథాని కర్తాన్తర మతః విధీయతే. ఏతద్భావమి ష్టః పత్నీయేకస్య నావేకే ద్రష్టవ్యమ్. ఇతి. నా|| ర మా|| అధికరణే.

ఆజ్య. న. ఆజ్యం స్తుతి. సో మ ప్రాతస్సవనే ఉక్తాఽగ్నిష్టోమే పవమాన సూక్తేభ్య స్త్రివృ ద్బహిష్పవమానం చత్వారి సూక్తా న్యాజ్యాని. తస్య ఆజ్య ఆహావివర్తి త్యే. ప్రతాసో హవ్యజాతయే నిహోతా సత్సి బర్హిషి. సత్వాసమిధ్య రాజ్యేరోఘ్ణ తేనవర్ధయామసి. బృహచ్ఛోచాయవిష్ఠ్య. సనః పృథుశ్రవాజ్య మచ్ఛాదేవ.. బృహ దస్మే సుప త్య మ్. ఇత్యాజ్యం సూక్తం ఆనో మిత్రావరుణా ఘృతైర్గ వ్యూతి ముక్షతమ్. మధ్వా రజాంసి సుక్రతూ|| ఉరుశంసా నమోవృధా మహ్నా దక్షస్య రాజథః| ద్రాఘిష్ఠాభిః శుచి వ్రతా|| గృణానా జమదగ్నినా యోనావృతస్య సీదతమ్. పాతం సోమమృతావృధా. ఇతి ద్వితీయమ్. ఆయాహి సుషుమాహితఇన్ద్ర సోమం పిబా ఇమమ్. ఏదంబర్హిస్సదో మమ. ఆత్వాబ్రహ్మయుజా హరీవహతామిన్ద్రకేశినా| ఉపబ్రహ్మాణి నశ్శృణు. బ్రహ్మాణస్త్వా యుజావయం సోమపామిన్ద్ర సోమినః| సుతావన్తో హవామహే|| ఇతి తృతీయమ్. ఇన్ద్రాగ్నీ ఆగతం సుతం గీర్భిర్నభో వరేణ్యమ్| అస్య పాతం ధియేషితా. ఇన్ద్రాగ్నీ జరితుస్సచా యజ్ఞో జిగాతి చేతనః| అయాపాతమిమం సుతమ్. ఇన్ద్రమగ్నిం కవిచ్ఛదా యజ్ఞస్య జూత్యా వృణే| తా సోమస్యేహ తృమ్పతామ్. ఇతి చతుర్థమ్. తాన్యేతాని ప్రాతస్సవనే గాయత్రీసామ్నా గీయమానానీ చత్వార్యాజ్యస్తోత్రాణీత్యుచ్యన్తే. తన్నిర్వచనం చ తాణ్డ్య ఏవ యదాజ్యమాయన్త దాజ్యానామాజ్యత్వమితి. తేష్వాజ్యస్తోత్రేషు పఞ్చదశనామకః స్తోమో భవతి. తథాచామ్నాయతే. పఞ్చదశాన్యాజ్యాని భవన్తీతి. తస్య స్తోమస్య విష్టుతిరేవ మామ్నాయతే. పఞ్చభ్యో హింకరోతి సతిసృభిస్స ఏకయా స ఏకయా పఞ్చభ్యో హింకరోతి స ఏకయా సతిసృభిస్స ఏకయా పఞ్చభ్యో హింకరోతి. స ఏకయా స ఏకయా సతిసృభిరితి.

ఏవం సూక్తం త్రిరావర్తనీయమ్. తత్ర ప్రథమావృత్తౌ ప్రథమా ఋచ పఞ్చకృత్వోఽభ్యాసః. ద్వితీయావృత్తౌ ద్వితీయాయాః. తృతీయావృత్తౌ తృతీయాయాః స్తోమః పఞ్చదశస్తోమః.

అత్ర పఞ్చదశశబ్దో గుణవిధాయకత్వేన సంభవేఽప్యాజ్యశబ్దోఽపి గుణవిధాయకస్స్యాత్ తదా పఞ్చదశాజ్యశబ్దోఽపి గుణవిధాయక స్స్యాత్ తదావృత్త్యాదా పారణం గుణద్వయవిధానాద్వాక్యభేదస్స్యాత్. అస్మా దయంశబ్దః స్తోత్రనామధేయమ్. తేన నామ్నా కర్మానూద్య పఞ్చదశత్వగుణో విధీయతే. ఇతి ౧౦|| ౩ పా|| ౩ అధికరణే. ఇత్యాదివిషయకే నిర్ణీతమ్.

ఆజ్యప. పు. పితృదేవతాను వైశ్యానాం పితరః. తేచ పులస్త్య పుత్రాః.

ఆజ్యభాగ. పు. దర్శపూర్ణమాసాఙ్గహోమవిశేషః. ద్వావాజ్యభాగౌ ప్రధానానాం పూర్వభాగే ప్రధానేభ్యః పూర్వమాజ్యభాగాభ్యాం ప్రచర్యతే. తథాచామ్నాయతే. చక్షుషీ వా ఏతే యజ్ఞస్య యదాజ్యభాగా వితి. కృష్ణయజుర్బ్రాహ్మణే ఆజ్యభాగావిహతౌ. ఆశ్వ. శ్రౌ. ౧ అ. ౫ ఖం. ఉదాహరణే.

లక్ష్మణైః శ్రూయతే. ౩ ఖాగ్రే. ౩ ప్రహతేః ౩ ఆజ్యభాగే.

తత్ప్రయోగో యథా. అథాజ్యభాగౌ యజతి అనుపఘ్నన్ పుతాత్మాః కరోతి. ప్రయాజేభ్యః సావిత్రాణాం జుహ్వాం చతుర్గృహీతమ్. ఉపస్థాప్య ప్రయాజశేషమాజ్యమానీయాగ్నేయమాజ్యభాగమాజ్యస్థాల్యాహృత్య చతురవదానం కృత్వా జుహ్వామవనీయ చతురవదాన సంఖ్యాపూరణార్థం తదనన్తరముత్తరార్ధపూర్వార్ధే అవదానం కృత్వా ప్రాప్త్యనుకారేణ ప్రస్తర బర్హిషోర్మధ్యే జుహూముద్యమ్య. అగ్నయేఽనుబ్రూహీతి. ఆశ్రావ్య జుహూ ధ్రువా నాయ పశ్చాదతిక్రమ్య. ఆశ్రావణప్రత్యాశ్రావణే. అగ్నిం యజ. వషట్కారాన్తే ఉక్తరీత్యా హుత్వా ప్రతిక్రామతి. అత్రయజనమిత్యాదయః. ఇత్యాద్యాజ్యభాగస్యావదానమ్. ఏకస్మిన్ జుహ్వాం హవిఃసేకః. అగ్నేః పురస్తాత్ చతుర్గృహీతం చక్షుష్పా అగ్నేఽసి చక్షుర్మే పాహీతి. సోమాయానుబ్రూహి. దక్షిణాతిక్రమ్య. ఆశ్రావ్య ప్రత్యాశ్రుతే. సోమం యజ. వషట్కృతే దక్షిణార్ధపూర్వార్ధే జుహోతి. సోమాయేదమితి త్యాగః. అగ్నీషోమయోరాజ్యభాగౌ చక్షుష్టయా. యజ్ఞస్య యజమానస్య అన్తరా. ఏకత్రా వసునస్త్రేణ హవ్యవాహః వృథక్ప్రథక్. అగ్నినా యజ్ఞశ్చక్షుష్మానగ్నేరహం దేవయజ్యయా చక్షుష్మాన్ భూయాసమ్. సోమస్యాహం దేవయజ్యయా చక్షుష్మాన్ భూయాసమ్. ఇతి.

ఆశ్వ. కల్పే. యదాజ్యభాగాభ్యాం యజత్యనుబ్రూహీతి తత్ర పూర్వస్యాజ్యభాగస్య పురోఽనువాక్యామన్వాహ ఆగ్నిర్వృత్రాణి జఙ్ఘనదితి పౌర్ణమాస్యామ్. అగ్నిః ప్రత్నేన జన్మనేత్యమావాస్యాయామ్. యదాజ్యానామాగ్నిం యజేతి తత్ర యజతి జుషాణో అగ్నిరాజ్యస్య వేత్వితి యదాజ్యానాం సోమాయానుబ్రూహీతి తతో సోమస్యాపురోఽనువాక్యామన్వాహ. త్వం సోమాసి సత్పతిరితి పౌర్ణమాస్యామ్. సోమగీర్భిష్ట్వా వయమిత్యమావాస్యాయామ్. యదాజ్యానాం సోమం యజేతి తత్ర యజతి జుషాణః సోమ ఆజ్యస్య హవిషో వేత్వితి. ప్రథమస్యాగ్నేయస్య పురోఽనువాక్యా. అగ్నిర్వృత్రాణి జఙ్ఘనద్ద్రవిణస్యుర్విపన్యయా. సమిద్ధః శుక్ర ఆహుతః. జుషాణో అగ్నిరాజ్యస్య వేతు. ఇతి. ప్రథమస్య సౌమ్యస్యానువాక్యా. త్వం సోమాసి సత్పతిః త్వం రాజోత వృత్రహా. త్వం భద్రో అసి క్రతుః. జుషాణస్సోమ ఆజ్యస్య హవిషో వేతు. ఇతి.

ద్వితీయాగ్నేయస్య పాతను అగ్నిః ప్రత్నేన జన్మనా శుమ్భానస్తనువం స్వామ్. కవిర్విప్రేణ వావృధే. జుషా

గా అగ్నిరాజ్యస్య వేతు - ఇతి - ద్వితీయస్య సోమస్య [illegible] తస్తు - సోమస్య స్విష్టస్య యం పథేరయం సోమ: [illegible] సుత్యాదీనోక్త ఆవిర్ - దాపదిహోస్య ఆజ్యస్య [illegible] వేతు ఇతి

ఆజ్యభాగ ఇత్యయం పూర్వమీమాంసాయాం - ౧౦ [illegible] పాదే - [illegible] యథా - దర్శపూర్ణమాసయోరాజ్యభాగౌ.

ఆజ్యభాగా వగ్నీషోమాభ్యాం యజతీతి - [illegible] తత్ర సోమస్యాగ్నేస్తు [illegible] తద్గుణమత్ర [illegible] అగ్నీషోమీయ పురోడాశే [illegible] ఆజ్యభాగౌ పురోడాశ దేవతా [illegible] అగ్నేర్ [illegible] [illegible] తత్రోపదిష్టత్వాత్ [illegible] యదప్ర [illegible] దేవతానాం [illegible] తథాగ్నేరాజ్యభాగో [illegible] అగ్నిరుక్త [illegible] [illegible] తేన [illegible] వస్తావ దేవం [illegible] అగ్నిర్ముఖ్య [illegible] పురోడాశ దేవతా [illegible] ఆజ్యభాగ దేవతా [illegible] అగ్ని [illegible] అన్యథా [illegible] అత: [illegible] ఇజ్యమానస్య [illegible] పురోడాశ దేవతా [illegible] కించాజ్యభాగ విధావగ్నీషోమాభ్యాం యజతీతి దేవతా ద్వయం [illegible] తత్ర యథా సోమస్య [illegible] [illegible] తత్ర సంస్కార [illegible] [illegible] ఆజ్యభాగో [illegible] ఏవంచ [illegible] ఆజ్యభాగ [illegible] ఇతి - ఆధానే [illegible] ఆజ్యభాగా [illegible] బుధన్వానగ్ని [illegible] ఇతి [illegible] ఆజ్యభాగ [illegible] బుధన్వ [illegible] బుధన్వత్వా [illegible] ౧౦ అధ్యాయే [illegible] నిర్ణీతమ్ - బుధన్వతీశ [illegible]

[illegible] ఆజ్యభాగాయజతీతి [illegible] ఆజ్యభాగ విధినిర్దిష్టదేవతా కల్పనాని

పదార్థా - తస్మాత్ పూర్వోక్త [illegible] ఇతి [illegible] తత్ర [illegible] పూర్వం [illegible] అధికరణ: [illegible]

[illegible] ఆజ్యభాగార్థమేవ [illegible] [illegible] ఆజ్యభాగ [illegible] అగ్నిరిత్యుక్తి: [illegible] ఇతి విహితమ్ - తస్మాదాజ్య [illegible] ఇతి [illegible]

[illegible] ఆజ్యభాగ [illegible] పురోడాశ [illegible] ఆజ్యభాగా [illegible] పురోడాశ [illegible] ఆజ్యభాగా [illegible] పూర్వోక్త [illegible] ఆజ్యభాగా [illegible] [illegible] ఆజ్యభాగ [illegible] [illegible] ఆజ్యభాగా [illegible] ఆజ్యభాగానాం [illegible] దేవతా [illegible] ఇతి [illegible] అధ్యాయే - ౧ పాదే అధికరణే.

అక్ష్ణ - ధా - అట్ - అక్ష్ణ - * ఆక్ష్ణత్ -

అక్ష్ణక్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణక్ - * ఆక్ష్ణకత్.

అక్ష్ణకప్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణకప్ - * ఆక్ష్ణకపత్ -

అక్ష్ణయ్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణయ్ - * ఆక్ష్ణయత్ -

అక్ష్ణిక్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణిక్ - * ఆక్ష్ణికత్ -

అక్ష్ణికయిష్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణికయిష్ * ఆక్ష్ణికయిషత్.

అక్ష్ణికావయిష్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణికావయిష్ - * ఆక్ష్ణికావయిషత్ -

అక్ష్ణికిష్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణికిష్ - * ఆక్ష్ణికిషత్ -

అక్ష్ణిచ్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణిచ్ - * ఆక్ష్ణిచత్ -

అక్ష్ణిచయిష్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణిచయిష్ - * ఆక్ష్ణిచయిషత్.

అక్ష్ణిచిష్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణిచిష్ - * ఆక్ష్ణిచిషత్ -

అక్ష్ణిచ్ఛ్ - ధా - అట్ - అక్ష్ణిచ్ఛ్ అక్ష్ణి - చజి - * ఆక్ష్ణిచ్ఛత్ -

అక్ష్ణిచ్ఛయిష్ - ధా - అక్ష్ణిచ్ఛయిష - అన్యరూపమ్ - * ఆక్ష్ణిచ్ఛయిషతి ధా - అట్ - అక్ష్ణిచ్ఛయిష్ * ఆక్ష్ణిచ్ఛయిషత్ -

అక్ష్ణిచ్ఛయిష - ధా - అక్ష్ణి + సన్ - అన్యరూపమ్ - అక్ష్ణిచ్ఛయిష -

ఆఞ్ఛిచ్ఛిష. ధా. ఆఞ్ఛిచ్ఛిష. అభ్యాసరూపమ్. * ఆఞ్ఛిచ్ఛిషతి.

ఆఞ్ఛిచ్ఛిష. ధా. ఆఙ్ఛి + సన్. అభ్యాసరూపమ్. ఆఞ్ఛిచ్ఛిషత్.

ఆఞ్ఛ్. ధా. ఆఞ్ఛి. అనిడర్థక. నిష్ఠా యాం ఇట్ వికల్పః. * ఆఞ్ఛ్యతే.

ఆఞ్ఛ్యయ. ధా. ఆఞ్ఛి. అభ్యస్తగుణహాని ఆఞ్ఛి రూపమ్.

ఆఞ్ఛి. ధా. ఆఞ్ఛి. ణిచ్. అభ్యాసపాద ఆఞ్ఛ్యయ్. గుణ. అజా. ఆఞ్ఛ్. అనిడర్థక. నిష్ఠా. ఆఞ్ఛిచ్ఛ. చజి.

ఆఞ్జ. ధా. లిఙ్. అఞ్జ. * ఆఞ్జతే. ఆట్. అఞ్జ. * అఞ్జన్.

ఆఞ్జగ్. ధా. ఆర్. అఞ్జగ్. * ఆఞ్జగత్.

ఆఞ్జగష్. ధా. ఆట్. అఞ్జగష్. * ఆఞ్జగషత్.

ఆఞ్జన. న. అఞ్జనమ్.

జ్యోతిష్టోమదీక్షాయామ్ ఆఞ్జనం క్రియతే. యదాఞ్జ్యే... పురోవర్గస్య వృత్త్యై ఇతి.

అత్రాఞ్జనేన చక్షుషస్సంస్కారః పురుషార్థత్వేన ... వృత్త్యై ... పురుషస్య ... ఫలహానాత్ ... వర్తమానత్వ ... అతః క్రత్వర్థ ఏవాయం విధిః. వృత్త్యై ఇతి ... లక్షణా ... విషయే నిషేధమ్.

ఆఞ్జనిక. పురోహితాదిః. శేషం చిన్త్యతే. తస్య భావః కర్మ వా ఆఞ్జనిక్యమ్.

ఆఞ్జనిక్య. [అఞ్జనిక. ష్యఞ్] న. అఞ్జనికస్య భావః కర్మ వా. శేషం చిన్త్యతే ఆఞ్జనికస్య భావః కర్మ వా.

ఆఞ్జనేయ [అఞ్జనా. ఢక్] హనుమాన్. సంగీతశాస్త్ర ... ప్రవర్తక ఆచార్య విశేషరూపః.

ఆఞ్జయ్. ధా. ఆట్. అఞ్జయ్. * ఆఞ్జయత్.

ఆఞ్జలిక్య (అఞ్జలిక. ష్యఞ్) అఞ్జలికస్య భావః కర్మ వా.

ఆఞ్జిగ్. ధా. ఆట్. అఞ్జిగ్. * ఆఞ్జిగత్.

ఆఞ్జిగయిష్. ధా. ఆట్. అఞ్జిగయిష్. * ఆఞ్జిగయిషత్.

ఆఞ్జిగిష్. ధా. ఆట్. అఞ్జిగిష్. * ఆఞ్జిగిషత్.

ఆఞ్జిఘ. ధా. ఆట్. అఞ్జిఘ. * ఆఞ్జిఘత్.

ఆఞ్జిఘుయిష్. ధా. ఆట్. అఞ్జిఘుయిష్. * ఆఞ్జిఘుయిషత్.

ఆఞ్జిఘిష్. ధా. ఆట్. అఞ్జిఘిష్. * ఆఞ్జిఘిషత్.

ఆఞ్జిజ. ధా. ఆట్. అఞ్జిజ్. * ఆఞ్జిజత్.

ఆఞ్జిజయిష్. ధా. ఆట్. అఞ్జిజయిష్. * ఆఞ్జిజయిషత్.

ఆఞ్జిజిష్. ధా. ఆర్. అఞ్జిజిష్. * ఆఞ్జిజిషత్.

ఆఞ్జిహ. ధా. ఆర్. అఞ్జిహ. * ఆఞ్జిహత్.

ఆఞ్జిహాయిష్. * ఆట్. అఞ్జిహాయిష్. * ఆఞ్జిహాయిషత్.

ఆఞ్జిహిష్. ధా. ఆట్. అఞ్జిహిష్. * ఆఞ్జిహిషత్.

ఆట్. ధా. అట. లిట్. * ఆట. ఆటతుః. ఆటుః. ... ఆటన్. అట. అనిడర్థ. ... * ఆట్యతే. ఆటిషు. ఆట్. ఆట్యతే.

ఆట్. పు. వ్యాకరణే ఆగమ విశేషః. అ స్వరూపః. అజాదీనాం ధాతూనాం లుఙ్లఙ్లృఙ్క్షు ... ఉదాత్తః. భవతి అజాదిస్థానిక. ఆటోఽపి ... * ఆటన్. ఐచ్ఛత్. ఔహత్. ఐక్షత. ఐచ్ఛత్. ఆసత్. ... బహులం ఛన్దస్యమాఙ్యోగేఽపి భవతి. * మాభవత్. మాభూత్. ... స్మేత్యుపసర్గః ... వ్యవాయః.

పా. ६ | ४ | ७२ | ఆడజాదీనామ్. ... బహులం ఛన్దస్యమాఙ్యోగేఽపి.

... ఆగమః ... .

६ | ४ | [ ] ११२ ఆఙ్గ ... .

... పురుషస్య ... | [ ] ... .

ఆట. ఆటచ్ ... తస్య స్వరూపమ్.

ఆటక [అణ్. అట. ణ్వుల్] చటకః. కపిఞ్జలః.

ఆటకి. స్త్రీ. ... స్త్రీ.

ఆటచ్. వ్యాకరణే ... ప్రత్యయ విశేషః. ఆట స్వరూపః. ... భవతి. * వాచాటః.

५ | २ | [ ] [ ] १२५ ... కుత్సిత ఇతి వక్తవ్యమ్.

ఆటజ. గౌరాదిః. శేషం చిన్త్యతే.

ఆటజీ. [అటజ. ఙీష్]

ఆటయ్. ధా. అట. ణిచ్. అజాదౌ. * ఆటయతి. ఆర్. ఆటయత్. * ఆటయత్.

ఆటరూష (అటరూష. అణ్) వాసకః.

ఆటవిక. (అటవీ. ఠక్) త్రి. అటవ్యాం జాత ఇత్యాది.

ఆటవీ. స్త్రీ. ... .

ఆటాట్. ధా. ఆట్. అటాట్. * ఆటాటత్.

ఆటాట్య. ధా. ఆటీ. అటాట్య. * అటాట్యత. ణి. ధా. అట + ణిచ్. అభ్యాసపాద. అటయ్. గుణ. అ. ఆటీ. అని. ని. అటాట్. చజి. + సన్. ఆటిటయిష.

ఆటి. (అట. ఇఞ్) ధాతోర్నిర్దేశః. స్త్రీ. పక్షివిశేషః. ... ఆటిః. ఆటీ. ఆటి. శరారిః. శరారీ.

[అన్న] అడేఁ౦.

[illegible]

[illegible]

అటట్. [illegible] అటిట్ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

అపి అటిట్టి [illegible]

[illegible]

[illegible] - ధా - అతి + నట్ - అత్యర్థ [illegible]

[illegible]

[illegible] ధా - అక్ - టిక్ - [illegible]

[illegible] - అక్ - టీక్ష్య - [illegible]

[illegible] ధా - అక్ - [illegible]

[illegible] వైద్యశాస్త్రే [illegible]

[illegible] పు - సంబన్ధః [illegible]

[illegible] ధా - అట - అట్టి - * అట్టత.

[illegible] ధా - అట్ - అట్టయ్ - * అట్టయిష్యతే -

[illegible] ధూమాదిః [illegible]

[illegible] [అట్టప్రతి - ఇష్] అట్టప్రత్యాం [illegible]

[illegible] ధా - అట్ - అట్టిట్ - * అట్టిటర్ -

[illegible] ధా - అటి - అట్టిటయిష్ - * అట్టిటయిష్యత్,

[illegible] ధా - అటి - అట్టటిష్ * అట్టిటిషు -

[illegible] ధా - [illegible] - * అత - అటి - అక్ - * అతక్ - అతి, అనిదా - నిం * అత్యతే - అతితః - అటి - అక్ - * అత్యత,

[illegible] ధా - అతి - గుణ - అ - * అతయతి అటి - అతయ్. * అతయత్.

[illegible] ధా - అత + ణిచ్ - అన్యరూపాణి - అతమ్ - గు - అ - అత్ - [illegible] - ని అటట్ - పటి + సన్ - అటితయిష -

[illegible] ధా - [illegible]

[illegible]

[illegible] - [illegible] - అనాత్మకారిణ్ -

[illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] - [illegible] అత్యనుదాత్తా [illegible] అట్ - అవత్ - * అత్యయత్.

[illegible] అనాత్మకారిణ్ -

[illegible] ధా - అత + [illegible] - అన్యరూపాణి - [illegible] - అక్ - అనిటా - ని - అతక్ - [illegible] + [illegible] - అనితరాణ,

[illegible] ధా - [illegible] - అదిత్ - అదిదత్,

[illegible] - ధా - [illegible] [illegible] - [illegible] - అటి - [illegible]

[illegible] ధా - అతి + [illegible] - [illegible]

[illegible] ధా - [illegible] - అదిదిక్ష - * [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] - ధా - అది - అద్ - * అదత్.

[illegible] - ధా - అత్ - అట్టమ్ - * అట్టయత్,

[illegible] - ధా - అట్ - అట్టిట్ - * అట్టిషత్,

[illegible] ధా - అటి - అట్టితయాక్ష - * అట్టితయిషత్.

[illegible] ధా - అట్ - అట్టిటిక్ష - * అట్టిటిషత్.

[illegible] - అక్ - ధా [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

అధకశబ్దాత్త్వంభవ [illegible] అధకశబ్దా [illegible] అధకీనః - అధకః - అధకీనా. [illegible] [illegible]

[illegible] - [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] - [illegible] - అనాదిత్ [illegible] [illegible] [illegible] ఆధకస్య పరిమాణం [illegible] [illegible] అధక [illegible] [illegible] అధక [illegible] [illegible] అధకత్వం [illegible]

[illegible]

ఆఢకీ- [illegible] + జీష్- అఢకీ

[illegible]

ఆఢ్యః- [illegible]

[illegible]

ఆఢ్యక- (ఆఢ్య- వుఞ్) న- ఆఢ్యస్య భావః కర్మ వా.

ఆఢ్యకులీన- [ఆఢ్యకుల- ఖ] పు- ఆఢ్యకులస్యాపత్యమ్ + టాప్- ఆఢ్యకులీనా.

ఆఢ్యంకరణ- (ఆఢ్య- డుకృఞ్- ఖ్యున్) త్రి- అనాఢ్య ఆఢ్యః క్రియతే యేన సః.

ఆఢ్యచర (ఆఢ్య- చరట్) త్రి- భూతపూర్వ ఆఢ్యః.

ఆఢ్యతమ [ఆఢ్య- తమప్] త్రి- అతిశయేనాఢ్యః-

ఆఢ్యతర- [ఆఢ్య- తరప్] ద్వయోరతిశయేనాఢ్యః- అన్యస్మాదతిశయేనాఢ్యః-

ఆఢ్యమ్భవిష్ణు- (ఆఢ్య- భూ- ఖిష్ణుచ్) అనాఢ్య ఆఢ్యోభవతి యస్సః-

[illegible]

ఆణి- [illegible]

[illegible]

ఆణిట్- ధా- ఆట్- అణిట్ * ఆణిటత్.

ఆణిణయిష్- ధా- ఆణిణయిషు ఇచ్ఛార్థస్య రూపమ్- * ఆణిణయిషతి- అణ్- ఆణిణయిష్- * ఆణిణయిషత్.

ఆణిణయిష- ధా- అణి + సన్- ఆర్ష్యరూపమ్- ఆణిణయిష్-

ఆణిణిష్- ధా- ఆటి- అణిణిష్- * ఆణిణిషత్.

ఆణి- (అణ్- ఇఞ్) స్త్రీ- అణ్యా [illegible] విశేషః బాహుమర్మవిశేషశ్చ.

ఆణీదేయ- (ఆణీవ- ఢక్) పు- ఆణీవస్యాపత్యమ్.

ఆట్ట- ధా- ఆట్- అట్ట- * ఆట్టత్.

ఆట్టయ్- ధా- ఆట్- అట్టయ్- * ఆట్టయత్.

ఆట్టిట్- ధా- ఆట్- అట్టిట్- * ఆట్టిటత్.

అతాక్షం. [illegible] అక్తానే [illegible]

[illegible] లృట్ [illegible] అతే. [illegible]

[illegible]

అన్యత్ర [illegible]

లృటను [illegible]

[illegible] తెనతు [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] అన్యత్ర [illegible]

[illegible]

[illegible]

అతాము. (లక్. తాము) [illegible] ఏకవర్ణః

అ [illegible]

అ [illegible]

అతి. [అత-ఇణ్] [illegible] + జీష్. అతి. [illegible]

ముత్త [illegible]

[illegible] ఉత్తరా [illegible]

అతి. ధా. అతణేచ్. అభ్యుపాంసి. [illegible]

[illegible] అనిహా-ని. అతిల - చజి + [illegible] - అతిశయిషు.

అతిట్ట- ధా- అటే- అటిట్ట * అటిట్టత్.

అతిట్టయిష్. ధా. అట్ - అతిట్టయిష్. * అతిట్టయిషతి -

అతిట్టిష. ధా. అటి. అటిట్టిష్. * అటిట్టిషత.

అతిక్. ధా. అట్. అటిట్. * అటితక్.

అతితయిష్. ధా. అతితయిష ఇత్యస్యరూపమ్. * అతితయిషతి. అటేః అతితయిష్. * అతితయిషత్.

అతియిష. ధా. అతి + నఙ. అన్యాగాసు. అతిత [illegible]

[illegible]

అతిథేయః [అతిథి. ఢక్] త్రి. అతిథ్యాపాదః (అతిథి ఢక్) [illegible] అతిథేయ [illegible] + జీష్. అతిథేయీ

అతిథ్యం [అతిథి. [illegible]] [illegible]

అతిథ్యా [అతిథ్య. టాప్] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ఉత్త [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వాచంబిభృయాత్ । ఉద్ధరిమానద్యాత్మాం [illegible]
[illegible] వయసి [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ఇత్యర్థః । [illegible]
[illegible] అప్రధాన [illegible]
[illegible] నిర్ధృత [illegible]
[illegible] అన్యే [illegible]
[illegible] తిస్రః [illegible]
[illegible] వృత్త్యా । [illegible] అప్రవృత్త [illegible]
[illegible] ప్రతిప్రస్థాతా [illegible]
[illegible] ప్రతిప్రస్థాతా [illegible]
[illegible] అపరే [illegible]
[illegible] ఇత్యర్థః । పూర్వయా [illegible]
[illegible] అధ్వర్యుః [illegible]
[illegible] పూర్వేణ ప్రతిప్రస్థాతా [illegible]
[illegible]
ప్రతిప్రస్థాతా [illegible] కృష్ణాజిన [illegible]
[illegible] ఆదిత్యా [illegible] కృష్ణాజిన [illegible]
[illegible] నిర్ధృత [illegible]
[illegible]
[illegible] అగ్నిర్ [illegible]
[illegible] ఇతి సంప్రేష్యతి । అపరశ్చోదిత [illegible]
[illegible] కర్మ ప్రతిపద్యతే । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] సంప్రైష [illegible]
[illegible]
[illegible] పూర్వే
[illegible] చతుర్గృహీతా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] గృహ్ణాతి । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] యత్వా । [illegible] యత్వా । [illegible]
[illegible]
[illegible] స్మృతయోనిః । [illegible]
[illegible] ఇత్యాది । [illegible] —
[illegible] చతుర్హోతా [illegible]
[illegible] అయం యజ్ఞః । [illegible]
[illegible] యజమానం [illegible]
[illegible] అగ్నిర్వృత్రాణి — [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

అతి [illegible] ప్ర [illegible]
[illegible]

[illegible] యథా । [illegible]
[illegible] అగ్ని [illegible]
[illegible] ప్రధాన దేవతా [illegible] అగ్నిమగ్న [illegible]
[illegible] విష్ణు [illegible] ఆజ్య [illegible] ఇత్యాది ।
[illegible]
[illegible] ఇత్యాది । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] సంగత [illegible]
[illegible] ప్రధానస్య । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] యజ్ఞస్య [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ఆజ్య [illegible]
[illegible]
[illegible] బృహద్భ్యః । [illegible]
[illegible]
[illegible] వ్యాఖ్యా [illegible]

జ్యోతిష్టోమే [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

అతిపాన్ముఁ వ్యాకరణే పిబ్ధు ఆత్మనేపద త్రిపుద్వివచనమ్.
లట్ లిట్ లృట్ ఇత్యేషాం స్థానేతస్య ఆతే. తత్రి [illegible] ప్రాపాసావాపతే - ప్రకృతేప - కృనాతుమేస్తే - కృనాతే - పాటకనాతే [illegible] అస్మత్ ఆతే ఇత్యేవ. [illegible]
ల్పటను [illegible] సహితఛా [illegible] యూజా [illegible] తేనతు - ఇష్యతే. [illegible] ముపరితనం నిషేధవాక్యం [illegible] తస్యరా పరిసఖ్యాయాం బహుదోషాస్స్యుః [illegible] - [illegible] పాదః అధికరణే. అతిథ్యుప్టా వైష్ణవో [illegible] విహితః - తత్రిణ్యే వైష్ణవశబ్దో రాజసూ [illegible] వైష్ణవ త్రికపాల [illegible] యజ్యమానోఽగ్ని [illegible] కశబ్దస్య [illegible] దిశతిత్రి పూర్వఃపక్షః - వి [illegible] దేవతా స్యేతి విగ్రహాపహితస్య [illegible] తద్ధిత ప్రత్యయో దేవతా [illegible] శతుకర్తా [illegible] తస్మాత్ [illegible] ఇతిసిద్ధాన్తః - ఇతి [illegible] పాదే [illegible] అధికరణే.
[illegible] విహితస్య [illegible] దాతిథ్యం విహితస్య [illegible] పరిస్యేత [illegible] తిరీషు [illegible] అతిథ్యాయా [illegible] విహితం [illegible] విహితస్య [illegible] విధియతే [illegible] యది [illegible] విరోధఃస్యాత్ - తస్మాదాతిథ్య విహితస్య [illegible] ఇతి [illegible] అతిథ్యే [illegible] విశేయమ్. ఆతిథ్యాశకాం [illegible] హోమపరిత్యాగ [illegible] తస్మాదాతిథ్యే [illegible] నిధీనాం సాధారణ్యం [illegible] ఇతి.
[illegible] పాదః [illegible] అధికరణే.

అతిరాత్రః [అతియారాత్రి - తత్] పుం - [illegible]
అతిరోమః [అతిరి - [illegible]] పుం - అతిరోమవత్సః.
అతివాహికః [అతివహ - ఠక్] పుం - [illegible] అతివాహికా అర్చిరాదయః.
[illegible] అతివాహికాధికరణమ్.
అతివాహికోనాను [illegible] విశేషః - [illegible] అర్చిరాదిమార్గ [illegible] మనావ్యా [illegible] ఇతి మధ్వమతమ్.
అతివాహికాధికరణం - ఉత్తరమీమాంసాయాం - [illegible] పాదః - [illegible] అధికరణమ్ -

యథా [illegible]
అతి [illegible] మార్గే [illegible] అతివాహికా ఇతి. [illegible] ఇతి యుక్తమ్ - యథాలోకే కశ్చిద్ [illegible] తిష్ఠామనో [illegible] ఇతో [illegible] ముకం [illegible] పృథు [illegible] సమంతతో గ్రామం నగరం [illegible] ప్రాపయతీతి. ఏవమిహాప్యర్చిరాదయః [illegible] ఇత్యాది [illegible] అథవా [illegible] ఏవైతా [illegible] ఏతపివలోకాయద [illegible] అహోరాత్రి షు తే లోకేషు [illegible] ఇత్యాదేశ్చ [illegible] ఇతి ప్రాప్తే ఉచ్యతే. అతివాహికా ఏవైతే [illegible] పూర్వేషాం [illegible] చార్చిరాదయో [illegible] అర్చిరాదయః [illegible] కింముఖ్యావా [illegible] ముఖ్యఇతి [illegible] పూర్వపక్షః [illegible] పూర్వ [illegible] ముఖ్య [illegible] ముఖ్య [illegible] శ్రుతిత్వాత్ [illegible] ఇతి [illegible] పురుషో [illegible] ఇతి స్పష్టముక్తత్వాదితి మధ్వమతే -
[illegible] అతివాహికాస్తల్లిఙ్గాత్ - ఉభయ [illegible] నైవ [illegible] ఇతి - రామానుజమతే [illegible] ఇతి [illegible] అతివాహికస్తల్లిఙ్గాదితి ప్రథమసూత్రపాదక్య
అర్చిరాదయ అతివాహికా [illegible] తల్లిఙ్గాదితి ప్రథమసూత్రస్య ద్వయో [illegible] అర్చిరాదయ [illegible] దేహాదియోగాత్ [illegible] అర్చిరాదీనామచేతనత్వాదస్యాతిశయ [illegible]

[illegible] అతి [illegible] శాస్త్రకం [illegible] అమానవ [illegible] ప్రస్తు [illegible] నాస్త్యయ ఇతి [illegible] నాసక్త [illegible] [illegible] ప్రాప్తే [illegible] తీర్త్వా [illegible] ప్రతేరితి [illegible] వసుణాదయ [illegible] శాస్త్రముక్తమ్-

[illegible] ప్రథమ ప్రాప్యత [illegible] [illegible] ఇతి ప్రథమ [illegible] [illegible] ఉప్త [illegible] సిద్ధ [illegible] మధ్యమతే [illegible]

ఆతి [illegible] (అతి [illegible] ఠక్) [illegible]

ఆతిథ్యం [illegible]

ఆతిశాయన- (అతిశ్వ- ఫక్) [illegible]

ఆతిస్మ్- ధా-[ఆఙ్- తిమ్] [illegible]

ఆతిప్యన్- ధా- [ఆఙ్- తిప్యన్-] [illegible]

ఆతిష్ఠిప్- ధా- [ఆఙ్- తిష్ఠిప్- ఆఙ్ [illegible]] [illegible] ష్ఠిపతే.

ఆతిస్తృక్- ధా- [ఆఙ్- తిస్తృక్] [illegible]

ఆతిస్తారయుష్- ధా- [ఆఙ్- తిస్తారయుష్-] [illegible] తిస్తారయుషతి.

ఆతిస్త్రిమ్- ధా [ఆఙ్ తిస్త్రిమ్] ఉ- ఆతిస్త్రిమతి.

ఆతీ- (ఆతి- జిప్ (స్త్రీ)- ఆతిః.

ఆతీడ్- ధా (ఆఙ్ తీడ్)ఉ ఆతీడతే-

ఆతీకల్- ధా (ఆఙ్- తీకల్)ఆతీకలతే-

ఆతీతప్- ధా (ఆఙ్- తీతప్)ఉ ఆతీతపతే-

ఆతీతమ్- ధా (ఆఙ్- తీతమ్)ఉ ఆతీతమతే,

ఆతీతర్- ధా [ఆఙ్ తీతర్] ఉ ఆతీతరతే.

ఆతీతిజ్- ధా (ఆఙ్- తీతిజ్)ఉ ఆతీతిజతే.

ఆతీత్పద్- ధా (ఆఙ్ తీత్పద్) ఉ ఆతీత్పదతే-

ఆతీత్పప్- ధా (ఆఙ్ తీత్పప్)ఉ ఆతీత్పపతే.

ఆతీర్- ధా (ఆఙ్ తీర్)ఆతీర్యతే

ఆతు- వ్యాకరణే ఉణాది ప్రత్యయ విశేషః- [illegible] [illegible] సూ- [illegible]

ఆతుతుప్స్- ధా- (ఆఙ్ తుతుప్స్)ఉ ఆతుతుప్సతే.

ఆతుతుద్- ధా (ఆఙ్ తుతుద్)ఉ ఆతుతుదతే.

ఆతుతోద్- ధా. (ఆఙ్ తుతోద్)ఉ ఆతుతోద [illegible]

ఆతుతోద [illegible] ధా [illegible]

ఆతుద్- ధా [illegible]

ఆతున్న- [illegible]

ఆతురం [illegible] అర్థాః [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆతురశాలా [illegible]

ఆ [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆస్కృతిః [illegible]

ఉణాది ౧పా॥ (తేః) [illegible] వృద్ధిశ్చ.

ఆస్పృహ్. ధా. (అత్. స్పృహ్) [illegible]

ఆస్పృశ్య. (అత్. స్పృశ-క్యప్) [illegible]

ఆతే. లట్ లిట్ లృట్ లేట్ ఇతి [illegible] ఆత్మనేపదే [illegible]

ఆతేక్. ధా. [అత్. తేక్.] * అతేకతిః

ఆతేప్. ధా. (అత్. తేప్.) * అతేపతిః

ఆతేమ్. ధా. [అత్. తేమ్.] * అతేమతిః

ఆతేర్. ధా. [అత్. తేర్.] * అతేరతిః

ఆతేస్త్రైర్. ధా. [అత్. తేస్త్రైర్.] అతేస్త్రైర్యతి.

ఆగోద్. ధా. [అత్. గోద్.] * అగోద్యతే

[illegible]

[illegible]

[illegible] ప్రతిభాసమానస్య [illegible] ఇతి [illegible]

[illegible] సవిష [illegible] భూత స్య జ్ఞానా [illegible] స్య [illegible]

[illegible] సంవిత్తిః [illegible] జ్ఞాన [illegible]

[illegible] ఇతి [illegible]

తన్మయత్వం [illegible] జాగరిత [illegible]

[illegible] జాగరిత [illegible]

[illegible] వాసనా [illegible]

[illegible] వాసనావశాత్ [illegible]

అనాదిత్వే [illegible] వాసనానాం సంస్కార [illegible]

[illegible]

[illegible] పరిసమాప్తిః [illegible] ఇతి పూర్వపక్షః॥

పరిహారోభిధీయతే- యథా [illegible]

[illegible]

[illegible] తత్వశోధనార్థాః [illegible]

అత్రాపి [illegible]

[illegible]

[illegible] యోజనా యథా-

[illegible] యత్తత్తమ ఆత్మేతి [illegible] విజ్ఞానమయః [illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆత్మహన్ = (ఆత్మానం హన్తి) [illegible]

ఆత్మఘోష = (ఆత్మనః [illegible]) [illegible]

ఆత్మజః = (ఆత్మనః జాయతే) [illegible]

ఆత్మజన్మన్ = [ఆత్మనః జన్మ యస్య] పు. పుత్రః.

ఆత్మజా = [ఆత్మ-జ-టాప్] స్త్రీ. [illegible]

ఆత్మత్రాణ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ఆత్మా [illegible]

వ్యాకరణే [illegible]

[illegible]

ఆత్మత్వం జాతిః సుఖాద [illegible]

[illegible]

తత్ [illegible] ఆత్మా [illegible]

[illegible] ఇతి [illegible]

[illegible]

[illegible] ఇతి మధ్యోక్తౌ పదాత్ [illegible] సే. [illegible]
[illegible] పాద్యపదః. [illegible]
[illegible] సమందాజో [illegible] అను
[illegible] పాపకదేవప్రియమా [illegible]

[illegible] ఆత్మనే పదస్య [illegible]
[illegible] దాత్రేతో [illegible] ధాతు [illegible]
[illegible] లట్ లిట్ లుట్ ల్రుట్ లేట్ [illegible] నేపదస్య
[illegible] ఇత్యస్యతు [illegible]
[illegible] ఆత్మనేపదానాం [illegible]
[illegible] ఎధతే. ఎధసే. [illegible]

ఆత్మనేపదస్య [illegible] అట్ ఇత్యాది
[illegible] ఆత్మనేపదస్య [illegible]
[illegible] ఆనతే [illegible] ఎధన్తే.

[illegible]
[illegible] ఆత్మనేపదం [illegible]
[illegible]
త్మనే పదము [illegible] ఆశిష్ట. కృషి
ష్ట. ఆశ్వత. [illegible]

[illegible] ఆత్మనేపద [illegible] అహ్నాని.
[illegible] ఆత్మనేప
దేషు. [illegible] అవిక్ష [illegible]

ఆత్మనేపదిన్- పు- వ్యాకరణే ఆత్మనేపదయోగ్యో ధాతుః-
ఆత్మనేభాష- పు- వ్యాకరణే ఆత్మనేపద యోగ్యో ధాతుః.
ఆత్మనేభాషా- స్త్రీ- వ్యాకరణే ఆత్మనేపదమ్-
ఆత్మబాంధవ- పు- ధర్మశాస్త్రే- ఆత్మనో మాతృవ్యశ్చ
[illegible]
ఆత్మబీజ- న [illegible] ఆహారః-
ఆత్మభరి- పు- [illegible]
ఆత్మభూ- [ఆత్మన్- భూ- క్విప్] పు- బ్రహ్మా- మన్మథః.
[illegible] కేచిత్-

భారద్వాజగోత్రానన్తరం గోత్ర [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ఆత్మమాన- పు- ఆత్మనో మననమ్- స్వకీయ [illegible]
[illegible] ఆ [illegible]
[illegible]
ఆత్మమాలా- [illegible]
ఆత్మమాలి- స్త్రీ- [illegible]
ఆత్మమ్భరి- [ఆత్మన్- భృఞ్- ఖచ్] [illegible]
ఆత్మయోని- పు- బ్రహ్మా మన్మథః-
ఆత్మరక్షా- స్త్రీ- [illegible]
ఆత్మశ్లాఘ [అనుపపదనాంశం] [illegible]
ఆత్మశ్లాఘీయం (ఆత్మశ్లాఘ [illegible]) త్రి- స్వశ్లాఘ [illegible]

[illegible]
ఆత్మా- [illegible]
[illegible] ఉత్ప [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] ఇతి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ఆత్మీయః (ఆత్మన్ + ఛ త్రి) స్వకీయః

ఆత్మోద్భవః [ఆత్మన్ + ఉద్భవ] పుం- పుత్రః

ఆత్మోద్భవా స్త్రీ- మాంసరోహిణీ.

ఆత్యంతికః (అత్యన్త + ఠక్) త్రి- అత్యన్తంభవః

[illegible]

ఆత్యయికః (అత్యయ + ఠక్) త్రి- ఆత్యావశ్యకమ్.

ఆత్రేయః (అత్రి + ఢక్) పుం- అత్రేరపత్యం గోత్రాపత్యం వా. పుం- మునివిశేషః [illegible]

[illegible]

ఆత్రేయీ [illegible]

[illegible]

ఆథర్వణః (అథర్వన్ + అణ్) పుం- అథర్వణాం సమూహః [illegible] త్రి- అథర్వణో [illegible] (అథర్వణిక అణ్) అథర్వణికస్య ధర్మః ఆమ్నాయో వా.

ఆథర్వణికః (అథర్వన్ + ఠక్) త్రి- అథర్వణా ప్రోక్తం

[illegible]

ఆక్- వ్యాకరణ ఆకారః

[illegible]

[illegible]

ధృష్టా- ౧౦౮ [illegible] ౧౦౯ [illegible] ౧౧౦ [illegible] ౧౧౧ నిత్యం [illegible] ౧౧౨ [illegible] ౧౧౩ [illegible] ౧౧౪ [illegible] ౧౧౫ భాషా వేణ్వా [illegible] ౧౧౬ [illegible] థానామ్.

సమాసే పూర్వపదాత్ పఠిత్వా.

[illegible]

[illegible]

ఆదికర్మణ- న- క్రియారంభః తస్మిన్ వాచ్యే ధాతోః క్త క్తవతు ప్రత్యయౌ భవతః. తత్ర క్తప్రత్యయః కర్తరి కర్మణి భావే చ స్యాత్- ౩।౨।౧౦౨ సూ. [illegible] ౩।౪।౭౧ సూ. ఆదికర్మణి క్తః కర్తరి చ- ఉ- ప్రకృతః కటం సః- ప్రకృతః కటస్తేన-

[illegible] ౧।౨।౨౦ సూ. [illegible]

[illegible]

ఆదిత్య- (అదితి- ణ్య) త్రి- అదితేరపత్యమ్ ఇత్యాదిః- పు- దేవః- సూర్యః- [illegible]

ఆదిత్యదేవతావిశేషాః- ధాతా మిత్రః- [illegible]

ఆదిత్యానాం [illegible]

[illegible] ఉ॰ [illegible] [illegible]
[illegible]
స॰ [illegible] సమిత్ [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
త్రి యత్నేతి [illegible]
[illegible] సహాత్య [illegible]
[illegible] సజ్జామ [illegible]
దిత్యం చరుం నిర్వపేత్ [illegible]
తద్విధిః తై॥ సం॥ ౨ కా॥ ౩ ప్ర॥ ౮ అను॥ అది [illegible]
[illegible] మామ్నా [illegible]
సం॥ ౧ కా॥ ౩ ప్ర॥ [illegible] ప్రథమ [illegible]
[illegible] అదితిస్త్వం [illegible]
అదితిః [illegible] ఇతి॰ యాజ్ఞా [illegible]
[illegible] సువ్రతా నామ్న [illegible] పత్నీ [illegible]
[illegible] మరుతః [illegible]
[illegible] ఇతి — ద్వితీయ [illegible]
[illegible] పృథివీం [illegible]
[illegible] మహినా [illegible]
[illegible] సహసా [illegible]
[illegible] ఇతరాన్ [illegible]
[illegible] పారయిష్యన్ [illegible]

ఆదిత్యః [illegible] తృతీయస్య [illegible]
(అదిత్యా [illegible]) త్రి॰ [illegible]
త్రి॰ ఆదిత్య దేవతాకః [illegible]
[illegible] పత్నీ [illegible] సాధ్య [illegible]
[illegible] ప్రజయా జాయేయ [illegible]
[illegible] ఆదిత్యేభ్యః [illegible] తద్విధిః॰
(తై॥ సం॥ ౨ కా॥ ౧ ప్ర॥ ౨ అను॥)

రాజ [illegible] ఆదిత్య దేవతాకశ్చరుః [illegible]
[illegible] తద్విధిః తై॥ సం॥ ౨ కా॥ ౩ ప్ర॥ ౯ అను॥ [illegible]
[illegible] పౌర్ణమాస్యామ్॰ అమా
వాస్యాయాం నిర్వపేదితి [illegible]
[illegible]
[illegible] భాగం దేవేభ్యో [illegible]
[illegible] దీక్షమాణః॰ ఇతి॰ యాజ్ఞా [illegible]
[illegible]
[illegible] బృహస్పతిరాప్నా [illegible]
[illegible]
[illegible]

పూర్వమీమాంసాయాం [illegible]
[illegible]
[illegible] యాగ [illegible]

[illegible] ఆదిత్యం [illegible]
[illegible] యాజ్ఞ [illegible]
[illegible]

[illegible] యమదగ్నిరామ్ [illegible]
[illegible] యథా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] యథా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] తస్మాదపి [illegible]
[illegible] విజాలోప [illegible]
[illegible] లోకేషు [illegible]
[illegible] ఖ్యాతః [illegible]
[illegible]
[illegible]
ఆదిత్యస్య [illegible] యథా॰ [illegible]
[illegible] యత్ర
[illegible]

ఆదిత్యకేతు॰ పుం॰ [illegible] సప్తమ [illegible]
[illegible]
[illegible]

ఆదిత్య॰ [రాజదన్త్యాదిః] పుం॰ ఆదిత్య [illegible]
[illegible] విశేషః॰ [illegible]
[illegible] అదిత్యభక్తా॰ జాతియుక్తా [illegible]
[illegible]
[illegible] పూర్వ [illegible] ఉ॰ అ
ర్కదలం॰ అర్కపత్రీ॰ సూర్యపత్రీ॰ తపన చ్ఛదః॰ సూ
ర్య [illegible]
ఉష్ణవీర్యత్వమ్ [illegible] కటుత్వం [illegible]
రోచకనాశకత్వం [illegible]

ఆదిత్యభక్తా॰ స్త్రీ॰ ఓషధి విశేషః [illegible]
[illegible] సువర్చలా॰ సూర్యభక్తా॰
[illegible]
[illegible]
[illegible] పర్యాయ
[illegible] అర్కభక్తా॰ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] కుష్ఠవ
[illegible]

ఆదిత్యవర్॰ పుం॰ [illegible] దేవతాం [illegible]
[illegible] సర్వ [illegible]

ఆదిత్యవతి॰ [ఆదిత్యపతి॰ అణ్] త్రి॰ ఆదిత్యవద్దేవతాకః॰
ఆదిత్యవార॰ పుం॰ వారవిశేషః॰ సప్త [illegible]

తస్యాధిపతి స్సూర్యః। తత్పర్యాయాః। సూర్య పర్యాయ పూర్వాతిక పర్యాయాః॥

జ్యోతిషే తత్ర కర్తవ్యాని కర్మాణి। రాజాభిషేకః। ఉత్సవః। యానమ్। సేవా। అగ్నికర్మ। లోహకర్మ। మన్త్రకర్మ। ఔషధకర్మ। శస్త్రకర్మ। సువర్ణ కర్మ। తామ్రకర్మ। శిల్పకర్మ। చర్మకర్మ। కాష్ఠకర్మ। గోణ్డకర్మ। ధాన్యసంగ్రహః। యుద్ధారమ్భణమ్। పశు బన్ధనమ్। విద్యారమ్భః। వికిత్సకనుర్విద్యారమ్భః। పుంసవనమ్। సీమన్తః। ఇత్యాదీని॥

వర్జనీయాని। ఉక్తకాల మతిక్రమ్య కర్తవ్యం జాతక ర్మా। అన్నప్రాశనమ్। కర్ణవేధః। కేశఖణ్డనమ్। క్షౌరమ్ తైలమ్। అభ్యఙ్గారోపణమ్। దేవతాప్రతిష్ఠా। ధాన్య కుట్టనమ్। నూతన వధూగృహ ప్రవేశః। నూతన వస్త్ర పరిధానమ్। బీజావాపః। మన్త్రోపదేశః। ఇత్యాదీని॥

తత్ర ఉపనయనమ్ వివాహశ్చ మధ్యమఫలే। గృహ ప్రవేశో దుఃఖఫలకః। వేదమారమ్భం రోగకారకః।

తత్ర దక్షిణ దిగ్యాత్రాయాం అర్థలాభః। ఉత్తరది గ్యాత్రాయాం ధాన్యలాభః। తత్ర యాత్రాయాం త క్రం పీత్వా గచ్ఛేత్ చేత్ సుఖం భవతి। పశ్చిమ దిగ్గమ నే మారణం। తత్ర వారవిషం ద్వాత్రింశ ద్ఘటికాః। తత్ర కాలరాహుః ప్రాచ్యాం దిశితిష్ఠతి। తస్మాత్తత్ర యా త్రాయా గమనం నిషిద్ధమ్।

తత్ర కాలహోరాః సూర్యోదయా ద్వారే శ్వస్య తస్య తత్ర ఘటికాద్వయ పరిమితా నామ్ గ్రహాణాం క్రిరావృత్యా శ్చతసృణాం తత్ర ఘటికానాం చతుర్వింశతిః క్రమే ణ భవన్తి।

తత్ర చతుర్థో యామార్ద్ధ వారవేలాఖ్యః చ న్ద్ర హోరాయ మర్ణకః। సప్తమో గులికః। తత్ర షడ్వింశతి సఙ్ఖ్యం దినప్రమాణ ఘటికా సఙ్ఖ్యయా సప్తగ్న త్రిం శత్సఙ్ఖ్యయా హరేత్। లబ్ధ ఘటికాదయః ష్టప్తగులిక నాడి కాభవన్తీతి సర్వార్థ చిన్తామణ్యాదిషూక్తమ్।

తత్ర చతుర్థో ముహూర్తో హర్షహారకః।

తత్ర సహావక్ష ద్వింశతి ఘటికోపరి రాహుకాలో ఽపర్ణయామ ఇతి దాక్షిణాత్యాః।

తత్ర ద్వాత్రింశ ద్ఘటికాః దక్షిణస్యాం దిశి శూలం తిష్ఠతి। తదాతు తే గోష్ఠముఖే వాసతి తత్ర మారా న్తా శ్రీగణం భవతి। చాత్రాత్రింశ ద్ఘటికాః నైరృత్యాం దిశి శూలం తిష్ఠతి। తదాతు తే గోష్ఠముఖే వాసతి దుర్ లాభః।

తత్ర చతుర్థీ ఆదిత్యవారాద్య యోగానాం ప్రా నా ఆదిత్యవార క్రమేణ శ్యతిపాతో ద్యక్తాదౌ అర్థో త్సాదనయోగాః।

తత్ర సప్తమీ దానసప్తమీ నామ యోగః। భరణీచ హస్తశ్చ। కృత్తికా ధ్రువా। రోహిణీ ద్వాత్రింశ।

మృగశిరశ్చ తాస్యుః। ఆర్ద్రాచేద్ధ్వాంక్షః। పునర్వ సుశ్చేద్ధ్వజః। పుష్యశ్చేత్ శ్రీవత్సః। అశ్లేషా చేద్వ జ్రః। మఘా చేన్ముద్గరః। పూర్వఫల్గునీ చే చ్ఛత్రః। ఉత్త రఫల్గునీ చే న్మిత్రః। హస్తశ్చేన్మానసః। చిత్రా చేత్ ద్విః। స్వాతీ చేల్లుమ్బః। విశాఖా చేత్ ఉత్పాతః। అనూరాధా చేత్ మృత్యుః। జ్యేష్ఠా చేత్ కాలః। మూలం చేత్ సిద్ధిః। పూర్వాషాఢా చేత్ శుభః। ఉత్తరాషాఢా చేత్ అమృతః। అభిజిచ్చేత్ ముసలః। శ్రవణం చేత్ గదా। ధనిష్ఠా చేత్ మా తఙ్గః। శతభిషక్చేత్ రాక్షసః। పూర్వాభాద్రా చేత్ చ రః। ఉత్తరభాద్రా చేత్ స్థిరః। రేవతీ చేత్ వర్ధమా నః। తత్ర ద్వాదశీ సంభవే దగ్ధయోగః। తత్ర నక్షత్ర యోగా ఫలకమ్। సంవత్సరం కర్తవ్యమ్। యదిహస్తనక్షత్రయు క్త ఆదిత్యవారో భవతి తదా శనివాసరే ఏకభక్తం కృత్వా ఆదిత్యవారే నక్తం బ్రాహ్మణభోజనం కారయిత్వా। రక్త చన్దనేన ద్వాదశపత్రం పద్మం విలిఖ్య తస్మిన్ పూర్వ పత్రే సూర్యం విలిఖేత్। ఆగ్నేయదలే దివాకరమ్। దక్షిణే వివస్వన్తమ్। నైరృతే భగమ్। పశ్చిమే వరుణమ్। వాయవ్యే మహేన్ద్రమ్। ఉత్తరే ఆదిత్యమ్। ఐశానే శాన్తం చ సమన్వి తం లిఖేత్। కర్ణికాయాం పూర్వపత్రే సూర్యాయ నమః। దక్షిణే యమమ్। పశ్చిమే మార్తాణ్డమ్। ఉత్తరే రవిమ్। కర్ణి కాయాం భాస్కరం విలిఖేత్। రక్త పుష్పసహితేన నతి జానురక్తచన్దనేనార్ఘ్యం దద్యాత్। తత్ర మన్త్రః।

కాలాత్మా సర్వభూతాత్మా వేదాత్మా సర్వతో ముఖః।
యస్మాదగ్నిస్త్వమేవాసి త్వం నమస్తే ప్రదివాకర। అగ్ని మీడే నమస్తుభ్య మిషేత్వోర్జేతి భాస్కర। అగ్న ఆయాహి వ రదనమస్తే జ్యోతిషాం పతే॥ తతోఽన్న వ్యఞ్జనైః తైలరహితం భోజ నం కుర్యాత్। సంవత్సరాన్తే యథాశక్తి సువర్ణేన పద్మం ద్విభుజం పురుషం చ కారయిత్వా। సువర్ణశృఙ్గీం రౌప్య ఖురాం కాంస్యదోహాం వస్త్రసహితాం కపిలాం గాం ప్ర దత్వా వేదపూర్ణతామ్రపాత్రే స్వర్ణం పురుషం చ నిధాయ బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్। అనేనవిధినా సంవత్సరం వ్ర తం కుర్యాత్। ఇదం వ్రతం మాత్స్య నన్దికేశ్వరేణ నారదా యోపదిష్టమ్॥

ఆదిత్యవ్రత- [మహానామ్న్యాదిః] న- వ్రత విశేషః
ఆదిత్యవ్రతిక- [ఆదిత్యవ్రత- ఠఞ్]
ఆదిత్యశయన- న- వ్రతవిశేషః। యదా సప్తమ్యామాదిత్య వారే హస్తనక్షత్రం భవతి। తదా కర్తవ్యః। తత్ర సం క్రాన్తి రపి చేత్ స్యాత్ కామదో భవతి। ఉమామహేశ్వర ప్రతిమాం కృత్వా తస్యాః సూర్య నామభిః పూజాం కుర్యాత్। హస్తే సూర్యాయ నమ ఇతి పాదౌ పూజయేత్। చిత్రాసు అ ర్కాయ నమ ఇతి గుల్ఫౌ। స్వాతిషు పురుషోత్తమాయ ఇతి జఙ్ఘే। విశాఖాసు ధాత్రే ఇతి జానునీ। అనూరాధాసు స హస్రభానవ ఇత్యూరూ। జ్యేష్ఠాసు అనఙ్గాయేతి గుహ్యమ్। మూలే ఇన్ద్రాయ నమ ఇతి కటిమ్। పూర్వాషాఢాసు త్

రాశౌధానురత్వేత్రైసప్తతురఙ్గమాయేతినాభిషే-శ్రవణే తిష్ణాంశవఙతిఘక్షిప్-ధనిష్ఠాసువికర్తనాయేతిపృష్టమ్-శత తారాసు ధ్వాన్తవినాశనాయేతికఠః. పూర్వభాద్రే సూత్తరభాద్రాసుచచణ్డకరాయేతిబాహూ.రేవతీ షుసా ప్యామధీశాయేతికరద్వయమ్- అశ్వినీషుసప్తాశ్వధురం ధరాయేతినఖాః. భరణీషుకఠోరధామ్న ఇతికణ్ఠమ్-కృ త్తికాసుదివాకరాయేతిగ్రీవామ్- రోహిణీషు అమ్బుజే శాయేతిఅధరమ్-మృగశిరస్సు రశయ ఇతిదన్తాః. అ ర్ద్రాసునమస్సవిత్ర ఇతినాసామ్. పునర్వసుషుఅ మ్భోరుహవల్లభాయేతిలలాటమ్. పుష్యేమౌలిర్త ధామ ఇత్యలకాః- అశ్లేషాసు విబుధప్రియాయేతి మౌలిమ్. మఘాసుగోగణాయేతి కర్ణౌ. పూర్వఫల్గునీషుగోబ్రా హ్మణనన్దనాయేతినేత్రే. ఉత్తరఫల్గునీషు విశ్వేశ్వరా యేతిభ్రువౌ పూజయేత్.

నమోస్తుపాశాఙ్కుశ శఙ్ఖశూల కపాలఖడ్గోద్యతధనుర్ధ రాయ। గజాసురాసఙ్గ పురాన్తకాయవినాశమూలాయన మశ్శివాయేతి శస్త్రాణి, విశ్వేశ్వరాయేతి శిరశ్చపూజ యేత్- తతస్తైలకాశాంస్యసహిరణ్యఘృత చలవణం పు ష్పం- ఏవంసర్వానిమన్త్రోదయమ్యాదిత్యాభిముఖ ప్రతి మంపూజయేత్- సన్నాయకాలంద్విజాయావిప్రాయదా పయేత్. సత్తుమాసేవస్త్రయుగ్మంచాధికందద్యాత్. చ తుర్దశేపారణేసదక్షిణమ్యాదిత్యాభ్యాం భోజ యేత్.. ఏవంనృపసంతర్పితం సుశర్మచ్ఛత్ర ముష్టా ష్టకం కారయిత్వా. ఏపధానతానాది సమేతాం యామ్యందత్వాయిత్వా పాదుకోపాన చ్ఛత్రచామరాస నదర్పణభూషణ ఫలవస్త్రానులేపన సంయుక్తాంశ య్యాంనివేదయేత్సర్వంతథాను హేమశృఙ్గంరౌప్యఖురాం సువత్సాంకాంస్య దోహనపయస్వినీం గాం పూ ర్ణార్ఘ్యాద్యన్నదద్యాత్. తద్భక్త్యా యత్త్ర వాదిత్యోయనసమానాన్యంతననర్యదా. శాస్త్రాదృత్యార్ధ్య యాదిత్యాత్మనాపిసన్తుష్యేత్॥ యథా నతేనాశ్యేత్ గృహంధనంతత్వదన్యమనఘంవిభో॥తథామాముద్ధరాశేష దుః ఖసంసారసాగరాత్॥ ఇతిప్రదక్షిణం కృత్వాప్రణమ్య శయ్యాగవాదికంసర్వంతస్యబ్రాహ్మణస్యగృహంనయేత్. ఇదంవ్రతమాశ్విననాదిదంప్రకీర్త్యతేనోక్తమ్.

ఆదిత్యసూనుః పుం సుగ్రీవః-

ఆదిత్యాద్యధికరణం న. ఉత్తరమీమాంసాయాం చ తుర్థాధ్యాయే ప్రథమపాదే అధికరణవిశేషః-

తత్రసూత్రమ్- ఆదిత్యాదిమతయశ్చాఙ్గ ఉపపత్తేః ఇతి.

యఏవాసౌతపతి తముద్గీథ ముపాసీతేత్యాదిష్వఙ్గా వబద్ధేషూపాసనేషు సంశయః- కిమాదిత్యాదిషూద్గీ థాదిదృష్టయో విధీయన్తే ఉతోద్గీథాదిష్వాదిత్యాది దృష్టయఇతి- నియమకారణాభావాదనియమ ఇతిపూర్వ

పక్షః- అథవా ఉద్గీథాదీనాం కర్మాత్మకత్వేకర్మణశ్చ ఫలప్రాప్తి సిద్ధత్వాదుద్గీథాదిదృష్టయః ఎవాదిత్యాదిషు క ర్తవ్యా ఇతి పూర్వపక్షః- ఆదిత్యాది మతయఏవాఙ్గే షూద్గీథాద్యుపాసనేషు కర్తవ్యాః- ఉపపత్తేః- ఆదిత్యాదిమతి భిః సం స్క్రియమాణేషూద్గీథాదిషు కర్మసమృద్ధ్యుపపత్తేః- యదే వవిద్యయాకరోతిశ్రద్ధయోపనిషదాతదేవవీర్యవత్తరం భవతీతి శ్రుతేః- యఏతదేవం విద్వాన్ లోకేషు పఞ్చవి ధం సామోపాస్తే త్యాదిషు స్వతన్త్రఫలేష్వపి ఆది త్యాది ప్రాప్తిలక్షణకర్మ ఫలాన్తర్గతత్వేనాదిత్యాదీ నాముత్కర్షేణోపాత్తత్వాత్ సిద్ధాన్త ఏవ సూత్రా ర్థః శఙ్కరమతే-

యఏవాసౌతపతి తముద్గీథ ముపాసీతే త్యాదిషు క ర్మాఙ్గాశ్రయే ష్వాసనేషు సంశయః-కిముద్గీథాదా వాదిత్యాదిదృష్టిరుతాదిత్యాదిషూద్గీథాదిదృష్టిరితి-ఉ ద్గీథాదీనాం ఫలసాధకభూత కర్మాఙ్గత్వేనాపకర్షత్వా దిత్యాదిత్య ఉత్కృష్టత్వాదాదిత్యాదిషూద్గీథాదిదృ ష్టిః కర్తవ్యేతి పూర్వపక్షః- కర్మాఙ్గేఉద్గీథాదావే వాదిత్యాదిదృష్టిః కర్తవ్యా- ఉపపత్తేః- ఆదిత్యాదీనాము త్కృష్టత్వోపపత్తేః-ఆదిత్యాదిదేవతారాధనద్వారేణై వకర్మణాం ఫలసాధకత్వాదితి సిద్ధాన్త ఏవసూత్రార్థో రామానుజమతే-

భగవత్ప్రాప్తౌ భక్త్యాన దేవతోపాసనం దేవానామ ప్యుక్తమ్- తత్ర స్వార్థోపాస్తిపక్షేపి భక్త్యోపాసనంస దా సర్వథాకార్యం నవేతి సంశయః- నసదా సర్వథా తత్పోపాసనం దేవైః కార్యమ్- సూర్యాదీనాం వివి ధ స్థానేషు వరణన సదా భగవద్యథురావ్యాప్రియత్వా దాదిత్యపూర్వః పక్షః- దేవోసూర్యోత్ర ఆదాయతే త్యా దినా యుక్తం స్వార్థప్రయత్నేన భగవదుపాసనం తదాది త్యాది దేవైస్సదాసర్వథా కార్యమేవ- సోస్యతృప్తిర్నా న తాత్పర్యత్వాత్తత్ప్రియసాధ్య పేక్షిత త్వా త్త దుపపత్తేః- స్వోచిత కర్మణాం దేవానాం విష్ణోశ్చ స్యాం సదైవతు। తేషాం తత్ప్రవేశోపి ముక్తిరిత్యుచ్య తేబుధైరితి నారాయణతన్త్రోక్తేరితి మధ్వమతే రామానుజః

ఆదిత్యోద్యానః- పుం- తీర్థవిశేషః- నర్మదాతీరస్థతీర్థవి శేషః.

ఆదిత్యేశః- పుం- నర్మదాతీరస్థవిశేషః-

ఆదిత్స- ధా- అక్. దిత్స- ఉ- అదిత్సతి-॥౧౧॥ అక్- అదిత్స- ఉ- అదిత్సన్-

ఆదిద్- ధా- అట్- అద్దద్- ఉ. అదద్-

ఆదిదద్రీయయుష్- ధా- అట్- అదిదద్రీయయిష్- ఉ- అదిదద్రీయయిషత్-

ఆదిదమయిషు- ధా- అట్- అదిదమయిషు- ఉ- అదిదమయిషత్-

ఆదిదయుష్- ధా- ఆదిదయుష్ష్యస్య రూపమ్- ఉ- ఆదిదయు

షతి.

(ఆఙ్-ఆదిదయిషతే) ఉ ఆదిదయిషతే

ఆదిదయిష-ధా-(దద-దానే) అస్యరూపమ్ ఆదిదయిషు-

ఆదిదరిద్- ధా- అఙ్- దరిద్. ఉ- ఆదిదరిద్రా.

ఆదిదర్శయిష- ధా- అఙ్- దిదర్శయిష- ఉ- ఆదిదర్శయిషతి-

ఆదిదస్యయిష- ధా- అఙ్- అదిదస్యయిష- ఉ- ఆదిదస్యయి షతి.

ఆదిదస్వప్స- ధా- అఙ్- అదిదస్వప్స- ఉ- ఆదిదస్వప్సతి

ఆదిదాపయిష- ధా- అఙ్ దిదాపయిష- ఉ- ఆదిదాపయిషతి.

ఆదిదారయిష- ధా- అఙ్ దిదారయిష- ఉ- ఆదిదారయిషతి.

ఆదిదిక్షత్- ధా- అఙ్- దిదిక్షత్- ఉ- ఆదిదిక్షతి-

ఆదిదివ్- ధా- అఙ్- దిదివ్ ఉ- ఆదిదివతుః-

ఆదిదిశ్- ధా- అఙ్- దిదిశ్- ఉ- ఆదిదిశతుః.

ఆదిదిహ్- ధా- అఙ్- దిదిహ్- ఆదిదిహతుః.

ఆదిదీప్- ధా- అఙ్- దిదీప్- ఉ- ఆదిదీపే-

ఆదిదీపక- న- అలఙ్కారశాస్త్రోక్త ఉపభేదః- యత్రోపమా. ధర్మస్యాదిగతత్వంతదా ఆదిదీపకమిత్యుచ్యతే. ఉ- ఉత్తేజనేసన్నకమ్ తాత్కాలికేనా- యుధిష్ఠిరేణద్యావభూమి ఆనేనరాజ్ఞా కలిః-

ఆదిదీపయిష- ధా- అఙ్- దిదీపయిష- ఉ- ఆదిదీపయిషతి-

ఆదిదీపిష- ధా- అఙ్- దిదీపిష- ఉ- ఆదిదీపిషతే- అఙ్- దిదీపిష- ఉ- ఆదిదీపిషతే

ఆదిదీక్ష- ధా- అఙ్- దిదీక్ష- ఆదిదీక్షతే-

ఆదిదృత్- ధా- అఙ్- దిదృత్- ఆదిదృతే

ఆదిదేవ్- ధా- అఙ్- దిదేవ్- ఉ- ఆదిదేవ-

ఆదిదేవ- పు- విష్ణుః-

ఆదిదేవయిష- ధా- అఙ్ దిదేవయిష- ఉ- ఆదిదేవయిషతి-

ఆదిదేవిష- ధా- అఙ్- దిదేవిష- ఉ- ఆదిదేవిషతి-

ఆదిదేశ్- ధా- అఙ్- దిదేశ్- ఉ- ఆదిదేశ-

ఆదిదేశయిష- ధా- అఙ్- దిదేశయిష- ఉ- ఆదిదేశయిషతి,

ఆదిదేహ- ధా- అఙ్- దిదేహ- ఆదిదేహ-

ఆదిదేహయిష- ధా- అఙ్- దిదేహయిష- ఉ- ఆదిదేహయిషతి.

ఆదిద్యుత్- ధా- అఙ్- దిద్యుత్- ఆదిద్యుతే॥ ౧॥ అఙ్- ఆదిద్యుత- ఆదిద్యుతత్.

ఆదిధక్ష్- ధా- అఙ్- దిధక్ష్- ఆదిధక్షతి-

ఆదిధర్షయిష- ధా- అఙ్- దిధర్షయిష- ఆదిధర్షయిషతి-

ఆదిధర్షిష- ధా- అఙ్- దిధర్షిష- ఆదిధర్షిషతి-

ఆదిధాపయిష- ధా- అఙ్- దిధాపయిష- ఆదిధాపయిషతి-

ఆదిధారయిష- ధా- అఙ్- దిధారయిష- ఆదిధారయిషతి-

ఆదిధీర్ష- ధా- అఙ్- దిధీర్ష- ఆదిధీర్షతి-

ఆదిధ్వప్- ధా- అఙ్- దిధ్వప్- అఙ్ ఆదిధ్వప్ ఆదిధ్వపత్-

ఆదిధ్యాస్- ధా- అఙ్- దిధ్యాస్- అఙ్- ఆదిధ్యాస్ ఉ- ఆదిధ్యాసత్.

ఆదిధ్యాపయిష- ధా- అఙ్ దిధ్యాపయిష- ఉ ఆదిధ్యాపయిషతి- అఙ్- దిధ్యాపయిష- ఉ- ఆదిధ్యాపయిషత్-

ఆదిధ్యాస్- ధా- అఙ్- ధ్యాస్ ఉ ఆదిధ్యాసతి-

ఆదిధ్వన్- ధా- అఙ్- దిధ్వన్- ఆదిధ్వనత్-

ఆదిధ్వనయిష- ధా- అఙ్ దిధ్వనయిష- ఆదిధ్వనయిషతి-

ఆదిన- (అవ్య- వి-) నిత్యమత్రకపదే- యోగ్యతః ఉ. అనిత్యశబ్దే తత్పరకేవశబ్దే పరే ఆదిత్యేకదేశ ఇతి శబ్దే తకారస్యద్విత్వం నభవతి- ఉ- ఆదిత్యాదినీత్యమపిహాస్తి. ఋతిత్యతాదినిత్యమపిహాస్తి.

శా॥ ౮॥ (యరః- శ్వ) రానాదిత్యాస్యో కృతిస్య- తత్సకల

ఆదినాథ- పు- జైనగురుః- ప్రథమతీర్థంకరః.

ఆదిపర్వ- న- మహాభారతే ప్రథమపర్వ- తత్రావాన్తర పర్వాణి- పౌష్యమ్- ౧। పౌలోమమ్ ॥ ౨॥ ఆస్తీకమ్- ౩। ఆదివంశావతరణమ్- ౪ సంభవః- ౫। జతుగృహదాహః ౬। హిడిమ్బవధః- ౭। బకవధః ౮। చైత్రరథమ్- ౯। స్వయంవరః- ౧౦। వైవాహికమ్- ౧౧। విదురాగమనమ్- ౧౨। రాజ్యలాభః ౧౩ అర్జునవనవాసః ౧౪। సుభద్రాహరణం ౧౫। హరణహారణమ్ ౧౬। ఖాణ్డవదాహనమ్ ౧౭।

ఆదిపురుష- పు- విష్ణుః-

ఆదిపూరుష- పు- విష్ణుః-

ఆదిమ- (అ- వి- ప్ర-) ఆదిజాతః ఆద్యోభవః ఇత్యాదిః-

ఆదిరాజ- పు- పృథుః- అథవా మనుః-

ఆదివరాహ- పు- విష్ణుః- ఉర్వరాదివరాహః-
అధ్యాయ౧పాద[ప్రథమ పూర్వపరయోః]ఆదావ దిదృష్టేతివిహితః.

ఆదివరాహ- పు- విష్ణుః.

ఆదివంశావతరణ- న- మహాభారతే ఆదిపర్వణి అవాన్తరపర్వసు చతుర్థమ్,

ఆదివృద్ధి- స్త్రియామ్- వ్యాకరణే ఞితి ణితి కితి చ తద్ధితే పరే అచాం మాదేరచో యా వృద్ధిర్భవతి,సా- యథా దాశరథిః- ఔపగవః- వైనతేయః- ఆదివృద్ధి విధిర్యథా- ౭॥౨॥౧౧౭ తద్ధితేష్వచామాదేః- ౧౧౮ కితిచ- ౭॥౩॥౧ దేవికాశింశపాదిత్యవాడ్దీర్ఘసత్రశ్రేయసామాత్- ౨ కేకయమిత్రయుప్రలయానాం యాదేరియః- ౩ నయ్వాభ్యాంపదాన్తాభ్యాంపూర్వౌతుతాభ్యామైచ్- ౪ ద్వారాదీనాంచ- ౫ న్యగ్రోధస్యచకేవలస్య- ౬ న కర్మవ్యతిహారే- ౭ స్వాగతాదీనాంచ- ౮ శ్వాదేరిఞి- ౯ ఇకారాదిగ్రహణంచకర్తవ్యమ్- తదన్తస్య చాన్యత్రాప్రతిషేధో వాచ్యః- ౯ ఉదాన్తస్యాన్యతరస్యామ్- ౧౦ ఉత్తరపదస్యచ- ౧౧ అవయవాదృతోః- ౧౨ సుసర్వార్ధాజ్జనపదస్య- ౧౩ దిశోమద్రాణామ్- ౧౪ ప్రాచాంగ్రామనగరాణామ్- ౧౫ సంఖ్యాయాస్సంవత్సరసంఖ్యస్యచ- ౧౬ వర్షస్యాభవిష్యతి- ౧౭ పరిమాణాన్తస్యాసంజ్ఞాశాణయోః- ౧౮ జేప్రోష్ఠపదానామ్-

౧౯ వృద్ధ్యనిక్షన్తైర్పూర్వపదస్య చ- ౨౦ అనుశతికా దీనాంచ- ౨౧ దేవతాద్వన్ద్వే చ- ౨౨ నేన్ద్రస్యపర స్య- ౨౩ దీర్ఘాచ్చ వరుణస్య- ౨౪ ప్రాచాం నగ రాన్తే- ౨౫ జఙ్గలధేనువల జాన్తస్య విభాషితము త్తరమ్- ౨౬ అర్ధాత్పరిమాణస్య పూర్వస్యతు వా- ౨౭ నాతః పరస్య- ౨౮ ప్రవాహణస్యఢే ౨౯ తత్ప్రత్యయస్య చ- ౩౦ నఞః శుచీశ్వర క్షేత్రజ్ఞకుశల నిపు ణానామ్- ౩౧ యథాతథయథాపురయోః పర్యాయే ణ|| — అత్ర ఉత్తరపదస్యే త్యాది,దేవతాద్వన్ద్వే చేతి, అనుశతికాదీ నాం చేతి, దేవతాద్వంద్వే చేతి చ ఉభయ పదవృద్ధయః- అ౩ వృద్ధిరనూద్యపథా వృద్ధిర్బాధతే- పరత్వాత్-అ నూద్య ఇ థావృద్ధ్యుత్తరపదాః- గౌః,పాచకః-ఆదిత్య ద్ధ్యనవకాశః- (సు(ఆత్) సౌశ్రుతః - ఔపగవః, జాన త ఇత్యాదౌ ఉభయు ప్రసజ్యేతరత్వాదాదివృద్ధి రేవ భ వతీతి ప్రాఞ్చః- నవ్యాస్తు ఇతత్వాద్బాధత ఇతి న యు క్తమ్- యథా సత్యాద్యనుయవఙ్గళ ఏవః ప్రతిషేధ ప్రవృత్తేః-నాపి చ) కౌణ్డిన్య న్యాయేన అపవాద త్వాత్- ఉభయోరపి గౌః పాచకః సౌశ్రుత ఇత్యాదౌ చారితార్థ్యాత్- కింతు అనుశతికాదిషు పుష్కరసద్భ ద్ధి పాఠోత్రిజ్ఞా పకః పౌష్కరసాదా వుభయపదవృ ద్ధ్యర్థ ఇత్యాహుః

ఆదిశ్-ధా- ఆఙ్-దిశ్-ప్రతీయాన్తేనామ శబ్దేనసహకేఅ స్వార్ణముల్-•- నామాదిశ మాదిష్టే- సూ ౩|౪|౫౭| నామ్న్యాదిశిగ్రహోః- [తుః.

ఆదిః- (ఆఙ్-దిశ్-ఇన్)పు-వ్యాకరణే అట్ప్రభృత్యాదిశ థా

ఆదిష్ట-(ఆఙ్-దిశ్-క్త) త్రి- ఆజ్ఞప్తమ్౧|| ఉద్దిష్టమ్౨|| త్రి ఆ దేశితమ్౩||

ఆదిష్టిన [ఆదిష్ట- ఇని]పు-బ్రహ్మచారీ||౧||తి)-వ)త్యా న్తప్రాయశ్చిత్తః||౨||

ఆదిస్వర-పు-మన్త్రోచ్చారాద్యక్షరః-

ఆదిస్వరితః-పు-స్వరవిశేషః తద్విధిః-ఫిట్ సూ-౩ న్యద్వ్య వ్యల్కశవదారాదిః-

ఆదీ-ధా-ఆఙ్-దీ-ఉ-ఆదీయతే-

ఆదీకప్-ధా-ఆఙ్-దీకప్-ఆదీకప్-ఉ-ఆదీకపత్-

ఆదీకర్-ధా-ఆఙ్-దీకర్-అదీకర్-ఉ-ఆదీకరత్

ఆదీదహ్-ధా-ఆఙ్-దీదహ్-అదీదహ్-ఉ-ఆదీదహత్-

ఆదీదప్-ధా-ఆఙ్-దీదప్-అదీదప్-ఉ-ఆదీదపత్-

ఆదీదివ్-ధా-ఆఙ్-దీదివ్-అదీదివ్-ఉ-ఆదీదివత్-

ఆదీదృశ్-ధా-ఆఙ్-దీదృశ్-అదీదృశ్-ఉ-ఆదీదృశత్

ఆదీధప్-ధా-ఆఙ్-దీధప్-అదీధప్-ఉ-ఆదీధపత్

ఆదీధర్ ధా-ఆఙ్-దీధర్-అదీధర్ ఉ-ఆదీధరత్-

ఆదినవ-పు [ఆదీన-(ఆఙ్-దీఙ్-క్త-)వా-క-]పు-దోషః క్లేశః- దురన్తః-

ఆదీప్-ధా-ఆఙ్-దీప్-ఉ-ఆదీప్యతే-

ఆదీప్య-ధా-ఆఙ్-దీప్య-ఉ-ఆదీప్యయతి-

ఆదీపిత-(ఆఙ్-దీపి-క్త-)త్రి-సర్వతో వ్యాపితః- [illegible]

ఆదు-ధా-ఆఙ్-దు-ఉ-ఆదునోతి-

ఆదుదివ్-ధా-ఆఙ్-దుదివ్-ఉ-ఆదుదివ్యతి-

ఆదుదావ్-ధా-ఆఙ్-దుదావ్-ఉ-ఆదుదావ- [illegible]

ఆదుదావయిష్-ధా-ఆఙ్-దుదావయిష్-ఉ-ఆదుదావయిషతి

ఆదుదుష్-ధా-ఆఙ్-దుదుష్-ఉ-ఆదుదుక్షతి

ఆదుదుక్ష్-ధా-ఆఙ్-దుదుక్ష్-ఉ-ఆదుదుక్షతే-

ఆదుదుహ్-ధా-ఆఙ్-దుదుహ్-ఉ-ఆదుదుహతి-

ఆదుదూష్-ధా-ఆఙ్-దుదూష్-ఉ-ఆదుదూషతి-

ఆదుదూషయిష్-ధా-ఆఙ్-దుదూషయిష్-ఉ-ఆదుదూషయిషతి

ఆదుదో-ధా-ఆఙ్-దుదో-ఉ-ఆదుదోథ- [illegible]

ఆదుదోష్-ధా-ఆఙ్-దుదోష్-ఉ-ఆదుదోష-

ఆదుదోషయిష్-ధా-ఆఙ్-దుదోషయిష్-ఉ-ఆదుదోషయిషతి-

ఆదుదోహ్ ధా-ఆఙ్-దుదోహ్-ఉ-ఆదుదోహ- [illegible]

ఆదుదోహయిష్-ధా-ఆఙ్-దుదోహయిష్-ఉ-ఆదుదోహయిషతి

ఆదుద్రివ్-ధా-ఆఙ్-దుద్రివ్-ఉ-ఆదుద్రివ

ఆదుద్రావ్-ధా-ఆఙ్-దుద్రావ్-ఉ-ఆదుద్రావ-|| [illegible]

ఆదుద్రావయిష్-ధా-ఆఙ్-దుద్రావయిష్-ఉ-ఆదుద్రావయిషతి

ఆదుద్రు-ధా-ఆఙ్-దుద్రు-ఉ-ఆదుద్రువ-

ఆదుద్రివ్-ధా-ఆఙ్-దుద్రివ్-ఉ-ఆదుద్రివతుః-

ఆదుద్రుహ్-ధా-ఆఙ్-దుద్రుహ్-ఉ-ఆదుద్రుహతుః-

ఆదుద్రుహిష్-ధా-ఆఙ్-దుద్రుహిష్-ఉ-ఆదుద్రుహిషతి-

ఆదుదూర్ష్-ధా-ఆఙ్-దుదూర్ష్-ఉ-ఆదుదూర్షతి-

ఆదుద్రో-ధా-ఆఙ్-దుద్రో-ఉ-ఆదుద్రోథ-

ఆదుద్రోగ్-ధా-ఆఙ్-దుద్రోగ్-ఉ-ఆదుద్రోగ్ధ-

ఆదుద్రోహ్-ధా-ఆఙ్-దుద్రోహ్-ఉ-ఆదుద్రోహ- [illegible]

ఆదుద్రోహయిష్-ధా-ఆఙ్-దుద్రోహయిష్-ఉ-ఆదుద్రో[illegible]

ఆదుద్రోహిష్-ధా-ఆఙ్-దుద్రోహిష్-ఉ-ఆదుద్రోహిషతి-

ఆదుధవ్-ధా-ఆఙ్-దుధవ్-ఉ-ఆదుధవ-

ఆదుధావ్-ధా-ఆఙ్-దుధావ్-ఉ-ఆదుధావ- [illegible]

ఆదుధావయిష్-ధా-ఆఙ్-దుధావయిష్-ఉ-ఆదుధావయిష

ఆదుధుక్ష్-ధా-ఆఙ్-దుధుక్ష్-ఉ-ఆదుధుక్షతి-

ఆదుధువ్-ధా-ఆఙ్-దుధువ్-ఉ-ఆదుధువతుః-

ఆదుధూష్-ధా-ఆఙ్-దుధూష్-ఉ-ఆదుధూషతి-

ఆదుధో-ధా-ఆఙ్-దుధో-ఉ-ఆదుధోథ-

ఆదుధుక్ష్-ధా-ఆఙ్-దుధుక్ష్-ఉ-ఆదుధుక్షతి-

ఆదుష్-ధా-ఆఙ్-దుష్-ఉ-ఆదుష్యతి-

ఆదుహ్-ధా-ఆఙ్-దుహ్-ఉ-ఆదుహ్యతే-

ఆదూ-ధా-ఆఙ్-దూ-ఉ-ఆదూయతే-

ఆదూదప్-ధా-ఆఙ్-దూదప్-అదూదప్-ఉ-ఆదూదపత్

ఆదూదుష్-ధా-ఆఙ్-దూదుష్-అదూదుష్-ఉ-ఆదూదుషత్-

ఆదూదుహ్-ధా-ఆఙ్-దూదుహ్-అదూదుహ్-ఉ-ఆదూదుహత్

ఆనూధన్-ధా-ఆఙ్-దూధన్-దూధన్-* ఆనూధనతే.
ఆమాన-(ఆఙ్-మాఙ్-...)...
ఆదృ-ధా-ఆఙ్-దృఙ్-: ఆద్రియతే-
ఆదృప్-ధా-ఆఙ్-దృప్-* ఆదృప్యతి-
ఆదృత-ధా-ఆఙ్-దృఙ్-క్త-...-ఆదరణ పూజితః-
ఆదర-(ఆఙ్-దృఙ్-అప్-)-ఆదరః-
ఆదృశ్-ధా-ఆఙ్-దృశ్-*-ఆదృశ్యతే-
ఆదిశ్-ధా-ఆఙ్-దిశ్-*-ఆదిశ్యతి-
ఆదిగ్-ధా-ఆఙ్-దిగ్-*-ఆదిగ్ధ-
ఆదిగ్-ధా-ఆఙ్-దిగ్-*-ఆదిగ్ధః-
ఆదీవ్-ధా-ఆఙ్-దివ్-*-ఆదీవ్యతి-
ఆదిష్-ధా-ఆఙ్-దిష్-*-ఆదిష్యతి-
ఆదిశ్య-ధా-ఆఙ్-దిశ్య-*-ఆదిశ్యతే-
ఆదిష్ట-ధా-ఆఙ్-దిష్ట-* ఆదిష్టః-
ఆదిహ్-ధా-ఆఙ్-దిహ్-*-ఆదిహతి-
ఆదిహ్య-ధా-ఆఙ్-దిహ్య-*-ఆదిహ్యతే-
ఆదీప్-ధా-ఆఙ్-దీప్-*-ఆదీప్యతి-
ఆదీప్య-ధా-ఆఙ్-దీప్య-* ఆదీప్యతే-
ఆదీయ్-ధా-ఆఙ్-దీయ్-*-ఆదీయతే-
ఆదీర్య-ధా-ఆఙ్-దీర్య-*-ఆదీర్యతే-
ఆదీవ్య-ధా-ఆఙ్-దీవ్య-*-ఆదీవ్యతే-
ఆదేక్-ధా-ఆఙ్-దేక్-*-ఆదేక్షి-
ఆదేక్-ధా-ఆఙ్-దేక్-*-ఆదేక్ష-
ఆదేష్-ధా-ఆఙ్-దేష్-*-ఆదేష్టి-
ఆద్యుత్-ధా-ఆఙ్-ద్యుత్-*-ఆద్యుతతి-
ఆద్యుత్య-ధా-ఆఙ్-ద్యుత్య-*-ఆద్యుత్యతే-
ఆద్రీస్-ధా-ఆఙ్-ద్రీస్-* ఆద్రీయతే-
ఆద్విష్-ధా-ఆఙ్-ద్విష్-*-ఆద్విష్యతి-
ఆద్విష్య-ధా-ఆఙ్-ద్విష్య-*-ఆద్విష్యతే-
ఆధీఙ్-ధా-ఆఙ్-ధీఙ్ * ఆధీయతే
ఆధ్రీయ్-ధా-ఆఙ్-ధ్రీయ్-* ఆధ్రియతే-
ఆదవ్-ధా-ఆఙ్-దవ్-* ఆదవ్యతే
ఆదవన-(ఆఙ్ దివు-ల్యుట్) తి)-ఆదవనశీలః-
ఆదవయ్-ధా-ఆఙ్-దవయ్-*-ఆదవయతి
ఆదశ్-ధా-ఆఙ్-దశ్-*-ఆదశ్యతే-
ఆదేశ-[ఆఙ్-దిశ-ఘఞ్-]ప్ర-నియోగః-ఆజ్ఞా-వచనమ్-విధిః-శాస్త్రమ్-వ్యాకరణేయస్య శబ్దస్య స్థానే యో భవతిసః-*-జర స్థా-అత్ర జరాశబ్దస్య స్థానే జరస్ ఇత్యాదేశః. భవ్యతే,-అత్ర విధిఅత్రిఇ తిస్థితి ఇకారస్య స్థానే ... కారాదేశః-

అత ఏవ శత్రువ దాదేశ ఇతి శాబ్దికాః-

ఆగమవత్ స్థానిత్యనిత్యత్ర శస్త్రవత్ తస్య షష్ఠీ ... తత్ర స్థానిత్వం ... ఇకో యణచి, ఇకః స్థానే అచి పరే యణాదేశో భవతి ... ౧।౧। ... సూ॥ షష్ఠీ స్థానే యోగా.

యస్య శబ్దస్య స్థానే ... భవతి ... తస్య స్థానే భవతి ... ఆదేశో ... స్థానే భవతి- ఆదేశో ... స్థానే భవతి ఉకారాను బన్ధస్య ... వర్ణస్య స్థానే భవతి ౧।౧।౫౧ సూ॥ అలోఽన్త్యస్య।శిచ్చ।ఆదేః పరస్య।అనేకాల్ శిత్సర్వస్య

ఉ-...

... విధీయమానః ... ఉ-ఉత్థానమ్-ఉత్తమ్భనమ్

జరాయా జరసన్యతరస్యామితి జరాశబ్దస్య ... విధీయమానో జరసాదేశః సంపూర్ణస్య జరాశబ్దస్య స్థానే భవతి- ఉ-జరస్. ఇదము ఇశ్ ఇతి ... విధీయమాన ఇశ్ సంపూర్ణస్య ఇదమ్ ఇత్యస్య స్థానే భవతి-ఉ-ఇతః-

అష్టా ఆకారస్య ... స్థానే విధీయమాన ... స్థానే భవతి ఉ-అష్టౌ

... స్థానే విధీయమా ... ఇకారస్య స్థానే భవతి ఉ-సఖా ... (పరస్థానీ-

ఇతివిహితః ... విధీయతే తత్ర ... స్థానిసప్త ... భవతి, స ఏవ భవతి- ... స్థానే ... భవతి- ఉ- ఇకో యణచి విధీయమానో యణ్ ఇకారస్య స్థానే య కారః ఉకారస్య స్థానే వకార ఇతి ... స్థానత్వాత్ ఉకార వకార ... స్థానత్వాత్ — ... ఇత్యాదినా ... విధీయమానాః పాదాద్యాదేశాః పాదాదీనాం స్థానే భవన్తి — అర్థత ... — ... విధీయమానః పూర్వసవర్ణో ... ఏవ భవతి- ... ఆన్తర్యాత్ ... స్థానే ... విధీయమాన ... స్య స్థానే ... స్థానే దీర్ఘ ఏవ భవతి- ... సూ ౧।౧।౫౦. స్థానేఽన్తరతమః — ... ద్రష్టవ్యః

సర్వే సర్వపదాదేశా దాక్షీపుత్రస్య పాణినేః। ఏకదేశవికారే హి నిత్యత్వం నోపపద్యతే ఇతి శాబ్దికాః- ... ఇకారస్య విధీయమాన ఉకారాదేశః ...

స్యాత్స్యాదాదేశలక్షణమితి·
ఆదేశస్య స్థానివత్త్వంతన్నిష్పత్తశ్చ స్థానివద్భావశ్
చిత్రస్వాక్ష·
ఆదేశానామపవాదకత్వం నస్థానినామితిస్ఫోటపత్రే
నాగేశభట్టాదిభిరుక్తమ్·
దృశ్యమానస్యాదేశా భవన్తీతి పరిభాషానిదిశ్యమాన
శబ్దే ఉత్పన్నా-

ఆదేశమ్· (ఆఙ్-దిశ-ణముల్) అవ్య· ఆదిశ్యేత్యర్థకమ్ నామశబ్దే ఉపపద ఏవేదమ్ ఉ· నామాదేశమ్-

ఆదేశ్యమ్ ధా· ఆఙ్· దేశ్యమ్-ఉ- ఆదేశయతి-

ఆదేశిక- (ఆదేశ- ఠక్) త్రి- అతిథిః-

ఆదేశిన్- (ఆదేశ- ఇని) పు- స్థానీ-

ఆదేష్- ధా- ఆఙ్- దేష్- ఉ- ఆదష్టా-

ఆదేష్టృ· ధా- ఆఙ్- దిశ-- తృచ్- పు· యజమానః-

ఆదో· ధా- ఆఙ్- దో- ఉ- ఆదోతా·

ఆదోక్- ధా- ఆఙ్-దోక్- ఉ- ఆదోక్షతి-

ఆదోగ్- ధా- ఆఙ్- దోగ్- ఉ- ఆదోగ్ధా-

ఆదోగ్ధృ- (ఆఙ్- దుహ-తృచ్-) త్రి-దోగ్ధా

ఆదోకవ్- ధా- ఆఙ్- దోకవ్ -ఉ- ఆదోకవీతి-

ఆదోదు- ధా- ఆఙ్-దోదు-ఉ- ఆదోదుతః-

ఆదోదుగ్- ధా- ఆఙ్- దోదుగ్- ఉ- ఆదోదుగ్ధః-

ఆదోదుష్- ధా- ఆఙ్- దోదుష్- ఉ- ఆదోదుక్షితి-

ఆదోదుష్య- ధా- ఆఙ్- దోదుష్య-ఉ-ఆదోదుష్యతే-

ఆదోదుహ- ధా- ఆఙ్- దోదుహ-ఉ- ఆదోదుహీతి-

ఆదోదుహ్య- ధా- ఆఙ్- దోదుహ్య- ఉ-ఆదోదుహ్యతే-

ఆదోదూ-ధా- ఆఙ్ దోదూ- ఉ- ఆదోదూతః·

ఆదోదూయ్ - ధా- ఆఙ్- దోదూయ్-ఉ-ఆదోదూయతే

ఆదోదో- ధా- ఆఙ్- దోదో- ఉ- ఆదోదోతి·

ఆదోదోగ్- ధా- ఆఙ్ దోదోగ్- ఉ-ఆదోదోగ్ధి·

ఆదోదోష్- ధా- ఆఙ్- దోదోష్- ఉ- ఆదోదోష్టి-

ఆదోదోహ్- ధా- ఆఙ్- దోదోహ్- ఉ- ఆదోదోహ్య:-

ఆదోద్రవ్- ధా- ఆఙ్- దోద్రవ్- ఉ- ఆదోద్రవీతి-

ఆదోద్రు- ధా- ఆఙ్ దోద్రు- ఉ- ఆదోద్రుతః-

ఆదోద్రుగ్- ధా- ఆఙ్- దోద్రుగ్- ఉ- ఆదోద్రుగ్ధః-

ఆదోద్రువ్- ధా- ఆఙ్- దోద్రువ్- ఉ- ఆదోద్రువీతి-

ఆదోద్రూ- ధా- ఆఙ్- దోద్రూ- ఉ- ఆదోద్రూతః-

ఆదోద్రూయ్- ధా- ఆఙ్- దోద్రూయ్ ఉ- ఆదోద్రూయతే-

ఆదోద్రో- ధా- ఆఙ్- దోద్రో- ఉ- ఆదోద్రోతి-

ఆదోధవ్- ధా- ఆఙ్ దోధవ్- ఉ- ఆదోధవతి-

ఆదోధువ్- ధా- ఆఙ్- దోధువ్- ఉ- ఆదోధువతి-

ఆదోధూ- ధా- ఆఙ్ దోధూ· ఉ· ఆదోధూతః-

ఆదోధో- ధా- ఆఙ్- దోధో- ఉ- ఆదోధోతి-

ఆదోధోక్- ధా- ఆఙ్- దోధోక్- ఆదోధోక్షి-

ఆదోధోగ్- ధా-ఆఙ్- దోధోగ్-

ఆదోధోష్- ధా- ఆఙ్- దోధోష్- ఉ- ఆదోధోష్టి·

ఆదోధ్యమ్- ధా· ఆఙ్- దోధ్యమ్- ఉ- ఆదోధ్యమతి-

ఆదోహా- ధా- ఆఙ్- దోహా- ఉ- ఆదోహాస్యతే-

ఆదోహన- ధా·(ఆఙ్- దుహ-ల్యుట్) న· దోహనమ్-

ఆదోహమ్ ధా- ఆఙ్- దోహమ్-ఉ- ఆదోహయతి-

ఆద్య· (ఆది-యత్) త్రి· ఆదిభవమ్· పూర్వమ్· (అద-ణ్యత్) న· భక్ష్యమ్

ఆద్యపాశి· స్త్రీ· సఙ్గీతశాస్త్రే రాగవిశేషః· ఇయమౌడువ జాతిక్రియా· మేళోద్భవః-

ఆద్యధాతు· పు· రసధాతుః· ఓజోధాతుః-

ఆద్యన్త· రాజకన్యాదిః-బుగాదిః- పు· ఆదిరన్తశ్చ· న- మన్త్రశాస్త్రే ఏకాదశాన్తర్గతః ప్రయోగవిశేషః· విద్యాపతిసాధనమ్- పూర్వం సకృన్మన్త్రముచ్చార్యమధ్యే సాధ్యముక్త్వా అన్తే పునర్మన్త్రముచ్యతే చేదాద్యన్తమితి తల్లక్షణమ్·

ఆద్యన్తవద్భావ- పు· వ్యాకరణ అతిదేశవిశేషః· ఏకస్మిన్ క్రియమాణం కార్యమాదావివ అన్త ఇవ భవతి· ఉ· ఆభ్యామ్· అత్ర అభ్యామ్ ఇతి స్థితే యఞాదౌ సుపి పరే అకారాన్తస్యాఙ్గస్య దీర్ఘ ఇత్యర్థకేన సుపి చేత్యనేన దీర్ఘో విధీయతే· అత్ర అకారస్యాద్వితీయత్వేపి తస్యైవ ఆద్యన్తవద్భావాదకారాన్తత్వమ్- ఏవమ్ ఔపగవ ఇత్యత్ర తథా అ ఇతి స్థితే అజాద్యోరార్ధధాతుకయోః క్ఙిటోః పరయోరాతో లోప ఇత్యర్థకేన ఆతో లోప ఇటి చేత్యనేన ఆకారలోపః· ఆ ఇతి లిఙ్గత్యమ బహువచనాదేశస్య అద్వితీయత్వేపి తస్యైవ ఆద్యన్తవద్భావాదజాదిత్వమ్·
౧।౧।౨౧సూ॥ ఆద్యన్తవదేకస్మిన్-
ఏతన్మూలక ఏవ వ్యపదేశివద్భావోఽపి·

ఆద్యన్తిక[ఆద్యన్త-ఠక్-] త్రి· ఆద్యన్తయోర్వ్యాఖ్యానస్తత్రభవా·

ఆద్యమాష· [ఆద్య· మాష] } పు· గుఞ్జాపఞ్చక పరిమిత స్వర్ణాదిమాన విశేషః·
ఆద్యమాషక[ఆద్య-మాష-కన్] }

ఆద్యవసాన· [బహువ్రీహిః] న· ఆదిశ్చావసానం చ-

ఆద్యశ్రాద్ధ- న· ఏకోద్దిష్టశ్రాద్ధము షోడశసు ప్రథమం శ్రాద్ధమ్· తచ్చ సర్వేషాం వర్ణానాం మృతాహే దేశాచారేణ నిత్యకర్తవ్యమ్· తదా నీయతాం చ సద్యః పేషితతు స్యాత్· తే శుద్ధిః· క్షత్రియాదీనాం మాసాదాన్త ఏవ తత్కర్తవ్యమితి తు గౌడాః· ఏకాదశేఽహని బ్రహ్మస్య శ్రాద్ధం స్యాదాఽగ్నే దేశ త్రింశదాహుతీ కాగ్నేయమాదాయ మన్త్రసు నువెత్తే తయా ద్వాభ్యాం త్రింశదాహుతీ ర్ఘృతేన పాయసేన దక్షిణాముఖః పితృతీర్థేన హస్తేన జుహుయాత్ -ఉదీరతామవర ఇత్యాద్యష్టాభి ర్ఋగ్భిశ్చతుర్థ్యాం జుహుయాదిదం హుత్వా హుతశేషం హస్తేన పూ

ర్వవత్త్రిణ్ణాం పిణ్డానాం ॥ ఏనం ప్రతిదిన మేకం పిణ్డం ద
త్వా ద్వాదశదినే ప్రేతాయైకం దత్వా సపిణ్డీకరణా
త్పూర్వ మేకోద్దిష్ట శ్రాద్ధం కుర్యాత్ । మాతృపితృవ్యతి
రిక్తానాం సాపిణ్డ్యాభావేన పిణ్డ సంయోజనం వా కుర్యాత్ ।
తత్ప్రయోగ ఏకోద్దిష్టశ్రాద్ధవత్ ॥
అముక గోత్రస్యాముకశర్మణః ప్రేతస్య అద్య తావ
త్పాత్రే ఏకోద్దిష్ట శ్రాద్ధం కరిష్యే ఇత్యాదిరీత్యా సఙ్క
ల్పాదికం కుర్యాత్ ।

ఆద్యాది- త్రి- వ్యాకరణే గణవిశేషః । తత్రత్యేభ్యశ్శబ్దే
భ్యస్సప్తమ్యాద్యర్థే తసిః ప్రత్యయో భవతి స్వార్థే –
౫.౪.౪౪ ప్రతియోగే పఞ్చమ్యాస్తసిరితి సూత్రే,
వా ॥ ఆద్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానమ్ । ఉ । ఆదితః । మధ్యతః ।
అన్యేషామపి దృశ్యతే ।

ఆది- మధ్య- అన్త- పృష్ఠ- పార్శ్వ- ఇత్యాద్యాద్య
ద్యాదిగణః ।
గణరత్నే తు- ఆది- మధ్య- ముఖ- అన్త- అగ్ర- ప్రమా
ణ- పార్శ్వ- యద్- తద్- సర్వ- విశ్వ- ఉభయ- ఏక-
అన్య- నఞ్- పూర్వ- ఇదమ్- స్వర- ఇత్యేతే పఠితాః ।
ఆద్యాదిరాకృతిగణః । తేన- క్షణతః । శబ్దతః । అర్థతః ।
అభిధానత ఇత్యాదయో బోధ్యాః ।

ఆద్యుత్- ధా- ఆఙ్- ద్యుత్ ॥ ఆద్యుత్యతే ।
ఆద్యోతయ్- ధా- ఆఙ్ ద్యోతయ్ ॥ ఆద్యోతయతి ।
ఆద్యోతిత- త్రి- ప్రకాశితమ్ ।
ఆద్రిక్- ధా- ఆఙ్- ద్రిక్ ॥ ఆద్రిక్ష్యతే ।
ఆద్రిప్- ధా- ఆఙ్- ద్రిప్ ॥ ఆద్రపతి ।
ఆద్రీన- పు- ఆద్రీవణమ్ ।
ఆద్రావ్- ధా- ఆఙ్- ద్రావ్ ॥ ఆద్రావ్యతే ।
ఆద్రావయ్- ధా- ఆఙ్- ద్రావయ్ ॥ ఆద్రావయతి ।
ఆద్రి- ధా- ఆఙ్- ద్రి ॥ ఆద్రియతే ।
ఆద్రియ్- ధా- ఆఙ్- ద్రియ్ ॥ ఆద్రియతే ।
ఆద్రుత- [ఆఙ్- ద్రు- క్త]- త్రి- య ఆద్రవతిస్మ సః ।
ఆద్రు- త్రి- ద్రోహః ।
ఆద్రుహ్- ధా- ఆఙ్- ద్రుహ్ ॥ ఆద్రుహ్యతి ।
ఆద్రై- ధా- ఆఙ్- ద్రై- ఆద్రాయతే ।
ఆద్రో- ధా- ఆఙ్- ద్రో- ఆద్రోతా । ఆద్రాఘా ।
ఆద్రోగ్- ధా- ఆఙ్- ద్రోగ్- ఆద్రోగ్ధా ।
ఆద్రోహ్- ధా- ఆఙ్ ద్రోహ్ ॥ ఆద్రోహ్యతే ।
ఆద్రోహ- పు- ద్రోహః ।
ఆద్రోహయ్- ధా- ఆఙ్- ద్రోహయ్ ॥ ఆద్రోహయతి ।
ఆధక్- ధా- ఆఙ్- ధక్ ॥ ఆధక్తి ।
ఆధఞ్- ధా- ఆఙ్- ధ ॥ ఆధత్తే ।
ఆధడ్- ధా- ఆఙ్ ధడ్ ॥ ఆధడ్డే ।
ఆధస్- ధా- ఆఙ్- ధస్ ॥ ఆధసతి ।
ఆధమన- [ఆఙ్- ధమ- ల్యుట్] న- అధమః ।

ఆధమర్ణ్య- [అధమర్ణ- ష్యఞ్] న- అధమర్ణత్వమ్ ।
ఆధర్- ధా- ఆఙ్- ధర్ ॥ ఆధరతి ।
ఆధార్మిక- [అధర్మ- ఠక్] అధర్మం చరతి యస్సః ఆధా
ర్మికః ।
ఆధర్ష్- ధా- ఆఙ్ ధర్ష్ ॥ ఆధర్ష్యతే ।
ఆధర్షయ్- ధా- ఆఙ్- ధర్షయ్ ॥ ఆధర్షయతి ।
ఆధర్షిత- (ఆఙ్- ఞిధృషా- ధర్షి- క్త) త్రి- అన్యాయే
నాక్రాన్తః ।
ఆధవ్- ధా- ఆఙ్- ధవ్ ॥ ఆధవితా ।
ఆధవ- [ఆఙ్- ధూ- అచ్] వేదే- ఆధావకః । కమ్పయితా ।
ఆధా- ఆఙ్ ధా ॥ ఆధాతా ।
ఆధాన- (ఆఙ్- డుధాఞ్ ల్యుట్) న- సమ్పాదనమ్ । కర
ణమ్ । నిక్షేపః ।
శ్రౌత ప్రకరణే యథావిధి శ్రౌతాగ్ని సమ్పాదనమ్ ।
తత్పర్యాయాః- అగ్నిపర్యాయ పూర్వక ఆధానశబ్దః,
అగ్నిపర్యాయ పూర్వక ఆధేయశబ్దః, కేవలాధానశ
బ్దశ్చ ।
ఆధానే విహితాని నక్షత్రాణి- కృత్తికాః- రోహిణీ- మృ
గశీర్షమ్- పునర్వసూ- పూర్వఫల్గున్యౌ- ఉత్తరఫ
ల్గున్యౌ- హస్తః- చిత్రా- విశాఖే- అనూరాధా- శ్రవణమ్-
ఉత్తరభాద్రపదాః- ఇదం కల్పసూత్రే ఉక్తమ్- తై
త్తిరీయ బ్రాహ్మణే ౧ కాం- ౧ ప్ర- ౧ అనువాకే తు- కృ
త్తికా రోహిణీ పునర్వసుః పూర్వోత్తరఫల్గునీ చిత్రా
నక్షత్రాణ్యుక్తాని- కల్పసూత్రకారోక్తాన్యన్యా
న్యనన్తరాణ్యప్యనుసృత్యేతి బోధ్యమ్ ।
తత్ర కృత్తికాస్వాధానే యజమానస్య గృహదా
హో భవతి- రోహిణ్యా మిష్టప్రాప్తిః- మృగశీర్షే
బ్రహ్మవర్చస ప్రాప్తిర్యజ్ఞప్రాప్తిర్వా- పూర్వఫల్గు
న్యోః ప్రజాభోగ్య ధనలాభః- ఉత్తరఫల్గున్యోరై
శ్వర్య వీర్య కీర్తి శ్రీ జ్ఞాన వైరాగ్య లాభోన్నాదన లా
భశ్చ- పూర్వోత్తర ఫల్గున్యోరుక్తఫల వైపరీత్యం కే
చిదాహుః- పూర్వఫల్గున్యోరాధానప్రాప్తియత్త్వమ్-
ఉత్తరఫల్గున్యోర్వసీయస్త్వ మిత్యపరే- హస్తే ప్రజనన
ప్రాప్తిః- చిత్రాయాం భ్రాతృవ్యనాశః- విశాఖయోః ప్ర
జాప్రాప్తిః- అనూరాధాయామృద్ధిః- శ్రవణే పుష్టిః- ఉ
త్తరభాద్రపదాసు ప్రతిష్ఠా- ఏతత్కామనారహితా
నామప్యేతాని నక్షత్రాణీత్యేకే- రాజన్యస్య చిత్రానక్ష
త్రం నిత్యమ్-
పౌర్ణమాస్యామమావాస్యాయాం వా ఆధానం కర్తవ్యమ్-
ఫాల్గున పౌర్ణమాస్యాం తు న కర్తవ్యమ్- అతః పురా
ద్వ్యహే ఏకాహే వా కర్తవ్యమ్-
బ్రాహ్మణస్య వసన్తః- రాజన్యస్య గ్రీష్మః హేమన్తో వా-
వైశ్యస్య శరత్- రథకారస్య వర్షాః-
శ్రద్ధాయాస్య ఋతు నక్షత్ర నిరీక్షణ మనావశ్యకమ్-

సామేన యక్ష్యమాణస్యాపితదా-

అథ తస్య ప్రయోగో యథా-యస్మిన్నహన్యగ్నీనాదధీత తస్య సంవత్సరే పురస్తాద్వా ద్వాదశాహాదిషు వా పూర్వేద్యుర్వా ప్రాతరౌపాసనం కృత్వా సంకల్పం కరోతి- అగ్నీనాధాస్యే సర్వక్రత్వర్థం ప్రయోరధికృతో యాగశ్చ కరిష్యామి ప్రయోక్తుమ్. ప్రయోక్తుర్థ కృతౌ యాంశ్చ కరిష్యామి ప్రయోక్తుమితి పత్నీవచనమ్. వసన్తే బ్రాహ్మణోఽగ్నీనాదధీత అస్మిన్ పర్వణీతి వా. యస్మిన్నృతౌ ఆదధీత తన్నృతౌ మాహావనీ యాధానం యథా వర్తతే ఆరభ్య ప్రభృతిగార్హపత్యాధానప్రభృతి వా, తత్రైవ పర్వణి తథా రభేత. కేచిత్ పూర్వేద్యుర్దశ్యామారభ్యః, ప్రతిపద్యాధాన మిత్యాహుః.

పత్నీ స్వయం సంకల్పం కరోతి. అత్ర విశ్వదసీతి నాస్తి. అయజ .త్వా.

అథాధ్వర్యువరణం కరోతి-అస్మిన్నాధానే అధ్వర్యుం త్వా మహం వృణ ఇతి.అధ్వర్యుః, వృతోఽస్మి కరిష్యామీత్యుక్త్వా, యోఽశ్వత్థః శమీగర్భ ఆరురోహ త్వే సచా। తం తే హరామి బ్రహ్మణా యజ్ఞియైః కేతుభిస్సహేతి పూర్వమేవచ్ఛిన్నమశ్వత్థం శమీగర్భస్య కేవలస్య వాఽశ్వత్థస్యారణీ ఆహృత్య ఔపాసన సమీపం గచ్ఛతి. అనాదేశే సర్వత్రాధ్వర్యురిత్యేవోహనీయమ్.

అశ్వత్థాదవ్యవాహోద్భిజాతామ గ్నేస్తనూం యజ్ఞియాగ్ సమ్భరామి. శాన్తయోనిగ్ం శమీగర్భమగ్నయే ప్రజనయితవ ఆయుర్మయి ధేహ్యయర్యజమాన ఇతి యాగపరణీ అభిమన్త్రయతి. అథ మీగర్భాఽపి మన్త్రాన్ పృథ్వీః సప్త పార్థివాన్సమ్భారానాహరత్యేవం పానస్పత్యాన్. పశ్చ పేశ్చాం. భూయసో వా పార్థివాన్.

నసమ్భారాన్సంభరతీతి వాజసనేయకమ్.

పూర్వమేవ గృహీతాన్సమ్భారానౌపాసన సమీపమాహరతి.

వైశ్వానరస్య రూపం పృథివ్యాం పరిస్రసా స్యోనమావిశన్తు నఇతి సికతాః-

యదిదం దివో యదదః పృథివ్యాః సంజ్ఞానే రోదసీ సమ్బభూవతుః। ఊషాన్కృష్ణమవతు కృష్ణమూషా ఇహాత్మయోర్యజ్ఞియమాగమిష్ఠా ఇత్యూషాన్-

ఊతీః కుర్వాణో యత్పృథివీమచరో గుహాకారమాఖురూపం ప్రతీత్య। తత్తే న్యక్తమిహ సమ్భరన్తశ్శతం జీవేమ శరదస్సువీరాః- ఇత్యాఖు కరీషమ్.

ఊర్జం పృథివ్యా రస మాభరన్తశ్శతం జీవేమ శరదః పురూచీః। వమ్రీభిరనువిత్తం గుహాసు శ్రోత్రం త ఉర్వ్యబధిరా భవామ ఇతి వల్మీకవపామ్.

ప్రజాపతి సృష్టానాం ప్రజానాం క్షుధో పహత్యై సువితన్నో అస్తు। ఉపప్రభిన్న మిషమూర్జం ప్రజాభ్యస్సూదం గృహేభ్యో రసమాభరామీతి సూదమ్ప్రదమ్.

యదగ్నే యాని వివిక్తాని రూపాణి పృథివ్యాః ఆదిత్యాస్తవిష్ఠాగ్ సదిరస్యమధ్యే సన్నిధి జనం విహాయ మాథరన్తా। ఖండట్యాహూతమస్యాం నిధి మంత్రపరాహానిహాతమ్-

యాభిరత్ర విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా ముర్వీమిమాం ప్రత్యవ జనస్య భర్త్రీమ్। తా నస్సవా శర్కరా స్సువన్తు సర్వా ఇతి శర్కరాః-

అగ్నేరేతశ్చన్ద్రగ్ హిరణ్యమద్భ్యస్సమ్భూతమమృతం ప్రజాసు। తత్సమ్భరన్నుత్తరతో నిధాయాతిప్రయచ్ఛం దురితం తరేయమితి హిరణ్యశకలాని త్రీణి- పఞ్చ వా.

తూష్ణీం త్రీణి శకలాని.

పఞ్చ పార్థివా స్సమ్భారా ఇతి పక్షే ఆదిత ఆరభ్య వల్మీకవపాన్తమాహృత్య తాన్ శకలాని తూష్ణీమాహరతి. స ఏవ పఞ్చమస్సమ్భారో భవతి-

అశ్వో రూపం కృత్వా యదశ్వత్థేఽతిష్ఠస్సంవత్సరం దేవేభ్యో నిలాయ। తత్తే న్యక్తమిహ సమ్భరన్తశ్శతం జీవేమ శరదస్సువీరా ఇత్యశ్వత్థమ్-

ఊర్జః పృథివ్యా అధ్యుత్థితోఽసి వనస్పతే శతవల్శో విరోహ। త్వయా వయమిషమూర్జం మదన్తో రాయస్పోషేణ సమిషా మదేమేత్యుదుమ్బరమ్-

గాయత్రియా హ్రియమాణస్య యత్తే పర్ణమపతత్తృతీయస్యై దివోఽధి। సోఽయం పర్ణస్సోమపర్ణాద్ధి జాతస్తతో హరామి సోమపీథస్యావరుద్ధ్యై దేవానాం బ్రహ్మవాదం వదతాం యదుపాశృణోస్సుశ్రవా వై శ్రుతోఽసి। తతో మామావిశతు బ్రహ్మవర్చసం తత్సమ్భరగ్ స్తదవరుద్ధీయ సాక్షాదిత్యేతాభ్యాం పర్ణమ్ [పలాశమ్]

యయా తే సృష్టస్యాగ్నేర్హేతిమశమయత్ప్రజాపతిః। తామిమామప్రదాహాయ శమీగ్ శాన్త్యై హరామ్యహమితి శమీమ్-

యత్తే సృష్టస్య యతో వికఙ్కతం భా ఆర్ఛజ్జాతవేదః। తయా భాసా సమ్మిత ఉరుం నో లోకమనుప్రభాహీతి వికఙ్కతమ్-

యత్తే తాన్తస్య హృదయమాచ్ఛిన్దం జాతవేదో మరుతోఽద్భిస్తమయిత్వా। ఏతత్తే తదశనేస్సమ్భరామి సాత్మా అగ్నే సహృదయో భవేహ ఇత్యశనిహతస్య వృక్షస్య శకలమ్.

యత్పృథివ్యా రజస్స్వమాన్తరిక్షే విరోదసీ। ఇమాగ్ స్తదాపో వరుణః పునాత్వితి పుష్కరపర్ణం ప్రజాపతేః పృథివ్యాః ప్రథనగ్ హరామీతి పుష్కరపర్ణమేకమ్ ఇతి వా వసన్తా.

తూష్ణీం సమ్భారానేకస్మిన్ పాత్రే నిధాయ-

యాం త్వా సమభరం జాతవేదో యథా శరీరం భూతేషు న్యక్తమ్। స సమ్భృతస్సీద శివః ప్రజాభ్య ఉరుం నో లోకమనుప్రభాహీతి సంభృత్య నిదధాతి.

తతో నాన్దీశ్రాద్ధం కరోతి యజమానః.

అథ- ఉద్ధన్యమానస్య అమేధ్యమ్ అపహత్య నం యజమానస్య హస్తే। శివా నశ్శన్తు ప్రదిశశ్చతస్రః। శన్నో మాతా పృథివీ తోకసాతా॥—ఇతి ప్రాచీనప్రవణో భూమి ర్యథా భవతి తథా దేవయజన ముద్ధత్య- అపః ఉపస్పృశ్య- శన్నో దేవీ రభిష్టయ ఆపో భవన్తు పీతయే। శంయో రభి స్రవన్తు నః ఇత్యద్భి రవోక్ష్య. తస్మిన్నుదీచీన వంశం శరణం కరోతి- తస్యాగ్రేణ మధ్యమం వంశం గార్హపత్యాయతనం భవతి- తస్మాత్ ప్రాచీన మష్టాసు ప్రక్రమేషు బ్రాహ్మణస్యాహవనీయాయతనం, మేకాదశసు రాజన్యస్య, ద్వాదశసు వైశ్యస్య, చతుర్వింశత్యాపరిమితే, యావతా వా చక్షుషా మన్యతే. అస్మాన్నాతిదూర మాధేయ ఇతి సర్వేషా మవిశేషేణ శ్రూయతే. దక్షిణతః పురస్తాద్ద్విత్రియదేశే గార్హపత్యస్య వేదీయసి దక్షిణాగ్నే రాయతనమ్. అన్వగార మాహవనీయస్య, స్యాన్న ద్గార్హపత్యస్య. తయో రేవాన్యతరత్ర దక్షిణాగ్నే రాయతనమ్. అగ్రేణాయతనం సభాయాం సభ్యః. (సభా ద్యూతశాలా) తం పూర్వేణావసథ ఆవసథ్యః. (ఆవసథోఽతిథీనాం వాసభూమిః) ఏతద్వ్యస్తే ఆయతనశబ్దే ద్రష్టవ్యః-

యజమానః కేశశ్మశ్రు వాపయతే. నఖాని నికృన్తతే. పత్న్యపి శ్మశ్రూవ్యదనాపయతే. నతు కేశాన్. తతః స్నాత్వా- అహతవాససా జాయాపతీ అగ్ని మాదధీయాతామ్. పురస్తాద్ బ్రహ్మౌదనికాం ప్రదధ్యా యాత్రా మిత్యేకం మతమ్. పురస్తాత్ సంభారవపనాది త్యపరమ్. తే ఉభే దక్షిణాకాలే అధ్వర్యవే దత్తః.

అపరాహ్ణే అధివృక్షసూర్యే వా ఔపాసనా దగ్ని మాహృత్య పరేణ గార్హపత్యాయతనం బ్రహ్మౌదనిక మాదధాత్యధ్వర్యుః. ఔపాసనం వా సర్వమ్-నిర్మథ్యం వా-

అత్రేదమవధేయమ్. ఆధానం ద్వివిధమ్. సర్వాధాన మేకదేశాధానం చ. సర్వాధానం నామ సర్వస్యౌపాసనాగ్నే ర్బ్రహ్మౌదనికతయా ఆధానమ్. ఏకదేశాధానం తు ఔపాసనాగ్నే రేకదేశమాహృత్య తదాధానమ్. తదే వార్ధాధాన మితి చోచ్యతే. తత్ర సర్వాధానే నిర్మన్థ్యఏవ పున రాధేయః.

సర్వాధానే వ్రీహియవమయా ద్వావపూపౌ వృతస్థాభ్యా ముదుమ్బరపర్ణాభ్యాం సంగృహ్య బ్రహ్మౌదనికాయతనే పశ్చాదుద్యమనం పురస్తాద్ వ్రీహిమయం నిధాయ తత్రాగ్ని మాదధ్యాత్. నాపూపా వితాన్యేదిత్యపరం మతమ్.

సర్వాధానపక్షే బ్రహ్మౌదనిక ఏ వాగ్నౌ నిత్యనైమిత్తికాని స్మార్తకర్మాణి క్రియన్తే. ఊర్ధ్వం తు కామ్యాన్యేవ స్మార్తాని లుప్యన్తే. యథా నిత్యహోమాదీని. నైమిత్తికాన్యష్టకాదీని లౌకికేఽగ్నౌ క్రియన్తే. వైశ్వదేవశ్చ దైవయజ్ఞోఽత్ర లుప్యత ఇతి కాశకరామః.

ఏకదేశాధానపక్షే పున రౌపాసనప వైతాని క్రియన్తే, ధ్రియన్తే చ. సనిత్యధార్యత్వవచనాత్. హోమ శ్చేదానీం న లుప్యతే.

మాసశ్రాద్ధోక్త మగ్నౌ కరణం పిణ్డపితృయజ్ఞధర్మకం చోభయవిధమప్యాధానిన ఔపాసనే కర్తవ్యమ్. ప్రవాసాదినా తదసంనిధానే ద్విజపాణౌ వాప్సు వా కర్తవ్యమ్. సర్వాధానినః పిణ్డపితృయజ్ఞధర్మకాగ్నౌకరణం దక్షిణాగ్నౌ కర్తవ్యమ్. తదసంనిధానే ద్విజపాణౌ లౌకికాగ్నౌ వా కర్తవ్యమ్. మాసిశ్రాద్ధాగ్నౌకరణం లుప్యత ఏవ.

ఉపదేశస్త్వవమ్. అర్ధాధానిన ఔపాసనే ఔపాసనహోమ పార్వణస్థాలీపాకవర్జాని క్రియన్తే. అగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసపిణ్డపితృయజ్ఞానాం తత్ప్రకృతిత్వాత్. సర్వాధానినోఽపి లౌకికాగ్నా వౌపాసనపార్వణవర్జాని క్రియన్త ఇతి.

బ్రహ్మౌదనికాగ్నౌ ప్రాక్సోమనిధానాత్ మగ్నిప్రతిష్ఠాపనమ్. తతో జాయాపత్యో ర్భోజనమ్.

అథ బ్రహ్మౌదన కరణం బహ్మౌదనశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్ యస్మిన్నక్షత్రేఽగ్నిమాధాస్యన్, పర్వణి వా, తతః పురస్తాత్ సంవత్సరే యత్ర తత్సమానస్థాన మహస్తస్మిన్ ద్వాదశాహే త్ర్యహే ఏకాహే వా అరణ్యాహరణాదికృత్వా ఏతాస్సమిధ ఆదధ్యాత్- ప్రసందాబ్ధ్యం శతా అప్యాధేయా ఏవ ప్రాక్సమారోపణాత్ - సోమపేతుఃయాః- అనాహితస్యాగ్నిరిత్యాహుః యస్సమిధో నాదధాత్యాగ్ని మాధత్త ఇతి శ్రుతేః-

అథయజమానో వ్రతంచరతి- నమాంసమశ్నాతి- న స్త్రియముపైతి- నాస్యాగ్నింగృహాద్ధరన్తి- నాన్యేషాం గృహా దగ్నిరాహ్రియతే- నప్రయాయాత్-

నబ్రహ్మౌదనాదూర్ధ్వం సమారోపణతః ప్రాగ్ బ్రహ్మౌదనికాగ్ని రనుగచ్ఛేత్- యదిప్రయాయా దగ్ని రనుగచ్ఛేద్వా, తదా సర్వాధానపక్షే శ్రోత్రియాగారాదిభ్యః, ఏకదేశాధానపక్షే ఔపాసనశేషాదగ్నిం సంపాద్య తస్మిన్నగ్నౌ బ్రహ్మౌదనం పక్త్వా సమిదాధానాన్త మావర్తయేత్- యది బ్రహ్మౌదనాత్ప్రాగ్ అనుగచ్ఛేత్ తదోక్తరీత్యాఽగ్నింసంపాద్య సర్వప్రాయశ్చిత్త మేవ జుహుయాత్, త్యయాశ్చేతిచ-

బ్రహ్మౌదనికేన సంవత్సరం ద్వాదశాహం త్ర్యహ మేకాహం వాఽసీత- యదిసంవత్సరే ద్వాదశాహే వా ఆధాతు మశక్త స్తదా బ్రహ్మౌదనాది సమిదాధానాన్తం పౌనః ...

కృత్వా యా త్వదాజ్ఞ మస్మి న్నాధాన్యామీతి సంక
ల్ప్య తతః పునరపి ద్వాదశాహం త్ర్యహమేకాహం
వా వ్రతాని చరిత్వా, శ్వ ఆధాస్యమానః పునర్బ్ర
హ్మౌదనం కృత్వా ఉక్తేనావధినా-

అథాస్య పూర్వేద్యురృత్విజ ఏతాం రాత్రిం వ్రతం చ
రన్తి, నమాంసమశ్నన్తి, న స్త్రియ ముపయన్తి-

ప్రజా అగ్నే సంవాసయాశాశ్చ పశుభిః సహ। రా
ష్ట్రాణ్యస్మా ఆధేహి యాన్యాసన్ సవితుః సవ ఇత్యధ్వ
ర్యురుత్తరేణ గార్హపత్యాయతనం తల్పాద్యుపజంబ
ధ్నాతి-

అథ యజమానో వ్రతముపైతి వాచం యచ్ఛతి, అనృ
తాత్సత్యముపైమి మానుషాద్దైవ్యముపైమి। దైవీం వాచం
యచ్ఛామీతి- సత్యవచనసంకల్పేనాత్ర వ్రతోపాయ
నమభిప్రేతమ్- ఇత ఊర్ధ్వం సంస్కృతయైవ భాష
యా వ్యవహారే న్న లౌకిక్యేతి భాష్యకారః- వ్రతా
తిక్రమే యజుర్వేదప్రాయశ్చిత్తం వ్రతపతే త్రిరాత్ర
ముక్తా రాత్రి భోజనం చ, వీణావాదవంశధ్వనిభ్యాం య
జమాన మేతాం రాత్రిం జాగరయన్తి-

అపి వా న జాగర్తి, న వాచం యచ్ఛతి- అస్మిన్ పక్షే వా
గ్యమనాభావేఽపి కృతస్య మన్త్రప్రయోగాద్ వ్రతోపాయ
నాభావ ఇతి భాష్యకారః- అస్మిన్ పక్షే దైవీం వాచం
యచ్ఛామీతి వాక్యమన మన్త్రస్య లోప ఇతి రుద్రదత్తః-

జాగరణపక్షే యజమాన స్త్రిభిస్త్రిభిశ్శల్కై రగ్నిమి
న్ధాన ఆస్తే- శల్కైరగ్నిమిన్ధాన ఉభౌ లోకౌ సనేమ
హమ్। ఉభయోర్లోకయోర్ ఋధ్వాఽతిమృత్యుం తరామ్య
హమితి- జాగరపక్షే ప్రతిశల్కం మన్త్రావృత్తిః- సపర్య
ఙ్ఙేతు సకృదేవ జుహోతి- శాస్త్రా న్యాధాయ స్వపితి-
ఉషస్యుపాకాలే అధ్వర్యుః జాతవేదో భువనస్య రేత
ఇహ సిఞ్చ తపసో యజ్జనిష్యతే। అగ్నిమశ్వత్థా దధి హవ్య
వాహం శమీగర్భాజ్జనయన్ యో మయోభూః, అ
యం తే యోని రృత్వియో యతో జాతో అరోచథాః। తం
జానన్నగ్న ఆరోహాథా నో వర్ధయా రయిమ్, ఇత్యే
తాభ్యామరణీ బ్రహ్మౌదనాగ్నౌ నిష్టపతి- నిష్టప
న్నే వాగ్ని మనుగమయ్య భస్మీకరోతి-

అగ్నే రక్షాంసి సేధతి శుక్రశోచి రమర్త్యః। శుచిః
పావక ఈడ్యః, ఇత్యరణీ అభిమన్త్ర్య, మహీ విశ్పత్నీ
సదనే ఋతస్య అర్వాచీ ఏతం ధరుణే రయీణామ్। అ
న్తర్వత్నీ జన్యం జాతవేదస మధ్వరాణాం జనయథః
పురోగామితి అరణీ ఆహ్రియమాణే యజమానః ప్ర
తీక్షతే-

దోహ్యా చ తే దుగ్ధభృచ్చోర్వరీ తే తే భాగధేయం
ప్రయచ్ఛామీతి యజమానాయ ప్రయచ్ఛతి-

ఆరోహతం దశతగం శక్వరీ ర్మమర్తే నాగ్న ఆయు
షా వర్చసా సహ। జ్యోగ్జీవన్త ఉత్తరా ముత్తరాగ్ం
సమాం దర్శమహాం పూర్ణమాసం యజ్ఞం యథా యజా
ఇతి హస్తాభ్యామేవ ప్రతిగృహ్య, ఋత్విజః సహస్తా
గ్నిరేతసా గర్భం దధాథాం తే వామహం దదే- తత్స
త్యం యద్వీరం బిభృథో వీరం జనయిష్యథః। తే మ
త్ప్రాతః ప్రజనిష్యేథే తే మా ప్రజాతే ప్రజనయిష్యథః
ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మవర్చసేన సువర్గే లోక ఇతి
ప్రతిగృహ్యాభి మన్త్రయతే యజమానః-

మయి గృహ్ణామ్యగ్రే అగ్నిగ్ం రాయస్పోషాయ
సుప్రజాస్త్వాయ సువీర్యాయ। మయి ప్రజాం మయి
వర్చో దధామ్యరిష్టాః స్యామ తనువా సువీరాః-
యో నో అగ్నిః పితరో హృత్స్వన్తరమర్త్యో మ
ర్త్యాగ్ం ఆవివేశ। తమాత్మన్ పరిగృహ్ణీమహే వ
యం మా సో అస్మాగ్ం అవహాయ పరాగాత్ ఇ
త్యధ్వర్యుర్యజమానశ్చోభౌ జపతః- అపేత వీత వి
చ సర్పతాతో యేఽత్ర స్థ పురాణా యే చ నూతనాః। అ
దాదిదం యమోఽవసానం పృథివ్యా అక్రన్నిమం పి
తరో లోకమస్మై- ఇత్యధ్వర్యుర్గార్హపత్యాయతన
ముద్ధత్య అప ఉపస్పృశ్య- శం నో దేవీ రభిష్టయ
ఆపో భవన్తు పీతయే। శం యోరభిస్రవన్తు న ఇత్య
ద్భిరవోక్షతి- ఏవం దక్షిణాగ్న్యాహవనీయయోః స
భ్యావసథ్యయోశ్చ- ఏవమనుపూర్వ్యా ఏతేష్వాయతనే
ష్వేతదూర్ధ్వమాయతనసంస్కారాః క్రియన్తే-

సికతానామర్ధం ద్వేధా విభజ్యార్ధం గార్హ
పత్యస్యాయతనే నివపత్యర్ధం దక్షిణాగ్నేః, శిష్ట
మర్ధం త్రేధా విభజ్యాహవనీయ సభ్యావసథ్యా
నామాయతనేషు నివపత్యేకైవ మన్త్రః- అగ్నే, త్రేత్వ
ఆహవనీయాయతన ఏవావష్టాభ్య సర్వం నివపతి-

ఏతస్మిన్నేవ కల్పేన సర్వాన్ పార్థివాన్ సంభారాన్ సా
యతనేషు నివపతి-

అగ్నేర్భస్మాస్యగ్నేః పురీషమసి- ఇతి సికతా నివ
పతి- సంజ్ఞానమసి కామధరణం మయి తే కామధ
రణం భూయాత్, ఇత్యూషాన్నివపతి, యదదశ్చ
న్ద్రమసి కృష్ణం తదిహాస్త్వితి మనసా ధ్యాయతి- స
ర్వేష్వాయతనేషు నివపనకాలే మన్త్రావృత్తిః మనసా ధ్యా
నం చ-

ఉదీహ్యగ్నే అధిమాతుః పృథివ్యా విశ ఆవిశ మహ
త సధస్థాత్। ఆఖుం త్వా యే దధిరే దేవయన్తో
హవ్యవాహం భువనస్య గోపామిత్యాఖుకరీషమ్-

యత్పృథివ్యా అనామృతగ్ం సంబభూవ త్వే స
చా। తదగ్నిరగ్నయేఽదదాత్ తస్మిన్నాధీయతా
మయమితి గార్హపత్యాయతనేవల్మీకవపాం నివప
తి- యదన్తరిక్షస్యానామృతగ్ం సంబభూవేత్యాది
ఇయమిత్యన్తం మన్త్రం దక్షిణాగ్న్యాయతనే నివ
పతి- యద్దివోఽనామృత మిత్యాది ఇయమిత్యన్తం.

ము కాం(ఽఽహవనీయాయతనే నివపతి- తేనైవ స భ్యావ సథ్యయోః- ఇహైవసన్ని, తద్వాయు రగ్న యేఽవహాత్, తదాదిత్యోఽగ్నయేఽవదాదితి వికృత రూపా వతిరవాణ బోధాయనః.

ఉత్సముద్రాన్మధుమాగ్ం ఊర్మిరా గా త్సామ్రాజ్యా యా ప్రతరాం విధానః। అమీవహే మధువానో వ యాం వేత మూర్జం మధుమ త్సంభరేమేతి సూదమ్.

ఇత్యగ్ని ఆసీనతి వరాహవిహతమ్.

అదో దేవీ ప్రథమానా పృథగ్యద్దేవైర్న్యుప్తా వ్య సర్పో మహిత్వా। అత్వగ్ం హాథా శ్శర్కరాభి స్త్రివి ష్టత్యజరో లోకాన్ ప్రతిశ్చతస్రః పాష్టన్వితి శ ర్కరాః- నివపన్ ద్వేష్యం పాపాదికంచ మనసా ధ్యా యతి-

పక్ష్య సంభారపక్షే ఉత్సముద్రాదిత్యాది క్రియా కాండోపః- తామ్రశకలానాం తూష్ణీం నివపనమ్-

యుత్తగ్ం స్పృణామి పురీషం పృథివ్యా మృతేఽ ధ్యగ్నిమాదధే సత్యేఽధ్యగ్నిమాదధే ఇతి ఆయతనేషు ని వపన క్రమేణ ప్రాగపవర్గా నుదగపవర్గాన్వా సమ్భా రానన్వ్యాహతి- (ప్రథయతి) (మిశ్రయతి)

సంయానః పిత్ర్యాస్తనువస్సంప్రియా హృదయా నిపః। ఆత్మానో అప్సు సంప్రియ స్సంప్రియాణ్యప ఫ్రోమమ। సంవస్స్పృజామి హృదయాని సగ్ం సృష్టం మనో అస్తునః। సగ్ంస్పృష్టః ప్రాణో అస్తు ఇతి వానస్పత్యాన్త్సగ్ం స్పృజ్య ఇతిః ప్రథమం జజ్ఞే అగ్ని స్స్వాద్యోనే రధిజాతవేదాః। సగాయత్ర్యా త్రిష్టు భా జగత్యా దేవేభ్యో హవ్యంవహతు ప్రజానన్- ఇ తి నివపతి- సికతావ వర్గం ద్వేధా పురాధానాంత్రి ధాద విభజ్యాయతనేషు యథాక్రమం నివపతి-

యాస్తే శివా స్తనువో జాతవేదో యా అన్తరి క్షే దివియాః పృథివ్యామ్। తాభిస్సంభూయ సగణ స్సజోషా హిరణ్యయోని ర్వహ హవ్య మగ్నే ఇతి గా ర్హపత్యాయతనే సౌవర్ణగ్ం హిరణ్యశకల ముత్త రత స్సంభారేషూ పాస్యతి- పక్ష్య సంభారపక్షే తామ్ర శకలం తూష్ణీ ముపాస్యతి- హిరణ్యస్థానీయత్వా న్మన్త్రే ణేతి కేచిత్ -

చన్ద్రమగ్నిం చన్ద్రరథగ్ం హరిత్వచం వైశ్వానరమ ప్సుషదగ్ం సువర్విదమ్। విగాహం తూర్ణింతవిషీభి రావృతం భూర్ణిం దేవాస ఇహ సుశ్రియం దధుః- ఇత్యుపాస్త మనుమన్త్రయతే- ద్వేష్యాయరజతం ప్ర యచ్ఛతి- తామ్ర శకలస్య తూష్ణీ మభిమన్త్రణమ్- యది ద్వేష్యం నాధిగచ్ఛే ద్యాం దిశం ప్ర తి ద్వేష్య ఉపస్థిత స్స్యాత్ తద్దిక్ప్రదేశేన నిరస్యేత్- అన్వేషపన్యేత్- ఏవం సర్వేష్వాయతనేషు హిర ణ్యోపాసనాభిమన్త్రణ రజతదానా న్యేకైకస్య కర్మ

తి- రాజన్యం వృషలాయ జ్ఞాతయేవా ప్రయచ్ఛతీతి బోధాయనః- పక్ష్యసంభారపక్షే వానస్పత్య నివపనా నన్తరమేవ తామ్రశకలానాం మన్త్రేణోపా సనమ్ తూష్ణీమభిమన్త్రణమితి భాష్యకారాః- ఉపదేశస్తు తూష్ణీం తామ్రశకలానాం నివపనం విధాయాతి ప్ర యచ్ఛన్నితి హిరణ్యసంబన్ధిత్వా ద్రజతస్య హిరణ్యా భావే సంభరణదానయో ర్నివృత్తి రిత్యాహ- అసంభా రపక్షే ఉద్ధత్యావోక్ష్య భస్మాపోహనమేవ-

ప్రాచీనావిత స్యాగ్నే ర్భస్మ నిశ్శేష మపోహ్య శమీగర్భా దగ్నింమన్థతి- తస్మి న్నధరారణిం ప్రాచీం స్థాపయతి- ఉదయా త్పూర్వభావినో యేరశ్మయ స్తేషూదయత్సు ప్రాచ్యాందిశి జాతప్రకాశాయామ్, చిత్తిస్స్రుక్। చిత్తమాజ్యమ్। వాగ్వేదిః। ఆధీతంబర్ హిః। కేతో అగ్నిః। విజ్ఞాతమగ్నిః। వాక్పతిర్హోతా। మనఉపవక్తా। ప్రాణో హవిః। సామాధ్వర్యుః। ఇతిదశ హోత్రాఽధరస్యా మరణ్యా ముత్తరారణిం సమవ దధాతి- పశ్చిమప్రదేశే స్థితః ప్రాఙ్ముఖ స్సమవదధా తి-

సహాగ్నేఽగ్నినాజాయస్వ సహరయ్యా సహాపు ష్ట్యా సహ ప్రజయా సహ పశుభి స్సహ బ్రహ్మవర్చసే నేతి సకృదుక్తేన మన్త్రేణ ప్రాఙ్ముఖోఽధ్వర్యుః ప్రా చ్యామరణ్యాం ప్రాగగ్రాయాంమూలాదారభ్యాష్టాఙ్గు ళ మగ్రాదారభ్య ద్వాదశాఙ్గుళంచ పరిత్యజ్య మధ్యే చతురఙ్గుళ పరిమితే యోనౌ తత్పార్శ్వద్వయే చ త్ర్యఙ్గుళం విహాయ త్ర్యగ్వతి ప్రదేశేమన్థతి- అరణి సమీపేచ తిష్ఠే దశ్వః- సతు శ్వేతాక్షో ఽభిక్లిన్నా క్షోవా భవతి, రోహితోవా నీలజానుకపివా యుపవక శ్చన స్యాత్-

మథ్యమానే శక్తే స్సాంకృతే స్సామగాయతి- ధూమేజాతే గాథినః కౌశికస్య- అరణ్యో ర్నిహితో జా తవేదా ఇతిచ-

ఉపావరోహ జాతవేదః పునస్త్వం దేవేభ్యోహవ్యం వహ నః ప్రజానన్। ఆయుః ప్రజాగ్ం రయి మ స్మాసు ధేహ్యజస్రో దీదిహి నోదురోణే ఇతినిర్వర్త్య మానమభిమన్త్రయతే, అధ్వర్యు ర్యజమానోవా ఇతి వృద్ధాః- యజమాన ఏవేత్యన్యే-

అత్రచతుర్హోతృణాం యజమాన మధ్వర్యు ర్వా చయతి-చిత్తిస్స్రుక్, పృథివీ హోతా, అగ్నిర్హో తా, సూర్యంతేచక్షుః, మహాహవిర్హోతా, ఇతిప ఞ్చానువాకా శ్చతుర్హోతారః- ఏతద్విషయే మతి భేదా శ్చతుర్హోతృశబ్దే ద్రష్టవ్యాః-

అజ్ఞన్నగ్నిః పూర్వ్యః పూర్వేభ్యః పవమానశ్శుచిః పావక ఈడ్య ఇత్యధ్వర్యు ర్జాత మభిమన్త్రయతే-

జాతే యజమానో వరందదాతి- అధ్వర్యో ర్తేవ

గం దద్యామితి అమన్త్రకం ప్రతిగ్రహః। సచవరస్స
తిసృవేధేనుర్వా యా। కేవలం గౌర్వా అనడ్వాన్వా వ
త్సోదేయః - పష్ఠౌహీ (బాలగర్భిణీ) వాహనయనముపయజ
మానేనకర్తవ్యమితిభాష్యకారః॥

యజమానః, ప్రజాపతేస్త్వాప్రాణేనాభిప్రాణిమిపూ
ష్ణః పోషేణ మహ్యం దీర్ఘాయుత్వాయ శతశారదాయ। శ
తగ్ం శరద్భ్య ఆయుషే వర్చసే జీవాత్వై పుణ్యాయేతి అ
గ్నేరుపర్యుచ్ఛ్వాసం కరోతి॥

అజీజనన్నమృతం మర్త్యాసోస్రేమాణం తరణింవీ
డుజమ్భమ్। దశస్వసారో అగ్రువః సమీచీః పుమాగ్ం సం
జాతమభిసంరభన్తామితి అధ్వర్యుర్జాతమభ్యనితినా
భిగృహ్య-సమ్రాడసి విరాడసి సారస్వతౌ త్వోత్సౌ సమి
న్ధాతా మన్నాదం త్వాన్నపత్యాయ ఇత్యుపసమిధ్య
అగ్నిం ప్రాఞ్చముద్ధృత్య-ఆసీనః-సర్వేషాం మన్త్రాణా
మన్తే-రథన్తరే గీయమానే యజ్ఞాయజ్ఞీయే చ। యథ
ష్యార్థాసేన ప్రథమయా వ్యాహృత్యా ద్వాభ్యాం వా ప్రథ
మద్వితీయాభ్యామ్- పరిమభ్యాం చ సర్పరాజ్ఞీభ్యామ్-
ప్రథమేన చ ఘర్మశిరసా॥

యాస్తే శివాస్తనువో జాతవేదో యా అన్తరిక్ష ఉత పా
ర్థివీర్యాః। తాభిస్సంభూయ సగణస్సజోషా హిర
ణ్యయోనిర్వహ హవ్యమగ్నే। ప్రాణం త్వామృత ఆద
ధామ్యన్నాదమన్నాద్యాయ గోప్తారం గుప్త్యై। ది
వస్త్వా వీర్యేణ పృథివ్యై మహిమ్నా అన్తరిక్షస్య పో
షేణ సర్వపశుం తేజసా సర్వపశుమాదధే- అగ్నే గృహ
పతే-అభి ద్యుమ్నమభిసహ ఆయచ్ఛస్వ పృథివ్యాః పర్యన్తరిక్షా
ల్లోకం విన్ద యజమానాయ పృథివ్యాస్త్వా మూర్ధన్నా
దధామి యజ్ఞియే లోకే యో మ అగ్నే సపత్నోయోని
ష్ట్యై-అభిదాసతి దమహం తం త్వయా ఘనిదధామి- ఇతిమ
న్త్రైశ్చతుర్భిరేవమనిదధాతి

(యథావ్యాఖ్యానాదీని తత్రచ్ఛన్దో మన్త్రవ్యాని)

సుగార్హపత్యో విదహన్నరాతీ ఉషస శ్రేయసీ
శ్రేయసీర్దధత్। అగ్నే సపత్నాగ్ం అపబాధమానో
రాయస్పోష మిషమూర్జ మస్మాసు ధేహి- ఇత్యాధీ
యమాన మభిమన్త్రయతే యజమానః- ఘర్మశిరాంసి
చైన మప్యుపస్థాపయతి-

వ్యాహృతిషు సర్పరాజ్ఞీషు ఘర్మశిరస్సుచ యేన
యేనమన్త్రేణాధ్వర్యు ర్గార్హపత్యం వాయమగ్ని
మాదధాతి, తస్య తస్యాగ్నే రాధానే తంతం మన్త్రం
తేనతేనసహ యజమానోపి వదతి ఇతి ప్రయోగరత్నే
వక్తవ్యమ్

అథకమన హోమాః కార్యాః-తేతచ్ఛబ్దే ద్రష్టవ్యాః-

అనోదితే సూర్య ఆహవనీయ ముద్ధరతి- అర్ధో
దయే గ్ని ప్రతిష్ఠాపనం సంభారేషు యథా భవతి, తథా
ప్రారబ్ధః కార్యః- నిధానమ పాధోదిత ఆహవన

యస్య, నిధానాత్పూర్వే పదార్థాః। ప్రాగుదయా
దేవేతి హిరణ్యకేశినః- సర్వోదితే బ్రహ్మవర్చసకామ
స్య- బ్రహ్మవర్చసకామనా రహితస్యాపి సర్వోదితే స
ర్వైశ్రియోభవతీతి వాజసనేయినః- గార్హపత్యస్యా
ధ్యుదితే ఆధానమాహ సత్యాషాఢః- సర్వోదితే బ్రా
హ్మవర్చసకామస్యేతి॥

గార్హపత్యే ప్రణయనీయ మాశ్వత్థ మనఙ్కుశ మి
ధ్మమాదీపయతి- పకతా శోభయమనీ పాత్రేణ గృ
హ్ణాతి-

ఓజసే బలాయ త్వోద్యచ్ఛే వృషణే శుష్మాయాయుషే
వర్చసే। సపత్నతూరసి వృత్రతూః। యస్తే దేవేషు మహి
మా సువర్గో యస్త ఆత్మా పశుషు ప్రవిష్టః। పు
ష్టిర్యా తే మనుష్యేషు పప్రథే తయా నో అ
గ్నే జుషమాణ ఏహి। దివః పృథివ్యాః పర్యన్తరిక్షాద్వా
తాత్పశుభ్యో అధ్యోషధీభ్యః। యత్ర యత్ర జాతవేద
స్సంబభూథ తతో నో అగ్నే జుషమాణ ఏహి। ఉద్ధృత్వా
ప్రాచ్యే-అగ్నే భవసు చిత్రాభిః। స నో భవ శివత
మస్సుప్రతీకో విభావసుః। ఇత్యేతాభి ర్భృతస్యభిః ఆదీప్త
మిద్ధగత మగ్నిముద్ధరతి- అగ్ని ముద్ధరన్ గార్హ
పత్యస్యోపరి కించి దుద్గృహ్ణాతి.

ఉద్ధృతస్య గార్హపత్యస్యోపరి సికతాభిర్ధారయతి.

అథాశ్వస్య దక్షిణే కర్ణే వదన్ యజమాన మగ్నేర
సానామకాన్ మన్త్రాన్ వాచయతి- అశ్వకర్ణేని
హితముఖం యజమానం వాచయతీత్రికాణి మన్త్రసః యా
వాజిన్నగ్నేః పశుషు పవమానా ప్రియా తనూస్తాం
వహ యా వాజిన్నగ్నే రప్సు పావకా ప్రియా తనూస్తా
మావహ యా వాజిన్నగ్నే స్సూర్యే రోచనా ప్రియా తనూస్తా
మా వహేతి ధారయ త్యేవాన్నం కల్మషాత్ కలమ్-నతు
భూతా నిదధాతి-వాజిన్నిత్యశ్వసంబోధనాత్, మన్త్రస్య
దామన్త్రస్యార్థః- వాజిశబ్దేనాదిత్యస్యాభిధానంబని
వృత్తిరితికేచిత్.

అథాగ్నిధ్రో లౌకిక మగ్ని మాహృత్య మథిత్వా
పూర్ధవర్జ్యం రాజన్యో దక్షిణమగ్ని మాదధాతి- యో
బ్రాహ్మణో రాజన్యో వైశ్యోవా శూద్రోవా అసుర ఇవ బ
హుపుష్టస్స్యాత్ బహుపుష్టోపి ధనలోభాదినా ధసర
హిత ఇవచ వర్తతే. తస్య గృహా దాహృత్యాదధ్యా
త్పుష్టికామస్య-తతః పరం తస్య బహుపుష్టస్య గృహే
యజమానాన్నీయాత్-అమ్బరీషా దన్నకామస్య- వృ
షాగ్రా జ్వలతో బ్రహ్మవర్చస కామస్య-అపివా గా
ర్హపత్యాదేవాహృత్య దక్షిణాగ్న్యాధానం బోధాయ
న అపస్తమ్బౌ- ద్విత్రవక్రో నైకయోనయ ఇత్యేక
ఇత్యాశ్వలాయనః

యజ్ఞాయజ్ఞీయే గీయమానే యథాక్షాధ్యార్థాసేన ద్వితీయ
యా వ్యాహృత్యా తిసృభిః సర్పరాజ్ఞీభిః ద్వితీయేన

నచక్షుర్న శిరసా- యాస్తే శివా స్తనువో జాతవేదో యా అన్తరిక్షే ఉత పార్థివీర్యాః। తాభి స్సంభూయ సగణస్సజోషా హిరణ్యయోని ర్వహ హవ్య మగ్నే। ప్రాణం త్వామృత మాదధా మ్యన్నాద మన్నాద్యా య గోప్తారం గుప్త్యై। దివ స్త్వా వీర్యేణ పృథివ్యై మహిమ్నా। అన్తరిక్షస్య పోషేణ పశూనాం తేజసా సర్వపశు మాదధే- అగ్నేన్న పా మవో భువ స్సనేవ ది వః పృథివ్యాః పర్యన్తరిక్షా ల్లోకం విన్ద యజమానాయ పృథివ్యా స్త్వా మూర్ధ న్నాసాదయామి యజ్ఞియే లోకే యో నో అగ్నే నిష్ట్య యోఽనిష్ట్య ఆ జ్వాస తిద మహం తం త్వయాఽభి నిదధామీతి సంభారేషు నిదధాతి- ఆగ్నీధ్రఏవ- అన్వారబ్ధే యజమానేసత్యేవ•

పూర్వవదృభుమన హిమామః- అధ్వర్యోరన్యత్ర వ్యాపృతత్వా దాగ్నీధ్రఏవ కపునమామాన కరోతీతిభాష్యకారః

హాపవద్య మభిగాయతి, ఆహవనీయ ఉద్ధ్రియమాణే- పా చీ మను ప్రదిశం ప్రేహి విద్వానగ్నే రగ్నే పురో అగ్ని ర్భవేహ। విశ్వా ఆశా దీద్యానో విభాహ్యూర్జం నో ధేహి ద్విపదే చతుష్పదే। విక్రమస్వ మహాగ్ం అసి వేదిషన్మానుషేభ్యః। త్రిషు లోకేషు జాగృహి ప్రజయాచ ధనేనచ। ఇమా ఉమా ముపతిష్ఠన్త స్త్రాయ ఆభిః ప్రజాభి రిహ సంవసేయ। ఇహో ఇడా తిష్ఠతు విశ్వరూపీ మధ్యే వసో ర్దీదిహి జాతవేద ఇతి ప్రాఙ్ముఖోఽశ్వప్రథమా అభి ప్రవ్రజ న్త్యధ్వర్యుర్యజమా నాశ్చ నేతారః గమన మన్త్రో యజమానస్యాపీతి రుద్రదత్తః- పత్న్యా అపీతి కేచిత్ -అశ్వహర్తురపీతి భాష్యకారః•

ఆహవనీయస్య దక్షిణతో బ్రహ్మా రథం రథచక్రం వాఽవర్తయతీతి భాష్యకారః• విహారస్య దక్షిణత ఇతి రుద్రదత్త స్త్రిః కాణ్డ మణ్డనశ్చ- తద్యావచ్చక్రం త్రిః ప్రదక్షిణం పరివర్తతే పట్కృత్వో వా పర్యస్యజానుదఘ్నే ధారయమాణో ఽగ్నిం గార్హపత్యాహవనీయ యోరన్తరాళస్య తృతీయభాగం హరతి- ద్వితీయభాగం నాభిదఘ్నే హరతి- తృతీయంచ నకర్ణదఘ్న మత్యుచ్చ్రిత్యేతి-యదిజానుదఘ్నాదివిహిత ప్రమాణా న్నాభ్యాదిప్రమాణేఽగ్ని ముద్గృహ్య తతః పున ర్నీచైర్గచ్ఛేద్యాత్ర దైన్యం ముఖతుల్యం ధారయిత్వాద ద్యాత్- తదేవాత్ర ప్రాయశ్చిత్త మితిరుద్రదత్తః- విహిత ప్రమాణాదూర్ధ్వం నయనే దక్షిణాగ్నౌ సర్వప్రాయశ్చిత్తమ్-విహితప్రమాణాదూర్ధ్వంనయనేనీచైర్ధారణమేవ ప్రాయశ్చిత్తమ్- ముఖేన సంమాయా ధానంనిత్యమిత్యుపదేశః-

నాగ్ని మాదిత్యంచ వ్యవేయాత్•అధ్వర్యు రాత్మనః పశ్చా దగ్నిం నహరే-యని పాత్రశాలా.

నే పశ్చా దవాపత్యః, తదా పశ్చాదేవ హరేత్- నపురస్తాత్- వ్యాహ సర్వప్రాయశ్చిత్తమ్- ఆత్మనో దక్షిణతఏవ ప్రసారితాభ్యాం హస్తాభ్యాం ధారయన్ హరతి-

అథాధ్వర్యు ద్వితీయ భాగమధ్యే యజమానో వరం దదాతి, అధ్వర్యో వరం తే దదామి ఇతి•

అథాధ్వర్యు హిరణ్యంనిధాయ నాకోసి బ్రధ్నః ప్రతిష్ఠా సంక్రమణ ఇతి హిరణ్య మతిక్రామ త్యధ్వర్యుః- హిరణ్యనిధానా ద్యాగ్వర్యన ఇతి భాష్యకారః-

అన్యస్యాభివ్రాతాః పృతనా అరాతీ స్తదగ్ని రాహ తదుసోమ ఆహ। బృహస్పతి స్సవితా తన్మ ఆహ పూషా మాధాత్సుకృతస్య లోకే- ఇతి ప్రాక్ప్రమశ్వం దక్షిణేనపదే నోత్తరపార్శ్వేన సంభారా నాక్రమయతి, యథా తేషాంహత స్యాగ్నే రజ్జా స్త్వ పద మధ్యావర్తేరన్- ప్రదక్షిణ మావర్తనం కారయిత్వా-

యదక్రన్దః ప్రథమం జాయమాన ఉద్యన్త్సముద్రాదుతవా పురీషాత్। శ్యేనస్య పక్షా హరిణస్య బాహూ ఉపస్తుత్యం జనిమ తత్తే అర్వన్ -ఇతి పునరేవాక్రమయతి• ఆక్రాన్తం చాశ్వ మాహవనీయాయతనస్య పురస్తాత్ప్రత్యఙ్ముఖం ధారయతి- తదా ప్రదక్షిణ మావర్త్య ప్రత్యఞ్చ మాక్రమ యతీతి కల్పాన్తరమ్- ద్వితీయమపి ప్రాఞ్చమేవా క్రమయ్య తతః ప్రత్యఙ్ముఖో ధార్యత ఇత్యేకే-

అశ్వః పూర్వనయనిష్ఠో భవేత్- తదభావే తథావిధో నడ్వా న్వైజ్ఞాయన బ్రాహ్మణేన సిద్ధః- ఉపతిష్ఠ త్యశ్వో యా న్యగ్నిమన్థన స్థాపనాదీని తాని తస్మిన్ కుర్యాదితి-

కమణ్డలుసద ఆదధీతేతి బహ్వృచ బ్రాహ్మణమ్-అజస్యపద ఆదధీతేతి వాజసనేయకమ్- కమణ్డలుః కరక ఇతిభాష్యకారః- పశుజాతివిశేషఇతి రుద్రదత్తః•

తత్రాశ్వప్రతినిధిత్వా దనడుహ్య ప్యశ్వలిఙ్గానాం యూవాజిన్నిత్యాదిమన్త్రాణా మనివృత్తిః, అశ్వవికల్పత్వాత్, ఇతిప్రయోగ రత్నావళ్యామ్-

కమణ్డల్వాదావపి మన్త్రస్య యథాకథంచి త్సమవేతార్థతయా ప్రయోగ ఇతి వృద్ధాః- తదేత త్ప్రథమా క్రమణమన్త్రవిషయమ్-తస్యసాధారణత్వాత్-ద్వితీయాక్రమణమన్త్రేతు అర్వన్నితి శబ్దానుపపత్తేః- అన్యార్వా అశ్వే త్యశ్వశబ్దే నాన్యాభిధానా దనివృత్తిర్వా- ఇతిరుద్రదత్తః-

అథ యజమాన శ్శివా జపతి- యేతే అగ్నే శివే తనువౌ విరాట్చ స్వరాట్చ తే మావిశతాం తేమాజిన్వతాం యేతే అగ్నే శివే తనువౌ సమ్రాట్చాభిభూశ్చ తేమావిశతాం తేమాజిన్వతాం యేతే అగ్నే శివే తనువౌ విభూశ పరిభూశ్చ తేమావిశతాం తేమాజిన్వతాం యేతే

అగ్నే శివే తనువౌ ప్రథీయసా ప్రభూతిశ్చ తే మానిశాం తేనూజిన్యతాంయా స్తే అగ్నే శివాస్తనువస్తాభి స్త్వా దధేఇతి-

యం ద్విష్యాద్యజమాన స్తస్య పారతష్టుడేయ జుష్టాఘోరతనూవిశిష్ట మస్మిం ప్రహరణోతి- యాస్తే అగ్నే ఘోరాస్తనువ స్తాభిరముం గచ్ఛేతి-తాభిరేవ ఘోరతనూభి రముం పరాభావయతి-

అగణ్యాగుణకగతాశ్చ ఘోరాస్తనూర్వత్ర ప్రయోక్తవ్యా భవన్తి- తాశ్చ యాతే అగ్నే సిక్చేత్యనువాకా-

ఉపదేశస్తు సూత్రకారేణ యాస్తే అగ్నే ఘోరా ఇత్యుక్త్వా ఉత్తరణ్యేసువాకా భవన్తీతి నిర్దేశాదరణ్యేసువాకా నామేవ ప్రయోగః, నతుపారత్రుద్ర యజుష ఇత్యాహ- సర్వత్ర పాప్మాన్వయఇతికౌశికరాఘః-

యదిదం దివో యదదః పృథివ్యా స్సంవిదానే రోదసీ సంబభూవతుః। తయోః పృష్ఠే సీదతు జాతవేదా శ్శంభూః ప్రజాభ్య స్తనువే స్యోన ఇత్యధ్వర్యుః ప్రాఙ్ముఖఏ వాభిమన్త్ర్య పురస్తాత్ప్రత్యఙ్ముఖ స్తిష్ఠ న్నాహవనీయ మాదధాతి-ప్రహ్వస్తిష్ఠ న్నితి భరద్వాజః-

బృహతి గీయమానే శ్వేతవారవన్తీయయో ర్యజ్ఞాయజ్ఞీయేచ యథర్ష్యాధానేన సర్వాభి ర్వ్యాహృతిభి స్సర్వాభిస్సర్వరాత్రిభి స్త్రైతీయేనచ ఘర్మశిరసా- యాస్తేశివా స్తనువో జాతవేదోయా అన్తరిక్షే ఉతపార్థివీ ర్యాః। తాభి స్సంభూయ సగణ స్సజోషా హిరణ్యయోని ర్వహ హవ్య మగ్నే। అపానం త్వామృతఆదధామ్యన్నాద మన్నాద్యాయ గోప్తారం గుప్త్యై। దివస్త్వా వీర్యేణపృథివ్యై మహిమ్నా అన్తరిక్షస్య పోషేణ పశూనాం తేజసా సర్వపశు మాదధే॥- అగ్నే సమ్రా డజైకపా దాహవనీయ దివఃపృథివ్యాః పర్యన్తరిక్షాల్లోకం విన్ద యజమానాయ పృథివ్యా స్త్వా మూర్ధన్నాసాద యామి యజ్ఞియేలోకే। యే నూ అగ్నే నిహ్న్వయోనిష్ట్వ భిదాస తీదమహంతం త్వయా భినిదధామీతి సంభారేషు నిదధాతి. అనశే వ్యానశే సర్వమాయు ర్వ్యనశే। అహం త్వ దస్మి మదసి త్వమేతన్మమాసి యోని స్తవ యోని రస్మి మమైవసన్వహ హవ్యాన్యగ్నే పుత్రః పిత్రే లోకకృ జ్జాతవేద ఇత్యాధీయమాన మభిమన్త్రయతేయజమానః-

అత్రా ప్యధ్వర్యన్వారబ్ధో యజమాన పత్న్యై కః-

వ్యాహృతయ స్సర్వరాత్రిశ్చ ఘర్మశిర ఇత్యస్మిన్ సనుదాయే యేన యేన మన్త్రేణాన్వస్య రాగ్నిర్ఘ్రాప్యాగ్ని మాదధాతి, తం తం మన్త్రం తేన తేన సహా పఠతి యజమానః-

పూర్వవ చ్ఛమనహోమాః-

బ్రహ్మాగ్న్యాధేయే సామాని గాయతి- భస్త్వాగానాం బ్రహ్మణ్యాత్రో ర్వికల్పః- ప్రయోగకాలేవ్యాహృతిభిరేవోద్గానమువ్యాహృతిభిః గథస్తగత్య స్మిన్ కాలేవ్యాహృతీ. రేవోద్గానం బ్రహ్మకరోతీత్యేక ఇతివాజసనేయక- తిప్రయోగరత్నావళ్యామ్-

తత్రత్ర్యామగానసమయే బ్రహ్మణా వ్యాహృతయ ఏవ ప్రయోక్తవ్యాః-తాశ్చ ఉద్గాతవ్యా ఇత్యేకే-అధ్వర్యుప్రయుక్తావ్యాహృతయఏవ గానవిశిష్టా స్సర్వగానస్థానీయా ఇత్యన్యే ఇతియద్దత్తః

తతస్సభ్యావసథ్యావాదధాతి- లౌకికమగ్నిమాహృత్య మథిత్వావాహవనీయా దాహృత్యథర్ష్యాధానేన సంభారేష్వనిదధాతి-యథర్ష్యాధానమేవానయో రాధానమన్త్రః-

ఆహవనీయా దగ్నిమాహృత్యంయథర్ష్యాధానేనప్రథమం సభ్య మాదధాతి-తత్త్వాన్వారబ్ధో యజమాన పత్న్యైః-శమన హోమంకృత్వా-

పునరాహవనీయాదగ్నిమాహృత్యావసథ్యమాదధాతి యథర్ష్యాధానేన-అన్వారమ్భశమనహోమౌచ- ఇతితాళవృన్తనివాసినః-

అతోధ్వర్యునియమః ప్రత్యఙ్ముఖాదిః-నిత్యమాధానం సభ్యావసథ్యయో స్సూత్రకారమతాత్, వైకల్పికం త్వాహు స్సూత్రకారాః-సత్యాషాఢ స్త్వ దాహ- ప్రతిష్ఠో సభ్యావసథ్యా వేకేషామితి-భారద్వాజస్త్వాహ-తత్రయోవా అగ్న్యయోన పక్షేతి విజ్ఞాయతఇతి- హిరణ్యకేశినస్త్వాహుః- సభ్యావసథ్యౌ బ్రాహ్మణస్యవికల్పావితి- కృత్వా ఉభితయో రాధానవికల్పో విధీయతే-తస్మాదేతావన్తో గ్నయఆధేయ స్తేషాం ద్వావాధేయాగ్నౌ సర్వమితి క్వచిత్ -యత్రత్రేధా గ్నిరాధేయత ఇత్యన్యత్ర-తస్మాద్వికల్పోయుక్తః-బోధాయన స్త్వత్రానుగ్రహ ముక్తవాన్-ఆహవనీయేవా సభ్యావసథ్యయో స్సంకల్పఇతి

బ్రాహ్మణస్య సభ్యావసథ్యయో రాధానే వికల్పః- రాజన్యవైశ్యయోః పఞ్చాగ్నిత్వం నిత్యమితి తాళవృన్తనివాసినః.

తిస్రస్సిద్ధ ఆశ్వత్థీ స్సమిధ ఏకైకశ స్తిసృభిః ప్రత్యృచ మేకైకస్మి న్నాదధాత్యాహవనీయేవా తిస్రః. అగ్న ఆయూగ్‌ంషి పవస ఆసువోర్జ మిషంచనః। ఆరే బాధస్వ దుచ్ఛునామ్- అగ్నయే పవమానా యేదమ్- అగ్నే పవస్వ స్వపా అస్మేవర్చ స్సువీర్యమ్। దధత్పోషగ్‌ం రయిం మయి- అగ్నయే పవమానా యేదమ్- అగ్నిరృషిః పవమానః పాఞ్చజన్యః పురో

హుతః॥ తమిమమహే మమాగయస్య- అగ్నయే పవమా
నాయేదమ్- సమిదాధానే న స్వాహాకారః- అదధా
తీతి చోదనాల్లింగాద్దర్శితేత్యేకే-

శమీమయ్యాద్యేనాలాదారభ్య ఘృతాక్తాస్సమిధ
స్త్రిస్సంఖ్యాః ప్రత్యృచ మేకైకస్మిన్నాదధాతి త్ర్యాహవ
నీయేవా త్రిసః- సముద్రాదూర్మి ర్మధుమాగుం ఉ
దార దుపాగంశునా సమమృతత్వ మానట్। ఘృతస్య
నామ గుహ్యం యదస్తి జిహ్వా దేవానా మమృతస్య నా
భిః- అదిత్యాన్నన్ బ్రహ్మణ ఇదమ్- వయం నా
మ ప్రబ్రవామా ఘృతే నాస్మిన్ యజ్ఞే ధారయామా
నమోభిః॥ ఉపబ్రహ్మ శృణవ చ్ఛస్యమానం చతుశ్శృ
ఙ్గోవమీ ద్గౌర ఏతత్- యజ్ఞాత్మనే బ్రహ్మణ ఇదమ్
చత్వారి శృఙ్గా త్రయోఅస్య పాదా ద్వేశీర్షే సప్త
హస్తాసో అస్య। త్రిధా బద్ధో వృషభో రోరవీతి మ
హోదేవో మర్త్యాగ్ం అవివేశ- దేవాత్మనే బ్రహ్మణ ఇ
దమ్-ఇతి.

ఏవం నానావృక్షీయా మాలాదారభ్యాగ్రాక్తఘృతా
క్తాస్సమిధస్సంఖ్యైకైకస్మి న్నాదధాతి- ప్రెస్థో అగ్నే
దీదిహిపురో నో౽జస్రయాసూర్మ్యా యవిష్ఠ త్వాం
శశ్వన్త ఉపయన్తి వాజాః ఇత్యేషమృష్టిశేష మా
దధాతి-అగ్నయ ఇదమ్.

విధేమతే పరమే జన్మన్నగ్నే విధేమస్తోమైరవ
రే సధస్థే। యస్మాద్యోనే రుదారిథాయజే తం ప్ర
త్వేహవీగ్ంషి జుహురే సమిద్ధే ఇతి వైకఙ్కతీమ-
గ్నయ ఇదమ్- తాగ్ం సవితుర్వరేణ్యస్య చిత్రా
మాహం వృణే సుమతిం విశ్వజన్యామ్। యామస్య కణ్వో
అదుహ త్ప్రపీనాగ్ం సహస్రధారాం పయసా మహీం గామ్
ఇతి శమీమయమ్- సవిత్ర ఇదమ్-

తతస్తూష్ణీ మగ్నిహోత్రం జుహోతి- పూర్వా
హుతిరేవ తూష్ణీమ్- అన్యత్సర్వం సమన్త్రకమ్- విక్ల
ప్తా చోద్యమానా ధర్మాః ప్రధానార్థా భవతీతి- ప్రాత
హోమధర్మశ్చ కాలసామాన్యాత్- యథాపూ
ర్వ మాహుతిం జుహోతీతి లిఙ్గాచ్చ- ప్రాతరగ్ని
హోత్ర స్యోత్తరే త్యేవ సత్యాషాఢ భరద్వాజౌ-
హిరణ్యకేశిసూత్రే- తతో యాగ్నిం గృహ్ణామి రా
త్ర్యై అహః ఉత్తరేత్యే త్యాఢ్య ఇత్యేవ మహః శా
ఖమ్-అగ్నిహోత్ర దేవతాం చతుర్థ్యన్తేన
ధ్యాత్వా హోమః కార్యః- తదకరణే రాత్రి మ
హాలయా మో గ్నిరివ పరాభూతో భవేత్- తథాచ
శ్రూయతే- య స్త్వజుహుయా దగ్నిః పరాభవేదితి-
బోధాయనస్తు సర్వం తూష్ణీ ముభయధర్మకం చే
త్యాహ,

పయసాగ్నిహోత్రం జుహోతి- పయసాని త్యహోమ
ఇత్యాపస్తమ్బయన మతాత్- అస్యచ తత్త్వికారత్వాత్-
కామ్యత్వాద్ద్రవ్యాన్తరాణాం- ఆజ్యేనవేతి తు బోధా
యనః-

తూష్ణీం హోతవ్య మితి ప్రధానత్వాదాద్యం ప్ర
ధానం తూష్ణీ మిత్యాపస్తమ్బః.

అపివా ద్వాదశ గృహీతేన స్రుచం పూరయిత్వా
ప్రజాపతిం మనసా ధ్యాయన్ పూర్ణాహుతిం జుహోతి-
సా౽గ్నిహోత్రస్య స్థానే భవతి- ప్రజాపత
య ఇదమ్-

యూనస్త్వా అగ్నే హోరా స్త్రసువ స్త్వాభిరముం గ
ర్భం తిపారయా యజామహే యజమానో ద్వేష్య
యాగ్నిం ప్రహిణోతి-తాభిరేవైనం శమయతి- అర
ణ్యే సువాక్యాస్చ వక్తవ్యా భవన్తి-

ద్వాదశ గృహీతేన స్రుచం పూరయిత్వా -సప్త తే
అగ్నే సమిధ స్సప్త జిహ్వా స్సప్తర్షయ స్సప్త ధా
మ ప్రియాణి। సప్త హోత్రా స్సప్త ధాత్వా
యజన్తి సప్త యోని రాపృణస్వా ఘృతేన- ఇతి ప
ప్తవత్యా పూర్ణాహుతిం జుహోతి-సప్తవతే౽గ్న
య ఇదమ్- సప్తవతీతి జ్ఞానం కర్మాన్తమ్. పూ
ర్ణాహుత్యాం హుతాయాం యజమానః ద్వార్యో వరం
తే దదామీతి వరం దత్త్వా శివా జపతి-

పూర్ణాహుత్యన్తం శివాజపాన్త మగ్న్యాధేయమ్-
హుతాయామితి తదఙ్గత్వేన నిరూపితే- పూర్ణాహు
త్యన్త మగ్న్యాధేయమిత్యాహేనమాత్రస్య వ్యాయ
మే వార్థ ఇతి కౌశికేనామతః- పవమానేష్టినా మగ్న్య
త్వం సనిత్యమ్ తథా చాశ్వలాయనః- యది ద్విపష్ట
య న్తాయురితి-తథాచ స ఏవ- నేష్టి సారస్వతీయ
మాధాన మపవృజ్యేత- యదిష్ట యోనిత్వాత్ స్వాస్వార
మ్భణీ యా మాధ నమపవృజ్యేత్యేనప్యేత్- ప్రథమాధానే
తు నిత్యమేవ- యా దావాపనము జుహోతి- శేష పా
స్యోత్పత్తిః శ్రేయ ఇతి శేషనా దరిచ సపవాహ- శివా
జప స్త్వవిజ్ఞాత స్తిల్యక్షితానిఅనాజ్ఞాతమ్-పురు
షసమ్మితో యజ్ఞ స్తస్యాన్ప్రక్త్వ సున్వగ్నే- సర్వం
మా అగ్నే ఇతి సర్వప్రాయశ్చిత్తంచ జుహోతి- భూ
ర్భువస్సువస్స్వాహేతి-యజుష్ప్రాయశ్చిత్త
మిత్యాభవ స్వాహా ఇతి దక్షిణాగ్నౌ- వాయవ ఇ
దమ్- అథవసాదధానకాలే పూర్వాగ్న్యుపస్థానజనిత
దోష నివృత్త్యర్థం తమ్ పాయశ్చిత్తం కర్తవ్యం-ఉ
ద్వయం తమస స్పరి-ఉదుత్యమ్- చిత్రమిత్యాహుతి
ర్జుహుయాత్- తాసాం సూర్యో దేవతా- జుహ్వాం స
క్త్వగృహీత్వా-యే అగ్నయో దివో యే పృథివ్యా స్స
మాగచ్ఛ న్తీష ఊర్జం దుహానాః- తే అస్మా అగ్నయో
ద్రవిణం దత్త్వేష్టాః ప్రీతా అహుతిభాజో భూత్వా య
థాలోకం పున రస్తం పరేత స్వాహేతి జుహోతి-
అగ్నిభ్య ఇదమ్- లయం హోమో౽గ్నిసంస్కారకః-ఇ

ష్టివత్-అత్రాపాప్రాయశ్చిత్తాని-

అథ విరాట్క్రమైర్యజమాన ఉపతిష్ఠతే-అథర్వ పితుం మే గోపాయాన్నం ప్రాణేన సమ్మితమ్। త్వయా గుప్త ఇషమూర్జం మదన్తో రాయస్పోషేణ సమిషా మదేమేత్యన్వాహార్యపచనమ్- సర్వ ప్రజాం మే గోపాయ మూలం లోకస్య సన్తతిమ్। ఆత్మనో హృదయాన్నిర్మితాం తాం తే పరిదదామ్యహమితి గార్హపత్యమ్- శగస్య పశూన్మే గోపాయ విశ్వరూపం ధనం వసు। గృహాణాం పుష్టిమానసం తన్మాగ్నే పరిదదామ్యహమిత్యాహవనీయమ్- సప్రథ సభాం మే గోపాయేన్ద్రియం భూతవర్ధనమ్। విశ్వజనస్యచ్ఛాయా తాం తే పరిదదామ్యహమితి సభ్యమ్- అహే బుధ్నియ మన్త్రం మే గోపాయ శ్రియంచ యశసా సహ। అహేర్బుధ్నియాయ మన్త్రాగ్ శ్రియం యశః పరిదదామ్యహమిత్యావసథ్యమ్-పఞ్చధాగ్నిష్వస్య క్రామద్వారా ట్సృష్టా ప్రజాపతేః। ఊర్ధ్వా రోహ రోహిణీ యోనిరగ్నేః ప్రతిష్ఠిత ఇతి సర్వానగ్నీనుపతిష్ఠతే-అగ్నిత్రిత్వే పి పఞ్చధాఽగ్ని నిత్యవికారః-త్రిత్వే ప్యగ్నీనాం విరాడభిధానాత్- అత్ర పారతన్త్ర్యాదపి విరాట్క్రమా వికల్పేన లభ్యన్తే- సమార్థత్వాత్-ఇతి రుద్రదత్తః-

ఆహితేష్వగ్నిష్వాధానాఙ్గభూతా ఇష్టయః క్రియన్తే- ఆధానాఙ్గమిష్టయ ఇతి భాష్యకారః-

తా యథా ఆగ్నేయోఽష్టాకపాలః-పవమానహవిష్మీ- ఐన్ద్రాగ్న ఏకాదశకపాలః ఆదిత్యశ్చరుశ్చ అనునిర్వాప్యా ఆగ్నావైష్ణవ ఏకాదశకపాలః- విష్ణవే శిపివిష్టాయ త్ర్యమ్బకే ఘృతే చరుశ్చానునిర్వాప్యః.

ఆగ్నేయస్య దక్షిణాకాలే ఆధాన దక్షిణాదానమ్- ఇష్టీనాం పశ్చాదగ్నిహోత్రారమ్భః- తతః కాలవిశేషే దర్శపూర్ణమాసారమ్భః.

యేనాగ్నీనామాధానం కృతం స ఆహితాగ్నిః-

పూర్వమీమాంసాయామాధానవిషయాణ్యధికరణాని యథా.

తృతీయాధ్యాయస్య షష్ఠే పాదే చతుర్థమధికరణమ్.

వసన్తే బ్రాహ్మణోఽగ్నిమాదధీతేత్యాదినాఽధానమామ్నాయతే- అగ్నయే పవమానాయాష్టాకపాలం నిర్వపేదగ్నయే పావకాయాగ్నయే శుచయ ఇత్యాదినా పావమానాదీష్టయశ్చ- ఆధానం పావమానాదీష్టీనామఙ్గం నవేతి సంశయః- దర్శపూర్ణమాసవికృతిషు పావమానేష్టిషు చోదకప్రాప్తానామాహవనీయాదీనామఙ్గత్వేన తదగ్నిసంస్కారరూపస్యాధానస్యాపి తదఙ్గత్వమనివార్యమితి పూర్వః పక్షః- నహ్యత్రాధానం కస్యచిత్ క్రతోః ప్రకరణే పఠితమ్- కిం త్వనారభ్యాధీతమ్- అతో న కస్యాప్యఙ్గమ్- కిం చాధానవత్త్వం సామిష్టీనామప్యగ్నిసంస్కారార్థత్వాన్నాఙ్గాఙ్గిభావః- నాప్యాధానవిధివైఫల్యమ్- సంస్కృతానామగ్నిహోత్రాద్యుత్తరక్రతుషు తత్తద్వాక్యైర్వినియోగావగమాత్ - ఇతి రాద్ధాన్తః.

తత్రైవ షష్ఠమాధికరణమ్- ఆధానం కిం ప్రకృత్యర్థముతాగ్నిసంస్కారమాత్రరూపమితి సంశయః. అగ్నిసంస్కారరూపత్వే నాగ్నిప్రజాతా ప్రకృతాని విశేత్, యథా జుహూపర్ణమయత్వమనారభ్యాధీతం జుహూప్రజాద్య, తద్వత్, ఇతి పూర్వః పక్షః- జుహ్వాద్వావాకారౌ- లౌకికశ్శాస్త్రీయశ్చ- తత్రాగ్నిమాత్రదీర్ఘత్వాదిరూపే లౌకికాకారే పర్ణమయత్వాద్యనుపయోగాదపూర్వీయత్వరూపశాస్త్రీయాకారసమ్పాదనాయ క్రతౌ ప్రవేశః- ఆహవనీయాదీనాం తు శాస్త్రీయ ఏక ఏవాకారః- సతు విధిబలాదాధానేనైవ జన్యతే- ఇత్యాధానమగ్నీనుత్పాద్య క్రతువత్స్వతన్త్రేణావతిష్ఠతే- తతో లౌకికోపాయసంపాదితసువర్ణవ్రీహ్యాదివదాధానసంపాదితానామగ్నీనాం స్వతన్త్రాణామేవ పశ్చాద్వాక్యైః క్రతుషు వినియోగోఽస్త్వితి రాద్ధాన్తః.

ద్వితీయాధ్యాయస్య తృతీయపాదే తృతీయమధికరణమ్-వసన్తే బ్రాహ్మణోఽగ్నీనాదధీత గ్రీష్మే రాజన్యః శరది వైశ్య ఇతి -తత్ర కిం వసన్తాదికాలవిశేషమాత్రం విధీయతే బ్రాహ్మణాదేరనువాద ఉత విధ్యన్తర్భావ-ఇతి సంశయః-అనువాద ఏవ- క్రత్వర్థత్వే నాన్యథాఽనుపపత్త్యా తస్య క్లృప్తత్వాత్- నహ్యాహితాధారమగ్నిం మన్త్రేణ కర్త్రనుష్ఠానం సమ్భవతి- అగ్నిశ్చ నాధానమన్తరేణాస్తీతి పూర్వః పక్షః-లౌకికాగ్నౌ హోతుం శక్యత్వేనాధానస్యాకల్పనేన బ్రాహ్మణాదేరప్రాప్తేర్వసన్తాదికాలవిశిష్టం బ్రాహ్మణాదికర్తృకమాధానం విధీయత ఇతి రాద్ధాన్తః-

అనేనైవ న్యాయేన వసన్తే బ్రాహ్మణముపనయీత గ్రీష్మే రాజన్యం శరది వైశ్యమిత్యత్రాపి వసన్తాదికాలవిశిష్టం బ్రాహ్మణాదికర్తృకముపనయనం విధీయత ఇతి- ఉపనయనశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్-

షష్ఠాధ్యాయే ప్రథమపాదే పఞ్చమాధికరణమ్-ఆధానే శ్రూయతే- క్షౌమే వసానావగ్నిమాదధీయాతామితి- తత్ర కిముభయోః పుంసోరధికారః- ఉత స్త్రీపుంసయోః ఇతి సంశయః-ఉభయోః పుంసోరధికారః-వసానావితి పుంలిఙ్గద్వివచనేన పుంద్విత్వస్యావగమాదితి పూర్వః పక్షః. అత్ర క్షౌమస్యాప్రాప్తస్య విధేయత్వేన పుంద్విత్వస్యాపి విధానే వాక్యభేదాద్దమ్పత్యోః సహాధికారేణ ప్రాప్తం ద్విత్వమనూద్యతే-పుంలిఙ్గద్వివచనం తు పుమాన్ స్త్రియా ఇత్యేకశేషేణ సిద్ధమితి రాద్ధాన్తః.

వేదే తైత్తిరీయబ్రాహ్మణే ప్రథమప్రపాఠకే ద్వితీయానువాకమారభ్య ద్వితీయప్రపాఠకప్రథమానువాకాన్తమాధానప్రకరణమ్. తత్ర ద్వితీయేఽనువాకే కాలవిశేషవిధిః. తృతీయే దేవయజనదేశే ప్రక్షేప్తవ్యాః సమ్భారాః. చతుర్థేఽగ్న్యాధానమ్. పఞ్చమే తత్రైవ కశ్చిద్విశేషః పవమానాదిహవీంషి చ. షష్ఠే హవిర్విశేషా దక్షిణా చ. సప్తమే ఆధానమన్త్రాః. అష్టమే తద్బ్రాహ్మణమ్. ద్వితీయప్రపాఠకే ఆద్యానువాకే పూర్వముక్తా ఆధానమన్త్రాః.

ఆధానిక- (ఆధాన- ఠక్) న- పుంసవనమ్.

ఆధాప్- ధా (అక్- ధాప్)- ఉ- ఆధాప్యతే- (అక్- అధాప్)- ఉ- ఆధాప్యత.

ఆధాపయ్- ధా- (అక్- ధాపయ్-) ఉ- ఆధాపయతి- (అక్- అధాపయ్-) ఉ- అధాపయత్.

ఆధాయ్- ధా- (అక్- అధాయ్) ఉ- ఆధాయి.

ఆధార్- ధా- (అక్- ధార్)- ఉ- ఆధార్యతే- (అక్- అధార్)- ఉ- ఆధార్యత.

ఆధార- (అక్- ధృఞ్- ఘఞ్). ఆలవాలమ్- జలధారణగర్తః. యస్మిన్ కస్మింశ్చిత్ప్రదేశే శాల్యాదిసస్యసంవర్ధనార్థముదకం పరితో బద్ధం స ప్రదేశః- (ఆడ్గి- సేతుకల్పః) ఆప్లావనమ్- శాస్త్రే అధికరణమ్ తత్ప్రతిసమ్బన్ధి ఆధేయమ్- భూతలే ఘటః- కుణ్డే బదరమ్- ఘటే రూపమ్- ఇత్యాదావాధారాధేయభావః ప్రతీయతే- తత్ర భూతలే ఆధారతా- ఘటే ఆధేయతా- కుణ్డే ఆధారతా- బదరే ఆధేయతా- ఘటే ఆధారతా- రూపే ఆధేయతా- స చాధారాధేయభావః సంయోగాది సమ్బన్ధావచ్ఛిన్నః. సంయోగేన ఘటాధికరణం భూతలమ్, సమవాయేన రూపాధికరణం ఘట ఇత్యాది వ్యవహారాత్. ఆధారతాధేయతయోశ్చ పరస్పరనిరూప్యనిరూపకభావః- భూతలాదినిష్ఠాధారతానిరూపితాధేయతా ఘటాదౌ- ఘటాదినిష్ఠాధేయతానిరూపితాధారతా భూతలాదౌ- భూతలాదినిష్ఠాధారతానిరూపితాధేయతా భూతలాదినిరూపితాఽపి- ఘటాదినిష్ఠాధేయతానిరూపితాధారతా ఘటాదినిరూపితాఽపీతి వ్యవహ్రియతే- భూతలాదేర్ఘటాదినిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వమాత్రమ్- ఘటాదేర్భూతలాదినిష్ఠాధారతానిరూపకత్వమాత్రమ్- భూతలాదినిష్ఠాధారతాయాస్తు ఘటాదినిష్ఠాధేయతానిరూపితత్వం తన్నిరూపకత్వం చాస్తి- ఘటాదినిష్ఠాధేయతాయాస్తు భూతలాదినిష్ఠాధారతానిరూపితత్వం తన్నిరూపకత్వం చాస్తి-

సంయోగేన ఘటవద్భూతలమిత్యాదౌ సంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నఘటనిష్ఠాధేయతానిరూపితా ఘటనిష్ఠనిరూపకతాకా సంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాధారతా భూతలే ప్రతీయతే- భూతలే సంయోగేన ఘట ఇత్యాదౌ భూతలనిష్ఠాధారతానిరూపితా సంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నా ఘటనిష్ఠాధేయతా భూతలనిష్ఠసంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాధారతానిరూపకతాపన్నా ఘటనిష్ఠా ప్రతీయత ఇత్యాదికమూహ్యమ్.

ఆధారతా చ ఆధార ఇత్యనుగతప్రతీతిసాక్షికోఽఖణ్డోపాధిరితి కేచిత్- తథా సతి రూపాద్యనధికరణే వాయ్వాదౌ రూపాధారతాప్రసఙ్గః- తత్ర స్పర్శాదినిరూపితాధారతాయాః సత్త్వాత్- తస్యా ఏవ చ రూపాదినిరూపితాధారతాత్మకత్వాత్- తస్మాత్తదాధేయాదిభేదే నాధారతానాం భేద ఆవశ్యకః. ఆధార ఇత్యనుగతప్రతీతినిర్వాహకస్తు ఆధారతాస్వాధారతాత్వం నామాఖణ్డోపాధిరితి నవ్యాః.

కేచిత్తు తత్పతనప్రతిబన్ధకసంయోగవత్త్వం తదాధారత్వమ్- ఘటబదరాదిపతనప్రతిబన్ధకసంయోగవత్త్వం భూతలకుణ్డాదావస్తీతి తదాధారత్వమ్- భూతలకుణ్డాదిపతనప్రతిబన్ధకసంయోగవత్త్వం తు న ఘటబదరాదావస్తీతి న తత్ర భూతలకుణ్డాద్యాధారతేత్యాహుః- తదసత్. యస్య పతనమప్రసిద్ధం తదాధారత్వాసఙ్గ్రహాత్- న హి ఘటే రూపమిత్యాదౌ ఘటే ప్రతీయమానమాధారత్వం రూపపతనప్రతిబన్ధకసంయోగవత్త్వం తాదృశసమ్బన్ధవత్త్వమాత్రమితి వా వక్తుం శక్యమ్- రూపాదీనాం పతనస్యైవాప్రసిద్ధత్వాత్- సంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాధారతామాత్రం విలక్షణం తాదృశమిత్యపి న వక్తుం శక్యమ్- ఘటాదేరపి స్వపతనప్రతిబన్ధకసంయోగవత్త్వేన స్వాధారతాప్రసఙ్గాత్- స్వాన్యత్వే సతి స్వనిష్ఠపతనానుత్పాదప్రయోజకత్వం తదిత్యపి న వక్తుం శక్యమ్- ఏతదనుపస్థితావప్యాధారత్వవ్యవహారాత్- కిన్తు సంయోగసమవాయాదిసమ్బన్ధరూపమేవాధారత్వమ్- న చ కుణ్డే బదరమితివద్బదరే కుణ్డమిత్యాదివ్యవహారప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యమ్- సమ్బన్ధో హి యత్కిఞ్చిదనుయోగికో యత్కిఞ్చిత్ప్రతియోగికశ్చ- యత్రానుయోగిత్వం తత్రాధారతావ్యవహారః- యత్ర ప్రతియోగిత్వం తత్రాధేయతావ్యవహారః- తథా చ కుణ్డే బదరమిత్యాదౌ కుణ్డాదౌ సంయోగానుయోగిత్వం ప్రతీయతే- న తు బదరాదౌ- ఘటే రూపమిత్యాదౌ చ ఘటాదౌ సమవాయానుయోగిత్వం ప్రతీయతే న తు రూపాదావితి నాతిప్రసఙ్గః- న చాతిరిక్తాధారతానఙ్గీకారే వాయౌ రూపాద్యాధారతాప్రసఙ్గః- స్పర్శాదిసమవాయస్యైవ రూపాదిసమవాయాత్మకత్వాదితి వాచ్యమ్- ఆధారత్వస్య నానావిధస్యాతిరిక్తస్య సమవాయస్య చ కల్పనామపేక్ష్య సమవాయస్యైవోపగన్తుముచితత్వాత్- ఇతి గదాధరః.

వ్యాకరణే కర్తృకర్మద్వారా తన్నిష్ఠక్రియాయా

ఆధారః కారక మధికరణ మిత్యుచ్యతే. అధిపూర్వాణాం శీఙ్ స్థా ఆస ఇతిధాతూనాం అభినిఇత్యేతత్పూర్వస్య విశధాతోః ఉపఅనుఅధిఆఙ్ ఏతత్పూర్వస్య వసధాతోశ్చ ఆధారః కారకం తు కర్మసంజ్ఞం భవతి. ఉ. కటే ఆస్తే. స్థాల్యాం పచతి. అధిశేతే అధితిష్ఠతి అధ్యాస్తే వా వైకుణ్ఠం హరిః. అభినివిశతే సన్మార్గమ్. ఉపవసతి అనువసతి అధివసతి ఆవసతి వా వైకుణ్ఠం హరిః. అభినిపూర్వస్య విశధాతోః క్వచిన్న. ఉ. పాపేఽభినివేశః. అభుక్త్యర్థస్య వసధాతోర్న. ఉ. వనే ఉపవసతి.

౧అ॥౪పా॥౪౫సూ. ఆధారోఽధికరణమ్. ౪౬. అధిశీఙ్స్థాఽఽసాం కర్మ. ౪౭. అభినివిశశ్చ. ౪౮. ఉపాన్వధ్యాఙ్వసః.

ఆధారస్త్రివిధః-ఔపశ్లేషికో వైషయికోఽభివ్యాపకశ్చేతి. త్రిష్వప్యుపశ్లేషోఽస్త్యేవ. తథాపి సంబన్ధభేదాత్త్రైవిధ్యవ్యవహారః. కటే ఆస్తే ఇత్యాదౌ సంయోగిన్యాధారే కతిపయావయవవ్యాప్త్యైవ సంబన్ధః. తిలేషు తైలమిత్యాదౌ సమవాయిని సమస్తావయవవ్యాప్తిః. ఖే శకునయ ఇత్యత్రాకాశస్య తాత్త్వికావయవాభావేన కల్పితదేశత్వాద్వైషయికత్వమ్. కల్పితదేశాపేక్షయా చాత్రాప్యన్యతరఉపశ్లేషః. గురౌ వసతీత్యత్ర శిష్యస్య గుర్వధీనాయాం వృత్తౌ వైషయిక మధికరణం గురుః. ఉపశ్లేషోఽత్ర బాద్ధః. యుద్ధే సన్నహ్యతీత్యత్ర యుద్ధోద్దేశేన కవచాదిసన్నహనప్రవృత్తేః యుద్ధం విషయః. గఙ్గాయాం ఘోష ఇత్యత్ర గఙ్గాశబ్దస్య సామీప్యాత్ తీరవృత్తిరిత్యౌపశ్లేషిక మేవసత్. అత్ర గఙ్గాయాం సామీప్యాద్దేశవృత్త్యధికరణత్వారోపో బోధ్యః. శత్రోరభావే సుఖమిత్యాదౌ బాద్ధమేవతత్.

కేచిత్తు ఉపశ్లేష స్సామీప్యసంబన్ధః. తత్కృత మౌపశ్లేషికమ్. తత్రచదీయతే కార్యమితి సూత్రేభాష్యే యస్మిన్నేఽతిత్రాన్తేదీయతే తస్యహాస ఔపశ్లేషికమధికరణమిత్యుక్తేః. తదస్మిన్నధికమితిసూత్రే సంహితాయామితిసూత్రేచభాష్యేస్పష్టమేతత్. తత్రోపశ్లిష్టపదాధ్యాహారేణ సప్తమీత్యపి తత్రైవభాష్యేస్పష్టమ్. యత్కించిదవయవావచ్ఛేదేనాధారస్యాధేయేనవ్యాప్తిరప్యుపశ్లేషః. యథా కటేఆస్తే ఇతి. ఏవమేవగఙ్గైకదేశే తరన్తీషు గోషు గఙ్గాయాం గావ ఇతి. కూపైకదేశే స్థితేచ గర్గకులే కూపే గర్గకులమిత్యాదౌ బోధ్యమ్. వైషయికం తు అప్రాప్తిపూర్వక ప్రాప్తిరూపసంయోగ సమవాయైతద్భిన్నసంబన్ధేనయదధికరణం తత్. యథా ఖే శకునయ ఇత్యాదౌ. అభివ్యాపకం తు యత్ర సర్వావయవావచ్ఛేదేన వ్యాప్తిస్తత్. యథా తిలేషు తైలం దధ్ని సర్పిరితి. ఏతదేవ ముఖ్య మధికరణమ్. ఆచార్యైః కిమధికరణం న్యాయ్య మితి మన్యతే యత్ర కృత్స్న ఆధారాత్మా వ్యాప్త ఇతి స్వరితేనాధికారః సాధకతమం కరణమితి సూత్రభాష్యే. అస్యవాయ్యాప్వే చ ప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదకవిశిష్టతద్వ్యాప్తేః. న చైకదేశస్థద్వేష్టి. ఔపశ్లేషికవైషయికయోశ్చ గౌణ మాధారత్వం తత్రైవ భాష్య ఉక్తమ్. అవ్యవహిత సామీప్యమేవాధారత్వనియామకం నతువ్యవహితమితి సంహితాయామితిసూత్రేభాష్యే ధ్వనితమ్. వ్యవహిత సామీప్యే గఙ్గాయాం ఘోష ఇత్యాదౌ గఙ్గాశబ్దస్య తీరే లక్షణా. తథాపి గౌణమే వాధారత్వమ్. సర్వావయవావచ్ఛేదేన తీరస్య ఘోషసంబన్ధాభావాత్. కారకాధికారే గౌణాధారాదీనా మపి స్వరితపాఠే సాధికరణసంజ్ఞాదిబోధనాత్. సర్వత్ర తత్ర విభక్తేః శక్తిరేవేతి బోధ్యమ్. వర్ణానాం సాఙ్ఖ్యాదిమతే సంయోగసత్త్వేఽపి పూర్వపరయోర్వ్యబద్ధాధారత్వస్య వ్యపశ్లేషనిరూపితస్య స్వీకారే శ్లోకోఽయణచీత్యాదా వౌపశ్లేషికేఽధికరణే సప్తమీతి సంహితాయామితి సూత్రస్థ భాష్యసఙ్గతిరిత్యాహుః. ఇతి నాగేశభట్టః.

యోగశాస్త్రే శరీరే అనుసంధేయ శ్చక్రవిశేషః. పద్మాకృతిః. స చతుర్దళః. దళచతుష్టయ మీశానాదిదిక్షు. తేషు దళేషు క్రమేణ పరమానన్ద స్సహజానన్దో వీరానన్దో యోగానన్దశ్చేత్యానన్దచతుష్టయమ్. తేషు దళేషు క్రమేణ వశషసవర్ణా అనుసన్ధేయాః. ఆధారపద్మే కుణ్డలినీనామ బ్రహ్మశక్తిరస్తీతి చానుసన్ధేయమ్.

ఆధారయ్. ధా- (ఆఙ్. ధారయ్-) ఉ. ఆధారయతి (అఙ్. ఆధారయ్-) ఉ. ఆధారయతే.

ఆధారయ.(కమ్బోజాదిః).పు. తన్నామా కశ్చిత్

ఆధారసప్తమీ- స్త్రీ. వ్యాకరణే అధికరణార్థ సప్తమ్యధికరణేచేతి సూత్రేణ విహితా సప్తమీ. తత్పర్యాయః-అధికరణసప్తమీ. తస్యా అధికరణత్వశక్తిమానర్థః- సా చ శక్తిః కర్తృకర్మద్వారా క్రియాశ్రయనిష్ఠా. ఆధారోఽధికరణ మితిసూత్రబలాత్. కటే శేతే ఇత్యాదౌ కటాధికరణకం శయన మిత్యాదిక్రమేణ బోధః. ఇతి కేచిత్. పరే తు అధికరణస్య కర్త్రాద్యన్వయ ఏవ. కటాధికరణకచైత్రకర్తృకం శయన మిత్యాదిరీత్యా బోధః. తద్వాచకమేవాస్య క్రియాన్వయిత్వమ్. కారకాణాం క్రియాన్వయిత్వవ్యుత్పత్తిరప్యేతచ్ఛాస్త్ర బలాదిదృశపరమ్పరాన్వయవిషయాఽపి-అత ఏవాక్షశౌణ్డ ఇత్యాదౌ సమాసః. అత ఏవభాష్యే తత్రాసామర్థ్యం శఙ్కితం నకృతా. ఏవం చాత్రాన్తర్భూతక్రియాద్వారా సామర్థ్యమితి కైయటావయశ్చన్త్య ఏవ. అక్షశౌణ్డః ఉపప్రతిజ ఇత్యాదౌ తదర్థబోధ్యానామేవ క్రియాన్తర్భావేన బోధస్య

నయుగవా । అత ఏవ విషయే ప్రావీణ్యవానిత్యత్ర ప్రతీతేః. ధ్వనితం చేదం హరిగ్రన్థే ఇత్యాహుః.

మూలే వృక్షః కపిసంయోగ్యస్తీత్యాదావప్యస్య వృత్తిత్వస్య తత్కర్తృక క్రియాసమభివ్యాహారే మూలాధికరణకకపిసంయోగవిశిష్టవృక్షకర్తృకాసత్తేతి బోధేఽన్యత్రావయవే తద్విశిష్టవృక్షాభావప్రతీతేః కపిసంయోగే తదవచ్ఛేద్యత్వం ఫలతీతి బోధ్యమ్- శిరసి మే వేదనేత్యాదావవచ్ఛేదకతాసంబన్ధస్యాప్యాధారతానియామకత్వాన్న దోషః- గ్రామం ప్రవిశతీత్యాదౌ కర్మణో గ్రామస్య నకవాప్యధికరణత్వమ్- పరయా కర్మసంజ్ఞయా బాధాత్ - కర్తృద్వారా క్రియాశ్రయత్వవివక్షాయాం సంయోగరూపఫలాశ్రయత్వం వినాఽసంభవాత్ - ఇదంచ కారకసూత్రే హ్యాష్ట్యభాష్యం చేత్యత్రైవ భాష్యే స్పష్టమ్- ఇతి నాగేశభట్టాః-

నైయాయికాస్త్వేవమాహుః- ఆధారసప్తమ్యా ఆధేయత్వమర్థః తస్య క్రియాయామన్వయః- అథాధారసప్తమ్యా ఆధేయత్వార్థకత్వే భూతలే ఘటో వర్తత ఇత్యాదౌ ధాత్వర్థస్య వృత్తేరాధేయతారూపత్వేన తత్ర భూతలాదావాధేయత్వాభావేనాయోగ్యతాప్రసఙ్గ ఇతి చేన్న. తత్ర నిరూపకత్వస్యైవాధారతారూపత్వేన నిరూప్యత్వస్యైవ సప్తమ్యర్థత్వాత్- భూతలాదినిరూప్యత్వస్య చ ఘటాదినిష్ఠవృత్తావబాధాత్- అత ఏవ ఇతి హేతుస్త్వదత్ర ఇత్యాదౌ హేతుత్వేతయా ఉద్భవపదార్థవృత్తిత్వాభావేఽపి హేతుతాయాముత్పత్తినిరూపితత్వేన సప్తమ్యుపపత్తిః- అథవా వృత్తిధాతోరప్యాధారత్వమేవార్థః- తన్నిరూపకత్వమేవ ఘటాదేస్తత్కర్తృత్వమ్- ఏవంచ తాదృశధాత్వర్థభూతలాద్యధికరణకత్వమేవ సప్తమ్యా నైన బోధ్యతే- అథాధారసప్తమ్యా క్రియాయాః ప్రకృత్యర్థాధికరణకత్వం యది బోధ్యతే తదా చైత్రేణ గ్రామో గచ్ఛతీత్యాదిప్రయోగాపత్తిః, తత్ర ధాత్వర్థస్య స్పన్దాదేః కర్త్రాదివృత్తిత్వాత్, భువి గచ్ఛతీత్యాదిశ్చ న స్యాత్, చైత్రనిష్ఠక్రియాయా భువి బాధాత్ ఇతి చేన్న- తత్ర కర్తృఘటితపరమ్పరాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాధారతాయా ఏవ సప్తమ్యర్థత్వేన సర్వసామఞ్జస్యాత్- పరమ్పరాసంబన్ధస్యాపి క్వచిదాధారతానియామకత్వోపగమాత్. అవచ్ఛేద్యత్వావిశేషోఽప్యాధారసప్తమ్యర్థః- యథా- భిక్షాయాం శబ్దః, కర్ణే శబ్దః, వృక్షోఽగ్రే కపిసంయోగీత్యాదౌ- ఏషు కారకతానిర్వాహాయ భవతీత్యధ్యాహారః- సప్తమ్యధికరణే చేతి చకారేణ అకారకాధారవాచినోఽపి సప్తమీ విహితా- అత ఏవ సాధ్యవద్భిన్నసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వమిత్యత్ర సాధ్యవద్భిన్నే య సాధ్యాభావ ఇతి సప్తమీతత్పురుషేణ వ్యాఖ్యానం సంగచ్ఛతే- అన్యథా తత్ర క్రియాధ్యాహారసాపేక్షతయా అసామర్థ్యేన సమాసానుపపత్తిరితి గదాధరః-

మీమాంసకాస్త్వేవమాహుః- అధికరణత్వమాధారసప్తమ్యర్థః- యద్యపి సంయోగసమవాయాద్యవచ్ఛిన్నాన్యధికరణత్వాని నానా, తథాప్యధికరణత్వత్వస్యైకత్వావచ్ఛేదకస్యైకత్వాన్న నానార్థకత్వమ్- తత్ర చాధేయత్వసంసర్గేణ ప్రాతిపదికార్థస్యాన్వయః. తస్య చ నిరూపకత్వఘటితసంసర్గేణాఖ్యాతార్థభావనాయామన్వయః- భూతలే ఘట ఇత్యత్రాస్తీత్యధ్యాహారాత్సప్తమ్యర్థాధికరణత్వస్య స్వనిరూపకఘటవృత్తిత్వసంసర్గేణాఖ్యాతార్థసత్తాక్రియాయామన్వయః- తథాచ భూతలనిష్ఠాధికరణత్వనిరూపకవృత్తివర్తమానసత్తాక్రియత్వం ఘటవృత్తీతి శాబ్దబోధః. నచ పూర్వం ఘటే భూతలస్థే సంప్రతి చాధికరణాన్తరస్థే భూతలే ఘటోఽస్తీతి ప్రయోగాపత్తిః- యాదృశకాలబోధ్యక్రియాయాం సప్తమ్యర్థాధికరణత్వాన్వయస్తాదృశకాలావచ్ఛిన్నాధికరణత్వస్యైవ వ్యుత్పత్తివిశేషేణ సప్తమ్యా బోధనాత్. గృహే చైత్రః పచతీత్యత్ర స్వనిరూపకచైత్రవృత్తిత్వసంసర్గేణాఖ్యాతార్థకృతౌ స్థాల్యామోదనం పచతీత్యత్ర స్వనిరూపకౌదనకర్మకత్వసంసర్గేణ తస్యామేవ చ సప్తమ్యర్థాన్వయః. అత ఏవ సర్వత్ర సప్తమ్యర్థః స్వనిరూపకకర్తృకర్మాన్యతరద్వారక ఏవాఖ్యాతార్థాన్వయీ. న తు కారకాన్తరద్వారకః సాక్షాద్వా. కాశ్యాం బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతీత్యత్ర కర్తురేవ ఝటితి కాశీస్థత్వప్రతీతేః- యత్ర తు పాటలీపుత్రే స్థితో రాజా కాశ్యాం బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతీత్యాదౌ బ్రాహ్మణేషు కాశీవృత్తిత్వప్రతీతిస్తత్ర స్థితేభ్య ఇత్యధ్యాహారేణ స్థితికర్తృద్వారైవేతి న విరోధః. అత ఏవ భూభృతి వృక్షాత్పర్ణం పతతీత్యత్ర స్థితాదితి పదాధ్యాహారం వినా ఝటితి వృక్షే న భూభృద్వృత్తిత్వప్రతీతిః- సాక్షాత్తు సప్తమ్యర్థస్య భావనాన్వయో గృహాదౌ బాధిత ఏవ. చైత్రాదౌ తు పరయా కర్తృసంజ్ఞయా అధికరణసంజ్ఞా బాధితా- అతస్సిద్ధం కర్తృకర్మాన్యతరద్వారక ఏవ సప్తమ్యర్థాన్వయ ఇతి- నన్వేవం కర్మత్వావివక్షాయాం గ్రామే గచ్ఛతి గ్రామే గమ్యత ఇతి ప్రయోగానాపత్తిః- గ్రామాధికరణత్వస్య కర్తృకర్మద్వారకత్వాసంభవాత్, లక్షణయా ఉద్దేశ్యం తత్ర సప్తమ్యర్థ ఇతి చేదోదనే పచతీత్యపి ప్రయోగాపత్తిః, అత ఏవ తత్ర ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకఫలద్వారక ఏవాన్వయ ఇత్యపాస్తమ్, ఓదనస్యాపి తథాత్వాపత్తేః, ఇతి చేన్న- తత్రాపి కర్తృద్వారకత్వస్య సంభవాత్- గ్రామాధికరణకచైత్రవృత్తిగమనానుకూలకృతిమత్త్వస్య చైత్రేనానుపపత్తిః. పాకకర్తృత్వ ఓదనాధికరణకత్వాభావాన్న

తథా ప్రయోగః। నన్వేవ మపి అగ్నౌ పచతి, ఆతపే తిష్ఠతి, ఆకాశే పక్షీ గచ్ఛతి, య ఆకాశే తిష్ఠన్నా కాశ మన్తరో యమయతీ త్యాది ప్రయోగానుపపత్తిః; అగ్నేర్వ్యధికరణ కత్వస్య కర్తృకర్మాన్యతర ద్వారకత్వాయోగాత్; నచాగ్నౌ పచతీతి ప్రయోగో నాస్త్యేవేతి వాచ్యమ్; అస్మిన్నగ్నౌ పచే దన్నమస్మిన్ హోమో విధీయత ఇత్యాది బహుతర ప్రయోగ దర్శనాత్; నహి వృత్త్యనియామక సంయుక్తసంయోగాదిసంబన్ధస్యాధికరణతానియామకత్వం సంభవతి, అన్యథా ఆకాశే మనుష్య స్తిష్ఠతి, చైత్రో మైత్రాత్మని తిష్ఠతీ త్యాది ప్రయోగాపత్తే రితి చేన్న- తాదృశస్థలే గఙ్గాయాం ఘోష ఇతివ దగ్న్యాదిపదే తత్సంబన్ధి స్థాల్యాది లక్షణయా తస్మిన్నేవాధికరణత్వస్య కర్తృకర్మాన్యతర ద్వారకత్వోపపత్తేః- ఆతపే తిష్ఠతీ త్యత్రాప్యాతపసంయుక్తే గృహే తిష్ఠతీత్యర్థః- ఆకాశే పక్షీ గచ్ఛతీ త్యత్రాకాశపదే నాప్రతిబన్ధక భూప్రదేశావచ్ఛిన్న ప్రదేశో లక్ష్యతే- య మన్తరిక్షమితి వ్యవహారస్తు- సప్తమ్యా శ్చావచ్ఛేదకత్వ మర్థః- త స్యోర్ధ్వత్వాదివ త్సప్తమ్యర్థస్యాపి సాక్షా త్పక్షిన్యేవాన్వయో నైవ గమనసంబన్ధిత్వమ్- నహి సప్తమ్యర్థమాత్రే కర్తృకర్మాన్యతర ద్వారకత్వ నియమః- అపితు సప్తమీవాచ్యే అధికరణత్వ ఏవ -య ఆకాశే తిష్ఠన్నిత్యాదౌ సంయోగావచ్ఛిన్నసంబన్ధిత్వం లక్షణయా సప్తమ్యర్థః- వస్తుత ఆకాశస్యేశ్వరోపాదానకత్వా దధికరణత్వ మేవ సప్తమ్యర్థః కర్తృద్వారకో౽న్వయః- ఉపాదానత్వా దనుగత స్తిష్ఠన్నిత్యర్థః- ఏతద్వచన బలాదేవ చాకాశే ఈశ్వరనిరూపితాధికరణత్వ మపీతి నతత్ర లక్షణా౽పి- న్యాచైవ మగ్నౌ పచతీత్యాది ప్రయోగాణాం లక్షణ యోపపాదనే ఆకాశే మనుష్య స్తిష్ఠతీత్యాది ప్రయోగాపత్తి రితివాచ్యమ్- యత్ర ప్రయోగస్తత్ర లక్షణయోపపాదనమ్- నతు క్వచిల్లక్షణాఙ్గీకారమాత్రేణ ప్రయోగాపత్తిః- తథాసతి గఙ్గాయాం ఘోష ఇత్యాదౌ గఙ్గాపదే గఙ్గాసంబన్ధిని లక్షణాయాః సర్వసంమతత్వేన ఉక్తప్రయోగాపత్తేరనివారణాత్, అతస్సిద్ధం సప్తమ్యర్థాధికరణత్వస్య కర్తృకర్మాన్యతరద్వారకత్వమ్- యస్తు గృహాద్బహిః స్థితేన కర్త్రా దీర్ఘదణ్డాదినా కాష్ఠాదిచాలనద్వారా గృహమధ్యే పాకకరణే గృహే పచతీతి ప్రయోగః, స కర్మకారకస్య తణ్డులాదేః, పరంపరయా గృహాధికరణకత్వా న్నానుపపన్నః- తచ్చాధికరణత్వం త్రివిధమ్- ఔపశ్లేషికం వైషయిక మభివ్యాపకం చేతి- ఉపశ్లేషస్సావచ్ఛిన్న వృత్తిమత్త్వమ్- కటే ఆస్తే స్థాల్యాం పచతీత్యాదా వౌపశ్లేషిక మధికరణత్వమ్— వైషయికం విషయతా సంబన్ధావచ్ఛిన్నమ్- ఘటే జ్ఞానమస్తి మోక్షే ఇచ్ఛా స్తీత్యాదౌ వైషయికమ్ — అభివ్యాపక మవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనవృత్తిమత్త్వమ్- సర్వస్మిన్నాత్మాస్తి తిలేషు తైల మస్తీత్యాదావభివ్యాపకం తత్- ఇతి ఖణ్డ నీయః

భూతలే ఘటో నాస్తీ త్యాదా వుపపాదనం నఞ్‌శబ్దే ద్రష్టవ్యమ్-

ఆధారీ-(ఆఙ్-ధృ- ణిచ్-ఙీష్)స్త్రీ-శాకవిశేషః (ఆన్ధ్రీ చీరా-)తద్గుణాః- కషాయ తిక్త రూక్షోష్ణత్వాని-కఫక్రిమి కుష్ఠ విష శ్వేత్ర పాణ్డురోగ నాశకత్వం చ-

ఆధావ్- ధా- ఆఙ్- ధావ్- ఉ- ఆధావ్యతి-

ఆధావ(ఆఙ్- ధూఞ్- ఘఞ్) పు-ఆకమ్పనమ్—వేదే మన్త్రవిశేషః- మానాసుతే శుక్ర శుక్రమాధునో మిశ్రాత్ర రథన్త, భన్దనాసు, కోతనాసు,నూతనాసు, దేశేషు, మేషీషు, వాశీషు, విశ్వభృత్సు, మాధ్వీషు, కకుహాసు, శక్వరీషు,శుక్రాసు, ఇత్యాదయః- తే శుక్ర శుక్ర మాధునో మిశ్రాన్తాః ద్వాదశ ఆధావమన్త్రాః-

ఆధావయ్- ధా. (ఆఙ్- ధావయ్)ఉ-ఆధావయతి-

ఆధి- ధా-(ఆఙ్- ధి)(ఆఙ్- అధి)ఉ- ఆధిత-

ఆధి-(ఆఙ్-డుధాఞ్-కి)పు- ఆత్యాశా- అధిష్ఠానమ్- కదలీ వృక్ష ఇతి క్వచిత్- మనోవ్యథా- తజ్జనిత ఉన్మాద రోగవిశేషస్తు- చోర రాజపురుష శత్రుభి ర న్యైర్వాపి త్రాసితస్య ధనక్షయా ద్బన్ధుక్షయాద్వా కాముకస్య ప్రియాఽసంప్రాప్త్యా వా, గాఢం క్షతచిత్తస్య యఉన్మాదో జాయతే స ఆధిజ ఉన్మాదః- తద్వాన్ వివిధం బ్రవీతి.గోప్యమపి వదతి-విపరీతజ్ఞానస్సన్ మూఢో భవతి- తత్ర ధనబన్ధ్వాదినాశజనితే పాణ్డుర్నిరుహీన దీనో ముహుర్ముహుః హా హేతి రోదితి- తద్గుణాన్ బహుమన్యతే- అకస్మా న్మూర్ఛతి- శోకక్లిష్టమనా జాగరూకో విచేష్టతే-ఇతి తల్లక్షణమ్- తచ్చికిత్సాతు ఇష్టవస్తు వినాశాజ్జాతస్య తత్సదృశప్రాప్తి సాన్త్వనాశ్వాసైశ్శాన్తిర్భవతి- కామ శోక భయ క్రోధ హర్షేర్ష్యా లోభజనితానాం పరస్పర ప్రతిద్వన్ద్వభి రేవ శాన్తి రితిచ-

ధర్మశాస్త్రే వ్యవహారకాణ్డే ధన ప్రయోగే విశ్వాసహేతుః ప్రతిభూ వ్యతిరిక్తః- తత్పర్యాయా- బన్ధ- బన్ధక -ఆధిర్నామ గృహీతస్య ధన స్యోపరి విశ్వాసార్థ మధమర్ణేన యదుత్తమర్ణే ధ్రియతే తత్- ఇతి తల్లక్షణమ్. ఆధిర్ద్వివిధః- కృత కాలో౽కృతకాలశ్చేతి- పునర్ద్వివిధః- గోప్యో భోగ్యశ్చేతి- పునర్ద్వివిధః- స్థావరో జఙ్గమశ్చేతి- కృతకాలో నామాధానకాల ఏవాస్మిన్ కాలే మయాయ మాధి ర్మోక్తవ్యోన్యథా తవైవాధి ర్భవతీ త్యేవం నిరూపితకాలః- అకృతకాలో నామగృహీతధన ప్రత్యర్పణావధి రనిరూపితకాలః-గోప్యోనామ రక్షణీయః- భోగ్యోనామ భోగ

యోర్వ్యవహార శ్చేత్రారామాదిః। బృహస్పతినా తు గోప్యాధి ర్భోగ్యాధిః ప్రత్యయాధి రాజ్ఞాధిశ్చేతి చతుర్ధాఽఽధి ర్భేదః కృతః। అస్య ప్రత్యయహేతుః ప్రత్యయాధిః। రాజ్ఞా సభాయాం మాజ్ఞయా కృత ఆజ్ఞాధిః। తౌ ద్వౌ ప్రకరణద్వైవిషయ ఏవ నాన్యత్రేతి చ తేనైవోక్తమ్। తత్ర కృతకాలస్య గోప్యస్య భోగ్యస్య చ నిరూపితకాలే ప్రాప్తే తదుపరి చతుర్దశసు దినేషు నిరీక్షితేషు గతేషు అధమర్ణస్య స్వత్వనాశో భవతి। అకృతకాలే గోప్యే ప్రయుక్తే ధనే వృద్ధ్యా ద్విగుణీభూతే సతి యద్యధమర్ణేన న మోచ్యతే తతో నిరీక్షణే చతుర్దశసు దినేషు గతేషు స్వత్వనాశో భవతి। అకృతకాలస్య భోగ్యస్య తు కదాచిదపి స్వత్వనాశో న భవతి। అధికరణమధమర్ణస్య సోపాధిక స్వత్వనివృత్తి హేతుః। అధిస్వీకార ఉత్తమర్ణస్య సోపాధిక స్వత్వోత్పత్తి హేతుః। తత్ర కృతకాలస్య నిరూపితకాల ప్రాప్తౌ అకృతకాలస్య గోప్యస్య ప్రయుక్తధనద్వైగుణ్యే చ అధమర్ణస్యాత్యన్తికీ స్వత్వనివృత్తిర్భవతి। ఉత్తమర్ణస్య చాత్యన్తికం స్వత్వం భవతి। అకృతకాలస్య భోగ్యస్య తు న కదాచిదప్యాత్యన్తిక స్వత్వనివృత్తిర్భవతి।

గోప్యాధే రుత్తమర్ణేన స్వల్పే వ్యవహారే కృతే మహత్యపి వృద్ధిహానిర్భవతి। గోప్యస్య భోగ్యస్య చాధేః స్వీకారరూపా భోగాత్ సిద్ధిః న సాక్షిలేఖ్యమాత్రేణ। తేన వివదమానయో రుభయో రధేః స్వీకరణాన్తక్రియా యస్య పూర్వా తస్య సా బలవతీ। న తు స్వీకరణరహితేతి ఫలితమ్। స చాధిః ప్రయత్నేన రక్ష్యమాణోఽపి కాలవశేన వికృత స్సన్ సవృద్ధికమూలద్రవ్యపర్యాప్తతాం గతశ్చేత్ అధమర్ణేనాన్య ఆధిః కర్తవ్యః। ఉత్తమర్ణాయ ధనం వా దేయమ్।

ధనదానే నాధిమోక్షణే యోపస్థిత స్యాధమర్ణస్యాధి రుత్తమర్ణేన మోక్తవ్యః। అన్యథా తస్య రాజ్ఞా చోరవద్దణ్డః కర్తవ్యః। ఉత్తమర్ణే అసంనిహితే తు తద్వంశ్యహస్తే సవృద్ధికం ధనం నిధాయ అధమర్ణేన స్వకీయ ఆధి ర్గృహీతవ్యః। యదా తు ధనగ్రహీతా న సన్నిహితస్తదాఽఽధే ర్మూల్యం పరికల్ప్య తత్రైవోత్తమర్ణే తమాధిం వృద్ధిరహితం స్థాపయేత్। అథ ఉత్తమర్ణే ధనం న ప్రార్థయతే, యావ దుత్తమర్ణాత్ ధనం గృహీత్వా తమాధిం ముఞ్చతి।

యదా అసంనిహితే ఉత్తమర్ణే ఆధివిక్రయేణ ధనేచ్ఛాఽధమర్ణస్య భవతి, తదా తస్యాధే ర్మూల్యం పరికల్ప్యతత్రైవోత్తమర్ణే తమాధిం వృద్ధిరహితం స్థాపయేత్। తన్మూల్యముత్తమర్ణాయ ప్రవేశయతి।

యత్ర తు ద్విగుణీభూతేపి ధనే ద్విగుణమేవ ధనం గ్రహీతవ్యం న తు ఆధినాశ ఇతి బుధగ్రాహణకాల ఏవ ప్రతిపాదితం, తత్ర ద్విగుణీభూతేపి ద్రవ్యే అసన్నిహితే చాధమర్ణే సాక్షిభిస్తదాప్తైశ్చ సహ తమాధిం విక్రీయ తద్ధనముత్తమర్ణో గృహ్ణీయాత్।

యత్ర ఉత్తమర్ణస్య స్వచ్ఛాశయత్వేన బహుమూల్యమపి ద్రవ్య మాధీకృత్య అధమర్ణేనాల్పమేవ ద్రవ్యం గృహీతమ్, యది వాఽధమర్ణస్య స్వచ్ఛాశయత్వేన స్వల్పమూల్య మాధిం గృహీత్వా బహు ద్రవ్యముత్తమర్ణేన దత్తం, తత్ర తద్ధనం రాజా వృద్ధ్యా సహ దాపయేత్। యదా గఙ్గాస్నానాగ్నిహోత్రాది జనిత మపూర్వ మాధీకృత్య ధనం దత్తం తత్ర తదేవ ద్విగుణీభూతం ధనం దాతవ్యం నాధినాశః।

ఆధికారిక- (అధికార- ఠక్) (అధికారిన్- ఠక్) త్రి। ఫలస్వామ్యేన ఫలస్వామినా వా నిర్వర్త్యమ్। ప్రధానేతివృత్తమ్। అధికారలక్షణే నిర్ణీతమ్।

ఆధికారికాధికరణ- న। ఉత్తరమీమాంసాయాం తృతీయేఽధ్యాయే చతుర్థపాదే ఏకాదశ మధికరణమ్। తచ్చ శంకరమతపరం। మతాన్తరేతు తద్భూతాధికరణాన్తర్గతంతత్।

తత్ర సూత్రే ద్వే- న చాధికారిక మపి పతనానుమానాత్తదయోగాత్- ఉప పూర్వ మపి త్వేకే భావ మశనవ త్తదుక్తమ్- ఇతి।

యస్త్వైష్ఠికో బ్రహ్మచారీ ప్రమాదాదవకీర్యేత, తదా కిం తస్య బ్రహ్మచార్యవకీర్ణే నైరృతం గర్దభ మాలభేతే, త్యేత త్ప్రాయశ్చిత్తం స్యాదుత నేతిసంశయః- యదధికారలక్షణే నిర్ణీతం ప్రాయశ్చిత్తం- అవకీర్ణిపశుశ్చ "తద్వదాధాన స్యాప్రాప్త కాలత్వాదితి,, తదపి న భవతి- ఆరూఢో నైష్ఠికం ధర్మం యస్తు ప్రచ్యవతే పునః। ప్రాయశ్చిత్తం న పశ్యామి యేన శుధ్యేత్స ఆత్మహేతి ఇత్యప్రతిసమాధేయ పతన స్మరణాత్ప్రతిక్రియాఽనుపపత్తేః ఇతి పూర్వః పక్షః- స ఏవ ప్రథమ సూత్రార్థః-

అపి త్వేకే ఆచార్యా ఉపపాతక మేతదితి మన్యన్తే- గురుతల్పాది మహాపాతకేష్వపరిగణనాత్- ప్రాయశ్చిత్తభావ మిచ్ఛన్తి- యథా బ్రహ్మచారిణో మధుమాంసాశనే వ్రతలోపః, పునస్సంస్కారశ్చ భవతీతి। తదుక్తం ప్రమాణలక్షణే- "సమా విప్రతిపత్తి స్స్యాత్, శాస్త్రస్థా వా తన్నిమిత్తత్వాత్,, ఇతి. యదయము శ్చరురిత్యత్ర దీర్ఘశూకే ప్రియఙ్గుచవృద్ధ ప్రయోగ సామ్యాత్సమా విప్రతిపత్తి స్స్యాదితి పూర్వపక్షే, యదా న్యాభిప్రాయే నన్యే మన్యన్తే ఉదాహృతేతి శాస్త్రస్థా దీర్ఘశూక ప్రతిపత్తి ర్గ్రాహ్యా, తన్నిమిత్తత్వాద్ధర్మాదిజ్ఞానస్యేతి తదర్థః- ఏవం భిక్షు వైఖానసయోరపీతి సిద్ధాన్తః- అయమేవ ద్వితీయ సూత్రార్థః।

ఆధిక్య-(అధిక- ష్యఞ్)న- అధికస్య భావః-
ఆధిత్స- ధా- ఆఙ్ - ధిత్స- ఆధిత్సతి-
ఆధిదైవిక- (అధిదేవ- ఠఞ్)త్రి- అగ్నివాతాది హేతుకః తాపత్రయాన్తర్గతో దుఃఖవిశేషః-
ఆధిపత- (అధిపతి- అఞ్)త్రి- అధిపతే రపత్యమిత్యాది-
ఆధిపత్య- (అధిపతి- యక్) న- ప్రభుత్వమ్-
ఆధిభౌతిక- (అధిభూత- ఠఞ్)త్రి- వ్యాఘ్ర సర్పాదిహేతుక స్తాపత్రయాన్తర్గతో దుఃఖవిశేషః-
ఆధిరథి- (అధిరథ- ఇఞ్)పు- కర్ణః-
ఆధిరాజ్య (అధిరాజ- ష్యఞ్)న- అధిరాజస్య కర్మ భావో వా-
ఆధివేదనిక(అధివేదన- ఠక్—అధివేదన- ఠఞ్)త్రి- ఏకస్యాః వివాహోత్తర మన్యస్యాః వివాహకాలే పూర్వస్యై భర్త్రా దేయం ధనమ్.
ఆధీత- త్రి-(వేదే]అధ్యాపితమ్- అధీతమ్.
ఆధునిక [అధునా- ఠఞ్] త్రి- ఇదానీంతనమ్- నూతనమ్-
ఆధూ- ధా- ఆఙ్ - ధూఞ్—ఆ-ధూ- ఉ. ఆధూయతే-
ఆధూత (ఆఙ్-ధూఞ్-క్త—ఆఙ్-ధూ-క్త)త్రి. కమ్పితమ్—సంగీతశాస్త్రే క్రియావిశేషవిశిష్టః శిరోభేదః. ఉచ్చైః స్థైర్యకృతం శిరఆధూతమితి తల్లక్షణమ్- గర్వేణ స్వాఙ్గదర్శనే, పార్శ్వస్థాధో నిరీక్షణే, శల్యోఽహమిత్యభిమానేచ తస్య వినియోగః.
ఆధూనన-[ఆఙ్-ధూఞ్- ల్యుట్]న- కమ్పనమ్-
పూర్వమీమాంసాయాం తద్విషయ మధికరణం దశమే ధ్యాయే పఞ్చమపాదేఽష్టమమ్- తద్యథా- అగ్నిచయనే ఆధూననార్థా బహవో మన్త్రాః పఠితాః- ప్రయోగేతు తదేకదేశ సంఖ్యాఽభిహితా- సప్తభిరాధూనోతీతి- తత్ర ప్రథమాధికరణోక్త కపాల సామిధేనీన్యాయేన ప్రథమపఠితస్యైవ మన్త్రస్యోపక్రమః ప్రాప్నోతి- తదయుక్తమ్, యథోక్త సంఖ్యాతిరిక్తానాం ప్రకరణపఠితానాం మన్త్రాణాం వైయర్థ్య ప్రసఙ్గాత్- తస్మాత్ ప్రకరణేన క్రమం బాధిత్వాఽనిచ్ఛయైవ ప్రథమతో మధ్యతోన్తతో వోపక్రమ్య విహితసంఖ్యా పూరణీయేతి-
ఆనూర్తరజస- పు- అమావసునామ్నో బలాశ్వస్య పుత్రస్య పుత్రేషు చతుర్థస్తృతీయః- తేననిర్మితం పురం ధర్మారణ్యం నామ-
ఆధృషీయ-[ఆ- ధృష- ఛ) త్రి- వ్యాకరణే ధాతుగణవిశేషః, చురాద్యన్తర్గతః తద్గణగతో ధాతుః॥ తస్మాణ్ణిజ్వికల్పః- గణసూత్రమ్- ఆధృషాద్వేతి- అస్యపర్యాయః- యుజాదిః- యుజాదికః.

ఆధృషీయా యథా- యుజసంయమనే- అర్చ పూజాయామ్- షహమర్షణే- ఈర శ్లేషే- లీ ద్రవీకరణే- వృజీవర్జనే- వృఙ్ ఆవరణే- జ్ఞావయోహానౌ- రిచ- రిచ వియోజన సంపర్చనయోః- శిష అసర్వోపయోగే- విపూర్వోఽతిశయే- తప దాహే- తృప తృప్తౌ- సందీపన ఇత్యేకే- ఛృదీ సందీపనే- ఛృప ఛృద దృప సందీపన ఇత్యేకే- దృభీ భయే- దృభ సందర్భే- శ్రథ మోక్షణే- హింసాయా మిత్యేకే- మీ గతౌ- గ్రన్థ బన్ధనే- శీక ఆమర్షణే- చీకచ- అర్హ హింసాయామ్- స్వరితేత్- హిసి హింసాయామ్- అర్హ పూజాయామ్- ఆఙః షద పద్యర్థే- శున్ధ శౌచకర్మణి- ఛద అపవారణే- స్వరితేత్- జుష పరితర్కణే- పరితర్కణమూహా ఊహా వా. పరితర్పణ ఇత్యేకే- పరితర్పణం పరితృప్తిక్రియా- ధూఞ్ కమ్పనే- ప్రీఞ్ తర్పణే- శ్రన్థ గ్రన్థ సందర్భే- ఆప్ఌ లమ్భనే- సాన్త్వన ఇత్యేకే- స్వరితేదయమిత్యేకే- తను శ్రద్ధోపకరణయోః- ఉపసర్గాచ్చ దైర్ఘ్యే- చనశ్రద్ధోపహననయో రిత్యేకే- వద సందేశ వచనే- స్వరితేత్- అనుదాత్త ఇత్యేకే- వచ పరిభాషణే- మాన పూజాయామ్- భూ ప్రాప్తా ఆత్మనేపదీ- ణిచ్ సంనియోగేనైవాత్మనేపదమిత్యేకే- గర్హ వినిన్దనే- మార్గ అన్వేషణే- కఠి శోకే- ఉత్పూర్వోఽయముత్కణ్ఠాయామ్- మృజూ శౌచాలఙ్కారయోః- మృష తితిక్షాయామ్- స్వరితేత్- ధృష ప్రసహనే- ఇత్యాధృషీయాః-
ఆధేనవ [ఆ ధేను- అఞ్)న- అధేనూనాం సమూహః-
ఆధేయ[ఆఙ్ డుధాఞ్ యత్] త్రి- ఉత్పాద్యమ్- ఆశ్రితమ్- శాస్త్రే ఆధార ప్రతిసంబన్ధి- ఆధారశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్-
ఆధేయశక్తి, స్త్రీ- మధ్వమతే శక్తిభేదః- అన్యాహితా శక్తి రాధేయశక్తిరితి తల్లక్షణమ్. యథా ప్రతిష్ఠాదినా ప్రతిమాదిగతా శక్తిః.
ఆధోరణ- (ఆఙ్-ధోర్ఋ- ల్యు] పు- హస్త్యారోహః- హస్తినాం శిక్షకః- తత్పర్యాయాః. హస్తిపక- నిషాదిన్- సాదిన్- యన్తృ- మహామాత్ర- హస్త్యారోహ- గజాజీవ- ఇభపాలక- ఏతదర్థకశబ్దాః-
ఆధ్మా- ధా- ఆఙ్- ధ్మా- ఉ- ఆధ్మాయతే-
ఆధ్మాత-[ఆఙ్- ధ్మా- క్త]త్రి దగ్ధః- శబ్దితః- పూరితః- స్ఫీతోదరః- వాతరోగవిశేషాక్రాన్తః-
ఆధ్మాన[ఆఙ్- ధ్మా ల్యుట్]న- శబ్దః దాహః- పూరణమ్- వాతనిరోధజా తోదరస్ఫీతతా-

వైద్యశాస్త్రే వాతరోగవిశేషః- పక్వాశయేవాతనిరోధేన చలవలశబ్దేన గుడగుడాశబ్దేనవా సహితాఽత్యుగ్రవేదనాసహితా వాతపూర్ణాణ్వ చర్మపుటకతుల్యతా యత్ర, తదాధ్మానమితి తల్లక్షణమ్- తదేవ వాతశ్లేష్మచేత్ ప్రత్యాధ్మానమిత్యుచ్యతే- తచ్చికిత్సా అనాహవత్- తత్రయోగాః- మహారాస్నాదిః మహా

కాణ్డవచూర్ణమ్. నారాయణచూర్ణం సురాదిప్రసహితమ్- హపుషాదిచూర్ణమ్- తణ్డులసమచూర్ణమ్- కృష్ణాదిచూర్ణం త్రైకణ సహితమ్- లవణత్రితయాదిచూర్ణమ్- లవణ త్రితయాదిఘృతమ్- తుమ్బురాద్యం చూర్ణమ్- తాలీసాది చూర్ణమ్. తాలీసాదిగుటికా- శతావరీ తైలమ్- నారాచరసః- ఇత్యాదయః-

ఆధ్మాః [ఆఙ్-ధ్మా. ల్యుట్. ఙీప్] స్త్రీ. నలికానామగన్ధద్రవ్యమ్

ఆధ్మాప్- ధా. ఆఙ్- ధ్మాప్- ఉ. ఆధ్మాపయతే.

ఆధ్మాపయ్- ధా- ఆఙ్- ధ్మాపయ్ ఉ. ఆధ్మాపయతి

ఆధ్య- మనోజ్ఞాదిః- [ఆఙ్- ధ్యై- క] త్రి- అపూర్ణం ధ్యాయతి య స్సః-

ఆధ్యక- [ఆధ్య- వున్] న. ఆధ్యస్యభావః

ఆధ్యశ్వి- గహాదిః- [అధ్యశ్వ ఇఞ్] పు- అశ్వమధిష్ఠితో య స్తస్యాపత్యమ్-

ఆధ్యశ్వీయ- [ఆధ్యశ్వి ఛ] త్రి. అశ్వమధిష్ఠితో య స్తస్యాపత్యే జాత ఇత్యాదిః-

ఆధ్యా- ధా- ఆఙ్. ధ్యా ఉ- ఆధ్యాస్యతి-

ఆధ్యాత- [ఆఙ్- ధ్యై- క్త] త్రి- చిన్తితమ్. అభిప్రేతమ్.

ఆధ్యాత్మిక- [అధ్యాత్మ- ఠఞ్] త్రి- మనశ్శరీరాదిభవః తాపత్రయాన్తర్గతో దుఃఖవిశేషః

సాంఖ్యశాస్త్రే ఆధ్యాత్మిక్యో నామతుష్టి విశేషాశ్చతస్రః- తాశ్చ ప్రకృతి తుష్టి రుపాదానతుష్టిః కాలతుష్టిర్భాగ్యతుష్టిశ్చేతి చతస్రః. తేషాం క్రమేణ సంజ్ఞాన్తరాణి- అమా సలిలా ఆపా వృష్టిశ్చేతి-

ఆధ్యాన [ఆఙ్. ధ్యై- ల్యుట్] న. చిన్తా. ఉత్కణ్ఠాపూర్వకస్మరణమ్-

ఆధ్యానాధికరణ- న. ఉత్తరమీమాంసాయాం తృతీయాధ్యాయస్య తృతీయపాదే సప్తమ మధికరణమ్.

తచ్చ శఙ్కర మధ్వమతయోః- నతు రామానుజమతే. తత్ర సూత్రం చేద్- ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్. ఆత్మ శబ్దాచ్చ. ఇతి- కాఠకే పఠ్యతే- ఇన్ద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః। మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మామహా న్పరః। మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తాత్పురుషః పరః। పురుషాన్నపరం కిఞ్చిత్సాకాష్ఠా సాపరా గతిరితి. తత్ర సంశయః- కి మిమే సర్వే ఏ వార్థాదయ స్తత స్తతః పరత్వేన ప్రతిపాద్యన్తే, ఉత పురుష ఏ వైభ్యః సర్వేభ్యః పరః ప్రతిపాద్యత ఇతి- తత్ర తావ త్సర్వేషామే వైషాం పరత్వేన ప్రతిపాదనమితి యుక్తమ్- ఇదమస్మాత్పర మిదమస్మాత్పర మితిహి శ్రూయతే. బహూన్యేతాని వాక్యాని బహూనర్థా న్పరత్వేనోపపాదయితుం శక్నువన్తీతి వాక్యభేద దోషశ్చ నేతి

[illegible] ర్వేషపక్షః- న స్రత్యేక [illegible] పాదన [illegible] ప్రయోజనాభావా [illegible] పాదయిషితేషు కించి త్ప్రయోజనం [illegible] త్వే [illegible] యాదిభ్యః పరస్మిన్ ప్రతిపన్నే [illegible] తే, నిచాయ్య తం మృత్యుముఖా త్ప్రముచ్యత ఇతి- ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా న ప్రకాశతే। దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిరితి ప్రకృతస్య పురుషస్య, ఆత్మత్వాది [illegible] పురుష ఏవ పరత్వేన ప్రతి పాద్యత ఇతి రాద్ధాన్తః- అర్థాదీనా మ త్రోక్తి రాధ్యానా [illegible] వ, తత్పరత్వ ధ్యానపూర్వక పురుషదర్శనార్థైవ, స్వతః ప్రయోజనాభావాత్- ఆత్మ శబ్దా [illegible] చ్చ ఇతి సూత్రార్థః శంకరమతే

పరమాత్మ జ్ఞాన సాధనోపాసనే గుణోపసంహారానుపసంహారా కర్తవ్యా నవేతి సంశయః- నకర్తవ్యా ప్రమాణాభావాత్- నచ సర్వగుణోపసంహారే విధిరస్తీ త్యుక్తమితి వాచ్యమ్- అనుపసంహారేఽపి మోక్షప్రాప్తే రుక్తత్వాత్- ఫలాన్తరస్యానపేక్షితత్వాత్- వ్యర్థవిధేరనపధేయత్వాత్- ఇతిపూర్వపక్షః- అత్రసర్వగుణోపసంహారస్యకర్తవ్యత్వే ప్రమాణదర్శకంసూత్రమ్ఆధ్యానాయప్రయోజనాభావాత్ ఇతి- సర్వవిద్యానాంభగవన్మహత్వేనతజ్జ్ఞాపకత్వాత్ గుణాభిధానస్య చాశేషగుణోపసంహార [illegible] స్యానార్థత్వాత్ ప్రయోజనాన్తరాభావాదితి తదర్థః- గుణగానాంధ్యానార్థత్వే ప్రమాణంతు జ్ఞానార్థం [illegible] ధ్యానార్థం గుణానాం సముదీరణా। జ్ఞాతవ్యాశ్చైవ ధ్యాతవ్యా గుణా స్సర్వే స్వతో హరేరిత్యది పరమసంహితావచనమ్, గుణా స్సర్వేపి వేత్తవ్యా ధ్యాతవ్యాశ్చ నసంశయః।నాన్యత్ప్రయోజనం ముఖ్యం గుణానాం కథనే భవేదిత్యాది బ్రహ్మతర్కవచనం చేతి. అనుపసంహార ప్రమాణదర్శకం సూత్రమ్ ఆత్మశబ్దాచ్చేతి- ఆత్మేత్యేవోపాసీతేతి గుణాన్తరవ్యావృత్తిపూర్వ కాత్మత్వోపాసనవిధాయక ప్రమాణసద్భావాదితి తదర్థః- అత్రాధికారి భేదేన గుణోపసంహారానుపసంహారా కర్తవ్యా ఇతి రాద్ధాన్తః మధ్వమతే

ఆధ్రి- [వేద] సర్వతో ధారణీయః- దుర్బలః-

ఆధ్వర [అధ్వర- అణ్] త్రి- అధ్వరసంబన్ధి-

ఆధ్వరాయణ- (అధ్వర- ఫక్) త్రి అధ్వరస్యాపత్యమ్-

ఆధ్వరిక- [అధ్వర- ఠఞ్] త్రి- అధ్వరేభవః- అధ్వరస్య వ్యాఖ్యానరూపోగ్రన్థః

ఆధ్వర్యవ- (అధ్వర్యు- అణ్) త్రి- యజుర్వేదబుద్ధి [illegible] సమ్బన్ధి- యజుర్వేద విహితః- [అధ్వర్యు- అణ్-] అధ్వర్యోర్భావః-

ఆన్. ధా. అన. అన్యశిటిరూపమ్. ఉ. అన— అట్. అ

ణ- ఆనీల్- అస్య —ఆని- అస్య అని దీర్ఘధాతు కే నిష్ఠాయాంచరూపమ్- ఉ. ఆన్యతే- ఆనితః—ఆట్- ఆణ- ఉ- ఆన్యత.

ఆణ- సత్కులాదిః-[అణ- క్విప్) త్రి- ఉచ్ఛ్వసితా-

ఆన [అన-ఘఞ్] పు-ఉచ్ఛ్వాసః-వ్యాకరణే శానచ్ కానచ్ చానశ్ ఇత్యేతేషాం, ఆనచ్ ఇత్యాకారకప్రత్యయస్యచ, రూపమ్—తత్రశానచ్ కానచ్ ఇత్యేతౌ లకారాదేశౌ- తస్మాత్ త్రయోరాత్మనేపదసంజ్ఞా- ౧౪॥ రపా॥ ౯౯నూ॥ ల:పరస్మైపదమ్- ౧౦౦ తఙానావాత్మనేపదమ్—ఆనేపరే అకారసంబన్ధినో ఽకారస్య ముమాగమో భవతి- ఉ-పచమానః—ఆసధాతోః పరస్య ఆనస్య ఆతే ఈకారోభవతి-ఉ-ఆసీనః—౭॥౧॥రా౩ సూ॥ ఆనేముక్- ౮౩ ఈదాసః.

ఆనక్-ధా- ఆట్- అనక్ ఉ- ఆనక్

ఆనక [ఆని-ణ్వుల్]పు- భేరీ-పటహః-మృదఙ్గః-సశబ్దమేఘః-వరమాత్రేతి కేచిత్. త్రి. జీవకః. ఉచ్ఛ్వాసకః- ఉత్సాహక ఇతికేచిత్—వ్యాకరణే ఉణాది ప్రత్యయవిశేషః- తద్విధి ర్యథా- ౩పా॥౮౨సూ॥ ఆనక శీఙ్ భియః- ఉ. శయానకః-భయానకః-

ఆనకదున్దుభి- [ఆనక- దున్దుభి]పు- వసుదేవః.

ఆనకస్థల- ధూమాదిః- న. దేశవిశేషః.

ఆనకస్థలక- [ఆనకస్థల-వుఞ్]త్రి. ఆనకస్థలే జాతఇత్యాదిః.

ఆనక్ష్- ధా- అక్షూ- అస్య లిటి రూపమ్- ఉ-ఆనక్ష.

ఆనగ్-ధా ఆట్- అగ్- ఉ- ఆనగ్— అఙ్—ఆనగ్-ఉ-ఆనగ్

ఆనఙ్-వ్యాకరణే కార్యవిశేషః ద్వన్ద్వే ఉత్తరపదేపరతః పూర్వపదస్యానాదేశః. అన్ రూపః-తత్రాపి నకారలోపే ఆకారః పరిశిష్యతే- సచ ఋకారాన్తానాంద్వన్ద్వే దేవతాద్వన్ద్వేచ భవతి, ఋకారాన్తస్య పుత్రశబ్దే చపరే భవతి. ఉ-హోతాపోతారౌ, హోతృపోతృనేష్టోద్గాతారః. మాతాపితరౌ, అగ్నావిష్ణూ, పితాపుత్రౌ. ౬॥౩॥౨౫సూ. ఆనఙృతోద్వన్ద్వే ౨౬-దేవతాద్వన్ద్వేచ.

ఆనఞ్ఛ-ధా. అఞ్ఛు- అస్య లిటిభలిరూపమ్. ఉ. ఆనఞ్ఛ—అఞ్చి. అస్యలిటిరూప్. ఉ.ఆనఞ్చే.

ఆనఙ్గ. ధా. అగి- అస్య లిటిరూపమ్. ఉ. ఆనఙ్గ.

ఆనచ్. వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః. ఆన స్యరూపః- తద్విధి ర్యథా. ఉణాది ౨ పా॥౮౯-శిమ్యానచ్ స్వపః యుధియుధి దృశః కిచ్చ- పాక్షే సనాకో ఉత్పన్నపశ్చాత్ సరిత్ ధశ్చ- ఉ సంస్థానః-యుధానః-బుధానః-దృశానః- జాహరాణః- శిక్వానః-బాహులకాత్కృపేః. ఉ-కృపాణః.

ఆనఞ్చ- ధా అఞ్చు,అచి, అనయో ర్లిటిరూపమ్-ఉ-ఆనఞ్చ

ఆనఞ్జ- ధా- అఞ్జూ- అస్య లిటి రూపమ్-ఉ-ఆనఞ్జ-

ఆనట్-ధా-ఆఙ్-నట్-ఉ-ఆనటతి—నః వ్యాస్యర్థకమ్-

ఆనట- అధర్వాచార్యః, శాకటాయనమతే- స్న-ఊష్నట-

ఆనట్ట. ధా. అట్ట, అడ్డ, అనయో ర్లిటి రూపమ్. ఉ- ఆనట్టే

ఆనడుహ- ఋష్యాదిః (అనడుహ్. అణ్)త్రి- వృషభసంబన్ధి తన్నామాకశ్చిత్-

ఆనడుహక- (ఆనడుహ- క)న- దేశవిశేషః-(అనడుహ్- వుఞ్)త్రి- అనడుహాకృతమ్-

ఆనడుహి- (అనడుహ్- ఇఞ్)అనడుహోఽపత్య మృషివిశేషః-

ఆనడుహ్య-అశ్వాదిః-కణ్వాదిః-(అనడుహ్-యఞ్)పు- అనడుహో గోత్రాపత్యమ్-

ఆనడుహ్యాయన- (ఆనడుహ్య-ఫక్) పు-ఆనడుహ్యస్య గోత్రాపత్యమ్.

ఆనడుహ్యాయని- (అనడుహ్య- ఫిఞ్)పు- దేశవిశేషః-

ఆనడ్డ- ధా- అడ్డ- అస్యలిటి రూపమ్- ఉ- ఆనడ్డ

ఆనట్ట- ధా- అటి- అస్య లిటిరూపమ్- ఉ- ఆనట్టే-

ఆనత-(ఆఙ్-ణము-క్త)త్రి- కృతప్రణామః-అధోముఖః- నమ్రః-న-కామశాస్త్రేప్రసిద్ధ్యానతంనామసురతమ్-

ఆనతి- (ఆఙ్- ణము- క్తిన్) స్త్రీ- ప్రణామః- అధోభావః. నమ్రతా—పూర్వరాత్రాం సాయంతనీం భృత్యా పరిక్రీయ వశీకారః- ఋత్విగ్భ్యో దక్షిణాదానస్య తదర్థత్వమృత్విక్ఛబ్దే ద్రష్టవ్యమ్-

ఆనద్-ధా-ఆఙ్- ణద్-ఉ-ఆనదతి—ఆఙ్ నహ్-అన్యతకారాణాం ప్రత్యయేరూపమ్- ఉ- ఆనహ్యా- ఆనద్ధమ్-

ఆనద్ధ- (ఆఙ్- ణహ- క్త) న- చర్మణా బద్ధముఖంవాద్యమ్ తత్పర్యాయః- అవనద్ధ-

ఆనద్ధ విశేషాః- ఝల్లరీ- మురజః- మర్దలః- భేరీ- పటహః- కరడా- హుడుక్కా- డిండిమా- హుడుక్కా- కరట్టః-ఘనసః- డవసః-ఢక్కః-ఢక్కా- డమరుకః- నిస్సాణః- ఘోల్లుకః- ఆఘాటః- తుమ్బురీ- దున్దుభిః- మణిభక్కా- డుక్కులీ- సిల్లరా- ఘూకా- త్రివలీ- తప్పట్టః- ఇత్యాదయః-

ఆనన- (ఆఙ్- అన- ల్యుట్) న- ముఖమ్- సర్వతోఽవనమ్-

ఆననట్- ధా- ఆఙ్- ననట్- ఉ-ఆననట-

ఆననద్- ధా- ఆఙ్- ననద్- ఉ- ఆననద— ఆఙ్- ననహ్- అస్యథలిరూపమ్- ఉ- ఆననద్ధ-

ఆననన్ద- ధా- ఆఙ్- ననన్ద- ఉ- ఆననన్ద-

ఆననమ్- ధా- ఆఙ్- ననమ్- ఉ- ఆననమ-

ఆననర్త- ధా- ఆఙ్-ననర్త- ఉ- ఆననర్త.

ఆననహ్- ధా- ఆఙ్- ననహ్- ఉ- ఆననహ-

ఆననాట్- ధా- ఆఙ్- ననాట్- ఉ- ఆననాట-

ఆననాడ్- ధా- ఆఙ్- ననాడ్- ఉ- ఆననాడ-

ఆననామ్- ధా. ఆఙ్- ననామ్- ఉ. ఆననామ.
ఆననాహ- ధా. ఆఙ్- ననాహ- ఉ. ఆననాహ.
ఆనన్రుత్- ధా. ఆఙ్- నన్రుత్- ఉ. ఆనన్రుతతుః.
ఆనన్తర్య (అనన్తర- ష్యఞ్) న. అవ్యవధానమ్- త్రి. అవ్యవహితమ్.

ఆనన్తర్యనయ -పు- పూ. ర్వమీమాంసాయాం తృతీయాధ్యాయ ప్రథమ పాదే ఏకాదశ మధికరణమ్. తద్యథా- దర్శపూర్ణమాస ప్రకరణే శ్రూయతే- హస్తా వవనేనిక్తే, ఉలపరాజిం స్తృణాతీతి. కిం హస్తావనేజనం దర్భాస్తరణవ దాఙ్గ ముత ప్రాకరణిక సకల పదార్థాఙ్గ మితి సంశయః- తత్ర హస్త శుద్ధి దర్భాస్తరణ వాక్యయో స్త్వైరర్త్యేణ పఠితత్వా త్ క్రమప్రమాణేన హస్తశుద్ధి రాస్తరణాఙ్గ మితి పూర్వపక్షః— అవనేజనం హస్త సంస్కారః. సంస్కృతౌ చ హస్తౌ సర్వేషు పదార్థేషు యోగ్యావితి సామర్థ్యా ... లిఙ్గమ్- ప్రకరణంచ ... ప్రబలాభ్యాం లిఙ్గప్రకరణాభ్యాం ... సర్వ ... శేషో హస్తశుద్ధిరితి సిద్ధాన్తః ... హస్తా ... నేజననయ ఇత్యప్యుచ్యతే.

ఆనన్త్య- (అనన్త- ష్యఞ్) . త్రి. అనన్త ... ష్యఞ్) న. అనన్తత్వమ్.
ఆనన్ద్- ధా. ఆఙ్- నన్ద్- ఉ. ఆనన్ద ... నన్దతి.
ఆనన్ద- (ఆఙ్- టునది- ఘఞ్) ప్రముఖమ్--- ... రస్య మేధాతిథేః పుత్రేషు చతుర్థః— ... షః- మత్స్యపురాణే అపరాన్త జనపదేషు పఠిత ... —న- ప్లక్షద్వీపే వర్షవిశేషః

పు. జ్యోతిషే సంవత్సరవిశేషః- అష్టషష్టితమష్ట చత్వారింశః—యోగవిశేషః- ఆదిత్యవాసరేఽశ్వినీ ... మృగశిరః- నుక్రవాసరే ... శేషా. బుధవాసరే హస్తః. గురువాసరే అనురాధా- శనివాసరే ఉత్తరాషాఢా- శనివాసరే శతభిషక్. ఏవంవాసరనక్షత్రయోగశ్చే దానన్ద ఇతి తల్లక్షణమ్- అస్మిన్ యాత్రాయాం పక్షాదశభి ... కార్యసిద్ధిః. ఆశ్చర్యదర్శనంచ.

పు- నాట్యశాస్త్రే నిర్వహణ సన్ధ్యఙ్గవిశేషః. వాఞ్ఛితార్థప్రాప్తి రానన్ద ఇతి తల్లక్షణమ్—యథా రత్నావళ్యామ్- రాజా॥ యథాహ దేవీ- ఇతి రత్నావళీం గృహ్ణాతి—యథావా వేణీసంహారే- ద్రౌపదీ॥ నాథ విస్మరిదమ్హి ఏదం వావారం. ణాహస్స ప్పసాదేణ పుణోసిక్ఖిస్సం (నాథవిస్మృతాస్మి ఏతం వ్యాపారమ్. నాథస్య ప్రసాదేన పునః శిక్షిష్యే) ఇతి కేశాన్ బధ్నాతి. అత్ర ప్రార్థిత రత్నావళీప్రాప్తి కేశసంయమనయో ర్వత్సరాజ ద్రౌపదీభ్యాం ప్రాప్తత్వా దానన్దః.

సంగీతశాస్త్రే నిస్సారక ప్రబన్ధభేదః నిరామా

నం ప్రమత్తద్వయ మానన్ద ఇతి తల్లక్షణమ్-

సుఖవిశేషః- సచ బహువిధః- మనుష్యాణాం మనుష్యగన్ధర్వాణాం దేవగన్ధర్వాణాం పితౄణా మాజానజదేవానాం కర్మదేవానాం దేవానామిన్ద్రస్య బృహస్పతేః ప్రజాపతే ర్బ్రహ్మణ శ్చానన్ద ఇతి- ఏతేషు చానన్దేషు పూర్వస్మాత్పూర్వస్మా దుత్తరఉత్తర శ్శతగుణః. బ్రహ్మానన్ద స్త్వపరిచ్ఛిన్నః. సఏవ సుఖానన్ద ఇతి శఙ్కరాదీనాం మతమ్- బ్రహ్మానన్ద సజాతీయ ఇతి రామానుజ మతమ్. జీవానాం స్వరూపతో మనుష్యాదిభేదభిన్నానాం ముక్తానాం పూర్వకర్మక్రమేణ తారతమ్యవిశిష్ట ఏవానన్దః. బ్రహ్మానన్దాపేక్షయా న్యూనా ఏవచేతి మధ్వమతమ్-

వైద్యశాస్త్రే. రసయోగవిశేషః. తత్కల్పో యథా- జాతీఫలమ్ ... బ్రహ్మీరమ్ సైన్ధవలవణమ్ వరాటభస్మ శుణ్ఠీ ఏషామ్ ... బీజమ్ పిప్పలీచేతి సమాంశాన్ సంమర్ద్య గుఞ్జాప్రమాణాన్ వటకాన్ కుర్యాత్- అయం రస స్సర్కరయాసహ దేయః. ఉదర రోగ వాతశూలాదిషు ... గ్రహణీరోగహరః.

ఆనన్దగిరి. పు. శఙ్కరాచార్యస్య శిష్య వ్యాఖ్యాతా. తదీయోపనిషద్భాష్య వ్యాఖ్యాతా. స బృహస్పత్యంశజాత ఇతి కేచిత్. ... శఙ్కర విజయ గ్రన్థస్య ... అయం ... వానన్దకే నవమ ... ఇత్యాధునికా శ్చేతి వదన్తి. ... ఖిఘాద ...
ఆనన్దథు. (ఆఙ్. టునది సంహారశబ్దేత ...). ఆనన్దః.
ఆనన్దన (ఆఙ్. టునది భావాదిలితదహితే ... (ఆఙ్. నన్ది. ల్యుట్) న. ఆనన్దకం గాన్తావాగతస్పృచ్ఛనమ్ (కుశల ప్రశ్నేన ఆనన్దకరణమ్)
ఆనన్దమయ (ఆనన్ద. మయట్) త్రి. ఆనన్దవికారః. ఆనన్ద ప్రచురః.
ఆనన్దమయాధికరణ. న. ఉత్తరమీమాంసాయాం ప్రథమేఽధ్యాయే ప్రథమే పాదే షష్ఠ మధికరణమ్. తత్ర సూత్రాణి. ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్. వికారశబ్దాన్నేతి చేన్న ప్రాచుర్యాత్. తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ. మాన్త్రవర్ణిక మేవచ గీయతే. నేతరోఽనుపపత్తేః- భేదవ్యపదేశాచ్చ. కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా. అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్తి. ఇతి— తైత్తిరీయకే శ్రూయతే- తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్సంభూత ఇతి ప్రకృత్య సవా ఏష పురుషోఽన్న రసమయ ఇతి- తస్మాద్వా ఏతస్మా దన్నరసమయాత్, అన్యోన్తర ఆత్మా ప్రాణమయ ఇతి- తస్మాద్వా ఏతస్మా త్ప్రాణ మయాత్, అన్యోన్తర ఆత్మా మనోమయ ఇతి- తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మనోమయాత్, అన్యోన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయః ఇతిచ సవిస్తర మభిధాయ, తస్మాద్వా ఏతస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్, అన్యోన్తర ఆత్మాఽఽనన్దమయ ఇత్యా

స్మామనన్తి— తత్ర సంశయః- కిమయ మానన్దమయ శబ్దేన సత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మేతి ప్రకృతమేవ బ్రహ్మోచ్యతే, కింవా అన్నమయాదివ ద్బ్రహ్మణోఽర్థాన్తరమితి- బ్రహ్మణోఽర్థాన్తర మముఖ్య ఏ వాత్మా ఆనన్దమయః- అన్నమయా ద్యముఖ్య ప్రవాహ పతితత్వాత్- తస్య ప్రియమేవ శిర ఇత్యాదినా ప్రియాద్యవయవయోగ శ్రవణాత్- తస్యైషఏవ శారీర ఆత్మా యః పూర్వస్యేతి శారీరత్వశ్రవణాచ్చేతి పూర్వపక్షః— పర ఏ వానన్దమయో భవితు మర్హతి- కుతః- అభ్యాసాత్- పరస్మిన్నేవ హ్యాత్మన్యానన్దశబ్దో బహుకృత్వోఽభ్యస్యతే- ఆనన్దమయం ప్రస్తుత్యరసో వైసః ఇతి తస్యైవ రసత్వ ముక్త్వోచ్యతే, రసగ్ం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానన్దీ భవతి, కో హ్యేవాన్యా త్కః ప్రాణ్యాత్, యదేష ఆకాశ ఆనన్దో నస్యాత్, ఏష హ్యేవానన్దయాతి, సైషానన్దస్య మీమాగ్ంసా భవతి, ఏతమానన్దమయమాత్మానముపసంక్రామతి- ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చ నేతి, ఆనన్దో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదితి- శ్రుత్యన్తరేచ బ్రహ్మణ్యేవానన్దశబ్దో దృష్టః, విజ్ఞాన మానన్దం బ్రహ్మేతి- అముఖ్యత్వ ప్రవాహ పతితత్వేఽపి నానన్దమయ స్యాముఖ్యత్వమ్- సర్వాన్తరత్వాత్- ముఖ్యమేవ హ్యాత్మాన ముపదిదిక్షు శాస్త్రం లోకబుద్ధి మనుసర దన్నమయం శరీర మత్యన్తమూఢానా మాత్మత్వేన ప్రసిద్ధ మనూద్య మూషానిక్త ద్రుతతామ్రాది ప్రతిమావ త్తతోఽన్తరం తతోఽన్తర మిత్యేవం పూర్వేణ పూర్వేణ సమాన ముత్తరముత్తరమనాత్మాన మాత్మేతి గ్రాహయ త్ప్రతిపత్త్యనురోకర్యాపేక్షయా సర్వాన్తరం ముఖ్య మానన్దమయ మాత్మాన ముపదిదేశేతి శ్లిష్టతరమ్- యథా అరున్ధతీ దర్శనే బహ్వీష్వపి తారా స్వముఖ్యాస్వరున్ధతీ ముదర్శితాసు యాఽన్త్యా ప్రదర్శ్యతే సా ముఖ్యై వారున్ధతీ భవతి- ఏవ మిహా ప్యానన్దమయస్య సర్వాన్తరత్వా న్ముఖ్య మాత్మత్వమ్- ప్రియాద్యవయవయోగశ్చ అతీతానన్తరోపాధివశా త్కాల్పనికో న స్వాభావికః- శారీరత్వమ ప్యన్నమయాది శారీరపరమ్పరయా ప్రదర్శ్యమానం నస్వాభావికమ్- తస్మా దానన్దమయః పరమాత్మేతి రాద్ధాన్తః— తదేతద్ద్వితీయ కారమతం ప్రథమ మభిధాయ శంకరభాష్య ఏత దధికరణ మన్యథా సమర్థితమ్. తద్యథా- అన్యోన్తర ఆత్మాఽఽనన్దమయ ఇత్యారభ్య తస్య ప్రియమేవ శిరః, మోదో దక్షిణః పక్షః, ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః, ఆనన్ద ఆత్మా, బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి శ్రూయతే- తత్ర పుచ్ఛతయా శ్రుతం బ్రహ్మ కిం స్వప్రధానత్వేనోతా నన్దమయస్యాఙ్గమితిసంశయః— ఆనన్దమయస్యాఙ్గత్వ- పుచ్ఛేఽఙ్గత్వస్య ప్రసిద్ధత్వా దితి పూర్వః పక్షః— అత్ర బ్రహ్మణో లాఙ్గూలత్వాసంభవా త్పుచ్ఛశబ్దేన లక్షణయా ఆధార ఉచ్యతే- ఆనన్దమయశ్చ జీవో బ్రహ్మాధారక ఇతి స్వప్రధానమేవ బ్రహ్మేతి రాద్ధాన్తః- ఇతి-

రామానుజ మతేతు ఆనన్దమయ ఇత్యత్ర జగత్కారణతయాఽవగత ఆనన్దమయః కిం ప్రత్యగాత్మా ఉత పరమాత్మేతి సంశయః- ప్రత్యగాత్మేతి పూర్వః పక్షః- తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మే త్యానన్దమయస్య శారీరత్వ శ్రవణాత్- శారీరోహి శరీరసంబన్ధీ- సచ ప్రత్యగాత్మైవ- తస్య చేతనత్వే నేక్షాపూర్వికా సృష్టి రుపపద్యత ఇతి— రాద్ధాన్తస్తు సైషానన్దస్య మీమాగ్ంసా భవతీ త్యారభ్య, యతో వాచో నివర్తన్తే। అప్రాప్య మనసా సహ। ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వానితి నిరతిశయ దశాశిరస్కోఽభ్యస్యమాన ఆనన్దః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతస్య పరస్యైవ బ్రహ్మణ ఇతి నిశ్చీయతే- శారీరాత్మత్వంచ పరమాత్మన ఏవ- తస్మా ద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాకాశాది జగత్కారణతయాఽవగత ఏ వాన్నమయాది శారీర ఆత్మేతి ప్రతీతేః- ఆత్మాన్తరానిర్దేశాత్- శ్రుత్యన్తరేషు పృథివ్యక్షరాదీనాం శరీరత్వం పరమాత్మన ఆత్మత్వంచ శ్రూయతే- యస్య పృథివీ శరీర మిత్యారభ్య ఏష సర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇతి- అన్నమయస్యాత్మేన ప్రాణమయాదిషు తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా। యః పూర్వస్యే త్యనుకృష్యత ఇతి ప్రత్యగాత్మనో విజ్ఞానమయస్యచ సఏవ శారీరఆత్మా- ఆనన్దమయేతు తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా। యః పూర్వస్యేతి నిర్దేశ ఆనన్దమయస్యానాత్మత్వప్రదర్శనార్థః- అతో జగత్కారణతయా నిర్దిష్ట ఆనన్దమయః పరమాత్మైవేతి-

మధ్వమతేతు ఆనన్దమయో విషయః. సకిం బ్రహ్మోత జీవః, ఉత ప్రకృతిః, కింవా విష్ణురితిసంశయః- తత్ర హిరణ్యగర్భః- ఆనన్దమయ మధికృత్యాస్తి బ్రహ్మపుచ్ఛేత్యాదేతి హిరణ్యగర్భస్య బ్రహ్మశబ్దశ్రవణాత్- ఆనన్దమయశబ్దార్థవత్త్వేనాస్య నామ్నో హిరణ్యగర్భే విద్యమానేన తన్నిశ్చయాత్- అపిచ రుద్రః- యశ్చాసా వాదిత్య ఇత్యానన్దమయస్య సూర్యే స్థితత్వాత్- రుద్రస్యచ సూర్యాద్యష్టమూర్తిత్వాత్. తథా ఇన్ద్రబృహస్పత్యాదయః- తేషాం సూర్యాధిష్ఠాతృత్వా త్సద్భావాత్- అథవా చిత్ప్రకృతిః- మహాయోనిర్మహద్బ్రహ్మేతి తత్ర బ్రహ్మశబ్దశ్రవణాత్- సోఽకామయత బహుస్యామిత్యానన్దమయస్య బహుభావశ్రవణాత్- తదభిమానిత్వేన తస్యాః- యద్వా జీవాః- బహుభవశ్రవణాదేవ- బృహజ్జాతిజీవకమలాసన

శబ్దరాశిష్వితి ధాతోర్నిర్దేశేషు బహుశబ్దసంభవాత్- అన్నరసమయః ప్రాణమయ ఇత్యన్నమయాదీనా మన్నాదివికారార్థత్వేన జీవత్వాత్- యద్యపి బ్రహ్మశబ్దేన విష్ణోరస్యాప్తిః ప్రాప్తిః, తథాఽపినాఽసా వానన్దమయః- బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి తస్యానన్దమయావయవత్వోక్తేః- అత ఆనన్దమయో బ్రహ్మాదిజీవ శ్చిత్ప్రకృతిర్వా జీవావేతి పూర్వపక్షః— అసన్నేవ సభవతి। అసద్బ్రహ్మేతి వేదచేత్। అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేదేత్యానన్దమయే బ్రహ్మశబ్దాభ్యాసా ద్విష్ణురేవానన్దమయః- హిరణ్యగర్భాదీనాం త్వపూర్ణత్వేన బ్రహ్మశబ్దముఖ్యార్థత్వాభావాత్- ముఖ్యార్థత్యాగేనాముఖ్యార్థగ్రహణాయోగా దితి రాద్ధాన్తః-

అథసూత్రార్థః— ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్- పర ఏవానన్దమయో భవితుమర్హతి- అభ్యాసాత్ - అస్మిన్నేవానన్దశబ్దస్య బహుకృత్వోఽభ్యస్యమానత్వాత్- —వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ప్రాచుర్యాత్- నానన్దమయః పరమాత్మా భవితుమర్హతి, వికారార్థక మయట్ఛబ్ద సద్భావా దితిచేన్న- ప్రాచుర్యాత్- తత్ప్రకృతవచనే మయడితి ప్రాచుర్యార్థే మయట స్స్మరణాత్— తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ- ఏషహ్యేవానన్దయాతీతి అన్యత్ర బ్రహ్మణ ఆనన్దహేతుత్వవ్యపదేశాత్ ప్రాచుర్యార్థ ఏవ మయట ఉపపత్తేః— మాన్త్రవర్ణికమేవచ గీయతే- బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యుపక్రమ్య సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మేత్యస్మిన్ మన్త్రే యద్బ్రహ్మ నిర్ధారితం తదేవేహ గీయతే, అన్యోఽన్తర ఆత్మానన్దమయ ఇతి— నేతరోఽనుపపత్తేః- ఇతరః ఈశ్వరాదన్యో జీవ ఇతి యావత్- నానన్దమయశబ్దేనాభిధీయతే- అనుపపత్తేః- సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయే త్యాదినా శ్రుతానా మభిధ్యానాదీనా మనుపపత్తేః— భేదవ్యపదేశాచ్చ- రసో వైసః రసగ్ హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతీతి జీవానన్దమయయోర్భేదేన వ్యపదేశాచ్చ— కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా- సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి కామయితృత్వనిర్దేశాత్ నానుమానికమపి, సాంఖ్యపరికల్పితమచేతనం ప్రధానమపి, ఆనన్దమయత్వేన కారణత్వేన వా అపేక్షితవ్యమ్— అస్మిన్నస్యచ తద్యోగంశాస్తి- అస్మిన్నానన్దమయే, అస్య ప్రతిబుద్ధస్య జీవస్య తద్యోగం తద్భావాపత్తిం, శాస్తి శాస్త్రం- యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే। అథసోఽభయంగతో భవతీతి- ఇతివృత్తికారమతే.

ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్ -ఆనన్దమయ ఆత్మేత్యత్ర బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి స్వప్రధానమేవ బ్రహ్మోపదిశ్యతే- అభ్యాసాత్- అసన్నేవసభవతీతి నిగమనశ్లోకే బ్రహ్మణఏవ కేవల స్యాభ్యస్యమానత్వాత్ — వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్- పుచ్ఛమిత్యవయవశబ్దాన్న స్వప్రధానత్వం బ్రహ్మణ ఇతిచేన్న- ప్రాచుర్యాత్- అవయవప్రాయవచనాత్ — తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ- సర్వస్యవికారజాతస్య సానన్దమయస్య కారణత్వేన బ్రహ్మణో వ్యపదేశాచ్చ- ఇదగ్ం సర్వమసృజత యదిదం కిఞ్చేతి— మాన్త్రవర్ణికమేవచ గీయతే- బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమితి, యస్యజ్ఞానాన్నస్తి రుక్తాయ త్సత్యం జ్ఞానమితి మన్త్రోక్తం బ్రహ్మాత దత్రైవ పుచ్ఛవాక్యే గీయతే- నానన్దమయ ఇతివాక్య ఇత్యర్థః— నేతరోఽనుపపత్తేః- ఇతర ఆనన్దమయో జీవోత్ర నప్రతిపాద్యః- సర్వసృష్టృత్వాద్యనుపపత్తేః- —భేదవ్యపదేశాచ్చ- అయమానన్దమయో బ్రహ్మరసం లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతీతి భేదోక్తేశ్చ— కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా- కామ్యత ఇతి కామ ఆనన్దః- తస్యభృగువల్ల్యాం పఞ్చమస్య బ్రహ్మత్వదృష్టే రానన్దమయస్యాపి బ్రహ్మత్వానుమానాపేక్షా నకార్యా- వికారార్థక మయడ్విరోధాదిత్యర్థః— అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్తి- గుహానిహితత్వేన ప్రతిబిసపనే ద్వ్యపసంపత్తే పుచ్ఛవాక్యోక్తే బ్రహ్మణి అహమేవ పరంబ్రహ్మేతి ప్రబోధవత ఆనన్దమయస్య యదా హ్యేతి శాస్త్రం బ్రహ్మభావం శాస్తి- ఇతి శఙ్కరమతే-

ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్- నన్దమయ శబ్దనిర్దిష్ట ఆకాశాదిజగత్కారణభూతః ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాన్తరభూతః పరమాత్మా- అభ్యాసాత్- సఏకో మానుష ఆనన్దః। తేయే శతమిత్యారభ్య అభ్యస్యమానస్యానన్దస్య నిరతిశయస్య పరమాత్మన్యేవ సంభవాత్— వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ప్రాచుర్యాత్- వికారశబ్దాత్- ఆనన్దమయ ఇతి వికారార్థాన్మయట్ఛబ్దాన్నాయమవికృతః పరమాత్మేతి చేన్న- ప్రాచుర్యాత్- ప్రాచుర్యార్థ ఏవాయం మయడితి నిశ్చయాత్ — తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ- ఏష హ్యేవానన్దయాతీతి జీవానన్దయితృత్వవ్యపదేశాచ్చ—మాన్త్రవర్ణికమేవచ గీయతే- సత్యంజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి మన్త్రవర్ణోదితం బ్రహ్మైవ, తస్మాద్వా ఏతస్మాదిత్యారభ్యానన్దమయ ఇతి గీయతే— నేతరోఽనుపపత్తేః- ఇతరః పరస్మాద్బ్రహ్మణోఽన్యః ప్రత్యగాత్మా నమన్త్రవర్ణోదితః- తస్య బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి విపశ్చిత్త్వానుపపత్తేః- వివిధంపశ్యచ్చిత్త్వంహి విపశ్చిత్త్వమ్— భేదవ్యపదేశాచ్చ- భీషాస్మాద్వాతః పవత ఇత్యాదినా- వాయుసూర్యాదిభిః పవగ్నస్యప్రశాసితవ్యత్వేనానన్దమయాత్ప్రశాసితుర్భేదవ్యపదేశాచ్చానన్దమయః పరమాత్మా- తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయాత్। అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽనన్దమయ ఇతి విజ్ఞా

నమయాత్ జీవాదానన్దమయస్య భేదవ్యపదేశాచ్చేతి
వా — కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా - కామాత్, సోఽకా
మయతేత్యారభ్య ఇదంసర్వ మసృజతేతి కామాదేవ
జగత్సర్గ శ్రవణాత్, అస్యానన్దమయస్య జగత్సర్గే నా
నుమానగమ్యప్రకృత్యపేక్షా ప్రతీయతే — అస్మిన్నస్య
చ తద్యోగం శాస్తి - రసో వై సః, రసగ్ం హ్యేవాయం
లబ్ధ్వానన్దీ భవతీతి అస్మిన్నానన్దమయే రసశబ్దని
దిష్టే అస్య జీవస్య తల్లాభాదానన్దయోగం శాస్తి
శాస్త్రమ్ - ఇతి రామానుజమతే -

ఆనన్దమయోఽభ్యాసాత్ - విష్ణురేవానన్దమయః - అభ్యాసాత్ - అసన్నేవ స భవతి, అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్ । అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేదేతి ఆనన్దమయే బ్రహ్మశబ్దాభ్యాసాత్ — వికారశబ్దాన్నేతి చేన్న ప్రాచుర్యాత్ - నాయమానన్దమయో విష్ణుః - వికారశబ్దాత్ - వికారాభిధాయక మయట్ శబ్ద ప్రయోగాదితి చేన్న - ప్రాచుర్యాత్ - ప్రచురానన్దత్వాదానన్దమయపదేన విష్ణుః కథ్యతే - నత్వానన్దవికారత్వాత్ - నచ వికారార్థకాన్నమయాదిశబ్దైస్సహపఠితత్వాదానన్దమయశబ్దోఽపి వికారార్థక ఏవేతి వాచ్యమ్ - అన్నమయాదిశబ్దానామపి ప్రాచుర్యార్థకత్వాత్ - అద్యతేఽత్తి చ భూతానీత్యన్నశబ్దస్య భూతాద్యత్వతదత్తృత్వబోధకత్వాత్ - ఆత్మన ఆకాశాదికారణత్వముక్త్వా తస్యైవాన్నమయాది పఞ్చరూపత్వ ప్రదర్శనాయ సవా ఏష పురుష ఇతి ప్రారమ్భాత్ - ప్రాణ మనశ్శబ్దయోశ్చ చేష్టకత్వావబోధకత్వార్థకత్వేన ప్రాచుర్యార్థక మయట్ప్రయోగౌచిత్యాత్ - యేన్నం బ్రహ్మోపాసత ఇత్యాది బ్రహ్మశబ్దాచ్చ - బహురూపత్వాచ్చానవికారిత్వమ్ - అవిరోధశ్చ - ప్రచుర ప్రకాశో రవిరితివత్ స్వరూపేఽపి ప్రాచుర్యవ్యపదేశౌచిత్యాత్ — తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ - కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాదితి తద్ధేతుత్వవ్యపదేశాత్ — మాన్త్రవర్ణికమేవచ గీయతే - బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి సూచయిత్వా సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతి మన్త్రవర్ణోపలక్షితమేవ బ్రహ్మశబ్దానుసన్ధానాద్గీయతే - న చావయవత్వవిరోధః - శిరః సదక్షిణః పక్షః సఉత్తరః పక్షః స ఆత్మా స పుచ్ఛమితి తస్యైవావయవత్వోక్తేశ్చతుర్వేదశిఖాదిరూపమ్ — నేతరోఽనుపపత్తేః - ఇతరో విరిఞ్చ్యాదిర్నగీయతే - అనుపపత్తేః - నహ్యన్యజ్ఞానాపేక్షత ఉపపద్యతే - తమేవ విద్వానమృత ఇహ భవతి । నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత ఇతి హ్యుక్తమ్ — భేదవ్యపదేశాచ్చ - తేయే శతం ప్రజాపతేరానన్దాః - అదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే, అథ సోఽభయం గతో భవతీత్యాది భేదవ్యపదేశాచ్చ — కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా - కామాత్, యథాకామమనుమాతుం శక్యత్వాత్ తత్త్వేన పృథగనుమానాపేక్షా - ఉక్తంచ - యథాకామానుమా యస్మాత్ తస్మాత్సోఽనపగా శ్రుతేః । పూర్వాపరావిరోధాయ చేష్యతే నాన్యథా క్వచిదితి - నైషా తర్కేణ మతిరాపనేయేతిచ — అస్మిన్నస్యచ తద్యోగం శాస్తి - కించ అస్మిన్ ప్రకరణే అస్య జీవస్య తద్యోగమానన్దమయేనసహ ముక్తావపి సంబన్ధమేవ శ్రుతిశ్శాస్తి - సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్సహ । బ్రహ్మణా విపశ్చితా - అనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాంవిన్దతే - ఏతమానన్దమయమాత్మానముపసంక్రామతీత్యాది ఇతి మధ్వమతే -

ఆనన్దయ్. భా-ఆఙ్.నన్ద య్. ఉ. ఆనన్దయతి—ఆఙ్. అనన్దయ్. ఉ ఆనన్దయత్.

ఆనన్దవర్ధనీ. స్త్రీ. సంగీతశాస్త్రే మిశ్రకరణభేదః ఉద్గ్రాహః ధ్రువకౌ. పఞ్చాం ధ్రువాఙ్గమ్ - సకృదాభోగ ధ్రువకోద్గ్రాహః. ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆనన్దవల్లీ. స్త్రీ- తైత్తిరీయోపనిషత్సు సహనావవత్విత్యాది శాన్త్యపూర్వికా బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యాదికా వారుణ్యుపనిషదవసానాంశోపనిషత్, తత్ర ప్రతిపాద్యమానన్దరూపస్య బ్రహ్మణో వైభవమ్

ఆనన్దవ్రతం. న. వ్రత షష్ట్యన్తర్గత వ్రత విశేషః. తద్విధిర్యథా. చైత్రాది మాసచతుష్టయేఽయాచితం జలం దద్యాత్. వ్రతాన్తే అన్నవస్త్రోపశోభితం మణికం తిలపాత్రం హిరణ్యంచ దద్యాత్. తస్య ఫలం బ్రహ్మలోకావాప్తిః, కల్పాన్తే రాజత్వంచ.

ఆనన్దహోమ. పు. ప్రేతస్య దశమదినే శాన్తిహోమాత్పశ్చాత్కర్తవ్యో హోమవిశేషః. తద్విధిర్యథా. అథాధ్వన్యు ర్యథా త్వమితి సృక్శిరా మోషధిస్తమ్బం ప్రతిష్ఠాప్యాపసవ్యం దీపమాస్తీర్య రగ్రతః ప్రస్థాప్య గృహాణి ప్రత్యేత్య ఆగారస్యోత్తరపూర్వదేశే సంకల్ప్య గృహ్యోపసమాధానాది ప్రతిపద్యతే. పరిస్తీర్యాపలోమకృతా వాయుణా స్రుక్స్రువౌ ప్రతితప్య సంమృజ్య ప్రోక్ష్య నిధాయ పూర్వవత్పరిషిచ్య స్రువేణ చతుర్థాజ్యం స్రుచి గృహీత్వా ఆనన్దాయేత్యహుత్వా పునశ్చైవం గృహీత్వానన్దైతత్రేతిచ హుత్వా ప్రాయశ్చిత్తంచ స్రుక్స్రువౌ ప్రహృత్య పూర్వవత్పరిషిచ్య పుణ్యాహంవాచయేత్.

ఆనన్దాద్యధికరణ. న. ఉత్తరమీమాంసాయాం తృతీయాధ్యాయస్య తృతీయపాదే సప్తమాధికరణమ్. తత్ర శఙ్కరమతే సూత్రాణి. ఆనన్దాదయః ప్రధానస్య. ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తి రుపచయాపచయౌ హి భేదే - ఇతరే త్వర్థసామాన్యాత్ - ఇతి త్రీణి. రామానుజమతేతు, ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్ । ఆత్మశ

ణ్వాచ్చ. ఆత్మగృహీతిరితరవదుత్తరాత్. అన్వయాదితి చేత్స్యాదవధారణాత్. ఇతిసూత్రైస్సహ సఙ్గచ్ఛతే. మధ్వమతేతు ఆనన్దాదయః ప్రధానస్యేత్యేకమేవ.

బ్రహ్మప్రతిపాదనపరాసు శ్రుతిషు ఆనన్దస్వరూపత్వం విజ్ఞానఘనత్వం సర్వగతత్వం సర్వాత్మత్వమిత్యేవమాదయో బ్రహ్మణో ధర్మాః క్వచిత్క్వచిచ్ఛ్రూయన్తే, తేషు సంశయః. కిమానన్దాదయో బ్రహ్మధర్మా యావన్తో యత్ర శ్రూయన్తే తావన్త ఏవ తత్ర ప్రతిపత్తవ్యాః, కిం వా సర్వే సర్వత్రేతి. తత్ర యథాశ్రుతవిభాగ ఏవేతి పూర్వః పక్షః. బ్రహ్మణో ధర్మాస్సర్వే సర్వత్ర ప్రతిపత్తవ్యాః. సర్వత్రాపి తదేవైకం ప్రధానం విశేష్యం బ్రహ్మ నభిద్యతే. తస్మాత్సార్వత్రికత్వం బ్రహ్మధర్మాణామితి రాద్ధాన్తః— సూత్రార్థస్తు ఆనన్దాదయః ప్రధానస్య. ప్రధానస్య బ్రహ్మణో ధర్మా ఆనన్దాదయస్సర్వత్ర ప్రతిపత్తవ్యాః— ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయౌ హి భేదే. తైత్తిరీయకే ఆనన్దమయమాత్మానం ప్రక్రమ్య తస్య ప్రియమేవ శిరః। మోదో దక్షిణః పక్షః। ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః। ఆనన్ద ఆత్మా। బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేత్యామ్నాతానాం ప్రియశిరస్త్వాదీనాం ధర్మాణాం సర్వత్రాప్రాప్తిః- ఉపచయాపచయౌ హి భేదే సతి సంభవతః- ప్రియశిరస్త్వాదయస్తు పరస్పరాపేక్షయా చ ఉపచితాపచితరూపా ఉపలభ్యన్తే. పుత్రాదిదర్శనసుఖం ప్రియం, తద్వార్తాదినా మోదః, తస్య విద్యాద్యతిశయేన ప్రమోద ఇత్యేవమాన్తరతమ్యదర్శనాత్— ఇతరే త్వర్థసామాన్యాత్- ఇతరే త్వానన్దత్వాదయో ధర్మా బ్రహ్మస్వరూపప్రతిపాదనాయ వచ్యమానా అర్థసామాన్యాత్ ప్రతిపాద్యస్య బ్రహ్మణో ధర్మిణ ఏకత్వాత్ సర్వే సర్వత్ర ప్రతీయేరన్. ఇతి శఙ్కరమతే.

జ్ఞానానన్దామలత్వానన్తత్వసత్యత్వరూపాః స్వరూపగుణాః సర్వాసు విద్యాసూపసంహర్తవ్యా ఇతి సంశయః- నోపసంహర్తవ్యాః- మానాభావాత్- అసంఖ్యత్వేనాశక్యత్వాచ్చేతి పూర్వః పక్షః- జ్ఞానానన్దాదీనాం బ్రహ్మస్వరూపనిరూపకగుణత్వేన తైర్వినా బ్రహ్మస్వరూపానుసన్ధానానుపపత్తేః సర్వాసూపసంహర్తవ్యా ఇతి రాద్ధాన్తః —సూత్రార్థస్తు ఆనన్దాదయః ప్రధానస్య-ఆనన్దాదయో గుణాస్సర్వాసూపసంహర్తవ్యాః- ప్రధానస్య గుణినో బ్రహ్మణస్సర్వత్రాభేదాత్— ప్రియశిరస్త్వాద్యప్రాప్తిరుపచయాపచయౌ హి భేదే. ఆనన్దాదీనాం ప్రాప్తావపి ప్రియశిరస్త్వాదీనామప్రాప్తిః- తేషాం బ్రహ్మస్వరూపగుణత్వాభావాత్- బ్రహ్మణశ్శిరః పక్షాదిభేదస్య రూపకే సతి బ్రహ్మణ ఉపచయాపచయౌ ప్రసజ్యేయా-తామ్— ఇతరే త్వర్థసామాన్యాత్- ఇతరే ఆనన్దాదయః అర్థసామాన్యాత్ బ్రహ్మస్వరూపసామాన్యాత్ సర్వాస్వనువర్తన్తే— ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభావాత్- ప్రియశిరస్త్వాదీనామభిధానం తు ఆధ్యానార్థమ్- ప్రయోజనాభావాత్, ప్రయోజనాన్తరాభావాత్— ఆత్మశబ్దాచ్చ- అన్యోన్తర ఆత్మానన్దమయ ఇత్యాత్మశబ్దాచ్చ ప్రియశిరస్త్వాదయో న బ్రహ్మస్వరూపధర్మాః- శిరః పక్షాదయో హి నాత్మధర్మాః— ఆత్మగృహీతిరితరవదుత్తరాత్ -అన్యోన్తర ఆత్మేత్యాత్మశబ్దేన పరమాత్మన ఏవ గృహీతిః గ్రహణమ్ - ఇతరవత్ - ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీదిత్యాదివత్ - ఉత్తరాత్ సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి వాక్యాత్— అన్వయాదితి చేత్స్యాదవధారణాత్- పూర్వేషు అన్యోన్తర ఆత్మా ప్రాణమయ ఇత్యాదిషు వాక్యేషు అనాత్మన్యప్యాత్మశబ్దస్యాన్వయాత్ కథముత్తరవాక్యే నిర్ణయ ఇతి చేత్ -తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇతి ప్రకృతస్యాత్మన ఏవ ప్రాణమయాదిష్వానన్దమయపర్యన్తేషు ఆత్మశబ్దేనావధారణాత్ స్యాదేవ నిర్ణయః ఇతి రామానుజమతే.

సర్వేషాం ముముక్షూణాముపాస్య గుణాస్సన్తి న వేతి సంశయః- న సన్తీతి పూర్వః పక్షః-ఆనన్దజ్ఞానం సదాత్మేత్యేతే ఉపాస్యా ఏవ- సచ్చిదానన్ద ఆత్మేతి బ్రహ్మోపాసా వినిశ్చితా। సర్వైశ్చ ముముక్షూణాం ఫలం సామ్యదపేక్షితమితి బ్రహ్మతర్కవచనాత్ ఇతి రాద్ధాన్తః—సూత్రార్థః - ప్రధానస్య ఫలస్య మోక్షస్యార్థే ఆనన్దాదయః ఆనన్దజ్ఞానం సదాత్మేత్యేతే ఉపాస్యా ఏవ -ఇతి మధ్వమతే -

ఆనన్దార్ణవ -పు -జ్యౌతిషే యోగవిశేషః- పాపగ్రహాణాం విలగ్నే శుభగ్రహైస్సంవృత్తే మూలత్రికోణేవా సన్త్వేతస్య యోగ ఆనన్దార్ణవ ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆనన్దిత- త్రి-సంతోషితః.

ఆనన్దిదేవ- పు- ధర్మశాస్త్రనిబన్ధనకారవిశేషః తస్య గ్రన్థః స్మృతికౌస్తుభః.

ఆనభ్ర- ధా- అభ్ర- అస్య లిట్రూపమ్- ఉ- ఆనభ్ర.

ఆనమ్- ధా- ఆఙ్- నమ్- ఉ- ఆనమతి- ఆనమ్యతే.

ఆనమయ్- ధా- ఆఙ్- నమయ్- ఉ- ఆనమయతి.

ఆనమ్బ- ధా- అబి- అస్య లిట్రూపమ్- ఉ- ఆనమ్బే.

ఆనమ్భ- ధా- అభి- అస్య లిట్రూపమ్- ఉ- ఆనమ్భే.

ఆనయ్- ధా- అని- అస్య గుణే హేతౌ వణిచా రూపమ్- ఉ- ఆనయతి—ఆఙ్- నయ్- ఉ- ఆనయతి-

ఆనయ- (ఆఙ్- ణీఞ్- అచ్) పు- ఉపనయనమ్-

ఆనర్చ- ధా- అర్చ- అస్య లిట్రూపమ్- ఉ- ఆనర్చ-

ఆనర్ఛ- ధా- ఋచ్ఛ- అస్య లిట్రూపమ్- ఉ- ఆనర్ఛ-

ఆనర్జ- ధా- అర్జ- అస్యలిటిరూపమ్- ఉ- ఆనర్జ-
ఆనర్ణ- ధా- ఋణు- అస్యలిటి గుణహేతౌ రూపమ్- ఉ- ఆనర్ణ-
ఆనర్త- ధా- ఋత్- అస్యలిటి గుణ హేతౌ రూపమ్- ఉ ఆనర్త— ఆఙ్- నర్త- ఉ- ఆనర్త్యతే-
ఆనర్త- (ఆఙ్- నృతీ- ఘఞ్) ధూమావిః పు. సూర్యవంశే ఇక్ష్వాకుపుత్రస్య శర్యాతేః పుత్రః- యస్య పుత్రో రేవతః— దేశవిశేషః- యఆనర్తపుత్రేణ రేవతేనాధిష్ఠితః- యత్ర పురీకుశస్థలీ— నృత్యశాలా- స్థానమ్- యుద్ధమ్- జనవిశేషః-
ఆనర్తక- (ఆనర్త- వుఞ్) త్రి. ఆనర్తదేశ జాతాదిః-
ఆనర్తయ్- ధా- ఆఙ్- నర్తయ్ ఉ. ఆనర్తయతి.
ఆనర్తిత. త్రి- ఈషన్నర్తితమ్-
ఆనర్థక్య- (అనర్థక- ష్యఞ్) న- అనర్థకస్య భావః.
ఆనర్ద- ధా- అర్ద- అస్యలిటి రూపమ్- ఉ. ఆనర్ద— ఆఙ్. నర్ద. ఉ- ఆనర్దతి
ఆనర్ధ- ధా. ఋధు. అస్య గుణహేతౌ లిటిరూపమ్-ఉ ఆనర్ధ-
ఆనర్ఫ- ధా ఋఫ- అస్య గుణహేతౌ లిటి రూపమ్-ఉ. ఆనర్ఫ-
ఆనర్బ- ధా- అర్బ- అస్య లిటి రూపమ్- ఉ- ఆనర్బ-
ఆనర్వ- ధా- అర్వ- అస్యలిటి రూపమ్- ఉ- ఆనర్వ-
ఆనర్ష- ధా- ఋషీ- అస్య గుణహేతౌ లిటి రూపమ్- ఉ- ఆనర్ష-
ఆనర్హ- ధా- అర్హ. అస్య లిటి రూపమ్. ఉ. ఆనర్హ.
ఆనశ- ధా- అశూ- అస్య లిటి రూపమ్- ఉ- ఆనశ-
ఆనష- ధా. అషూ- అస్య లిటి రూపమ్- ఉ- ఆనష-
ఆనహ- ధా- ఆఙ్- నహ- ఉ- ఆనహ్యతి-
ఆనంహ- ధా అహి- అస్య లిటిరూపమ్- ఉ ఆనంహ-
ఆనాఖ్య- ధా- ఆఖి- అస్యలిటి రూపమ్- ఉ ఆనాఖ్య-
ఆనామ్య- [ఆఙ్- నము- ణ్యత్] త్రి- అభిభవనీయమ్- ఆత్మానం ప్రతిశేషీకర్తవ్యః-
ఆనాయ్ ధా- ఆఙ్- నాయ్ ఉ- ఆనాయ్యతే-
ఆనాయ- [ఆఙ్- ణీఞ్- ఘఞ్] పు- జాలమ్- మత్స్యజాలమ్-
ఆనాయయ్- ధా- ఆఙ్- నాయయ్- ఉ- ఆనాయయతి-
ఆనాయ్య- [ఆఙ్- ణీఞ్- ణ్యత్] పు- దక్షిణాగ్నివిశేషః- యో గార్హపత్యాదానీయతే-
ఆనాహ- ధా- ఆఙ్- నాహ- ఉ- ఆనాహ్యతే-
ఆనాహ- [ఆఙ్- ణహ- ఘఞ్] పు- రోగవిశేషః- తత్పర్యాయాః విష్టమ్భః- విబన్ధ- మలబన్ధన— ఊర్ధ్వాధోవాతనిరోధేన జఠరే స్ఫాటోసం స్పాతవేదన మాధ్మాన మానాహ ఇతి తల్లక్షణం భావ టోక్తమ్- ఆమం శకృద్వా నిచితం విఒణేన వాతేన ...
ద్ధం (యథాస్వం న ప్రవర్తతే చే ధానాహ ఇతి ...లక్షణమ్, ఆమజన్య ఆనాహరోగస్య పక్వః, పురీషజన్యస్య శ్వాసరోగస్య శ్చత్రతద్బ్వివిస్మంద మాధవకరాద్యుక్తమ్- ఆనాహరోగస్య పక్వ ప్రత్యానాహ ఇత్యుక్త ఇ ... శాస్త్రకరః తత్ర తృషా, ప్రతిశ్యాయః, శిరోవిదాహః, ఆమాశయే శూలమ్, గురుత్వమ్, హృదయరస్తమ్భః, ఉద్గారవిఘాతశ్చ ఆనాహరోగస్య పక్వస్య తస్య లక్షణమ్ కటిపృష్ఠరోగ స్తబ్ధతా, మూత్రపురీష యోర్ప్రవృత్తిః, శూలః, మూర్ఛా, పురీషవమనమ్, శోథః, అలసకోక్తాని ఆధ్మానవాపనలాభావీనిచ, పశ్వాత్ రోగస్య పక్వస్య తస్య లక్షణమ్— తచ్చికిత్సాయాం రోగాః- ద్విపతుకవిష్ఠాగాగ ... శాహారితకీగుటికా, పక్వకాంమూర్ణమ్, హింగ్వాదిచూర్ణమ్, యవానీ ఖాణ్డవమూర్ణమ్, చన్ద్రప్రభా, చాఙ్గేరీఘృతం, గుల్మచికిత్సాయాం రోగాః-
ఆనాహయ్- ధా- ఆఙ్- నాహయ్- ఉ- ఆనాహయతి-
ఆనాహ్య (ఆఙ్-ణహ. ణ్యత్) పు- ఉపసమ్-
ఆని- ధా- అన- ణిచ్- అస్య రూపాణి- ఆనయమ్- గుణహేతౌ నపరాదౌ- అర- అనిడాద్యర్ధధాతుకేనిష్ఠాయాం చ. ఆన్- చజి. ర్థ ఆనినయిపఃసన్నన్తమ్— గౌన్నర్తస్నేప దోత్సాహైకవచన స్యాదేశ ఆదాగమవిశిష్టః. శ త్రిఘా- కేవల శ్నవిశిష్ట శ్నవిశిష్టశ్చ తత్ర లగ్నకరణా చ్ఛలవికరణాచ్చ కేవలః. క్రమేణోదాహరణాని. ఆనాని. జహానాని. భవాని. భవాని— ఉపసర్గస్థా న్నిమిత్తాత్పరస్యలోడాదేశస్య ఆనిత్యస్య నస్య ణత్వం భవతి. ౮౹౪౹ సూ౹౹ ఆనిలోట్. ఉ- ప్రభవాణి.
ఆనిచేయ [శార్ఙ్గరవాదిః-] పు. అనిచేయస్యాపత్యమ్-
ఆనిచేయీ- (అనిచేయ- జీష్-] స్త్రీ- అనిచేయస్యాపత్యం స్త్రీ-.
ఆనితాన్త్య [అనితాన్త- ణ్య] అక్లీ- అనితాన్తస్యాపత్యమ్
ఆనిధేయ- శార్ఙ్గరవాదిః- అక్లీ- అనిధేయస్యాపత్యమ్-
ఆనిధేయీ- [అనిధేయ- జీష్] స్త్రీ అనిధేయస్యాపత్యం స్త్రీ
ఆనినత్- ధా- అట్- అనత్- ఉ ఆనినత్-
ఆనినయిష- ధా- ఆనినయిష- అస్యరూపమ్- ఉ- ఆనినయిషతి-
ఆనినయిష- ధా- ఆని- సన్-
ఆనినాయ్- ధా- ఆఙ్- నినాయ్ ఉ- ఆనినాయ్-
ఆనినిష- ధా- అట్ అనిని ష- ఉ- ఆనినిషతి-
ఆనినీష- ధా- ఆఙ్- నినీష- ఉ- ఆనినీషతి-
ఆనిక్ష్య- ధా- ఆఙ్- నిక్ష్య- ఉ- ఆనిక్ష్యతి-
ఆనిరుద్ధ- [అనిరుద్ధ- అణ్] అక్లీ- అనిరుద్ధస్యాపత్యమ్-
ఆనిలీ. స్త్రీ- స్వాతిః-
ఆనీ- ధా- ఆఙ్- ణీఞ్- ఉ- ఆనీయతే-

ఆనీక- పు- యదువంశే వసుదేవానుజ స్యానీకస్య ద్వితీయః పుత్రః-
ఆనీత- కృతాదిః-(ఆఙ్- ణీఞ్- క్త) త్రి- ఆగమితః-
ఆనీల- (ఆఙ్- నీల) త్రి- కృష్ణవర్ణమ్- సమన్తాన్నీలమ్
ఆను- ధా- అక్- ణు- ఉ- ఆనుతే— ఉణాదే రానుకః రూపమ్- ఉ- కృశానుః-
ఆనుక్- వ్యాకరణే ఆగమవిశేషః- ఆన్ రూపః- సచ జీష్ సంని యోగేన ఇన్ద్రాదిశబ్దానా మన్తాగమో భవతి- సూ|| ౪|| ౧|| ౪౯|| ఇన్ద్రవరుణభవశర్వరుద్ర మృడ హిమారణ్యయవయవన మాతులాచార్యాణా మానుక్- తత్ర ఇన్ద్రవరుణ భవ శర్వరుద్ర మృడ మాతు లాచార్యాణాం పుంయోగే- ఉ- ఇన్ద్రాణీత్యాది- ఆచార్యశబ్ద స్యాస్య ణత్వాభావశ్చ ఉ- ఆచార్యానీ- హిమారణ్యశబ్దయో ర్మహత్త్వే ఆనుక్ జీష్ చ- ఉ- హిమానీ- అరణ్యానీ- యవశబ్దాద్దోషే జీష ఆనుక్చ- ఉ- యవానీ- యవనశబ్దా ల్లిప్యామ్- ఉ- యవనానీ- అర్య క్షత్రియాభ్యాం స్వార్థే ఆను క్జీష్ చ- ఉ- అర్యాణీ- అర్యా- క్షత్రియాణీ- క్షత్రియా-
ఆనుకల్పిక- (అనుకల్ప- ఠక్) త్రి- అనుకల్ప మధీతే యస్సః-
ఆనుకూలిక- (అనుకూల- ఠక్) త్రి- అనుకూలం వర్తమానః తత్పర్యాయః- ఆన్వీపిక-
ఆనుకూల్య- (అనుకూల- ష్యఞ్) న- అనుకూలస్య భావః-
ఆనుగఙ్గ్య- (అనుగఙ్గ- ఞ్య) త్రి- అనుగఙ్గం భవః-
ఆనుగతిక- (అనుగత- ఠక్) త్రి- అనుగతేన నిర్వృత్తః-
ఆనుగాదిక- (అనుగాదిన్- ఠక్) త్రి- అనుగాదీ.
ఆనుగుణిక- (అనుగుణ- ఠక్) త్రి- అనుగుణ మధీతే యస్సః-
ఆనుగ్రామిక- (అనుగ్రామ- ఠక్) త్రి- అనుగ్రామం భవః.
ఆనుచారక- (అనుచారక- అణ్) త్రి- అనుచారకస్యధర్మ్యమ్.
ఆనుజనీన- (అనుజన- ఖఞ్) త్రి- అనుజనం సాధుః-
ఆనుజావర- (అనుజావర- అణ్- (వేదే) అత్యన్తనికృష్టః- అనుజాద వ్యవరఇవ వర్తమానః.
ఆనుత- (అక్- ణు- క్త) త్రి- ఈషత్ సమన్తాద్వా నుతః- తన్నామా కశ్చిత్.
ఆనుతాయన- (ఆనుతి- ఫక్) అక్లీ- ఆనుతే రపత్యమ్-
ఆనుతి- తౌల్వల్యాదిః పు- ఆనుత స్యాపత్యమ్- తత్పుత్ర ఆనుతాయనః-
ఆనుతిల్య- (అనుతిల- ఞ్య) త్రి- అనుతిలం భవః-
ఆనుదృష్టినేయ- (అనుదృష్టి- ఢక్) అక్లీ- అనుదృష్టే రపత్యమ్-
ఆనునావయిష- ధా- అక్- నునావయిష- ఉ- ఆనునావయిషతి-
ఆనునాశ్య- (అనునాశ- ఞ్య) న- దేశ విశేషః-
ఆనునాసిక్య (అనునాసిక- ష్యఞ్) అప- అనునాసికస్యభావః-
ఆనునూష- ధా- అక్- నునూష- ఉ- ఆనునూషతి-
ఆనుపథ్య (అనుపథ- ఞ్య) త్రి- అనుపథం భవః-
ఆనుపది- (అనుపద- ఇఞ్) పు- అనుపద స్యాపత్యమ్- బహుత్వే ఆనుపదయః, అనుపదాః-
ఆనుపదిక- [అనుపద ఠక్] త్రి- అనుపదం ధావతి యస్సః- అనుపద మధీతే యస్సః- అనుపదం గచ్ఛతి యస్సః
ఆనుపద్య- (అనుపద- ఞ్య) త్రి- అనుపదం భవః-
ఆనుపూయ్య- (అనుపూయ- ఞ్య) త్రి- అనుపూయం భవః
ఆనుపూర్వీ (ఆనుపూర్వ్య- జీష్) స్త్రీ- అనుక్రమః-
ఆనుపూర్వ్య (అనుపూర్వ- ష్యఞ్) న- అనుక్రమః- తత్పర్యాయాః- ఆనుపూర్వీ- అనుక్రమ- ఆవృత్- పరిపాటిః— ఆనుపూర్వ్యే ఽర్థే వర్తమాన మవ్యయం సుబన్తేన సహ సమస్యతే- సోఽవ్యయీభావః- ఉ- జ్యేష్ఠస్యానుపూర్వ్యేణానుజ్యేష్ఠమ్— వర్ణాశ్రమాణాం సమానాక్షరాణా మృత్వశ్రమాణాం నక్షత్రాణాం చ ద్వన్ద్వే ఆనుపూర్వ్యేణ పూర్వనిపాతః- వా|| వర్ణానా మానుపూర్వ్యేణ- ఋతునక్షత్రాణా మానుపూర్వ్యేణ సమానాక్షరాణామ్- ఉ- బ్రాహ్మణ క్షత్రియ విట్శూద్రాః- హేమన్త శిశిర వసన్తాః- కృత్తికా రోహిణ్యౌ- ఆనుపూర్వ్యే ద్వోత్యే ద్విత్వం భవతి- ఉ- మూలే మూలే స్థూలః- అగ్రే అగ్రే సూక్ష్మః-
ఆనుభఙ్గ్య- (అనుభఙ్గ- ఞ్య) త్రి- అనుభఙ్గం భవః-
ఆనుమానిక- (అనుమాన- ఠక్) త్రి- అనుమానగ్రాహ్యమ్.
ఆనుమానికాధికరణ- న- ఉత్తరమీమాంసాయాం ప్రథమాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే ప్రథమాధికరణమ్- తత్ర సూత్రాణి సప్త- ఆనుమానికమప్యేకేషా మితిచేన్న శరీరరూపక విన్యస్త గృహీతే ర్దర్శయతి చ- సూక్ష్మం తు తదర్హత్వాత్- తదధీనత్వా దర్థవత్- జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ- వదతీతిచేన్న ప్రాజ్ఞో హి ప్రకరణాత్- త్రయాణా మేవ చైవ ముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ- మహద్వచ్చ ఇతి- మధ్యమతేతు ప్రకరణాదితి సూత్రం పృథక్- చమసవదవిశేషాదితి సూత్రేణ సహ నవ సూత్రాణి-

కఠవల్లీషు తృతీయవల్ల్యా మామ్నాయతే- ఇన్ద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః। మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మా మహాన్ పరః॥ మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తా త్పురుషః పరః। పురుషా న్న పరం కిఞ్చి త్సా కాష్ఠా సా పరా గతి రితి- అత్రావ్యక్తశబ్దేన సాంఖ్యాభిమతం ప్రధాన మభిధీయతే, ఉతాన్య దితి సంశయః- మహదవ్యక్తపురుషా స్సాంఖ్యశాస్త్రే పరాపరభావేన యథా ప్రసిద్ధా స్తథైవ శ్రుతౌ ప్రత్యభిజ్ఞాయన్తే- తస్మా దవ్యక్తశ

బ్దవాచ్యం ప్రధానమితి పూర్వః పక్షః — పూర్వవాక్యే శరీరాదీన్ రథాదిత్వేన రూపయిత్వా ఆత్మానం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవతు। బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి మనః ప్రగ్రహమేవచ। ఇన్ద్రియాణి హయానాహుర్విషయాంస్తేషు గోచరానితి। తాన్యేవాస్మిన్ ప్రత్యభిజ్ఞాయన్తే, ఇన్ద్రియేభ్యః పరా ఇత్యాదినా। స్మార్త ప్రత్యభిజ్ఞానాదపి శ్రౌతం ప్రత్యభిజ్ఞానం ప్రత్యాసన్నత్వాత్ప్రబలమ్। పూర్వస్మిన్ వాక్యే ఇన్ద్రియాదీనాం పరాణాం నిర్దిష్టత్వేఽప్యాత్మనః పురుషశబ్దేన, బుద్ధిశబ్దేన నిర్దిష్టస్య బుద్ధిమహచ్ఛబ్దాభ్యాం, ఇన్ద్రియార్థమనసామిన్ద్రియవిషయమనశ్శబ్దైశ్చ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, పరిశేషాదవ్యక్తశబ్దేన శరీరముచ్యతే। బుద్ధిర్హి ద్వివిధా। అస్మదాదీనాం బుద్ధిరేకా। తత్కారణభూత హిరణ్యగర్భబుద్ధిరపరా మహచ్ఛబ్దవాచ్యా చ। శరీరస్య స్పష్టత్వేఽపి కారణావస్థాపన్నస్య సూక్ష్మత్వేనావ్యక్తత్వాదవ్యక్తశబ్దార్హత్వాత్। తస్మాదవ్యక్తశబ్దవాచ్యం శరీరమితి రాద్ధాన్తః। శఙ్కరమతే।

రామానుజమతేఽపి తత్రైవ వాక్యే కిం సాంఖ్యోక్తం ప్రధానమవ్యక్తశబ్దాభిధేయమ్, ఉత నేతి సంశయః। ప్రధానమితి పూర్వః పక్షః। మహతః పరమవ్యక్తమిత్యాది తత్ప్రక్రియా ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, పురుషాన్న పరం కించిదితి పఞ్చవింశక పురుషాతిరిక్త తత్త్వనిషేధాచ్చ — రాద్ధాన్తస్తు, నావ్యక్తశబ్దేన ప్రధానమభిగృహ్యతే। పూర్వత్ర ఆత్మానం రథినం విద్ధీత్యాదినా ఉపాసననిర్వృత్తయే వశ్యేన్ద్రియత్వోపాదనాయ ఆత్మ శరీర బుద్ధి మన ఇన్ద్రియవిషయా రథి రథ సారథి ప్రగ్రహ హయ గోచరత్వేన నిరూపితాః। తేషు వశీకార్యత్వే పరా ఇన్ద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా ఇత్యాదినోచ్యన్తే। తత్రేన్ద్రియాదయస్స్వశబ్దైరేవ గృహ్యన్తే। రథత్వేన నిరూపితం శరీరమిహావ్యక్తపరిణామత్వేనావ్యక్తశబ్దేన గృహ్యత ఇతి నేహ తన్త్రప్రక్రియా ప్రత్యభిజ్ఞానగన్ధః। అవ్యక్తాత్పురుషః పర ఇతి న పఞ్చవింశకః। అపితు ప్రాప్యః పరమాత్మాన్తర్యామితయా ఉపాసనస్యోపాయభూత ఇతి స ఇహ వశీకార్యకాష్ఠాత్వేన పురుషాన్న పరం కించిదిత్యుక్త ఇతి।

మధ్వమతే తు తత్తు సమన్వయాదితి సూత్రే సర్వశబ్దానాం పరమాత్మపరత్వముక్తమ్। సర్వాన్తర్గతావ్యక్తాదిశబ్దైః కాశ్చిదుచ్యతే మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః। యోనిమన్యే ప్రపద్యన్తే శరీరత్వాయ దేహినః। స్థాణుమన్యేఽనుసంయన్తి యథాకర్మ యథాశ్రుతమ్। జీవా ఏవ తు కూటస్థిన ఇతి। తదవ్యక్తజీవాదిపదవాచ్యం విష్ణురన్యద్వేతి సందేహః। ప్రధానాద్యేవావ్యక్తాదిపదవాచ్యమ్। ప్రసిద్ధేః। తత్ర శుద్ధానాం పురుషాపరత్వే మహత్పరత్వాదీనాం తత్రైవోపపత్తేశ్చేతి పూర్వపక్షః — పరమాత్మైవావ్యక్తాదిశబ్దవాచ్యః। యథా శరీరం పురుషతన్త్రం తథా పరమాత్మతన్త్రత్వేన శరీరసమే ప్రధానాదౌ పరమాత్మనో విన్యస్తతయా తత్సంబన్ధేన తత్రాపి శబ్దప్రవృత్తావప్యవ్యక్తాదిశబ్దానాం విష్ణువాచకత్వస్యైవ ముఖ్యత్వాదితి రాద్ధాన్తః।

అథ సూత్రార్థః। ఆనుమానికమప్యేకేషామితి చేన్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతి చ। అనుమాననిరూపితమపి ప్రధానమేకేషాం శాఖినాం శబ్దవదుపలభ్యతే। ఇతి చేన్నైతదేవమ్। శరీరస్య రథరూపకవిన్యస్తస్యావ్యక్తశబ్దేన పరిగ్రహణాత్ తథా హ్యనన్తరాతీతో గ్రన్థః ఆత్మశరీరాదీనాం రథిరథాదిక్లృప్తిం దర్శయతి। ఆత్మానం రథినం విద్ధీత్యాదిః — సూక్ష్మంతు తదర్హత్వాత్। సూక్ష్మం త్విహ కారణాత్మనా శరీరం వివక్ష్యతే। సూక్ష్మస్యావ్యక్తశబ్దార్హత్వాత్ — తదధీనత్వాదర్థవత్। నహి తేన వినా పరమేశ్వరస్య స్రష్టృత్వం సిధ్యతి — జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ। జ్ఞేయత్వేన చ సాంఖ్యైః ప్రధానం స్మర్యతే। నచేదమిహావ్యక్తం జ్ఞేయత్వేనోచ్యతే — వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞో హి ప్రకరణాత్। అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథాఽరసం నిత్యమగన్ధవచ్చ యత్। అనాద్యనన్తం మహతః పరం ధ్రువం నిచాయ్య తన్మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి శ్రుతిః ప్రధానం జ్ఞేయత్వేన వదతీతి చేన్న। నేహ ప్రధానం నిచాయ్యత్వేన నిర్దిష్టమ్। ప్రాజ్ఞో హీహ పరమాత్మా నిచాయ్యత్వేన నిర్దిష్ట ఇతి గమ్యతే। ప్రకరణాత్। ప్రాజ్ఞస్య హి ప్రకరణం, పురుషాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిరిత్యాది దర్శనాత్ — త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ। కించ త్రయాణామగ్ని జీవ పరమాత్మనామస్మిన్ గ్రన్థే కఠవల్లీషు వరప్రదానసామర్థ్యాద్వక్తవ్యతయోపన్యాసో దృశ్యతే। తద్విషయక ఏవ ప్రశ్నః। స త్వమగ్నిం స్వర్గ్యమధ్యేషి మృత్యో ప్రబ్రూహి త్వం శ్రద్దధానాయ మహ్యమిత్యగ్నివిషయః। యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్యేఽస్తీత్యేకే నాయమస్తీతి చైకే। ఏతద్విద్యామనుశిష్టస్త్వయాహం వరాణామేష వరస్తృతీయ ఇతి జీవవిషయః। అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్। అన్యత్ర భూతాచ్చ భవ్యాచ్చ యత్తత్పశ్యసి తద్వదేతి పరమాత్మవిషయః। ... మగ్నిం లిమూనా

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము

చ తస్మిన్ (శ్రూ ఇష్టకా యావతీర్వా యథా వే త్యగ్నివిషయప్రశ్నః- హన్త త ఇదం ప్రవక్ష్యామి గుహ్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్| యథా చ మరణం ప్రాప్య ఆత్మా భవతి గౌతమ- యోనిమన్యే ప్రపద్యన్తే శరీరత్వాయ దేహినః| స్థాణుమన్యేఽనుసంయన్తి యథాకర్మ యథాశ్రుతమితి జీవవిషయప్రశ్నః- నజాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిదిత్యాదిబహుప్రపఞ్చం పరమాత్మవిషయమ్— మహద్వచ్చ. యథా మహచ్ఛబ్దః సాంఖ్యైః సత్తామాత్రే ప్రథమజే ప్రయుక్తో న తమేవ వైదికే ప్రయోగేఽభిధత్తే, బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పరః, మహాన్తం విభుమాత్మానం, వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమిత్యేవమాదౌ- తథాఽవ్యక్తశబ్దోఽపి న వైదికే ప్రయోగే ప్రధానమభిధాతుమర్హతి- ఇతి శంకరమతే-

ఆనుమానికమప్యేకేషామితి చేన్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతి చ. ఏకేషాం కఠానాం శాఖాయామానుమానికం ప్రధానం జగత్కారణత్వేన మహతః పరమవ్యక్తమిత్యామ్నాయత ఇతి చేత్- తన్న. అవ్యక్తశబ్దేన శరీరాఖ్యరూపకవిన్యస్తగృహీతేః. పూర్వత్రాత్మాదిషు రథిరథాదిరూపకవిన్యస్తేషు రథత్వేన నిరూపితస్య శరీరస్యాత్రావ్యక్తశబ్దేన గృహీతేరిత్యర్థః. అతో వశీకార్యత్వేన పరా ఇహోచ్యన్తే. దర్శయతి చ తదేవ శ్రుతిః- యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞ ఇత్యాదినా— సూక్ష్మం తు తదర్హత్వాత్. తుశబ్దోఽవధారణే. సూక్ష్మమవ్యక్తమేవావస్థాన్తరాపన్నం శరీరం భవతి. తదవస్థస్యైవ కార్యార్హత్వాత్— తదధీనత్వాదర్థవత్. అన్తర్యామిరూపేణావస్థితపురుషాధీనత్వాత్ ప్రాత్మానికం సర్వం రథిత్వాద్యుపపాదితమర్థవత్ ప్రయోజనవత్ భవతి. యద్వా పరమపురుషశరీరతయా తదధీనత్వాద్భూతసూక్ష్మమవ్యాకృతమర్థవత్— జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ. న హ్యవ్యక్తమిహ జ్ఞేయత్వేనోక్తం. వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞవిజ్ఞానాద్ధి సాంఖ్యప్రక్రియా— వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞో హి ప్రకరణాత్. అశబ్దమస్పర్శమిత్యుపక్రమ్య మహతః పరం ధ్రువం నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి ప్రధానస్య జ్ఞేయత్వమనన్తరమేవ వదతీయం శ్రుతిరితి చేన్న. అశబ్దమస్పర్శమిత్యాదినా ప్రాజ్ఞః పురుష ఏవాత్రోచ్యతే. సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్, ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా న ప్రకాశత ఇతి ప్రాజ్ఞస్యైవ ప్రకృతత్వాత్— త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ. అస్మిన్ ప్రకరణే యేయం ప్రేతే విచికిత్సా మనుష్య ఇత్యారభ్య సమాప్తేరుపాస్యోపాసనోపాసకానాం త్రయాణామేవ చైవం జ్ఞే

యత్వేనోపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ దృశ్యతే. న ప్రధానాదేస్తాన్త్రికస్య— మహద్వచ్చ- యథా బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పర ఇత్యాత్మశబ్దసామానాధికరణ్యాన్న వాచ్యత్వేన తాన్త్రికం మహత్తత్త్వం గృహ్యతే, ఏవమవ్యక్తశబ్దేనాపి న తాన్త్రికం ప్రధానమ్- ఇతి రామానుజమతే-

ఆనుమానికమప్యేకేషామితి చేన్న శరీరరూపకవిన్యస్తగృహీతేర్దర్శయతి చ- అవ్యక్తాత్తు పురుషః పర ఇతి సాంఖ్యానుమానపరికల్పితం ప్రధానమప్యేకేషాం శాఖినాముచ్యత ఇతి చేన్న- తస్యైవ పారతన్త్ర్యాచ్ఛరీరరూపకే శరీరసమే అవ్యక్తే విన్యస్తస్య పరమాత్మన ఏవావ్యక్తశబ్దేన గృహీతేః. తచ్ఛరీరరూపత్వాదితరస్య వ్యవస్థితౌ తు శ్రుత్యైనాభ్యపిహితం యహానీదితి దర్శయతి. అవ్యక్తమచలం శాన్తం నిష్కలం నిష్క్రియం పరమ్| యో వద తమాత్మానం సంశయాద్విముచ్యత ఇతి పిప్పలాదశాఖాయామ్. అక్షరం బ్రహ్మ పరమమిత్యుక్త్వా అవ్యక్తోఽక్షర ఉచ్యత ఇతి వచనాచ్చ— సూక్ష్మం తు తదర్హత్వాత్. సూక్ష్మమేవావ్యక్తశబ్దేనోచ్యతే- తద్ధ్యవ్యక్తతామర్హతి. సూక్ష్మత్వం చ ముఖ్యం తస్యైవ విష్ణోః— తదధీనత్వాదర్థవత్- తదధీనత్వాద్వ్యక్తాదీనాం తస్యైవావ్యక్తస్య పారతన్త్ర్యకమర్థవత్- తస్య భగవదధీనత్వాత్— జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ- అన్యస్యావాచ్యత్వం యుజ్యతే— వదతీతి చేన్న ప్రాజ్ఞో హి- అనాద్యనన్తం మహతః పరం ధ్రువం నిచాయ్య తం మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యత ఇతి జ్ఞేయత్వం వదతీతి చేన్న- ప్రాజ్ఞః పరమాత్మా హి తత్రోచ్యతే— ప్రకరణాత్. సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమితి తస్య హి తత్ప్రకరణమ్— త్రయాణామేవ చైవముపన్యాసః ప్రశ్నశ్చ. త్రయాణామేవ పితృప్రసాదనస్య స్వర్గ్యాగ్నేః పరమాత్మనామేవ ప్రశ్న ఉపన్యాసశ్చ- అవిజ్ఞాతప్రార్థనం చ ప్రశ్న ఇత్యభిధీయత ఇతి వచనాన్న విరోధః— మహద్వచ్చ- యథా మహచ్ఛబ్దో మహత్తత్త్వే ప్రసిద్ధోఽపి పరమమహత్త్వాత్పరమాత్మన్యేవ ముఖ్య ఏవమితరేఽపి— చమసవదవిశేషాత్- యథా చమసశబ్దోఽన్యత్ర ప్రసిద్ధోఽపీదం తచ్ఛిర ఏష హ్యర్వాగ్బిలశ్చమస ఊర్ధ్వబుధ్న ఇతి శ్రుతే శిరోవాచకః, ఏవమవ్యక్తాదిశబ్దాః అన్యత్ర ప్రసిద్ధా అపి నామాని సర్వాణీతి శ్రుతేః పరమాత్మాభిధాయకా ఏవ. అవిశేషాచ్ఛ్రుతేః- ఇతి మధ్వమతే-

ఆనుమాన్య. (అనుమాన-ష్య) త్రి. అనుమానం భవః-

ఆనుయవ్య. (అనుయవ-ష్య) త్రి. అనుయవం భవః-

ఆనుయూప్య. (అనుయూప-ష్య) త్రి. అనుయూపం భ

పతి.
ఆనురథ్య- (అనురథ- ష్య) త్రి- అనురథం భవః
ఆనురాహతాయన- (అనురాహతి-ఫక్) అక్లీ-అనురాహతే రపత్యమ్
ఆనురాహతి-శౌల్వ గ్యాః-(అనురహత్-ఇఞ్) అక్లీ.అనురహతో పత్యమ్
ఆనురోహతాయన-(అనురోహతి-ఫక్)అక్లీ.అనురోహతే రపత్యమ్
ఆనురోహతి-శౌల్వ గ్యాః- (అనురోహత్- ఇఞ్)అక్లీ. అనురోహతో పత్యమ్
ఆనులక్ష్యక- (అనులక్ష్య-ఠక్) త్రి- అనులక్ష్య మధీతే వేదవా య స్సః
ఆనులేపిక- (అనులేపికా అణ్) త్రి. అనులేపికాయాః ధర్మ్యమ్-
ఆనులోమి-(అనులోమ- ఇఞ్) (అనులోమన్- ఇఞ్) అక్లీ- అనులోమస్యాను లోమ్నో వా అపత్యమ్-బహుత్వే ఆనులోమయః, అనులోమాః వా.
ఆనులోమిక-(అనులోమ. ఠక్) త్రి. అనులోమం వ ర్తతే యస్సః
ఆనులోమ్య (అనులోమ- ష్యఞ్) అపు- అనులోమస్య భావః. అనుకూల్యమ్. పరచిత్తానుసరణమ్-ఆ రాధ్య చిత్తాను వర్తనమ్.
ఆనువంశ్య-(అనువంశ- ష్య) త్రి. అనువంశం భవః
ఆనువాక- (అనువాక- అణ్) త్రి. అనువాకస్య ధర్మ్యమ్
ఆనుశతిక.(అనుశతిక- అణ్) త్రి. అనుశతికస్యేదమ్-
ఆనుశాసన (అనుశాసన. అణ్) న. మహాభారతే త్రయోదశం పర్వ. తత్పర్యాయః ఆనుశాసనిక- తత్రావాన్తరపర్వణి ఆనుశాసనికమ్, స్వర్గారోహణికం చ తి ద్వే
ఆనుశాసనిక. [అనుశాసన. ఠక్] న. ఆనుశాసన పర్వ — ఆనుశాసన పర్వణి అవాన్తరపర్వ ప్రక రణమ్
ఆనుషక్- స్వరాః-(ఆఙ్- అను- షఞ్జ- క్విప్) అ. ఆనుపూర్వ్యమ్. అనుమానమ్
ఆనుషఙ్గిక- (అనుషఙ్గ- ఠక్) త్రి.అనుషఙ్గాదాగతమ్ అన్వాయనయశిష్టమ్
ఆనుషణ్డ- (అనుషణ్డ- అణ్) త్రి- అనుషణ్డే జాత ఇత్యాది
ఆనుషణ్డక- (అనుషణ్డ- వుఞ్) త్రి- అనుషణ్డే జాత ఇత్యాదిః మనుష్యః మనుష్యస్థో వా.
ఆనుషట్- (ఆఙ్- అను- షట- క్విప్) అ. ఆనుపూర్వ్యమ్ అనుమానమ్-
ఆనుషుక- (అనుషుక- అణ్) పు- అనుషుకః
ఆనుషూక (అనుషూక- అణ్) త్రి- వ్రీహి స్సోష్ణ్యేషు లూనే ష్వనుష్వేమాలేభ్య ఉత్పన్నా యే వ్రీహయ స్తేభ్యో నిష్పన్నమ్.
ఆనుష్టుభ (అనుష్టుభ్.అణ్.)న. ఆనుష్టుప- (అనుష్టుభ్- అఞ్)అక్లీ-అనుష్టుభోఽపత్యమ్.
ఆనుసంవరణ- (అనుసంవరణ, అణ్) త్రి- అనుసంవరణ దీయతే యత్తత్
ఆనుసాత్య-(అనుసాత- ష్య)త్రి- అనుసాతం భవః,
ఆనుసాంవత్సరిక- (అనుసంవత్సర.అణ్) త్రి. అనుసంవత్సరం దీయతే యత్తత్.
ఆనుసీత్య. (అనుసీత- ష్య) త్రి-అనుసీతంభవః-
ఆనుసీర్య.(అనుసీర. ష్య) త్రి. అనుసీరంభవః
ఆనుసుక. (అనుసూ. ఠక్) త్రి. అనుసూనామకం గ్రన్థ మధీతే వేదవా యస్సః

ఆనుసృష్టి నేయ (అనుసృష్టి. ఢక్)అక్లీ. అనుసృష్టేః పత్యమ్
ఆనుహారతిక (అనుహారత-ఠక్) త్రి. అనుహారేణచర తి యస్సః
ఆన్నృచ. ధా- ఋచ- ఆన్నృక్ష్యేతిలిటి రూపమ్.ఉ ఆన్నృచతుః- — వేదేఆన్నృచైఇత్యస్య ఛన్దసి ప్రథమపురుషబహువచనరూపమ్- ఉ- ఆన్నృచుః.
ఆన్నృజ్ -ధా- ఋజ, అన్య లిటి రూపమ్- ఉ- ఆన్నృజే.
ఆన్నృత్. ధా- ఋతు- అన్య కితి లిటి రూపమ్- ఉ- ఆన్నృతుః. ఆన్నృతే-
ఆన్నృణ్య- (అన్నృణ- ష్యఞ్) అపు. అన్నృణస్య భావః.
ఆన్నృధ్ - ధా. ఋధ్ . అన్య కితి లిటి రూపమ్.
ఆన్నృత. రాజన్యాః- (అన్నృత,ణ) పు. అన్నృతం శీలం య స్య సః.
ఆన్నృతిక-(అన్నృత.వుఞ్)అపు. అన్నృతస్య విషయో దేశః — అన్నృతే నాత్మన పరిశీలితో దేశః
ఆన్నృన్. ధా- ఋను- అన్య కితి లిటి రూపమ్- ఉ.ఆన్నృన తుః-
ఆన్నృఫ- ధా- ఋఫ- అన్య కితి లిటి రూపమ్- ఉ- ఆన్నృఫ తుః- ఇత్యాది.
ఆన్నృమ్ఫ-ధా-ఋమ్ఫ- అన్య లిటి రూపమ్-
ఆన్నృశంస- (అన్నృశంస- అణ్)న- అన్నృశంసస్య భావః.
ఆన్నృశంసి- గహాదిః- (అన్నృశంస- ఇఞ్)అక్లీ- అన్నృశం స స్యాపత్యమ్-
ఆన్నృశంసీయ- (అన్నృశంసి- ఛ) త్రి- అన్నృశంసౌ భవ మిత్యాది-
ఆన్నృశంస్య- (అన్నృశంస- ష్యఞ్) అపు- అన్నృశంసస్య భావః-
ఆన్నృష-ధా- ఋషీ- అన్య కితి లిటి రూపమ్- ఉ- అన్న

పతుః.

ఆనృహ — ధా. వేదే ఆనర్హ ఇత్యస్య లిట్ప్రథమ బహువచనే రూపమ్. ఉ. ఆనృహుః.

ఆనే — ధా. ఆఙ్. నీ. ఉ. ఆనేతిక్.

ఆనేయ — (ఆఙ్ - ణీఞ్ - యత్) త్రి. ఆనేతవ్యః.

ఆనైపుణ్య — (అనిపుణ - ష్యఞ్) అపు. అనిపుణస్య భావః.

ఆనైశ్వర్య — (అనీశ్వర - ష్యఞ్) అపు. అనీశ్వరస్య భావః.

ఆన్త — ధా. (ఆఙ్ - అన్త) ఉ. ఆన్తత్. ఆన్త్యేత్.

ఆన్త — (అమ - క్త) త్రి. అపతః.

ఆన్త్య — ధా. ఆఙ్ - అన్త్య. ఉ. ఆన్త్యయత్.

ఆన్తరతమ్య — (ఆన్తరతమ - ష్యఞ్) అపు. సదృశతమత్వమ్. వ్యాకరణే బహూనా మాదేశానాం ప్రసక్తౌ ఏకస్య ప్రాప్తినియామకమ్. తథాచ సూత్రమ్. ౧।౧।౫౦. స్థానేన్తరతమ ఇతి. ప్రసఙ్గే సతి సదృశతమ ఆదేశస్స్యాదితి తదర్థః. యథా ఉదస్స్థాస్తమ్భ్వోః పూర్వస్యేతి సకారస్య పూర్వసవర్ణో విధీయతే. పూర్వో దకారః. తస్య సవర్ణాః పఞ్చ తథదధన వర్ణాః ప్రాప్తాః. తత్ర స్థానిన స్సకారస్యాఘోషత్వేన సదృశౌ తథ వర్ణౌ. మహాప్రాణత్వేన సదృశౌ థధ వర్ణౌ. సదృశతమస్థకారో భవతి. అత్ర విశేష ఆన్తర్యశబ్దే ద్రష్టవ్యః.

ఆన్త్రాలిక — స. రసవిద్యాయాం యన్త్రవిశేషః. వస్త్రకారాణాం లోహమయీం మూషాం విధాయ కాన్తలోహేన కాలలోహేన వా కణ్ఠాధో ద్వ్యఙ్గులాదధోమధ్యదేశే ద్వ్యఙ్గులం వలయం దద్యాత్. కణ్ఠే చ పిధానాధారకం చిఞ్చాపత్రవిస్తీర్ణం కఙ్కణం విధాయ సశిక్య మన్తరావిష్టం శ్లిష్టసన్ధికం కృత్వా భాణ్డం చ తల్లేపపిహితచ్ఛిద్ర మధోముఖం కృత్వా తత్రివాలుకాపూరయేత్. మూర్ధ్ని నిరుధ్య స్థాలికణ్ఠం విశోష్య పుటాగ్నిం దద్యాత్. ఏవంరూపం యన్త్ర మాన్త్రాలికమిత్యుచ్యతే. అనేన గన్ధకస్య జారణా గర్భద్రుతిశ్చ భవతి.

ఆన్తరిక్ష — స. వైద్యశాస్త్రే క్షేత్రవిశేషః. నానావర్ణం ప్రాయశ్శ్వభ్రంవస్త్రలముచ్చైరూపం తీక్ష్ణజన్తుసహితం క్షేత్రమాన్తరిక్షమ్. తచ్చావనం దేవతాక్షేత్రమిత్యుచ్యతే.

ఆన్తరీప — (అన్తరీప. అణ్) త్రి. అన్తరీపభవః ఇత్యాది.

ఆన్తరీపక — (అన్తరీప. వుఞ్) త్రి. అన్తరీపభవ ఇత్యాది. మనుష్యాస్తత్రస్థా వా.

ఆన్తర్గణిక — (అన్తర్గణ - ఠఞ్) త్రి. గణాన్తర్భవః.

ఆన్తర్గిర — పు. ప్రాచ్యజనపదేషు పరిగణితః.

ఆన్తర్య — [అన్తర - ష్యఞ్] అపు. అన్తరత్వమ్. సాదృశ్యమ్. వ్యాకరణే ఆన్తరతమ్యపరీక్షార్థం జ్ఞాతవ్యం తత్. తచ్చతుర్విధమ్. స్థానకృత మర్థకృతం గుణకృతం ప్రమాణకృతం చేతి — తత్ర స్థానకృతం యథా — దధ్యత్ర. అత్ర ఇకో యణచీతి విధీయమానో యణ్ తాలుస్థానస్య ఇకారస్య తాలుస్థానో యకారః — అర్థకృతం యథా — వాతణ్డ్యయువతిః. అత్ర వాతణ్డ్యశబ్దో వతణ్డస్యాపత్యం స్త్రీతి గోత్రాపత్యే యఞ్. తస్య లుక్ స్త్రియామితి లుక్. శార్ఙ్గరవాదిత్వాన్ఙీన్. వతణ్డీ చాసౌ యువతిశ్చేతి విగ్రహే పోటాయువతిస్తోక కతిపయ గృష్టి ధేను వశా వేహద్బష్కయణీ ప్రవక్తృశ్రోత్రియాధ్యాపకధూర్తైర్జాతిరితి సమాసః. పుంవత్కర్మధారయ జాతీయదేశీయేష్వితి అతిదిశ్యమానః పుంశబ్దో వతణ్డాపత్యవాచీ నో వతణ్డీశబ్దస్య తదపత్యవాచీ వాతణ్డ్యశబ్ద ఏవ భవతి. న తు వతణ్డాదిః — గుణకృతం యథా. వాగ్ఘరిః. అత్ర ఝయో హోన్యతరస్యామితి విధీయమానః పూర్వసవర్ణః ఘోషవతో మహాప్రాణస్య హకారస్య తాదృశ ఏవ ఘకారః — ప్రమాణకృతం యథా. అముమ్. అమూ. అమూన్. అత్ర అదస్శబ్దస్య అమ్ ఔ అస్ ఇత్యేతేషు పరేషు త్యదాదీనామ ఇత్యత్వే కృతే పూర్వరూపవృద్ధిపూర్వసవర్ణదీర్ఘేషు కృతేషు తస్మాచ్ఛసో నః పుంసీతి సకారస్య నకారే చ అవమ్ అవౌ అవాన్ ఇతి స్థితే, అదసోసేర్దాదు దో మ ఇతి సూత్రేణ దకారాత్పరేషామ్ అకారౌకారాకారాణా ముత్వమ్, దకారస్య మకారశ్చ భవతి. ఏవ మద్ర్యక్ ఇత్యాదౌ అకార రేఫయో రుత్వే దకారస్య మకారే చ అముముయఙ్ఙితి భవతి. తథాచ విధీయమాన ఉవర్ణో హ్రస్వవ్యఞ్జనయోః హ్రస్వో దీర్ఘస్య దీర్ఘో భవతి. ప్రమాణత ఆన్తర్యాత్ హ్రస్వవ్యఞ్జనయో ర్మాత్రాసత్త్వాత్ ప్రమాణకృత్వేన సాదృశ్యం బోధ్యమ్. అక్షరసమామ్నాయికత్వేన సాదృశ్య మితి తు కేచిత్. అత్ర ప్రమాణస్య గుణత్వేపి గోబలీవర్ద న్యాయేన పృథగుక్తిః. గుణశబ్దేన స్థానార్థప్రమాణాతిరిక్త ధర్మమాత్రం గృహ్యతే. తే నానాన్తర్యేణ ఏతయో రాన్తర్య మిత్యాదినా స్థానేన్తరతమ ఇతిసూత్రస్థభాష్యేణ న విరోధః. అన్తరతమా ఏవ గుణవిధావుకారాకారయోః సాదృశ్య మితి తదర్థః. బాహ్యప్రయత్నాన్తర్గతానాం వివారనాదఘోషాదీనాం సాక్షాద్వర్ణావృత్తిత్వే ఔపచారికం గుణత్వ మిత్యాహుః.

ఇత్థ మనేకవిధ మాన్తర్యం తత్ర స్థానత ఆన్తర్యం బలీయ ఇతి పరిభాషా. తేన చేతేత్యాది సిధ్యతి. తత్రహి చి తాస్ ఇతి స్థితే సార్వధాతుకార్ధధాతుకయోరితి విధీయమానో గుణః, ఏకార ఏవ భవతి. స్థానత ఆన్తర్యాత్. న తు ప్రమాణత ఆన్తర్యాదకారః. అనేకవిధ మాన్తర్యం స్థానకృతం తదన్యకృతం చేత్యర్థః. అత్ర మానం స్థానేన్తరతమ ఇతి సూత్రే స్థానేపదగ్రహణమ్. తథాహి. షష్ఠీ స్థానేయోగేతి

సూత్రానన్తరం అన్తరతమ ఇత్యేకో యోగః. తత్ర పూర్వసూత్రాత్ స్థానేపద మనువర్తతే తథాచ స్థానే ప్రసజ్యమానే సతి సద్యశ్తత ఆదేశో భవతీతి. ఏవ ముత్తరార్థలాభ స్థానఇతి యోగాన్తరం క్రియతే. తత్ర పూర్వసూత్రాత్ స్థానేఇతిపద మన్తరతమ సూత్రం చానువర్తతే. యోగాన్తే స్థానేపదస్య తా ల్వాదిస్థాన మర్థః. తచ్చ తృతీయయా విపరిణమ్యతే. తథాచ స్థానినః ప్రసజ్యమానేసతి జాయమాన స్సతిసంభవే స్థానతఏ వాన్తరతమో భవతీత్యర్థః. ఏషా పరిభా షా స్థానేన్తరతమ ఇతిసూత్రే భాష్యే స్పష్టా.

ఆన్తర్వేశ్మిక. (అన్తర్వేశ్మ. ఠఞ్) త్రి. అన్తర్వేశ్మని భవః.

ఆన్త్రీత్. ధా. ఆట్. అన్త్రీత్. ఉ. ఆన్త్రీతత్.

ఆన్త్రీతయిష్. ధా. ఆట్. అన్త్రీతయిష్. ఉ. ఆన్త్రీతయిషత్.

ఆన్త్రీతిష్. ధా. ఆట్. అన్త్రీతిష్. ఉ. ఆన్త్రీతిషత్.

ఆన్త్ర. (అప. క్త) న. శరీరే అభ్యన్తరావయవవిశేషః. తత్పర్యా. పురీతత్ (ఆన్త్రం. ప్రేగు)— రక్తస్యశ్లేష్మణశ్చయః ప్రసాదః సపిత్తేనపచ్యమానో వాయునా ఽనుధావ్యతే. తస్మా దాన్త్రాణి జాయన్తే. పుంసాం శరీరేసార్ధత్రివ్యామపరిమాణాన్యాన్త్రాణి. స్త్రీణాంశ రీరేత్వర్ధవ్యామహీనాని సన్తి— స్వప్నేఽన్త్ర వేష్టితస్సన్ మానుషమాంసాని స్వప్నాన్తే యః ప శ్యతి తస్యశీఘ్రమేవ ఐశ్వర్యం ఫలమ్. స్వప్నేపి నిస్సృతైరాన్త్రైర్వృతః పర్వతాదివేష్టనం రాజ్యఫలకమ్— మన్త్రశాస్త్రే శత్రోరాన్త్రాణీమానస్యభ్యాసం కృత్వైవ ఉత్పన్నముష్టిపర కరతాళత్రయంకృత్వా కుంభచేతిపశ్చాద్వారముత్థాయ హాహాహేతిపఠేచ్చేత్సా ముద్రా ఆన్త్రాకర్షణముద్రా తత్ఫలంశత్రూణాంపీడా, స్వస్యదుష్టరోగనివృత్తిర్భాగ్యం, విద్యా, శక్తిశ్చభవతి —శత్రోరాన్త్రాణ్యపాకృష్య నఖాగ్రైఃనర్తనంవచేత్సా ముద్రా ఆన్త్రచ్ఛేదనముద్రా. తత్ఫలం శత్రూణాం భయమ్ భక్తానాంసుఖంచ— శత్రోరాన్త్రాణిసంగృహ్యావస్వకణ్ఠే ప్రక్షిపతిచేత్ సాముద్రా ఆన్త్రధరముద్రా. తత్ఫలంమాలా కాలవిషహరణం వైరాగ్యం భాగ్యవృద్ధిరాజ్యంచ.

ఆన్త్రవృద్ధి. స్త్రీ. వైద్యశాస్త్రోక్తరోగభేదః. తన్నిదానం యథా. వాతప్రకోపనై రాహారై శ్శీతజలావగాహనాదిభిశ్చ ఉపస్థితస్య వేగస్య ధారణేన అప్రాప్తస్య వేగస్య ప్రేరణేన భారే ణాధ్వగమనేన విషమాఙ్గప్రవర్తనేనబలవద్విగ్రహ ధనురాకర్షణాదిభిశ్చ క్షుభితో వాతః క్షుద్రాన్త్రావయవం సంకుచిత్య స్వగుణీకృత్య స్వస్థానా దధోనీత్వా వఙ్క్షణసన్ధౌ గ్రన్థితుల్యం శ్వయథుం కరోతి. సచ గ్రన్థిరూపేణ

త్వా ఆన్త్రాన్తరే ఫలకోషం గచ్ఛతి. కించ ఆధ్మాన రుక్స్తిమిత్యయుక్తం ముష్కవృద్ధి ముత్పాద్య అభి తఃపీడనస్య వాయుః ప్రపీడితస్సన్ స్వనవాన్ సన్ ప్రయాతి. పునస్సఙ్కుచితమ్మానఙ్గ సన్నేతి. తత్రా ప్రాప్తఫలకోషా స్స్త్రీవృద్ధి స్సాధ్యా. ప్రాప్తఫలకోషాతు యాప్యా—తచ్చికిత్సాయాంయోగాః. మహారాస్నాదిః ౧. రాస్నామృతాద్యాశ్చ ఏరణ్డతైలయుక్తాః ౨. చన్ద్రప్రభాః. నారాయణతైలం పానాభ్యఙ్గ నవస్తి కుర. ఆర్ద్రకం పట్టలంవాక.

ఆన్ద్. ధా. ఆట్. అన్ద్. ఉ. ఆన్దత్.

ఆన్దధ్. ధా. ఆట్. అన్దధ్. ఉ. అన్దధత్.

ఆన్దధప్. ధా. ఆట్. అన్దధప్. ఉ. ఆన్దధపత్.

ఆన్దయ్. ధా. ఆట్. అన్దయ్. ఉ. ఆన్దయత్.

ఆన్దిద్. ధా. ఆట్. అన్దిద్. ఉ. ఆన్దిదత్.

ఆన్దిదయిష్. ధా. ఆట. అన్దిదయిష్. ఉ. ఆన్దిదయిషత్.

ఆన్దిధిష్. ధా. ఆట్. అన్దిధిష్. ఉ. ఆన్దిధిషత్.

ఆన్దిధయిష్. ధా. ఆట్. అన్దిధయిష్. ఉ. ఆన్దిధయిషత్.

ఆన్దోల్. ధా. ఆన్దోలి. లుఙి. ఉ. ఆన్దోలత్. ఆన్దోలత.

ఆన్దోలప్. ధా. ఆన్దోలాపి. లుఙి. ఉ. ఆన్దోలపత్.

ఆన్దోలయిష్. ధా. ఆన్దోలయిష. ఉ. ఆన్దోలయిషతి.

ఆన్దోలయిష. ధా. ఆన్దోలి. సన్. అస్యరూపమ్. ఆన్దోలయిష.

ఆన్దోలాపయిష్. ధా. ఆన్దోలాపయిష. ఉ. ఆన్దోలాపయిషతి.

ఆన్దోలాపయిష. ధా. ఆన్దోలాపి. సన్. అస్యరూపమ్, ఆన్దోలాపయిష.

ఆన్దోళ్. ధా. ఆన్దోలి. అనిడార్థధాతుకే నిష్ఠా యాంచరూపమ్. ఉ. ఆన్దోల్యతే. ఆన్దోలితమ్— ఆప్. ఆన్దోల్. ఉ. ఆన్దోల్యతే.

ఆన్దోల. ధా. చురాదిః. అదన్తః. డోలనే. ఆన్దోలయతి. ఆన్దోలి. శాకటాయనమతే ఆన్దోలాపి— ఘ. డోలా.

ఆన్దోలన (ఆన్దోలి ల్యుట్) న. డోలా. డోలారోహణం— జ్యోతిషే. శిశూనాం రాజ్ఞాఞ్చ ఆన్దోళనే శుభకాలోయథా. హస్తః. చిత్రా. స్వాతీ. శ్రవణమ్ రేవతీ. అనురాధా. జ్యేష్ఠా. అశ్వినీ. రోహిణీ. ఉత్తరాత్రయంచ. శిశూనామాన్దోళనే ద్వాదశదివసః ప్రశస్తః. కన్యానాంతు త్రయోదశదివసః. తత్రినక్షత్రవిచారణా నకార్యా. అన్యస్మిన్ దివసే

చేత్ తిర్యగ్జన్మఖనక్షత్రేషు తత్కర్మ కార్యమ్.

ఆన్దోలనా- (ఆన్దోలి- యుచ్) స్త్రీ- డోలా- డోలారోహణమ్-

ఆన్దోలయ్| ధా- ఆన్దోలి- గుణహేతావజాదౌ రూపమ్. ఉ. ఆన్దోలయతి-

ఆన్దోలాప్- ధా- ఆన్దోలాపి- అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాం రూపమ్- ఉ- ఆన్దోలాప్యతే- ఆన్దోలాపితః,

ఆన్దోలాపయ్- ధా- ఆన్దోలాపి. గుణహేతావజాదౌ రూపమ్- ఉ. ఆన్దోలాపయతి-

ఆన్దోలాపి ధా- ఆన్దోల. ణిచ్, శాకటాయనమతే- అస్యరూపాణి— ౧ ఆన్దోలాపయ్- గుణహేతావజాదౌ- ౨ ఆన్దోలాప్- అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాం చ. ౩ ఆన్దోలాపిత్. లుఙి. ౪ ఆన్దోలాపి+సన్. ఆన్దోలాపయిష-

ఆన్దోలి- ధా- ఆన్దోల- ణిచ్- అస్యరూపాణి— ౧ ఆన్దోలయ్. గుణహేతావజాదౌ- ౨ ఆన్దోల్ అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాం చ- ౩ ఆన్దుదోల్- లుఙి- ౪ ఆన్దోలి+సన్- ఆన్దుదోలయిష.

ఆన్దోలికా. (ఆన్దోలి- ణ్వుల్) స్త్రీ. డోలా. వాహనవిశేషః. తత్పర్యాయాః ఆన్దోలన. ఆన్దోలః- డోలా- ఆన్దోలి- ఆన్దోలికా— ఆన్దోలికారోహణ శుభకాలో వాహనారోహణవిశేషః- తత్ఫలం యథా— ఆన్దోలికారోహణే శుభనక్షత్రాణి, రేవతీ- స్వాతీ శ్రవణ మృగా. హస్తః. అనురాధా, జ్యేష్ఠా చ. శుభతిథయః. పూర్ణాః జయాః నన్దాశ్చ వారాః సోమబుధగురుశుక్రవారాః శుభాః. లగ్నేషు మిథునకన్యాధనుర్మీనాః— స్త్రీ. క్రీడావిశేషః, హస్త్యాదోలారోహణరూపః, తథా డోలారోహణ మహోత్సవః— సంగీతశాస్త్రే శుద్ధపఞ్చమభాషా భాషాత్యాన్దోలీ నామ రాగవిశేషః. తత్పర్యాయః. ఆన్దోలీ. యస్యాం పఞ్చమాంశో గ్రహో న్యాసశ్చ భవతి, నిషాదోऽల్పః. ఇతరస్వరాభూరః. ధైవతస్తారః. షడ్జో మన్ద్రః. అపన్యాసో ధైవతః. గాన్ధారో వర్జః. సాఽన్దోలికేతి తల్లక్షణం రత్నాకరోక్తమ్. నిగలోపా డొండ ప్రాయముతిజ్రాగమేళోత్పన్నశ్చ స్వరమేళకళానిధికారోక్తమ్. పఞ్చమస్య గ్రహాంశత్వాత్ తత్రైవ ప్రస్తావిత ఏతత్ పఞ్చమస్యరూపం తత్త్వేన ప్రయోగ ఇతి కళానిధౌ-

ఆన్దోలితం- (ఆన్దోలి. క్త) త్రి- మన్దమన్దం చాలితః తత్పర్యాయాః ప్రేఙ్ఖోలిత- తరలిత. తులిత— పు. సంగీతశాస్త్రే గమకభేదః- లఘువేగయుక్తో గమక ఆన్దోలితః తల్లక్షణమ్— తత్రైవశాస్త్రే అన్యస్మిన్ హస్తయోగే నాట్యవిశేషః- తస్యమన్దగతేవి

నియోగః— శ్వాసభేదః. తస్యపర్వతారోహణాన్తే నయోజనీయోగః-

ఆన్దోలీ- స్త్రీ- దేవనాళీ- సంగీతశాస్త్రే ఆన్దోలికా నామరాగవిశేషః-

ఆన్ధ- ధా- ఆట్- అన్ధ్- ఉ. ఆన్ధ్యత-

ఆన్ధకి- స్త్రీ- నైరృతీ దిక్-

ఆన్ధయ్- ధా- ఆట్- అన్ధయ్- ఉ- ఆన్ధయత్-

ఆన్ధసిక-(అన్ధస్- ఠక్) పు- సూదః-

ఆన్ధాప్- ధా- ఆట్- అన్ధాప్-ఉ- ఆన్ధాప్యత-

ఆన్ధాపయ్- ధా- ఆట్- అన్ధాపయ్- ఉ- ఆన్ధాపయత్-

ఆన్ధీగవ- న- వేదే సామవిశేషః- సచ ఆర్భవపవమానే పురోజితీ వో అన్ధస ఇతి సూక్తే గేయయోః సామ్నోరన్ధీగవీయం సామ- తత్రైవ సూక్తే పురోజితీవ ఇత్యేకా అనుష్టుప్. యోధారయేతి తం దుగ్ధ్వా తిచ ద్వే గాయత్ర్యౌ- తత్ర సూక్తే శ్యావాశ్వమాన్ధీగవంచ సామసంగాతుముత్తరే గాయత్ర్యౌ వాచ్యాస్తే పరిత్యజ్య ద్వే ఉత్పత్త్యనుష్టుభావానేతవ్యే ఇతి పూర్వపక్షే చతుర్థం పాదం పునరుపాదాయ ద్వే అనుష్టుభౌ ప్రగ్రథనీయే ఇతి రాద్ధాన్తః, పూర్వమీమాంసాయాం నవమాధ్యాయే ద్వితీయపాదే షష్ఠాధికరణే తృతీయవర్ణకే ఉక్తః- సోఽయం న్యాయ శ్యావాశ్వాన్ధీగవ ప్రగాథ నయ ఇత్యుచ్యతే- శ్యావాశ్వశబ్దే ఽపి ద్రష్టవ్యః-

ఆన్ధ్ర. (అన్ధ్ర. అణ్) త్రి. అన్ధ్రదేశభవః— పు-దేశవిశేషః- మధ్యదేశ్యజనపదేషు పరిగణితః, గోదావరీకృష్ణామధ్యదేశః- యత్ర శ్రీశైలమితి క్షేత్రం ప్రసిద్ధమ్- అత్రోత్పన్నా భాషా ఆన్ధ్రభాషేత్యుచ్యతే- సాచ త్రిలిఙ్గశబ్దవాచ్యస్థితా- ఆన్ధ్రభాషాయా వ్యాకరణం నన్నయభట్టాదిభిః కృతమ్- తదాన్ధ్రవ్యాకరణమితి ప్రసిద్ధమ్— సంకీర్ణజాతివిశేషః, కలియుగే పురా మగధదేశాధిపతిషు కాణ్వాయనేషు నష్టేషు రాజ్యం ప్రాప్తా ఆన్ధ్రనామధేయబలిపుచ్ఛాదయః. పునర్భూఖిలానన్తరం సప్తాన్ధ్రాః.

ఆన్ధ్రీ- స్త్రీ- సంగీతశాస్త్రే వికృతజాతిసంసర్గజాతవికృతజాతివిశేషః. గాన్ధారీ పఞ్చమీభ్యాం జాతా జాతిః. ఇయం మధ్యమగ్రామజాతిః- ఇయం సంపూర్ణాషాడవా చ- తత్ర చత్వారోంశాః. నిషాదర్షభగాన్ధారపఞ్చమాః- రిగయోర్నిధయోశ్చ సంగతిః షడ్జలోపేన షాడవత్వమ్, మూర్ఛనామధ్యమాదిః- అంశస్వర ఏవాపన్యాసః గాన్ధారపఞ్చమ్యామివ ద్వాదశకళాః. చఞ్చత్పుటస్తాలః- ధ్రువగ్రామేషు సంబన్ధ్రువాగానే వినియోగః,— రాగవిశేషః-పఞ్చమకైశికభాషాన్తర్గతః —రాగవిశేషః, శుద్ధపఞ్చమనామానుత్పన్నః-తత్ర గ్రహస్త్వృషభః- కాకలీస్వరః పఞ్చమన్యాసాన్తః- గ్రహాంశోగాన్ధారీవత్, ఇయమాన్ధ్రీనర క్రియా— ఏతాసు

శే శైవ్యాదికి. నానాప్రయోగరాగాంశసుదశాబోత్క టాస్నిశిల్పశేఖణమ్.
ఆన్న. (అన్న. ణ), త్రి. అన్నంలబ్ధా.
ఆన్య- వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః. 3 పా. సూ, వచేరాన్యః- ఉ- వచాన్యః.
ఆన్యాభావ్య- (అన్యథాభావ-ష్యఞ్) అవు. అన్యాభావః
ఆన్వీక్షకీ- (అన్వీక్షక-అణ్- జీప్) స్త్రీ. న్యాయవైశేషికయోగాంతర్గతవిద్యా. తత్వజ్ఞా. ఆన్వీక్షికీ.
ఆన్వీక్షికీ- (అన్వీక్షా- ఠక్- జీప్) స్త్రీ- ఆన్వీక్షకీ.
ఆన్వీపక- (అన్వీప- ఠక్) త్రి- ఆనుకూలికః-
ఆప- అప్ ఇత్యస్యార్థిపదికస్య సర్వనామస్థానేపరే రూపమ్- ఉ- ఆపః —ధా. ఆప్ఌ- అన్యసుద్ధరూపమ్- ఉ. ఆప్నోతి—అస్య లిటిరూపమ్ ఉ- ఆప—ఆట్. ఆప్. ఉ- ఆప్నోతి. ఆపత్—ఆప్- అస్మాత్ అనిడాఫ్యాధాతుకేని ష్ఠా, రూపమ్- ఉ. ఆప్యతే- ఆపితః—వ్యాకరణే స్త్రీప్రత్యయవిశేషః. ఆకారస్వరూపః- ఇత్రీలింగ టాప్ డాప్ చాప్ చేతి— అజాద్యతష్టాప్ ౪||౧|| ౪ సూ. హల్ఙ్యాబ్భ్యోదీర్ఘాత్సుతి స్యపృక్తం హల్ ఇతి ఉ రమా— అజాద్యతష్టాప్ ౪||౧||౪ సూ. ఔజ ఆపత్తి. ఉ. రమే— సంబుద్ధౌ ఆజిచఘరేఆప ఏకారః- ౭||౩||౧౦౬. ఆజిచాపః- ౧౦౬ సంబుద్ధౌ చ- ఉ- హే రమే- రమయా— ఆఙ్ఙిచాపః ఆప్ ఇత్యేక వచనే. ౭||౩||౧౦౫ సూ. ఆఙ్ఙిచాపః ఆత్- ఆ. ఉ. హే అమ్బ- ఇత్యాది — ఆపః పరేషాం జేడసజన్ జీనాం యడాగమః- జేరాయాదేశశ్చ. ౭||౩||౧౧౩ సూ. యాడాపః ౧౧౩ జేరామ్నద్యామ్నీభ్యః. ఉ. రమాయై. రమాయాః. రమాయామ్— ఆబన్తాత్సర్వనామ్నో జేఙసిఙసఙీనాం స్యాడాగమః. ఆపశ్చ హ్రస్వః. ౧౧౪ సూ. సర్వనామ్నః స్యాడ్ఢ్రస్వశ్చ • ఉ. సర్వస్యై. సర్వస్యాః. సర్వస్యామ్— ఆబన్తాద్ ఆమః నుడాగమః. ౭||౧||౫౪ సూ. హ్రస్వనద్యాపో నుట్- ఉ. - రమాణామ్— సర్వనామ్నస్సుడపవాదః సుట్. ౭||౧||౫౨ ఆమి సర్వనామ్నస్సుట్. ఉ. సర్వాసామ్— ఆబన్తాత్ ద్విత్వాతోప్యపి ఋభవతి ౭||౧||౧ సూ జ్యాప్రాతిపదికాదిత్యధికార సూత్రాత్— ఆపః కపివరే హ్రస్వో వా. ౭||౪||౧౫ సూ. ఆపోన్యతరస్యామ్. ఉ. బహుమాలాకః. బహుమాలకః— ఆప స్సంజ్ఞాయాం ఛన్దసి చ బహులం హ్రస్వ ఉత్తరపదే పరే, త్వ ప్రత్యయే చ పరే. ౬||౩||౬౩ సూ. ఙ్యాపోః స్సంజ్ఞాచ్ఛన్దసోర్బహులమ్. ౬||౩||౬౩ ఉ. రేవతిపుత్రః. శిలప్రస్థమ్ ప్రభృతిషు. అజత్వమ్. అజాత్వమ్.

వ్యాకరణే తృతీయాది సుబ్విభక్తిః. తస్మిన్ జాతో ప్రదే ఇడమశస్య స్యేద్ ఇత్యస్య అన ఇత్యా

శేషః- హ్రస్వోపాత్రోపశః- ౭||౨||౧౧౩ అనాప్యకః- ౧౧౩ హలిలోపః- ఉ- అనేన. ఆభ్యామ్- ఇత్యాది
ఆప-(ఆప్ఌ-అచ్) పు- వసు ష్వష్టసుప్రథమః- తస్యపుత్రాః వైతణ్డ్యః, శ్రమః, శ్రాన్తః, ధునిః, ఇతి చత్వారః—భవిష్యత్ మహాభారతే ఆదిపర్వణి పుత్రోష్టకః
ఆపక్- ధా. ఆప్. పక్- ఉ- ఆపక్ష్యతి-
ఆపక-గారాదిః- (ఆప్ఌ. ణ్వుల్) ఆపక+టిప్- ఆపకీ
ఆపకర. (అపకర. అణ్) త్రి. అపకరే జాతః
ఆపకీ (ఆపక జీప్) స్త్రీ. శల్యాయాం కాపత్
ఆపక్వ (ఆఙ్ పక్వ) న అర్ధపక్వః
ఆపక్షిత. క్రౌఞ్చాదిః-(అపక్షిత ఇఞ్) అక్లీ. అపక్షితస్యాపత్యమ్
ఆపక్షిత్యా.(ఆపక్షిత్య- ష్యఙ్- చాప్) స్త్రీ. ఆపక్షితస్యాపత్యం స్త్రీ
ఆపగా- (అప- గమ్ఌ- డ- టాప్) స్త్రీ. నదీ. గాఢనదీ తీక్షణరూపా నాయుడు తీక్షణ సమాపన్న. హా. హింకదేశే కాచన నదీ-
ఆపచ్- ధా- ఆఙ్- పచ్- ఉ- ఆపచతి-
ఆపచ్ఛిక- పు- జనపదవిశేషః—క్షత్రియవిశేషః. — గాన్ధారః (ఆపచ్ఛిక- అఞ్) అక్లీ. ఆపచ్ఛికస్యాపత్యమ్-
ఆపచ్ఛికీ. (ఆపచ్ఛిక. జీప్) స్త్రీ. ఆపచ్ఛికస్యాపత్యం స్త్రీ-
ఆపటగ్ధ- (అపటగ్ధ- ఇఞ్) పు. అపటగ్ధస్యాపత్యమ్- బహుత్వే అపటగ్ధాః ఆపటగ్ధయః-
ఆపటవ- (అపటు- అణ్) న- నవద్యస్యే పటోరభావః—పు. సంగీతశాస్త్రే ఘృత్తభేదః- పాదతలేన భూమౌ యత్త్వన పాదచాలనమితి తల్లక్షణమ్.
ఆపట్- ధా- ఆఙ్- పట్. ఉ- ఆపట్యతే-
ఆపణ్- ధా. ఆఙ్. పణ్. ఉ- ఆపణతే.
ఆపణ- (ఆఙ్- పణ. ఘ) పు- పణితాం క్రయవిక్రయస్థానం తత్సామ్యాయామ్. పణ్యశాలా- నిషద్యా- అట్ట- హట్ట- విపణిః. (అఙ్గడి)-
ఆపణమ్- ధా. ఆఙ్- పణాయ్. ఉ- ఆపణాయతి-
ఆపణిక- (ఆఙ్- పణ ఇకన్) పు. వణిక్—(ఆపణ.ఠక్) త్రి. ఆపణస్యాపత్యమ్. ఆపణస్యాపత్యోయః. ఆపణే దానశీలః.
ఆపత్. ధా. ఆఙ్. పత్. ఉ. ఆపతతి—వ్యాకరణే ఆపతుమాగమస్య రూపమ్.
ఆపతి. (వేద) పాత్రః.
ఆపతిక. (ఆఙ్. పత్ ఌ. ఇకన్) పు. శ్యేనః. దైవాయత్తః.
ఆపతుక్- వ్యాకరణే ఆగమవిశేషః. అపతుస్వరూపః. ఉణాది సూ. మవ్యతే ర్యాపా మహ్యా పతుట్యాకి. ఉ.

మహాపాతాలః.

ఆపత్కాల· శాన్త్యాః· (ఆపద్- కాల)పు· ఆపదః కాలః-

ఆపత్కాలిక· (ఆపత్కాల- ఠఞ్) (ఆపత్కాల—ఠక్) త్రి· ఆపత్కాలే భవ ఇత్యాది·

ఆపత్కాలికా· (ఆపత్కాల- ఠక్- టాప్) స్త్రీ· ఆపత్కాలే భవా ఇత్యాది·

ఆపత్కాలికీ· (ఆపత్కాల- ఠఞ్- ఙీప్) స్త్రీ· ఆపత్కాలే భవా-

ఆపత్తి· (ఆఙ్ -పద- క్తిన్) స్త్రీ· ఆపద్. ప్రాపణమ్— న్యాయశాస్త్రే తర్కోనామయథార్థః మానసజ్ఞానవిశేషః- ఆహార్యరూపః- తత్పర్యా. తర్క- ప్రసఙ్గ—ఆపత్తిత్వం మానసత్వవ్యాప్య జాతివిశేషః- అత్రేదమాపాదయామీతి ప్రతీతిసాక్షికః- తదేవతర్కత్వమ్- వ్యాప్యారోపేణ వ్యాపకారోప ఆపత్తిః- యథా- యది పర్వతో నిర్వహ్నిస్స్యాత్తదా నిర్ధూమస్స్యాత్- అత్ర వ్యాప్యమాపాదకమిత్యుచ్యతే- వ్యాపకమాపాద్యమిత్యత్రాపాద్యతే, సపక్షః-- ఉక్తస్థలే నిర్వహ్నిత్వమాపాదకమ్- నిర్ధూమత్వమాపాద్యమ్- పర్వతః పక్షః- ఆపాదకాంశే ఆహార్యరూప ఆపాద్యవ్యాప్యవత్తా నిశ్చయః ఆపాద్యాభావవత్తానిశ్చయశ్చ ద్వయమాపత్తౌ కారణమ్- తథాచధూమవానయంపర్వతోనిర్ధూమత్వ వ్యాప్య నిర్వహ్నిత్వవాన్స్యాదితి నిశ్చయఉక్తాపత్తికారణమ్- నచబాధకత్వే విశిష్టబుద్ధ్యుత్పత్తేరయోగ్యత్వాదసంభవ ఇతివాచ్యమ్- అనాహార్యవిశిష్టబుద్ధేశ్చైవ బాధప్రతిబన్ధ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్- ఆపత్తేస్త్వాహార్యత్వాత్- ఆపత్తేః ఫలంతు ఆపాదకవత్తాబుద్ధి ప్రతిబన్ధః- ప్రతిబన్ధకతా తు శుద్ధస్యాపాదకతాస్థలే తదభావవత్త్వనిశ్చయవత్తాబుద్ధౌ తదభావవత్త్వాపాదకతాపత్తిత్వేన· విశిష్టస్యాపాదకతాస్థలే తు విశేష్యవత్తాబుద్ధౌ విశేషణవత్తానిశ్చయసహకృత విశిష్టాపాదకతాపత్తిత్వేన, విశేషణవత్తాబుద్ధౌ తు విశేష్యవత్తానిశ్చయసహకృతవిశిష్టాపాదకతాపత్తిత్వేనాపీతి నవ్యాః- స్వారసికాపాదకవత్తాశఙ్కాయాః ఆపత్తికారణీభూతేనాపాదకాభావవ్యాప్యాపాద్యాభావవత్తానిశ్చయేన, ఆపాదకవ్యాపకతయా గృహీతస్యాపాద్యస్యాభావరూపబాధనిశ్చయేన ఆహార్యాపాదకవత్తాజ్ఞానసంపాదక తద్బాధనిశ్చయేనైవ వా ప్రతిబన్ధాత్, ఆహార్యాపాదకవత్తా శఙ్కాయాః ప్రతిబన్ధ ఏవాపత్తేః ఫలమ్- భవతిచ నిశ్చయప్రదర్శనే నాపాదకబోధచ్ఛాయయా విచ్ఛేద ఇతి కారణాభావాదాహార్యశఙ్కాయా అనుత్పాద ఇతి మిశ్రాదిసంమతః పన్థాః—ఆపత్తిశ్చ పఞ్చవిధా- ఆత్మాశ్రయః, అన్యోన్యాశ్రయః, చక్రకమ్, అనవస్థా, ప్రమాణబాధితార్థకప్రసఙ్గశ్చేతి- తత్రస్వాపేక్షాపాదకః ప్రసఙ్గ ఆత్మాశ్రయః- స్వాపేక్ష్యాపేక్షితత్వనిబన్ధనః ప్రసఙ్గోఽన్యోన్యాశ్రయః. స్వాపేక్షణీయాపేక్షితాపేక్షితత్వనిబన్ధనః ప్రసఙ్గశ్చక్రకమ్- అప్రామాణికానన్తప్రవాహమూలకః ప్రసఙ్గోఽనవస్థా- ఉక్తచతుష్టయాన్యప్రసఙ్గః ప్రమాణబాధితార్థకప్రసఙ్గః- సోఽపి ద్వివిధః- వ్యాప్తిగ్రాహకో విషయపరిశోధకశ్చేతి- అప్రత్తౌ, జ్ఞప్తౌ, ఉత్పత్తౌ స్థితౌచ- నాచ నాప్తౌ తత్పరం పరయావా- ఏతద్ఘటజ్ఞానం యద్యేతద్ఘటజ్ఞానజన్యం స్యాత్ ఏతద్ఘటజ్ఞానభిన్నం స్యాత్- ఘటోఽయం యద్యేతద్ఘటజన్యః స్యాత్, ఏతద్ఘటభిన్నః స్యాత్. ఘటోఽయం యద్యేతద్ఘటవృత్తిస్స్యాత్తదా స్వాశ్రయభిన్నః స్యాత్ ఇత్యాత్మాశ్రయః- అయం ఘటో యద్యేతద్ఘటజన్యజన్యస్స్యాత్ ఏతద్ఘటభిన్నస్స్యాదిత్యాద్యన్యోన్యాశ్రయః- అయం ఘటో యద్యేతద్ఘటజన్యజన్యజన్యస్స్యాత్ ఏతద్ఘటభిన్న ఇత్యాదిశ్చక్రకమ్- ఘటత్వం యది యావద్ఘటావృత్తి స్యాత్, ఘటాన్యవృత్తి స్యాదిత్యాదిరనవస్థా- ధూమో యది వహ్నివ్యభిచారిస్స్యాత్తదా వహ్నిజన్యో న స్యాదిత్యాది వ్యాప్తిగ్రాహకస్తర్కః. యది పర్వతో నిర్వహ్నిస్స్యాత్తదా నిర్ధూమస్స్యాదిత్యాది విషయపరిశోధకః. విస్తరస్తు తర్కశబ్దే, ఆత్మాశ్రయాదిశబ్దేషు చ ద్రష్టవ్యః.

ఆపత్ప్రాప్త· త్రి· ఆపదం ప్రాప్తః- ఆపన్నః.

ఆపత్య· (అపత్య- అణ్) త్రి. అపత్యసంబన్ధీ—వ్యాకరణే అపత్యార్థే విహితః ప్రత్యయః- హలః పరస్యాపత్యయకారస్య లోపస్స్యాత్తద్ధితే పరే- నత్వాకారే- క్య ప్రత్యయే ఙ్యాప్ ప్రత్యయే చ పరే తథా. ఉ. గార్గ్యః- గార్గీయతి, గార్గీకరోతి. ౬।౪।౧౫౧ సూ. ఆపత్యస్య చ తద్ధితేనాతి. ౧౫౨ క్యచ్వ్యోశ్చ- రాజన్యమనుష్యకేయుఞ్ప్రత్యయేయలోపో నభవతి- త్రిశ్చాత్ కేరాజన్య మనుష్యయువాన ఇతిపక్షవ్యాకే- ఉ· రాజన్యకమ్- మానుష్యకమ్-

ఆపత్సంన్యాస· పు- ఆపత్కాలే కృత స్సంన్యాసః· తద్విధిర్యథా- ఆతురః వ్యాఘ్రాగ్నిదస్యుసర్పాద్యైస్సంపన్నమరణః మహతా వ్యాధినాపీడితో ముముక్షుర్వా సద్య స్సంన్యాసం కుర్యాత్- తదా సంన్యస్తమయేతి త్రిసమాక్రం వా కుర్యాత్- ప్రాణసందేహే నివృత్తోయది, గురోస్సకాశే యథావిధి త్రిదణ్డాదికం లబ్ధ్వా యోగమనుతిష్ఠేత్- యతిధర్మాంశ్చ శిక్షేతచ- ప్రాణసందేహే నివృత్తో యది సంన్యాసాన్నివర్తేత, స కర్మచణ్డాలో భవతి- న తస్య ప్రాయశ్చిత్తమ్— ఆపత్సంన్యాస స్త్రివిధా- కించి త్కర్తుం శక్తో విధినా కుర్యాత్- అశక్తోవా

ఛా సంన్యస్తమయేతి ప్రైషమాత్రం కుర్యాత్- త

త్రా స్వశక్త్యా మనసా సఙ్కల్పం కుర్యాదితి-

ఆపద్- ధా- ఆఙ్- పద్- ఉ- ఆపద్యతే

ఆపద్- (ఆఙ్-పద-క్విప్) స్త్రీ. విపత్- తత్పర్యా యాః- ఆపత్తిః- విపద్- విపత్తిః— వ్యాకరణే ఆప దాది గణవిశేషః- ఆకృతిగణః- ఆపత్- ఉత్, ప్రత్- ఇతి- ఆపదాదిపూర్వపదః కాలాన్తః కా శ్యాదిః-

ఆపదర్థ- (అపదర్థ- ఇఞ్) పు. అపదర్థస్యాప త్యమ్- బహుత్వే అపదర్థాః, ఆపదర్థయః-

ఆపదేవ- పు- పూర్వమీమాంసా గ్రన్థకారః కశ్చిత్ భట్టమతానుసారీ- తస్యపితా అనన్తదేవః- తస్య గు రుర్గోవిన్దః- తేనకృతో గ్రన్థో న్యాయప్రకాశః ఆపదేవీయమితి ప్రసిద్ధః-

ఆపద్ధర్మ- అస్త్రీ- ఆపదికర్తవ్యో ధర్మః- యథా బ్రాహ్మణః స్వవర్ణవిహితేన కర్మణా అజీవన్ క్షత్రి యధర్మేణ జీవేత్- తేనాప్యజీవన్ వైశ్యధర్మేణ జీ వేత్- క్షత్రియధర్మేణాజీవన్ క్షత్రియో వైశ్యధర్మే ణ జీవేత్- జీవితాత్యయే సంప్రాప్తే యస్మాత్తస్మా త్స్వాద దన్నం నానృతేత ఇత్యాదిః — భారతే శాన్తిపర్వణి అవాన్తరపర్వసు ద్వితీయం పర్వ-

ఆపన్- ధా- ఆఙ్- పన ఆపనతే-

ఆపనాయ్- ధా- ఆఙ్- పనాయ్- ఉ- ఆపనాయతే-

ఆపనీపత్- ధా- ఆఙ్- పనీపత్- ఉ- ఆపనీపతీతి

ఆపనీపత్య- ధా- ఆఙ్. పనీపత్య. ఉ. ఆపనీపత్యతే.

ఆపనీపద్- ధా- ఆఙ్- పనీపద్- ఉ. ఆపనీపదీతి-

ఆపనీపద్య- ధా- ఆఙ్- పనీపద్య- ఉ- ఆపనీపద్యతే-

ఆపనీఫణత్- ధా- (వేదే) (ఆఙ్- ఫణ-యఙ్లుక్- శతృ)

ఆపనేయ- (వేదే) ప్రాపణీయః-

ఆపన్న- (ఆఙ్-పద-క్త) త్రి. ప్రాప్తః- ఆపదం ప్రా ప్తః—ద్వితీయాన్తమాపన్నశబ్దస్తత్కృతిరేన సుబ న్తేనవా సమస్యతే- స తత్పురుషః- ఉ. జీవికా మా పన్నో జీవికాపన్నః- ॥౧॥ అరసూ- ద్వితీయా శ్రితాతీతపతితగతాత్యస్తప్రాప్తాపన్నైః—ఆపన్న శబ్దో ద్వితీయాన్తేన వా సమస్యతే స తత్పురు షః- తత్ర పరవల్లిఙ్గతాప్రతిషేధః- ఉ-ఆప న్నా జీవికా యాపన్నజీవికః ॥౨॥ సూ-ప్రాప్తా పన్నేచ. ద్వితీయయా- ॥౩॥ అరసూ- పరవల్లి ఙ్గం ద్వన్ద్వతత్పురుషయోః- వా॥ ద్విగుప్రాప్తా పన్నాలం పూర్వ గతిసమాసేషు ప్రతిషేధోవక్తవ్యః

ఆపన్నసత్త్వా- (ఆపన్నా. సత్త్వా- అమ్) స్త్రీ. గ ర్భిణీ-

ఆపప్-ధా. ఆఙ్. పప్. ఉ. ఆపపో,

ఆపపచ్- ధా- ఆఙ్- పపచ్- ఉ. ఆపపచ-

ఆపపత్- ధా. ఆఙ్. పపత్. ఉ. ఆపపత.

ఆపపత్. ధా. ఆఙ్. పపత్. ఉ. ఆపపత

ఆపపర్. ధా ఆఙ్. పపర్. ఉ. ఆపపర.

ఆపపాచ్- ధా ఆఙ్- పపాచ్- ఉ- ఆపపాచ-

ఆపపాత్- ధా- ఆఙ్- పపాత్- ఉ ఆపపాత-

ఆపపాత్- ధా- ఆఙ్- పపాత్- ఉ- ఆపపాత-

ఆపపార్- ధా- ఆఙ్- పపార్- ఉ- ఆపపార-

ఆపప్- ధా- ఆఙ్- అపప్- ఉ. ఆపప్తత్-

ఆపప్ర- ధా- ఆఙ్- పప్ర- ఉ. ఆపప్రతుః-

ఆపప్రచ్ఛ. ధా. ఆఙ్. పప్రచ్ఛ. ఉ. ఆపప్రచ్ఛ.

ఆపప్సరాయ్. ధా-ఆట్. అపప్సరాయ్. ఉ. ఆపప్సరా యతే-

ఆపమిత్యక. (అపమిత్య. కక్) త్రి- నిమయాద్ధా గతం వస్తు- (అర్థ- ముమవయిచ్చి తెచ్చిన వస్తువు)

ఆపమ్పణ్- ధా- ఆఙ్- పమ్పణ్. ఉ. ఆపమ్పణీతి.

ఆపమ్పణ్య. ధా. ఆఙ్- పమ్పణ్య. ఉ. ఆపమ్పణ్యతే.

ఆపమ్పన్. ధా. ఆఙ్. పమ్పన్, ఉ. ఆపమ్పనీతి.

ఆపమ్పన్య. ధా, ఆఙ్. పమ్పన్య- ఉ- ఆపమ్పన్యతే.

ఆపయ్. ధా ఆప- ఇత్యస్యగుణహీనా వజాదౌయాపస్. ఉ. ఆపయతి-

ఆపర్- ధా- ఆఙ్- పర్. ఉ. ఆపరతా.

ఆపరమతి. (అపరమత్. అఞ్) త్రి. అపరమత్రేషు జాత ఇత్యాదిః.

ఆపరాధయ్య. (అపరాధయ. ష్యఞ్) అపు. అపరా ధయస్యభావః కర్మవా.

ఆపరాహ్ణిక (అపరాహ్ణ. ఠఞ్.) అపరాహ్ణే జాతఇ త్యాది. అపరాహ్ణ స్సోఢో యస్య తత్-

ఆపరిపృచ్ఛ్య- ధా- ఆఙ్. పరిపృచ్ఛ్య ఉ. ఆపరిపృ చ్ఛ్యతే.

ఆపవ్.ధా. ఆఙ్.పవ్.ఉ. ఆపవతా.

ఆపవ- (ఆఙ్-పూఙ్ అచ్) పు. వరుణపుత్రో వసిష్ఠో పరనామా మునివిశేషః. తస్య తపోవనం మేరో స్సమీ పే- తదీయా నన్దినీనామ ధేనుః- తస్మిన్ కదాచి త్పృథో న్యాహాస్తియాదోషా స్నిగ్ధ తేజసి, విహారా ర్థం మహాస్యాన స్తత్ర భిర్వసుభి స్సహాగతో ద్యునా మా వసు, స్తస్యా ధేనోః క్షీరం యే పిబన్తి తేద శసహస్రాణి వత్సరాన్ జీవన్తీతి శ్రుతవత్యా స్వ స్త్రీకం స్వసఖ్యా ఉశీనర రాజపుత్ర్యై దాతుకా మాయా స్వపత్న్యాః ప్రేరణేన స్వపత్న్యాం తాం ధేనుం జహార- తతో వనా దాశ్రమమాగత స్స ఋ షిః ప్రణిధానేన తద్వృత్తం జ్ఞాత్వా వసవో భువి మానుషా జాయన్తామితి శాపం దదౌ. తతో నైః పరిసాన్త్వ స్సన్ పృష్టో మన్యేషాం వసూనాం జనన

మాత్రేణ శాపనివృత్తి మనుజగ్రాహా. ద్యునామాతు భువి మానుషో భూత్వాపిత్రుభక్త్యాదిగుణసంపన్న శ్చిర మనపత్యః స్థాస్యతీత్యువాచ. సఏవ ద్యునామా వసు ర్భీష్మో బభూవేతి శంతనుం ప్రతి గఙ్గయా ఉక్తమితా గాథాభారతే ఆదిపర్వ ణ్యేకోనశతతమే ఽధ్యాయే.

ఆపవాదిః (అపవాద- అఞ్) త్రి. అపవాద స్యాపత్యాని తాని.

ఆపః (ఆప్ఞ. అసున్) న కర్మ. ఉదకమ్— (అప్- జస్)ఉదకమ్. అస్మిన్ ఏకప్రకృత్యా స్యాన్యజా ద్యకారి పరే. ఉ. ఆపో అస్మాన్మాతరః. ౬॥ ౧॥ ౧౦రమా. ఆపో జాపాణో వృష్ణో వర్షిష్ఠ. అప్స్వ అప్సు తే అప్సుకే పూర్వే.

ఆపస్తమ్బః విదాద్యః. (అపస్తమ్బ- అఞ్)పు. అపస్తమ్బ స్యాపత్యమ్. కల్పసూత్రకార మునివిశేషః — (ఆపస్తమ్బ- అణ్) అక్లీ. ఆపస్తమ్బ స్యాపత్యమ్.

ఆపా. ధా. ఆఙ్. పా. ఉ. ఆపాతా— స్త్రీ) సాంఖ్య శాస్త్రే)కాల న్తరే సేత్స్యతీతి తుష్టి రాపా ఇతి తల్లక్షణమ్. ఏషైవ కాలతుష్టి రి త్యుచ్యతే.

ఆపాచ్. ధా. ఆఙ్. పాచ్. ఉ. ఆపాచ్యతే.

ఆపాచయ్. ధా. ఆఙ్ పాచయ్. ఉ. ఆపాచయతి.

ఆపాఠ్. ధా. ఆఙ్ పాఠ్. ఉ. ఆపాఠ్యతే.

ఆపాఠయ్. ధా. ఆఙ్. పాఠయ్. ఉ. ఆపాఠయతి.

ఆపాణ్. ధా. ఆఙ్. పాణ్ ఉ. ఆపాణ్యతే.

ఆపాణయ్. ధా. ఆఙ్. పాణయ్. ఉ. ఆపాణయతి.

ఆపాణ్డవ. న. పిత్ర్యక్రియ తీర్థవిశేషః.

ఆపాత్. ధా. ఆఙ్. పాత్. ఉ. ఆపాత్యతే.

ఆపాత. (ఆఙ్- పత్ఞ- ఘఞ్)పు. పతనమ్. ఆగమనమ్- తత్కాలః ఉపక్రమః.

ఆపాతయ్. ధా. ఆఙ్. పాతయ్. ఉ. ఆపాతయతి.

ఆపాతలికా స్త్రీ. ఛన్దశ్శాస్త్రే) వైతాలీయ వృత్త విశేషః. ప్రథమతృతీయ పాదయో షట్కలోపరి భ గణో గురుద్వయంచ, ద్వితీయచతుర్థపాదయో ర ష్టకలోపరి భగణో గురుద్వయంచేతి తల్లక్షణమ్. ఉ. ఆపాతలికా కథితేయం భాన్ద్గురుకా వసుపూర్వ వ్యదన్యత్.

ఆపాత్య. (ఆఙ్- పత్ఞ- ణ్యత్) త్రి. ఆపతితా. ఆప తనీయమ్. ఆపాతనీయమ్.

ఆపాద్. ధా. ఆఙ్. పాద్. ఉ. ఆపాద్యతే.

ఆపాదక. (ఆఙ్- పాది- ణ్వుల్)త్రి. న్యాయశాస్త్రే) ఆపత్తి వ్యాప్యత్వేన గృహీతః.

ఆపాదయ్. ధా. ఆఙ్. పాదయ్. ఉ. ఆపాదయతి.

ఆపాదిత. (ఆఙ్- పాది- క్త) త్రి. సంపాదితమ్. ఆపత్తి విషయః.

ఆపాద్య. (ఆఙ్- పాది- ణ్యత్) త్రి. న్యాయశాస్త్రే) ఆపత్తివ్యాపకతయా గృహీతః.

ఆపాన్. ధా. ఆఙ్. పాన్. ఉ. ఆపాన్యతే.

ఆపాన. (ఆఙ్- పా. ల్యుట్) న. మద్యపాన గోష్ఠీ. త్రి. (వేదే)ఆప్నువానః.

ఆపానయ్. ధా. ఆఙ్. పానయ్. ఉ. ఆపానయతి.

ఆపాన్త. (వేదే) ఆపతితమ్.

ఆపాపచ్. ధా. ఆఙ్. పాపచ్. ఉ. ఆపాపచీతి.

ఆపాపచ్య. ధా. ఆఙ్. పాపచ్య. ఉ. ఆపాపచ్యతే.

ఆపాపఠ్. ధా. ఆఙ్. పాపఠ్. ఉ. ఆపాపఠీతి.

ఆపాపఠ్య. ధా. ఆఙ్. పాపఠ్య ఉ. ఆపాపఠ్యతే.

ఆపాపర్. ధా. ఆఙ్. పాపర్. ఉ. ఆపాపర్తి.

ఆపాపా. ధా. ఆఙ్. పాపా. ఉ. ఆపాపాతి.

ఆపాపుర్. ధా. ఆఙ్. పాపుర్. ఉ. ఆపాపురతి.

ఆపాపూర్. ధా. ఆఙ్. పాపూర్. ఉ. ఆపాపూర్తి.

ఆపాయ్. ధా. ఆఙ్. పాయ్. ఉ. ఆపాయ్యతే.

ఆపాయయ్. ధా. ఆఙ్. పాయయ్. ఉ. ఆపాయయతి.

ఆపార్. ధా. ఆఙ్. పార్. ఉ. ఆపార్యతే.

ఆపారయ్. ధా. ఆఙ్. పారయ్. ఉ. ఆపారయతి.

ఆపావ్. ధా. ఆఙ్. పావ్. ఉ. ఆపావ్యతే.

ఆపావయ్. ధా. ఆఙ్. పావయ్. ఉ. ఆపావయతి.

ఆపి. ధా. ఆప్ఞ. ణిచ్— ఇఙ్. ణిచ్— అనయో రూపాణి. ౧ఆపయ్. గుణహీనాన జానౌ. ౨ఆప్. అని డార్థధాతుకే నిష్ఠాయాంచ. ౩ఆపిప్. చఙి. ౪ఆపి పయిష. సన్నన్తమ్— పు. (వేదే) బన్ధుః. ప్రాప ణీయః.

ఆపిఞ్జర. (ఆఙ్ పిఞ్జర) త్రి. ఈషత్పిశఙ్గమ్.

ఆపిత్స. ధా. ఆఙ్. పిత్స. ఉ. ఆపిత్సతి. ఆపిత్సతే.

ఆపిప్. ధా. ఆఙ్. అపిప్. ఉ. ఆపిపత్ అధ్యాపిపత్.

ఆపిపక్ష్. ధా. ఆఙ్. పిపక్ష్. ఉ. ఆపిపక్షతి.

ఆపిపఠిష. ధా. ఆఙ్. పిపఠిష. ఉ. ఆపిపఠిషతి.

ఆపిపణిష. ధా. ఆఙ్. పిపణిష. ఉ. ఆపిపణిషతే.

ఆపిపతిష. ధా. ఆఙ్. పిపతిష. ఉ. ఆపిపతిషతి.

ఆపిపనిష. ధా. ఆఙ్. పిపనిష. ఉ. ఆపిపనిషతే.

ఆపిపయిష. ధా. ఆపిపయిష ఇత్యస్యరూపమ్.

ఆపిపయిష. ధా. ఆపి+ సన్. అస్యరూపమ్. ఆపిపయిష.

ఆపిపర్. ధా. ఆఙ్. పిపర్. ఉ. ఆపిపర్తి.

ఆపిపరిష. ధా. ఆఙ్. పిపరిష. ఉ. ఆపిపరిషతి.

ఆపిపాచయిష. ధా. ఆఙ్. పిపాచయిష. ఉ. ఆపిపా చయిషతి.

ఆపిపాఠయిష. ధా. ఆఙ్. పిపాఠయిష. ఉ. ఆపిపాఠ యిషతి

ఆపిపాణయిష. ధా. ఆఙ్. పిపాణయిష. ఉ. ఆపిపాణ

యిషతి-

ఆపిపాతయిష్- ధా. ఆఙ్. పిపాతయిష్. ఉ. ఆపిపాతయిషతి.

ఆపిపాదయిష్. ధా. ఆఙ్ పిపాదయిష్. ఉ ఆపిపాదయిషతి-

ఆపిపానయిష్. ధా. ఆఙ్. పిపానయిష్. ఉ. ఆపిపానయిషతి-

ఆపిపాయయిష్. ధా. ఆఙ్- పిపాయయిష్. ఉ. ఆపిపాయయిషతి

ఆపిపారయిష్- ధా- ఆఙ్. పిపారయిష్. ఉ. ఆపిపారయిషతి.

ఆపిపావయిష్- ధా. ఆఙ్ పిపావయిష్. ఉ. ఆపిపావయిషతి-

ఆపిపాస్- ధా- ఆఙ్- పిపాస్- ఉ- ఆపిపాసతి.

ఆపిపీడ్- ధా- ఆఙ్- పిపీడ్- ఉ- ఆపిపీడత్-

ఆపిపీడయిష్- ధా- ఆఙ్- పిపీడయిష్- ఉ- ఆపిపీడయిషతి-

ఆపిపుర్- ధా- ఆఙ్- పిపుర్- ఉ- ఆపిపురతి.

ఆపిపూర్- ధా- ఆఙ్- పిపూర్- ఉ- ఆపిపూర్తి-

ఆపిపృచ్ఛిష్- ధా- ఆఙ్- పిపృచ్ఛిష్- ఉ- ఆపిపృచ్ఛిషతే-

ఆపిప్యే- ధా- ఆఙ్- పిప్యే- ఉ- ఆపిప్యే-

ఆపిప్యయ్- ధా- ఆఙ్- పిప్యయ్- ఉ. ఆపిప్యయత్-

ఆపిప్యాయయిష్- ధా- ఆఙ్- పిప్యాయయిష్- ఉ- ఆపిప్యాయయిషతి-

ఆపిప్యాయిష్- ధా- ఆఙ్- పిప్యాయిష్- ఉ. ఆపిప్యాయిషతే-

ఆపిప్రచ్ఛయిష్- ధా- ఆఙ్- పిప్రచ్ఛయిష్- ఉ- ఆపిప్రచ్ఛయిషతి-

ఆపిప్రయ్- ధా. ఆఙ్- పిప్రయ్- ఉ- ఆపిప్రయిథ-

ఆపిప్రవ్- ధా- ఆఙ్- పిప్రవ్- ఉ- ఆపిప్రవత్-

ఆపిప్రాయ్- ధా- ఆఙ్- పిప్రాయ్- ఉ. ఆపిప్రాయ.

ఆపిప్రావయిష్- ధా- ఆఙ్. పిప్రావయిష్. ఉ- ఆపిప్రావయిషతి.

ఆపిప్రీణ్- ధా- ఆఙ్- పిప్రీణ్- ఉ- ఆపిప్రీణత్-

ఆపిప్రియ్- ధా- ఆఙ్- పిప్రియ్- ఉ- ఆపిప్రియథుః.

ఆపిప్రీణయిష్- ధా- ఆఙ్- పిప్రీణయిష్- ఉ- ఆపిప్రీణయిషతి-

ఆపిప్రీష్- ధా- ఆఙ్. పిప్రీష్- ఉ-ఆపిప్రీషతి-

ఆపిప్రే- ధా- ఆఙ్. పిప్రే- ఉ- ఆపిప్రేథ-

ఆపిప్లవ్- ధా. ఆఙ్- పిప్లవ్- ఉ- ఆపిప్లవత్-

ఆపిప్లావయిష్- ధా. ఆఙ్- పిప్లావయిష్- ఉ- ఆపిప్లావయిషతి-

ఆపిప్సరాయయిష్- ధా. ఆట్- ఆపిప్సరాయయిష్- ఉ- ఆపిప్సరాయయిషతే-

ఆపిబ్- ధా- ఆఙ్- పిబ్- ఉ- ఆపిబతి-

ఆపిరావయ్య- (అపిరావయ- ష్యఞ్) అవు- అపిరావయస్య భావః-

ఆపిశల- (ఆపిశలి-అణ్) త్రి- ఆపిశలిప్రోక్తమ్-

ఆపిశలి- క్రౌడ్యాదిః- (అపిశల-ఇఞ్) అక్లీ- అపిశలస్యాపత్యమ్. వ్యాకరణకార మునివిశేషః-

ఆపిశల్యా- (ఆపిశలి-ష్యఞ్) స్త్రీ- అపిశలస్యాపత్యం స్త్రీ-

ఆపిశున్య- (అపిశున-ష్యఞ్) అష- అపిశునస్య భావః.

ఆపీ- ధా- ఆఙ్- పీ- ఉ- ఆపీయతే-

ఆపీడ్- ధా- ఆఙ్- పీడ్- ఉ- ఆపీడ్యతే-

ఆపీడ- (ఆఙ్-పీడి-అచ్-) పు- శేఖరః— ఛన్దశ్శాస్త్రే పదచతుర్ధ్వ వృత్తవిశేషః- యస్య ప్రథమే పాదే ఆదిత షడ్లఘవః, అనన్తరం ద్వౌ గురూ- ద్వితీయే పాదే దశలఘవః, ద్వౌ గురూచ- తృతీయే పాదే చతుర్దశ లఘవః, ద్వౌ గురూచ- చతుర్థే పాదే అష్టాదశలఘవః ద్వౌ గురూచ- పాదాన్తేషు యతిని యమశ్చ- స ఆపీడః- ఇతి తల్లక్షణమ్- ఉ- ప్రథమముదితవృత్తే, విరచిత విషమ చరణభాజి। సకలలఘుని గురుయుగళనిధన ఆద్యా, విధృత రుచిరపదవితతిరుతరితి భవతి పీడః-

ఆపీడయ్-ధా-ఆఙ్-పీడయ్-ఉ- ఆపీడయతి.

ఆపీత-(ఆఙ్-పా-క్త) త్రి-పీతః—(ఆఙ్-పీత) త్రి- ఈషత్పీతః.

ఆపీన-(ఆఙ్-ఓప్యాయీ-క్త) పు- కూపః—న-ఊధః.

ఆపీపచ్-ధా-ఆఙ్-పీపచ్-ఉ-ఆపీపచత్.

ఆపీపఠ్-ధా-ఆఙ్-పీపఠ్-ఉ-ఆపీపఠత్,

ఆపీపణ్-ధా-ఆఙ్-పీపణ్-ఉ-ఆపీపణత్,

ఆపీపత్-ధా-ఆఙ్-పీపత్-ఉ-ఆపీపతత్.

ఆపీపద్-ధా-ఆఙ్-పీపద్-ఉ-ఆపీపదత్.

ఆపీపన్-ధా-ఆఙ్-పీపన్-ఉ-ఆపీపనత్,

ఆపీపర్-ధా-ఆఙ్-పీపర్-ఉ-ఆపీపరత్.

ఆపీపవ్-ధా-ఆఙ్-పీపవ్-ఉ-ఆపీపవత్.

ఆపీపిడ్-ధా-ఆఙ్-పీపిడ్-ఉ-ఆపీపిడత్.

ఆపీప్య-ధా-ఆఙ్-పీప్య-ఉ ఆపీప్యత్.

ఆపు-ధా-ఆఙ్-పు-ఉ-ఆపునాతి.

ఆపుపవ్-ధా-ఆఙ్-పుపవ్-ఉ-ఆపుపవ.

ఆపుపావ్-ధా-ఆఙ్-పుపావ్-ఉ-ఆపుపావ.

ఆపుపుష్-ధా-ఆఙ్-పుపుష్-ఉ-ఆపుపుషతి,

ఆపుపుష-ధా-ఆఙ్-పుపుష-ఉ-ఆపుపుషతుః.

ఆపుపూర్-ధా-ఆఙ్-పుపూర్-ఉ-ఆపుపూరే.

ఆపుపూరయిష్-ధా-ఆఙ్-పుపూరయిష్-ఉ- ఆపుపూరయిషత్.

ఆపుపూరిష్-ధా-ఆఙ్-పుపూరిష్-ఉ-ఆపుపూరిషతే-

ఆపుప్రూష్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్రూష్ - ఉ - ఆపుప్రూషతి.
ఆపుప్రూష్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్రూష్ - ఉ - ఆపుప్రూషతి.
ఆపుపోష్ - ధా - ఆఙ్ - పుపోష్ - ఉ - ఆపుపోష.
ఆపుపోషయిష్ - ధా - ఆఙ్ - పుపోషయిష్ - ఉ - ఆపుపోషయిషతి.
ఆపుప్రవ్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్రవ్. ఉ - ఆపుప్రవత్ -
ఆపుప్రావయిష్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్రావయిష్ - ఉ - ఆపుప్రావయిషతి.
ఆపుప్రువ్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్రువ్ - ఉ - ఆపుప్రువే.
ఆపుప్రూష్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్రూష్ - ఉ - ఆపుప్రూషతే -
ఆపుప్లవ్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్లవ్ - ఉ - ఆపుప్లవతి.
ఆపుప్లావయిష్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్లావయిష్ - ఉ - ఆపుప్లావయిషతి.
ఆపుప్లువ్ - ధా - ఆఙ్ - పుప్లువ్ - ఉ - ఆపుప్లువే.
ఆపుప్లూష్ - ధా ఆఙ్ - పుప్లూష్ - ఉ - ఆపుప్లూషతే.
ఆపుష్ - ధా - ఆఙ్ - పుష్ - ఉ - ఆపుష్యతి.
ఆపూ - ధా. ఆఙ్ - పూ - ఉ - ఆపూయతే.
ఆపూపిక - (అపూప - ఠక్ -) పు - భక్ష్యకారః - తత్పర్యాయా - కాన్దవిక - భక్ష్యకార — త్రి - అపూపేన - ధః - అపూపం యస్య పణ్యం సః - అపూపభక్షణం శీలం యస్యాసః - అపూపభక్షణం యస్మిన్ హితం సః - సః అపూపసమూహః.
ఆపూపుర్ - ధా - ఆఙ్ - పూపుర్ - ఉ - ఆపూపురత్.
ఆపూపుష్. ధా. ఆఙ్. పూపుష్. ఉ - ఆపూపుషత్ -
ఆపూర్. ధా - ఆఙ్. పూర్. ఉ - ఆపూర్యతే.
ఆపూరణ - [ఆఙ్ పూరీ - ల్యుట్] న - పూరణమ్ — పు - కాద్రవేయ విశేషః, సూర్యరథస్థితో యక్షవిశేషః -
ఆపూరయ్ - ధా. ఆఙ్ - పూరయ్ - ఉ. ఆపూరయతి
ఆపూరిత - (ఆఙ్. పూరీ - క్త) త్రి - పూరితమ్.
ఆపూర్యమాణ. (ఆఙ్. పూరీ. యక్. శానచ్) త్రి. సదాపూర్యతే తత్ — ఆపూర్యమాణపక్ష ఇతి శుక్లపక్షస్య సంజ్ఞా.
ఆపృ. ధా. ఆఙ్ - పృ - ఉ - ఆపృణాతి -
ఆపృచ్ఛ్ - ధా - ఆఙ్ - పృచ్ఛ్. ఉ. ఆపృచ్ఛతే.
ఆపృచ్ఛన - [ఆఙ్ - ప్రచ్ఛ - ల్యుట్] న - ఆనన్దనమ్.
ఆపృచ్ఛా - [ఆఙ్ - ప్రచ్ఛ - అఙ్] స్త్రీ - ఆభాషణమ్ -
ఆపృచ్ఛ్య - [ఆఙ్. ప్రచ్ఛ. క్యప్] త్రి - [వేదే] - ఆప్రచ్ఛనీయమ్ - ౩॥౧॥౧౨౩సూ. ఆనన్దనే నష్టరేవత్యాదినా నిపాతితోఽయం శబ్దః.
ఆపృణ్. ధా - ఆఙ్ - పృణ్ - ఉ. ఆపృణతి -
ఆప్ఞ - ధా - స్వాదిః - పర - వ్యాప్తౌ ప్రాప్తౌ చ — యుజ్యాదిః - లమ్భనే - సాన్త్వన ఇత్యేకే - స్వరితేదయమిత్యేకే — అనయో రూపాణి - ౧౨౫, ఉద్ధమ్ - ౨ ఆప్ - ఠ్రఫ - ౩ ఞిచ్ - ఆపి - ౪ ఞిస్ - ఈప్స - ఆప్ఞ ధాతు స్సమి త్యుపసర్గా త్సమాప్తౌ - ప్ర, అవ, ఇత్యేభ్యాం ప్రాప్తౌ - వి ఇత్యస్మా ద్వ్యాప్తౌ - పరి ఇత్యస్మాత్ పర్యాప్తౌ, రక్షణేచ — అభ్యాసస్య ఆకారస్య ఈకారః - అభ్యాసలోపశ్చ - ఉ - ఈప్సతి ౭॥౪॥౫౫ సూ - అజ్ఝలాదిస్యాభావాత్ — ల్యపి దస్మాత్ — ల్యపి ణేరయాదేశో వా - ఉ - ప్రాపయ్య. ప్రాప్య - ౬॥౪॥౫౭సూ - విభాషాఽఽపః — అస్మాదుణాదయః. తుః - ఆకారస్య హ్రస్వశ్చ - ఉ - అప్తుః - ౧॥౭౪సూ - ఆప్నోతే ర్హ్రస్వశ్చ... వన్ - ఉ - ఆప్వా - ౧॥౧౫౩ సూ - శేవయహ్వజిహ్వగ్రీవాప్వమీవాః .. క్విప్ - ఆకారస్య హ్రస్వశ్చ - ఉ ఆపః - అపః - ౨॥౨ సూ - ఆప్నోతే ర్హ్రస్వశ్చ... నఞ్యుపపదే తన్ - తస్య ఇడాగమః - నఞో నలోపాభావశ్చ - ఉ - నాపితః ౩॥౮౬ సూ, నఞ్యాప ఇట్చ... కర్మాఖ్యాయాం మసున్ - ఆకారస్య హ్రస్వః, నుట్చవా ఉ - అప్నః - అపః. అపః. ౪॥౨౧౩సూ. ఆపః కర్మాఖ్యాయాం హ్రస్వ నుట్చవా ...రూపే చార్థే అసున్ తస్యజా దాగమశ్చ ఉదకే చార్థే అసున్ భకారో ఽన్తాదేశో సుమాగమశ్చ. ఉ. అబ్జః అమ్భః, ౨౧౪సూ, రూపే జుట్చ. ౨౧౫ ఉదకే నుమ్భౌచ.
ఆపే. ధా. ఆఙ్. పే. ఉ. ఆపేయూరత్.
ఆపేచ్. ధా - ఆఙ్. పేచ్. ఉ. ఆపేచతుః.
ఆపేత్. ధా. ఆఙ్. పేత్. ఉ. ఆపేతతుః
ఆపేణ్ - ధా - ఆఙ్ - పేణ్ - ఉ - ఆపేణే.
ఆపేత్ ధా ఆఙ్ పేత్ ఉ ఆపేతతుః
ఆపేద్ ధా ఆఙ్ పేద్ ఉ ఆపేదే
ఆపేస్ - ధా - ఆఙ్ - పేస్ ఉ - ఆపేసే.
ఆపేపీయ్ - ధా - ఆఙ్ - పేపీయ్ ఉ - ఆపేపీయతే -
ఆపేప్రీయ్ - ధా - ఆఙ్ - పేప్రీయ్ - ఉ - ఆపేప్రీయతే -
ఆపోక్లిమ - న - జాతకప్రకరణే పణపరాత్పరో రాశిః - తేచరాశయో హీనబలాః —
ఆపోపవ్ - ధా - ఆఙ్ - పోపవ్ - ఉ - ఆపోపవీతి -
ఆపోపుర్ - ధా - ఆఙ్ - పోపుర్ - ఉ - ఆపోపురతి -
ఆపోపుష్ - ధా - ఆఙ్ - పోపుష్ - ఆపోపుష్టి -
ఆపోపుష్య - ధా - ఆఙ్ - పోపుష్య - ఉ - ఆపోపుష్యతే -
ఆపోపూ - ధా - ఆఙ్ - పోపూ - ఉ - ఆపోపూతః -
ఆపోపూయ్ - ధా - ఆఙ్ - పోపూయ్ - ఉ - ఆపోపూయతే -
ఆపోపూర్ - ధా - ఆఙ్ - పోపూర్ - ఉ - ఆపోపూరీతి -
ఆపోపూర్య - ధా - ఆఙ్ - పోపూర్య - ఉ - ఆపోపూర్యతే -
ఆపోప్రీవ్ - ధా - ఆఙ్ - పోప్రీవ్ - ఉ - ఆపోప్రీవీతి.
ఆపోప్రు - ధా - ఆఙ్ - పోప్రు - ఉ - ఆపోప్రుతః -
ఆపోప్రువ్ - ధా - ఆఙ్ - పోప్రువ్ - ఉ - ఆపోప్రువతి -
ఆపోప్రూయ్ - ధా - ఆఙ్ - పోప్రూయ్ - ఉ - ఆపోప్రూ

యతే.

ఆపోప్లవ్. ధా. ఆత్. పోప్లవ్. ఉ. ఆపోప్లవీతి.

ఆపోప్లు. ధా. ఆత్. పోప్లు. ఉ. ఆపోప్లుతః.

ఆపోప్లువ్. ధా. ఆత్. పోప్లువ్. ఉ. ఆపోప్లువతి.

ఆపోప్లూయ్. ధా. ఆత్. పోప్లూయ్. ఉ. ఆపోప్లూయతే.

ఆపోమూర్తి. పు. భవిష్య ద్బ్రహ్మ సావర్ణి మన్వన్తరే సప్తర్షిషు చతుర్థః.

ఆపోశన. (ఆపస్. అశన) న. భోజనాత్ప్రాగ్భూతో జలపానాత్మకః కర్మవిశేషః. భోజనాదౌ అమృతోపస్తరణమసి స్వాహేతి జలపాన మాపోశనమి త్యుచ్యతే. ఆపోశనజలం కరేధృత్వా పున ర్నపూరయేత్. ఆపోశనార్థం ధృత ముదకం నిస్సృతంచేత్ తదా హస్తం ప్రక్షాళ్య పునర్జలం ధారయేత్. ఆపోశన హస్తో బ్రాహ్మణ ఆశీర్వచనం నకుర్యాత్. ఆపోశనం వామభాగేన పిబేత్— భోజనాన్తే అమృతాపిధానమసీ త్యాద్యుచ్యజలపాన ముత్తరాపోశనమి త్యుచ్యతే.

ఆపోష్. ధా. ఆత్. పోష్. ఉ. ఆపోష్యతే.

ఆపోషయ్. ధా. ఆత్. పోషయ్. ఉ. ఆపోషయతి.

ఆప్త. (ఆప్ఌ. క్త) పు. విశ్వసనీయః పురుషః. తత్పర్యా. ప్రత్యయిత— యథార్థవక్తా. బన్ధుః. సుహృత్. కాద్రవేయవిశేషః— త్రి. లబ్ధః — న. కామ్య దేవయజ్ఞ విశేషః. తల్లక్షణం తైత్తిరీయ సంహితాయాం షష్ఠకాణ్డే ద్వితీయ ప్రపాఠకే షష్ఠానువాకే ఉక్తమ్— న్యాయశాస్త్రే ఆప్తవాక్యం శబ్దః ప్రమాణమ్. ప్రయోగహేతు భూత యథార్థజ్ఞానవా నాప్తఇతి తల్లక్షణమ్. అర్థస్య సాక్షాత్కర్తా నాప్తఇతి న్యాయభాష్యకారోక్తం లక్షణమ్. ఆప్తో నా మానుభవేన వస్తుతత్త్వస్య కార్త్స్న్యేన నిశ్చయవాన్ రాగాదివశాదపి నాన్యథావాదీ యస్సఇతి చరకే పతఞ్జల్యుక్తం లక్షణమ్— ఆప్తవాక్యం శక్తిగ్రాహకేషు పరిగణితమ్. యథా కోకిలః పికపదవాచ్య ఇత్యాది శబ్దా త్పికాదిశబ్దే శక్తిగ్రహః.

ఆప్తవ్య. (ఆప్ఌ. తవ్య) త్రి. ప్రాప్యమ్.

ఆప్తి. (ఆప్ఌ. క్తిన్) స్త్రీ. సంబన్ధః. లాభః— అశ్వమేధే మన్త్రవిశేషః. తే మన్త్రా స్తైత్తిరీయ సంహితాయాం సప్తమకాణ్డే తృతీయప్రపాఠకే అర్వాఙ్యజ్ఞ ఇత్యనువాకే పఠితాః.

ఆప్తోక్తి. స్త్రీ. సిద్ధాన్తః.

ఆప్త్య. (వేదే) ఆప్తవ్యమ్.— ఋషివిశేషః. ఏకతద్వితత్రితాఖ్య ఇన్ద్ర సహచారిణః.

ఆప్నవాన. పు. భృగుగణ గోత్రప్రవరాన్తర్గత ఋషివిశేషః.

ఆప్నోతి. (ఆప్ఌ. శ్తిప్) వ్యాకరణే ఆప్ఌ ఇతి ధాతుః.

ఆప్య. (అప్. అణ్. ష్యఞ్) త్రి. జలసమ్బన్ధి. జలమయమ్— వైద్యశాస్త్రే ద్రవ్యభేదః. ద్రవం శీతం గురు స్నిగ్ధం మన్దం సాన్ద్రం రసోల్బణం స్నేహన స్యన్దన క్లేదన ప్రహ్లాదన బన్ధనకారి ద్రవ్య మాప్యమితి తల్లక్షణమ్.— క్షేత్రభేదః. అర్ధచన్ద్రాకారం శ్వేతం కమలాది సంకులం నదీనదజలాకీర్ణ మాప్యక్షేత్ర మితి తల్లక్షణమ్— పు. చాక్షుష మన్వన్తరే దేవగణవిశేషః— దేవతావిశేషాః. ఏకతః ద్వితః త్రితశ్చైతే తైత్తిరీయబ్రాహ్మణే తృతీయకాణ్డే ద్వితీయప్రపాఠకే అష్టమానువాకే ఉక్తాః.— (ఆప్ఌ. ణ్యత్) త్రి. ప్రాప్తవ్యమ్.

ఆప్యాయ్. ధా. ఆత్. ప్యాయ్. ఉ. ఆప్యాయతే.

ఆప్యాయన. (ఆత్. ఓప్యాయీ. ల్యుట్) న. తర్పణమ్. ఉత్సాహః. వృద్ధిః— మన్త్రశాస్త్రే మన్త్రసంస్కారేషు సప్తమ స్సంస్కారః. సువర్ణేన కుశోదకేన పుష్పోదకేనవా తేన మన్త్రేణాభిమన్త్రణ మాప్యాయనమ్. వాకారసకారౌ కారవిసర్గసముదాయేన బీజేన సంపుటితస్య మన్త్రస్య జప ఆప్యాయన మితిచ తల్లక్షణమ్.

ఆప్యాయనీ. స్త్రీ. మన్త్రశాస్త్రే ఓకారః— సంగీతశాస్త్రే నారదమతే మధ్యమగ్రామమూర్ఛనాసు ప్రథమా. మధ్యస్థానస్థ మధ్యమారమ్భా. అన్యమతేతు సౌవీరీతి వ్యవహ్రియతే.

ఆప్యాయయ్. ధా. ఆత్. ప్యాయయ్. ఉ. ఆప్యాయయతి.

ఆప్రపదీన. (ఆప్రపద. ఖ) త్రి. పాదాగ్రపర్యన్తం పాదాగ్రమభివ్యాప్యవా యత్ప్రాప్నోతి తద్వస్త్రాదికమ్.

ఆప్రయచ్ఛ్. ధా. ఆత్. ప్ర. యచ్ఛ్. ఉ. ఆప్రయచ్ఛతి.

ఆప్రియా. ధా. ఆత్. ప్రి. యా. ఉ. ఆప్రియాతి.

ఆప్రియాణాధికరణ. న. ఉత్తరమీమాంసాయాం చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమపాదే అధికరణవిశేషః. ఆప్రాయణాధికరణ శబ్దే ద్రష్టవ్యమ్.

ఆప్రివ్. ధా. ఆత్. ప్రివ్. ఉ. ఆప్రివతే.

ఆప్రివణ. (ఆత్. ప్రు. ల్యుట్) న. ఉత్ప్లుత్యగమనమ్. ఉద్ధరణమ్.

ఆప్రి. ధా. ఆత్. ప్రి. ఉ. ఆప్రిః.

ఆప్రాయణాధికరణ. న. ఉత్తరమీమాంసాయాం చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమపాదే అష్టమ మధికరణమ్. తత్రసూత్రమ్. ఆప్రాయణా త్తత్రాపిహి దృష్టమ్. వేదాన్తేషు అభ్యుదయఫలా స్సన్త్యుపాసనా న్యాప్యాయన్తే— తాని కిం కియన్తంచి త్కాలం ప్రత్యేకము

మావర్త్యేపరమేదుత యావజ్జీవ మావర్తయేదితి సంశయః. కియన్తంవి కాలం ప్రత్యయ మావర్త్యోపసృకేత్ ఆవృత్తి విశిష్ట స్యోపాసనశబ్దార్థస్యకృతత్వా దితి పూర్వః పక్షః— ఆ ప్రాయణాదేదావర్తయేత్ స్మృతిర్యయమ్. అన్త్యప్రత్యయవశా దదృష్టఫలప్రాప్తేః. తథాహి శ్రుతిః. స యావత్క్రతురయమస్మాల్లోకాత్ప్రైతీతి ప్రాయణకాలేఽపి ప్రత్యయావృత్తిం దర్శయతి. స్మృతిరపి. యంయం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యన్తే కళేబరమ్। తంతమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత ఇతి. ప్రయాణకాలే మనసాఽచలేనేతి చ. ఇతిరాద్ధాన్తః శాఙ్కరమతే. సూత్రార్థః స్పష్టః.

రామానుజమతేతు ఆప్రయాణాత్ తత్రాపి హి దృష్టమితి సూత్రపాఠః. తదిదమపవర్గసాధన ముపాసనమేకస్మిన్నహని కార్య ముత ప్రత్యహ మాప్రయాణాదనువర్తనీయ మితి సంశయః. ఏకస్మిన్నహని శాస్త్రార్థస్య కృతత్వాత్ తావతైవ పరిసమాపనీయమ్. యావదాయుష మితితు వచనం విద్యాశబ్దాభావాన్న విద్యాయాః ఫలే నోపసంహార ఇతి పూర్వః పక్షః— రాద్ధాన్తస్తు ఆప్రయాణాదనువర్తనీయమ్. తత్రాపి హి దృష్టమ్. స ఖల్వేవం వర్తయన్యావదాయుషం బ్రహ్మలోక మభిసంపద్యత ఇతి. అప్రాప్తత్వే నాయవాదాఽసంభవా ద్విధిరేవాయ మితి రాద్ధాన్తః.

ప్రకృతం ధ్యానమేవ విషయః. కిం జ్ఞానపర్యన్తమేవావశ్యక ముత ముక్తిపర్యన్తమపీతి సందేహః. జ్ఞానపర్యన్తమేవావశ్యకమ్. దర్శనార్థమేవ శ్రవణాది విధానాత్. జ్ఞానార్థం విహితస్య ముక్తిపర్యన్త మనుష్ఠానే కారణాభావాత్. నచ జ్ఞానసాధనస్యాపి ధ్యానస్య మోక్షోపయోగిత్వాదావశ్యకత్వ మితివాచ్యమ్. జ్ఞానమాత్రస్యైవ మోక్షసాధ్యత్వాత్. సచానన్దాతిశయార్థం ధ్యాననియమః. తదర్థం శ్రవణాది సాధనాన్తరస్యాపి కర్తుం శక్యతయా తన్నియమాయోగాత్. జ్ఞానమేవ ధ్యానస్య ప్రాబల్యాత్. సహేతుకత్రయస్య ప్రాధాన్యం తస్య సర్వత్రాపి. అతో యావన్మోక్షం ధ్యానస్యకర్తవ్యత్వాభావాత్ జ్ఞానినాం మోక్షాపిపాసూనాం తద్వ్యర్థమితి పూర్వః పక్షః— ముముక్షూణాం మోక్షపర్యన్తం ధ్యానమవశ్యం కర్తవ్యమేవ. ధ్యానం వినా అపరోక్షజ్ఞానాభావేన తావజ్జ్ఞానపర్యన్త మావశ్యకత్వాత్. తథాపి ముక్తిపర్యన్తం తదనువృత్తిః కుత ఇతి చేత్, తథా దృశ్యతేహి శ్రుతిస్మృతిషు. సయోహవైతద్భగవన్మనుష్యేషు ప్రాయణాన్త మోంకార మభిధ్యాయీత ఇతి శ్రుతిః. సర్వదైన ముపాసీత యావద్విముక్తిముక్తా అపి హ్యేనముపాసత ఇతి సౌపర్ణశ్రుతిః. శ్రవణాద్యా ద్యావ జ్ఞానం మతే గ్యావదయుక్తతా। ధ్యానంచ యావదీక్షా స్యాన్నైష కశ్చన బాధ్యతే। దృష్టతత్త్వస్య న ధ్యానం యదా దృష్టిర్న విద్యతే. భక్తిశ్చానన్తకాలీనా పరమే బ్రహ్మణి స్ఫుటా। అనిముక్తైర్విధిర్నిత్యం స్వతఏవ తతః పరమితి బ్రహ్మతర్కే. ఇతి రాద్ధాన్తశ్చ మధ్వమతే.

ఆప్రాప్. ధా. ఆఙ్. ప్రాప్. ఉ. ఆప్రాప్యతే.

ఆప్రావయ్. ధా. ఆఙ్. ప్రావయ్. ఉ. ఆప్రావయతి.

ఆప్రాస్. ధా. ఆఙ్. ప్రాస్. ఉ. ఆప్రాసత్. వేద ఆప్రాః.

ఆప్రీ. (ఆఙ్-ప్రీఞ్-క్విప్) పు. పాశుకతన్త్రే ప్రయాజసంబన్ధిన్యో యాజ్యా ఋచః. తా యత్ర పఠితాస్తాని సూక్తాన్యాప్రీసూక్తానీ త్యుచ్యన్తే. శౌనకగోత్రస్య యజమానస్య సమిద్ధో అగ్నిర్నిహితః పృథివ్యామి త్యాప్రీసూక్తం భవతి. వాసిష్ఠగోత్రస్య జుషస్వన స్సమిధమితి సూక్తమ్. అన్యేషాం సర్వేషాం సమిద్ధో అద్యమనుషో దురోణ ఇతి సూక్తమ్. ఇత్యేకః పక్షః. సుసమిద్ధో న ఆవహేతి కణ్వగోత్రస్యాప్రీసూక్తమ్. సమిద్ధో అగ్న ఆవహ త్యాఙ్గిరసగోత్రస్య. సమిద్ధో అద్య రాజసి త్యాగస్త్యగోత్రస్య. సమిద్ధ ఇత్సుమనా బోధ్యస్మే ఇతి విశ్వామిత్రాణామ్. సుసమిద్ధాయ శోచిషే త్యాత్రేయగోత్రస్య. సమిద్ధో విశ్వతస్పతిః. కాశ్యపగోత్రస్య. ఇమాం మే అగ్నే సమిధం జుషస్వేతి వాధ్ర్యశ్వగోత్రస్య. సమిద్ధో అద్యమనుషో దురోణ ఇతి జామదగ్న్యగోత్రస్యాన్యేషాంచ. ఇతి ద్వితీయః పక్షః. అధ్వర్యు ప్రైషతో మైత్రావరుణః పూర్వోక్తైస్సహ ప్రైషైః హోతారం ప్రేష్యతి హోతా యజమాన గోత్రానుసారేణ తత్తత్సూక్తగతా ఆప్రీసంజ్ఞక ఋగ్యాజ్యాః పఠతి—వైకనిష్ఠపశ్చ సామాన్యమేద్వితీయమాజ్యాద్ఇధ్మాది స్వాహాకృత్యన్తా ద్వాదశ దేవతా ఆప్రీదేవతా ఇత్యుచ్యన్తే.

ఆప్లవ్. ధా. ఆఙ్. ప్లవ్. ఉ. ఆప్లవతే.

ఆప్లవ. (ఆఙ్-ప్లుఙ్-అప్) పు. స్నానమ్.

ఆప్లావ్. ధా. ఆఙ్. ప్లావ్. ఉ. ఆప్లావ్యతే.

ఆప్లావ. ధా. (ఆఙ్. ప్లుఙ్. ఘఞ్) పు. స్నానమ్.

ఆప్లావన. (ఆఙ్. ప్లావి. ల్యుట్) న. స్నపనమ్. ఇష్టిషు పాత్రీస్థానాం పిష్టానాముపరి సన్తప్తమదన్తీ జలప్రక్షేపః.

ఆప్లావయ్. ధా. ఆఙ్. ప్లావయ్. ఉ. ఆప్లావయతి.

ఆప్లావ్య. (ఆఙ్. ప్లుఙ్. ణ్యత్) త్రి. ఆప్లావనీయః. స్నాతః. న. ఆప్లవః. స్నానమ్.

ఆప్లుత. (ఆఙ్. ప్లుఙ్. క్త) త్రి. స్నాతః. ప్లావితః. స్నాతకః. ఉత్ప్లుతః.

ఆప్వా. (ఆఙ్. వఙ్. టాప్) స్త్రీ. వాయుః.

ఆప్సరాయ్. ధా. ఆట్. అప్సరాయ్. ఉ. ఆప్సరాయత.

ఆప్సరాయియిష. ధా. ఆట్. అప్సరాయియిష. ఉ. ఆప్సరాయియిషత.

ఆప్సరాయిష. ధా. ఆట్. అప్సరాయిష. ఉ. ఆప్సరాయిషత.

ఆప్సరీరాయియిష. ధా. ఆట్. అప్సరీరాయియిష. ఉ. ఆప్సరీరాయియిషత.

ఆప్సరీరాయి. ధా. ఆట్. అప్సరీరాయి. ఉ. ఆప్సరీరాయత.

ఆబద్. ధా. ఆఙ్. బద్. ఉ. ఆబద్యః. ఆబద్ధవాన్.

ఆబద్ధ. (ఆఙ్. బన్ధ. క్త) త్రి. దృఢబద్ధః. అక్లీ. (పే) పూ. అలఙ్కారః.

ఆబధ్. ధా. ఆఙ్. బధ్. ఉ. ఆబధ్నాతి. ఆబధ్యతే.

ఆబన్. ధా. ఆఙ్. బన్. ఉ. ఆబన్వ.

ఆబన్ధ. ధా. ఆఙ్. బన్ధ. ఉ. ఆబధ్నాతి.

ఆబన్ధ్. ధా. ఆఙ్. బన్ధ్. ఉ. ఆబధ్యః.

ఆబన్ధ. ధా. (ఆఙ్. బన్ధ. ఘఞ్) పు. యోక్త్రమ్.

ఆబన్ధకి. (అబన్ధక. ఇఞ్) త్రి. అబన్ధకస్యాపత్యమ్. బహుత్వే అబన్ధకాః. ఆబన్ధకయశ్చ.

ఆబన్ధయ్. ధా. ఆఙ్. బన్ధయ్. ఉ. ఆబన్ధయతి.

ఆబబన్ధ. ధా. ఆఙ్. బబన్ధ. ఉ. ఆబబన్ధ.

ఆబబాధ్. ధా. ఆఙ్. బబాధ్. ఉ. ఆబబాధే.

ఆబభ్. ధా. ఆఙ్. బభ్. ఉ. ఆబభౌ.

ఆబభన్. ధా. ఆఙ్. బభన్. ఉ. ఆబభన్థ.

ఆబభఞ్జ. ధా. ఆఙ్. బభఞ్జ. ఉ. ఆబభఞ్జిథ.

ఆబభఞ్జ్. ధా. ఆఙ్. బభఞ్జ్. ఉ. ఆబభఞ్జ.

ఆబభణ్. ధా. ఆఙ్. బభణ్. ఉ. ఆబభణిథ.

ఆబభణ్డ. ధా. ఆఙ్. బభణ్డ. ఉ. ఆబభణ్డ.

ఆబభర్. ధా. ఆఙ్. బభర్. ఉ. ఆబభర్థ.

ఆబభర్జ్. ధా. ఆఙ్. బభర్జ్. ఉ. ఆబభర్జ.

ఆబభర్త్. ధా. ఆఙ్. బభర్త్. ఉ. ఆబభర్తాస్మి.

ఆబభష్. ధా. ఆఙ్. బభష్. ఉ. ఆబభష్టే.

ఆబభా. ధా. ఆఙ్. బభా. ఉ. ఆబభాథ.

ఆబభాణ్. ధా. ఆఙ్. బభాణ్. ఉ. ఆబభాణ.

ఆబభార్. ధా. ఆఙ్. బభార్. ఉ. ఆబభార.

ఆబభాష్. ధా. ఆఙ్. బభాష్. ఉ. ఆబభాషే. ఆబభాషన్.

ఆబభాస్. ధా. ఆఙ్. బభాస్. ఉ. ఆబభాసే. ఆబభాసన్.

ఆబభూవ్. ధా. ఆఙ్. బభూవ్. ఉ. ఆబభూవ.

ఆబభ్రు. ధా. ఆఙ్. బభ్రు. ఉ. ఆబభ్రువ.

ఆబభ్ర్. ధా. ఆఙ్. బభ్ర్. ఉ. ఆబభ్రతుః.

ఆబభ్రజ్జ. ధా. ఆఙ్. బభ్రజ్జ. ఉ. ఆబభ్రజ్జ.

ఆబభ్రామ్. ధా. ఆఙ్. అబభ్రామ్. ఉ. ఆబభ్రామత.

ఆబభ్రమ్. ధా. ఆఙ్. బభ్రమ్. ఉ. ఆబభ్రమీతి.

ఆబభృజ్జ. ధా. ఆఙ్. బభృజ్జ. ఉ. ఆబభృజ్జ్యతే.

ఆబరిబర్. ధా. ఆఙ్. బరిబర్. ఉ. ఆబరిబర్తి.

ఆబరిబృహ్. ధా. ఆఙ్. బరిబృహ్. ఉ. ఆబరిబృహీతి.

ఆబరిభర్. ధా. ఆఙ్. బరిభర్. ఉ. ఆబరిభర్తి.

ఆబరిభృ. ధా. ఆఙ్. బరిభృ. ఉ. ఆబరిభృతః.

ఆబరిభ్రీ. ధా. ఆఙ్. బరిభ్రీ. ఉ. ఆబరిభ్రీతి.

ఆబరిబర్హ. ధా. ఆఙ్. బరిబర్హ. ఉ. ఆబరిబర్హి.

ఆబరీబృహ్. ధా. ఆఙ్. బరీబృహ్. ఉ. ఆబరీబృహీతి.

ఆబరీబృహ్య. ధా. ఆఙ్. బరీబృహ్య. ఉ. ఆబరీబృహ్యతే.

ఆబరీభర్. ధా. ఆఙ్. బరీభర్. ఉ. ఆబరీభర్తి.

ఆబరీభృ. ధా. ఆఙ్. బరీభృ. ఉ. ఆబరీభృతః.

ఆబరీభృజ్జ్య. ధా. ఆఙ్. బరీభృజ్జ్య. ఉ. ఆబరీభృజ్జ్యతే.

ఆబరీభ్రీ. ధా. ఆఙ్. బరీభ్రీ. ఉ. ఆబరీభ్రతి.

ఆబర్బృహ్. ధా. ఆఙ్. బర్బృహ్. ఉ. ఆబర్బృహీతి.

ఆబర్బృహ్య. ధా. ఆఙ్. బర్బృహ్య. ఉ. ఆబర్బృహ్యతే.

ఆబర్భర్. ధా. ఆఙ్. బర్భర్. ఉ. ఆబర్భర్తి.

ఆబర్భృ. ధా. ఆఙ్. బర్భృ. ఉ. ఆబర్భృతః.

ఆబర్భ్రీ. ధా. ఆఙ్. బర్భ్రీ. ఉ. ఆబర్భ్రీతి.

ఆబర్హ. ధా. ఆఙ్. బర్హ. ఉ. ఆబర్హ్యతే.

ఆబర్హ. (ఆఙ్. బృహ. ఘఞ్) పు. ఉత్పాటనమ్.

ఆబర్హయ్. ధా. ఆఙ్. బర్హయ్. ఉ. ఆబర్హయతి.

ఆబర్హిన్. (ఆబర్హ. ఇని) త్రి. ఉత్పాటనవత్. వ్యాకరణే పదస్య బహిరన్తర్భూతే మూలకోపాదస్య ప్రాప్తితోయః. ఉ. మూల్యముద్వాతః. ర౹ర౹[illegible] మూలపస్యాబర్హి.

ఆబాధ్. ధా. ఆఙ్. బాధ్. ఉ. ఆబాధతే.

ఆబాధ. (ఆఙ్. బాధ్ృ. ఘఞ్) పు. పీడా. త్రి. పీడ్యతే యస్మాత్. — వ్యాకరణే ఆబాధే ద్యోత్యే పదస్య ద్విత్వం బహువ్రీహివద్భావశ్చ. ఉ. గతగతః. గతగతా. ౮॥౧॥౧౦సూ. ఆబాధేచ — ఆబాధశబ్దే పరేతత్పురుషే పూర్వపదం ప్రకృతిస్వరం భవతి, ఆబాధ్యం ఇతి సంభావనే గమ్యే. ఉ. గమనాబాధః. ౬॥౨॥౨౧. సూ. ఆబాధ్యాబాధనేపీయుస్సు సంభావనే.

ఆబాధయ్. ధా. ఆఙ్. బాధయ్. ఉ. ఆబాధయతి.

ఆబాధా. (ఆఙ్. బాధ్ృ. అఙ్. టాప్) స్త్రీ. పీడా.

ఆబాబాధ్. ధా. ఆఙ్. బాబాధ్. ఉ. ఆబాబాద్ధి.

ఆబాబాధ్య. ధా. ఆఙ్. బాబాధ్య. ఉ. ఆబాబాధ్యతే.

ఆబాభా. ధా. ఆఙ్. బాభా. ఉ. ఆబాభాతి.

ఆబాభాయ్. ధా. ఆఙ్. బాభాయ్. ఉ. ఆబాభాయతే.

ఆబాభాష్. ధా. ఆఙ్. బాభాష్. ఉ. ఆబాభాష్టి.

ఆబాభాష్య. ధా. ఆఙ్. బాభాష్య. ఉ. ఆబాభాష్యతే.

ఆబాభాస్. ధా. అక్. బాభాస్. ఉ. అబాభాసీతి.
ఆబాభాస్య. ధా. అక్. బాభాస్య. ఉ. అబాభాస్యతే.
ఆబిబన్ధయిష్. ధా. అక్. బిబన్ధయిష్. ఉ. అబిబన్ధయిషతి.
ఆబిబర్హయిష్. ధా. అక్. బిబర్హయిష్. ఉ. అబిబర్హయిషతి.
ఆబిబహీరిష్. ధా. అక్. బిబహీరిష్. ఉ. అబిబహీరిషతి.
ఆబిబాధయిష్. ధా. అక్. బిబాధయిష్. ఉ. అబిబాధయిషతి.
ఆబిబాధిష్. ధా. అక్. బిబాధిష్. ఉ. అబిబాధిషతే
ఆబిభక్ష్. ధా. అక్. బిభక్ష్. ఉ. అబిభక్షతి.
ఆబిభక్షయిష్. ధా. అక్. బిభక్షయిష్. ఉ. అబిభక్షయిషతి.
ఆబిభణిష్. ధా. అక్. బిభణిష్. ఉ. అబిభణిషతి.
ఆబిభణ్డయిష్. ధా. అక్. బిభణ్డయిష్. ఉ. అబిభణ్డయిషతి.
ఆబిభణ్డిష్. ధా. అక్. బిభణ్డిష్. ఉ. అబిభణ్డిషతే.
ఆబిభన్త్స్. ధా. అక్. బిభన్త్స్. ఉ. అబిభన్త్సతి.
ఆబిభర్. ధా. అక్. బిభర్. ఉ. అబిభర్తి.
ఆబిభరిష్. ధా. అక్. బిభరిష్. ఉ. అబిభరిషతి.
ఆబిభర్క్ష్. ధా. అక్. బిభర్క్ష్. ఉ. అబిభర్క్షతి.
ఆబిభర్జయిష్. ధా. అక్. బిభర్జయిష్. ఉ. అబిభర్జయిషతి.
ఆబిభర్జిష్. ధా. అక్. బిభర్జిష్. ఉ. అబిభర్జిషతి.
ఆబిభాణయిష్. ధా. అక్. బిభాణయిష్. ఉ. అబిభాణయిషతి.
ఆబిభారయిష్. ధా. అక్. బిభారయిష్. ఉ. అబిభారయిషతి.
ఆబిభావయిష్. ధా. అక్. బిభావయిష్. ఉ. అబిభావయిషతి.
ఆబిభాషయిష్. ధా. అక్. బిభాషయిష్. ఉ. అబిభాషయిషతి.
ఆబిభాషిష్. ధా. అక్. బిభాషిష్. ఉ. అబిభాషిషతే.
ఆబిభాసయిష్. ధా. అక్. బిభాసయిష్. ఉ. అబిభాసయిషతి.
ఆబిభాసిష్. ధా. అక్. బిభాసిష్. ఉ. అబిభాసిషతే.
ఆబిభిత్స్. ధా. అక్. బిభిత్స్. ఉ. అబిభిత్సతి.
ఆబిభిద్. ధా. అక్. బిభిద్. ఉ. అబిభిదతుః.
ఆబిభ్య. ధా. అక్. బిభ్య. ఉ. అబిభ్యతః.
ఆబిభేద్. ధా. అక్. బిభేద్. ఉ. అబిభేద.
ఆబిభేదయిష్. ధా. అక్. బిభేదయిష్. ఉ. అబిభేదయిషతి.
ఆబిభ్రీ. ధా. అక్. బిభ్రీ. ఉ. అబిభ్రతి.

ఆబిభ్రక్ష్. ధా. అక్. బిభ్రక్ష్. ఉ. అబిభ్రక్షతి.
ఆబిభ్రజ్జయిష్. ధా. అక్. బిభ్రజ్జయిష్. ఉ. అబిభ్రజ్జయిషతి.
ఆబిభ్రజ్జిష్. ధా. అక్. బిభ్రజ్జిష్. ఉ. అబిభ్రజ్జిషతి
ఆబిభ్రయిష్. ధా. అట్. అబిభ్రయిష్. ఉ. అబిభ్రయిషత్.
ఆబిభ్రాయయిష్. ధా. అట్. అబిభ్రాయయిష్. ఉ. అబిభ్రాయయిషత్.
ఆబిభ్రాయిష్. ధా. అట్. అబిభ్రాయిష్. ఉ. అబిభ్రాయిషత.
ఆబిభ్రిష్. ధా. అట్. అబిభ్రిష్. ఉ. అబిభ్రిషత్.
ఆబీబృహ్. ధా. అక్. బీబృహ్. ఉ. అబీబృహీత్.
ఆబీభజ్. ధా. అక్. బీభజ్. ఉ. అబీభజత్.
ఆబీభణ్. ధా. అక్. బీభణ్. ఉ. అబీభణత్.
ఆబీభర్. ధా. అక్. బీభర్. ఉ. అబీభరత్.
ఆబీభవ్. ధా. అక్. బీభవ్. ఉ. అబీభవత్.
ఆబీభష్. ధా. అక్. బీభష్. ఉ. అబీభషత్.
ఆబీభస్. ధా. అక్. బీభస్. ఉ. అబీభసత్.
ఆబీభిద్. ధా. అక్. బీభిద్. ఉ. అబీభిదత్.
ఆబుభుక్ష్. ధా. అక్. బుభుక్ష్. ఉ. అబుభుక్షతి.
ఆబుభుజ్. ధా. అక్. బుభుజ్. ఉ. అబుభుజుః.
ఆబుభూర్ష్. ధా. అక్. బుభూర్ష్. ఉ. అబుభూర్షతి.
ఆబుభూష్. ధా. అక్. బుభూష్. ఉ. అబుభూషతి.
ఆబుభోజ్. ధా. అట్. బుభోజ్. ఉ. అబుభోజ.
ఆబుభోజయిష్. ధా. అక్. బుభోజయిష్. ఉ. అబుభోజయిషతి.
ఆబూభుజ్. ధా. అక్. బూభుజ్. ఉ. అబూభుజత్.
ఆబేభిద్. ధా. అక్. బేభిద్. ఉ. అబేభిత్తః.
ఆబేభిద్. ధా. అక్. బేభిద్. ఉ. అబేభిదీతి.
ఆబేభిద్య. ధా. అక్. బేభిద్య. ఉ. అబేభిద్యతే.
ఆబేభేత్. ధా. అక్. బేభేత్. ఉ. అబేభేత్తి.
ఆబేభేద్. ధా. అక్. బేభేద్. ఉ. అబేభేది.
ఆబేభ్రీయ్. ధా. అక్. బేభ్రీయ్. ఉ. అబేభ్రీయతే.
ఆబోభవ్. ధా. అక్. బోభవ్. ఉ. అబోభవీతి.
ఆబోభుజ్. ధా. అక్. బోభుజ్. ఉ. అబోభుజీతి.
ఆబోభుజ్య. ధా. అక్. బోభుజ్య. ఉ. అబోభుజ్యతే.
ఆబోభువ్. ధా. అక్. బోభువ్. ఉ. అబోభువతి.
ఆబోభూ. ధా. అక్. బోభూ. ఉ. అబోభూతః.
ఆబోభూయ్. ధా. అక్. బోభూయ్. ఉ. అబోభూయతే.
ఆబోభో. ధా. అక్. బోభో. ఉ. అబోభోతి.
ఆబోభోక్. ధా. అక్. బోభోక్. ఉ. అబోభోక్తి.
ఆబోభోగ్. ధా. అక్. బోభోగ్. ఉ. అబోభోగ్.
ఆబోభోజ్. ధా. అక్. బోభోజ్. ఉ. అబోభోజి.

ఆబ్దిక- (అబ్ద-ఠఞ్) త్రి-సంవత్సరే దీయతే, కార్యం వా, య త్తత్—న. ధర్మశాస్త్రే శ్రాద్ధవిశేషః. సచ పిత్రాదే ర్మృతతిథిసజాతీయ తిథౌ కర్తవ్యః. తత్పర్యాయాః సాంవత్సరికః వార్షిక—ఆబ్దికం ద్వివిధమ్. ప్రథమాబ్దికం ప్రత్యాబ్దికంచేతి. తత్రద్వాదశసు మృతతిథిషు గతాసు త్రయోదశ్యాం మృతతిథౌ ప్రథమాబ్దికం కార్యమ్. యస్మిన్మాసే మృతస్య తన్మాసే మృతతిథౌ ప్రత్యాబ్దికం కార్యమ్. తత్ర తిథిద్వయసంభవే సంక్రాన్త్యుపరాగదోషరహితాయాం కార్యమ్. ఉభయోర్దోషరాహిత్యే దోషదుష్టత్వే వా ఉత్తరత్ర కార్యమ్. మృతమాసే మృతతిథ్యభావే పూర్వాబ్దమృతతిథి మారభ్య ద్వాదశసు మృతతిథిషు గతేషు త్రయోదశ్యాం మృతతిథౌ ప్రత్యాబ్దికం కార్యమ్. మృతమాసాజ్ఞానే మాఘమార్గయోః, పక్షాజ్ఞానే కృష్ణపక్షే. తిథ్యజ్ఞానే ఏకాదశ్యాం తేచ కృష్ణైకాదశ్యామమావాస్యాయాం వా. దేశాన్తరమృతస్య మృతతిథ్యజ్ఞానే ప్రస్థానతిథిజ్ఞానే పూర్వోక్తమాసయో రన్యతరస్మిన్ మాసే ప్రస్థానతిథౌ, ప్రస్థానతిథ్యజ్ఞానే ప్రస్థానమాసజ్ఞానేతన్మాసే పూర్వోక్తతిథ్యో రన్యతరస్యాం, ప్రస్థానమాస ప్రస్థానతిథ్యో రజ్ఞానే మృతిశ్రవణమాసతిథ్యోః, తయో రజ్ఞానే పునస్సంస్కారమాసతిథౌ తన్మాసే దర్శే వా ప్రత్యాబ్దికం కార్యమ్. ఇతి దాక్షిణాత్యాః— దేశాన్తరేమృతస్యతిథ్యజ్ఞానే మాసజ్ఞానే తన్మాసీయ కృష్ణైకాదశ్యా మాబ్దికం కార్యమ్. మాసాజ్ఞానే తిథిజ్ఞానే మార్గశీర్ష మాఘమాసయో రన్యతరస్మిన్ తత్తిథౌ కార్యమ్. తిథిమాసాజ్ఞానే ప్రస్థానతిథిమాసౌ గ్రాహ్యౌ. తత్రాపిమాసజ్ఞానే తిథ్యజ్ఞానే తన్మాసీయకృష్ణైకాదశ్యాం కార్యమ్. తిథిజ్ఞానే మాసాజ్ఞానే మార్గశీర్షాదిషు తత్తిథౌ కార్యమ్. ప్రస్థానతిథిమాసాజ్ఞానే శ్రవణతిథిమాసౌ గ్రాహ్యౌ. శ్రవణతిథ్యజ్ఞానే తన్మాసజ్ఞానే తదీయ కృష్ణైకాదశీ గ్రాహ్యా. తిథిజ్ఞానే మాసాజ్ఞానే ఆషాఢాదౌ తత్తిథి ర్గ్రాహ్యా. ఏతత్సర్వాజ్ఞానే మార్గశీర్షమాఘయోః కాపి ఏకాదశీ గ్రాహ్యా. సర్వత్రైకాదశ్యభావే అమావాస్యా గ్రాహ్యేత్యౌదీచ్యాః— అశౌచవిఘ్నిత మాబ్దికం తదన్తే కార్యమ్. తత్రాసంభవే అమావాస్యాయాం కార్యమితి దాక్షిణాత్యాః. అశౌచాన్తదినేషు పునరాశౌచే కృష్ణైకాదశ్యాం కార్యమ్. సర్వత్ర కృష్ణైకాదశ్యలాభే అమావాస్యాయాం కర్తవ్య మిత్యౌదీచ్యాః—భర్తు రాబ్దికే స్త్రియా రజోదర్శనే పఞ్చమదినే తత్కర్తవ్యమ్— మలమాసమృతస్య పున ర్మలమాసే సాంవత్సరికం కార్యమ్. ఏవమన్యస్మిన్మాసే సపిణ్డనంచ కార్యమి త్యౌదీచ్యాః— ప్రథమేఽబ్దే వర్షాన్తసపిణ్డనపక్షే మృతాహః త్పూర్వేహ్ని సపిణ్డన మస్తు పూర్తి శ్రాద్ధంచ కృత్వాపరేద్యు ర్వార్షికం కుర్యాదితి స్మృత్యర్థసార ఉక్తమ్. హేమాద్రిస్తు మృతాహే సపిణ్డీకరణాన్తరమేవ వార్షికస్థితి రిత్యాహ. ఇదమేవ యుక్తమితి, నిర్ణయసిన్ధావుక్తమ్— యదా విఘ్నవశా ద్దినే సాంవత్సరికశ్రాద్ధం నకృతం, తదా రాత్రావపి కార్యమితి మాధవః. ఆరబ్ధే శ్రాద్ధే విఘ్నవశా ద్రాత్రిభాగే పాతే భోజనమపి సమ్పన్నం కార్యమ్. ఉపవాసః పరదినఏవేతి నిర్ణయసిన్ధుః— గ్రహణదినే వార్షికప్రాప్తౌ తద్దినఏవ వాన్నేనామేన హేమ్నావా కుర్యాత్. మలమాసే— తచ్చ ప్రథమాబ్దికం త్రయోదశే మలమాసేఽపి కార్యమ్. యత్ర ద్వాదశమాసికం శుద్ధమాసే భవతి, తత్ర త్రయోదశేఽధికఏవ వార్షికం కార్యమ్. యత్రాధిక మధ్యే ద్వాదశం మాసికం తత్ర తస్య శుద్ధే కాలప్రాప్తిం కృత్వా చతుర్దశే శుద్ధఏవ ప్రథమాబ్దికమితి మాధవీయే. హేమాద్రావప్యేవమ్. గౌడీయాస్తు శుద్ధమాసఏవ నాధికే. నాప్యుభయోః. మలమాసమృతానాంతు యదా సఏవాధిమాసస్స్యాత్తదా తత్రైవ కార్యమ్. అన్యదా శుద్ధఏవేతి.— దర్శవార్షికంతు తదా పూర్వం వార్షికం కృత్వా తతఃపిణ్డపితృయజ్ఞం దర్శశ్రాద్ధంచేతి నిర్ణయదీపే క్రమ ఉక్తః. పిణ్డపితృయజ్ఞా నన్తరంవార్షికంతతో దర్శశ్రాద్ధమితితు యుక్తమ్. ఇతి,— ఆబ్దికే నైవృషోత్సర్గపక్షే హేమాద్రావితిచ నిర్ణయసిన్ధావుక్తమ్— తచ్చాబ్దిక మేకోద్దిష్టం కర్తవ్యమితి కాంచిత్స్మృతివచనాని స్మృత్యన్తరే- పార్వణవిధానేనే త్యపరాణి. తత్ర కేచిద్దాక్షిణాత్యాః- మాతాపిత్రోః క్షయాహే వరసప్రయోజ్యం పార్వణమేవ కర్తవ్యం దత్తకాపిభిరేకోద్దిష్టమితి. ఉదీచ్యాః పున రేవమాహుః. అమావాస్యాయాం భాద్రపదకృష్ణపక్షేవా మృతాహే పార్వణమ్. అన్యత్ర మృతాహే ఏకోద్దిష్టమితి. కేచిత్తుమాతాపిత్రోః క్షయాహేసాగ్నిః పార్వణం నిరగ్నిరేకోద్దిష్టమితి. అత్రవిజ్ఞానేశ్వరకృతా పంన్నియః కృతకః సన్న్యాసినాం క్షయాహే పుత్రేణ పార్వణమేవ కర్తవ్యమ్. అమావాస్యాయాం క్షయాహే ప్రేతపక్షే క్షయాహేచ పార్వణమేవ. అన్యత్ర క్షయాహే పార్వణైకోద్దిష్టయో ర్వ్రీహియవవ ద్వికల్పఏవ. తత్రాపి వంశసమాచార వ్యవస్థయాం నైవ వ్యవస్థితిః. వ్యవస్థయామపత్యాయైచ్ఛిక ఇతి.

ఆభ్- ధా- ఆఙ్. భ్- ఉ- ఆభః ఆభాః-

ఆభ- (ఆఙ్- భా- క) త్రి- ప్రకాశః- (ఉత్తర పదే) తద్వత్ప్రకాశః. ఉ- మరుత్సఖాభః.

ఆభణ్డ్- ధా ఆఙ్ భణ్డ ఉ-ఆభణ్డతే-ఆభణ్డయతే.

ఆభణ్డన- (ఆఙ్- భడి ల్యుట్) న-నిరూపణమ్.

ఆభణ్డయ్-ధా-ఆఙ్-భణ్డయ్-ఉ-ఆభణ్డయతి.

ఆభయజాత్య-(అభయజాత-యఞ్) అక్లీ-అభయజాతస్యగోత్రాపత్యమ్.

ఆభర్-ధా-ఆఙ్-భర్-ఉ-ఆభరతి-ఆభరాత్.

ఆభరణ-(ఆఙ్-భృఞ్-ల్యుట్)న. భూషణమ్. తత్పర్యా. అలంకార. పరిష్కార. భూషణ. విభూషణ. మణ్డన—స్వేష్టా ఆభరణాభాస్సుఖహేతుః. ఆభరణదర్శనం సంపద్వృద్ధిర్విధిలాభహేతుశ్చ—ధర్మశాస్త్రే. ఆభరణమవిభాజ్యము పరిగణితమ్. విస్తరో భూషణశబ్దే ద్రష్టవ్యః.

ఆభా-ధా-ఆఙ్-భా-ఉ-ఆభాతి—(ఆఙ్-భా-అఙ్) స్త్రీ. శోభా. కాన్తిః. ప్రకాశః.

ఆభాజ్-ధా-ఆఙ్-భాజ్-ఉ-ఆభాజ్యతే.

ఆభాజయ్-ధా-ఆఙ్-భాజయ్-ఉ-ఆభాజయతి.

ఆభాప్-ధా-ఆఙ్-భాప్-ఉ-ఆభాప్యతే.

ఆభాపయ్-ధా-ఆఙ్-భాపయ్-ఉ-ఆభాపయతి.

ఆభార్-ధా-ఆఙ్-భార్-ఉ-ఆభార్యతే.

ఆభారయ్-ధా-ఆఙ్-భారయ్-ఉ-ఆభారయతి.

ఆభావ్-ధా-ఆఙ్-భావ్-ఉ-ఆభావ్యతే.

ఆభావయ్-ధా-ఆఙ్-భావయ్-ఉ-ఆభావయతి.

ఆభాష్. ధా. ఆఙ్-భాష్. ఉ. ఆభాషతే. ఆభాష్యతే.

ఆభాషణ. (ఆఙ్. భాష. ల్యుట్)న. ఆలాపః. తత్పర్యా. ఆలాప. ఆలపన. సంభాషా. సంభాషణ. ఆపృచ్ఛా. కుసుమిత—నాట్యశాస్త్రే నిర్వహణసన్ధ్యఙ్గముదకమ్. తత్పర్యా. భాషణ .. ప్రాప్తకార్యానుమోదనమాభాషణమితి తల్లక్షణమ్. మానాద్యాప్తిశ్చ భాషణమితి దశరూపకాద్యుక్తం లక్షణమ్. ఉ. ప్రతాపరుద్రవిజయే పురోధసః. సహ-సూనృతశయనే ప్రాయస్తే బహవో మహానృపతయః కింత్వేకసిద్ధి... రిపుక్ష్మాపతీనకాన్త్యమహామా జాగర్తి కః క్ష్మాతలే, భాగ్యక్రీడిత... భువనక్షేమంకర ప్రక్రియః, కింమద్వాగ్భిః సమస్తభూపతిగణ శ్లోకైరమున్ప్రోయ భూపాల దళితారిక్ష్మాయిత్వ మాఖేన ప్రకృతకార్యామోదనాదానాభాషణమ్. యథావా రత్నావళ్యామ్. రాజా. అతః పరమపి ప్రియమస్తి. (యౌగన్ధరాయణో విక్రమబాహుదాత్మ సమతాం ప్రాప్తోయముర్వీతలే, సారం సాగరికా ససాగర మహీ ప్రాప్త్యైకహేతుః ప్రియా. దేవీ ప్రీతిముపాగతా చ భగినీ లాభాజ్జితాః కోసలాః, కిం నాస్తి త్వయి సత్యమాత్యవృషభే యస్మై కరోమి స్పృహామ్. ఇత్యనేన కామార్థమానాదిలాభాదాభాషణమితి.

ఆభాషయ్-ధా. ఆఙ్. భాషయ్. ఉ. ఆభాషయతి.

ఆభాస్-ధా. ఆఙ్. భాస్. ఉ. ఆభాసతే. ఆభాస్యతే.

ఆభాస (ఆఙ్. భాస్. ఘఞ్) పు. కోపః. ప్రతిబిమ్బమ్. (ఉక్తరసపదే) తత్ప్రతీయమానః, నతు వస్తుతస్స ఇత్యర్థకః. తద్వద్వస్త్వ యథా హేత్వాభాస ఇత్యాదౌ—శిల్పశాస్త్రే చిత్రవిశేషః.

ఆభాసయ్. ధా. ఆఙ్. భాసయ్. ఉ. ఆభాసయతి.

ఆభాస్వర. (ఆఙ్. భాస్వ. వరచ్) పు. గణదేవతావిశేషః. తేచ చతుష్షష్టిః. త్రి. సమన్తాద్భాసనశీలః.

ఆభిగామిక. (అభిగమ. ఠఞ్) త్రి. అభిగమనమర్హతీత్యభిగామికః. నీతిశాస్త్రే గుణవిశేషః. తేచ కులశీలాదయో దృష్టాదృష్టాభ్యుదయాధారాః.

ఆభిచారిక. (అభిచార-ఠఞ్) త్రి. అభిచారార్థకమ్. అభిచారప్రయోజనకమ్.

ఆభిజాత్య. (అభిజాత-ష్యఞ్) అపు. అభిజాతస్య భావః.

ఆభిజిత- (అభిజిత్. అణ్) త్రి. అభిజితి జాత ఇత్యాది.

ఆభిజితక. (ఆభిజిత్య. వుఞ్) త్రి. ఆభిజిత్యసంబన్ధి.

ఆభిజిత్య (ఆభిజిత్. అణ్. యఞ్) అక్లీ. అభిజితోపత్యమ్.

ఆభితేజనీయ. (అభితేజన. ఛణ్)న. దేశవిశేషః.

ఆభిద్-ధా. ఆఙ్. భిద్-ఉ-ఆభిద్యతే.

ఆభిధానీయక. (అభిధానీయ వుఞ్)న. అభిధానీయస్య కర్మ భావో వా.

ఆభిప్లవిక. (అభిప్లవ. ఠఞ్) పు. షడహయాగవిశేషః. తస్య ... ప్రథమప్రపాఠకే తృతీయానువాకే ... ఫలమ్.

ఆభిముఖ్య. (అభిముఖ. ష్యఞ్) అపు. అభిముఖస్యభావః.

ఆభిరూపక. (అభిరూప. వుఞ్)న. అభిరూపస్య భావః.

ఆభిరూప్య (అభిరూప ష్యఞ్) అపు. అభిరూపస్య భావః.

ఆభిషిక్త. (అభిషిక్త. అణ్)న. దేశవిశేషః.

ఆభిహతి. (అభిహత. ఇఞ్) అక్లీ. అభిహతస్యాపత్యమ్. బహుత్వే అభిహతాః, ఆభిహతయః.

ఆభీక్ష్ణ్య. (అభీక్ష్ణ. ష్యఞ్) అపు. పౌనఃపున్యమ్. క్వచిద్బ్రాహ్మణః— ఆభీక్ష్ణ్యోత్యేత్య సునుపపదే బహులం ధాతో ర్ణినిః. ఉ. క్షీరపాయిణ ఉశీనరాః. ౩॥౨॥౮౧ సూ. బహుళమాభీక్ష్ణ్యే... ఆభీక్ష్ణ్యే ద్యోత్యే ... ప్రత్యయవిధయే ణముల్ స్యాత్ పక్షే క్త్వా చ. ఉ. స్మారంస్మారం నమతి శివమ్. స్మృత్వాస్మృత్వా వా. ౩॥౪॥౨౨ సూ. ఆభీక్ష్ణ్యే ణముల్ .. ఆభీక్ష్ణ్యే వీప్సాయాంచ ద్యోత్యే పదస్య ద్విర్వచనం భవతి. ఆభీక్ష్ణ్యం తిఙన్తేష్వవ్యయసంజ్ఞకకృదన్తేషు చ. ఉ. పచతిపచతి. భుక్త్వాభుక్త్వా. ౮॥౧॥౪ సూ. నిత్యవీప్స

యోః·

ఆభీయ·(అభ-భ) త్రి· వ్యాకరణే షష్ఠాధ్యాయే చతుర్థపాదే అఙ్గవృత్తాభాదితి సూత్ర పారస్యతల్పాదపసమాప్తి పర్యన్తం భవాని ఆభీయకార్యాణి· శ్నాన్నలోపః· ఉపధాలోపః· శాసఇత్· హాసతే కార్యాణి· అనునాసికలోపః· అనునాసికస్యాత్వమ్· శ్రన్థాతోరమ్· అల్లోపః· యల్లోపః· ణేర్లోపః· శేరయాదేశః· యు, ప్లుక్, శ్వి, ఇత్యేషాం దీర్ఘః· విభ్వవాప్రః· దీశ్ధాతోర్యుట్· ఆతోలోపః· ఆత ఔల్, ఏత్, ఇచ్చ· అట్· ఆట్· ఇరే ఇత్యస్యరే· ఇయఙువఙౌ· తదపవాదో యణ్· భువోవుక్· గుహావహధాత్వో రూత్· మితాం హ్రస్వః· దీర్ఘశ్చ· ఋచి హ్రస్వః· హ్లాదీ, ఛాది, అనయోర్హ్రస్వః· గమ్లు, హన, జనీ, ఖను, ఘస్లు, తను, పత్లు, భస, ఏషామకారలోపః· హేధిః, చిణోలుక్· హౌ యల్లుక్· అప్రత్యయలోపః· దుహ్ఙ్ ఇత్యస్య అత ఉత్· శ్నమ్, అస్, అనయో రల్లోపః· శాస్యస్త్యోః రాసో లోపత్వంచ· దరిద్రాధాతో రాత ఇత్· జిఘ్రీ ఇత్యస్య ఇత్వమ్· ఓహాక్ ఇత్యస్య ఆత ఇత్, ఆత్, లోపశ్చ· ఘోః అసధాతోశ్చ హశా ఏత్వమ్. ఏత్వాభ్యాసలోపౌ. ఆర్వన్, మఘవన్, అనయోః స్త్రీ· భస్యేత్యధికృత్యకార్యాణి·

ఆభీర· (ఆఙ్-భీ-రా-క) పు· సంకీర్ణజాతి విశేషః· బ్రాహ్మణా దమ్బష్ఠకన్యాయాం జాతః· గోపాలః· తత్పర్యా. మహాశూద్ర. తద్భార్యాత జ్జాతిస్త్రీచ ఆభీరీ· ఆభీరాణాం పల్లీ ఘోష ఇత్యుచ్యతే— భారతే కన్యాద్వీపే దేశవిశేషః· కోఙ్కణా దధోభాగే తాపీనద్యాః పశ్చిమే విన్ధ్యశైలే స్థిత ఆభీరదేశ ఇతి తల్లక్షణమ్... ఆభీరదేశజాత స్త్రీణాం లక్షణం యథా ఆలిఙ్గనాసక్తత్వమ్· నఖక్షతదన్తక్షతవిరాగః· అధరేహర్షః· చుమ్బనప్రియత్వంచ— కన్యాద్వీపాన్తర్గతో దేశవిశేషశ్చ· తత్రత్యభాషా ఆభీరభాషా· ప్రాకృతభాషా స్వపభ్రంశాన్తర్గతా.

ఆభీరకా· స్త్రీ· సంగీతశాస్త్రే కకుభవిభాషా రాగవిశేషః· పఞ్చమమధ్యమన్యాసాంశా తారపఞ్చమా మన్ద్రధైవతాపూర్ణా ప్రచురమధ్యమా, నిషాదర్షభషడ్జై ర్వర్జిత ప్రయోగా ఆభీరికేతి తల్లక్షణమ్· సా నిర్వేదే వినియోక్తవ్యా.

ఆభీరీ· (ఆభీర-ఙీష్·) స్త్రీ· ఆభీరజాతిస్త్రీ· ఆభీరస్య భార్యా— సంగీతశాస్త్రే మాళవకైశిక భాషారాగవిశేషః· సాధారణయుక్తా అల్పనిషాద గాన్ధారా షడ్జర్షభయో స్సంగతా షడ్జన్యాస గ్రహా తారస్వరే పూర్ణా ఆభీరీతి తల్లక్షణమ్... పఞ్చమభాషా రాగవిశేషశ్చ· పఞ్చమగ్రహా షడ్జాన్తా అధికనిషాదా షడ్జధైవతయో స్సంగతా కాకలియుక్తా పూర్ణా ఆభీరీతి తల్లక్షణమ్·

ఆభీల· (ఆఙ్-భీ-లా-క) న. కష్టమ్· త్రి· భయంకరమ్ —మన్త్రశాస్త్రే ఆభీలముద్రా ముద్రావిశేషః· వామహస్తం తిర్యక్ప్రసార్య దక్షిణహస్తం న్యసేత్· హాంహాం హీతి ధ్వనిం కృత్వా కరతాళం కృత్వా మహాధ్వనిం కుర్యాత్· ఇయం ముద్రా నేత్రాన తృప్తికరీ, ప్రేతసంఘవినాశనీచ· భుక్తిముక్తిప్రదా, కార్యసాధనీ, శత్రునాశనీచ·

ఆభీలక· పు· కలియుగే ఆన్ధ్రజాతీయేషు మగధాధిపతిషు శ్యామ్బనగస్య పుత్రః· తస్యపుత్రో మేఘస్వాతిః·

ఆభుక్త· (ఆఙ్- భుజ- క్త) త్రి· భుక్తమ్·

ఆభుగ్న· (ఆఙ్- భుజో- క్త) త్రి· కుటిలమ్—సంగీతశాస్త్రే శిరసో విశేషః· ఉన్నతస్పృష్టం నిమ్నం కుఞ్చిత మీషచ్ఛిరో యత్ర ఆభుగ్నమితి తల్లక్షణమ్· తస్య మూర్ఛాధిశోక భయ గర్వ లజ్జా సంభ్రమ వ్యాజ వివాదేషు వినియోగః

ఆభుజ్· ధా· ఆఙ్· భుజ్· ఉ· ఆభుజ్యతే·

ఆభూ· పు· అశ్వమేధే మన్త్రవిశేషాః· తేచ ద్వితీయకాణ్డే తృతీయప్రపాఠకే ఆమగ్నవః ఇత్యనువాకే పఠితాః·

ఆభా· ధా· ఆఙ్· భా· ఉ· ఆభాయతే·

ఆభేత్· ధా· ఆఙ్. భేత్· ఉ· ఆభేత్స్యతి·

ఆభేద్· ధా. ఆఙ్· భేద్· ఉ· ఆభేద్యతే·

ఆభేదయ్· ధా· ఆఙ్· భేదయ్· ఉ· ఆభేదయతి·

ఆభ్రైల్· ధా· ఆఙ్· భ్రైల్· ఉ· ఆభ్రైల్స్యత్·

ఆభోక్· ధా· ఆఙ్-భోక్· ఉ· ఆభోక్తా·

ఆభోగ· (ఆఙ్- భుజ- ఘఞ్) పు. పరిపూర్ణతా· ప్రయత్నః· వరుణస్యచ్ఛత్రమ్· ముద్గరః· విచారః· ఫలమ్. గోశకమ్—సంగీతశాస్త్రే ప్రబన్ధస్యాన్తిమోధాతుః·

ఆభోజ్· ధా· ఆఙ్· భోజ్· ఉ· ఆభోజ్యతే·

ఆభోజయ్· ధా· ఆఙ్. భోజయ్. ఉ· ఆభోజయతి·

ఆభ్యన్తర· (అభ్యన్తర-అణ్) త్రి· అభ్యన్తరే భవమ్· ఇత్యాది· —వ్యాకరణే శిక్షాయాంచ వర్ణోచ్చారణహేతుః ప్రయత్నవిశేషః· సచ ఓష్ఠప్రభృతి కాకలపర్యన్తాభ్యన్తర్గత తత్తత్స్థానేషు స్పర్శేషత్స్పృష్ట దూరావస్థాన సమీపావస్థానరూప ఆభ్యన్తరకార్యకారి- వర్ణోత్పత్తేర్వ్యవహితపూర్వభావిచ· సచతుర్వా· స్పృష్ట మీషత్స్పృష్టం వివృతం సంవృతంచేతి· తత్రస్పర్శానాం స్పృష్టమ్· అన్తస్థానా మీషత్స్పృష్టమ్· స్వరాణా మూష్మణాంచ వివృతమ్· హ్రస్వ స్యావర్ణస్య ప్రయోగకాలే సంవృతమ్· ఇతి సూత్రకారమతానుసారి విభాగః· భాష్యమతేతు సప్తవిధః· ఈషద్వివృతం వివృతం వివృతత

రం వివృతతమం సంవృతం స్పృష్ట మీషత్స్పృష్టం చేతి. ఈషద్వివృతమూష్మణామ్. అఇఉఋఌవర్ణానాం వివృతమ్. ఏఓవర్ణయో ర్వివృతతరమ్. ఐఔవర్ణయోర్వివృతతమమ్. సంవృతస్పృష్టేషత్స్పృష్టాని పూర్వవత్. ఆభ్యన్తర ప్రయత్న స్సవర్ణసంజ్ఞాయా ముపయోగీ.— వైద్యశాస్త్రే ఆభ్యన్తరవిద్రధ్యామ విద్రధిర్గుల్మభేదః. వాతాదిదోషాః ప్రత్యేకం వా మిళిత్వా వా ప్రకుపితాః శరీరే అన్తర్వల్మీకవ త్సముమున్నద్ధం గుల్మవ త్సంహతం విద్రధిం కుర్వన్తి. స చ గుదే వస్తిముఖే నాభ్యాం కుక్షౌ వంక్షణయోః వృక్కయోః ప్లీహ్ని యకృతి హృది క్లోమ్ని వా జాయతే. అస్య సంప్రాప్తిస్తు బాహ్యవిద్రధివదేవ. తత్ర గుదే జాతస్య విద్రధే ర్లింగం వాతనిరోధః. వస్తిముఖే తు కృచ్ఛ్రేణాల్ప మూత్రనిర్గమః. నాభౌ హిక్కా. కుక్షౌ వాయోః ప్రకోపః. ... వాతప్రకోపశ్చ. వంక్షణయోస్తు కటిపృష్ఠగ్రహః. వృక్కయోః పార్శ్వసంకోచః. ప్లీహ్ని ఉచ్ఛ్వాసనిరోధః. హృది సర్వాంగం వ్యథా, కాసశ్చ. యకృతి శ్వాసో హిక్కా చ. క్లోమ్ని పునఃపున ర్జలపిపాసా. నాభే రుపరి జాతోఽయం విద్రధిః పక్వశ్చేత్ ఊర్ధ్వం రక్తసహితః పూయః స్రవతి. అధో జాతశ్చేత్ అధస్స్రవతి. నాభ్యాం చేత్ ఊర్ధ్వ మధశ్చ స్రవతి. పూయస్యాధస్స్రావే రోగీ జీవతి. ఊర్ధ్వస్రావే తు న జీవతి. అథ సన్నిపాతేఽపి హృన్నాభివస్తిషు చేత్ స జీవతి. హృన్నాభ్యో ర్జాతః పక్వోఽపక్వో వ్యసాధ్యః. వస్తిజస్తు పక్వశ్చేదసాధ్యః. ఆభ్యన్తరవిద్రధే శ్చికిత్సా యథా. తస్మి న్నపక్వే వరణాదిక్వాథ మూషకాదిప్రతీవాపం పిబేత్. వరణా ద్యూషకాదిభ్యామేవ సిద్ధం పంచకద్రవ్యై స్సిద్ధం ఘృతం శోధనార్థం పాయయేత్. తాభ్యామేవ నిరూహవస్తిం స్నేహవస్తిం చ ప్రకల్పయేత్.... అయం విద్రధిః పక్వశ్చేత్ స్రోతాంసి సంక్లేద్య ఊర్ధ్వ మధో వా యాతి. స్వయం ప్రవృత్తం తద్దోషం హితాశనస్స న్నుపేక్షేత దశాహం ద్వాదశాహం వా. ఉపద్రవాంస్తు వైద్యో రక్షేత్. స్రావే అసమ్యగ్వహతి వరణాదిం వా మధుశిగ్రుం వా కోష్ణోదకేన పిబేత్. మధుశిగ్రుకృతాం యవాగూం వా పిబేత్. తత్ర యవ కోల కుళుత్థయూషసహితమన్నం పథ్యమ్. దశాహాదూర్ధ్వం త్రాయన్తీఘృతేన తిల్వకఘృతేన వా యథాబలం శోధయేత్. శుద్ధస్తు క్షౌద్రసహితం తిక్తకం పిబేత్. అస్య గుల్మవద్యథాదోష ముపచారంచ కుర్యాత్. శేషం విద్రధిశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్.

ఆభ్యవకాశిక. (అభ్యవకాశ. ఠక్) త్రి. అభ్యవకాశే వసతి యస్సః.

ఆభ్యన్తరిక. (అభ్యన్తర. ఠక్) త్రి. అభ్యన్తరం పృచ్ఛతి యస్సః.

ఆభ్రీ. ధా. లట్. అభ్రీ. ఉ. ఆభ్రీత. ఆభ్రియత.

ఆభ్రియ్. ధా. లట్. అభ్రియ్. ఉ. ఆభ్రియత్.

ఆభ్రాయ్. ధా. లట్. అభ్రాయ్. ఉ. ఆభ్రాయత.

ఆభ్రాయయ్. ధా. లట్. అభ్రాయయ్. ఉ. ఆభ్రాయయత్.

ఆభ్రాయియయిష్. ధా. లట్. అభ్రాయియయిష్. ఉ. ఆభ్రాయియయిషత్.

ఆభ్రాయియిష్. ధా. లట్. అభ్రాయియిష్. ఉ. ఆభ్రాయియిషత.

ఆభ్రావకాశిక. (అభ్రావకాశ. ఠక్) త్రి. అభ్రావకాశే వసతి యస్సః.

ఆభ్రిక. (అభ్రి. ఠక్) త్రి. అభ్ర్యా ఖనతి యస్సః.

ఆభ్ర్య. (అభ్ర. ష్యఞ్) క్లీ. అభ్రస్యాపత్యమ్.

ఆమ్. ధా. లట్. అమ్. ఉ. ఆమత్ — అమ ఇత్యస్య అనిడర్థ ధాతుపే సప్యాయాంచ రూపమ్. ఉ. ఆమ్యతే. ఆమతిః.

ఆమ్. (అమ. క్విప్.) అవ్య. అఙ్గీకారే, జ్ఞానవిశేషే.— అస్మాత్పర ఏకపదాన్తరిత మమన్త్రితం నానుదాత్తమనన్తికే. ఉ. ఆమ్ పచసి దేవదత్త. ౮॥౧॥౫౫ సూ. ఆమ ఏకాన్తర మామన్త్రిత మన న్తికే. అత్రానన్తిక శబ్దేన అసంనిహిత మదూరం చోచ్యత ఇత్యేకః పక్షః. తదా చ దామ్యారణే ప్లుత ఏకశ్రుతిర్వా. అనన్తికందూరమిత్యపరః పక్షః తదా తు దూరణే ఏకశ్రుతిర్న ప్లుతోదాత్తత్వస్యతు నప్రతిషేధః అత్ర తు దాహరణాని. ఆమ్ ప్రపచసి దేవదత్త. ఆమ్ప్రపచతి దేవదత్తః. ఆమ్ పచసి దేవదత్త. ఆ౩మ్ పచసి దేవదత్త.

ఆమ్. వ్యాకరణే సుబ్విభక్తిషుషష్ఠీబహువచనమ్. ఉ. వేధసామ్ — హ్రస్వనద్యాపో నుట్. హ్రస్వాన్తాన్నద్యన్తా దాబన్తాచ్చాఙ్గాత్పరస్యామో నుడాగమః. షట్సంజ్ఞకేభ్య శ్చతుర శ్శబ్దాచ్చ పరస్య తథా. షణ్ణ్ం, చతుర్ణామ్. శ్రీగ్రామణ్యో ర్ఛన్దసి. ఛన్దసి శ్రీ గ్రామణీ శబ్దాభ్యాం పరస్య తథా. గోశ్శబ్దాచ్చ పరస్య నభవతి. సుప్సు షష్ఠ్యా ఆమ్ నామిత్యుచ్యతే. తస్మిన్ పరే అజన్తాఙ్గస్య దీర్ఘః. తిసృచతసృ శబ్దయోస్తు నభవతి. నృశబ్దస్య తు వా. ఛన్దసి సర్వేషాం వా భవతి. నకారాన్తస్యోపధాయాశ్చ తస్మిన్ పరే దీర్ఘో భవతి. ఉ. రామాణామ్ హరీణామ్. శమ్భూనామ్. ధాతౄణామ్. తిసృణామ్. చతసృణామ్ నృణామ్, నౄణామ్. ధాతాచ్ఛన్దసి ధాతౄణామితి బహ్వృచపాఠే. ధాతౄణామితి తైత్తిరీయపాఠే. గౌరీణామ్. రమాణామ్. పఞ్చానామ్. షణ్ణామ్. చతుర్ణామ్. శ్రీణాముదారః. సూతగ్రామణీనామ్. విద్మాహి త్వాగోపతింశూరగోనామ్. ...ఆమిపరే త్రిశబ్దస్య త్రయ ఇత్యాదేశో భవతి. ఉ. త్రయాణామ్... అవర్ణాన్తాత్పర్వ

నామ్నో విహితస్యత్వామస్సుట్. ఉ. శర్వేషామ్ సర్వాసామ్—సుడ్విశిష్టతమ్ సామిత్యుచ్యతే. యుష్మదస్మచ్ఛబ్దాభ్యాం పరస్య ఙస ఆకమ్ ఇత్యాదేశో భవతి. ఉ. యుష్మాకమ్. అస్మాకమ్—అత్రసూత్రాణి. ౭॥౧॥౫౨ సూ. ఆమి సర్వనామ్నస్సుట్. ౫౩ త్రేస్త్రయః. ౫౪ హ్రస్వనద్యాపోనుట్. ౫౫ షట్చతుర్భ్యశ్చ. ౫౬ శ్రీగ్రామణ్యోశ్ఛన్దసి. ౫౭ గోః పాదాన్తే. ౬॥౪॥౩ సూ. నామి. ౪ నతిసృచతసృ. ౫ ఛన్దస్యుభయథా. ౬ నృచ. ౭ నోపధాయాః. ౭॥౧॥౩౩ సూ. సామ ఆకమ్— ఆమిపరే ఇయఙువఙ్ స్థానౌ స్త్ర్యాఖ్యౌ భిన్నౌ నిత్యస్త్రీలిఙ్గౌ ఈయూదన్తౌ నదీసంజ్ఞౌ వా. ఉ. శ్రీణామ్, శ్రియామ్. భ్రూణామ్, భ్రువామ్. ౧॥౪॥౫ సూ. వామి.

సప్తమ్యేకవచన స్యాదేశవిశేషః. సచ నద్యన్తా దాబన్తా న్నీశబ్దాచ్చ పరస్య ఙేర్భవతి. నదీ సంజ్ఞకాభ్యా మిదుద్భ్యామపి పరస్య ఙేస్స ఏవ భవతి. స చతుర్విధః. ఆడ్విశిష్టో యాడ్విశిష్ట స్స్యాడ్విశిష్టః కేవలశ్చేతి. తత్ర నద్యన్తా దాడ్విశిష్టః తస్యాపి తదేవ స్వరూపమ్. యాడ్విశిష్టస్తు యామితి భవతి. స కేవలాబన్తాత్. స్యాడ్విశిష్టస్తు స్యామితి. స తు సర్వనామ్న ఆబన్తాత్. కేవలస్తు నీశబ్దాత్. ఉ. గౌర్యామ్. మత్యామ్. రమాయామ్. సర్వస్యామ్. నియామ్. గ్రామణ్యామ్. ౭॥౩॥౧౧౬ సూ. ఙేరామ్నద్యామ్నీభ్యః. ౧౧౭ ఇదుద్భ్యామ్—ప్రాతిపదికాన్త నకారస్య తస్య తాన్తగకారసహితస్యచ ద్వితీయైకవచనస్యరూపమ్. ఉ. హాహామ్. రమామ్. గామ్. ద్యామ్.

యుష్మదస్మచ్ఛబ్దాన్తిమాకారసహితస్య ప్రథమాద్వివచనాదేశస్య ద్వితీయైకవచనాదేశస్య ద్వితీయాద్వివచనాదేశస్య చరూపమ్. ఉ. యువామ్ ఆవామ్. త్వామ్. మామ్. యువామ్. ఆవామ్.

ధాతుప్రకృతికః ప్రత్యయవిశేషః. సచ మన్త్రే న భవతి. సచ లిటిపరే కాస్ప్రత్యయాన్తధాతో ర్వ్యాద్వా అనేకాచో ధాతోః, ఇజాదేర్గురుమతశ్చ ప్రత్యయాన్తాద్ధాతుస్తస్మాత్, దయ అయ ఆసధాతుభ్యశ్చ భవతి. ఉష విద జాగృ ఇభి దుభృఞ్ హు ధాతుభ్యో వా భవతి. తత్ర విద ధాతోర్గుణాభావః. ఇభీత్యాదిత్రయస్య శ్లావివ కార్యం భవతి. అపునాల్లిటో లుక్. తదన్తాల్లిట్పరః డుకృఞ్ భూ అస ఇతి ధాతుష్వన్యతమోఽనుప్రయోగో భవతి. తదా అసధాతో ర్భూ ఇత్యాదేశశ్చ న భవతి. అనుప్రయోగాద్ధుకృఞ్ధాతో రాంప్రకృతే రాత్మనేపదిత్వే ఆత్మనేపదం భవతి. అన్యథా పరస్మైపదమ్. ఉ. కాసాంచక్రే. పుత్రీయాంచకార. చకాసాంచకార. ఏధాంచక్రే. దయాంచక్రే. అయాంచక్రే. ఆసాంచక్రే. ఓషాంచకార. ఉవోష. విదాంచకార. వివేద. జాగరాంచకార. జజాగార. బిభయాంచకార. బిభాయ. జిహ్రయాంచకార. జిహ్రాయ. బిభరాంచకార. బభార. జుహవాంచకార. జుహావ. పక్షే కాసాంబభూవ. కాసామాసేత్యాదిచ... ఊర్ణుఞా నోల్లిట్యాస్యప్రభవతి. ఊర్ణోతేర్ణువద్భావవచనేనఆమభావస్యాతిదేశాత్. ఉ. ఊర్ణునావ... విదధాతోర్లోట్యామ్వా. తదా గుణాభావః, లోటోలుక్, లోడన్తో డుకృఞ్ధాతు రనుప్రయోగశ్చ భవతి. ఉ. విదాంకరోతు... ఛన్దసి అభ్యుత్సాదయామకః, ప్రజనయామకః, చికయామకః, రమయామకః, పావయాంక్రియాత్, విదామక్రన్, ఇత్యమన్తాస్సానుప్రయోగాస్సన్తి. లోకేతు అభ్యుదసీషదత్, ప్రాజీజనత్, అచీకిత్, అరీరమత్, పావ్యాత్, అవేదిషుః, ఇత్యేవ—అత్రసూత్రాణి. ౩॥౧॥౩౫ సూ. కాస్ప్రత్యయాదామమన్త్రే లిటి. వా॥ కాస్యనేకాచ ఇతివక్తవ్యమ్. ౩౬ ఇజాదేశ్చ గురుమతోఽనృచ్ఛః. ౩౭ దయాయాసశ్చ. ౩౮ ఉషవిదజాగృభ్యోఽన్యతరస్యామ్. ౩౯ భీహ్రీభృహువాం శ్లువచ్చ. ౪౦ కృఞ్చానుప్రయుజ్యతే లిటి. ౪౧ విదాంకుర్వన్త్విత్యన్యతరస్యామ్. ౪౨ అభ్యుత్సాదయాం ప్రజనయాం చికయాం రమయామకః పావయాంక్రియాద్విదామక్రన్నితిచ్ఛన్దసి. ౨॥౪॥౮౧ సూ. ఆమః (లేర్లుక్) ౧॥౩॥౬౩ సూ. ఆమ్ప్రత్యయవత్కృఞోఽనుప్రయోగస్య (ఆత్మనేపదమ్)—ఆమిపరే ణేరయాదేశో భవతి. ఉ. కామయాంచక్రే. భావయాంచక్రే. ౬॥౪॥౫౫ సూ. అయామన్తాల్వాయ్యేత్న్విష్ణుషు.

ధాత్వన్తిమాకారసహితస్య లఙుత్తమైకవచనస్య లుఙుత్తమైకవచనస్య వా రూపమ్. ఉ. అయామ్ అగామ్.

తద్ధితేషు ఆము ప్రత్యయస్యరూపమ్. ఉ. కిన్తరామ్. కిన్తమామ్.

ఆగమవిశేషః. ఆకారస్వరూపః. సచ చతుర్ అనడుహ్ ఇతిశబ్దయో రసంబుద్ధౌ సర్వనామస్థానేపరే భవతి. ఉ. చత్వారః. అనడ్వాన్. అనడ్వాహౌ. ౭॥౧॥౯౮ సూ. చతురనడుహోరాముదాత్తః.

తిఙ్ ఆదేశవిశేషః. సచ లోట్ ఏకారస్యోత్తమస్య భవతి. ఉ. ఏధతామ్. ౩॥౪॥౯౦ సూ. ఆమేతః.

ఆమ. చాదిః. (ఆమి-ఘుజ్). అవ్య. అఙ్గీకారే. అనుజ్ఞానే. అవధారణే—త్రి. అపక్వమ్. ఆమం ఫలం శలాటురిత్యుచ్యతే. ఆమమాంసం క్రవ్యమిత్యుచ్యతే. వైద్యశాస్త్రే ఆమమాంసానాం పిత్తేనసహితానాం వికృతాహారత్వ ముక్తమ్. ఆమక్షీరస్య గుణాః, అభిష్యన్దిత్వం గురుత్వంచ. ఆమస్యైవగన్ధో యస్యతద్ ఆమగన్ధి

విస్రమిత్యుచ్యతే—న- శరీరే ధాతుపరిణామ విశేషః శారీర స్యోష్మణోఽల్పబలత్వే నాపక్వో రసధాతు రామాశయగత ఆమమిత్యుచ్యత ఇతి వాహటాదీనాంమతమ్ః వాతాదిదోషేభ్య ఏవాతిదుష్టేభ్యోఽన్యోన్యస్యాప్యన్యోద్రవేభ్యో విషమివామముత్పద్యత ఇత్యన్యేషాం మతమ్- తేన దూషితా వాతాదయో దోషా రసాదయో దూష్యాస్తజ్జనితరోగాశ్చ సామా ఇత్యుచ్యన్తే- సామా దోషా ధాతుష్వామే ఘరే రసా ఇవలీనా స్సర్వదేహవ్యాప్తాస్తిష్ఠన్తి- తానుత్క్లిష్టాన్ నిర్హరేత్- తేహి దుర్నిగ్రహత్వాదాశ్రయనాశహేతవస్స్యుః- పాచనైర్దీపనైస్స్నేహైస్స్వేదైశ్చ పరిష్కృతాంస్తు కాలే యథాబలం శోధయేత్- స్రోతోరోధః బలభ్రంశః గురుత్వం వాయోర్మూఢతా ఆలస్యమ్ అపక్తిః నిష్ఠీవః బలసఙ్గః అరుచిః క్లమశ్చ సామానాం దోషాణాం లిఙ్గాని- తద్విపర్యయో నిరామాణాం తేషాం లిఙ్గమ్... జ్వరోద్విధః- సామో నిరామశ్చ- తత్రసామస్య త్రయ అవస్థాః- అపక్వావస్థా పచ్యమానావస్థా చ- తత్ర ప్రథమావస్థాయాం లక్షణాని- జ్వరోపద్రవతీక్ష్ణత్వమ్, రుజా, గ్లానిః, బహుమూత్రతా, మలానామప్రవృత్తిః, మలస్యజీర్ణతాయా భావః, బుభుక్షాభావశ్చ- ద్వితీయావస్థాయాంతు అధికో జ్వరవేగః తృష్ణా ప్రలాపః శ్వాసః క్లమః మలప్రవృత్తిః ఉత్క్లేశశ్చ- ఆమవిపర్యయాత్సప్తరాత్రం లఙ్ఘనాద్వా నిరామో జ్వరో భవతి- సఏవ జీర్ణజ్వర ఇత్యుచ్యతే- సామజ్వర ఆమజ్వర ఇత్యప్యుచ్యతే .. వాతరోగోఽపి ద్వివిధః- సామో నిరామశ్చ- తత్ర తన్ద్రా, స్తైమిత్యం, గౌరవం, స్నిగ్ధతా, అరోచకః, ఆలస్యమ్, శైత్యమ్, శోఫః, అగ్నిహానిః, కటురూక్షాభిలాషః, ఏతైర్యుక్తస్సామః- ఏతద్విపరీతో నిరామః—అజీర్ణరోగవిశేషః సచకఫజనితః- తత్ర దేహస్యగురుత్వమ్, ఉత్క్లేదః (ఉపస్థితవమనత్వమ్), కపోలే చక్షుర్గోలే చ శోథః, మధురాన్నభుక్తానన్తరానురూపో ఉద్గారశ్చేతి లక్షణమ్... తచ్చికిత్సాయాం యోగవిశేషాః- త్ర్యూషణచూర్ణమ్- చిత్రకాదిచూర్ణమ్- హిఙ్గుదశకచూర్ణ ఇత్యాదయః.

ఆమగన్ధి- (ఆమ-గన్ధ) త్రి. విస్రమ్.

ఆమఘ్నీ- స్త్రీ- కటురోహిణీ.

ఆమచ్ఛదనా- స్త్రీ- అగస్త్యచ్ఛదవిశేషః.

ఆమజ్వర- పు- జ్వరవిశేషః- ఆమసహితో జ్వరః- లాలాస్రుతిః, హృల్లాసః, హృదయాశుద్ధిః, అరుచిః, తన్ద్రా, ఆలస్యమ్, ఆహారస్యావిపాకః, ముఖస్యవైరస్యమ్, దేహస్య గురుత్వమ్ జడత్వంచ, క్షుధోనాశః, బహుమూత్రత్వమ్, జ్వరస్య బలవత్త్వమ్, ఏతాన్యామజ్వరలక్షణాని- తత్రౌషధద్రవ్యం నదద్యాత్.

ఆమణ్డ- (ఆఙ్- మణ్డి- ఘఞ్) పు. ఏరణ్డః-

ఆమతృష్ణా- స్త్రీ- తృష్ణారోగభేదః- దోషత్రయలిఙ్గాని, హృదయశూలమ్, నిష్ఠీవనమ్, అగ్నిసాదః, ఏతాన్యామతృష్ణాలక్షణాని-

ఆమత్త- (ఆఙ్- మదీ- క్త) త్రి. మత్తః-

ఆమద్- ధా- ఆఙ్- మద్- ఉ- ఆమద్యతే-

ఆమదయ్. ధా- ఆఙ్- మదయ్- ఉ- ఆమదయతి-

ఆమన్- ధా- ఆఙ్- మన్- ఉ- ఆమనతి- ఆమనుతే-

ఆమన- (ఆఙ్- మన- అచ్) పు.(వేదే) ఆకామయితుం మనుతే యస్సః—సాంగ్రహణేష్ట్యుపహోమాః- ఆమనహోమాఙ్గమన్త్రా అప్యామనమన్త్రా ఇత్యుచ్యన్తే- తే త్రయః తత్ర ప్రథమమన్త్రః- ఆమనమస్యామనస్య దేవా యే సజాతాస్సమనసస్తానహం కామయే హృదా తే మాం కామయన్తాం హృదా తాన్మ ఆమనసః కృధి స్వాహా ఇతి- అత్ర సజాతా ఇత్యస్య స్థానే కుమారా ఇతిపఠనే ద్వితీయోమన్త్రః- అత్ర యే, సజాతాః, తాన్, తే, తాన్, ఇత్యేతేషాం స్థానే క్రమేణ యాః, స్త్రియః, తాః, తాః, తాః ఇతి పఠనే తృతీయోమన్త్రః.

ఏతద్విషయమధికరణం పూర్వమీమాంసాయాం చతుర్థాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే చతుర్థమధికరణమ్- తద్యథా- కామ్యేష్టికాణ్డే శ్రూయతే- వైశ్వదేవీం సాంగ్రహణీం నిర్వపేద్గ్రామకామ ఇతి- తత్రామనహోమాశ్శ్రుతాః- ఆమనమస్యామనస్య దేవా ఇతి తిస్ర ఆహుతీర్జుహోతీతి- తఏతే ఆమనహోమాః సాంగ్రహణ్యేష్ట్యా సహ సమప్రధానభూతాః- నహి తేషాంముఖ్యత్వే కశ్చిద్విరోధోఽస్తి- దృష్టం హ్యాగ్నేయాదిష్వయముత్యాదిషు బహూనాం ముఖ్యత్వమితి పూర్వపక్షః... దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామ ఇతి వాక్యేన స్వారాజ్యకామో రాజసూయేనేతి వాక్యేనచ యథా బహూనాం ఫలసంబన్ధావగమస్తథా ఆమనహోమానాం ఫలసంబన్ధానవగమాత్ ప్రాధాన్యం నయుజ్యతే- సాంగ్రహణీం నిర్వపేద్గ్రామకామ ఇతి వాక్యంతు సాంగ్రహణ్యా ఏవ ఫలసంబన్ధం బోధయతి- నత్వామనహోమానామ్- తస్మాత్ఫలవత్యాస్సాంగ్రహణ్యాస్సంనిధావామ్నాతా అఫలా ఆమనహోమాస్తదఙ్గమ్ ఇతి రాద్ధాన్తః—దశమాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే పఞ్చమాధికరణం యథా- ఆమనహోమాహుతిభిస్తిసృభిః ప్రాకృతాస్తిస్రోఽన్యా ఆఘారాద్యాస్తే- త్రిత్వలిఙ్గాత్- యద్వా తదనువాదేన మన్త్రగుణవిధానాత్ ప్రాకృతమన్త్రబాధ ఇతి పూర్వపక్షః... కిం త్రిత్వమాత్రమనూద్య మన్త్రవిహితా ఆహుతయో విధీయన్తే, ఆహోస్విత్ త్రిత్వవిశిష్టా ఆహుతీ రనూద్య- అకృత్రిమస్య గార్హపత్యా

ణ్యపి సత్త్వేన నానాయాజలిఙ్గత్వమ్. ద్వితీయే వి శేషణవిశేష్యయో రుద్దేశ్యయో ర్భిదేన వాక్యంభిద్యే త. తస్మా త్కర్మాన్తరవిధానా న్నదోషః. కింతు స ముచ్చయః. తత్రమన్త్రోక్తిర్లిఙ్గమ్. (తత్ప్ర)యాజా నూయాజానాంపురస్తా ద్వ్యపరిష్టా ద్వా జుహుయా త్, బహిరాత్మని సజాతా నాదధీత, అథ యన్మధ్య తోజుహోతి, మధ్యతఏవ సజాతా నాత్మన్ ధత్తే ఇతి. తస్మా దామనహోమానా మనూయాజైః సహ స ముచ్చయఇతి సిద్ధాన్తః.

ఆమనస్య- (అమనస్- ష్యఙ్) అవు. ప్రసూతిహేతుకం దుఃఖమ్.

ఆమన్త్రి- ధా- ఆఙ్-మన్త్రి- ఉ- ఆమన్త్రయతే.

ఆమన్త్రణ- (ఆఙ్-మత్రి-ల్యుట్) న. ఆనన్దనమ్. కాము చారానుజ్ఞా. తత్రలోఙ్యేవ వాచ్యేవాధాతోర్లిఙ్ లో ట్చ భవతః. ఉ- ఇహాసీత, ఇహాస్తాం వా. ३॥३॥१६१ సూ. విధినిమన్త్రణామన్త్రణాధీష్ట సంప్రశ్నప్రార్థనే షులిఙ్. १६१ లోట్చ.

ఆమన్త్రయ్- ధా- ఆఙ్-మన్త్రయ్- ఉ- ఆమన్త్రయతి.

ఆమన్త్రిత- (ఆఙ్-మన్త్రి-క్త) త్రి- ఆహూతః—వ్యాక రణే సంబోధనప్రథమాన్తం పదమ్. ౧॥३॥४८ సూ. సా ఽఽమన్త్రితమ్—ఆమన్త్రితస్యాపదాత్పరస్య- పదాత్పరస్యాపాదౌ స్థితస్యకుత్స్నస్యనిఘాత ఉదాత్తః. ఉ- అగ్న ఇన్ద్ర వరుణ మిత్రదేవాః- ఇమంమే గఙ్గే యమునే సరస్వతి- పాదాదౌ తు నిఘాతోనా మన్. ८॥१॥१९ సూ. ఆమన్త్రితస్యచ- ८॥१॥१९ సూ. ఆమన్త్రితస్యచ—పూర్వమామన్త్రిత మవిద్య మానవద్భవతి. సమానాధికరణే ఆమన్త్రితే పరేతు వి శేష్యం పూర్వమవిద్యమానవన్న భవతి, విశేషణే ప రే. బహువచనేతు వా- ఉ- అగ్న ఇన్ద్ర మిత్ర వరు ణదేవాః. అత్ర ఇన్ద్రాదిపదానాం నిఘాతోన- (సర్వా నుదాత్తోన)- అగ్నే తేజస్విన్- అగ్నే భ్రాతః- అ త్ర ద్వితీయయోర్నిఘాతః. అఘ్న్యే దేవి సరస్వతి- ఇ హాపర్యాయత్వేన సామాన్యవచనతా. భావా ద్వితీయ స్య నిఘాతోన- దేవాష్షడుర్వరుణః కృణోత- అత్ర దే వీనాం విశేషణంషడితి- దేవా శ్శరణ్యాః- ఇహాద్వితీ యస్య నిఘాతో వైకల్పికః- ८॥१॥७४ సూ- ఆమన్త్రి తం పూర్వమవిద్యమానవత్- ७३ నామన్త్రితే సమా నాధికరణే సామాన్యవచనమ్- ७४ విభాషితం విశేష వచనే- (అత్రభాష్యకృతా బహువచనమితి పూరితమ్) —ఆమన్త్రితే పరేసుబన్తం స్వరే కర్తవ్యే పరస్యాఙ్గ వద్భవతి- ఉ- ద్రవత్పాణీ శుభస్పతీ- ఇహ శుభస్పతి ష ష్ఠ్యన్తమ్- తస్య పరశరీరానుప్రవేశే నామన్త్రితా ద్య దాత్తత్వమ్- నిఘాతస్తు న- పూర్వామన్త్రితస్యా విద్యమానవ ద్భావేన పాదాదిత్వాత్- యత్తేదివో దుహితర్మర్త భోజనమ్- దివఃషష్ఠ్యస్య నిఘాతః- పర శునా వృశ్చన్- २॥१॥२ సూ- సుబామన్త్రితే పరాఙ్గ వత్స్వరే- అత్రవార్త్తికమ్- షష్ఠ్యామన్త్రితకారకవ చనమ్, సమర్థానువృత్త్యా వా సిద్ధమ్ ఇతి- షష్ఠ్య న్తమ్, ఆమన్త్రితాన్తం ప్రతి యత్కారకమ్ తదాన్త కం చేతి పరిగణనం కర్తవ్యమ్, సమర్థః పదవిధిరితి పూర్వసూత్రా త్సమర్థపదానువృత్త్యా వా అయమ ర్థస్సిధ్యతి ఇతితదర్థః- తేనేహన- అయమగ్నే జరి తా- పతేనాగ్నే బ్రహ్మణా- వా- పూర్వాఙ్గవచ్చేతివ క్తవ్యమ్-ఉ- ఆతేపితర్మరుతామ్. ప్రతిత్వాషహీతర్జ వః- అవ్యయానాంన- ఉచ్చైరధీయాన- అవ్యయీభా వస్యత్వివ్యతే- ఉపాగ్న్యధీయాన— అసూయాయాం సంమతౌ కోపేకుత్సనే భర్త్సనేచవాక్యేరామన్త్రి తస్యద్వివచనం భవతి- ఉ- సున్దర సున్దర వృథా తే సౌన్దర్యమ్. దేవదేవ వన్ద్యోసి. దుర్వి నీత దుర్వినీత ఇదానీంజ్ఞాస్యసి- ధానుష్క ధానుష్క వృథాతే ధనుః- చోరచోర ఘాతయిష్యామి త్వామ్- ८॥१॥८ సూ- వాక్యాదేరామన్త్రితస్యాసూయా సం మతికోప కుత్సన భర్త్సనేషు... ఛన్దసి ఆమన్త్రి తేప్లుతస్యైచఃపూర్వార్ధస్యాకారః ఉత్తరార్ధస్య కారౌకారౌచ భవతః- సంహితాయామచితయోర్యకా రవకారౌ భవతః- ఉ- అగ్నా౩ఇపత్నీవా- అగ్నా౩ యీశా- పటా౩వాశా- అగ్నా౩యిన్ద్ర- పటా౩వు దకమ్- ८॥२॥१०७ సూ- ఏచో ప్రగృహ్యస్యాదూరా ద్ధూతే పూర్వస్యార్ధస్యాదుత్తరస్యేదుతౌ- १०७ తయో ర్య్వావచిసంహితాయామ్, ఇత్యత్ర.వా॥ ఆమ న్త్రితే ఛన్దసి ప్లుతవికారో ఽయం వక్తవ్యః-

ఆమన్థ్- ధా- ఆఙ్- మన్థ్- ఉ- ఆమన్థతి- ఆమథ్యతే-

ఆమన్థ- (ఆఙ్-మన్థ-ఘఞ్) పు- మన్థదణ్డః-

ఆమన్థయ్- ధా- ఆఙ్- మన్థయ్- ఉ- ఆమన్థయతి-

ఆమన్ద- (ఆఙ్- మది- అచ్-) పు- విష్ణుః-

ఆమన్ద్రా- (ఆఙ్- మన్ద్ర-అచ్-టాప్) స్త్రీ-ఖట్వావిశేషః-

ఆమన్ద్రి- (ఆఙ్-మన్ద్రి-) త్రి- ఈషద్గమ్భీరః-

ఆమపరిణామశూల- పు- వైద్యశాస్త్రే పరిణామశూలభేదః-

ఆమమజ్జ్- ధా- ఆఙ్- మమజ్జ్- ఉ- ఆమమజ్జ-

ఆమమద్- ధా- ఆఙ్- మమద్- ఉ- ఆమమద-

ఆమమన్త్రి- ధా- ఆఙ్- మమన్త్రి- ఉ- ఆమమన్త్రిరే-

ఆమమన్థ్- ధా- ఆఙ్- మమన్థ్- ఉ- ఆమమన్థ- ఆమ మన్థిర-

ఆమమర్ద్- ధా- ఆఙ్- మమర్ద్- ఉ- ఆమమర్ద-

ఆమమర్శ్- ధా- ఆఙ్- మమర్శ్- ఉ- ఆమమర్శ-

ఆమమృద్- ధా- ఆఙ్- మమృద్- ఉ- ఆమమృదతుః-

ఆమమృశ్- ధా- ఆఙ్- మమృశ్- ఉ- ఆమమృశతుః-

ఆమమ్నా- ధా- ఆఙ్- మమ్నా- ఉ- ఆమమ్నౌ- ఆమమ్నతుః-

ఆమథ్నా- ధా- ఆఙ్- మథ్నా- ఉ- ఆమథ్నాతి-
ఆమన్థ్- ధా- ఆఙ్- మన్థ్- ఉ- ఆమన్థ్నా- ఆమన్థతి-
ఆమన్థ్నా- ధా- ఆఙ్- మన్థ్నా- ఉ- ఆమన్థ్నాతి-
ఆమమ్- ధా- ఆమ- అన్యగుణహేతౌ వజావౌ రూపమ్-
ఉ- ఆమయతి—ఆట్- ఆమమ్- ఉ- ఆమయత్-
ఆమయ- (ఆఙ్- మిఙ్- అచ్) పు. రోగః-కుష్ఠంనామ ఓష ధివిశేషః—ఆమయశబ్దాన్మత్వర్థే విని ప్రత్యయః- అన్త్యస్యాకారస్యదీర్ఘశ్చ- ఉ- ఆమయావీ- ౫।౨॥ ౧౨౧సూ- అస్మాయామేధాస్రజోవినిః వా॥ఆమ యస్యోపసంఖ్యానం దీర్ఘశ్చ-
ఆమయావిన్- (ఆమయ- విని-) పు. ఆతురః-
ఆమరిమర్చ్- ధా- ఆఙ్- మరిమర్చ్- ఉ- ఆమరిమర్చ్మి-
ఆమరిమర్త్- ధా- ఆఙ్- మరిమర్త్- ఉ- ఆమరిమర్త్తి- ఆమరిమర్త్తి-
ఆమరిమర్ద్- ధా- ఆఙ్- మరిమర్ద్- ఉ- ఆమరిమర్గ్ధి-
ఆమరిమర్శ్- ధా- ఆఙ్- మరిమర్శ్- ఉ- ఆమరిమర్శ్మి.
ఆమరిమర్ష్- ధా- ఆఙ్- మరిమర్ష్- ఉ- ఆమరిమర్ష్టి-
ఆమరిమృత్- ధా- ఆఙ్- మరిమృత్- ఉ- ఆమరిమృత్తిః-
ఆమరిమృద్- ధా- ఆఙ్- మరిమృద్- ఉ- ఆమరిమృదితి- ఆమరిమృదతి-
ఆమరీమృశ్- ధా- ఆఙ్- మరీమృశ్- ఉ- ఆమరిమృశితి- ఆమరీమృశతి-
ఆమరీమృష్- ధా- ఆఙ్- మరీమృష్- ఉ- ఆమరీమృష్టిః-
ఆమరీమర్చ్- ధా- ఆఙ్- మరీమర్చ్- ఉ- ఆమరీమర్చ్మి-
ఆమరీమర్త్- ధా- ఆఙ్- మరీమర్త్- ఉ- ఆమరీమర్త్తి- ఆమరీమర్త్తి-
ఆమరీమర్ద్- ధా- ఆఙ్- మరీమర్ద్- ఉ- ఆమరీమర్గ్ధి-
ఆమరీమర్శ్- ధా- ఆఙ్- మరీమర్శ్- ఉ- ఆమరీమర్శ్మి-
ఆమరీమర్ష్- ధా- ఆఙ్- మరీమర్ష్- ఉ- ఆమరీమర్ష్టి
ఆమరీమృత్- ధా- ఆఙ్- మరీమృత్- ఉ- ఆమరీమృత్తిః-
ఆమరీమృద్- ధా- ఆఙ్- మరీమృద్- ఉ- ఆమరీమృదితి- ఆమరీమృదతి-
ఆమరీమృద్య- ధా- ఆఙ్- మరీమృద్య- ఉ- ఆమరీమృద్యతే
ఆమరీమృశ్- ధా- ఆఙ్- మరీమృశ్- ఉ- ఆమరీమృశితి- ఆమరీమృశతి-
ఆమరీమృశ్య- ధా- ఆఙ్ మరీమృశ్య- ఉ- ఆమరీమృశ్యతే
ఆమరీమృష్- ధా- ఆఙ్- మరీమృష్- ఉ- ఆమరీమృష్టిః-
ఆమర్ద్- ధా- ఆఙ్- మర్ద్- ఉ- ఆమర్ద్యతే-
ఆమర్దయ్- ధా- ఆఙ్- మర్దయ్- ఉ- ఆమర్దయతి-
ఆమర్మర్చ్- ధా- ఆఙ్- మర్మర్చ్- ఉ- ఆమర్మర్చ్మి-
ఆమర్మర్త్- ధా- ఆఙ్- మర్మర్త్- ఉ- ఆమర్మర్త్తి- ఆమర్మర్త్తి-
ఆమర్మర్ద్- ధా- ఆఙ్- మర్మర్ద్- ఉ- ఆమర్మర్గ్ధి-
ఆమర్మర్శ్- ధా- ఆఙ్- మర్మర్శ్- ఉ- ఆమర్మర్శ్మి-
ఆమర్మర్ష్- ధా- ఆఙ్- మర్మర్ష్- ఉ- ఆమర్మర్ష్టి-
ఆమర్మృత్- ధా- ఆఙ్- మర్మృత్- ఉ- ఆమర్మృత్తిః-
ఆమర్మృద్- ధా- ఆఙ్- మర్మృద్- ఉ- ఆమర్మృదితి-
ఆమర్మృశ్- ధా- ఆఙ్- మర్మృశ్- ఉ- ఆమర్మృశితి-
ఆమర్మృష్- ధా- ఆఙ్- మర్మృష్- ఉ- ఆమర్మృష్టిః-
ఆమర్శ్- ధా- ఆఙ్- మర్శ్- ఉ- ఆమర్శ్యతే-
ఆమర్శన- (ఆఙ్- మృశ్- ల్యుట్) న. స్పర్శః-
ఆమర్శయ్- ధా- ఆఙ్- మర్శయ్- ఉ. ఆమర్శయతి.
ఆమర్ష- (అమర్ష-అణ్) పు. కోపః-
ఆమలక- గౌరాదిః(ఆఙ్-మల క్వున్) త్రి. హీనసగన్ధానన్త ఓషధివిశేషః- పరూషకాద్యన్తర్గతత్వాత్ తత్ఫలం త్రిఫలాన్తర్గతమ్- తత్పర్యాయాః, అమృతజా- వృగ్ఫలా- అమృతా- ఆమలకీ- కర్షఫలా- తూపొడ్డక- కోరజక- తిష్యఫలా- ధాత్రీ పఞ్చరసా- బల్యా- మణ్డా- వలక- వయస్యా- వృష్యా- శివా—(ఆమలక- మయట్- లుక్) (ఆమలకీ- మయట్- లుక్- జీష్- లుక్) న- ఆమలకీ ఫలమ్- తత్పర్యాయః- మాకన్దీ- తద్గుణాః- శీతవీర్యత్వమ్- లఘుత్వమ్- రూక్షత్వమ్- మధురామ్లతిక్తకషాయకటుత్వమ్- స్వదిత్వమ్- వాతపిత్తకఫశ్రమమేహఘ్నత్వహరత్వమ్- చక్షుష్యత్వమ్- వృష్యత్వంచ- మాధుర్యాత్పిత్తహరత్వమ్- అమ్లత్వాద్వాతహరత్వమ్- కషాయత్వాత్కఫహరత్వమ్- ఇతి నఘ్న- తస్యమజ్జా తృష్ణాచ్ఛర్దివాతపిత్తహరః... ఆమలకం భోజనాత్పూర్వంపథ్యమితి క్వచిద్దృశ్యతే— ఆమలకస్యద్రోహదం యథా- తిలమాణేనతత్సమేన మధుసర్పిషా చ కర్దమాకృతిమాం సేనచ తత్తదేశే లిప్తా ఆమలకీసాన్యదూని బహూని చ ఫలాని సూతే—శ్రీకామ ఆమలకే స్నానం కుర్వీత- ప్రతిపత్ షష్ఠీ సప్తమీ నవమీ త్రయోదశీ భానువాసరేషు చన్ద్రసూర్యోపరాగేషు పర్వకాలే సంక్రాన్తిషు ప్రాతఃకాలే కృష్ణాష్టమ్యాం పఞ్చదశ్యాం చతుర్దశ్యాం మన్వాదిషు యుగాదిషు దినక్షయే రాత్రౌ యాత్రాదినేచ సుహృద్బన్ధుప్రవ్రజనానన్తరమ్ ఇష్టదేవతోపాసనానన్తరమ్ ఉత్సవేఽతీతేచ తద్వర్జయేత్- మోక్షకామ ఏకాదశ్యాం ద్వాదశ్యాం శ్రవణేచ తత్కుర్యాత్- శ్రీకామస్తు సర్వదా కుర్యాత్- తలాభ్యఙ్గే స్నానకాలే పుణ్యనక్షత్రప్రవేశేచ ఆమలకస్నానం సర్వపాపహరమ్- వైశాఖమాసే కార్తికమాసే దుర్గోత్సవేచ శ్రీకామ స్తత్కుర్యాత్- తత్ర తిథినిషేధో నాస్తి- సప్తమీ నవమీ నన్ద త్రయోదశీ శుక్లాష్టమీషు గురువాసరే దశమ్యాం చామలకే స్నానం కుర్యాదితి క్వచిద్దృశ్యతే.— ఆమలకఫలలిప్తాఙ్గ ఆమలకమాలా భూషిత ఆమలకకృతాహారో నరో నారాయణసదృశో భవతీతి చ-
ఆమలకరసాయన. న. వైద్యశాస్త్రే యోగవిశేషః- ఆ

ఫలకానాం యవక్షుణ్ణపీడితం రసం ప్రస్థద్వయపరిమితమ్, తైలమ్, ఘృతమ్, ఇక్షురసమ్, శతావరీరసమ్, విదారీరసమ్, అజాక్షీరమ్, గోక్షీరమ్, ఏతాని ప్రత్యేకం ప్రస్థపరిమితాని కృత్వా, మధుకం పలద్వయపరిమితంచ సంయోజ్య, భాజనే నిధాయ, శనైర్మన్దాగ్నినా పచేత్. పాకానన్తరం తత్ర మధు ప్రస్థపరిమితమ్, ద్రాక్షాఫలాన్యర్ధప్రస్థపరిమితాని, శర్కరాయాం పఞ్చాశత్పలపరిమితామ్, త్రికటు త్రిజాతక త్రిఫలా చూర్ణాని ప్రత్యేకం పలపరిమితాని తత్ర యోజయేత్. ఏతద్యథాకాలం యథాబలంచ సేవయేత్. ఏతత్ క్షతక్షయ ధాతుక్షయాపస్మారోన్మాద జ్వర ప్రమేహ కామిలా పాణ్డు హృద్రోగ తమక చ్ఛర్ద్యతిసార హరమ్. వన్ధ్యానాం పుత్రజననంచ.

ఆమలకాది- న- (వైద్యశాస్త్రే) అఞ్జనవిశేషః. మరిచమ్, ఆమలకమ్, కరఞ్జబీజమ్, ఏతాని క్రమవృద్ధభాగాని సంయోజ్య శుక్తిగాజరసైర్నఞ్జయేత్. ఏతదఞ్జనం తిమిర పటలహరమ్—చూర్ణయోగవిశేషః. ఆమలకమ్, చిత్రకమ్, హరీతకీ, పిప్పలీ, సైన్ధవలవణమ్, ఏతచ్చూర్ణం, సర్వజ్వరహరమ్, కఫహరమ్, భేది, రుచికరమ్, దీపనం, పాచనంచ—గుటికాయోగవిశేషః. ఆమలకమ్, పద్మమ్, కుష్ఠమ్, లాజాః, వటప్రరోహాః, ఏతచ్చూర్ణం మధునా సహ గుటికాం కృత్వా ముఖేధారయేత్. ఏషా తృష్ణాం ముఖశోషంచ శమయతి.

ఆమలకీ- (ఆమలక- జీప.) స్త్రీ. ఆమలకః.

ఆమవాత- పు. (వైద్యశాస్త్రే) రోగవిశేషః. విరుద్ధాహారస్య విరుద్ధచేష్టస్య మన్దాగ్నేర్నిశ్చలస్య స్నిగ్ధాన్నం భుక్త్వా వ్యాయామమకుర్వతశ్చ జనస్య వాయునా ప్రేరిత ఆమః ఆమాశయ సన్ధ్యాదీని శ్లేష్మస్థానాని ప్రాప్య తేనాత్యర్థం దూషితస్సన్ ధమనీః ప్రతిపద్యతే. ఇతి నిదానప్రాప్తిః... అఙ్గమర్దః అరుచిః తృష్ణా ఆలస్యం గౌరవం జ్వరః అపాకః అఙ్గానాం శూనత్వంచేతి తల్లక్షణమ్. తస్య ప్రకోపే సతి హస్తపాద శిరోగుల్ఫ త్రిక జాన్వూరుసన్ధిషు సరుజం శోథం కరోతి. యత్ర యత్ర దేశే దోషః ప్రతిపద్యతే స ప్రదేశోఽతీవ వృశ్చికవిద్ధ ఇవ రుజ్యతే. తతోఽగ్నిదౌర్బల్యం ప్రసేకోఽరుచిర్గౌరవ ముత్సాహహానిర్వైరస్యం దాహో బహుమూత్రతా కుక్షౌ కాఠిన్యం శూలం నిద్రావిపర్యయః తృష్ణా ఛర్దిః భ్రమః మూర్ఛా హృద్గ్రహః విబన్ధః జాడ్యమ్ అన్త్రకూజనమ్ ఆనాహః అన్యేచ సఙ్కోచ ఖఞ్జత్వాదయ ఉపద్రవా జాయన్తే ...స చతుర్విధః వాతామవాతః పిత్తామవాతః కఫామవాతశ్చేతి. ఇతి శార్ఙ్గధరః. ద్వన్ద్వజోఽపి రోగ ఏవ ని

క్చమే కృచ్ఛ్రః. తత్రైకదోషజస్య సాధ్యః. ద్విదోషజో యాప్యః. సర్వదేహవ్యాపినః, సన్నిపాతజన్యః సశోథోఽసాధ్య ఇతి... అత్ర పథ్యాని రేచనమ్. స్వేదనమ్. లఙ్ఘనమ్. కటూని తిక్తాని దీపనాని యవాన్నాని చాన్నపానాని. రక్తశాలయః. లేపః. గుడవర్తిః. సంపన్న ప్రశస్తా శాలయః. కులత్థాః. ఉష్ణం మద్యమ్. జాఙ్గలమాంసరసాః. ఏరణ్డతైలమ్. రసోనః. పటోలమ్. వాస్తూకమ్. కారవల్లమ్. వార్తాకమ్. శిగ్రుః. ముస్తా. ఆర్ద్రకమ్. గోక్షురకమ్. వృద్ధదారు. భల్లాతకః. తక్రమ్. గోమూత్రమ్. ఇత్యాదీని. అపథ్యాని తు, దధి. మత్స్యాః. గుడః. క్షీరమ్. మాషపిష్టకమ్. ఉపోదికా. దుష్టజలమ్. పూర్వవాతః. విరుద్ధాశనాని. విషమాశనాని. అసాత్మ్యాని. వేగరోధః. జాగరః. గురూణి. పిచ్ఛిలాని. అభిష్యన్దీనిచ... చికిత్సాయాం యోగాః. గవచాదిక్వాథః. రాస్నాదిక్వాథః. త్రివృన్నాగరకుమారిః. రసోనపిణ్డః. అపతర్పణకషాయః. ఉపకరణతైలయుక్తా హరీతకీ. యోగరాజగుగ్గులుః. రాసంహారాదియోగః. వైశ్వానరచూర్ణమ్.

ఆమశూల- పు- (వైద్యశాస్త్రే) శూలరోగభేదః. ఆటోపః. హృల్లాసః. వమనమ్. గౌరవమ్. స్తైమిత్యమ్. ఆనాహః. కఫప్రసేకః. ఏతాని కఫశూలసమానలిఙ్గాన్యామశూలస్య లక్షణాని... చికిత్సాయాం యోగాః. లశునఘృతరసః. నాగరపఞ్చకమ్. క్షీరపాకః ఇత్యాదయః.

ఆమశ్రాద్ధ- న- (ధర్మశాస్త్రే) అనుకల్పరూప శ్రాద్ధవిశేషః. అపక్వద్రవ్యకృతం శ్రాద్ధమామశ్రాద్ధమితి తల్లక్షణమ్. ఆపది, అనగ్నిత్వే, ఉత్పన్నాగ్నిత్వే, తీర్థే, ప్రవాసే, ప్రవత్స్యతశ్చ, పుత్రజన్మనిచ, భార్యాయా రజస్వలాత్వే, సంక్రమణే, చన్ద్రసూర్యోపరాగయోః, ఆమశ్రాద్ధం కర్తవ్యమ్. శూద్రేణతు సర్వత్రామశ్రాద్ధమేవ కర్తవ్యమ్. ఆహితాగ్నేస్తు ప్రవాసస్థే తత్పత్నీ గృహే నియతం దర్శశ్రాద్ధాదిక మృత్విగాదినా కారయేత్. స్త్రీకర్తృక మామశ్రాద్ధమేవ కర్తవ్యమితి కేచిత్... అత్ర ప్రవాసతీర్థగ్రహణాదావామశ్రాద్ధమేవ, పాకశ్రాద్ధంతు నభవత్యేవేతి హేమాద్ర్యాదయః. అపరార్కవిజ్ఞానేశ్వరాదయస్తు సాగ్నేరనగ్నేశ్చ ప్రవాసాదౌ సర్వత్ర పాకాసంభవే ఆమాదికార్యమ్, పాకసంభవే త్వన్నేనైవేత్యాహుః... ఆమంచ పక్వస్య చతుర్గుణం త్రిగుణం ద్విగుణం వా దేయమ్. తుల్యం వేతి కేచిత్... ఆమశ్రాద్ధే మాసే

గ్నౌకరణమ్. పిణ్డాస్తు గృహపాకాత్ సముద్ధృత్య వా సక్తుభిః పాయసేనవా తిలసహితాన్ దద్యాదితి కేచిత్. ఆమేనైవ దద్యాదిత్యన్యే. తత్ర దేశాచారాద్వ్యవస్థా. ఆవాహనాద్యం సర్వం పాకశ్రాద్ధవదేవ కార్యమ్. పరంతు ఆవాహనే హవిషే అత్తవే ఇత్యత్ర స్వీకర్తవే ఇషం వః కార్యః. స్వధాకారే నమావః పితర ఇష ఇత్యత్ర ఇషే ఇత్యస్య స్థానే ఆమద్రవ్యాయ ఊహః. విసర్జనే వాజేవాజ ఇత్యత్ర తృప్తా ఇత్యస్య స్థానే తర్పయన్త తృప్యతేతి వా ఊహః. ఆమశ్రాద్ధే వికిరాగ్నౌకరణ తృప్తిప్రశ్నా న కర్తవ్యా ఇతి కేచిత్. తద్వ్యాఖ్యాన్తరవిషయమిత్యన్యే. వికిరోఽప్యామేన కర్తవ్య ఇతి హేమాద్రిః. శూద్రకర్తృక ఆమశ్రాద్ధేషు అగ్నయే కవ్యవాహనాయ స్వధా నమః సోమాయ పితృమతే నమః ఇతి మన్త్రాభ్యామేవాగ్నౌకరణమ్— ఆమశ్రాద్ధం పూర్వాహ్ణే కార్యమ్. శూద్రకర్తృకం త్వపరాహ్ణ ఏవ— అన్నశ్రాద్ధస్యాసంభవే హిరణ్యశ్రాద్ధం కార్యమ్— బ్రాహ్మణకర్తృకశ్రాద్ధే ఆమం పక్త్వా భోక్తవ్యమ్. క్షత్రియాదికర్తృకేతు యథేష్టం వినియోక్తవ్యమ్. శూద్రకర్తృకశ్రాద్ధే శూద్రగృహే క్షీరం దధ్యపివా న భోజ్యమ్. కింతు విప్రగృహం ప్రవేశ్య సంప్రోక్ష్య పాత్రాన్తరగతం గ్రాహ్యమ్.

ఆమహ. వ్యాకరణే డామహచ్ ఇతి తద్ధితస్య రూపమ్. ఉ. పితామహ, మాతామహ, ఇతి.

ఆమహీయవ. న. సామవిశేషః. సచ మాధ్యన్దిన సవనే ఉత్పాతేజాత మిత్యస్మిన్ సూక్తే గేయః. తత్ర గాయత్త్ర్యస్తిస్ర ఋచః.

ఆమాతిసార. పు. వైద్యశాస్త్రే అతిసారరోగభేదః. అజీర్ణాద్దుష్టా ద్వాతపిత్తకఫా విమార్గగా అన్తర్జఠరం రసరక్తాదిధాతూన్ పురీషందీంశ్చదూషయన్తో రక్తపీతాదినానావర్ణ మనియతప్రమాణం శూలయుక్తం పురీషం బహువారం కృచ్ఛ్రాత్ప్రవర్తయన్తి. ఏవమామాతిసారః— తత్ర వక్ష్యం యథోచితం శమనం లఙ్ఘనంచ. తచ్చికిత్సాయాం యోగవిశేషః. ౧ విస్తకాదికషాయః. ౨ క్షౌద్రయుక్తా హరీతకీ. ౩ అభయా నాగరముస్తచూర్ణం గుడయుక్తమ్. ౪ శుణ్ఠీపుటపాక శ్శర్కరయా. ౫ వత్సకాది క్వాథః. ౬ కుటజాష్టకః. ౭ శుణ్ఠీ ప్రతివిషాది చూర్ణమ్. ౮ హరీతకీ ప్రతివిషాదిచూర్ణమ్.

ఆమాత్య. (అమాత్య. అణ్.) పు. అమాత్యః.

ఆమాద్. (ఆమ. అద. విట్.)
ఆమాద. (ఆమ. అద. అణ్.) } త్రి. ఆమభక్షకః.

ఆమావస్య. (అమావస్యా. అణ్)
ఆమావాస్య. (అమావాస్యా. అణ్) } త్రి. అమావాస్యాయాం జాత ఇత్యాది.

ఆమాశయ. పు. శరీరే ఆశయభేదః. సచ నాభిస్తనయోరన్తరే స్థితః. అపక్వాన్నస్య స్థానమ్. ఆమాశయగతే వాయావనిలాశాః. పార్శ్వోదరహృత్సు నిరుక్, తృష్ణా, ఉద్గారః, విషూచికా, కాసః, కణ్ఠాస్యశోషః, శ్వాసః, మూర్ఛా, పిపాసా, ఛర్ది రిత్యాదయః... ఆమాశయ పక్వాశయయోః సమానవాయుసంచారః.

ఆమి. ధా. అమ. ణిచ్. అస్యరూపాణి. ౧ ఆమయ్. గుణహేతావజాదౌ. ౨ ఆమ్. అనిడాద్యార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాంచ. ౩ అమిష్. చజీ— ధా. అజ. ఇ. ఉ. ఆమినోతి.

ఆమిక్షా. (ఆఙ్. మిష్. క్స. టాప్) స్త్రీ. ఉష్ణక్షీరస్య దధియోగేసతి జాయమానం ఘనీభూతం ద్రవ్యమ్. తత్రావశిష్టం జలరూపం వాజినమ్— చాతుర్మాస్యేషు వైశ్వదేవపర్వణి సప్తమో వైశ్వదేవో యాగ ఆమిక్షాయాగః. తత్ర్పయుజ్యతే. తప్తేపయసి దధ్యానయతి సా వైశ్వదేవ్యామిక్షా వాజిభ్యో వాజినమితి. తత్ర ఉత్పత్తిశిష్టా సామిక్షా ద్రవ్య వాదయు... శ్వదేవయాగే వాజినద్రవ్యస్యోత్పన్నశిష్టస్య ప్రవేశాభావాత్ వాజినాం దేవతాన్తరత్వేసతి ద్రవ్యదేవతాలక్షణస్య రూపస్య భిన్నత్వాత్ వాజినం కర్మాన్తరమితి పూర్వమీమాంసాయాం ద్వితీయాధ్యాయే ద్వితీయపాదే సప్తమాధికరణే నిర్ణీతమ్.— ఏవమేవ చతుర్థాధ్యాయస్య ప్రథమే పాదే ప్రథమాధికరణం యథా. కిం దధ్యానయనస్య ఆమిక్షైవ ప్రయోజికా, ఉత వాజినమపీతి సంశయః. తప్తే పయసి దధిప్రక్షేపా దామిక్షాద్రవ్యం యథా నిష్పద్యతే తథా వాజినద్రవ్యమపీ త్యుభయమపి ప్రయోజకమితి పూర్వపక్షః. యస్మిన్పయసి దధిప్రక్షేపస్సామిక్షేతి తచ్ఛబ్దేన పయః పరామృశ్యతే. ఆమిక్షాయాగస్య పురోఽనువాక్యయా మాష్మాతమ్, జుష్టం యుజ్యం పయ ఇతి. పయోరసత్వ మస్య ఆమిక్షాయామనూద్యతే. నతువాజినే. తతః ప్రాధాన్యేన పయసో ఘనీభావావస్థాం జనయితుం దధ్యానీత మిత్యామిక్షైవ ప్రయోజికా. అనుషఙ్గ్యేవ వాజినం, నతు ప్రయోజకమితి సిద్ధాన్తః.— అష్టమాధ్యాయస్య ద్వితీయే పాదే చతుర్థ మధికరణం యథా. కిమామిక్షాయాం సాంనాయ్యగతయో దధిపయసో ర్ధర్మాః కార్యాః, ఉత దధిధర్మాః, ఆహోస్విత్పయోధర్మా ఇతి సంశయః. ఆమిక్షాయా ఉభయజన్యత్వా దుభయోర్ధర్మాః కార్యా ఇత్యేకః పూర్వపక్షః... ఘనత్వసామ్యాత్ దధిధర్మా ఇతి ద్వితీయః... పయస్యామిక్షా ముత్పాదయితుం సహకారిత్వేన దధ్యానీయతే. తతః పయస ఏవ ముఖ్యకారణత్వా త్తద్ధర్మ,

ఏవేతి సిద్ధాన్తః.
ఆమిక్షీయ-(ఆమిక్షా- ఛ) త్రి- ఆమిక్షాయై హితమ్.
ఆమిక్ష్య-(ఆమిక్షా- యత్) త్రి-ఆమిక్షాయై హితమ్.
ఆమిత్రాయణి- (అమిత్ర-ఫఞ్) అక్లీ- అమిత్రస్య గోత్రాపత్యమ్.
ఆమిత్రాయణి-(అమిత్ర-ఫిఞ్) అక్లీ-అమిత్రస్యాపత్యమ్.
ఆమిత్రి- గవాదిః- (అమిత్ర-ఇఞ్) అక్లీ- అమిత్రస్యాపత్యమ్.
ఆమిత్రీయ- (అమిత్రీ- ఛ) త్రి- అమిత్రాజ్జాతమ్, అమిత్రేభ్యదమ్ ఇత్యాది.
ఆమిన్- వ్యాకరణే ఆమినచ్ ప్రత్యయస్య తద్ధితస్య రూపమ్- ఉ- స్వామిన్-
ఆమినచ్- వ్యాకరణే తద్ధితప్రత్యయో మత్వర్థీయః ఆమిన్ స్వరూపః- ౫॥౨॥౧౨౬- స్వామిన్నైశ్వర్య ఇతిసూత్రేణ ఐశ్వర్యవాచకాత్ స్వశబ్దాత్ మత్వర్థే నిపాతితః-
ఆమిమ్- ధా- ఆట్- అమిమ్- ఉ- ఆమిమత్-
ఆమిమక్ష్- ధా- ఆఙ్- మిమక్ష్- ఉ- ఆమిమక్షతి-
ఆమిమన్త్రయిష- ధా- ఆఙ్- మిమన్త్రయిష- ఉ- ఆమిమన్త్రయిషతి-
ఆమిమయ్- ధా- ఆఙ్- మిమయ్- ఉ- ఆమిమయిషతే-
ఆమిమయిష- ధా- ఆమిమయిష- ఉ- ఆమిమయిషతి-
ఆమిమయిష- ధా- ఆఙ్- సన్- అన్యరూపమ్- ఆమిమయిష-
ఆమిమాయ్- ధా- ఆఙ్- మిమాయ్- ఉ- ఆమిమాయతే
ఆమిమిష- ధా- ఆఙ్- మిమిష- ఉ- ఆమిమిషతి-
ఆమిమిషిష- ధా-ఆఙ్- మిమిషిష- ఉ- ఆమిమిషిషతి—ఆట్- అమిమిషిష- ఉ- ఆమిమిషిషత్-
ఆమిమీల్- ధా-ఆఙ్- మిమీల్-ఉ-ఆమిమీల-
ఆమిమీలయిష- ధా- ఆఙ్- మిమీలయిష- ఉ- ఆమిమీలయిషతి-
ఆమిమీలిష- ధా- ఆఙ్- మిమీలిష- ఉ- ఆమిమీలిషతి-
ఆమిమృక్ష్- ధా- ఆఙ్- మిమృక్ష్- ఉ- ఆమిమృక్షతి-
ఆమిమే- ధా- ఆఙ్- మిమే- ఉ- ఆమిమేథ-
ఆమిమేష- ధా- ఆఙ్- మిమేష- ఉ- ఆమిమేష-
ఆమిమేషయిష- ధా- ఆఙ్- మిమేషయిష- ఉ-ఆమిమేషయిషతి
ఆమిమేషిష- ధా- ఆఙ్- మిమేషిష- ఉ- ఆమిమేషిషతి-
ఆమిమ్నాపయిష- ధా- ఆఙ్- మిమ్నాపయిష- ఉ- ఆమిమ్నాపయిషతి-
ఆమిమ్నాస్. ధా. ఆఙ్. మిమ్నాస్. ఉ. ఆమిమ్నాసతి
ఆమిమ్య. ధా. ఆఙ్.మిమ్య. ఉ. ఆమిమ్యతుః.
ఆమిమ్రేడ్, ధా. ఆఙ్- మిమ్రేడ్. ఉ. ఆమిమ్రేడ.
ఆమిమ్రేడయిష. ధా. ఆఙ్ - మిమ్రేడయిష. ఉ. ఆమిమ్రేడయిషతి.
ఆమిమ్రేడిష. ధా. ఆఙ్. మిమ్రేడిష. ఉ. ఆమిమ్రేడిషతి-
ఆమిమ్లాపయిష- ధా. ఆఙ్. మిమ్లాపయిష. ఉ. ఆమిమ్లాపయిషతి.
ఆమిమ్లాస్- ధా. ఆఙ్. మిమ్లాస్. ఉ. ఆమిమ్లాసతి.
ఆమిష- ధా. ఆఙ్ -మిష-ఉ-ఆమిషతి-
ఆమిష. (అమ. టిషచ్.) అస్త్రీ. మాంసమ్. ఉత్కోచః- లాభః- భోగ్యవస్తు. సమ్భోగః.
ఆమిషాశిన్- (ఆమిష- అశ్. ణిని) త్రి- శౌష్కలః.
ఆమిషీ- మధ్యాదిః- (ఆమిష- ఙీప్) స్త్రీ- జటామాంసీ.
ఆమిషీవత్- (ఆమిషీ- మతుప్) పు- దేశవిశేషః-
ఆమీల్- ధా- ఆఙ్- మీల్- ఉ- ఆమీలతి-
ఆమీలయ్- ధా- ఆఙ్- మీలయ్- ఉ- ఆమీలయతి-
ఆమీలిత- (ఆఙ్- మీల- క్త) త్రి. ఈషన్మీలితమ్-
ఆము- వ్యాకరణే తద్ధితప్రత్యయవిశేషః- ఆమ్ స్వరూపః- సచ కిమ్‌శబ్దాత్ ఏకారాన్తాత్ తిఙన్తాత్ అవ్యయాచ్చ యౌ తరప్తమప్ప్రత్యయౌ తదన్తాదాముప్రత్యయో భవతి- ద్రవ్యప్రకర్షేతు నభవతి- ఉ- కిన్తరామ్- కిన్తమామ్- ప్రాహ్ణేతరామ్- ప్రాహ్ణేతమామ్- పచతితరామ్- పచతితమామ్- ఉచ్చైస్తరామ్- ఉచ్చైస్తమామ్- ద్రవ్యప్రకర్షేతు ఉచ్చైస్తరః, ఉచ్చైస్తమస్తరుః...ఛన్దసితు ఏతద్విషయే అముప్రత్యయశ్చ భవతి- ఉ- ప్రతం నయ ప్రతరమ్- ౫॥౪॥౧౧ సూ. కిమేత్తిఙవ్యయ ఘాదా మ్వద్రవ్యప్రకర్షే- ౧౨. అముచ ఛన్దసి-
ఆముక్త- (ఆఙ్-ముచ్-ఇ-క్త) త్రి- శరీరధృతం వస్త్రాభరణాది- యస్య శరీరేణ ధృతం వస్త్రాభరణాదిసః— తత్పర్యాయాః- ప్రతిముక్త- పినద్ధ- అపినద్ధ-
ఆముఖ- (ఆఙ్-ముఖ) న- నాట్యే నాన్ద్యనన్తరం నటేన కర్తవ్యా భారత్యావృత్తేరఙ్గవిశేషః ద్వితీయమ్— ఆముఖవిశేషః ప్రస్తావనేతి కేషాంచిన్మతమ్- ప్రస్తావనావిశేష ఆముఖమిత్యపరేషాం మతమ్- ఆముఖమేవ ప్రస్తావనేతి దశరూపకకారమతమ్— సూత్రధారసంజ్ఞో నటో నటీ మారిషవిదూషకాన్యతమం ప్రతి పరిషదారాధనార్థం ప్రస్తుతవస్తుబీజముఖ పాత్రాన్యతమ ప్రతిపాదికయా చిత్రోక్త్యా యద్ప్రక్రాన్త ఇదామాముఖమితి తల్లక్షణమ్- తత్ర నటో దివ్యం వస్తు దివ్యోభూత్వా సూచయేత్- మర్త్యం వస్తు మర్త్యోభూత్వా సూచయేత్- మిశ్రం వస్తు తుదివ్యమర్త్యాన్యతరో భూత్వా సూచయేత్ — ఆముఖస్య త్రీణ్యఙ్గాని- కథోద్ఘాతః ప్ర

సృత్సూకం ప్రయోగాతిశయస్స్మృతః ఉద్ఘాత్యకాలిగి తాభ్యాం సహ పఞ్చేతి కేచిత్. ఏథ్యజ్ఞాన్య ప్యాము ఖాన్తౌ యత్తేష్టం ప్రయోజ్యాస్త్యజ్య తత్ర సూత్రధారస్య వాక్యం వాక్యార్థం వా గృహీత్వా యత్ర పాత్రం ప్రవిశతి స కథోద్ఘాతః. ప్రస్తూయమానకాలస్య గుణవర్ణనయా సూచితం పాత్రం యత్ర ప్రవిశతి తత్ప్రవృత్తకమ్. ఏషోయమితి వా సూత్రధార ప్రయోగే సాపక్షేపాద్యత్ర పాత్రం ప్రవిశతి స ప్రయోగాతిశయః.

ఆముచ్- ధా- ఆఙ్- ముచ్- ఉ- ఆముచ్యతే-

ఆముఞ్చ్- ధా- ఆఙ్- ముఞ్చ్- ఉ- ఆముఞ్చతి-

ఆముద్- ధా- ఆఙ్- ముద్- ఉ- ఆముద్యతే-

ఆముముఆయ్- ధా- ఆట్- అముముఆయ్- ఉ- ఆముముఆయ్యతే-

ఆముముఆయయ్- ధా- ఆట్- అముముఆయయ్- ఉ- ఆముముఆయయత్-

ఆముముఆయియయిష్- ధా- ఆట్- ఆముముఆయియయిష్- ఉ- ఆముముఆయియయిషత్-

ఆముముక్ష్- ధా- ఆఙ్- ముముక్ష్- ఉ- ఆముముక్షతి-

ఆముముచ్- ధా- ఆఙ్- ముముచ్- ఉ- ఆముముచతః-

ఆముముద్- ధా- ఆఙ్- ముముద్- ఉ- ఆముముదే-

ఆముముదిష్- ధా- ఆఙ్- ముముదిష్- ఉ- ఆముముదిషతే-

ఆముముముఆయ్- ధా- ఆట్- అముముముఆయ్- ఉ- ఆముముముఆయత్-

ఆముముముఆయయిష్- ధా- ఆట్- అముముముఆయయిష్- ఉ- ఆముముముఆయయిషత్-

ఆముముష్- ధా- ఆఙ్- ముముష్- ఉ- ఆముముషతః-

ఆముముషిష్. ధా- ఆఙ్- ముముషిష్. ఉ. ఆముముషిషతి.

ఆముమోచ్. ధా. ఆఙ్. ముమోచ్- ఉ. ఆముమోచ.

ఆముమోచయిష్. ధా. ఆఙ్- ముమోచయిష్. ఉ- ఆముమోచయిషతి.

ఆముమోదయిష్. ధా. ఆఙ్- ముమోదయిష్. ఉ. ఆముమోదయిషతి.

ఆముమోదిష్. ధా. ఆఙ్. ముమోదిష్. ఉ. ఆముముమోదిషతే.

ఆముమోష్- ధా. ఆఙ్. ముమోష్- ఉ. ఆముమోష.

ఆముమోషయిష్- ధా- ఆఙ్- ముమోషయిష్- ఉ- ఆముమోషయిషతి-

ఆముష్- ధా- ఆఙ్- ముష్- ఉ- ఆముష్ణాతి- ఆముష్యతే-

ఆముష్యకులికా- (అముష్య కుల- వుఞ్- టాప్) స్త్రీ. ప్రఖ్యాతకులత్వమ్-

ఆముష్యపుత్రికా- (అముష్య పుత్ర- వుఞ్- టాప్) స్త్రీ- ప్రఖ్యాతకులోత్పన్నత్వమ్.

ఆముష్యాయణః- (అముష్య- ఫక్) పు- ప్రఖ్యాతకుల సూతః-

ఆమూలలోలం- త్రి. ఆమూలం చఞ్చలః-

ఆమృక్- ధా- ఆఙ్- మృక్- ఉ- ఆమృక్షత్-

ఆమృద్- ధా- ఆఙ్- మృద్- ఉ- ఆమృద్యతే-

ఆమృశ్- ధా- ఆఙ్- మృశ్- ఉ- ఆమృశతి.

ఆమృష్ట- (ఆఙ్- మృశ్- క్త) త్రి- స్పృష్టమ్- ఆకృష్టమ్-

ఆమేమిష్- ధా- ఆఙ్- మేమిష్- ఉ- ఆమేమిషిత.

ఆమేమిష్య- ధా. ఆఙ్. మేమిష్య. ఉ. ఆమేమిష్యతే-

ఆమోక్. ధా. ఆఙ్. మోక్. ఉ. ఆమోక్ష్యతే.

ఆమోచ్- ధా- ఆఙ్, మోచ్. ఉ- ఆమోచ్యతే.

ఆమోచయ్- ధా. ఆఙ్- మోచయ్- ఉ. ఆమోచయతి-

ఆమోద్- ధా. ఆఙ్- మోద్- ఉ. ఆమోద్యతే-

ఆమోద- (ఆఙ్. ముద- ఘఞ్) (ఆఙ్- మోది- అచ్) పు- దూరవ్యాపీ పరిమళః. యథా కస్తూరికామోదేనా వాసితః-

ఆమోదయ్. ధా- ఆఙ్. మోదయ్- ఉ- ఆమోదయతి-

ఆమోదిన్- ధా- (ఆఙ్. మోది- ణిని) త్రి- సుగన్ధవాసనః.

ఆమోదినీ- (ఆఙ్- మోది- ణిని- ఙీప్) స్త్రీ- కస్తూరీ.

ఆమోముక్- ధా- ఆఙ్. మోముక్ ఉ- ఆమోముక్తి.

ఆమోముచ్. ధా- ఆఙ్- మోముచ్- ఉ- ఆమోముచీతి.

ఆమోముల్. ధా. ఆఙ్- మోముల్- ఉ. ఆమోముల్తి.

ఆమోముద్- ధా. ఆఙ్. మోముద్. ఉ. ఆమోముదీతి-

ఆమోముద్య. ధా. ఆఙ్. మోముద్య. ఉ. ఆమోముద్యతే-

ఆమోముష్. ధా- ఆఙ్- మోముష్. ఉ. ఆమోముషీతి.

ఆమోముష్య. ధా- ఆఙ్- మోముష్య ఉ. ఆమోముష్యతే.

ఆమోమోక్, ధా. ఆఙ్. మొమొక్- ఉ. ఆమొమొక్తి-

ఆమోమోచ్. ధా. ఆఙ్. మొమొచ్- ఆమొమొక్తి-

ఆమోమోల్- ధా- ఆఙ్- మొమొల్. ఆమొమొల్తి-

ఆమోమోద్, ధా, ఆఙ్- మొమొద్, ఉ. ఆమొమొద్గి-

ఆమోమోష్- ధా. ఆఙ్- మొమొష్, ఉ- ఆమొమొష్టి-

ఆమోష్- ధా. ఆఙ్, మొష్. ఉ, ఆమొష్యతే.

ఆమోషయ్- ధా. ఆఙ్- మొషయ్- ఉ. ఆమొషయతి.

ఆమోషిన్- (ఆఙ్- ముష- ఘినుణ్) త్రి- ఆమొషణశీలః,

ఆమ్నా- ధా- ఆఙ్- మ్నా- ఉ. ఆమ్నాతా-

ఆమ్నాత. ఇష్టాదిః. (ఆఙ్- మ్నా. క్త) త్రి- అధీతమ్-

ఆమ్నాతిన్- (ఆమ్నాత- ఇని)- త్రి- ఆమ్నాతంయేనసః,

ఆమ్నాప్. ధా- ఆఙ్- మ్నాప్. ఉ. ఆమ్నాప్యతే.

ఆమ్నాపయ్. ధా- ఆఙ్. మ్నాపయ్- ఉ- ఆమ్నాపయతి.

ఆమ్నాయ్. ధా- ఆఙ్- మ్నాయ్- ఉ- ఆమ్నాయతః.

ఆమ్నాయ. ధా. (ఆఙ్- మ్నా- ఘఞ్-) పు- వేదః- వంశః- ఐతిహ్యమ్- శాస్త్రమ్- సంప్రదాయః- అభ్యాస

నమి—వ్యాకరణే తస్యేవమి త్యథకాలే శాఖాధ్యేత్రు వాచకాదామ్నాయేఽర్థే వుఞ్. అత్రామ్నాయ శ్శా స్త్రసంప్రదాయేనా. ఉ- కాఠకమ్... ఛన్దోగ ఔక్థికయాజ్ఞికబహ్వృచ నట ఇత్యేతేభ్యస్త్వ్యః- ఉ- ఛా న్దోగ్యమ్- ఔక్థిక్యమ్- యాజ్ఞిక్యమ్- బాహ్వృచ్యమ్- నాట్యమ— అథర్వణి కలప్లౌ అణ్, ఇకేత్యస్యలో పశ్చ- ఉ- ఆథర్వణః. ౪॥౩॥౧౭౭॥సూ- గోత్రచరణా ద్వుఞ్- వా॥ చరణా ద్ధర్మామ్నాయయోరితివక్తవ్య మ్. ౧౭౯. ఛన్దోగౌక్థిక యాజ్ఞిక బహ్వృచ నటా జ్ఞ్యః- (కౌమిజ్ఞులు హాస్తిసదా డజ్-) ౧౨౨- అథ ర్వణికస్యేకలోపశ్చ-

ఆమ్నాయిత్యయ- [ఆమ్- ప్రత్యయ- (యస్మాత్)] త్రి- వ్యాకరణే ఆమ్ ప్రకృతిః- తస్మిల్యమనుప్రయుజ్యమా నాత్కృఞోఽప్యాత్మనేపదం భవతి- తచ్చ పూర్వవ త్తేవనతు తద్విపరీతమ్- ఉ- ఏధాం చక్రే- ఇన్ధాంచకా ర-౧॥౩॥౬౩॥సూ- ఆమ్ప్రత్యయవత్కృఞోఽనుప్ర యోగస్య-

ఆమ్బ్- ధా- ఆట్- అమ్బ్- ఉ- ఆమ్బత-

ఆమ్బయ్- ధా- ఆట్- అమ్బయ్- ఉ- ఆమ్బయత్-

ఆమ్బర్- ధా- ఆట్- అమ్బర్- ఉ- ఆమ్బర్యత్-

ఆమ్బర్యయ్- ధా- ఆట్- అమ్బర్యయ్- ఉ- ఆమ్బర్యయత్-

ఆమ్బర్యయ్- ధా- ఆట్- అమ్బర్యయ్- ఉ- ఆమ్బర్యయ త్-

ఆమ్బర్యయయిష్- ధా- ఆట్- అమ్బర్యయయిష్- ఉ- ఆమ్బర్యయయిషత్-

ఆమ్బర్యయిష్- ధా- ఆట్- అమ్బర్యయిష్- ఉ- ఆమ్బ ర్యయిషత్-

ఆమ్బష్ఠ- (అమ్బష్ఠ- స్యాయం) పు. తన్నామా కశ్చిత్— (ఆమ్బష్ఠ-యఞ్- లుక్) పు. అమ్బష్ఠ స్యాపత్యాని.

ఆమ్బికేయః- (అమ్బికా- ఢక్) పు- ధృతరాష్ట్రః- శా కద్వీపే వర్షపర్వతవిశేషః పుం:-

ఆమ్బిబ్- ధా- ఆట్- అమ్బిబ్- ఉ- ఆమ్బిబత్-

ఆమ్బిబయిష్- ధా- ఆట్- అమ్బిబయిష్- ఉ- ఆమ్బిబయిష త్,

ఆమ్బిబిష్- ధా- ఆట్- అమ్బిబిష్- ఉ- ఆమ్బిబిషత్-

ఆమ్బిభ్- ధా- ఆట్- అమ్బిభ్- ఉ- ఆమ్బిభత్-

ఆమ్బిభయిష్- ధా- ఆట్- అమ్బిభయిష్- ఉ- ఆమ్బిభ యిషత్-

ఆమ్బిభిష్- ధా- ఆట్- అమ్బిభిష్- ఉ- ఆమ్బిభిషత్-

ఆమ్భ్- ధా- ఆట్- అమ్భ్- ఉ- ఆమ్భత-

ఆమ్భయ్- ధా- ఆట్- అమ్భయ్- ఉ- ఆమ్భయత-

ఆమ్భసిక- ధా- (అమ్భస్-ఠఞ్) త్రి- అమ్భసా వర్తమా నో- మత్స్యాదిః-

ఆమ్రః- దృఢాఙ్గః- (అమ- రక్) పు- ఫలవృక్షవిశేషః- అ మ్లాస్త్రగన్ధః— తత్పర్యాయాః, చూతః, సహకారః, మాకన్దః, మధూలీ, ప్రియామ్బు- మదేష్టః, ... కామాఙ్గ-కామశరః- మన్మథాలయః- మధుదూతః-కోకిలావా సః- కోకిలోత్సవః- పికరాగః- మధు... వసన్తద్రుమః- చైత్రద్రుమః- వసన్తదూతః- మధురావాసః- మధ్వావాసః- భోగ్యరసః- స్వాదురసః- ... సూక్ష్మః- మన్మథానన్దనః- ... అల్ప సౌరభః- ఏతదర్థకశబ్దాశ్చ- (భాషాయామ్) ఆమ్ర. (ఆన్ధ్రే.) మామిడి- మావి— ఆమ్రభేదాః పఞ్చ- ౧ఆమ్రః- ౨కోశామ్రః- ౩రాజామ్రః. ౪మహారాజా మ్రః- ౫రసాలరాజామ్రః- ఇతి రాజామ్రమ త్రిక యంచ- తత్ర రాజామ్రా దుత్తరోత్తరం శ్రేష్ఠాః— తమ్మణా యథా- తస్య బాలఫలం కషాయం కటు అ మ్లంచ- మాత్తమ్- రక్తపిత్తకృత్- ప్రాయేణ త్రిదో షకృత్- మధ్యఫలంతు ఉష్ణమ్ తీక్ష్ణమ్ అమ్లంచ. క ఫపిత్తకరమ్. పక్వఫలంతు ఆయుర్మాంస శుక్రబలప్ర దమ్- హృద్యమ్- పిత్తానిలనాశనంచ- తత్ఫలం తత్తు కషాయమ్- అమ్లమ్- భేది- కఫవాతహరంచ- తస్యపు ష్పంతు అమ్లం కషాయం గురు శీతం రుచ్యం ... హి అగ్నిజననమ్- తత్పుష్పవంతు ... వా తపిత్తహరంచ. తస్య త్వక్తు కషాయా- సుగన్ధిశ్చ- మూలంచ తథా- ఆమ్రబీజ తైలంతు త్రిదోషహార మ్—ఆమ్రాది గన్ధవిశేషః—ఆమ్రశబ్దా త్పరస్యవ నస్పతిశబ్దస్య ణత్వం భవతి- ఉ. ఆమ్రవణమ్. ౮॥౪॥సూ. ప్రనిరన్తశ్శరేక్షు ప్లక్షామ్రకార్ష్యఖదిరపీ యూక్షాభ్యోఽసంజ్ఞాయా మపి—ఆమ్రపల్లవజాతా మో జ్వరశాన్తికరః- ఆమ్రమహామరీచేన్ద్ర ప్రక్షిప్తః.

ఆమ్రకూటః- పు- పర్వతవిశేషః- సతు చిత్రకూటా దుత్తరత స్థితస్య మాతృక్షేత్ర సోమ్యే... గేన్ద్ర రః-

ఆమ్రగన్ధకః- పు- వనమల్లికః-

ఆమ్రగుప్తః- పు- తన్నామా కశ్చిత్- తస్యాపత్య మామ్ర గుప్తాయనిః-ఆమ్రగుప్తిర్వా-

ఆమ్రగుప్తాయని- (ఆమ్రగుప్త- ఫిఞ్-) పు. ఆమ్రగు ప్తస్యాపత్యమ్.

ఆమ్రగుప్తి (ఆమ్రగుప్త- ఇఞ్) పు- ఆమ్రగుప్తస్యాపత్య మ్-

ఆమ్రపఞ్చమః- పు. సంగీతశాస్త్రే రాగవిశేషః. తస్య మధ్యమాన్ధ్రిష్యాంతముద్భవః. ... అంశో గ్రహో న్యాసశ్చ గాన్ధారః. నిషాదగాన్ధారౌ తారౌ- మ న్ద్రహీనస్వరశ్చ- అయం హాస్యరసాశ్రయః-

ఆమ్రమయః- (ఆమ్ర- మయట్) త్రి- ఆమ్రవికా రః- ఆమ్రావయవః-

ఆమ్రహరిద్రా. స్త్రీ. ఓషధి విశేషః. హరిద్రాభేద రూపః. తత్పర్యాయః. ఆమ్రపర్యాయాత్ హరిద్రా పర్యాయాః. సుభద్రా. పృథుగన్ధా. పలాశికా. ఇత్యే తేచ. (ఆన్ధ్ర.) మామిడిఅల్లము. తద్గుణాః. లఘుత్వ మ్. ఉష్ణత్వమ్. కఫరక్తజ్వరకణ్డూహరత్వమ్.

ఆమ్రహోమః. పు. జ్వరశాన్త్యర్థం కర్తవ్య ఆమ్రపర్ణ హోమః. తస్య ప్రకారో యథా. కుబేరమన్త్రస్య ప్రత్యఙ్గిరా ఋషిః, అనుష్టుప్ఛన్దః, కుబేరో దేవతా, జ్వరశాన్త్యర్థే వినియోగః; ఇత్యుక్త్వా, కుబేర తే ముఖం మృత్యుర్నన్దీ మాసన్ది మావహ। జ్వరమృత్యుభయం ఘోరం విషం నాశయ మే జ్వరమ్. ఇతి కుబేరమన్త్రః. జ్వరమ్ జ్వరపతిమ్ భీమజ్వరమ్ ఉష్ణజ్వరమ్ ఆతిసారజ్వరమ్ చాతుర్థికజ్వరమ్ వాతజ్వరమ్ పిత్తజ్వరమ్ శ్లేష్మజ్వరమ్ భస్మప్రహరణమ్ త్రిశిరసం జ్వరమ్ రక్తలోచనం జ్వరమ్ సర్వామయపతిం జ్వరమ్ ఇత్యేతైః తర్పయామీతి పదసహితైః అష్టోత్తరం సహస్రం శతంవా ఆమ్రపర్ణాని జుహుయాత్. అయమాది యామలోక్త విధిః— అథర్వోక్త విధిర్యథా. త్రిపాదితి మన్త్రస్యాఙ్గిరా ఋషిః, అనుష్టుప్ఛన్దః, అకాలమృత్యుర్దేవతా, జ్వరనివారణార్థే వినియోగః, ఇత్యుక్త్వా; త్రిపాద్భస్మప్రహరణస్త్రిశిరా రక్తలోచనః। సమే ప్రీతస్సుఖం దద్యాత్సర్వామయపతిర్జ్వరః. ఇతిమన్త్రేణ పూర్వోక్త కుబేరమన్త్రేణచ తరుణామ్రపల్లవతిలతణ్డుల యుక్తేనపయసాఽజ్యేనచ అష్టోత్తరశతం జుహుయాత్. అష్టోత్తరసహస్రం తర్పణంచ కుర్యాత్. అష్టోత్తరశతాభిమన్త్రితం భస్మ శిరసి గాత్రేచ ప్రక్షిపేత్. అత్ర కుబేరమన్త్రే తేముఖం మృత్యురిత్యస్య స్థానే తే ముఖం రౌద్రమితి విశేషః— జాతవేదో మన్త్రేణ మధ్వక్తా నామ్రపల్లవా నష్టోత్తరసహస్రం జుహుయాత్. సహస్రం జపం శక్తితో ధనదానంచ కుర్యాత్. గ్రహం రక్తగన్ధాద్యైః పూజయిత్వా మృత్పాత్రే పిష్టపిణ్యాకలాజాన్ కృత్వా చతుష్పథే మన్త్రేణ బలిం నిక్షిపేత్. ప్రగృహ్ణీష్వ బలిం చేమం మహాజ్వర మహాగ్రహ। ఆతురస్యసుఖం సిద్ధిం ప్రయచ్ఛత్వం మహాబల ఇతి మన్త్రః. అయం గ్రన్థాన్తరోక్త విధిః— జాతవేదో మన్త్రేణత్రిమధ్వక్తా (మధుశర్కరాఽజ్యాక్తా) నామ్రపల్లవా నష్టోత్తరసహస్రం జుహుయాత్. శక్తితో దానంచకుర్యాత్. చతుష్పథేగన్ధపుష్పధూపదీపైరర్చయిత్వా సర్పిస్సురాలాజపిణ్యాకతిలాన్ యథాశక్తి హిరణ్యంచ దత్వా కాంస్యమయపాత్రే మన్త్రేణ బలిందద్యాత్. ప్రగృహ్ణీష్వ బలిం చేమం లోకనాథ మహాగ్రహ। ఆతురస్య సుఖం సిద్ధిం ప్రయచ్ఛత్వం మహాబల ఇతి బలిమన్త్రః. అయమపరో గ్రన్థాన్తరోక్తవిధిః.

ఆమ్రాక్. ధా. ఆఙ్. మ్రాక్. ఉ. ఆమ్రాక్షీత్.

ఆమ్రాత. (ఆమ్ర. అత. అణ్) పు. ఫలవృక్షవిశేషః. ఆమ్రాద్యన్తర్గతః— తత్పర్యాయాః. ఆమ్రాతక. కపిచూతన. కపీతన. కీర. నడ. టఙ్క. అమ్లవాటక. ప్రియాళు. రసాఢ్య. శృఙ్గిన్. గుడబీజక. వర్షపాకిన్. తనుక్షీర. కపిప్రియ. ఏతదర్థక శబ్దాశ్చ. (భాషాసు) అమడా. ఆంబడా. (ఆన్ధ్ర.) అంబాళము. కొండమామిడి ఇతికేచిత్— తద్గుణా యథా. తస్యఫల మామమ్ గురు ఉష్ణమ్ సరమ్ వాతహరమ్, రుచికృత్. పక్వం తు మధురమ్ శీతమ్ వృష్యమ్ విష్టమ్భి అగ్నికరమతియవాతపిత్తరక్తపిత్తహరమ్ బలప్రదమ్ కఫవర్ధనమ్ స్నిగ్ధమ్. ఆమ్రాతపల్లవ మగ్నిదీప్తికరమ్— ఆమ్రాతబీజస్య తైలపాతనం యథా. తచ్చూర్ణస్యదశాంశం బిత్రమూలం క్షిప్త్వా నారికేళోదకేన పిష్ట్వా ఆతపే తైల మాహరేత్.

ఆమ్రాతక. (ఆమ్రాత. క.) పు. ఆమ్రాతః.

ఆమ్రాతకేశ్వర. న. నర్మదాతీర్థవిశేషః. యత్రస్నాత్వానరోగోసహస్రఫలం లభేత.

ఆమ్రాది. త్రి. (వైద్యశాస్త్రే) ఫలవృక్షవర్గవిశేషః. ఆమ్రః జమ్బీరః నాగరఙ్గః బీజపూరః అన్త్రీడీఆరుకః భవ్యమ్ తిన్దుకః వికఙ్కతః మధూకః పీలుః ఖర్జూరః ద్రాక్షా అక్షోటకః పరూషకః పూగః పారేవతః తాళః చారః నారికేరః న్యగ్రోధః అశ్వత్థః ప్లక్షః జమ్బూః ఉదుమ్బరః క్షీరికా శ్లేష్మాతకః శమీ బదరీ కరీరః కరమర్దః ఇతి. ఏతేషాం ఫలాని యథా కాలముపాహృత్య భుఞ్జీత. బల వర్ణ వృద్ధిర్భవతి —ఫాణ్టవిశేషః. తద్యోగో యథా. ఆమ్రపల్లవః జమ్బూపల్లవః వటశృఙ్గాణి వటప్రరోహః ఉశీరమ్ ఏతైః కృతః ఫాణ్టః క్షౌద్రేణసహపేయః. జ్వర పిపాసా ఛర్ద్యతిసార మూర్ఛాహరః—హిమవిశేషః. తద్యోగో యథా. ఆమ్ర జమ్బూ కకుభాని చూర్ణీకృత్య జలే క్షిపేత్. తం ప్రాతః క్షౌద్రసహితం పిబేత్. రక్తపిత్తం శామ్యతి—యవాగూవిశేషః. తద్యోగో యథా. ఆమ్రః ఆమ్రాతకః జమ్బూః ఏతేషాంత్వచాం కషాయే శాలిభిర్యుక్తాం యవాగూం పక్త్వా భుఞ్జీత. గ్రహణీ శామ్యతి.

ఆమ్రిమన్. (ఆమ్ర. ఇమనిచ్) పు. ఆమ్రస్య భావః.

ఆమ్రేడ్. ధా. ఆఙ్. మ్రేడ్. ఉ. ఆమ్రేడ్యతే.

ఆమ్రేడన. (ఆఙ్. మ్రేడి. ల్యుట్) న. ద్విర్వా త్రిర్వా వచనమ్.

ఆమ్రేడయ్. ధా. ఆఙ్. మ్రేడయ్. ఉ. ఆమ్రేడయతి.

ఆమ్రేడిత. (ఆఙ్. మ్రేడి. క్త). త్రి. ద్విర్వా త్రిర్వా ఉక్తమ్— వ్యాకరణే ద్విరుక్తస్య పరం రూపమ్. తత్స

స్యానుదాత్తం భవతి. ఉ. దివే దివే. ౮॥౧॥౨॥సూ. తస్య పర మామ్రేడితమ్. అనుదాత్తం చ... ఆమ్రేడితే పరే తిఙన్తం నానుదాత్తమ్. గతేః పరంతు న తథా. ఉ. దేవః పచతి పచతి. దేవః ప్రపచతి ప్రపచతి. ౮॥౧॥౫౭సూ. చనచిదివగోత్రాది తద్ధితామ్రేడితే ష్వగతేః.—అవ్యక్తానుకరణస్యాత ఇతౌ ఇత్యస్య ఇతౌ పరే పరరూపమ్. ఆమ్రేడితస్య తన్న భవతి. డాచ్పరే ఆమ్రేడితే పరే పూర్వస్య అత్ ఇత్యస్యాన్త్యస్య తు నిత్యం పరరూపం భవతి. ఉ. పటత్పటదితి. పటత్పటేతి. పటపటాకరోతి. ౬॥౧॥౯౯సూ. నామ్రేడితస్యాన్త్యస్య తు వా. వా॥ నిత్య మామ్రేడితే డాచి... కాన్ ఇత్యస్య నకారస్య రుస్స్యా దామ్రేడితే పరే. ఉ. కాంస్కాన్. కాంస్కాన్. అత్ర పూర్వస్యానునాసికః. పక్షే అనుస్వారాగమః. రేఫవిసర్గస్య సత్వం చ కాన్ శబ్దే రుశబ్దశ్చ ద్రష్టవ్యమ్... భర్త్సనే ఆమ్రేడితస్యచేః ప్లుతస్స్యాత్. ఉ. దస్యో దస్యో౩ ఘాతయిష్యామి త్వామ్. చౌర చౌర౩. ౮॥౨॥౯౫సూ. ఆమ్రేడితం భర్త్సనే. అత్రామ్రేడితశబ్దో ద్విరుక్తోపలక్షణార్థః... అసూయాయాం సంమతౌ కోపే కుత్సనే చ ఆమ్రేడితే పరే స్వరితః ప్లుత స్స్యాత్. ఉ. అభిరూపక౩ అభిరూపక రిక్తం తే ఆభిరూప్యమ్. అభిరూపక౩ అభిరూపక శోభనో౽సి. అవినీతక౩ అవినీతక ఇదానీం జ్ఞాస్యసి. శాక్తీక౩ శాక్తీక రిక్తాస్తే శక్తయః. ౮॥౨॥౧౦౩సూ. స్వరిత మామ్రేడితే౽సూయా సమ్మతి కోప కుత్సనేషు... ఆమ్రేడితాన్తానామ్ ఉపరి అధి అధస్ ఇతి శబ్దానాం యోగే ప్రాతిపదికాద్ద్వితీయా భవతి. ఉ. ఉపర్యుపరి లోకం హరిః. అధ్యధిలోకమ్. అధో౽ధో లోకమ్. ౨॥౩॥౨సూ. కర్మణి ద్వితీయా. వా. ఉభసర్వతసోః కార్యా ధిగుపర్యాదిషు త్రిషు। ద్వితీయామ్రేడితాన్తేషు తతో౽న్యత్రాపి దృశ్యతే.

ఆమ్ర్యం. (ఆమ్ర. ష్యఞ్) అపు. ఆమ్రస్య భావః.

ఆమ్లా. ధా. ఆఙ్. మ్లా. ఉ. ఆమ్లాతి.

ఆమ్లాన. (ఆఙ్. మ్లై. క్త) త్రి. ఈషన్మ్లానమ్. సమన్తాన్మ్లానమ్.

ఆమ్లాప్. ధా. ఆఙ్. మ్లాప్ ఉ. ఆమ్లాప్యతే.

ఆమ్లాపయ్ ధా. ఆఙ్. మ్లాపయ్. ఉ. ఆమ్లాపయతి.

ఆమ్లాయ్ ధా. ఆఙ్. మ్లాయ్. ఉ. ఆమ్లాయతి.

ఆమ్లాస్. ధా. ఆఙ్. మ్లాస్. ఉ. ఆమ్లాసీత్.

ఆమ్ల్యం. (అమ్ల. ష్యఞ్) అపు. అమ్లస్య భావః.

ఆయ్. ధా. ఆఙ్. ఇ. ఉ. ఆయన్తి... ఆఙ్. య. ఉ. ఆయన్. ...ఆఙ్. అయ్. ఉ. ఆయతే. ఆయత... ఆయి. అస్య అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాం చ రూపమ్. ఉ. ఆయ్యతే. ప్రత్యాయ్యతే—వ్యాకరణే ఆదేశవిశేషః. సచ సంహితాయామ్ అచ్పరే ఐకారస్య స్థానే భవతి. ఉ. నాయకః. ౬॥౧॥౭౮సూ. ఏచో౽యవాయావః.— అస్యపదాన్తత్వే యకారలోపో వా భవతి. తదా తస్య సన్ధికార్యం గుణాదికం న భవతి. (౮॥౩॥౧౯) లోపశ్శాకల్యస్యేతి త్రిపాదీస్థసూత్రేణ అచిపరే అవర్ణపూర్వపదాన్త యకారవకారయో ర్లోపవిధానాత్ తస్య సపాదసప్తాధ్యాయీస్థ గుణాదికం ప్రతి (౮॥౨॥౧॥) పూర్వత్రాసిద్ధమి త్యసిద్ధత్వాత్. ఉ. శ్రియా ఉద్యతః. శ్రియాయుద్యతః.

ఆయ. (ఇణ్. ఘఞ్) (ఇ. ఘఞ్) (ఈ. ఘఞ్) పు. ప్రాప్తిః. లాభః.—గ్రామాగము స్వామిగ్రాహ్యాభాగః. ఆయవిశేషశ్శుల్కః.—వ్యాకరణే౽స్మిన్నాదీయత ఇత్యర్థే ఆర్హీయః. ౫॥౧॥౪౭సూ. తదస్మిన్ వృద్ధ్యాయలాభశుల్కోపదా దీయతే. ఉ. పఞ్చకః. శతికః. శత్యః. సాహస్రః. ఇత్యాది.— శైషికేషు తత ఆగత ఇత్యర్థే ఆయస్థానవాచిభ్యష్ఠగ్భవతి. శుణ్డికాదిభ్యస్త్వణ్ భవతి. ఉ. శుల్కశాలాయా ఆగతః శౌల్కశాలికః. శాణ్డికః. కార్కణః. తైర్థికః. ఇత్యాది. ౪॥౩॥౭౫సూ. ఠగాయస్థానేభ్యః ౭౬. శుణ్డికాదిభ్యో౽ణ్— జ్యోతిషే జాతకస్థానే ద్వాదశసుభావే ష్వేకాదశో భావః.— వాస్తుశాస్త్రే గృహప్రదేశ స్యాయామ విస్తారాభ్యాం గణితాగత స్సంఖ్యావిశేషః. తదానయనం యథా. స్వామి హస్త ప్రమాణేన ప్రాప్తమాయామ సంఖ్యాం విస్తార సంఖ్యయా గుణయిత్వా అష్టభిర్భాగం హరేత్. శేషమాయ సంఖ్యా భవతి. తేచాయా అష్టౌ. ౧ధ్వజః. ౨ధూమః. ౩సింహః. ౪శునకః. ౫వృషభః. ౬ఖరః. ౭గజః. ౮కాకః. ఇతి. హరణే శేషరహితే సతి అష్టమ ఆయో భవతి. తేషామాయానాం క్రమేణ ప్రాచ్యాదయో దిశ స్స్థానాని... కేచిత్తు ఆయామ సంఖ్యాం విస్తారసంఖ్యయా గుణయిత్వా పునర్నవభిర్గుణయిత్వా౽ష్టభి ర్భాగం హరే దిత్యాహుః... తేషాం క్రమేణ ఫలాని. ౧ధనలాభః. ౨కలహః. ౩విజయః. ౪హానిః. ౫పశులాభః ౬రాజభయమ్. ౭వృద్ధిః. ౮శూన్యం చ ఇతి కేచిత్. ౧మనోరథసిద్ధిః. ౨మరణమ్. ౩జయః. ౪రోగః. ౫రాజ్యమ్. ౬దుఃఖమ్. ౭శుభమ్. ౮నిష్ఫలత్వం చేత్యన్యే... ఏతే స్వస్థాతిరిక్త దిక్స్థాన సహితాః వైతత్ఫలాని దద్యుః. ఉక్తదిక్స్థానేషు తు ధనప్రదాః... ధూమస్థాన మాగ్నేయం పరిత్యజ్య ధ్వజ స్సర్వత్ర, ధ్వజ స్సింహస్థానే౽పి శుభదః. ధ్వజ స్సింహశ్చ వృషభగజస్థానయోః శుభదౌ. వృషభస్తు నాన్యత్ర శుభదః... క్వచి దాయానాం లక్షణ మేవ ముక్తమ్. చతుస్సంఖ్యాక విస్తారే సతి సమసంఖ్యాక ఆయామః పాదాధికశ్చేత్ ధ్వజః. పాదేన హీనశ్చేద్ గజః. అన్యూనానతిరిక్తశ్చే

త్ కాకః. అథాన్యస్మిన్ ఖరః. పిశునసంఖ్యాక ఆయాపః హ్యోనస్మిన్ త్సింహః. హానాధికస్మిన్ వృషభః. అన్యూనానతిరిక్తస్మిన్ శ్వానకః. అథాధిక్యే ధూమ ఇతి... ధ్వజాయే గజాయేవా ఉష్ట్రశాలా గజశాలాచ కర్తవ్యా. ధ్వజాయే వృషభాయేవా అశ్వశాలా పశుశాలాచ కర్తవ్యా. ధ్వజాయే సింహాయే వృషాయేవా స్త్రీణాం శయ్యాగృహాణ్యాస్థానమండపం యన్త్రశాలాచ కార్యాణి. మతాన్తరేతు గజాయే ధ్వజాయేవా గజశాలా కర్తవ్యా. ధ్వజాయే ఖరాయే వృషభాయేవా అశ్వశాలా కార్యా. ధ్వజాయే గజాయే వృషభాయేవా ఉష్ట్రశాలా కార్యా. ధ్వజాయే వృషాయేవా పశుశాలా కార్యా. ఉక్తాన్యాని సర్వాణ్యపి ధ్వజాయే కర్తవ్యాని... ధ్వజాయే పశ్చిమద్వారం కార్యమ్. వృషభాయే పూర్వద్వారమ్. సింహాయే ఉత్తరద్వారమ్. గజాయే దక్షిణద్వారం కార్యమ్... ధ్వజాయః బ్రాహ్మణానాం ప్రశస్తః. క్షత్రియాణాం తు సింహః. వైశ్యానాం వృషభః. శూద్రాణాం గజః. యద్వా చాతుర్వర్ణ్యస్య ధ్వజాయః. ఉపజీవినాం ధూమః. ఆయుధజీవినాం శునకః. పణ్యోపజీవినాం ఖరః. నిషాదజాతీనాం కాకః... ద్వాత్రింశద్ధస్తాధికే చతుర్ముఖే అభీష్టదాతార్థేచ ఆయచిన్తనకార్యా — వ్యాకరణే గ్రసాది ప్రత్యయవిశేషః. సచ గుపూధూపవిచ్ఛి పణి పని పతేభ్యః స్వార్థే ఆయప్రత్యయో భవతి. తత్ర పణిపాత్యోః స్తుతావేవ భవతి. సత్యవ్యవహారే. ఉ. గోపాయతి. ధూపాయతి. విచ్ఛాయతి. పణాయతి. పనాయతే. ౩।౧।౨౮ పా. సూ. గుపూధూపవిచ్ఛిపణిపనిభ్య ఆయః.

ఆయచ్ఛ్. ధా. ఆఙ్. యచ్ఛ్. ఉ. ఆయచ్ఛతి.

ఆయజ్. ధా. ఆఙ్ - యజ్. ఉ. ఆయజతి.

ఆయజి. పు. (వేదే) ఆభిముఖ్యేన సమర్యాదయా వా పూజ్యః.

ఆయత్. ధా. ఆఙ్. యత్. ఉ. ఆయతతే.

ఆయత. (ఆఙ్. యము. క్త) త్రి. దీర్ఘః — ఆయతశబ్దే ఉపపదే స్థ్యై ఘఞ్ ధాతోః కర్తరి క్విప్. ఉవర్ణస్య దీర్ఘశ్చ. ఉ. ఆయతస్థూః. వా. క్విబ్వచి ప్రచ్ఛ్యాయతస్తు కటప్రు జు శ్రీణాం దీర్ఘో ఽసంప్రసారణంచ — సంగీతశాస్త్రే స్థానకభేదః. దక్షిణపాద స్సమః. తస్యతాళాన్తరే వామపాదః స్త్ర్యశ్రః. ముఖం ప్రసన్నమ్. వక్ష ఉన్నతమ్. కటి రున్నతా. దక్షిణహస్తో నితమ్బగతః. వామహస్తో లతాహస్తః. ఏవం యత్ర తదాయతం స్థానమితి తల్లక్షణమ్. తత్ర లక్ష్మీ రధిదేవతా. గతిషుచికీర్షితాసు కృతాసు త్రేతప్రయోజ్యమ్. సఖీ ప్రియాగ్రభి రాభాషణేచ. రఙ్గావతరణారమ్భే పుష్పాఞ్జలి విసర్జన మనేన కార్యమ్ — అధరవిశేషః. కేషాంచి న్మతే. ... శ్యాద్వ్యాదన్త ఉత్తరోష్ఠేన సహ విస్తీర్ణశ్చే ... యత ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆయతన. (ఆఙ్. యతీ. ల్యుట్) న. బుద్ధసుమే ... యః. దేవాలయః — శ్రౌతకర్మణి అగ్నీనాం స్థానాని. తేషాం సర్వేషాం స్థానమగ్నిశరణమిత్యుచ్యతే. తదుదీచీనవంశం కార్యమ్. తస్య మధ్యభాగస్యాగ్రే గార్హపత్యస్యాయతనమ్. తస్మాత్ప్రాచీనమాహవనీయాయతనమ్. అష్టసుప్రక్రమేషు బ్రాహ్మణస్య, ఏకాదశసు రాజన్యస్య, ద్వాదశసు వైశ్యస్యేత్యేకం మతమ్. సర్వేషాంచతు ర్వింశత్యామిత్యపరమ్. యావతా చక్షుషా పశ్యతే తస్మి న్నాహవనీయమి త్యన్యత్. ద్వాదశసు ప్రక్రమేష్వితి తైత్తిరీయాః. గార్హపత్యాహవనీయయో రన్తరాళదేశే త్రేధావిభక్తే పురస్తాదీపమాన పాశ్చాత్య తృతీయభాగే దక్షిణాగ్నే రాయతనమ్. ఆహవనీయ గార్హపత్యయో రేవాన్యత్ర దక్షిణాగ్నే రాయతనమితి కేచిత్. ఆహవనీయస్యాగ్రే ద్యూతశాలా సభే త్యుచ్యతే. తస్యాం సభ్యస్యాయతనమ్. తస్య పూర్వతోఽతిథీనా మావసథామి త్యావసథ ఇత్యుచ్యతే. తత్రావసథ్య స్యాయతనమ్. సర్వాణ్యేవాగ్న్యాయతనాని చతురశ్రాణీ త్యేకేషాం మతమ్. పరిమణ్డలాని త్యన్యేషామ్. పరిమణ్డలం గార్హపత్యస్య, అర్ధమణ్డలం దక్షిణాగ్నేః, చతురశ్ర మాహవనీయస్యే త్యేతేషాంసిద్ధాన్తః. సర్వాణిచాయతనాని క్షేత్రత స్తుల్యానీత్య పరేషామ్... అత్ర ప్రక్రమో ద్విపద ఇతి బోధాయనః. త్రిపద ఇతి కాత్యాయనః. పదం పఞ్చదశాఙ్గుళమితి బోధాయనః — ద్వాదశాఙ్గుళమితి కాత్యాయనః. దశాఙ్గుళమి త్యన్యే. లౌకికమి త్యేకే. యజమానస్య పదేనాఙ్గుళిభి ర్వా ప్రక్రమో గ్రాహ్యః. అధ్వర్యో ర్వేతి సున్దరరాజః... అత్ర యాజ్ఞికానాం సుఖబోధాయ మానప్రయోగో యథా. ప్రాచీనప్రవణే దేవయజనే పరిమీయమానస్య గార్హపత్యస్య పశ్చిమప్రదేశే శఙ్కుం నిహత్య తత్రాష్టప్రక్రమా ద్యధికప్రమాణాం కాంచి ద్రజ్జుం బద్ధ్వా కరిష్యమాణ స్యాహవనీయస్య పురస్తాద్భాగేఽపి ప్రథమ శఙ్కు సమరేఖయా కఞ్చన శఙ్కుం నిహత్య తత్ర రజ్జ్వన్తం బధ్నీయాత్. సా రజ్జుః పృష్ఠ్యే త్యుచ్యతే. పృష్ఠ్యాయాః పశ్చిమేఽన్తే యత్ర గార్హపత్యం చికీర్షతి తత్ర గార్హపత్య మధ్యదేశే కఞ్చన శఙ్కుం నిహత్య ద్వావింశతి తిలసహిత త్రయోదశాఙ్గుళాం కాంచి ద్రజ్జు మేకతః పాశాం సంగృహ్య తత్ర శఙ్కౌ పాశం ప్రతిముచ్య తయా రజ్జ్వా పరిమణ్డలం పరిలిఖేత్. తదరత్నిమాత్రే క్షేత్ర ఆహవనీయక్షేత్రసమితం పరిమణ్డలాకారం గార్హ

పత్యాయతనం భవతి- గార్హపత్యస్య పురస్తాచ్ఛ
ఙ్కుం నిహత్య తత ఆరభ్య దశద్వాదశపఞ్చదశాన్య
తమాఙ్గుల పదావయసక ప్రక్రమే ష్వన్యతమం ప్ర
క్రమ మఙ్గీకృత్య తేన ప్రక్రమే ణాష్టౌ ప్రక్రమాన్
ప్రక్రమ్య తదన్తే శఙ్కుం నిహత్య తతః పురస్తా
ద్ద్వాదశాఙ్గులే శఙ్కుం నిహత్య తతోఽపి పురస్తా
ద్ద్వాదశాఙ్గులే శఙ్కుం నిహన్యాత్- అష్టౌకతిలో
పైకాఙ్గులోన త్రింశ ద్దఙ్గులాయామాం రజ్జు ము
భయతః పాశాం కృత్వా తత్రైకతిలోన ద్వాదశా
ఙ్గుల ప్రమాణే లక్షణం కృత్వా దీర్ఘభాగం మధ్యమే
శఙ్కౌ ప్రతిముచ్య హ్రస్వం భాగ మన్త్యే శఙ్కౌ
ప్రతిముచ్య లక్షణేన దక్షిణత ఉత్తరత శ్చాకృష్య
దక్షిణోత్తరా వంసౌ కుర్యాత్- హ్రస్వభాగం పశ్చిమే
శఙ్కౌ ప్రతిముచ్య దక్షిణోత్తరే ఆకృష్య దక్షిణోత్త
రే శ్రోణీ కుర్యాత్- ఏవం కృతే ఽరత్నిమాత్ర ప్రమా
ణేన చతురశ్రక మాహవనీయాయతనం భవతి-
ఏవం పశ్చాతయో ర్గార్హపత్యాహవనీయయో రన్త
రాళభూ తాష్టప్రక్రమపరిమితాం రజ్జుం పఞ్చధా
విభజ్య ఏకం భాగం షష్ఠమంశ భాగమాగన్తు
ముపసమ స్యాగన్తుసహితా మిమాం రజ్జు ముభయతః
పాశాం కృత్వా సమం త్రైధం విభజ్య ఏకతో భాగద్వయ
ముత్సృజ్య తత్ర లక్షణం కృత్వా గార్హపత్యస్య
పౌరస్త్యే శఙ్కౌ తృతీయభాగపాశం ప్రతిముచ్యాహవనీయ
స్య పశ్చిమే శఙ్కౌ ద్విభాగపాశం ప్రతి ముచ్య లక్ష
ణేన దక్షిణత ఆకృష్య శఙ్కుం నిహన్యాత్- తస్మి
ఞ్శఙ్కౌ సార్ధత్రయోదశాఙ్గుల ప్రమాణయా ర
జ్జ్వామణ్డలం పరిలిఖ్య మణ్డలమధ్యే ప్రాచీం రేఖాం లి
ఖిత్వోత్తరమర్ధం పరిత్యజ్య దక్షిణ మర్ధంధను
రాకృతి దక్షిణాగ్న్యాయతనం కల్పయేత్- పాశావ్య
త్యస్యోత్తరత ఆకృష్య శఙ్కుం నిహన్యాత్స ఉత్క
రో భవతి- ఆహవనీయస్య పశ్చాచ్ఛఙ్కోః పశ్చా
దరత్నిచతుష్టయే శఙ్కుం నిహత్య షడ రత్నిప్రమా
ణాం రజ్జుముభయతః పాశాంకృత్వా తత్ర సాష్టాం
గుళేఽరత్నిచతుష్టయే లక్షణంకృత్వాఽహవనీయా
త్పశ్చిమే శఙ్కౌ హ్రస్వభాగం ప్రతిముచ్య లక్షణేన
దక్షిణత ఆకృష్యారత్నిమాత్రేఽంశం నిహన్యాత్-
ఉత్తరత శ్చారత్నిమాత్రేఽంశం నిహన్యాత్- పా
శౌ వ్యత్యస్య లక్షణేన దక్షిణత ఆకృష్య సాష్టాఙ్గు
ళారత్నిమాత్రే శఙ్కుం నిహన్యాత్- ఏవముత్తరత
శ్చ అపరే త్వాహవనీయమ్- ఏవం విస్తార శ్రోణ్యాం
సహితం యజమానమాత్రం చతురశ్రం కృత్వా
యజమానమాత్రీం రజ్జుమధ్యస్యోభయతః పాశౌ కృ
త్వా మధ్యే లక్షణం కృత్వా దక్షిణశ్రోణ్యాం స్థా
ర్ధయో శ్చతుర్థ్యాః పాశౌ ప్రతిముచ్య లక్షణేన దక్షి
ణత ఆకృష్య నిమితం కృత్వా శ్రోణ్యాం సకలకుర్యాం
పాశౌ ప్రముచ్య రజ్జుమధ్యం నిమిత్తభాగే శఙ్కౌ
వాసజ్య త్యక్త్వా పాశౌ ఉపర్యధోభాగే నైకీకృత్య త
స్మిన్ దక్షిణశ్రోణ్యర్ధం అంసు మారభ్య దక్షిణాంసా
ర్ధం అంసం ప్రత్యాలిఖేత్- ఏవ ముత్తరతశ్చ కృతే
మధ్యే సంనత తరా యజమానమాత్రీ ద్వార్శికీ వేదిస్స
వతి- చతుష్షష్ట్యఙ్గులాం రజ్జు మధ్యస్య ఉభ
యతః పాశౌ కృత్వా మధ్యే లక్షణం కృత్వా దక్షిణో
త్తరయో రంసయోః పాశౌ ప్రతిముచ్య లక్షణేన పు
రస్తా దాకృష్య నిమిత్తం కృత్వా తత్ర రజ్జుమధ్యం
ప్రతిముచ్య పాశౌ వేదీకృత్య దక్షిణ మంస మార
భ్యోత్తరమంసం ప్రతిలిఖేత్- చతురఙ్గుళోత్సేధ చ
తురఙ్గుళ మేఖలాద్వయ యుక్తానీ వేది గార్హప
త్య దక్షిణా గ్న్యాహవనీయాయతనాని కుర్యాత్-

ఆయతస్తు- (ఆయత- స్తుఞ్- క్విప్) త్రి- దీర్ఘం స్తౌతియస్సః-

ఆయతా- (ఆయత- టాప్) స్త్రీ- సంగీతశాస్త్రే శ్రుతిభే దః- అయతా పఞ్చవిధా- రక్షముద్వతీషు షడ్జేద్వి తీయా- క్రోధానామ గాన్ధారే ద్వితీయా- 3 ప్రస్తా రణీనామ మధ్యమే ద్వితీయా- రసన్దీపనీనామ పఞ్చ మే తృతీయా- ఆరోహణీనామ ధైవతే ద్వితీయా-

ఆయతిః- (ఆఙ్- యమ- క్తిన్) స్త్రీ- దైర్ఘ్యమ్- ప్రభా వః—(ఆఙ్- ఇణ్- అతి) భవిష్యత్కాలః— మేరోః కన్యా ధాతృభార్యా- తస్యాః పుత్రః ప్రాణః- మృకణ్డు రితి కేచిత్.—(వేద) బాహుకః-

ఆయతీగవం- తిష్ఠద్గ్వాది. (ఆయతీ- గో- అచ్-) న- అవ్య- దోహనార్థం జలపానార్థం వా సాయంకాలే ఆగ చ్ఛన్త్యో గావో యత్ర సకాలః- సదేశ ఇత్యపి కేచి త్-

ఆయతీసమం- తిష్ఠద్గ్వాదిః- (ఆయతీ- సమా) న. అ వ్య. ఆగచ్ఛన్తి సమా యత్ర కాలే సః- ఆగచ్ఛతి సం వత్సరో యత్ర కాలే సః-

ఆయత్తః- (ఆఙ్. యతి- క్త) త్రి- అధీనః- పరత న్త్రః-

ఆయత్తిః- (ఆఙ్- యతి. క్తిన్) స్త్రీ- స్నేహః- అధీన త్వమ్- శాపరః- బలమ్-

ఆయథాతథ్య (అయథాతథ- ష్యఞ్) న- యథా త థాభావా భావః- అవాస్తవత్వమ్-

ఆయథాపుర్య- (అయథాపుర- ష్యఞ్) న- యథాపు రా భావా భావః- పూర్వవ్యతిరేకః

ఆయన్- వ్యాకరణే ఆదేశవిశేషః- ప్రత్యయాదేః ఫ కారస్య స్థానే భవతి- ౭॥౧॥౨ సూ- అయనే యా నీయియః ఫఢఖఛఘాం ప్రత్యయాదీనామ్- తేన ఫక్ ఇత్యాదీనాం ఆయన ఇతియాపమ్- ఢక్ ఇత్యాదీనాం

ఆయని ఇతి-
ఆయన- వ్యాకరణే ఫసంజ్ఞానాం ఫక్ ఫఞ్ ఛ్ఫఞ్ ష్ఫ ఇత్యేతేషాం రూపమ్- ఉ- నాడాయనః. ఆశ్వాయనః. కౌఞ్జాయనాః- గార్గ్యాయణీ-
ఆయన్య- వ్యాకరణే ఛ్ఫఞ్ ప్రత్యయసహితస్య ఞ్యప్రత్యయస్య రూపమ్- ఉ- కౌఞ్జాయన్యః- బహుత్వేతు ఞ్యస్యలుకి ఆయన ఇత్యేవ రూపం భవతి-ఉ- కౌఞ్జాయనాః-
ఆయమ్- ధా- ఆఙ్- యమ్- ఉ- ఆయమ్యతే-
ఆయమయ్- ధా- ఆఙ్- యమయ్- ఉ- ఆయమయతి-
ఆయయ్- ధా- ఆఙ్- యయ్- ఉ- ఆయయౌ- ఆయయథుః-
ఆయయస్- ధా- ఆఙ్- యయస్- ఉ- ఆయయస్థ
ఆయయమ్- ధా- ఆఙ్- యయమ్- ఉ- ఆయయమ
ఆయయన్- ధా- ఆఙ్- యయన్- ఉ- ఆయయన-
ఆయయా- ధా- ఆఙ్- యయా- ఉ- ఆయయాథ-
ఆయయామ్- ధా- ఆఙ్- యయామ్- ఉ- ఆయయామ-
ఆయయాస్- ధా- ఆఙ్- యయాస్- ఉ- ఆయయాస
ఆయల్లకః- (ఆకల్యక శబ్ద వికృతిః ప్రాకృత భాషాసంకీర్ణః కావ్యేషు కవిభిః ప్రయుజ్యతే) పు- ఉత్కణ్ఠా-
ఆయవర్గ- పు- వివాహే దమ్పత్యోర్విచారణీయః కూటవిశేషః. సయథా- అశ్విన్యాదీ న్యష్ట నక్షత్రాణి క్రమేణ ధ్వజ ధూమ సింహ శ్వాన వృషభ ఖర గజ కాకసంజ్ఞా ఆయా భవన్తి- ఏవ మాశ్లేషాదీని- ఏవ మనూరాధాదీనిచ- అవశిష్టం పూర్వాభాద్రాషట్కం ధ్వజ ధూమ సింహాయా భవన్తి. అష్టావాయాః క్రమేణ పూర్వాది దిక్షు జ్ఞేయాః- తథాచ ప్రాచ్యాం ధ్వజాయే అశ్విన్యాశ్లేషానూరాధాపూర్వాభాద్రాః. ఆగ్నేయ్యాం ధూమాయే భరణీమఘాజ్యేష్ఠోత్తరాభాద్రాః. ఇత్యాదిరీత్యా జ్ఞేయాః....వివాహే యస్మిన్నాయే నరస్య నక్షత్రం భవతి, తత్పఞ్చమాయే కన్యానక్షత్రం చేద్భవతి దమ్పత్యోః కలహో భవిష్యతీతి జ్ఞేయమ్. యథా వరస్యాశ్విని కన్యాయా మృగశిరం చేత్ ఇత్యాదిరీత్యా జ్ఞేయమ్.
ఆయశ్శూలిక. (అయశ్శూల. ఠక్) త్రి- తీక్ష్ణోపాయేన కర్మ కర్తు మన్విచ్ఛతి యస్సః.
ఆయస్- ధా- ఆఙ్- యస్- ఉ- ఆయస్యతి-
ఆయస- (శాణ్డాదిః-) పు- ఆదరికః- ఉ- శార్ఙ్గాయసః —కృకాళ్వాదిః (అయస్- అణ్) త్రి. అయోవికారః
ఆయసీయ- (ఆయస- ఛణ్) పు. దేశవిశేషః యస్మిన్ దేశే ఆయసాని సన్తి-
ఆయస్త- (ఆఙ్- యసు- క్త) త్రి- కుపితః- క్షిప్తః వ్యుతః- క్లేశితః- తేజితః.
ఆయస్థూణ- గౌరాద్యః (అయస్థూణ- అణ్) అస్త్రి-అయస్థూణ స్యాపత్యమ్. బహుత్వే అయస్థూణాః
ఆయస్థూణి- (ఆయస్థూణ- ఙీప్) స్త్రీ-అయస్థూణస్యాపత్యం స్త్రీ-
ఆయం- ధా- ఆఙ్- యం- ఉ- ఆయంస్యతి-
ఆయంయమ్- ధా- ఆఙ్- యంయమ్- ఉ- ఆయంయమీతి-
ఆయంయమ్య- ధా- ఆఙ్. యంయమ్య- ఉ- ఆయంయమ్యతే-
ఆయా- ధా- ఆఙ్- యా- ఉ- ఆయాతి-
ఆయాగ- (ఆఙ్- యజ- ఘఞ్) పు- ఉత్సవేషు ప్రాధాన్యేన పూజితం వస్తు-
ఆయాజ్- ధా- ఆఙ్- యాజ్- ఉ ఆయాజ్యతే
ఆయాజయ్- ధా- ఆఙ్- యాజయ్- ఉ- ఆయాజయతి-
ఆయాల్- ధా- ఆఙ్- యాల్- ఉ- ఆయాల్యతే-
ఆయాతయ్- ధా- ఆఙ్- యాతయ్- ఉ- ఆయాతయతి-
ఆయాతి- పు- నహుష పుత్రః.
ఆయాది- త్రి. వ్యాకరణే సనాదిప్రత్యయేషు ఆయ ఈయఙ్ ణిఙ్ ఇతిప్రత్యయాః. తే ఆర్ధధాతుకవిషయే విభాషయా వికల్పేన భవన్తి. ఉ. గోపాయితా. గోప్తా. ఋతీయితా. అర్తితా. కామయితా. కమితా. 3 ॥1॥ 31సూ- ఆయాదయ ఆర్ధధాతుకేవా-
ఆయాప్- ధా- ఆఙ్- యాప్- ఉ- ఆయాప్యతే.
ఆయాపయ్- ధా- ఆఙ్- యాపయ్. ఉ. ఆయాపయతి
ఆయామ్- ధా- ఆఙ్. యామ్. ఉ. ఆయామ్యతే.
ఆయామ- బహ్వాదిః- (ఆఙ్- యమ- ఘఞ్) పు. దైర్ఘ్యమ్—యస్యాయామస్సతతో ఽనుస్సేనలక్షణభూతేన స సమస్యతే- సోఽవ్యయీభావః- ఉ. అనుగఙ్గం కాశీ...తత్రైసు పూర్వా ద్యోర్లక్ష్యా దచ్ సమాసాన్తః- ఉ. అనుగవమ్. 5॥4॥83సూ- అనుగవమాయామే—వైద్యశాస్త్రే వాతరోగభేదః. ఆక్షేపకాన్తర్గతః. తత్పర్యాయః ధనుస్తమ్భ— సద్వివిధః. అన్తరాయామో బహిరాయామశ్చేతి- అఙ్గులి గుల్ఫ జఠర హృదయ వక్షోగల సంశ్రితో వాతో మన్యే సంస్తభ్య యదా వేగే నాభ్యన్తర స్నాయు ప్రతాన మాక్షిపతి తేనాతురో వినష్టనేత్రః స్తబ్ధహను స్ఫుటద్భగ్నపార్శ్వః కఫం వమతి ధనురివా భ్యన్తరం యథా తథా నమతి. పార్శ్వయోః వేదనా వాక్యహాను ప్వష్ట శిరో గ్రహశ్చ భవతి. సోఽన్తరాయామ ఇతి అభ్యన్తరాయామ ఇతిచ వ్యవహ్రియతే. వాతస్నాయు కణ్డరా శిరాః పృష్ఠాశ్రితా బాహ్యస్సంశోష్య బహిరాయామయతి. తదా శిరః పృష్ఠతో హ్రీయతే, వక్ష ఉన్నిద్యతే. కన్ధరా మృద్యతే. దన్తేషు

ముఖేచ నైవర్ణ్యాం స్వేదో గాత్రప్రస్రంసనమ్. భవతి. స బహిరాయామో బాహ్యాయామ ఇతిచ వ్యపదిశ్యతే. ...ధా చాన్తరాయామః క్రోడే నతః. బహిరాయామః పృష్ఠే నతః. తయోర్వేగే గతే స్వాస్థ్యం భవతి ... ప్రణపశా ధన్వ ర్బహిర్వా వేగే నానుతాం గో ప్రణాయామోనామ ద్వివిధ ఆయామోఽస్యః. సోఽ సాధ్యః ... ఆయామయోశ్చికిత్సా అర్ధితవత్కార్యా నైలద్రోణ్యాం శయనంచ కార్యమ్. తత్రాన్తరాయామో దుస్తరః. యోవేగేషు వివర్తదృ ముఖః ప్రస్తాఙ్గో నష్టచేతనః ప్రస్విన్నో ఽసరివకమ్పతే, సహాగీ దశరాత్రం నజీవతి. వేగేషు మన్దేషుతు జీవతి — అగ్నికర్మఃతు శిరో లలాట కర్ణమూల గ్రీవాగ్ర పృష్ఠ మన్యత్రిక హృజ్జఙ్ఘా ప్రదేశేషు సందహేత్. శేషం వాతరోగశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్.

ఆయామిన్- (ఆఙ్- యమ- ఘినుణ్.) త్రి. ఆయామశీలః. (ఆయామ. ఇని) త్రి. దీర్ఘః.

ఆయాయజ్- ధా- ఆఙ్- యాయజ్- ఉ. ఆయాయజీతి.

ఆయాయజ్య- ధా- ఆఙ్- యాయజ్య- ఉ. ఆయాయజ్యతే.

ఆయాయత్- ధా- ఆఙ్- యాయత్- ఉ. ఆయాయత్తి.

ఆయాయత్య- ధా- ఆఙ్- యాయత్య. ఉ. ఆయాయత్యతే.

ఆయాయస్- ధా- ఆఙ్- యాయస్- ఉ. ఆయాయసీతి.

ఆయాయస్య- ధా- ఆఙ్- యాయస్య- ఉ. ఆయాయస్యతే.

ఆయాస్- ధా- ఆఙ్- యాస్- ఉ. ఆయాస్యతే.

ఆయాస- (ఆఙ్- యసు- ఘఞ్) పు. శ్రమః. ఉత్సాహః.

ఆయాసయ్- ధా- ఆఙ్- యాసయ్. ఉ. ఆయాసయతి.

ఆయాసిన్- (ఆఙ్- యసు- ఘినుణ్) త్రి. ఆయాసశీలః.

ఆయాస్య- పు. గౌతమగోత్రాన్తర్గత గోత్రఋషి విశేషః. ఆయాస్యానా మాఙ్గిరసాయాస్య గౌతమేతి ప్రవరః.

ఆయి- ధా- ఇ, ఇఙ్, ఇఙ్, ఇణ్, ఈ, ఈఙ్ + ణిచ్ — అస్య రూపాణి- ౧. ఆయయ్. గుణ హీనా వజాదౌ. ౨. ఆయ్- అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాంచ. ౩ అయియ్. చఙి ర + సన్- ఆయియయిష.

ఆయియ్- ధా- ఆట్- అయియ్, ఆఙ్- అయియ్- ఉ. ఆయియత్,

ఆయియక్ష్- ధా- ఆఙ్- యియక్ష్- ఉ. ఆయియక్షతి.

ఆయియతిష్- ధా- ఆఙ్- యియతిష్- ఉ. ఆయియతిషతే.

ఆయియమయిష్- ధా- ఆఙ్- యియమయిష్- ఉ. ఆయియమయిషతే.

ఆయియయిష్- ధా- ఆయియయిషేర్వ్యస్యరూపమ్- ఉ. ఆయియయిషతి.

ఆయియయిష- ధా- ఆయి- సన్- అస్యరూపమ్. ౧. ఆయియయిష.

ఆయియసిష్- ధా- ఆఙ్- యియసిష్- ఉ. ఆయియసిషతి.

ఆయియంస్- ధా- ఆఙ్- యియంస్- ఉ- ఆయియంసతి.

ఆయియాచయిష్- ధా. ఆఙ్- యియాచయిష్- ఉ. ఆయియాచయిషతి.

ఆయియాతయిష్- ధా- ఆఙ్- యియాతయిష్- ఉ- ఆయియాతయిషతి-

ఆయియాపయిష్- ధా- ఆఙ్- యియాపయిష్- ఉ- ఆయియాపయిషతి-

ఆయియామయిష్- ధా- ఆఙ్. యియామయిష్, ఉ- ఆయియామయిషతి-

ఆయియాస్- ధా- ఆఙ్- యియాస్- ఉ, ఆయియాసతి.

ఆయియాసయిష్- ధా- ఆఙ్- యియాసయిష్- ఉ- ఆయియాసయిషతి-

ఆయియిష్- ధా- ఆట్- అయియిష్- ఉ- ఆయియిషత్-

ఆయీయజ్- ధా- ఆఙ్- యీయజ్- ఉ- ఆయీయజత్-

ఆయీయత్- ధా- ఆఙ్- యీయత్. ఉ- ఆయీయతత్.

ఆయీయమ్- ధా- ఆఙ్- యీయమ్- ఉ- ఆయీయమత్-

ఆయీయస్- ధా- ఆఙ్- యీయస్. ఉ- ఆయీయసత్-

ఆయు- (ఇణ్- ఉణ్) పు. (వేద) మనుష్యః— (ఆఙ్. యా- కు-) పు. ఆయుః- జీవితకాలః- పురూరవసః పుత్రః- తస్య పుత్రాః, ౧నహుషః- ౨వృద్ధశర్మా-౩ గయః- ౪అనేనాః- ౫స్వర్భానవకః- ప్రతిపక్షః-

ఆయుక్త. ఇష్టాదిః- (ఆఙ్- యుజ- క్త) త్రి. వ్యాపారితః- ఈషద్యుక్తః—ఆయుక్తశబ్దేన యోగే తాదర్థ్యే ప్రాతిపదికాత్ షష్ఠీ సప్తమీచ స్తః. ఉ- ఆయుక్తో హరిపూజనస్య- హరిపూజన ఇతివా- ౨|౩|౪౦ సూ. ఆయుక్తకుశలాభ్యాం చాసేవాయామ్. ప్రత్యు. ఆయుక్తో గౌ శ్శకటే- ఈషద్యుక్త ఇత్యర్థః-

ఆయుజ్- ధా- ఆఙ్- యుజ్- ఉ- ఆయుజ్యతే-

ఆయుధ్- ధా. ఆఙ్- యుధ్. ఉ- ఆయుధ్యతే—న- ఆయుధమ్-

ఆయుధ- అర్ధర్చాదిః.(ఆఙ్- యుధ.క) అస్త్రి- యుద్ధసాధనవిశేషః. తత్పర్యాయాః. ఆయుధ్. ప్రహరణ- శ

స్త్రం. అస్త్రం. హేతిః. ఆయుధం చతుర్విధమ్, పాణిముక్తం, యన్త్రముక్తమ్, అముక్తమ్, ఉభయాత్మకం చ. తత్ర పాణిముక్తం శక్త్యాది. యన్త్రముక్తం బాణాది అముక్తం ఖడ్గాది. ఉభయాత్మకం తు యష్ట్యాది— ఆయుధశబ్దాత్తేన చరతీత్యర్థే ఛ ప్రత్యయః ఠన్ ప్రత్యయశ్చ. ఉ. ఆయుధీయః. ఆయుధికః. ౪।౪।౧౪ సూ. ఆయుధాచ్ఛచ— యాత్రాయామాయుధదర్శనం శుభమ్— ఆయుధవిశేషాః. ౧ శక్తిః. ౨ పట్టసః. ౩ చక్రమ్. ౪ ఖడ్గః. ౫ తోమరః. ౬ ముసుణ్ఠిః. ౭ ధనుః. ౮ గదా. ౯ కున్తః. ౧౦ క్షేపణీయః. ౧౧ శూలమ్. ౧౨ కణయః. ౧౩ పరిఘః. ౧౪ ముద్గరః. ౧౫ కరవాలికా. ౧౬ భిణ్డివాలః. ౧౭ కుఠారః. ౧౮ ఛురికా. ౧౯ శల్యమ్. ఇత్యాదయః— వర్ణభేదే నాయుధదానం యథా. బ్రాహ్మణాయ ధనుర్దాతవ్యమ్. క్షత్రియాయ ఖడ్గః. వైశ్యాయ కున్తః. శూద్రాయ గదా— ఆయుధోత్పాతాః. ప్రజ్వలనమ్. కోశాన్నిర్గమనమ్. కమ్పనమ్. రోదనమ్. హసనమ్. ఏత ఉత్పాతాస్సంనిహిత రౌద్ర యుద్ధ సూచకాః... తచ్ఛాన్తిర్యథా. కుణ్డేఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య క్షీరవృక్ష సమిద్భిస్సర్పిషా రాజ్యేన చ అగ్నిమన్త్రైర్హోమః, రుద్రాభిషేకః, వ్యాహృతిభిస్తిలహోమశ్చ కార్యః. తతో బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్. బ్రాహ్మణేభ్యస్సువర్ణం చ దద్యాత్. ఋత్విగ్భ్యో దక్షిణాశ్చ దద్యాత్— ఆయుధాభ్యాసః ఖురళీ. ఆయుధాభ్యాసస్థానం ఖలూరికేతి ఖురళీతి చోచ్యతే— ఆయుధజీవనం వృత్తిర్యస్య స ఆయుధజీవీ.

ఆయుధజీవిన్. (ఆయుధ- జీవ- ణిని.) త్రి. ఆయుధైర్జీవనం వృత్తిర్యస్య సః— సోఽస్యాభిజన ఇత్యర్థే పర్వతవిశేషవాచకాచ్ఛబ్దాత్ ఆయుధజీవిని విశేష్యే ఛ ప్రత్యయో భవతి. ఉ. హృద్గోలీయాః. హృద్గోలః పర్వతోఽభిజనో యేషామాయుధజీవినాం త ఇత్యర్థః. ౪।౩।౯౧ సూ. ఆయుధజీవిభ్యశ్ఛః పర్వతే— ఆయుధజీవిసఙ్ఘవాచకాత్ స్వార్థే తద్రాజప్రత్యయా యథా. (౧) వాహీకేషు తథావిధాత్ ఞ్యట్. నతు బ్రాహ్మణవిశేషవాచకాత్ రాజన్యశబ్దాచ్చ. (౨) వృకశబ్దాట్టేణ్యణ్. (౩) దామన్యాదిభ్యస్త్రిగర్తషష్ఠేభ్యశ్ఛః. (౪) పర్శ్వాదిభ్యోఽణ్. (౫) యౌధేయాదిభ్యోఽఞ్. ఉ. (౧) క్షౌద్రక్యః. మాలవ్యః. (౨) వార్కేణ్యః. (౩) దామనీయః. కౌణ్డోపరథీయః. (౪) పార్శ్వః. (౫) యౌధేయః. బహుత్వే- క్షుద్రకాః ఇత్యాది. ౫।౩।౧౧౪ సూ. ఆయుధజీవి సఙ్ఘాఞ్ఞ్యడ్వాహీకేష్వబ్రాహ్మణ రాజన్యాత్ - ౧౧౫. వృకాట్టేణ్యణ్- ౧౧౬. దామన్యాది త్రిగర్తషష్ఠాచ్ఛః- ౧౧౭ పర్శ్వాది యౌధేయాదిభ్యామణఞౌ.

ఆయుధిక. (ఆయుధ- ఠన్) పు. ఆయుధేన జీవతి యస్సః. తత్పర్యాయాః. ఆయుధీయ. కాణ్డపృష్ఠ- శస్త్రాజీవ. ఏతదర్థకశబ్దాశ్చ.

ఆయుధీయ. (ఆయుధ- ఛ) పు. ఆయుధికః.

ఆయుధ్య. (ఆయుధ- ష్యఞ్) నపు. ఆయుధస్య భావః.

ఆయుయుక్ష్. ధా. ఆఙ్. యుయుక్ష్- ఉ. ఆయుయుక్షతే.

ఆయుయుజ్. ధా. ఆఙ్- యుయుజ్- ఉ. ఆయుయుజే.

ఆయుయుత్స. ధా. ఆఙ్- యుయుత్స- ఉ. ఆయుయుత్సతే.

ఆయుయుధ్. ధా. ఆఙ్- యుయుధ్- ఉ. ఆయుయుధే.

ఆయుర్దా. (ఆయుస్- డుదాఞ్- క్విప్) త్రి. (గతే) ఆయుర్దదాతి యస్సః— ఆయుర్దా అస్యాయుష్పాహీతి మన్త్ర ఆమ్నాయతే. అస్య మన్త్రస్య పాఠోఽధ్వర్యుణా ఉత యజమానేన వా కర్తవ్య ఇతి సంశయే ఆధ్వర్యవ సమాఖ్యయా అధ్వర్యుణేతి ప్రాప్తే అత్రోక్తస్య ఆయుర్దేహీతిఫలస్య స్వామిసంబన్ధప్రతీతేరయం మన్త్రో యాజమానమేవేతి పూర్వమీమాంసాయాం తృతీయాధ్యాయే అష్టమపాదే సప్తమాధికరణే సిద్ధాన్తితమ్.

ఆయుర్దాయ. (ఆయుస్- దాయ) పు. జ్యోతిషే జాతకస్కన్ధే జన్మకాలే గ్రహరాశిస్థితివశాత్ లగ్నవిశేషాచ్చ లబ్ధమాయుః. తచ్చతుర్విధమ్. అంశాయుః పిణ్డాయుర్నిసర్గాయుర్జీవశర్మాయుశ్చేతి. తాన్యేవ క్రమశోంఽశాయుర్దాయః పిణ్డాయుర్దాయో నైసర్గికాయుర్దాయో జీవశర్మాయుర్దాయ ఇతి చోచ్యన్తే... తత్రాంశాయుర్దాయో యథా. స్ఫుటగ్రహరాశ్యాదిం లిప్తాః కృత్వా లిప్తాపిణ్డస్య శతద్వయేన భాగహారే లబ్ధస్య పునర్ద్వాదశభిర్భాగహారే లబ్ధం పరిత్యజేత్. తత్ర శేషం వర్షాణి భవన్తి. శతద్వయభాగహారశేషం ద్వాదశభిర్గుణయిత్వా శతద్వయేనైవ భాగహారే లబ్ధం ఫలం మాసాః. తచ్ఛేషం త్రింశతా గుణయిత్వా పునర్భాగహారే లబ్ధాని దినాని. తచ్ఛేషం షష్ట్యా గుణయిత్వా పునర్భాగహారే లబ్ధా ఘటికాః. పునస్తథా కరణే విఘటికాః. ఏతత్ఫలం స్వోచ్చగతస్య వక్రగతిం గతస్య చ గ్రహస్య త్రిగుణం కుర్యాత్. స్వరాశిస్థస్య స్వద్రేక్కాణస్థస్య స్వనవాంశస్థస్య వర్గోత్తమాంశస్థితస్య చ ద్విగుణం కుర్యాత్. వక్రవర్జం శత్రుక్షేత్రగతస్య తృతీయాంశః పాతనీయః. ఏవమస్తంగతస్యార్ధం పాతనీయమ్. ఏవం సప్తమాష్టమనవమదశమైకాదశద్వాదశరాశిషు విద్యమానాః పాపగ్రహాః క్రమేణ స్వఫలే షష్ఠాంశం పఞ్చమాంశం చతుర్థాంశం తృతీయాంశమర్ధాంశం సకలం చాప

హరతి। శుభగ్రహస్తు క్రమేణ ద్వాదశాంశం దశ
మాంశమష్టమాంశం షష్ఠాంశం చతుర్థాంశమర్ధం
చాపహరతి। ఉక్తస్థానేషు యదా గ్రహద్వయం
భవతి బహవో వా గ్రహాస్తదా తేషాం మధ్యే బలవా
నేక ఏవ గ్రహో ఽపహరతి। నాన్యే ఇతి సత్యోక్తిః। ల
గ్నం తు మేషాదే రాశేర్యావత్సంఖ్యాక నవాంశో
భుక్తస్తావత్సంఖ్యాని వర్షాణి దదాతి। శేషా ద్వాద
శభాగాన్మాసాదీంశ్చ దదాతి। యది తు లగ్నం బల
వద్భవతి, తదా మేషాదే రాశేర్యావత్సంఖ్యాకో రా
శిస్తత్సంఖ్యాక వర్షాణి శేష ద్వాదశభాగాన్ మా
సాదికంచ దదాతి। ఏవ మాగతోంశాయుర్దాయః।
అయం సత్యాచార్య్యోక్తః— అథ పిణ్డాయుర్వ
ర్షాణి। రవే రేకోనవింశతిః ౧౯। చన్ద్రస్య పఞ్చవిం
శతిః ౨౫। కుజస్య పఞ్చదశ ౧౫। బుధస్య ద్వాద
శ ౧౨। గురోః పఞ్చదశ ౧౫। శుక్రస్యైకవింశతిః
౨౧। శనేర్వింశతిః ౨౦। ఏతాని పరమోచ్చస్
థితానాం గ్రహాణాం భవన్తి। పరమనీచభాగస్థా
నాం తు తదర్ధాని భవన్తి। ఉచ్చనీచాన్తరస్థ
స్య తు గ్రహస్య త్రైరాశికేన వర్షాదిక మానేతవ్యమి
తి ఉక్తమ్। పరమోచ్చగ్రహః స్వపరమనీచస్థస్య గ్ర
హస్య లిప్తాః అష్టశత్యధికదశసహస్రసంఖ్యా ౧౦
౮౦౦ భవన్తి। తాభిర్గ్రహస్య ఏతావన్తో మాసా
భవన్తి చేత్ గ్రహభుక్తలిప్తాభిః కతి మా
సా భవన్తీతి। తథాచ గ్రహభుక్తలిప్తాః పరమనీచ
స్థగ్రహాయుర్మాసైః సంగుణ్య భగణార్ధలిప్తాభిః ౧౦
౮౦౦ భజేత్। లబ్ధం ఫలం మాసాః। శేషం త్రింశ
ద్గుణితం తాభిర్విభజేత్। లబ్ధం దినాని। తచ్ఛే
షం షష్ట్యా సంగుణం తాభిరేవ విభజేత్। లబ్ధం
ఘటికాః। పునస్తచ్ఛేషం తథా కుర్యాత్। లబ్ధం వి
ఘటికా భవన్తి। ఏవముచ్చాత్ప్రచ్యుతస్య। నీచాత్ప్ర
చ్యుతస్య తు ప్రాగ్వత్కాల మానీయ పరమనీచస్థగ్ర
హమాసేషు యోజయేత్। మాసానాం ద్వాదశభిర్భాగే
లబ్ధం వర్షాణి భవన్తి— అత్రైకే శత్రుక్షేత్రా
దిహరణాని కార్యాణి। శత్రుక్షేత్రం గతస్య గ్రహస్య
తృతీయాంశో హీయతే। ఇదం శత్రుక్షేత్రహరణమ్।
తద్వక్రగతే గ్రహస్య నభవతి। కుజస్య నభవతీతి
బాదరాయణ మతమ్। అస్తంగతస్య గ్రహస్యా
ర్ధం హీయతే। తదస్తంగత హరణమ్। తచ్ఛుక్ర
శనిభ్యాం నభవతి। పూర్వవల్లగ్నాత్ సప్తమాదిభావే
షుస్థితానాం వ్యయాద్యంశా హీయన్తే। తచ్చక్రార్ధ
పాత చక్రార్ధహరణమితిచ వ్యవహ్రియతే। తదే
కస్మిన్నేకస్మిన్ గ్రహే ష్వేకస్యైవ కార్యమ్। నాన్యేషా
మ్। రవిశశికుజానా మన్యతమ లగ్నగతే సతి లగ్న
యావన్తో నవాంశాభుక్తాయ స్తాభోదితస్తేషాం

సమూహేన గుణితాగతే మాయుర్గుణయిత్వా
అష్టోత్తరశతసంఖ్యయా హరేత్। లబ్ధం దు
ష్టస్థానే తస్య హాని ర్భవతి। తస్మిన్ శుభగ్రహదృ
ష్టే తు తదర్ధమేవ హాని ర్భవతి। లగ్నే యదా
పాపసౌమ్యా భవన్తి తదా యేషు లగ్నోదితాంశసమి
పవర్తి స ఏవ గ్రాహ్యః। ఏతత్క్రూరోదయహరణమ్—
అథ లగ్నస్యాయుర్వర్షాణి। లగ్నేన యావన్తో న
వాంశా భుక్తా స్తావన్తి। శేషం ద్వాదశభి ర్గుణి
త్వా శతద్వయేన విభజేత్। లబ్ధం మాసాః। త్రింశ
తా సంగుణ్య తేన విభజేత్। లబ్ధం దినాని। శేషం ష
ష్ట్యా సంగుణ్య విభజేత్। ఘటికాః। తచ్ఛేషస్య త
థాకరణే విఘటికా భవన్తి। మణిత్థాది మతేతు ల
గ్నేన యావన్తో రాశయో భుక్తా భవన్తి తావన్త్యేవ
లగ్నాయుర్వర్షాణి। లగ్నే భుక్త భాగాదికం తు లి
ప్తాః కృత్వా ద్వాదశభి స్సంగుణ్య ష్టాదశభి ర్లి
ప్తాశతై ౧౮౦౦ ర్విభజేత్। మాసా భవన్తి। శేషం
త్రింశతా సంగుణ్య తైర్విభజేత్। లబ్ధం దినాని। శే
షం షష్ట్యా సంగుణ్య తైర్విభజేత్। లబ్ధం ఘటికాః।
శేషస్య పునస్తథాకరణే విఘటికాః। సారావళ్యాదా
దయస్తు లగ్నాంశాధిపతౌ బలవతి ప్రథమప్రకా
రః। లగ్నే బలవతి ద్వితీయః ప్రకార ఇత్యాహుః...
ఏవ మాగతః పిణ్డాయుర్దాయః। ఏష మయ యా
వన మణిత్థ పరాశర విష్ణుగుప్త దేవస్వామి సిద్ధసే
నాద్యైః సంమతః... అథ నిసర్గాయుర్వర్షాణి। రవే
ర్వింశతిః ౨౦। చన్ద్రస్యైకమ్ ౧। కుజస్య ద్వే ౨। బు
ధస్య నవ ౯। గురో రష్టాదశ ౧౮। శుక్రస్య వింశ
తిః ౨౦। శనేః పఞ్చాశత్ ౫౦। పిణ్డాయుర్వదత్ర
పరమోచ్చస్థితానామేవ. సర్వం కర్మ పిణ్డాయుష్యదేవ
కార్యమ్... అథ జీవశర్మాయుర్వర్షాణి సపఞ్చాశ
ద్వర్షశతాత్మకస్య పరమాయుషః సప్తమాంశ ఏకైక
స్య గ్రహస్య పరమోచ్చస్థితస్య వర్షాదికం భవతి।
వర్షాణి సప్తదశ ౧౭। మాసః ఏకః ౧। ద్వావింశతిర్ది
నాని ౨౨। ఘటికా అష్టౌ ౮। సర్వం కర్మ పూర్వ
వత్కార్యమ్... ఏతేషు చతుర్ష్వాయుర్ష్వజాతస్య జ
న్మలగ్నబలం బహుసంఖ్యం భవతి తస్యాం శాయు
ర్దాయో వక్తవ్యః। యస్యరవిబలం తస్య పిణ్డాయు
ర్దాయః। యస్య చన్ద్రబలం తస్య నిసర్గాయు
ర్దాయః। త్రయాణాం బలసామ్యే తు అంశాయు
ర్లగ్నబలేన పిణ్డాయూ రవిబలేన నిసర్గాయుశ్చ
న్ద్రబలేనచ గుణయిత్వా సంయోజ్య బలత్రయయోగే
న విభజేత్। ఇతి నీలకణ్ఠాదయః। శ్రీధరాదయస్తు
సర్వేషాం త్రివిధమప్యాయు రానీయ లగ్నార్కచ
న్ద్రాణాం బలేన సంగుణ్య సంయోజ్య బలత్రయ
యోగేన విభజేత్, తత్ఫలం పరమాయుర్భవతీ త్యా

హః। లగ్నరవిచన్ద్రాణాం త్రయాణామపి బలవత్త్వే జీవశర్మాద్యుదాహరణః। ఏతేషామాయుర్దాయానాం శ్రీపతినా దర్శితా గణితపద్ధతయః ప్రత్యేకం సంకేతాయుర్దాయాదిశబ్దేషు ద్రష్టవ్యాః। ఉదాహరణాని చ తత్రైవ।

ఆయుర్వేదః కథాదిః। ఉకారాన్తః। (ఆయుష్- వేద) పుం. అష్టాదశసు విద్యాస్థానేషు మధ్యే ఉపవేదాన్తర్గతో౽థర్వవేదోపాఙ్గభూతో విద్యావిశేషః। తత్పర్యాయః- వైద్యశాస్త్రమ్- ఏతదర్థకశబ్దాశ్చాత్ర। త్రయః స్కన్ధాః। హేతుస్కన్ధః లిఙ్గస్కన్ధః ఔషధస్కన్ధశ్చేతి। అస్య రోగతత్కారణరోగనివృత్తిసాధనజ్ఞానద్వారా రోగశాన్తిః ప్రయోజనమ్।। అయం ప్రథమం బ్రహ్మణా శ్లోకశతసహస్రాత్మకో౽ధ్యాయసహస్రాత్మకః కృతః। బ్రహ్మా ఏనం దక్షప్రజాపతిమధ్యాపయామాస। సో౽శ్వినౌ దేవౌ। తౌ ఇన్ద్రమ్। స ఆత్రేయాదీన్ మునీన్। తే తు అగ్నివేశభేల జాతుకర్ణ పరాశర హారీత క్షారపాణీన్। తే ప్రత్యేకం స్వనామాఙ్కితాని తన్త్రాణి చక్రుః। తతస్సుశ్రుత చరక ధన్వన్తరి భేల వాగ్భటాదయః ప్రత్యేకం సంహితాశ్చక్రురితి సంప్రదాయః। తాసు క్వచిదష్ట స్థానాని- సూత్రమ్, శారీరమ్, ఐన్ద్రియమ్, చికిత్సా, నిదానమ్, విమానః, కల్పః, సిద్ధిశ్చేతి। క్వచిత్ షట్- సూత్రమ్, శారీరమ్, నిదానమ్, చికిత్సా, కల్పః, ఉత్తరం చేతి। క్వచిత్ పఞ్చ... అస్యాష్టావఙ్గాని- కాయః, బాలః, గ్రహః, ఊర్ధ్వాఙ్గమ్, శల్యమ్, దంష్ట్రా, జరా, వృషః, ఇత్యేతద్విషయాణి। తత్ర కాయో౽ఖిలధాతుసంపూర్ణం శరీరమ్। తద్విషయా కాయచికిత్సా నామ। బాలో౽సంపూర్ణసకలధాతుః। తద్విషయం కౌమారభృత్యం నామ। గ్రహవిషయా భూతవిద్యా నామ। జత్రూర్ధ్వం శరీరమూర్ధ్వాఙ్గమ్। తద్విషయం శాలాక్యం నామ। శల్యం శస్త్రమ్। తద్విషయం శల్యం నామ। దంష్ట్రావిషమ్। తద్విషయమగదతన్త్రమిత్యుచ్యతే। జరావిషయం రసాయనతన్త్రమిత్యుచ్యతే। వృషవిషయం వాజీకరణతన్త్రమిత్యుచ్యతే।

ఆయుర్వేదికః (ఆయుర్వేద- ఠక్) త్రి. ఆయుర్వేదమధీతే యస్సః। ఆయుర్వేదే సాధుః।

ఆయుష్ చూడాదిః। (ఇణ్- ఉసి) న. జీవితకాలః, చిరజీవనమ్— వ్యాకరణే సమాసే ఆయుశ్శబ్దాత్ పరస్య స్తోమశబ్దస్య సకారస్య షకారో భవతి। ఉ. ఆయుష్టోమః। ౮॥౩॥౮౩ సూ. జ్యోతిరాయుషస్స్తోమః,... పురుషశబ్దాద్ ఆయుశ్శబ్దాన్తాద్ద్విగోస్సమాసాన్తో౽చ్ ప్రత్యయః। ఉ. పురుషాయుషమ్... ద్విత్రిశబ్దాభ్యాం పరాయ ఆయుశ్శబ్దాన్తాద్ద్విగోస్సమాసాన్తో౽చ్ ప్రత్యయః। ఉ. ద్వ్యాయుషమ్। త్ర్యాయుషమ్। ౫॥౪॥౭౭ సూ. అచతుర విచతుర సుచతుర స్త్రీపుంస ధేన్వనడుహ ఋక్సామ వాఙ్మనస అక్షిభ్రువ దారగవ ఊర్వష్ఠీవ పదష్ఠీవ నక్తందివ రాత్రిందివ అహర్దివ సరజస నిశ్శ్రేయస పురుషాయుష ద్వ్యాయుష త్ర్యాయుష ఋగ్యజుష జాతోక్ష మహోక్ష వృద్ధోక్ష ఉపశున గోష్ఠశ్వాః— వైద్యశాస్త్రే ఆయుర్వర్ధకతయోక్తా గుణాః। ౧ దానమ్। ౨ శీలమ్। ౩ దయా। ౪ సత్యమ్। ౫ బ్రహ్మచర్యమ్। ౬ కృతజ్ఞత్వమ్। ౭ మైత్రీ। ౮ రసాయనాన్యాయుర్వర్ధనాని— మనుష్యాణాం గజానాంచ పరమమాయుః పఞ్చదినాధికం వింశత్యధికం శతం వర్షాణి। అశ్వానాం ద్వాత్రింశత్। ఉష్ట్రాణాం గర్దభానాంచ పఞ్చవింశతిః। గవాం మహిషాణాంచ చతుర్వింశతిః। ఛాగమేషయోః మృగాదీనాం షోడశ। శునక సింహ మార్జాలాదీనాం నఖినాం ద్వాదశ— అశ్వాదీనాం జాతానాం జ్యోతిషేణ పురుషవదాయుః ప్రమాణమానీయ త్రైరాశికం కర్తవ్యమ్। యది పఞ్చదినాధిక వింశత్యధిక వర్షశతాయుషః పురుషస్య ఇదమాయుస్తదా ద్వాత్రింశద్వర్షాయుషః కిం స్యాదితి। ఏవమాగతమాయుః ప్రమాణం వాచ్యమ్— బ్రహ్మణ ఆయుస్స్వమానేన వర్షశతమ్। తత్ పరమిత్యుచ్యతే। తదర్ధం పరార్ధమిత్యభిధీయతే— సాముద్రికేణ మనుష్యాణామాయుర్విజ్ఞానం యథా। కనిష్ఠికామూలాత్ తర్జనీం ప్రతి గతా రేఖా ఆయూరేఖా। సా తర్జనీం స్పృశతి చేచ్ఛతం వర్షాణ్యాయుః। తర్జనీమధ్యమాన్తరం స్పృశతి చేదశీతిర్వర్షాణి। మధ్యమాం స్పృశతి చేత్ షష్టిః। తత ఊనా చేదూనమాయుః.... లలాటే ఏకా రేఖా దృశ్యతే చేద్వింశతిర్వర్షాణ్యాయుః। ద్వే రేఖే చేత్ చత్వారింశత్। తిస్రో రేఖాశ్చేత్ షష్టిః। చతస్రస్తతో బహ్వ్యో వా చేచ్ఛతం వర్షాణి। అపి చ, స్వరసత్త్వసంపత్తిః, జానునోర్హ్రస్వత్వమ్, స్ఫిచోః ప్రలమ్బత్వమ్, నాభేః పార్శ్వోన్నతత్వమ్, హస్తాఙ్గులీనాం దీర్ఘత్వమ్, దీర్ఘాఙ్గులిపర్వత్వమ్, కర్ణయో రోమశత్వమ్, శ్రుతస్య యుగపదనేకత్వమ్, నిమేషస్య పఞ్చమాత్రత్వమ్, ఏతాని దీర్ఘాయుర్లక్షణాని। విపరీతాన్యల్పాయుర్లక్షణాని। శ్రవణయోరుద్బద్ధత్వం భ్రువో రత్యున్నతత్వం చాల్పాయుర్లక్షణమ్— గజశాస్త్రే గజస్యాయుర్విజ్ఞానం యథా। భద్రగజస్య వింశత్యుత్తరశతం వర్షాణ్యాయుః। మన్దస్యాశీతిః। మృగస్య చత్వారింశత్। సర్వలక్షణానాం సంపూర్ణత్వే సంపూర్ణమాయుః। యస్యకస్యాపి హీనత్వే హీనమ్। తత్ర హస్తస్య ల

ష్టాదశహీనసత్త్వే సప్తవర్షాణ్యాయుః। నేత్రి సూర్యేణహీనసత్త్వే, ఙింశతివర్షాణ్యాయుః—జ్యోతిషే జాతకస్య లగ్నే ఆయుస్త్రివిధమ్। అల్పం మధ్యం దీర్ఘంచేతి। తత్ర ద్వాత్రింశద్వర్షపూర్వ మల్పాయుః తత స్సప్తతేః పూర్వం మధ్యమాయుః తతోఽధిక మాయుః... ఆయుర్వర్షాణాం ప్రా ౩౦ సాధనమాసేన కర్తవ్యమ్...గ్రహేషు ఆయుష్కారకత్వేన ..అష్టమభావాధిపతిః స్వక్షేత్రే స్థితశ్చేత్ దీర్ఘమాయుః। దశమభావాధిపతౌ స్వోచ్చే స్వక్షేత్రే మిత్రక్షేత్రే వా స్వక్షేత్రే మిత్రే స్థితే తథా-లగ్నాష్టమ దశమాధిపతికేన్ద్రస్థితే వ్యపి తథా। సుబలవత్స్వపి తథా। తథాపి స్వక్షేత్రే మూలత్రికోణస్థో చ్చగతేషు విశేషతః-లగ్నాధిపతౌ కేన్ద్రస్థితే సుగురుశుక్రైర్యుక్తే దృష్టే వా తథా। పాపగ్రహాస్తృతీయషష్ఠైకాదశేషు, శుభగ్రహాః కేన్ద్ర త్రికోణేషు స్థితాయది లగ్నాధిపతౌ బలవతి చ తథా। త్రయాణాం గ్రహాణా ముచ్చస్థత్వే లగ్నే అష్టమాధిపతౌ అష్టమే పాపగ్రహరహితేఽపి తథా-అష్టమే త్రయాణాం గ్రహాణాంస్వోచ్చ స్వక్షేత్ర మిత్రక్షేత్రాన్యతమస్థత్వే లగ్నాధిపతిశ్చ బలవాన్యది తదా తథా-లగ్నాధిపతౌ బలహీనే గురౌ కేన్ద్రత్రికోణాన్యతమస్థితే పాపగ్రహేషు షష్ఠాష్టమద్వాదశాన్యతమస్థితేషు మధ్యమాయుః। శుభగ్రహే కేన్ద్ర త్రికోణాన్యతమస్థితే శనౌ బలవతి పాపే షష్ఠాష్టమాన్యతమస్థేఽపి తథా- లగ్నే కేన్ద్రే త్రికోణేవా శుభపాపగ్రహయుక్తేఽపి మధ్యమాయుః। అష్టమాధిపతిః పాపగ్రహయుక్తో ద్వాదశే స్థితశ్చేదల్పాయుః। పాపగ్రహేషు షష్ఠాష్టమద్వాదశాన్యతమస్థితేషు లగ్నాధిపతౌ దుర్బలే తథా। అష్టమాధిపతౌ శనౌవా పాపయుక్తే పాపదృష్టే ద్వాదశషష్ఠ్యాన్యతమస్థితే వా తథా। పాపగ్రహేషు కేన్ద్రత్రికోణేషు శుభదృష్టిరహితే లగ్నాధిపే బలహీనే తథా। గురౌ శుక్రేణ బుధేనా కేన్ద్రత్రికోణాన్యతమస్థే దీర్ఘమాయుః। ద్వితీయ తృతీయైకాదశాన్యతమస్థే మధ్యమాయుః। శేషస్థితే ఽల్పమ్। చన్ద్రే లగ్నపఞ్చమసప్తమాష్టమద్వాదశాన్యతమస్థే అల్పమ్। శేషే స్థితే దీర్ఘం మధ్యం వా... లగ్నాష్టమాధిపత్యోశ్చరరాశిస్థితయో స్స్థిరద్విస్వభావస్థయోర్వా దీర్ఘమాయుః। చరస్థిరరాశిస్థయోర్ద్విస్వభావస్థితయోర్వా మధ్యమమ్। చరద్విస్వభావస్థయోః స్థిరరాశిస్థయోర్వా అల్పమ్। ఏవం లగ్నచన్ద్రయోరపి ద్రష్టవ్యమ్। తథా లగ్నహోరయోరపి। త్రివిధానా మేషాం మధ్యే యత్ర ద్వయోః సంవాదస్తద్గ్రాహ్యమ్। సంవాదాసంభవే తు లగ్నహోరాలగ్నాభ్యాం యదాగతం తద్గ్రాహ్యమ్। ఇతి జైమినిసూత్రోక్త ప్రకారః... అల్పాయుర్యోగజాతానా ముత్పన్నత్ర తృతీయ నక్షత్రదశాయాం మరణమ్। మధ్యమాయుర్యోగజాతానాం ప ఙ్చమనక్షత్రదశాయామ్। దీర్ఘాయుర్యోగజాతానాం సప్తమనక్షత్రదశాయామ్— పు. చన్ద్రవంశే పురూరవస ఊర్వశ్యాం జాతః పుత్రః। తస్య భార్యా స్వర్భానుదుహితా। తస్య పుత్రాః, ౧నహుషః, ౨క్షత్రవృద్ధః, ౩రమ్భః, ౪రజిః, ౫అనేనాశ్చేతి, పఞ్చ।

ఆయుష్కర్మన్ న॰ (ఆయుష్॰ కర్మన్)। న॰ ఆయుర్హేతు సంస్కారకమ్।

ఆయుష్కలా॰ (ఆయుష్॰కలా) స్త్రీ॰ జ్యోతిషే జాతకస్య లగ్నే అంశాయుర్దాయోపయుక్తాయుర్వర్షాద్యానయనాయ ప్రకారేణ లఘూపాయేన సాధితా లిప్తాః। తదానయనం యథా। స్ఫుటగ్రహస్య రాశ్యాదికం లిప్తీకృత్వా చతుర్వింశత్యా గుణితే ద్విభజేత్-అర్ధేన వాస్తి ప్రయోజనమ్। శేషమాయుష్కలా భవన్తి। ఉ. స్ఫుటగ్రహో రవిః ౧౦।౧౦।౩౮ లిప్తాః ౧౮౬౩౮ ఉక్తభాగహారలబ్ధశేషమ్ ఆయుష్కలాః ౧౮౩౮ చన్ద్రః ౫।౧౮।౧౯ ఆయుష్కలాః ౨౩౧౯ కుజః ౫।౭।౫౧ ఆయుష్కలాః ౪౩౩౧ బుధః ౯।౨౫।౪౭ ఆయుష్కలాః ౯౪౭ గురుః ౭౦।౪౭।౪౬ ఆయుష్కలాః ౫౪౬ శుక్రః ౧౦।౪౬।౪౩ ఆయుష్కలాః ౪౧౮౩ శనిః ౮।౦।౪౩ ఆయుష్కలాః ౪౩। ఏవమానీతానామాయుష్కలానాం సతి నియతే చక్రపాతహరణం కృత్వా తత్తద్గ్రహస్యోచ్చగుణకం చేష్టాగుణకం చానీయ తయోరేకతరేణ గుణయిత్వా తమాత్రయ...ర్గుణయిత్వా తేనాయుష్కలా గుణయిత్వా తద్ద్వయేన విభజేత్-లబ్ధం వర్షాణి। తచ్ఛేషా ద్వాదశగుణితా చ్ఛేదద్వయేన భాగహారే లబ్ధం మాసాః। తచ్ఛేషాత్ త్రింశద్గుణితాత్ తేనైవ భాగహారే లబ్ధం దినాని। తచ్ఛేషాత్ షష్టిగుణితాత్ తేనైవ భాగహారే లబ్ధం ఘటికాః। తచ్ఛేషాత్పున స్తథా కరణే విఘటికాః-తాన్యంశాయుర్దాయోపయుక్తాన్యాయుర్వర్షాదీని భవన్తి। లగ్నస్యాపి లిప్తీకృతస్య చతుర్వింశత్యా గుణితే ద్విభాగే। శేష మాయుష్కలా భవన్తి। ఉ॰ లగ్నమ్॰౭।౨౦।౩౫। అస్య లిప్తానాం చతుర్వింశత్యా గుణితే ద్వాభ్యాం భాగహారే లబ్ధశేష మాయుష్కలాః। ౯౩౫। పరంతు తత్ర లగ్నాద్వర్షాద్యానయనే కశ్చిద్విశేషోఽస్తి। లగ్నరవిచన్ద్రాణాం మధ్యే లగ్నస్య బలాధిక్యే సతి లగ్నేన యావన్తో రాశయో భుక్తాస్తావన్తి వర్షాణి వర్తమానరాశిగతభాగాదేర్మైత్రరాశికే నానీతాని మాసాదీని లగ్నాయుష్కలాభ్యానీతేషు వర్షాదిషు యోజయేత్।

ఆయుష్కామీయ॰ (ఆయుష్కామ॰ ఛ) త్రి॰ ఆయుష్కామోద్యోగాత్మకమ్। వైద్యకశాస్త్రే అష్టాఙ్గహృదయసంహితాయాం సూత్రస్థానే ప్రథమోఽధ్యాయః॥ తత్ర ప్ర

తిపాద్యాని- ఆయుర్వేదసంప్రదాయః- అష్టాంగాని- దోషాః ధాతవః- మలాః- రసః- ద్రవ్యమ్- వీర్యమ్-విపాకః- గుణాః-రోగా రోగకారణాని- రోగః- దేశః- కాలః- ఔషధమ్- చికిత్సావాదాః- రోగస్య సాధ్యాసాధ్యాది భేదాః- త్యాజ్యా రోగాః- ఏషాం సామాన్యేన స్వరూపాణి.

ఆయుష్కామేష్టి- స్త్రీ- ఇష్టివిశేషః సర్వాయుస్సిద్ధిః ఫలమ్- తేన దీర్ఘరోగిణో రోగ పరిహారః, అరోగస్య అపమృత్యుపరిహారశ్చ భవతి- ఆయుష్టి జ్యోగామయావీష్టిరిత్యప్యుచ్యతే- తద్విధిః, (తై॥ సం॥ ౨ కా॥ ౩ ప్ర॥ ౧౧ అను॥) యో జ్యోగామయావీ స్యాద్యో వా కామయేత సర్వమాయురియామితి తస్మా ఏతామిష్టిం నిర్వపే దాగ్నేయ మష్టాకపాలగ్ం సౌమ్యం చరుం వారుణం దశకపాలగ్ం సారస్వతం చరు మాగ్నావైష్ణవ మేకాదశకపాలమితి- అతః పఞ్చ హవీంషి ఆగ్నేయాదీని- తత్ర పాత్ర సంపాదనకాలే ఖాదిరం పాత్రం చతుష్కోణం ప్రయునక్తి, సౌవర్ణం కర్ణాభరణం కణ్ఠాలంచ- తస్య పరిమాణం పఞ్చపలాని- యద్వా యజమానో యావత స్సంవత్సరాన్ భావినః ప్రాప్నోతీ త్యభిప్రాయ్య త్న స్యేత తావద్గుఞ్జా బీజ పరిమితం వా- ఆజ్యగ్రహణకాలే తూష్ణీం ఖదిరే గృహీత్వా సాదనకాలే ఉత్తరేణ ధ్రువాం ఖాదిరం సాదయిత్వా తస్మిం స్తత్కర్ణాభరణం నిదధాతి- తత్ర ఆజ్యావేక్షణ మన్త్రః- యన్నవ మైత్తన్నవనీత మభవ ద్యద సర్ప త్తత్సర్పి రభవ ద్యద ధ్రియత తద్ఘృత మభవదితి- ఉపహోమకాలే చత్వార ఉపహోమమన్త్రాః- తే క్రమేణ, అశ్వినోః ఇన్ద్రస్య మిత్రావరుణయోః విశ్వేషాం దేవానామిత్యతః ప్రత్యేకం ప్రాణోసి తస్యతఇ త్యన్తాస్తే, దత్తాం త్వమూ దధాతు యస్య దత్తాం యయోః దదతు త్వేషామ్ ఇత్యన్తః ప్రాణోసి స్వాహా ఇతి ప్రత్యేకం పఠనీయాః- యత్ఖాదిర లాజ్యం తదగ్రే గార్హపత్యం పర్యాహృత్య తేన దక్షిణస్యాం వేదిశ్రోణ్యా మాసాదయతి- తద్యజమానోఽవేక్షతే- ఘృతస్య ధారా మమృతస్య పన్థా మిన్ద్రేణ దత్తాం ప్రయతాం మరుద్భిః, తత్త్వా విష్ణుః పర్యపశ్య త్తత్త్వేడాగవ్య్యై రయత్ ఇతి- అథాస్య బ్రహ్మా దక్షిణం హస్తం గృహ్ణాతి- బ్రహ్మణ ఇతరఋత్విజో హస్త మన్వారభ్య యజమానం పర్యాహుః- తన్మన్త్రా భాగా స్త్రయః క్రమేణ, పావమానేన బృహద్రథన్తరయోః ఇత్యతః త్వాస్తోమేనఇతి, అగ్నే రిత్యతః త్వా మాత్రయేతిచ ఉక్తాస్తే, గాయత్రస్య త్రిష్టుభః జగత్యై ఇత్యతః వర్తన్యాఇ త్యన్తాస్తే, ఉపాం శోః శుక్రస్యఆగ్రయణ స్య ఇత్యతః వీర్యేణ జనస్తాత్ సవి త్వాభ్యోఽజతు త్వి వాతవే జీవనస్యాస్తైకు ఇతి పాఠ్యాని- అథ యజమాన స్తస్మాత్కర్ణాభరణా న్నిష్పన్నం ఘృతం పిబతి- ఇమ మగ్న ఆయుషే వర్చసే కృధి ప్రియగ్ం రేతో వరుణ సోమరాజన్| మాతేవాస్మా అదితే శర్మ యచ్ఛ విశ్వే దేవా జరదష్టి ర్యథాఽసత్- ఇతి ప్రాశ్నన్త మభిమన్త్రయతే- అథా స్యాధ్వర్యు ర్దక్షిణం హస్తం గృహ్ణాతి, అగ్ని రాయుష్మా న్త్సవనస్పతిభి రాయుష్మానితి, సోమ ఆయుష్మా న్త్స ఓషధీభి రాయుష్మానితి, యజ్ఞ ఆయుష్మా న్త్స దక్షిణాభి రాయుష్మాన్ ఇతి, బ్రహ్మాయుష్మ త్తద్బ్రాహ్మణై రాయుష్మత్ ఇతి, దేవా ఆయుష్మన్త స్తేఽమృతే నాయుష్మన్త ఇతి, పితర ఆయుష్మన్త స్తే స్వధయాయుష్మన్త ఇతిచ, ప్రత్యేకం తేన త్వాయు షాయుష్మన్తం కరోమీతి వాక్యసహితై ర్మన్త్రైః... అన్యా ప్యాయుష్కామేష్టి రస్తి- తద్విధిః, (తై॥ సం॥ ౨ కా॥ ౨ ప్ర॥ ౩ అను) అగ్నయ ఆయుష్మతే పురోడాశ మష్టాకపాలం నిర్వపే ద్యః కామయేత సర్వమాయు రియా మితి ఇతి— అపరాప్యాయుష్కామేష్టి రస్తి- తత్ర ద్వే హవిషీ- ౧ అగ్నయ ఆయుష్మతేష్టాకపాలః- ౨ ఇన్ద్రాయ త్రాత్రే ఏకాదశకపాలః- తత్ర జీవాతుమన్తా వాజ్యభాగమన్త్రౌ ప్రధానహవిషో రుభయత్ర యాజ్యానువాక్యే ఆయుష్మానిత్యనుమన్త్రణమ్- పాహినో అగ్న ఏకయేతి, అగ్నేత్వం పారయా నవ్యో అస్మానితిచ సంయాజ్యే-

ఆయుష్టోమ. (ఆయుస్- స్తోమ) పు- యాగవిశేషః-

ఆయుష్మత్- (ఆయుస్- మతుప్) త్రి- చిరం జీవతి యస్సః- తత్పర్యాయః- ౧ జైవాతృకః— నాట్య పరిభాషాయాం సారథినా రథిక ఆయుష్మచ్ఛబ్దేన సదేశ్యః— పు- ప్రహ్లాదస్య పుత్రేషు జ్యేష్ఠః— యాగదేవతాసు అగ్నివిశేషః- తస్య పురోఽనువాక్యా, (తై॥ సం॥ ౨ కా॥ ౩ ప్ర॥ ౧౪ అను) ఆయుష్టే విశ్వతో దధదయ మగ్ని ర్వరేణ్యః| పున స్తే ప్రాణ ఆయతి పరా యక్ష్మగ్ం సువామితే ఇతి- యాజ్యాసు, ఆయుర్దా అగ్నే హవిషో జుషాణో ఘృతప్రతీకో ఘృతయోని రేధి| ఘృతం పీత్వా మధు చారు గవ్యం పితేవ పుత్ర మభిరక్షతా దిమమ్ ఇతి— జ్యోతిషే యోగేషు సప్తవింశతౌ తృతీయః- తత్ర కార్యాణి- దీక్షా వాపనః- వస్త్రాభరణాని- యుద్ధమ్- ఆరోగ్య కర్మ- వివాహః-ఉద్వాహః.

ఆయుష్య- (ఆయుస్- యత్) త్రి- ఆయుషిసాధు- ఆయుష్కరమ్— న- చిరజీవనమ్— ఏకదర్శకః శబ్దయోగే ఆశిషి పాణిపదిశా చ్చతుర్థీ షష్ఠీ చ భవ

తః- ఉ- ఆయుష్యం చిరజీవితం వా కృష్ణాయ కృష్ణస్య వా భూయాత్- పరీక్ష్య- దేవదత్త స్యాయుష్య మస్తు- ౨॥ ౩॥ ౭౩ సూ. చతుర్థీ చాశి ష్యాయుష్య మద్ర భద్ర కుశల సుఖార్థ హితైః-

ఆయుష్మద్వర్ష- పు- జ్యోతిషే వివాహే కన్యావరయో ర్వ్యవాపత్తయో వర్షవిశేషః- కన్యానక్షత్రా మారభ్య వరనక్షత్ర పర్యన్తం గణయిత్వా తత్సంఖ్యాం సప్తభి ర్గుణయిత్వా అష్టావింశతిసంఖ్యయా విభజేత్- లబ్ధం త్యక్త్వా శేషం సంగృహ్ణీయాత్- ఏవం వరనక్షత్ర మారభ్య కన్యానక్షత్రపర్యన్తం గణయిత్వా తత్సంఖ్యాం సప్తభి ర్గుణయిత్వా అష్టావింశతిసంఖ్యయా హరేత్- తల్లబ్ధమపి పరిత్యజ్య శేషం గృహ్ణీయాత్- పురుషసంబన్ధి శేషం స్త్రీసంబన్ధి శేషా న్న్యూనం చేత్ దమ్పత్యో ర్మధ్యే ప్రథమం పుంసో మృతిః- అన్యథా స్త్రియా స్తథా- ఉభయో స్సామ్యే ఉభయో ర్యుగప న్మరణమ్-

ఆయూరేఖా- స్త్రీ- సాముద్రికే మనుష్యాణాం పాణితలే రేఖావిశేషః- కనిష్ఠామూలా దఙ్గుష్ఠతర్జన్యో రన్తరం ప్రతి గతా యా సా- తన్నిరూపణమా యుర్విద్యాయాం ద్రష్టవ్యమ్-

ఆయోక్- ధా- ఆఙ్-యోక్-ఉ- ఆయోక్తా-ఆయోక్ష్యతే-

ఆయోగ- (ఆఙ్- యుజిర్- ఘఞ్) పు- వ్యాపారః- గన్ధమాల్యోపహారః- బోధః-

ఆయోగవ- అక్లీ- సంకీర్ణజాతి విశేషః- శూద్రా ద్వైశ్యస్త్రియాం జాతః- తస్య వృత్తి స్తక్షణమ్-

ఆయోజ్- ధా- ఆఙ్- యోజ్ ఉ- ఆయోజ్యతే-

ఆయోజయ్- ధా- ఆఙ్- యోజయ్- ఉ- ఆయోజయతి-

ఆయోజిత- (ఆఙ్- యోజి- క్త) త్రి- వ్యాపారితః-

ఆయోత్- ధా- ఆఙ్- యోత్- ఉ- ఆయోత్స్యతే-

ఆయోద్- ధా- ఆఙ్- యోద్- ఉ- ఆయోద్ధా.

ఆయోధ్- ధా- ఆఙ్- యోధ్- ఉ- ఆయోధ్యతే-

ఆయోధన- (ఆఙ్- యుధ-ల్యుట్) న- యుద్ధమ్-వధః-

ఆయోధయ్- ధా- ఆఙ్- యోధయ్- ఉ- ఆయోధయతి-

ఆయోయుక్- ధా- ఆఙ్- యోయుక్- ఉ- ఆయోయుక్తః-

ఆయోయుజ్- ధా- ఆఙ్- యోయుజ్- ఉ- ఆయోయుజీతి-

ఆయోయుజ్య- ధా- ఆఙ్- యోయుజ్య- ఉ, ఆయోయుజ్యతే-

ఆయోయుద్- ధా- ఆఙ్- యోయుద్- ఉ- ఆయోయుత్సః.

ఆయోయుధ్- ధా- ఆఙ్- యోయుధ్- ఉ- ఆయోయుద్ధి-

ఆయోయుధ్య- ధా- ఆఙ్- యోయుధ్య- ఉ- ఆయోయుధ్యతే-

ఆయ్యా- వ్యాకరణే ఉణాది ప్రత్యయవిశేషః సచ స్రు దశు స్పృహి గృహిభ్యో వర్తతే ఇత్యనేన సూత్రేణ ఆయ్యాదేశో భవతి. ఉ- శ్రవాయ్యః- దక్షాయ్యః- స్పృహయాయ్యః- గృహయాయ్యః- ౩॥ ౯౫ సూ- శ్రుదక్షి స్పృహి గృహిభ్య ఆయ్యః- ౩॥౧॥ ఉణాది-

ఆర్- వ్యాకరణే ఋవర్ణస్య స్థానే వృద్ధిశబ్దేన విహిత ఆదేశః- యస్యాపి పాణిని స్తు ఆకారయాన్త్య వృద్ధి సంజ్ఞా విహితా, ౧॥౧॥౧ సూ- వృద్ధిరాదైచ్ ఇతి- తథాపి ఋకారస్థానే యదా భవతి తదా ఆకారో రేఫపర స్సన్నేవ భవతి- ౧॥౧॥౫౧ సూ- ఉరణ్ రపర ఇతి- యథా ఋషిశబ్దస్య స్వరవృద్ధౌ ఆర్షః ఇతి- తృణశబ్దస్యాదివృద్ధౌ తార్ణ ఇతి- అతో రేఫసహితో హ్యాకారో వృద్ధి రిత్యుచ్యతే- ధా- ఋ- అస్య లిటి తిపి చ ప్రత్యయే రూపమ్- ఉ- ఆరకః. . లిటి రూపమ్- ఉ- ఆర- ఆరతుః... ఆట్- అర్- ఉ- ఆరత్- ఆరిష్యత్... ఆట్-ఋచ్ ఉ- ఆర్చత్... ఆట్- ఋణు- ఉ- ఆర్ణ్- ఆర్ణోః... ఆర అన్యత్ర దార్థధాతుకే ని ష్ఠాయాం చ రూపమ్- ఉ- ఆర్యతే-

ఆర- (ఆఙ్- ఋ- అచ్) పు- అఙ్గారకః. శనైశ్చరః- ఆరకూటః. (వేదే) బలీవర్ద ప్రతోదనం లోహమ్- లా హాశలః- గృహార (ద్రాడక) మిత్యన్యే- మారవ్- — ఆరశబ్దే ఆద్యుదాత్తత్వం ద్వితీయం వా ఉదాత్త మ్- ౨పా॥౧ ౩ ఫిట్సూత్రమ్- శింటుమా రోదుప్స్వరబలీ వ దోపాష్ట్రిస. పుమాకవసాంచ— వ్యాకరణే తద్ధి త ప్రత్యయస్య ఆర ఇత్యస్య ఉణాది ప్రత్యయస్య ఆ రన్ ఇత్యస్య చ రూపమ్-

ఆరక్- వ్యాకరణే తద్ధిత ప్రత్యయవిశేషః- ఆరక్స్వరూపః- సచ గోధాశబ్దా త్తస్యాపత్య మిత్యర్థే ఉక్తత్వేన భవతి- ఉ- గౌధారః- ౬॥ ౩॥౧౨౯ సూ- ఆరగుదీచా మ్- అత్ర ఆకారోచ్చారణ సామర్థ్యా ద్యస్యేతో ఽపి భవతి- ఉ- జాదారః- పాణ్డరః-

ఆరక- వ్యాకరణే తద్ధిత ప్రత్యయస్య ఆరకచ్ ఇత్యస్య రూపమ్-

ఆరకచ్- వ్యాకరణే తద్ధిత ప్రత్యయవిశేషః- ఆరకస్వరూపః- సచ శృఙ్గ బృన్ద శబ్దాభ్యాం మత్వర్థే భవతి- ఉ. శృఙ్గారకః- బృన్దారకః- ౫॥౨॥౧౨౨ సూ- అ స్మాయామేధా స్రజో వినిరిత్యత్ర వా॥ శృఙ్గ బృన్దా భ్యా మారకచ్-

ఆరకూట- అర్ధర్చాదిః- అస్త్రీ- మిశ్రలోహవిశేషః- తత్పర్యాయాః- ఆర. కపిలోహ- పిత్తల- పీతలోహ- రిరీ- రీతి- రీరీ- సులోహ- సువర్ణక- (శస్త్రి ఇత్తడి)- తద్విశేషః- రాజరీతిః- బ్రహ్మరీతిశ్చ- తద్విస్తరో రీతి శబ్దే ద్రష్టవ్యః-

ఆరక్త- త్రి- ఈషద్రక్తమ్-

ఆరక్తమూలా- స్త్రీ- జపా.
ఆరక్ష్- ధా- ఆఙ్- రక్ష్. ఉ. ఆరక్షతి, ఆరక్ష్యతే-
ఆరక్ష- (ఆఙ్- రక్ష- ఘఞ్) పు- రక్షణమ్- గజకుమ్భాధః ప్రదేశః- గజకుమ్భసన్ధిః- పురరక్షకః-
ఆరక్షయ్- ధా- ఆఙ్- రక్షయ్- ఉ- ఆరక్షయతి-
ఆరగ్వధ- పృషోదరాదిః- (ఆరాత్- రోగ- హన- అప్) పు. తిక్తసన్తానన్తర్గతో మహావృక్షవిశేషః- కర్ణికార సజాతీయః- ఆరగ్వధాదిగణే ప్రథమః... తత్పర్యాయాః- అపాలప్త- ఆరగ్వధ- అవనూతక- ఆరగ్వధ- ఆరేవత- ఆరోగ్యశిమ్బ- ఆరగ్వధ- కర్ణికార- కర్ణిన్- కర్ణీవత్- కలిఖ్యాత- కుణ్డలిన్- కుష్ఠసూదన- కృతమాల- చతురఙ్గుల- దీర్ఘఫల- నృపద్రుమ- ప్రగ్రహ- మహాకర్ణికార- రాజవృక్ష- రేవత- వ్యాధిఘాత- వ్యాధిఘ్న- శమ్పాక- శమ్యాక- సమ్పాక- సువర్ణక- సువర్ణద్రుమ- స్వర్ణ- స్వర్ణశేఫాలికా- స్వర్ణాఙ్గ- స్వర్ణభూషణ- హేమపుష్పకా- కుష్ఠసూదన, రాజవృక్ష, వ్యాధిఘాతాద్యనేక శబ్దాశ్చ... ఆరగ్వధ పర్యాయా అన్తోదాత్తాః- ౧౫౪ ఫిట్సూ- పాటలా ఽపాలఙ్కామ్బసాగరార్థానామ్... తద్గుణాః- మృదుత్వమ్- మధురత్వమ్- శీతత్వమ్- హృద్రోగ రక్తపిత్తోదావర్త శూల జ్వర కణ్డూ కుష్ఠ మేహ కఫవాత వాన్తిహరత్వమ్- మృదువిరేచనత్వం చ- తత్ఫలస్య- వాతలత్వమ్- గ్రాహిత్వమ్- తిక్తత్వమ్- పిత్తకఫహరత్వమ్- తన్మజ్జాగుణాః, మధురత్వమ్- పాకే తిక్తత్వమ్- పిత్తవాత హరత్వమ్— ఆరగ్వధ శిఫాత ణ్డులవారిణా పిష్టా నస్య ప్రయోగాభ్యాం గణ్డమాలాం హరతి.
ఆరగ్వధాది- త్రి- వైద్యశాస్త్రే గణవిశేషః- తదన్తర్గతాః, ఆరగ్వధః- ఇన్ద్రయవమ్- పాటలీ- కాకతిక్తా- నిమ్బః- గుడూచీ- మూర్వా- ఏకష్ఠీలా- పాఠా- భూనిమ్బః- సైరేయకః- పటోలః- కరఞ్జద్వయమ్- సప్తపర్ణః- చిత్రకః- సుషవీ- మదనః- బాణా- ఘోణ్టా- ఇత్యేతే... తద్గుణాః- ఛర్దికుష్ఠ విషమజ్వర కఫకణ్డూ ప్రమేహ హరత్వమ్- దుష్టవ్రణ శోధనత్వం చ— పు. క్వాథవిశేషః- ఆరగ్వధః- పిప్పలీమూలమ్- ముస్తా- కటురోహిణీ- హరీతకీ- ఏభిః కృతః క్వాథః- వాతకఫజ్వరహరః, ఆమశూలహరః, రుచీ, దీపనః, పాచనశ్చ-
ఆరఘట్ట- పు- ఘటీయన్త్రమ్-
ఆరఙ్క్- ధా- ఆఙ్- రఙ్క్- ఉ. ఆరఙ్క్తే: ఆరఙ్క్యతే-
ఆరఙ్క్వృత్య- (ఆరఙ్క్వృతి- యఞ్) అక్లీ- ఆరఙ్క్వృతేర్గోత్రాపత్యమ్-
ఆరచ్- ధా- ఆఙ్- రచ్- ఉ. ఆరచ్యతే-

ఆరచయ్- ధా- ఆఙ్- రచయ్- ఉ- ఆరచయతి-
ఆరజ్- ధా- ఆఙ్- రజ్- ఉ- ఆరజతి- ఆరజ్యతే-
ఆరఞ్జ్- ధా. ఆఙ్- రఞ్జ్- ఉ. ఆరజ్యతే-
ఆరఞ్జయ్- ధా- ఆఙ్- రఞ్జయ్- ఉ. ఆరఞ్జయతి-
ఆరట్- ధా- ఆఙ్- రట్- ఉ. ఆరటతి.
ఆరట్ట- (తికాదిః)- పు- తన్నామా కశ్చిత్— దేశవిశేషః- శతద్రుః, విపాశా, ఐరావతీ, చన్ద్రభాగా, వితస్తా, ఇతి పఞ్చ నద్యస్సిన్ధుషష్ఠా యత్ర హిమవతో బహిః ప్రవహన్తి, పీలువనానిచ బహుళం సన్తి, తే ఆరట్టానామ దేశా ఇతి తల్లక్షణమ్- పురాకిలకాచన పతివ్రతా, తత్ర దస్యుభి రపహృతా, అధర్మతః పరిగృహీతా, తాన్ శశాప, ఏతద్దేశస్థాస్స్త్రియః కులటా భవిష్యన్తి, అత్రత్యానాం పుంసాం భాగినేయా దాయహరా భవిష్యన్తీతి చేతి భారతోక్తా గాథా-
ఆరట్టజ- పు. ఆరట్టదేశే జాతో ఽశ్వః-
ఆరట్టాయని- (ఆరట్ట- ఫిఞ్) పు. ఆరట్టస్యాపత్యమ్-
ఆరట్టి- గౌరాదిః- (ఆరట్ట- ఇఞ్) అక్లీ- ఆరట్టస్యాపత్యమ్-
ఆరట్టీ- (ఆరట్టి- ఙీష్) స్త్రీ- ఆరట్టస్యాపత్యం స్త్రీ.
ఆరట్య- తికాదిః- (ఆఙ్- రట- యత్) పు- తన్నామా కశ్చిత్-
ఆరట్యాయని- (ఆరట్య- ఫిఞ్) పు- ఆరట్యస్యాపత్యమ్-
ఆరట్యాయనిబాన్ధకి- (రాజదన్తాదిః) పు- ఆరట్యాయని ర్బాన్ధకిశ్చ-
ఆరణ్- ధా- ఆఙ్- రణ్- ఉ- ఆరణతి-
ఆరణి- పు- మాలహణ్డకః- జలస్యప్రతిపగమనమ్
ఆరణేయ- న- భారతే అరణ్యపర్వ ణ్యవాన్తరపర్వ ద్వావింశమ్-
ఆరణ్య- (అరణ్య- ణ) త్రి- అరణ్యేజాత ఇత్యాదిః- ఆరణ్యకాదన్యః-
ఆరణ్యక- (అరణ్య- వుఞ్) త్రి- అరణ్యేజాత ఇత్యాదిః- పన్థాః, అధ్యాయః, న్యాయః; విహారః, మనుష్యః, హస్తీ, గోమయశ్చ— వేదే అధ్యాయవిశేషః- సహి అరణ్యే పఠనీయః- యథా యజూంషి, అరుణ కేతుకమ్, స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణమ్, పితృమేధ ఇత్యాదిః-
ఆరత- (ఆఙ్- రము- క్త) త్రి. విరతః. ప్రశాన్తః-
ఆరతి- (ఆఙ్- రము- క్తిన్) స్త్రీ- విరతిః- ఔత్సుక్యమ్-
ఆరద్వ- తికాదిః- పు. తన్నామా కశ్చిత్-
ఆరద్వాయని- (ఆరద్వ- ఫిఞ్) పు. ఆరద్వస్యాపత్యమ్.
ఆరన్- వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః- ఆరన్స్వరూపః- సతు అగి మదీ మది- గడి శల్ దుభృఞ్ కజి మృజా కను దీఙ్ ఇత్యేతేభ్యః, తుష కాసృ సహ ఇత్యాదిభ్యశ్చ భవతి- తత్ర గడి ఇత్యస్య కడాదేశః-

నటి మృణా ఇత్యాభ్యాం చిద్భవతి- నము ఇత్యస్మా
త్ కిద్భవతి- తస్యాత ఊకారశ్చ- శ్యా ఊర్ణో
అనయో ర్న్యుమ్చ- శ్యా ఇత్యస్య హ్రాస్వశ్చ- దీశ ఇ
త్యస్మా త్ప్రత్యయస్య షుడాగమశ్చ- తుష ఇత్యస్య
గుణాభావశ్చ- ఉ- అఙ్గారః-షవారః- మన్దారః- క
హారః శృఙ్గారః- భృఙ్గారః- కుమారః- తుషారః-
కాసారః- సహారః- ఇత్యాది- ఉణా॥ 134సూ. అ
జ్య మది మన్ది భ్య ఆరన్- 135 గడేః కడచ-1
36 శృఙ్గారభృఙ్గారౌ- 137 కష్జ మృణాభ్యాంచి
త్- 138 కమేశ్రి దుచ్చోపధాయాశ- 139 తు
షారాదయశ్చ- 140 దీర్ఘోనుట్చ-

ఆరనాల- (అరనాల-అణ్) న- కాఞ్జికమ్- తదేవ ధా
న్యామ్లమ్.

ఆరనాళతైల- న- వైద్యశాస్త్రే తైలవిశేషః- తస్య
యోగో యథా- ఆరనాళ మాఢకపరిమితం, తైలం
ప్రస్థపరిమితం, మస్తు ప్రస్థచతుష్టయపరిమితంచ
సంయోజ్య, తత్ర కటురోహిణీ చన్దనమ్ దారుహరి
ద్రా ముస్తా మధుకమ్ రేణుకా కర్పూరః హరిద్రా
ఏతచ్చూర్ణాని ప్రత్యేకం కర్షమితాని నిక్షిపేత్- తత
స్తైలం పాచయేత్- తత్తైల మభ్యఙ్గాత్ చిరకాల
జ్వరహరమ్- గర్భిణీనాంతు విశేషతః-

ఆరప్. ధా. ఆఙ్- రప్- ఉ. ఆరప్యతే.

ఆరబ్. ధా. ఆఙ్. రబ్- ఉ. ఆరబ్ధా-

ఆరబ్ధ- (ఆఙ్- రభ- క్త-) త్రి- ఉపక్రాన్తమ్—ఆర
బ్ధకార్యం నామ పుణ్యభేదః పాపభేదశ్చ- తయో
ర్బ్రహ్మవిద్యయా నాశో భవతి కిం త్వనారబ్ధ
కార్యయోరేవే త్యనారబ్ధకార్యాధికరణే స్థితమ్-

ఆరభ్- ధా- ఆఙ్- రభ్- ఉ- ఆరభతే-

ఆరభట- పు- కారః- యోధః— సంగీతశాస్త్రే నాట్య
యవిశేషః- తస్య ప్రవిచారస్సాత్వతవత్- పృష్ఠతో
ఽతిభారవతః ఫలకస్య భ్రమణమ్- స్కన్ధే వక్షసివా
శస్త్రమ్- శస్త్రస్యోద్వేష్టనంచ విశేషః-

ఆరభటీ- స్త్రీ- సంగీతశాస్త్రే నాట్యే వృత్తివిశేషః-
తత్పర్యాయాః- ఆర్భటీ- ఆరభట్య ఆర్బట్యా- అత్యు
ద్ధతార్థసందర్భా వృత్తి రారభటీతి విద్యానాథో
క్తం లక్షణమ్- మాయేన్ద్రజాల యుద్ధ క్రోధాద్యుచే
ష్టోపలక్షితా వృత్తి రారభటీతి దశరూపకాద్యుక్తం ల
క్షణమ్- తస్యా శ్చత్వార్యఙ్గాని- సఙ్క్షిప్తిః, సమ్ఫే
టః, వస్తూత్థాపనమ్, అవపాతశ్చేతి- మృద్వస్తు దల
చర్మాది ద్రవ్యయోగేన వస్తూత్థాపనం సఙ్క్షిప్తిః-
పూర్వనాయకావస్థా నివృత్త్యా అవస్థాన్తరపరి
గ్రహ ఇతి కేచిత్- క్రుద్ధసంరబ్ధయో ర్ద్వయో స్స
మాహత స్సమ్ఫేటః- మాయాద్యుత్థాపితం వస్తు వ
స్తూత్థాపనమ్- నిష్క్రమణ ప్రవేశభయవిద్రవాయ

త్ర తత్రావపాతః- రౌద్ర బీభత్సయో రసయోస్తత్స
ద్భావత్వా త్తయో రారభటీ ప్రయోక్తవ్యా- ఉ- ఖడ్గ
ఘాత నికృత్త గాత్రపశుకానిష్క్రామ్యత రక్తచ్ఛటా, జ్వా
లై రుత్పటత స్త్రిముష్టి సభవ స్ఫారస్ఫులిఙ్గోత్కరైః
స్రావా నాస్సృక్శిరాస్థిఖణ్డవికట మ్లానోజ్జ్వల లాఙ్గ
లైః, రుష్యన్త్యశ్లీల మగ్నిగర్భ నస్సయః ప్రేతాఙ్గనా
యోధనే- అత్ర ఖడ్గాది శస్త్రోల్లాసాది సూచితో రౌ
ద్రః, గత్రమాంసాది సూచితో బీభత్సశ్చ పరస్పరం
ప్రధానోపసర్జనభావాపన్నౌ పరిపుష్యావికటవి
స్యేన ప్రతిపాద్యేతే— ప్రాధాన్యతః నాటిన్యపకృష్ట
సందర్భా పరస్పరారభటీ త్యుచ్యతే- అత ప్రాధయోర
పి రౌద్రబీభత్సయో రీదృశ్యసందర్భస్య దోషాస్పో
తుత్వాత్- ఉ- మాంస కీకస సంకీర్ణాః, ప్రసరద్రు
ధిరాపగాః। వసా కర్దమితా యుద్ధ, భూమ్యోఽస్థి
సుభటైః కృతాః-

ఆరభట్యా- (ఆరభట- ష్యఙ్) అవ్య- ఆరభటీ-

ఆరమ్- ధా- ఆఙ్- రమ్- ఉ- ఆరమతి- ఆరమ్యతే-

ఆరమయ్- ధా- ఆఙ్- రమయ్- ఉ- ఆరమయతి-

ఆరమ్బణ- న- ఆలమ్బనమ్-

ఆరమ్భ్- ధా- ఆఙ్- రమ్భ్- ఉ- ఆరమ్భతే- ఆరమ్భ్యతే

ఆరమ్భ- (ఆఙ్- రభ- ఘఞ్) పు- ఉపక్రమః- తత్పర్యా
యాః- అభ్యాదానం- ఆరమ్భః- ఉద్ఘాతః- ఉపక్రమః-
ప్రస్తావనా- ఆముఖ— త్వరా- ఉద్యమః- వధః- గ
ర్వః కర్మ- ఉత్పాదనమ్— నాట్యశాస్త్రే కార్యా
వస్థావిశేషః- ఇద మహాంసంపాదయామీ త్యన్యవ
సాయమాత్ర మారమ్భ ఇతి తల్లక్షణమ్- కాలాక్రమ
ణ్వలక్ష ణాభిలాష ప్రకర్ష ఇతి కేచిత్- ముఖ్యఫ లోద్యో
గమాత్రమి త్యన్యే- యథా రత్నావళ్యాం, ప్రార
మ్భేఽస్మి న్స్వామినో వృద్ధిహేతౌ, దైవే నేత్థం
దత్త హస్తావలమ్బే ఇత్యాదినా, సచివాయత్తసిద్ధే
ర్వత్సరాజస్య కార్యారమ్భో యౌగన్ధరాయణముఖ
న దర్శితః... ఆరమ్భబీజయో స్సంబన్ధో ముఖంనా
మ సన్ధిః-

ఆరమ్భణ- అగ్రప్రవచనాదిః- (ఆఙ్- రభ- ల్యుట్) న-
ఆరమ్భః-

ఆరమ్భణాధికరణ- న- ఉత్తరమీమాంసాయాం ద్వితీయే
ఽధ్యాయే ప్రథమపాదే షష్ఠమధికరణమ్- తత్పర్యా
యః- తదనన్యత్వాధికరణ- తత్ర సూత్రాణి- తదన
న్యత్వ మారమ్భణశబ్దాదిభ్యః- భావే చోపలబ్ధేః- స
త్త్వా చ్చావరస్య- అసద్వ్యపదేశా న్నేతిచేన్న ధ
ర్మాన్తరేణ వాక్యశేషా ద్యుక్తే శ్శబ్దాన్తరాచ్చ పట
వచ్చ- యథాచ ప్రాణాదిః— భోక్తాపత్త్యధికరణే
భేదా భేదా వుక్తౌ- తౌ కిం తాత్త్వికౌ, ఉత వ్యా
వహారికౌ ఇతి సంశయః- తాత్త్వికావేవ- సముద్రా

...తస్మాత్ ప్రాగుత్పత్తేః కారణే కార్యస్య సత్త్వం... తస్మాత్ప్రాగవస్థాయామపి కారణాత్మనా ఘటస్య సత్త్వాత్ ప్రాగభావరూపేణ ఘటస్యచ దృష్టత్వేన తయోర్విరోధాభావాదిత్యర్థః... సత్తాత్త్వైవ నేహ నానాస్తి కిఞ్చనేతి శ్రుతిపరో ధాత్. ఏకస్మి న్వస్తుని అనేకరూపతాదాత్మ్యా సమ్భవాత్. నహ్యేకస్మిన్ వస్తుని వైరూప్యం సమ్భవతి. న చాకాశాదివస్తుని వస్తుతః కార్యము. అద్వైతే వస్తుని కార్యకారణభేదాసమ్భవాత్. నను ప్రాగుత్పత్తేః దృష్టత్వే నాభ్యుపగమ్యతే. నహి దృష్టే అనుపపన్నం నామేతి న్యాయాత్, నను బ్రహ్మణోఽపి బ్రహ్మకారణవాదాశ్రయ్రస్త్వితి చేన్న. కార్యస్య కారణాద్వ్యతిరేకేణ కారణమాత్రస్య బ్రహ్మణో వస్తుత్వాత్. తథాచ శ్రుతి స్మృతిశ్రౌత వ్యాప్త్యైః కారణస్యైవ సత్యత్వం ప్రతిపాదయతి. యథాసౌమ్యైకేన మృత్పిణ్డేనేత్యాదినా. తస్మా ద్వ్యావహారికో భేదా భేదావితి రాద్ధాన్తః.. సూత్రార్థస్తు. తదనన్యత్వమ్. కార్యస్య జగతః కారణాద్బ్రహ్మణః పరమార్థతోఽనన్యత్వమ్. వ్యతిరేకేణాభావః. కుతః. ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యః. ఆరమ్భణశబ్దస్తావదేకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాయ దృష్టాన్తాపేక్షాయా ముచ్యతే. యథా సౌమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా ద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి. అస్యార్థః. ఏకేన మృత్పిణ్డేన పరమార్థతో మృదాత్మనా విజ్ఞాతేన సర్వం మృన్మయం ఘటశరావోదఞ్చనాదికం, నామధేయంచ, వాచారమ్భణం వాచాకేవల మస్తీత్యారభ్యతే. వికారనామధేయమాత్రం హ్యేత దనృతం, మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి. ఆదిశబ్దా దైతదాత్మ్య మిదం సర్వం, తత్సత్యం, స ఆత్మా, తత్త్వమసి, ఇదం సర్వం యదయమాత్మా, బ్రహ్మైవేదం సర్వం, నేహ నానాస్తి కిఞ్చన, ఇత్యాదీని గృహ్యన్తే. తేభ్యః... భావే చోపలబ్ధేః భావే కారణస్య భావ ఏవ కార్యస్యోపలబ్ధేశ్చ... సత్త్వాచ్చావరస్య. అవరస్యావరకాలికస్య ప్రాగుత్పత్తేః కారణాత్మనైవ కారణే సత్త్వాచ్చ... అసద్వ్యపదేశాన్నేతి చేన్న. అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీదితి, అసదేవేదమగ్ర ఆసీదితిచ అసద్వ్యపదేశాత్ ప్రాగుత్పత్తేః కార్యస్యాసత్త్వమితి చేన్న... ధర్మాన్తరేణ వాక్యశేషాత్. ధర్మాన్తరేణ వ్యాకృతనామరూపత్వాదన్యేన అవ్యాకృతనామరూపత్వేన ధర్మేణ అసద్వ్యపదేశః. న త్వత్యన్తాసత్త్వాభిప్రాయేణ. తదాత్మానం స్వయమకురుతేతి తత్సదాసీదితిచ వాక్యశేషాత్... యుక్తేశ్శబ్దాన్తరాచ్చ. యుక్తేః ప్రాగుత్పత్తేః కార్యాసత్త్వే దధిఘటరుచకాద్యర్థిభిః ప్రతినియతానాం క్షీరమృత్తికాసువర్ణాదీనా ము

పాదానం, ఘట ఉత్పద్యత ఇతి ఘటస్యోత్పత్తికర్తృత్వంచ నోపపద్యత ఇత్యాదేః. శబ్దాన్తరాచ్చ. అసద్వ్యపదేశినశ్శబ్దా దన్యస్య సద్వ్యపదేశినస్సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి శ్శబ్దాన్తరస్య సత్త్వాచ్చ... పటవచ్చ. యథా సంవేష్టితః పటో న వ్యక్తం గృహ్యతే. ప్రసారితస్తు గృహ్యతే. తద్వత్... యథాచ ప్రాణాదిః. యథాచ లోకే ప్రాణాపానాదిషు ప్రాణభేదేషు ప్రాణాయామేన నిరుద్ధేషు నాకుఞ్చనప్రసారణాదికం నిర్వర్త్యతే, పునః ప్రవృత్తేషు నిర్వర్త్యతే. నచ ప్రాణాదీనాం ప్రాణాదన్యత్వమ్. ఏవం కార్యస్య కారణాదనన్యత్వమితి. ఇతరత్పూర్వమతే—కిం బ్రహ్మకార్యం జగద్బ్రహ్మణోఽన్యదనన్యదితి సంశయః. అన్యదితి పూర్వః పక్షః. తథోపలబ్ధేః. నహి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వే కథంచిదప్యుపపద్యన్తే. కారకవ్యాపారవైయర్థ్యంచానన్యత్వే. అతో వస్తువిరోధాదనన్యత్వశ్రుతయో లక్షణయా నేయా ఇతి... రాద్ధాన్తస్తు. వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్, సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమ్, తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి, తత్తేజోఽసృజత, ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా, తత్త్వమసి శ్వేతకేతో, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి, తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్, తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియత ఇత్యాది శ్రుతిశతసిద్ధం, కార్యస్య జగతః కారణాద్బ్రహ్మణోఽనన్యత్వమ్. న చాత్ర వస్తువిరోధగన్ధః. కారణభూత మృదాది ద్రవ్యస్యైవ పృథుబుధ్నోదరాద్యవస్థాన్తరాపత్త్యా బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయ ఉపపద్యన్తే తత్ప్రతి కారకవ్యాపారార్థవత్త్వంచ. ఏవం కారణస్యైవ కార్యావస్థాయామపి ప్రత్యభిజ్ఞాయమానస్యావస్థాన్తరాపత్త్యైవ సర్వోపపత్తౌ వస్త్వన్తరకల్పనా న సమ్భవతి. తస్మాద్బ్రహ్మకార్యం జగద్బ్రహ్మణోఽనన్యదేవ... సూత్రార్థస్తు. తదనన్యత్వమ్, తస్మాద్బ్రహ్మణోఽనన్యత్వం కార్యస్య జగతః, ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యో వాక్యేభ్యస్తదుపపాదయద్భ్యోఽవగమ్యతే. వాచారమ్భణమితి శబ్ద ఆదిర్యేషాం పూర్వోక్తానాం వాక్యానాం తాన్యారమ్భణశబ్దాదీని తాని హ్యనన్యత్వ ముపపాదయన్తి... భావే చోపలబ్ధేః. ఘటాదికార్యభావేచ తదేవేదం మృద్ద్రవ్య మిత్యనువర్తిత మితి కారణస్యోపలబ్ధేశ్చ కారణాదనన్యత్వం కార్యస్య. యథా దేవదత్తస్య బాల్యయువత్వాద్యవస్థావిశిష్టస్యానన్యత్వమ్... సత్త్వాచ్చావరస్య. అవరస్య కార్యస్య కారణే సత్త్వాచ్చ కారణాదనన్యత్వం కార్యమ్. సర్వమిదం ఘటశరావాది కార్యం పూ

ర్వ్యాప్తో మృదేవాసీదితి కారణే కార్య ముపలభ్యతే। ఘటశరావాది సంస్థాన సంస్థితమేవ మృద్ద్రవ్యం పూర్వకాలే పిణ్డాకార ముపలబ్ధ మిత్యర్థః... అసద్వ్యపదేశా న్నేతిచేన్న। అసదేవేద మగ్ర ఆసీత్, ఇదం వా అగ్రే నైవ కిఞ్చ నాసీ దిత్యాదిషు కారణావస్థాయాం కార్య స్యాసత్త్వవ్యపదేశా త్కారణే కార్యం నవిద్యత ఇత్యుపపద్యత ఇతిచేత్, తన్న।। ధర్మాన్తరేణ। సదితివ్యపదేశ హేతుభూత నామరూపావస్థావిరోధి సూక్ష్మావస్థాఖ్య ధర్మాన్తరేణ యోగా దసదితి వ్యపదిశ్యతే। కథ మిద మవగమ్యతే।...వాక్యశేషా ద్యుక్తే శ్శబ్దాన్తరాచ్చ। త దసదేవ సన్మనో కురుత స్యామితి అసదితివ్యపదిష్టస్యైవ మనస్కార ప్రతిపాదనేన అసద్వ్యపదేశో ధర్మాన్తరయోగ నిమిత్త ఇత్యవగమయతి। యుక్తిశ్చ ధర్మాన్తరయోగ మే వాసద్వ్యపదేశహేతు మవగమయతి। ఘటోస్తి ఘటో నాస్తీతి సదసద్వ్యపదేశయోః ఘటత్వ కపాలత్వయోః పరస్పరవిరోధి ధర్మయోరేవ హేతుత్వే సిద్ధే తదతిరి క్తానుపలబ్ధ తుచ్ఛత్వస్య హేతుత్వకల్పనాఽనుపపత్తేః। శబ్దాన్తరంచ సమానప్రకరణస్థం సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి అసచ్ఛబ్దం ధర్మాన్తరయోగనిమిత్త మవగమయతి... పటవచ్చ। యథా తన్తవ ఏవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజః పట ఇతి నామరూపకార్యాన్తరం భజన్తే, తద్వ ద్బ్రహ్మాపీతి... యథాచ ప్రాణాదిః। యథాచ వాయు రేక ఏవ శరీరవృత్తివిశేషం భజమానః ప్రాణాపానాది నామరూపకార్యాన్తరాణి భజతే, తద్వ ద్బ్రహ్మాపీతి తదనన్యత్వం జగతస్సిద్ధమ్। ఇతి రామానుజమతే—జగత్సృష్ట్యాదికం కిం విష్ణువ్యతిరిక్త స్వతన్త్ర సాధనాపేక్షం నవేతి సందేహః। విప్రతిపన్నా సృష్టిః, కర్తృవ్యతిరిక్త స్వతన్త్రసాధనసాపేక్షా, సృష్టిత్వాత్, ఘటసృష్టివత్। ఘటసృష్టౌహి మృదాదీని స్వతన్త్రసాధనాని। తానివినా సృష్ట్యనుపపత్తేః। తద్వ దిదమపి స్వతన్త్రసాధనాపేక్షమ్। తస్మా న్న విష్ణోర్జగజ్జన్మాదికారణత్వేన సర్వగుణపూర్ణత్వసిద్ధిః। ఇతి పూర్వః పక్షః...యద్యపి ఘటాదిసృష్టి స్స్వతన్త్రబహుసాధనాపేక్షా దృష్టా, తథాపి నతద్దృష్టాన్తేన బ్రహ్మణో జగత్సృష్టి స్తథా కల్ప్యా। కిగ్స్విదాసీ దధిష్ఠాన మారమ్భణం కతమత్స్విత్కథాఽసీదితి అధిష్ఠానాద్యుక్తి రాక్షేపాత్। తస్యచ విపర్యయే పర్యవసానాత్। పరతన్త్రాన్యపేక్షేత స్వతన్త్రః కి మపేక్షతే। సాధనానాం సాధనత్వం యతః కిం తస్య సాధనై రిత్యాది యుక్తిసద్భావాచ్చ। పూర్వోక్తానుమానంతు శ్రుతివిరోధా దప్రమాణమేవేతి రాద్ధాన్తః... సూత్రార్థస్తు, ఆరమ్భణశబ్దాదిభ్యః। ఆరభ్యతే అనేనే త్యారమ్భణమ్। సాధనమ్। తచ్ఛబ్దాదిభ్యః కింస్వి దాసీ దధిష్ఠాన మారమ్భణ మిత్యాది శ్శబ్దః। తత్రహి న ప్రశ్నః। కింస్వి దాసీదితి। పరిహారాస్సుక్తేః। కిం త్వాక్షేప ఏవ। తస్య విపర్యయేపర్యవసానమితి భావః। ఆదిశబ్దా త్సాధనానాం సాధనత్వ మిత్యాదియుక్తిసద్భావః.. భావే చోపలభ్యేః। స్వతన్త్ర సాధనాన్తరసద్భావే వేదాదిప్రమాణై రుపలభ్యేత। అతో నాస్తీత్యర్థః... సత్త్వాచ్చాపరస్య అపరస్య తదధీనస్యైవ సాధనస్య సత్త్వాత్। కాలఆసీ త్పురుషఆసీ త్తద్యదాస్త తదధీన మాసీత్, అథ హ్యేకఏవ పరమఆసీ ద్యస్యైతదాసీ న్నహ్యేత దాసీత్ ఇతి కాషాయణశ్రుతేః... అసద్వ్యపదేశా న్నేతిచేన్న-నాసదాసీ న్నో సదాసీదితి సర్వస్యాసత్త్వవ్యపదేశాత్ సాధనాన్తరం స్వరూపత ఏవ నేతిచేన్న... ధర్మాన్తరేణ। సాధనానా మస్వాతన్త్ర్య పరతన్త్రత్వాధమత్వ వికృతత్వ రూపవినాశాది ధర్మాన్తరాపేక్షయా సత్త్వస్య వ్యపదిష్టత్వాత్... వాక్యశేషాత్। తమ ఆసీదితి వాక్యశేషాత్... యుక్తే శ్శబ్దాన్తరాచ్చ। సాధనానాం సాధనత్వం య దాత్మాధీన మిష్యతే। తదా సాధన సంపత్తి రైశ్వర్యద్యోతికా భవే దిత్యాదే స్సాధనాన్తరేణ సృష్టే ర్యుక్తత్వాచ్చ। అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యాది సాధనాన్తర సద్భావ ప్రతిపాదక శబ్దాన్తర సద్భావాచ్చ... పట వచ్చ। సాధనాన్తరేణ పటాది సృష్టిర్హి దృష్టా... యథాచ ప్రాణాదిః। యథాచ శరీరేన్ద్రియ ప్రాణాదిః, యః ప్రాణే తిష్ఠ న్నిత్యాదినా భగవదనుప్రవిష్టత్వా న్నస్వతన్త్రం సాధనమ్। ప్రకృతిం పురుషంచైవ ప్రవిశ్య పురుషోత్తమః। క్షోభయామాస భగవాన్ సృష్ట్యర్థం జగతో విభురితి కౌర్మే। ఇతి మధ్వమతే।

ఆరమ్భణీయా। (ఆరమ్భణ। ఛ। టాప్) స్త్రీ। ఇష్టివిశేషః। సచ దర్శపూర్ణమాస యాగారమ్భే కర్తవ్యః। తత్పర్యాయః। ఆరమ్భేష్టి। తదర్థకశబ్దశ్చ। ఆగ్నావైష్ణవ మేకాదశకపాలం నిర్వపే ద్దర్శపూర్ణమాసా వారప్స్యమాన ఇతి తద్విధిః—తద్విషయాణి పూర్వమీమాంసాయా మధికరణాని। యథా। నవమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదే ఏకాదశ మధికరణమ్। కి మియ మిష్టిః ప్రయోగభేదా దావర్తనీయా నవేతి సందేహః। ఆవర్తనీయా తదఙ్గత్వాత్। ప్రయాజాదివదితి పూర్వపక్షః... అధ్యవసాయరూప స్యారమ్భస్యైకత్వాత్ తచ్ఛేషత్వేన సకృదేవ కరణీయా। యథా ఆధానం సర్వక్రతుసాధారణత్వాత్సకృదేవ కర్తవ్యమ్, తద్వత్। ఇతివృత్తికారమతే... దర్శపూర్ణమాసయో రన్వాధానస్య ప్రథమపదార్థత్వేన ఆరమ్భరూపత్వా త్తత్ప్రయుక్తేయమి

ప్తిరన్వాధానాఙ్గమ్। తథా సతి యాగఫలేనైవ ఫలవత్త్వాత్। కర్తృసంస్కారపక్షేతు పృథక్ఫలం కల్ప్యేత। తస్మాత్ ప్రతిప్రయోగమన్వాధానవదావృత్తేస్తదఙ్గభూతేయమిష్టిరావర్తనీయేతి పూర్వపక్షః ... ఆరమ్భో నామ పురుషస్య ప్రథమప్రవృత్తిః। న త్వన్వాధానవదారమ్భః। తతో నాన్వాధానాఙ్గమ్। ఆరప్స్యమానో యజేతేతి పురుషసంయోగాత్తత్సంస్కారోఽయమ్। నచ ఫలకల్పనాప్రసఙ్గః కృతారమ్భస్య పురుషస్య ప్రయోగప్రగృహీతత్వేన పృథక్ఫలాకాఙ్క్షాయా అభావాత్। నన్వేవమపి తత్తత్ప్రయోగమారభ్యమాణస్య సంస్కారతయా ఽఽవృత్తిస్స్యాత్। మైవమ్। ప్రయోగమారప్స్యమాన ఇత్యశ్రుతత్వాత్। దర్శపూర్ణమాసావారప్స్యమాన ఇతి హి శ్రూయతే। తయోశ్చైకదైవారమ్భః। తస్మాన్నావృత్తిః — దశమాధ్యాయస్య ప్రథమపాదే ద్వితీయమధికరణం యథా। సేయమారమ్భణీయేష్టిః సోమాఙ్గభూతదీక్షణీయాదిషు దర్శపూర్ణమాసేష్టివికృతిషు కర్తవ్యా నవేతి సందేహః। చోదకప్రాప్తాయాస్తస్యా లోపకారణాభావాత్కర్తవ్యేతి పూర్వపక్షః ... కిమారమ్భణీయా క్రియమాణా సతీ సోమయాగమారప్స్యమానస్య సంస్కారస్స్యాత్, కింవా దీక్షణీయామారప్స్యమానస్య। నాద్యః। సోమయాగస్యావికృతిత్వాదేవేన సోమయాగమారప్స్యమానస్య చోదకేనారమ్భణీయాయా అప్రాప్తేః। న ద్వితీయః। అఙ్గానాం దీక్షణీయాదీనాం పృథగారమ్భాసంభవాత్। నహి దీక్షణీయాయాస్స్వతన్త్రం ప్రక్రమయన్తి కల్పసూత్రకారాః పృథగారమ్భ ఏహీత ఇతిచేన్నైవమ్। అప్యారమ్భస్య పురుషసంస్కారార్థత్వాత్ప్రత్యప్రయోగత్వాత్। అన్యథా తతః ప్రాగనుష్ఠితానామృత్విగ్వరణాదీనామసంస్కృతపురుషానుష్ఠానం ప్రసజ్యేత। తస్మాదారమ్భాఖ్యద్వారలోపాదారమ్భణీయా లుప్యత ఇతి రాద్ధాన్తః — తత్రైవ తృతీయమధికరణం యథా। అనుమత్యై పురోడాశమష్టాకపాలం నిర్వపేదిత్యాదినా రాజసూయే దర్శపూర్ణమాసవికృతయ ఇష్టయోఽభిహితాః। తాస్వారమ్భణీయాఽస్తి నవేతి సందేహః। దీక్షణీయాయామివ దనుమత్యాదీనామన్యాఙ్గత్వాభావాత్ సోమయాగవత్స్వాతన్త్ర్యాత్ప్రధానత్వేన తద్భావేనారమ్భణీయాఽస్తీతి పూర్వపక్షః... యద్యప్యఙ్గభూతా అనుమత్యాదయః, తథాప్యేకైకస్యా ఇష్టేః పృథగారమ్భో నాస్తి। అన్యథా దర్శపూర్ణమాసేష్టిప్రధానేష్వాగ్నేయాదిష్వారమ్భణీయాయాః ప్రత్యేకమనుష్ఠానం ప్రసజ్యేత। అథోచ్యేత। ప్రధానానామాగ్నేయాదీనాం సంభూయ దర్శపూర్ణమాసేష్టిత్వాత్తత్రైవారమ్భ ఇతి। అత్రాపి పిష్టపశుసోమదర్వీహోమరూపాణామనేకేషాం ప్రధానానాం సఙ్ఘస్య రాజసూయత్వాత్తత్సఙ్ఘస్యైవోపక్రమః కార్యః। నచాస్య సఙ్ఘస్య దర్శపూర్ణమాసవికృతిః। యేన తత్రారమ్భణీయా కల్ప్యేత। అస్తిచాత్రాపరస్సాధారణ ఆరమ్భో రాజసూయగః। అగ్నిష్టోమమగ్రే జ్యోతిష్టోమమావహతీతి జ్యోతిష్టోమాద్యన్తరసంస్థాభేదరూపస్యాగ్నిష్టోమస్యామ్నానాత్। తస్మాదనుమత్యాదిష్వారమ్భద్వారలోపాదారమ్భణీయా నాస్తీతి రాద్ధాన్తః — తత్రైవ చతుర్థాఽధికరణం యథా। యేయమారమ్భణీయా సాపీష్టిత్వాద్దర్శపూర్ణమాసవికృతిః। తతస్తస్యామపి దర్శపూర్ణమాసయోరివారప్స్యమానపురుషసంస్కారాయ సాఽనుష్ఠేయా నవేతి సంశయః। చోదకప్రాప్తత్వాదనుష్ఠేయా। నచ సోమయాగాఙ్గదీక్షణీయావదస్యా దర్శపూర్ణమాసాఙ్గత్వేనారమ్భద్వారకం లుప్యత ఇతి వాచ్యమ్। తదభావాత్। ఋత్విగ్వరణాదిభిస్సోమయాగమనుప్రవిష్టస్య పురుషస్యానుష్ఠానమధ్యే దీక్షణీయా ప్రవర్తతే। దర్శపూర్ణమాసారమ్భస్తు ఆరమ్భణీయాయామనుష్ఠితాయాం పశ్చాత్సంపద్యతే। తతో దర్శపూర్ణమాసోపక్రమాదన్య ఆరమ్భణీయోపక్రమ ఇతి ద్వారసంభవాత్। ఆరమ్భణీయామారప్స్యమానస్య సంస్కారార్థమన్యామారమ్భణీయాం, తామారప్స్యమానస్య సంస్కారార్థమన్యామారమ్భణీయాం కుర్యాదిత్యనవస్థా తు లోకసిద్ధబీజాఙ్కురాదివద్దృష్టత్వేన సమాధేయేతి పూర్వపక్షః... ఆరమ్భణీయాయామారమ్భణీయా న కర్తవ్యా। అనవస్థాపరిహారస్యాశక్యత్వాత్। తథాహి। ప్రకృతౌ సమిధో యజతీత్యాదివాక్యైః ప్రయాజాద్యఙ్గానాం స్వరూపమవగమ్యతే। ప్రకరణేన సాకాఙ్క్షత్వం బోధ్యతే। తత ఐన్ద్రాగ్నం చరుం నిర్వపేదిత్యాదివచనజాతమిత్యాదికానాం వికృతానాం నిర్వాపప్రభృత్యనుమితం చోదకవాక్యమేవం ప్రవర్తతే। ఇష్టిసంచరాః ప్రయాజాదీన్యఙ్గాన్యనుష్ఠేయానీతి। ఏవం చ సత్యారమ్భణీయాయామిదం వక్తవ్యమ్। కిమాగ్నావైష్ణవమిత్యాది వాక్యం సమిదాదివదఙ్గభూతామారమ్భణీయాం విదధాతి, కింవా యథా సౌర్యాదికమతిదేశమనుమాపయతి తథా దర్శపూర్ణమాసాఙ్గభూతాయామారమ్భణీయాయామన్యస్యా ఆరమ్భణీయాయా అతిదేశమనుమాపయతి, ఉతోభయం కరోతీతి। నాద్యః। అఙ్గవిధావుపక్షీణత్వేన అతిదేశానుమానే శక్త్యభావాత్। న ద్వితీయః। అవిహితత్వేనాతిదేశ్యస్యాభావాదతిదేశే శక్త్యభావాత్। న తృతీయః। వాక్యభేదాత్। నన్వనేనన్యాయేన సౌర్యాదివాక్యేష్వపి వాక్యభేదః ప్రసజ్యేత,

కస్యైవ వాక్యస్య యాగద్వయ-దేశయోః ప్రవృత్త్యా-మేవముక్త వాక్యద్వయ సద్భావాత్- ప్రయాజవాక్యం ఆరాధవిధాయకమ్- అనుమితంవాక్య మ జ్ఞాతివేశకమ్- తత్ప్రత్రాప్త తాన్యాగం వాక్యద్వయ మభవత్యేతి చేత్- బాధమ్- అతఏవ వారమ్భణీయాయాం ప్రయాజాద్యజ్గాన్యనుష్ఠీయన్తే- తన్న దారమ్భణీయాన్తరరూపమ ప్యజ్గమనుష్ఠీయతామితిచేత్- నైవమ్- దర్శపూర్ణమాసప్రకరణే ప్రయాజాద్యఙ్గవిధాయక సమిదాదివాక్యవ దారమ్భణీయాన్తరస్యా ప్యఙ్గవిధాయకః కస్యచిద్వాక్యస్యాభావాత్- నహి ప్రక్రతా పవిద్యమాన మఙ్గం వికృతా వతిదేశమర్హతి- తస్మాత్ త్వం ప్రతిపన్నస్యైవారమ్భణీయా విధాయకస్య వాక్యస్యాఙ్గస్వరూపవిధానాయ సమిదాదివాక్యస్యాపేక్షత్వం, మతిదేశాయ సౌర్యవాక్యస్యాపేక్షత్వం చేత్యాకారద్వయం వర్ణనీయమ్- తథాసత్యావృత్తిలక్షణో వాక్యభేదః కేన వార్యేత- తస్మాదారమ్భణీయాయా మారమ్భణీయాన్తరస్య సంస్కారా యారమ్భణీయాన్తరం నకర్తవ్యమ్-

ఆరమ్భయ్- ధా- అఙ్- రమ్భయ్- ఉ- ఆరమ్భయతే-

ఆరమ్భవాద- పు- తార్కికాఖ్యపణ్డితో వాదవిశేషః. సయథా- పార్థివాప్యతైజసవాయవీయాః పరమాణవో ద్వ్యణుకాది క్రమేణ బ్రహ్మాణ్డపర్యన్తం జగదారభన్తే- అసదేవ కార్యం కారణవ్యాపారా దుత్పద్యత ఇతి.

ఆరమ్భవిధి. పు- సంగీతశాస్త్రే వీణాయాం శుష్కవాద్యక్రియాసు ద్వితీయా క్రియా- క్రమేణ స్వరారోహావరోహా యుక్తా ప్రాదుర్భూతా స్వాన్తరహితా విస్తారభేదాః- తతః కరణభేదం ద్వి స్త్రిర్వాఽభ్యస్యేత్- ఏకవిస్తారే ప్రయుక్తేన బహుళేన కరణభేదేన ద్విస్త్రిర్వాఽభ్యస్యేత్- ఏవమపరాన్ కరణభేదాన్ ద్విరభ్యస్యేత్- అథ ధ్రువా- తస్యాస్త్రీణి ఖణ్డాని. తత్ర ప్రథమే ఖణ్డే ఆదౌ అష్టౌ గురవః-అథ ద్వాదశ లఘవః- తతః పఞ్చ గురవఇతి పఞ్చవింశతి రక్షరాణి. ద్వితీయే ఖణ్డే అష్టౌ లఘవః- తత ఏకో గురుః- తతశ్చత్వారో లఘవః తతో గురుః- తతశ్చత్వారో లఘవః- తత ఏకో గురుః- ఇత్యేకోనవింశతి రక్షరాణి. తృతీయే ఖణ్డే అష్టౌ లఘవః. తతోన్తే గురుః- తత్ర ప్రథమఖణ్డే ఏకవింశే గురౌ విశ్రాన్తిః- ద్వితీయఖణ్డే చతుర్దశే గురౌ- ప్రథమఖణ్డం ద్వాదశ కలమ్- ద్వితీయం షట్కలమ్- తృతీయం చతుష్కలమ్- ప్రథమఖణ్డే త్రయస్తాళాః. ఏతా శమ్యావ్యా తాళా ద్వే శమ్యే ద్వౌ తాళౌ ద్వే సంనిపాతా ఇతి ద్వాదశకలాః. ద్వితీయేఖణ్డే యథాఽక్షరకలాః తృతీయే చఞ్చత్పుటకలాః ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆరమ్భిణ్- స్త్రీ- ఆరమ్భణీయా నామేష్టిః-

ఆరప- ధా- అఙ్- అస్య గుణ హోతా వజావా రూపకమ్-

ఆరర్- ధా- అఙ్- రర్- ఉ- ఆరరా- ఆరరతుః-

ఆరరక్ష్- ధా- అఙ్- రరక్ష్- ఉ- ఆరరక్ష- ఆరరక్షత్-

ఆరరఞ్జ్- ధా- అఙ్- రరఞ్జ్- ఉ- ఆరరఞ్జ- ఆరరఞ్జత్-

ఆరరట్- ధా- అఙ్- రరట్- ఉ- ఆరరట-

ఆరరణ్- ధా- అఙ్- రరణ్- ఉ- ఆరరణ-

ఆరరమ్- ధా- అఙ్- రరమ్- ఉ- ఆరరమ-

ఆరరమ్భ్- ధా- అఙ్- రరమ్భ్- ఉ- ఆరరమ్భత్-

ఆరరస్- ధా- అఙ్- రరస్- ఉ- ఆరరస-

ఆరరాక్య- (అరరాక- యఞ్) స్త్రీ- అరరాకస్య గోత్రాపత్యమ్-

ఆరరాట్- ధా- అఙ్- రరాట్- ఉ- ఆరరాట-

ఆరరాణ్- ధా- అఙ్- రరాణ్- ఉ- ఆరరాణ-

ఆరరాక్- ధా- అఙ్- రరాక్- ఉ- ఆరరాక-

ఆరరామ్- ధా- అఙ్- రరామ్- ఉ- ఆరరామ-

ఆరరాస్- ధా- అఙ్- రరాస్- ఉ- ఆరరాస-

ఆరర్య్- ధా- అఙ్- అరర్య్- ఉ- ఆరర్యత్-

ఆరర్యమ్- ధా- అట్- అరర్యమ్- ఉ- ఆరర్యమత్-

ఆరర్యిమ్- ధా- అట్- అరర్యిమ్- ఉ- ఆరర్యిమత్-

ఆరర్యియిష్- ధా- అట్- అరర్యియిష్- ఉ- ఆరర్యియిషత్-

ఆరర్యియిష్. ధా. అట్. అరర్యియిష్. ఉ. ఆరర్యియిషత్.

ఆరవ్. ధా. అఙ్. రవ్. ఉ. ఆరవితా.

ఆరవ. (అఙ్-రు-అప్) పు- శబ్దః.

ఆరస్- ధా- అఙ్- రస్- ఉ- ఆరసతి.

ఆరస (కృశాశ్వాదిః) పు. తన్నామా కశ్చిత్.

ఆరసీయ- (ఆరస- ఛణ్) న- దేశవిశేషః-

ఆరస్య (అరస- ష్యఞ్) స్త్రీ- అరసస్య భావః-

ఆరంర- ధా- అఙ్- రంర- ఉ- ఆరంరతః-

ఆరంరణ్- ధా- అఙ్- రంరణ్- ఉ- ఆరంరణీతి-

ఆరంరణ్య- ధా- అఙ్- రంరణ్య. ఉ. ఆరంరణ్యతే-

ఆరంరన్- ధా. అఙ్- రంరన్ ఉ- ఆరంరన్తి-

ఆరంరమ్- ధా- అఙ్- రంరమ్- ఉ- ఆరంరమీతి-

ఆరంరమ్య ధా- అఙ్- రంరమ్య ఉ- ఆరంరమ్యతే-

ఆరా- (ఋ- అఙ్- టాప్) స్త్రీ- చర్మకారస్య చర్మభేదనసాధనం శస్త్రవిశేషః— వైద్యశాస్త్రే శస్త్రవిశేషః- సచ యూథికాముకుళాకారముఖః తత్ప్రకోపాదర్థాఙ్గుళవృత్తః తదూర్ధ్వం చతురస్రః- శోథస్య పక్వాపక్వసంశయే కర్ణపాళికాయాశ్చ బహుళాయా వేధనసాధనమ్— ధా- అఙ్- రా- ఉ- ఆరాతి-

ఆరాపక- (ఆరాక్షి- వుఞ్) న- దేశవిశేషః-

ఆరాక్షీ- (ధూమాదిః) స్త్రీ) తన్నామికా కాచిత్ స్త్రీ)-

ఆరాగ్రా- (ఆర- అగ్ర- టాప్) స్త్రీ)- సోమయాగే అవాన్తరదీక్షా విశేషః- సోమక్రయదినే సాయమేకస్తనం దుహ్యాత్- పరేద్యుః ప్రాతర్ద్వౌ స్తనౌ- సాయం త్రీన్ స్తనాన్- పరేద్యుశ్చతురః- ఏవం పయఃపాననియమయుక్తా అవాన్తరదీక్షా ఆరాగ్రేతి తల్లక్షణమ్- అస్యాః ఫలమేతల్లోకసమృద్ధిః ఏతద్విపరీతా పరో వరీయసీనామాన్యా అవాన్తరదీక్షా- తస్యాః ఫలం పరలోకసమృద్ధిః- ఏతద్విధి స్తైత్తిరీయసంహితాయాం ఉక్తా॥ ౬ప్రపా॥ ౫అనువాక- ఆరాగ్రామవాన్తరదీక్షాముపేయాద్యః కామయేతాస్మిన్ మే లోకేర్ధుకః స్యాదితి ఏకమగ్రేథద్వావథ త్రీనథచతుర ఏషావా ఆరాగ్రావాన్తరదీక్షాస్మిన్నేవాస్మై లోకేఽర్ధుకం భవతి-

ఆరాజ్ఞక- (ఆరాజ్ఞ- వుఞ్) న- దేశవిశేషః-

ఆరాజ్ఞీ- ధూమాదిః- స్త్రీ)- తన్నామికా కాచిత్ స్త్రీ)-

ఆరాట్- ధా- ఆఙ్- రాట్- ఉ- ఆరాటీత్- ఆరాట్యతే-

ఆరాణ్- ధా- ఆఙ్- రాణ్- ఉ- ఆరాణీత్-

ఆరాత్- (ఆఙ్- రా- అతి) అవ్య- దూరమ్- సమీపమ్... ఏతద్యోగే ప్రాతిపదికార్థే పఞ్చమీ భవతి- ఉ- ఆరాద్వనాత్- ౨అ॥ ౩పా॥ -౨సూ- అన్యారాదితరర్తే దిక్శబ్దాఞ్చూత్తరపదాజాహియుక్తే — ధా- ఆఙ్- రాత్- ఉ- ఆరాత్స్యతి-

ఆరాతి- (ఆఙ్- రా- తి) పు- శత్రుః-

ఆరాతీయ- (ఆరాత్- ఛ) త్రి- ఆరాజ్జాత ఇత్యాదిః-

ఆరాత్కర్తన- న- శీఘ్రకృత్యమ్-

ఆరాత్రిక- న- నీరాజనమ్— సంగీతశాస్త్రే అభినయభేదో విశేషః- స్కన్దే కించిదాస్లిష్య భ్రాన్తం శిర ఆరాత్రికమితి తల్లక్షణమ్- తస్య విస్మయే పరాభిప్రాయవేదనేచ వినియోగః-

ఆరాద్- ధా- ఆఙ్- రాద్- ఉ- ఆరాద్ధా-

ఆరాదుపకారక- త్రి- పూర్వమీమాంసాయామ్ అఙ్గవిశేషః- స్వాతన్త్ర్యేణ విధీయమానాన్యఙ్గాన్యారాదుపకారకాణీతి తల్లక్షణమ్- యథా- ప్రయాజానుయాజాదీని... ఆరాదుపకారకాదియద్యపూర్వోత్పత్త్యపూర్వోత్పత్త్యా నోపయుజ్యన్తే- తథాఽపి యాగస్య ఫలోపధాయకత్వం యేనరూపేణ భవతి, తద్రూపోత్పత్త్యాయుపయుజ్యన్తే- తచ్చ పరమాపూర్వమేవ-

ఆరాధ్- ధా- ఆఙ్- రాధ్- ఉ- ఆరాధ్యతి- ఆరాధ్నోతి- ఆరాధ్యతే-

ఆరాధన- (ఆఙ్- రాధ- ల్యుట్) న- పచనమ్- ప్రాప్తిః- సంతోషణమ్- సాధనమ్-

ఆరాధనా- (ఆఙ్- రాధి- యుచ్- టాప్) స్త్రీ)- సంతోషణమ్- పరిచర్యా-

ఆరాధయ్- ధా- ఆఙ్- రాధయ్- ఉ- ఆరాధయతి-

ఆరాధయ- బ్రాహ్మణాదిః- (ఆఙ్- రాధి- అచ్) పు- రాజవిశేషః- జనపదవిశేషః-

ఆరాధయ్యా- (ఆరాధయ- ష్యఞ్) స్త్రీ- ఆరాధయస్య భావః-

ఆరాధిత- (ఆఙ్- రాధి- క్త) త్రి- సంతోషితః- పు- పూరోర్వంశే కురుపుత్రస్య పరిక్షితో వంశే జయత్సేనస్య పుత్రః- తస్య పుత్రోఽయుతాయుః-

ఆరాప్- ధా- ఆఙ్- రాప్- ఉ- ఆరాప్యతే-

ఆరాపయ్- ధా- ఆఙ్- రాపయ్- ఉ- ఆరాపయతి-

ఆరామ- (ఆఙ్- రము- ఘఞ్) పు- కృత్రిమం వనమ్- తత్పర్యాయాః- ఉపవనమ్- అపవన- వన- వేల- నన్దన- (ఆన్ధ్రభాషాయామ్- తోట)... రాజ్ఞ ఆరామ ఉద్యానమ్- అన్తఃపురోపయుక్త సప్రమదవనమ్- గృహారామో నిష్కుటః- సఏవామాత్యస్య వేశ్యాయావా సంబన్ధే వృక్షవాటికే త్యుచ్యతే... స్వప్నే ఆరామకరణస్యఫలం సమ్యక్స్థితిః... ఆరామనిర్మాణస్య ఫలం స్వర్గః, కీర్తివృద్ధిః, ఆరోగ్యమ్, లక్ష్మీః, విజయశ్చ- తత్రాపి స్వర్గలోకాధికే స్వహస్రం శతం శతార్ధంవా వృక్షా రోపణీయాః- తేషు ముఖ్యావృక్షాః- అశోకః- నిమ్బః- పున్నాగః- వకులః- నాగకేసరః- శిరీషః- తిలకః- ఆమ్రః- పద్మమ్- మల్లికా- శతపత్రమ్- ద్రాక్షా- శమీ- చమ్పకః- పూగః- దాడిమః- లోధ్రః- కేతకీ- జాతిః- అశ్వత్థః- నారికేరః- కదలీ- పాటలా- జమ్బీరః- పనసః- ఇత్యాదయః... ఏవంవిధారామనిర్మాణాశక్తా అవశ్యకవృక్షరోపణా- ఏకోఽశ్వత్థః- ఏకో నిమ్బః- ఏకోన్యగ్రోధః- దశ తిన్త్రిణ్యః- త్రయః కపిత్థాః- త్రయో బిల్వాః- త్రిస ఆమలక్యః- నవ ఆమ్రాః- ఏతేషాం రోపణం నరకదుఃఖపాపనాశకమ్... తత్ర నిన్ద్యవృక్షాః- కణ్టకినః- అసనః- సరళః- నీలీ- గిరికర్ణికా- సర్షపాః- హరిద్రా- పలాశః- కోవిదారః- శాకోటః- శ్లేష్మాతకః- విభీతకః- ఇత్యాద్యాః- స్వయంజాతా అపి త్యాజ్యాః... గృహారామే నిషిద్ధాః- బదరీ- కదలీ- దాడిమీ- బీజపూరః- ఇత్యాద్యాః... ఆరామదానం మహాఫలమ్-

ఆరామక- పు- మృగవిశేషః- (ఆన్ధ్రభాషాయామ్ అలుగు ఇతికేచిదాహుః)

ఆరామఘోలికా- స్త్రీ)- పత్రశాకేషు ఘోలికావిశేషః- (ఆన్ధ్రభాషాయామ్ పుల్లబావిలి-)- తద్గుణాః- అమ్లత్వమ్- రూక్షత్వమ్- వాతహరత్వమ్- పిత్తశ్లేష్మకరత్వమ్-

ఆరామరాజమాష- పు- రాజమాషవిశేషః- తద్గుణాః- గురుత్వమ్- వాతకరత్వంచ-

ఆరామశారికా- స్త్రీ)- శారికావిశేషః- (ఆన్ధ్రభాషాయామ్- తోటమావెన) తన్మాంసగుణాః- శీతత్వం కఫ

పిత్తహారత్వంచ-

ఆరామశీతలా- స్త్రీ- శిక్షాపది విశేషః- గన్ధపత్త్రః- తత్పర్యాయః- నన్దా- శీతలా- సునస్ఫి- సా- రామా- మహానన్దా- గన్ధాఢ్యా- రామశీతలా- దేవగన్ధా- కు కుటమర్దక- (అస్య భాషాయాం గోడసాల) తస్య గుణాః- శీతలత్వమ్- పిత్తహరత్వమ్- దాహశోషఘ్నత్వమ్- విస్ఫోటవ్రణ నాశనత్వంచ-

ఆరారక్- ధా- అక్- రారక్- ఉ- ఆరారక్తి-

ఆరారష్- ధా- అక్- రారష్- ఉ- ఆరారక్షితి-

ఆరారష్యై- ధా- అక్- రారష్యై- ఉ- ఆరారక్ష్యతే-

ఆరారక్ష్ర- ధా- అక్- రారక్ష్ర- ఉ- ఆరారక్ష్రి-

ఆరారజ్- ధా- అక్- రారజ్- ఉ- ఆరారజతి-

ఆరారజ్యై- ధా- అక్- రారజ్యై- ఉ- ఆరారజ్యతే-

ఆరారఞ్జ- ధా- అక్- రారఞ్జ- ఉ- ఆరారఞ్జతి-

ఆరారట్- ధా- అక్- రారట్- ఉ- ఆరారటీతి-

ఆరారట్యై- ధా- అక్- రారట్యై- ఉ- ఆరారట్యతే-

ఆరారప్- ధా- అక్- రారప్- ఉ- ఆరారప్సి-

ఆరారబ్- ధా- అక్- రారబ్- ఉ- ఆరారబ్ధః-

ఆరారభ్- ధా- అక్- రారభ్- ఉ- ఆరారభీతి-

ఆరారభ్యై- ధా- అక్- రారభ్యై- ఉ- ఆరారభ్యతే-

ఆరారస్- ధా- అక్- రారస్- ఉ- ఆరారసీతి-

ఆరారస్యై- ధా- అక్- రారస్యై- ఉ- ఆరారస్యతే-

ఆరారా- ధా- అక్- రారా- ఉ- ఆరారాతి-

ఆరారాల్- ధా- అక్- రారాల్- ఉ- ఆరారాల్సి-

ఆరారాద్- ధా- అక్- రారాద్- ఉ- ఆరారాద్ధః-

ఆరారాధ్- ధా- అక్- రారాధ్- ఉ- ఆరారాధీతి-

ఆరారాధ్యై- ధా- అక్- రారాధ్యై- ఉ- ఆరారాధ్యతే-

ఆరారాయ్- ధా- అక్- రారాయ్- ఉ- ఆరారాయతే-

ఆరాల- తారకాదిః- న- మూత్రపురీషే-

ఆరాలిక- (అరాల- ఠక్) పు- సూదః- అన్నపాచకః-

ఆరాలిత- (ఆరాల- ఇతచ్) త్రి- సఞ్జాత మూత్ర పురీషః-

ఆరావ్- ధా- అక్- రావ్- ఉ- ఆరావ్యతే-

ఆరావ- అర్ధచాటదిః (ఆఙ్- రు- ఘఞ్) అస్త్రీ- శబ్దః-

ఆరావయ్- ధా- అక్- రావయ్- ఉ- ఆరావయతి-

ఆరాస్- ధా- అక్- రాస్- ఉ- ఆరాస్యతే-

ఆరాసయ్- ధా- అక్- రాసయ్- ఉ- ఆరాసయతి-

ఆరి- ధా- బ్రూ- ణిచ్- అస్య రూపాణి- 1 ఆరయ్- గుణహేతా వకారః- 2 ఆర్- అనిడార్ధధాతుకేనిష్ఠాయాంచ- 3 ఆరిర్- చఙి 4 ఆరిరయిష- సన్నన్తమ్— వ్యాకరణే తద్ధిత విశేషః- సచ పూర్వశబ్దాత్ సంపత్స్వకేఽర్థే భవతి- (4|3|...సూ) సద్యః పరుత్పరారిత్యాదినా నిపాతితః-

ఆరిత్రిక- (అరిత్ర- ఠక్) (అరిత్ర- ఇక) త్రి- అరిత్రే

జాత ఇత్యాదిః-

ఆరిత్రికా- (ఆరిత్రిక- టాప్) స్త్రీ- ...

ఆరిత్రికీ- (అరిత్రిక- ఙీప్) స్త్రీ- అరిత్రే జాతేత్యాదిః-

ఆరిదేయః- ...- అరిదేయ ...

ఆరిదేయా- (ఆరిదేయ- టాప్) స్త్రీ- అరిదేయ ... స్త్రీ.

ఆరిష్ట మిక. (అరిష్ట మ- ఠక్) (అరిష్ట మ- ఇక) త్రి. అరిష్టమే జాత ఇత్యాదిః

ఆరిష్ట మికా. (ఆరిష్ట మిక. టాప్) స్త్రీ. అరిష్టమే ... ఇత్యాదిః.

ఆరిష్టమికీ. (ఆరిష్టమిక. ఙీప్) స్త్రీ. అరిష్టమే ... ఇత్యాదిః.

ఆరిప్స. ధా. అక్. రిప్స- ఉ. ఆరిప్సతే. (ఆరబ్ధుమిచ్ఛతి ఇత్యర్థః.

ఆరిప్సు. (ఆఙ్. రిప్స. ఉ.) త్రి. ఆరబ్ధుమిచ్ఛుః.

ఆరిర్. ధా. అట్- అర్. ఉ- ఆరిరత్.

ఆరిరషయిష. ధా. అక్- రిరషయిష. ఉ. ఆరిరషయిషతి.

ఆరిరక్షిష. ధా. అక్. రిరక్షిష. ఉ- ఆరిరక్షిషతి-

ఆరిరక్ష- ధా- అక్- రిరక్ష- ఉ- ఆరిరక్షతి-

ఆరిరచయిష- ధా- అక్- రిరచయిష- ఉ- ఆరిరచయిషతి-

ఆరిరఞ్జయిష- ధా- అక్- రిరఞ్జయిష- ఉ- ఆరిరఞ్జయిషతి-

ఆరిరటిష- ధా- అక్- రిరటిష- ఉ- ఆరిరటిషతి-

ఆరిరణిష- ధా- అక్- రిరణిష- ఉ- ఆరిరణిషతి-

ఆరిరమయిష- ధా- అక్- రిరమయిష- ఉ- ఆరిరమయిషతి-

ఆరిరమ్భయిష- ధా- అక్- రిరమ్భయిష- ఉ- ఆరిరమ్భయిషతి-

ఆరిరయిష- ధా- ఆరిరయిష- అస్యరూపమ్- ఉ- ఆరిరయిషతి-

ఆరిరయిష- ధా- ఆరి- సన్- అస్యరూపమ్- 1 ఆరిరయిష-

ఆరిరసిష- ధా- అక్- రిరసిష- ఉ- ఆరిరసిషతి-

ఆరిరంస- ధా- అక్- రిరంస- ఉ- ఆరిరంసతి-

ఆరిరాటయిష- ధా- అక్- రిరాటయిష- ఉ- ఆరిరాటయిషతి-

ఆరిరాణయిష- ధా- అక్- రిరాణయిష- ఉ- ఆరిరాణయిషతి-

ఆరిరాత్స- ధా- అక్- రిరాత్స- ఉ- ఆరిరాత్సతి-

ఆరిరాధయిష- ధా. అక్- రిరాధయిష- ఉ- ఆరిరాధయిషతి.

ఆరిరాపయిష- ధా- అక్- రిరాపయిష- ఉ- ఆరిరాపయిషతి-

ఆరిరావయిష· ధా. ఆక్. రిరావయిష. ఉ. ఆరిరావయిషతి.

ఆరిరాస్. ధా· ఆక్· రిరాస్. ఉ. ఆరిరాసతి.

ఆరిరాసయిష. ధా. ఆక్. రిరాసయిష· ఉ. ఆరిరాసయిషతి.

ఆరివస్. (ఋ. క్వసు) త్రి. ప్రాప్తవాన్.

ఆరిష్టీయ. (అరిష్ట. ఛణ్) న. దేశవిశేషః.

ఆరిష్టీయ. (అరిష్ట. ఛణ్) న· దేశవిశేషః.

ఆరిష్ణీయ. (అరిష్ణ. ఛణ్) న. దేశవిశేషః.

ఆరీరజ్· ధా· ఆక్· రీరజ్· ఉ. ఆరీరజత్·

ఆరీరట్· ధా. ఆక్. రీరట్. ఉ. ఆరీరటత్.

ఆరీరణ్. ధా. ఆక్· రీరణ్. ఉ. ఆరీరణత్ ·

ఆరీరథ్. ధా. ఆక్. రీరథ్· ఉ. ఆరీరథత్·

ఆరీరప్. ధా. ఆక్. రీరప్. ఉ. ఆరీరపత్·

ఆరీరమ్. ధా. ఆక్·రీరమ్. ఉ. ఆరీరమత్.

ఆరీరవ్· ధా· ఆక్· రీరవ్· ఉ· ఆరీరవత్.

ఆరీరస్· ధా. ఆక్· రీరస్. ఉ. ఆరీరసత్.

ఆరీహణక· (అరీహణ· వుఞ్) న· దేశవిశేషః.

ఆరు· ధా· ఆక్· రు· ఉ· ఆరుతః— (ఆక్· ఋ· ఉ) పు· వృక్షవిశేషః· కర్కటః· వరాహః— వ్యాకరణే కృత్ప్రత్యయవిశేషః· పచ కృత్వా, వది ఇతి ధాతుభ్యాం తచ్ఛీల తద్ధర్మ తత్సాధుకా ర్యస్యతమే కర్తరి భవతి· ఉ· శరారుః· వన్దారుః· పా॥౩॥౨॥౧౭౩· సూ. శ్యావస్యోర్నారుః— ఉణాది ప్రత్యయవిశేషః· సచ బాహులకా న్మధిధాతోర్భవతి· ఉ· మన్దారుః·

ఆరుక్· ధా· ఆక్· రుక్· ఉ· ఆరుకత్·

ఆరుక· (ఋ· ఉకఞ్)· (వేదే) హింసకః— న. ఓషధివిశేషః· సచ హిమవతి ప్రసిద్ధః .. తత్పర్యాయాః· పీత· పీతసేన· పీతాహ్వ... ఆరుకం పత్ర పుష్ప ఫల మూలభేదేన చతుర్విధమ్... తస్య గుణాః· మధురత్వమ్· హిమత్వమ్· అర్శః ప్రమేహ గుల్మ రక్తదోష హారత్వమ్·

ఆరుగ్ణ· (ఆక్· రుజో· క్త) త్రి· ఈషద్భగ్నమ్·

ఆరుజ్· ధా· ఆక్· రుజ్· ఉ· ఆరుజతి·

ఆరుజత్ను· (ఆక్· రుజో· కత్నుచ్)· (వేదే) భఞ్జకః·

ఆరుణక· (అరుణ· వుఞ్) త్రి· అరుణే జాత ఇత్యాది·

ఆరుణకేతుక· (అరుణ· కేతు ఠక్) త్రి· చిత్యాగ్నివిశేషః· తత్ప్రతిపాదకః ప్రపాఠకః కాఠకే పఞ్చమః· సప్తత్రింశేఽరణ్యకే ప్రథమః· తత్రానువాకా ద్వాత్రింశత· తత్ర త్రయోదశభి రనువాకైః పఞ్చదశాగ్నిభిరే కవింశాన్తైః పఞ్చవింశాని త్రింశాన్తైశ్చ ప్రాయో బాహ్యోపస్థానమన్త్రా ఆమ్నాతాః· చతుర్దశే స్వాగ్నేస్త్యోపస్థానమ్· ద్వావింశేన ఇష్టకోపధానార్థా మహాం ప్రశంసా, ప్రయోగః, ఆరుణకేతుకాగ్న్యేర్జకకర్మాణి, ఆరుణకేతుకాగ్నే రధికఫలత్వం వోక్తాని· త్రయోవింశే సృష్ట్యుపన్యాసముఖేన తస్యాగ్నేః స్తదంగభూతానా మపాంచ ప్రశంసా కృతా· చతుర్వింశే అవిష్టకానాం జలవిశేషై రనుష్ఠానవిశేషాః· పఞ్చవింశే పుష్కరపర్ణా ద్యుపధానమ్· షడ్వింశే తత్ర ఫలవిశేషాః వ్రతవిశేషాశ్చ· ఏకత్రింశే వైశ్రవణయజ్ఞః· ద్వాత్రింశే ఆరుణకేతుకచయనార్థం వ్రతమ్, తద్రక్షార్థ్యయన నియమాశ్చ— ఆరుణకేతుక చయనప్రయోగ స్సావిత్రాదిచయన ప్రయోగవదేవ కార్యః· కింతు అబ్రూప్రాపి ఇష్టకాః. నతు మృదాగినా నిష్పాదనీయాః· కాశ్చ ఋవ్యా ఉపధేయాః· ఉత్తరవే ద్యావపనకాలే సావిత్రచయనవత్ రథచక్రం పరిలిఖ్య, తత్ర తూష్ణీం బాహుప్రమాణా ముత్తరవేదిం ఖాత్వాఽన్యత్ర మృదం నివపేత్· తాం ఖాతా ముత్తరవేదిం గుల్ఫదఘ్నం యథా భవతి తథా జలైః పూరయిత్వా తజ్జల మాపో వత్సవత్త్రే స్సంభార్య తతోఽప్యుపరి బాలదణ్డపత్రసహితైః కృష్ణైః వల్మీకై స్సంభార్య ఉపరి స్థాపితస్య మన్త్రక స్యోపరి కర్మాయుషః మగ్నేః ప్రణయనం కృత్వా తత స్త్యాగ్ని ముపసమాధాయ తస్యాగ్నేః పరిత ఇష్టకా ఉప దధ్యాత్· ఏతే రశ్మిరిత్యాది ర్మన్త్యతే· ధ్రువాఽసీతి ప్రతిపద్యతే· జలం హస్తేన గృహీత్వా అవిష్టకా ఉపదధ్యాత్· ఇతరత్ర చయనే సంపూర్ణే సతిపశ్చాదగ్నిః ప్రణీయతే· అత్రతు మన్త్రక స్యోపరివహన్తా ప్రణీతే సతి పశ్చా దిష్టకాభి రగ్ని శ్చీయతే— ఆరుణకేతుకాగ్న్యఙ్గకాని కర్మాణి· అగ్నిహోత్రం దర్శపూర్ణమాసౌ పశుబన్ధః చాతుర్మాస్యాః సర్వే సోమయాగాశ్చ— అన్యనామునిర్వచనం, అత్రైవ చతుర్వింశేఽనువాకే శ్రూయతే· తం హ ఏత మరుణాః కేతవః వాతరశనా ఋషయోఽచిన్వన్, తస్మా దారుణకేతుక ఇతి· యద్యపి వాతరశనై రేవ స్వయం చితః, తథా ప్యరుణానాం కేతూనాంచ ముఖ్యత్వా త్తన్నామ్నైవ వ్యవహారః— బాహుప్రమాణేన ఖాతస్య మధ్యే గుల్ఫదఘ్న ముదకం పూరయిత్వా వస్త్రై ర్దర్భైః కృష్ణైః పుష్కరైశ్చ చ్ఛాదయిత్వా పున్నయపాత్రేష్వసోఖ్యాత్వా అవిష్టకా ఉపదధ్యాత్· తత ఉపర్యపి పూర్వవత్ వస్త్రై ర్దర్భైః కృష్ణైః పుష్కరైశ్చ చ్ఛాదయిత్వా పునరప్యవిష్టకా ఉపదధ్యాత్· ఏవం పఞ్చసంస్థాభి రుత్తరవేద్యాం పూరితాసాం తత్ర పఞ్చ చితయ స్సంపద్యన్తే· తత్రోద్ధ్వాః కూర్మ్యం రజ్జుకం కృత్వా తస్యోపరి పురీషం ప్రసార్యోప ర్యగ్నిం ప్రతిష్ఠాయోపసమాధాయ తస్య శ్చితస్యోప రిష్టు తత్సన్నతైః రవిష్టకా ఉపదధ్యాత్· తత్ర ద్వితీయాయాం చితౌ లోకమ్పృణాయా ఉపధాన విశేషః—

యు ఆరుణకేతుక మగ్నిం చేతు మిచ్ఛేత్ స సంవత్స
రం వా ద్వాదశాహం వా వ్రత మనుతిష్ఠేత్- సవనత్రయే
ఉదకోపస్పర్శనమ్- చతుర్థకాలే పానభోజనే- య
థా- ప్రాత ర్భుక్తవత స్సాయం ద్వితీయః కాలః-
పరేద్యుః ప్రాత స్తృతీయః కాలః- సాయం చతుర్థః
కాలః- తత్ర ద్వితీయతృతీయకాలౌ ముక్త్వా చతు
ర్థకాలే పానభోజనే కుర్యాత్- తత్రాశక్తస్తు ప్ర
తిదినం భిక్షిత్వా తదన్నం భుఞ్జీత- ఉదుమ్బరవృక్షజ
న్యాభి స్సమిద్భి రగ్నిపరిచర్యాం కుర్యాత్- తస్మిన్ స
మిదాధానే మన్త్రాః పునర్మా మైత్వి త్యనువాకే ఉ
క్తాః- నదీతటాకాదిభ్యః పాత్రేణోద్ధృతాభి ర్వస్త్రే
ణ శోధితాభి రద్భిః పాదప్రక్షాళనాచమనాదికం కు
ర్యాత్- భిక్షాపాత్రా దన్యత్ర భక్ష్యాదివస్తుసంగ్రహం
న కుర్యాత్- ప్రతిదిన మగ్నయే, వాయవే, సూర్యా
య, బ్రహ్మణే, ప్రజాపతయే, చన్ద్రమసే, నక్షత్రే
భ్యః, ఋతుభ్యః, సంవత్సరాయ, వరుణాయ, అరుణా
య, ఇతి స్వాహాన్తై ర్హోమం కుర్యాత్. ప్రవ
ర్గ్యాధ్యయనాదౌ యే ధర్మాస్తా న్యాచరేత్- అ
త్ర కాణ్డఋషయోఽరుణాః- తేఽపి హోతవ్యాః
— అరుణకేతుకచయనే నియమవిశేషో యథా- ప
ర్జన్యే వర్షతి సతి న ధావేత్- జలే మూత్రపురీషే న
కుర్యాత్- న నిష్ఠీవేత్- న వివసన స్స్యాత్- పుష్క
రపర్ణాని హిరణ్యం వా నాధితిష్ఠేత్- కూర్మస్య మాం
సాదికం న ఖాదేత్ — అథ ఉపధానమ్- భద్రం కర్ణేభి
రితి స్వస్తి న ఇన్ద్ర ఇతి చ ద్వాభ్యాం శాన్తిం కృత్వా
తాభ్యా ముపదధ్యాత్- ఆపమాపామ్, వాయుస్త్వాః, మ
హానామ్నీః, అపాశ్న్యుష్ణిః, వజ్రందేవీః, ఇతి మహానా
మ్నీభి రుష్ణోదకమ్- శివా నశ్శన్తమా భవన్తు దివ్యా
ఆప ఓషధయ ఇతి సౌమ్య రహోఽధ్వర్యవే దద్యా
త్. స తాః ప్రతిగృహ్య శివానఇ త్యుపదధ్యా
త్- సుమృడీకేతి భూమిమతీమ్- ఏతాః పురస్తా-
న్మతిః ప్రత్యక్షమ్, సూర్యో మరీచిమ్, నదీవ ప్ర
భవాత్, ఏవం నానాసముత్థానాః, స తై స్సత్వైః,
అణుభిశ్చ, పటరో విక్లిదః, ఏకగంహ శరః, ఇత్యష్టౌ-
సూర్యమణ్డలమన్త్రై రన్తర్ధ్యేఽష్టౌ- శుక్రం తఇత్యా
ఖ్యాయికయా చ. సాకంజానా నామ్, కోపమర్త్యాః,
యస్తిత్యాజ, ఋతుర్ఋతునా, సారాగవస్త్రైః, అ
హోనాదయత, ఏతదేవ, శుక్లవాసాః, ఏకస్వరూపాణి,
అక్షుఃఖః, హ్లాదయతే, ఇతి ఋతుమణ్డలమన్త్రై రేకా
దశపురస్తాత్- అక్షిదుఃఖోత్థితస్యైవ, కనకాభాని,
ఏతావాదః, అనుతోఽజేతుమ్, అక్రుద్ధస్య, మర్భక్షమ్,
ఇతి ఋతుమణ్డలమన్త్రైః షట్- ఇహేహవస్స్వ ఇ
త్యాఖ్యాయికయా చ కాంచిత్- అతితామ్రాణి, దైవ
దేవః, దివ్యస్యైకా, త ద్విశ్వసుః, ఇతి ఋతుమ

ణ్ణలమన్త్రైః మదన్త్యః (ఉష్ణోదకరూపాః) చతస్రః
తాసాం ప్రవర్గ్యవ దాప్యన్తరేణ స్నానం కుర్యాత్-
అతర్ప్యాప్యాగతః, అన్యోన్యం తు, త్వక్షిరోహి, ఇ
తి త్రిభి స్తపస్సమన్త్రైస్తైస్త్రిశ ఉపదధ్యాత్- అసద్రప్స
ఇ త్యేవ ద్రప్సవతీమ్- ఆరోగః, భ్రాజః, పటరః, పత
ఙ్గః, స్వర్ణరః, జ్యోతిషీమాన్, విభాసః, ఇతి సప్త
భి ర్నామభిః- తయా దేవతయాఽఙ్గిరస్వ ద్ధ్రువాసీ
దే త్యనుషజ్య తైరుపదధ్యాత్- కశ్యపఇతి నా
మ్నా చ- యత్తే శిల్పమితి కశ్యపమన్త్రేణ చోపదధ్యా
త్- శ్వేదమభ్రమ్, ఆర్తనామాసః, ఇత్యుపరిష్టాత్-
శాలా అప్సు, అసవర్ణ ఇతి ద్వాభ్యాం ద్వేచ- సూ
ర్యమన్త్రైః, కిగ్ స్విదత్ర, ఇరావతి, కిం తద్విష్ణోః,
వాతాద్విష్ణోః, అగ్నయోవాయవ ఇతి పఞ్చ వైష్ణవీః,-
వృచ్ఛామి త్వా పరమ్, అమూమాహుః, అనాభోగాః, త
తో మధ్యమమ్, ఇతి చతస్రో మృత్యుమతీః,- పృచ్ఛా
మి త్వా పాపకృతః, కశ్యపాత్, తే శరీరాః, మృత్వా
పునః, ఇతి చతస్రో నిరయవతీ రుపదధ్యాత్- అగ్నిః,
జాతవేదాః, సహోజాః, అజిరాప్రభుః, వైశ్వాన
రః, నర్యాపాః, పఙ్క్తిరాధాః, విసర్పి, ఇత్యగ్నినా
భిః తయా దేవతయాఽఙ్గిరస్వద్ధ్రువాసీదే త్యను
షజ్య తై రష్టౌ, ప్రభ్రాజమానాః, వ్యవదాతాః, వా
సుకి వైద్యుతాః, రజతాః, పరుషాః, శ్యామాః, కపిలాః,
అతిలోహితాః, ఊర్ధ్వాః, అవపతన్తాః, వైద్యుతః,
ఇత్యేకాదశభి ర్వాయుగణనామభిః తయా దేవతయే
త్యాద్యనుషజ్య తైశ్చ- ప్రభ్రాజమానీః, వ్యవదా
త్య ఇత్యాదిభి రీకారాన్తై ర్వాయుస్త్రీగణనామభిశ్చ
తథా- స్వాన్, భ్రాట్, అఙ్ఘారిః, బమ్భారిః, హ
స్తః, సుహస్తః, కృశానుః, విశ్వావసుః, మూర్ధ
న్వాన్, సూర్యవర్చాః, కృతిః, ఇత్యేకాదశభి ర్గన్ధ
ర్వగణనామభి స్తథా- గౌరీ మిమాయేత్యేకామ్- వ
రాహవః స్వతవసః, విద్యున్మహసః, ధూపయః, శ్వా
పయః, గృహమేధాః, అశిమివిద్విషః, ఇతి వాతనామభి
స్తథా- సమానమేతదితి వృష్టిమతీమ్- యదక్షరమితి
లోకనామ్నీమ్- జమదగ్నిరి త్యాప్యాయితనామికామ్-
తచ్ఛంయోరితి శంయునామికామ్- సహస్రవృత్, జా
యాభావిః, శుక్రవామ్, వాసాత్యే, త్విషీహ్రీకా,
తిస్రః క్షతః, సవితారమ్, త్యగ్ం సుతృప్తమ్, ఇత్య
ష్టౌ సన్న్యాసీః- పవిత్రవన్తః, పవిత్రం తే, బ్రహ్మదే
వానామ్, అసతస్సత్, ఇతి చతస్రః పవిత్రవతీ రుత్తర
స్మిన్- ఆయాయ ఋషౌః, తత్సవితు ర్వరేణ్యమ్,
తత్సవితు ర్వృణీమహే, అపాహతేత, నాపుసామేవ,
మయాభూతాని, స్త్రియ స్సతీః, ఇతి సప్త శ్యావా
శ్వమన్త్రైః సప్త మధ్యే- అచ్యావమితిమ్, ఊర్ధ్వ
మూలమ్, వాసితమ్, అత్రయ్య, శతంయామిమ్, ఇతి

పశ్చా వైశ్వదేవీ ముత్తరతః- ఆత పుగ్నే, నచిన్యాత్వ ప
కయాహ, ఇతి అగ్నిరథమన్త్రైస్తిస్రః- ఆతనుష్వ,
ఇత స్సిక్తమ్, అసజ్జ్యాతా, అమున్ద్రిరిన్ద్రి, ఇతి
న్యాసీన్యాసమన్త్రైశ్చతస్రః- అమున్ద్రిరిన్ద్రహ
విర్యాహి తీర్త్వా హ్యాసమన్త్రేణ యజమాన ఉపద
ధ్యాత్- అణుభిశ్చ అగ్నిర్వ్రాష్టి, ఇతి ద్వే- సుబ్ర
హ్మణ్యమ్, ఇత్యేకాంచ- అరుణాశ్వాః, తామ్రాశ్వాః,
బృహస్పతిశ్చసవితాచ, వాత్రేవపద్యత్. ఇతి చతస్ర
శ్చతిస్రాన్యాసమన్త్రైః. బ్రహ్మణఇత్యేకాః, ఉ
పరణమ్, ఉదిరణమ్, ఆస్తరణమ్, ఉపస్తరణమిత్యే
తైః ఆసీత్యన్తైః చతస్రో బ్రహ్మసదనాః- అష్ట
యోనీ మష్టపుత్రామ్, అష్టపత్నీమిమాం మహీమ్ ఇ
తి- అష్టయోన్యష్టపుత్ర మష్టపతిక మన్తరిక్షమ్, అ
ష్టయోనీ మష్టపుత్రా మష్టపత్నీమిమాం దివమ్, ఇ
తి ప్రత్యేకమ్- అహంవేద నమేమృత్యు ర్నచామృత్య
రఘాహరత్ ఇత్యుత్తరార్ధవిశిష్టైస్త్రిభిర్మన్త్రైః,
సుత్రామాణమితి మన్త్రేణ, మహీమూషు ఇతి మన్త్రే
ణచ, అదితిర్ద్వ్యాః, అష్టౌపుత్రాసో, సప్తభిఃపుత్రైః,
ఇత్యదితిమన్త్రైశ్చ అష్టౌ- ఏకాః- మిత్రః, వరుణః,
ధాతా, అర్యమా, అంశః, భగః, ఇన్ద్రః, వివస్వా
న్, ఇత్యేతైః ప్రత్యేకం తయా దేవతయేత్యాదివిశి
ష్టై రష్టౌ ఏకాః- హిరణ్యగర్భఇత్యనేన హిరణ్మ
యపురుషమ్- హంసశ్శుచిషదితి పుష్కరపర్ణమ్- బ్ర
హ్మజజ్ఞానమితి రుక్మమ్- తదిత్పదమితి కూర్మమ్-
వసూనామ్, రుద్రాణామ్, ఆదిత్యానామ్, సతాగ్ స
త్యానామ్, అభిధూన్వతా మభిఘ్నతామ్, వాతవతా
మరుతామ్, ఋభూణామ్, విశ్వేషాం దేవానామ్, ఇ
త్యేతైః ప్రత్యేకమ్, ఆదిత్యానాగ్ స్థానే స్వతేజసా
భానీ త్యేతదన్తైః, సంవత్సరస్య సవితురాదిత్యస్య
స్థానే స్వతేజసా భానీ త్యనేనచ, ఓం భూర్భువస్సువః,
రశ్మయోవో మిథునమ్, మానోమిథునగ్ం రీఢ్వమ్, ఇ
త్యేతే నానుషక్తై రష్టౌపుత్తనత ఉపదధ్యాత్- అ
రాగస్య, భ్రాజస్య, పటరస్య, పతఙ్గస్య, స్వర్ణరస్య,
జ్యోతిషీమతస్య, విభాసస్య, కశ్యపస్య, ఇత్యేతైః ప్ర
త్యేకం స్థానే స్వతేజసా భాస, ఓం భూర్భువస్సువః,
ఆపోవో మిథునమ్, మానో మిథునగ్ం రీఢ్వ మిత్యే
తద్విశిష్టైరష్టా వుపరిష్టా దుపదధ్యాత్- ప్రభ్రాజ
మానానామ్, వ్యవదాతానామ్, వాసుకివైద్యుతానామ్,
రజతానామ్, పరుషాణామ్, శ్యామానామ్, కపిలానా
మ్, అతిలోహితానామ్, ఊర్ధ్వానామ్, అవపతన్తా
నామ్, వైద్యుతానామ్, ఏతైరుద్రాణామిత్యేత ద్విశి
ష్టైః- ప్రభ్రాజమానీనామ్, వ్యవదాతీనామ్, వాసుకి
వైద్యుతీనామ్, రజతానామ్, పరుషాణామ్, శ్యామానా
మ్, కపిలానామ్, అతిలోహితీనామ్, ఊర్ధ్వానామ్,

అవపతన్తీనామ్, వైద్యుతీనామ్, ఇత్యేతైః, రుద్రా
ణీనా మిత్యేతద్విశిష్టైశ్చ- స్థానే స్వతేజసా భాని,
ఓం భూర్భువస్సువః, రూపాణివో మిథునమ్, మానో
మిథునగ్ం రీఢ్వ మిత్యేతదనుషక్తై తదాదశభి ర
దాదశభిః, మధ్య ఉపదధ్యాత్- అగ్నేః పూర్వ్య, జా
తవేదస ఉప, సహోజసో దపస్య, అజరా ప్రభవఉప,
వైశ్వానరస్యాపర, నర్యాపసఉప, పఙ్క్తిరాధసఉద
క్, విసర్పిణ ఉప, ఇత్యేతదాద్యైః ప్రత్యేకం దిశ్య
స్య స్థానే స్వతేజసా భాని, ఓం భూర్భువస్సువః, ఆపో
వో మిథునమ్, మానో మిథునగ్ం రీఢ్వమ్, ఇత్యేతద్వి
శిష్టై రష్టౌ దిశ్యా ఉపదధ్యాత్- [illegible]
సర్వత్ర యజమానాత్మమన్త్రైః సమన్త్రకాః దిశాసు
పూర్వస్యాం దిశి విసర్పి, దక్షిణాపరస్యాం దిశ్య
సర్పి, ఉత్తరపూర్వస్యాందిశి విసర్పి, ఉత్తరాపర
స్యాందిశ్యవిసర్పీ, ఇత్యేతైః ప్రత్యేకం నరకః త
స్మిన్నః పరిపాహి ఇత్యేతద్విశిష్టై శ్చతస్రో నరక
పతీ ర్యథాలిఙ్గ ముపదధ్యాత్- అయం పురో
హాసవాః, ఇన్ద్రియాణి శతక్రతో ఇత్యేతాభ్యా మి
న్ద్రమన్త్రాభ్యాం చోపదధ్యాత్- ఇన్ద్రఘోషావో
వసుభిః పురస్తాత్, మనోజవసో వః పితృభి ర్దక్షి
ణతః, ప్రచేతావో రుద్రైః పశ్చాత్, విశ్వకర్మావ
ఆదిత్యై రుత్తరతః, త్వష్టావో రూపై రుపరిష్టాత్,
సంజ్ఞానం వః పశ్చాత్, ఇత్యేతై రుపదధాతి ఇత్యేత
ద్విశిష్టై ష్షడ్భి శ్వా ఉపదధ్యాత్- ఆదిత్యస్సర్వోఽగ్నిః
పృథివ్యామ్, వాయురన్తరిక్షే, సూర్యోదివి, చన్ద్ర
మ దిక్షు, నక్షత్రాణి స్వలోకే, ఇతి పఞ్చదిశ్యాః- ఏ
వాహ్యేవ, ఏవాహ్యగ్నే, ఏవాహి వాయో, ఏవాహీ
న్ద్ర, ఏవాహి పూషన్, ఏవాహిదేవాః, ఇతి షడ్ది
శ్యాః- అప మాపామిత్యాభి ర్మహానామ్నీభి ష్షట్-
భద్రం కర్ణేభిః, స్వస్తినఇతి శాన్తిమన్త్రాభ్యాంచ-
కేతవో అరుణాసశ్చ, ఋషయో వాతరశనాః, ప్ర
తిష్ఠాగ్ శతధాహి, సమాహితాసః, సహస్రధాయ
సమితి- శివానశ్శన్తమా భవన్తు దివ్యాఆపఓషధయఇ
తి, సుమృడీకా సరస్వతి, మాతే వ్యోమ సందృశి
ఇతిచ ఉపదధ్యాత్- ఇమానుకమ్, యజ్ఞంచ నః,
అదిత్యైరిన్ద్ర ఇతి త్రిభిరిన్ద్రమన్త్రైరిన్ద్ర ఉపదధ్యా
త్- ఆప్లవస్వ, మరీచయః, ఉత్తిష్ఠత, యువాసువా
సాః, అష్టాచక్రా, యోనైతామ్, విభ్రాజమానామ్,
పరాజేతి, యత్కుమారీ, అశ్మతాసః, సకతాఇవ, అ
పేతవీత, నృముణన్తు, శతశీలాః, శతనిన్నః, అదో
యుచ్, కామప్రియవణమ్, ఇతిసప్తదశభిః మేపణీభి
రుపదధ్యాత్- విశీర్ణాపు, సతానాస్వాహా, ఇత్యల
క్ష్మీమన్త్రాభ్యాం ద్వే- పర్జన్యాయ, ఇదంవచః, యో
గర్భమ్, ఇతిపర్జన్యమన్త్రైస్తిస్ర ఉపదధ్యాత్- భ

ర్నామేతు, యస్మిన్నుద్యన్తేతి, యస్మిన్నేతిః; ఇతరే తోమన్త్రైః। స— అత్ర ఆయుష్కామస్యాదిత్యోపస్థానం విహితమ్, తత్ర మన్త్రాః। యోఽసావతపన్నుదేతి, అసౌ యోఽస్తమేతి, అసౌ య ఆపూర్యతి, అసౌ యోఽపక్షీయతి, ఇత్యేతేషామన్తే ప్రత్యేకమ్, స సర్వేషాం భూతానాం ప్రాణానాదాయే త్యకాన్వదేతి, అస్తమేతి, ఆపూర్యతి, అపక్షీయతీతి క్రమేణాకాన్వః; ప్రత్యేకం మామే ప్రజయా మాప శూనాం మామక ప్రాణానాదాయేత్యకాన్వః, ఉదగాః, అస్తఙ్గాః, ఆపూరిష్ఠాః, అపక్షేష్ఠాః, ఇతి క్రమేణో చ్యతే చేత్ చత్వారో మన్త్రాః, అమూని నక్షత్రాణి, ఇమమాసా అర్ధమాసాశ్చ, ఇమ ఋతవః, ఇత్యకాన్వః, ప్రత్యేకం సర్వేషాం భూతానాం ప్రాణైరపప్రసర్ప న్తి చోత్సర్పన్తి చ మామే ప్రజయా మా పశూనాం మామ ప్రాణైరపసృపత చోత్సృపత చేత్యుచ్యతే చేత్ క్రమే ణ త్రయో మన్త్రాః। అయం సంవత్సరః, ఇదమహః, ఇయం రాత్రిరిత్యకాన్వ ప్రత్యేకం సర్వేషాం భూ తానాం ప్రాణైరపప్రసర్పతి చోత్సర్పతి చ మామే ప్రజయా మా పశూనాం మా మమ ప్రాణైరపప్రసృ ప మోత్సృప ఇత్యుచ్యతే చేత్ త్రయో మన్త్రాః। ఓం భూర్భువస్స్వః ఇతి, ఏతద్వో మిథునమ్, మానో మిథునం రీఢ్వమ్ ఇతి చ ద్వౌ మన్త్రౌ। సమ్భూయ ద్వాదశ మన్త్రాః— ఆరుణకేతుకస్యాన్తే ఐతత్ప్ర వణయజ్ఞాఙ్గత్వేన ప్రయుజ్యతే।

ఆరుణత్- ధా- ఆఙ్- రుణత్- ఉ- ఆరుణత్సి-

ఆరుణద్- ధా- ఆఙ్- రుణద్- ఉ- ఆరుణద్ధి-

ఆరుణధ్- ధా- ఆఙ్- రుణధ్- ఉ- ఆరుణద్ధి-

ఆరుణః- ధా- ఆఙ్- రుణః- ఉ- ఆరుణః-

ఆరుణి- (అరుణ-ఇఞ్) పు. అయోదాపరనామ్నా ధౌమ్యస్య శిష్యః। పాఞ్చాలదేశీయః। తస్య ఉద్దాలక ఇతి గురుణా దత్తం నామ। తదాఖ్యానం యథా- కశ్చిదృషి ర్ధౌమ్యోనామాఽయోదః। తస్య శిష్యాస్త్రయో బభూవుః। ఉపమన్యు రారుణి ర్వేదశ్చేతి। స ఏకం శిష్య మారుణిం పాఞ్చాల్యం ప్రేషయామాస। గచ్ఛ కేదారఖణ్డం బధానేతి। స ఉపాధ్యాయేన సందిష్ట ఆరుణిః పాఞ్చాల్యస్తత్ర గత్వా తత్కేదార ఖణ్డం బద్ధుం నాశకత్। స క్లిశ్యమానోఽపశ్యదుపాయమ్। భవ త్వేవం కరిష్యామీతి। స తత్ర సంవివేశ కేదారఖణ్డే- శయానేచ తథా తస్మిం స్తదుదకం తస్థౌ- తతః కదాచి దుపాధ్యాయ ఆయోదో ధౌమ్యః శిష్యా నపృచ్ఛత్। క్వ ఆరుణిః పాఞ్చాల్యో గతఇతి। తే తం ప్రత్యూచుః। భగవంస్త్వయైవ ప్రేషితో గచ్ఛ కేదారఖణ్డం బధానేతి- స ఏవ ముక్తస్తాన్ శిష్యాన్ ప్రత్యువాచ। తస్మాత్తత్ర స ర్వే గచ్ఛామో యత్ర సగతఇతి। స తత్రగత్వా త స్యాహ్వానాయ శబ్దం చకార। భో ఆరుణే పాఞ్చాల్య క్వాసి వత్సైహీతి। స తచ్ఛ్రుత్వాఽఽరుణి రుపాధ్యాయవాక్యం తస్మాత్కేదారఖణ్డాత్సహసోత్థాయ త ముపాధ్యాయ ముపతస్థే। ప్రోవాచ చైన మ్। అయ మస్మ్యత్ర కేదారఖణ్డే నిస్సరమాణ ముదక మవారణీయం సంరోద్ధుం సంవిష్టః। భగవచ్ఛబ్దం శ్రుత్వైవ సహసా విదార్య కేదారఖణ్డం భగవన్త ముపస్థితః। తదభివాదయే భగవన్తమ్। ఆజ్ఞాపయతు భగవాన్- కమర్థం కరవాణీతి। స ఏవ ముక్త ఉపాధ్యాయః ప్రత్యువాచ- యస్మాద్భవాన్ కేదారఖణ్డం విదార్యోత్థిత స్తస్మా దుద్దాలకఏవ నామ్నా భవాన్ భవిష్యతీత్యుపాధ్యాయే నానుగృహీతః। యస్మాచ్చ త్వయా మద్వచన మనుష్ఠితం తస్మాచ్ఛ్రేయోఽవాప్స్యసి- సర్వఏవ తే వేదాః ప్రతిభాస్యన్తి- సర్వాణిచ ధర్మశాస్త్రాణీతి- సఏవముక్త ఉపాధ్యాయే నేష్టం దిశం జగామ... అథ మారుణి ర్జనమేజయశాలికః— వైశమ్పాయనశిష్య ఋషివిశేషః— వినతాపుత్రవిశేషః— ఏకాదశస్య భవిష్యతో మనో ర్ధర్మసావర్ణే రన్తరే సప్తర్షిష్వేకః।

ఆరుణిన్- (ఆరుణి- ణిని- అణ్- లుక్) పు. ఆరుణినాప్రోక్తమధీతే వేదవాయ స్సః।

ఆరుత్- ధా- ఆఙ్- రుత్- ఉ- ఆరుత్సిష్ట-

ఆరుత- (ఆఙ్- రు- క్త) న. ధ్వనిః-

ఆరుద్ధ- (ఆఙ్- రుధ్- క్త) త్రి. ఆవృతమ్-

ఆరుధ్- ధా- ఆఙ్- రుధ్- ఉ- ఆరుధ్యతే-

ఆరురవ్- ధా- ఆఙ్- రురవ్- ఉ- ఆరురవ-

ఆరురావ్- ధా- ఆఙ్- రురావ్- ఉ- ఆరురావ-

ఆరురుక్ష్- ధా- ఆఙ్- రురుక్ష్- ఉ- ఆరురుక్షతి-

ఆరురుజ్- ధా- ఆఙ్- రురుజ్- ఉ- ఆరురుజతుః-

ఆరురుత్స్- ధా- ఆఙ్- రురుత్స్- ఉ- ఆరురుత్సతి-

ఆరురుధ్- ధా- ఆఙ్- రురుధ్- ఉ- ఆరురుధతుః-

ఆరురువ్- ధా- ఆఙ్- రురువ్- ఉ- ఆరురువతుః-

ఆరురుహ్- ధా- ఆఙ్- రురుహ్- ఉ- ఆరురుహతుః-

ఆరురూష్- ధా- ఆఙ్- రురూష్- ఉ- ఆరురూషతి-

ఆరురోజ్- ధా- ఆఙ్- రురోజ్- ఉ- ఆరురోజ-

ఆరురోజయిష్- ధా- ఆఙ్- రురోజయిష్- ఉ- ఆరురోజయిషతి-

ఆరురోధ్- ధా. ఆఙ్- రురోధ్. ఉ- ఆరురోధ-

ఆరురోధయిష్- ధా- ఆఙ్- రురోధయిష్. ఉ. ఆరురోధయిషతి-

ఆరురోపయిష్- ధా- అఙ్. రురోపయిష్- ఉ. ఆరురోపయిషతి-

ఆరురోహ్- ధా- ఆఙ్- రురోహ్- ఉ. ఆరురోహ-

ఆరురోహయిష. ధా. ఆఙ్. రురోహయిష. ఉ. ఆరురోహయిషతి.

ఆరుష్. ధా. ఆఙ్. రుష్. ఉ. ఆరుషితః.

ఆరుషీ. స్త్రీ. చ్యవనస్య భార్యా.

ఆరుహ్. ధా. ఆఙ్. రుహ్. ఉ. ఆరుహ్యతే.

ఆరూ. ధా. ఆఙ్. రూ. ఉ. ఆరూయతే — (ఋ. ఊ) త్రి. పిఙ్గళః.

ఆరూఢ. (ఆఙ్. రుహ. క్త) త్రి. కృతారోహణః. ఆరోహణం కృతవాన్. ఆరోహణకర్తా — జ్యోతిషే, పద విశేషః. లగ్నాధిపతి ర్యత్ర రాశౌ తిష్ఠతి, స లగ్నాద్యావతిథ స్తస్మా త్తావతిథో రాశి రారూఢమితి తల్లక్షణమ్. ఏవం భావాన్తరపదానామ ప్యారూఢత్వం జ్ఞేయమ్. ప్రాయికస్తు వ్యవహారో లగ్నారూఢస్య. ఆరూఢా దేకాదశే శుక్రబుధగురుచన్ద్రా స్సన్తిచే ద్రాజయోగః. తథా. ఆరూఢా త్కేన్ద్రేషు సత్స్వపి శేషు తథా. ఆరూఢా దేకాదశే శుక్రచన్ద్రౌ, ఆరూఢే లగ్నాధిపతి శ్శుభగ్రహాధిపతిశ్చ, దశమాధిపతి దశమేచ స్థితాశ్చే త్తథా. నవమాధిపతినా దశమాధిపతి నావా యుక్తో గురు రారూఢలగ్నస్థ శ్శుభగ్రహదృష్టశ్చే త్తథా. ఆరూఢా ద్దశమే చతుర్థేరాజ్యాధిపతౌ, ఆరూఢా దేకాదశం శుక్రేణ దృశ్యతే, పఞ్చమ నవమలగ్నాధిపతయః పఞ్చమేచేన్మహా రాజయోగః. ఆరూఢాధిపతిర్గురు ర్భవతి, ఆరూఢాదేకాదశే బుధః. లయో రన్యతర శ్చన్ద్రయుక్త శ్శుక్రదృష్టశ్చే త్తథా. ఆరూఢాధిపతి స్స్వోచ్చే స్వక్షేత్రేవా బలాన్వితస్స న్నారూఢే లగ్నేవాతిష్ఠతి, శుభగ్రహాః కేన్ద్రేషు స్వక్షేత్రేషు స్థితాశ్చే త్తథా. ఆరూఢాధిపతి ర్లగ్నాధిపతిశ్చ ఆరూఢే, ఆరూఢాత్కేన్ద్రే గురు ర్భృగో ర్వా, ధనాధిపతిరపి కేన్ద్రేచే త్తథా. విస్తరస్తు పదశబ్దే ద్రష్టవ్యః... అథ జైమినిసూత్రోక్తఫలాని యథా. ఆరూఢా దేకాదశే గ్రహాధిష్ఠితే గ్రహదృష్టేవా జాతః శ్రీమాన్ భవతి. సతుగ్రహ శ్శుభశ్చే న్న్యాయ్యలాభేన భవతి. పాపశ్చేత్ అన్యాయ్యలాభేన భవతి. సచ రాశి స్తత్స్థగ్రహస్య స్వోచ్చం స్వక్షేత్రంవా భవతిచేత్ విశేషేణ తథా. నీచంచేద్వ్యయాధిక్యం భవతి. సచ గ్రహో రవిరాహు శుక్రాన్యతమశ్చే ద్రాజవశా చ్ఛ్రీర్భవతి. పితృమాతృకళత్రభావానా మారూఢాని పరికల్పయేత్. తేషు జాతకారూఢాపేక్షయా కేన్ద్ర త్రికోణాన్యతమేషు తైస్సహతస్య మైత్రీ భవతి. షష్ఠాష్టమవ్యయాన్యతమేషు తైస్సహ వైరం భవతి. ఆరూఢలగ్నస్య తత్సప్తమస్యచ శుభగ్రహదృష్టిశ్చే దర్థప్రాప్తిః. తత్రచన్ద్రదృష్టిశ్చే ద్విశేషేణ భవతి. బుధదృష్టిశ్చేత్ జ్ఞాతిభ్యోవివాహాద్వా భవతి. గురుశ్చే త్కర్మమూలాం. శుక్రశ్చే ని

ర్వాచేత్ భ్రాతృ సకాశాత్. ఆరూఢా త్సప్తమే రాహుకేత్వో రన్యతరశ్చే దుదరరోగః. చన్ద్రగురుశుక్రాన్యతమశ్చే త్సంపత్. అత్ర సర్వత్ర గ్రహదృష్టి ర్జైమినిసూత్రోక్తరీత్యా జ్ఞేయా. సాచ దృష్టిశబ్దే ద్రష్టవ్యా.

ఆరూఢా. స్త్రీ. భూధాత్రీ.

ఆరూఢి. (ఆఙ్. రుహ. క్తిన్) స్త్రీ. ఔన్నత్యమ్. ఆరోహణమ్.

ఆరేక. (ఆఙ్. రిచ. ఘఞ్) పు. శూన్యతా.

ఆరేచ్. ధా. ఆఙ్. రేచ్. ఉ. ఆరేచ్యతే.

ఆరేచయ్. ధా. ఆఙ్. రేచయ్. ఉ. ఆరేచయతి.

ఆరేచిత. (ఆఙ్. రేచి. క్త) త్రి. రిక్తీకృతః. ఏకైకశో వివర్తితః — న. ఏకస్యా భ్రువో లలితాక్షేపః.

ఆరేచిన్. (ఆఙ్. రిచ. ణిని త్రి.) రిక్తీకరోతి యస్సః.

ఆరేట్. ధా. ఆఙ్. రేట్. ఉ. ఆరేటతుః.

ఆరేణ్. ధా. ఆఙ్. రేణ్. ఉ. ఆరేణతుః.

ఆరేభ్. ధా. ఆఙ్. రేభ్. ఉ. ఆరేభే.

ఆరేమ్. ధా. ఆఙ్. రేమ్. ఉ. ఆరేమతుః.

ఆరేవత. (ఆఙ్. రేవృ. అత) పు. ఆరగ్వధః.

ఆరైవత. న. పారేవతమ్.

ఆరో. ధా. ఆఙ్. రో. ఉ. ఆరోధా.

ఆరోత్. ధా. ఆఙ్. రోత్. ఉ. ఆరోత్స్యతి.

ఆరోక. (ఆఙ్. రుచ. ఘఞ్) పు. యజ్ఞేషు పశుధారణార్థం యూపాతిరిక్తః స్తమ్భవిశేషః.

ఆరోగ్య. (అరోగ. ష్యఞ్.) న. రోగాభావః... తత్పర్యాయః. అనామయ — జ్యోతిషే. జాతకప్రకరణే ఆరోగ్యం లగ్నభావేన చిన్తనీయమ్.

ఆరోగ్యశాలా. స్త్రీ. రోగచికిత్సార్థం నిర్మితా శాలా. తద్విధిర్యథా. నానావిధౌషధ్యుత్పత్తి నదీ నద పర్వతానాం నాతిదూరే ప్రాగుదగ్భాగవిస్తీర్ణే ప్రదేశే పూర్వోత్తరద్వారాం గన్ధపుష్పపహారయుక్తాం సమాం వాతరహితాం ఏకదేశమాత్రే వాతప్రచారయుక్తాం సర్వోపకరణసహితాం సద్వైద్యాధిష్ఠితాం శాలాం కుర్వీత. తత్ర నిత్యాబలిక్రియా కర్తవ్యా. తత్ర మధ్యే వేదత్రయాత్మకం బ్రహ్మస్తమ్భం నామ స్తమ్భం, మూలే చతురశ్రం, మధ్యేషడశ్రం, అగ్రే వృత్తమ్, బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం స్థాపయేత్. తదగ్రే షోడశస్వరకేసరం మహాపద్మం నిర్మిమీత. తన్మధ్యే పరమాత్మానం ప్రకల్పయేత్. తస్యోత్తరభాగే పద్మవర్ణాం చతుర్ముఖం బ్రహ్మాణం దక్షాదీన్ సూత్రకారాంశ్చస్థాపయేత్. దక్షిణభాగే లక్ష్మీసహితం నారాయణం తథా. త్రినేత్రం, సర్పభూషణం, వామదక్షిణహస్తాభ్యా మమృతపాత్రే ధారయన్తమ్, ఆజాను పిఙ్గళవర్ణామ్, అనాభి లోహితవర్ణామ్, ఆగ

తం నీలవర్ణామ్, ఆశీర్వాదం శ్వేతమ్, అరుణ హస్తపాద తలం, గరుడం స్థాపయేత్. పశ్చిమ భాగే సర్వాభరణభూషితా వేశ్యాంహాసనస్థా ఉభయాంసోపవీతయుక్తా పుస్తకాభయహస్తా సువర్ణపద్మమాలినీ జటామకుటధరా దాడిమపుష్పవర్ణా వశ్యాదేవా స్థాపయేత్. తతో దక్షిణభాగే ఆత్రేయమ్. వామేతు వరదహస్తం శుక్లవస్త్రమమృతపూర్ణకలశహస్తం ధన్వన్తరిం స్థాపయేత్. పశ్చాద్విశల్యకరణీం పురో మృతసంజీవనీంచ స్థాపయేత్. ద్వారదేశే గణపతిం దుర్గాం సూర్యచన్ద్రౌచ స్థాపయేత్. ప్రతిదిన మేతాన్ సర్వోపచారై ర్యథావిధి పూజయేత్. ఇయ మారోగ్యశాలా. అస్యాః పూర్వదక్షిణభాగే ఔషధాదీనాం పచనగృహం, సర్వోపకరణసహితం, బహుగవాక్షసహితం కల్పయేత్.

ఆరోగ్యస్నాన. న. రోగిణో రోగశాన్తౌ పశ్చాత్కర్తవ్యం స్నానమ్. తచ్చ కృష్ణపక్షే, ఆదిత్య భౌమ గురువర్జితవాసరే, రిక్తాతిథౌ, చరనక్షత్రే, చరలగ్నే చ, పాపగ్రహేషు కేన్ద్రత్రికోణాన్యతమస్థేషు, చన్ద్రబలేపినైవ, కార్యమ్. చన్ద్రశుక్రవాసరయోః, స్థిరనక్షత్రేషు, పునర్వస్వాశ్లేషా రేవతీమఘాస్వాతీనక్షత్రేషు, గ్రహణేచ, సర్వథా నకార్యమ్.

ఆరోగ్యా. స్త్రీ. అష్టోత్తరశతాన్తర్గతదేవీవిశేషః. తస్యాః స్థానం వైద్యనాథక్షేత్రమ్.

ఆరోజ్. ధా. ఆఙ్. రోజ్. ఉ. ఆరోజ్యతే.

ఆరోజయ్. ధా. ఆఙ్. రోజయ్. ఉ. ఆరోజయతి.

ఆరోఢృ. (ఆఙ్. రుహ. తృచ్) త్రి. ఆరోహణకర్తా.

ఆరోట్. ధా. ఆఙ్. రోట్. ఉ. ఆరోట్స్యతి.

ఆరోద్. ధా. ఆఙ్. రోద్. ఉ. ఆరోద్ధా.

ఆరోధయ్. ధా. ఆఙ్. రోధయ్. ఉ. ఆరోధయతి.

ఆరోప్. ధా. ఆఙ్. రోప్. ఉ. ఆరోప్యతే.

ఆరోప. (ఆఙ్. రోపి. ఘఞ్) పు. ఆరోపణమ్— అయథార్థజ్ఞానమ్. యథా శుక్తౌ రజతత్వారోపః. తస్యనిమిత్తం దోషః. ఆరోపేసతి నిమిత్తానుసరణం, నతు నిమిత్తమస్తీత్యారోపః ఇతిన్యాయః. అన్యథాఖ్యాత్యనభ్యుపగన్తౄణాం ప్రాభాకరాదీనాంమతేతు పురోవర్తిజ్ఞానం, తదగృహీతాసంసర్గకవిశేషణజ్ఞానంచారోప ఇత్యుచ్యతే— ఆహార్యజ్ఞానమ్. వ్యాప్యారోపపురస్సరో వ్యాపకారోపస్తర్క ఇత్యాపత్తిరితి చోచ్యతే. యథా యద్యత్రవహ్నిర్నస్యాత్తర్హి ధూమోఽపి నస్యాదితి— అలఙ్కారశాస్త్రే లక్షణాస్థలవిశేషే అభేదజ్ఞానమ్. అభేదజ్ఞానంచ ద్వివిధమ్. ఆరోపోఽధ్యవసానంచేతి. యస్మిన్నభేదజ్ఞానం సవిషయ ఇత్యుచ్యతే. యస్యాభేదజ్ఞానం సవిషయీత్యుచ్యతే. సచారోప్యణ ఆరోపిత ఇతి చోచ్యతే. యథా ముఖే చన్ద్రాభేదజ్ఞానే ముఖం విషయః. చన్ద్రో విషయీ. విషయవిషయిణోః ప్రత్యేకం నిర్దిష్టయో రభేదప్రతిపత్తి రారోపః. విషయస్య పృథగనిర్దేశే విషయ్యభేదప్రతిపత్తి రధ్యవసానమ్. అధ్యవసాయ ఇతి చోచ్యతే. తత్రారోపసహితా లక్షణా సారోపేతి, అధ్యవసానసహితా లక్షణా సాధ్యవసానేతి చోచ్యతే. యథా ముఖం చన్ద్రః, అస్మిన్ మాణవక ఇత్యాదౌ సారోపా. చన్ద్రోఽయమ్, అగ్నిరయమ్, అనాకాశే చన్ద్ర ఇత్యాదౌ సాధ్యవసానా. ఆరోపస్థలే ముఖం చన్ద్ర ఇత్యాదౌ చన్ద్రశబ్దస్య చన్ద్రసదృశే లక్షణా. తస్యాభేదేన సంబన్ధేన ముఖేఽన్వయః. లక్షణాయాః ఫలం తాద్రూప్యసంవేదనమ్. తచ్చ విషయే ముఖాదౌ విషయితావచ్ఛేదకస్య చన్ద్రత్వాదేః సంప్రత్యయః. తస్యాపేక్షా తు తత్త్వజ్ఞానమ్. వైయఞ్జనికబోధస్య బాధబుద్ధ్యప్రతిబధ్యత్వాత్తథా భేదజ్ఞానే సత్యపి తాద్రూప్యప్రత్యయో జాయత ఇత్యాలఙ్కారికాః.

ఆరోపణ. (ఆఙ్. రోపి. ల్యుట్) న. ఆరోపః.

ఆరోపయ్. ధా. ఆఙ్. రోపయ్. ఉ. ఆరోపయతి.

ఆరోపిత. (ఆఙ్. రోపి. క్త) త్రి. కృతారోపణః. ఆరోపస్యవిషయః.

ఆరోహ్. ధా. ఆఙ్. రోహ్. ఉ. ఆరోహతి. ఆరోహ్యతే.

ఆరోహ. (ఆఙ్. రుహ. ఘఞ్) పు. ఆరోహణమ్. దైర్ఘ్యమ్. ఉచ్ఛ్రాయః. నితమ్బః. ఉత్తమస్త్రీనితమ్బః. ద్రోణీ. శిఖా— (ఆఙ్. రుహ. అచ్) పు. ఆరోహణకర్తా. యథా. అశ్వారోహః, హస్త్యారోహః, ఇత్యాది... గజారోహః.

ఆరోహణ. అనుప్రవచనాదిః. గణరత్నే తూత్థాపనాదిః. (ఆఙ్. రుహ. ల్యుట్) న. ఆరోహః. సోపానమ్. ప్రరోహః— స్వప్నే వృషభస్య, గజస్య, అశ్వస్య, పర్వతస్య, సింహస్య, రథస్య చారోహణం రాజ్యఫలకమ్. ఏకాకినోరథ గోవృషభాన్యతమారోహణం తత్రస్థస్యైవ ప్రబోధేసతి శీఘ్రం ధనఫలకమ్. క్షీరిణః ఫలినో వావృక్షస్య ఏకాకినాఽఽరోహణం తథా. నావారోహణేన సముద్రతరణమపి తథా— ఆరోహణశబ్దోత్తరపదకమపి గణరత్నే ఉత్థాపనాది.

ఆరోహణీయ. (ఆరోహణ. ఛ) త్రి. ఆరోహణం ప్రయోజనం యస్య తత్.

ఆరోహిణీ. స్త్రీ. జ్యోతిషే జాతకశాస్త్రే దశావిశేషః. పరమనీచాన్తభాగా దారభ్య యావ త్పరమోచ్చభాగాది స్తత్రాన్తరే య ద్రాశిషట్కం తత్రావస్థితే న గ్రహేణ భుజ్యమానా దశా అన్తర్దశా వా సా ఆరోహిణీతి తల్లక్షణమ్. సాచ శ్రేష్ఠఫలప్రదా భవతి. నైవ యత్రతత్ర రాశౌ స్థితేన స్వచరాశ్యాపగతే

క దత్తా ఉదితానామన్యే కపి- స్తా మధ్యస్థాః- అరో హీత మధ్యస్థలాపే స్వరపూర్వా భ... అరోహణాత్ విపరీతా అవరోహాత్ దత్తా-

ఆరోహిన్- (ఆజ్. రుహ. ణిని) త్రి- ఆరోహణశీలః— పు- సంగీతశాస్త్రే పదార్థవిశేషః. సరిగమపధని త్యా రోహణవిశిష్టా గానక్రియా ఆరోహీవర్ణ ఇత్యుచ్యతే- తద్యథా స్వరసందర్భవిశేషరూపా అలఙ్కారా ద్వావి౦శ- ౧ విస్తీర్ణః, ౨ నిష్కర్షః, ౩ బిన్దుః, ౪ అభ్యుచ్చయః, ౫ హసితః, ౬ ప్రేఙ్ఖితః, ౭ ఆక్షిప్తః, ౮ సన్ధిప్రచ్ఛాదనః, ౯ ఉద్ఘట్టితః, ౧౦ ఉద్వాహితః, ౧౧ త్రివర్ణః, ౧౨ వేణిశ్చేతి- తత్ర మూర్ఛనాదేస్వరాత్ క్రమేణ స్థిత్వా స్థిత్వా దీర్ఘై స్వరైరారోహణం విస్తీర్ణః- హ్రస్వస్వరైర్ద్వా ద్వా రుచ్చైర్నిరన్తరైర్బిన్దుః. ... అత్ర త్రిస్త్రి రుక్త్వా శ్చతుశ్చతురుక్త్వా గాత్రవర్ణస్థ కేచిదా హుః- తావద్వా భేదా నిష్కర్షస్యైవ త్యపరే. ప్లుతం హ్రస్వం ప్లుతం హ్రస్వం ప్లుతం హ్రస్వం ప్లుతం ... రవర్ణస్యారోహితి చేత్ బిన్దుః. ఏకాన్తర స్వరారో హా ఉత్యుచ్చయః. ఏకోత్తరవృద్ధ్యా స్వరాణామా రోహాంచేద్ధసితః. స్వరద్వయసముచ్చార్య పూర్వ పూర్వయుతస్య పర స్యారోహణం ప్రేఙ్ఖితః. ఏకాన్త రస్వరయుగం తాదృశ పూర్వపూర్వయుతం క్రమాదా రోహతిచే దాక్షిప్తః. ఆద్యాకలా త్రిస్వరా పూర్వ పూర్వాన్తిమస్వరాద్యే త్రిస్వరే అన్యే కలేచేత్ స న్ధిప్రచ్ఛాదనః. త్రిస్వరాత్మ నోకలయో రాద్య స్త్రిరావృత్తశ్చే దుద్ఘట్టితః- తత్ర మధ్యమ స్త్రిరావృత్త శ్చే దుద్వాహితః. అన్త్యస్త్రిరావృత్తశ్చేత్త్రివర్ణః. తిసృణాం ప్రత్యేకం త్రిరావృత్త్యా వేణిః.

ఆర్క్- ధా- ఆట్. అర్క్- ఉ- అర్కృత-

ఆర్కయ్- ధా- ఆట్- అర్కయ్- ఉ- అర్కయత-

ఆర్కలూష- (అర్కలూష- అణ్) అక్లీ- అర్కలూష స్యాపత్యమ్.

ఆర్కలూషాయణ- [అర్కలూష-ఫక్] పు. అర్కలూష స్యయువాపత్యమ్-

ఆర్కలూషాయణి-(అర్కలూష-ఫిఞ్) పు- దేశవిశేషః-

ఆర్కాయణ- [అర్క- ఫఞ్] అక్లీ- అర్కస్య గోత్రా పత్యమ్-

ఆర్కాయణి- [అర్క-ఫిఞ్] పు- దేశవిశేషః-

ఆర్కి- [అర్క. ఇఞ్] పు- అర్కస్యాపత్యమ్- యమః- శనిః. సుగ్రీవః. కర్ణః.

ఆర్క్ష- (ఋక్ష- అణ్) త్రి. ఋక్షస్యేదమిత్యాది.

ఆర్క్షయ్- ధా- ఆట్. ఋక్షయ్. ఉ. ఆర్క్షయిష్యత్-

ఆర్క్షాయ్- ధా- ఆట్. ఋక్షాయ్- ఉ- ఆర్క్షాయిత-

ఆర్క్షి. (ఋక్ష. ఇఞ్) అక్లీ- ఋక్షస్యాపత్యమ్— ధా- ఆట్. ఋక్షి- ఉ- ఆర్క్షితాత్-

ఆర్గోద- (ఋగోద. అణ్) పు- ఋగోదః పర్వతోఽభి మాయేషాంతే.

ఆర్గ్య- (ఋగు- యఞ్) అక్లీ. ఋగస్యాగోత్రాపత్యమ్

ఆర్గ్యాయణీ. (ఋగు. యఞ్. ష్ఫ. జీ) స్త్రీ. ఋగ స్యగోత్రాపత్యంస్త్రీ.

ఆర్గయణ. గణరత్నకారమతే గిరినద్యాది. (ఋగ యన. అణ్) త్రి. ఋగయనస్య వేదితా అధ్యేతా వ్యాఖ్యానకిత్రభవోవా.

ఆర్గయన- (ఋగయన- అణ్) త్రి. ఋగయనస్య అ ధ్యేతా వేదితా వ్యాఖ్యానః తత్రభవోవా.

ఆర్గ్వథ. పు. ఆరగ్వధః.

ఆర్ఘ్య- న. మధువిశేషః. తీక్ష్ణతుణ్డ పీతవర్ణమక్షిదసంజ్ఞ భమక్షికావిశేషకృతః.

ఆర్చ్- ధా. ఆట్. అర్చ్- ఉ. ఆర్చత్.

ఆర్చ- (అర్చా- అణ్) త్రి- అర్చాయస్యాస్తి సః-

ఆర్చనాన- పు- ఋషివిశేషః- ఆత్రేయవంశ్యతత్తద్దర్శన యదవిష్ఠిర ముద్గల వామరథ్య సుపక్షిల బైజవాప గోత్ర ప్రవరాన్తర్గతః-

ఆర్చభాగిన్- (ఋచభాగ- ఇని- అణ్- లుక్) త్రి- ఋ చభాగేన ప్రోక్త మధీతే వేదవా యస్సః.

ఆర్చయ్- ధా- ఆట్- అర్చయ్. ఉ. అర్చయత్-

ఆర్చాభిన్- (ఋచాభ. ఇని- అణ్- లుక్) త్రి. ఋచా భేనప్రోక్త మధీతే వేదవాయస్సః.

ఆర్చాభిమౌద్గల- కార్తకౌజపాదిః. పు- ఆర్చాభినోమౌ ద్గలాశ్చ.

ఆర్చాయన- (ఋచ్- ఫక్) అక్లీ- ఋచోగోత్రాపత్యమ్

ఆర్చిక్- ధా- ఆట్. అర్చిక్. ఉ. ఆర్చికత్.

ఆర్చిక- (ఋచ్- ఠఞ్) త్రి- ఋచాం వ్యాఖ్యానః- ఋ చిభవః- సంగీతశాస్త్రే పూటతానేషు ఏకస్వరతానః.

ఆర్చికయిష్- ధా-ఆట్-అర్చికయిష్-ఉ-ఆర్చికయిషత్-

ఆర్చిచ్- ధా- ఆట్- అర్చిచ్- ఉ- ఆర్చిచత్-

ఆర్చిచయిష్- ధా- ఆట్-అర్చిచయిష్-ఉ-ఆర్చిచయిషత్

ఆర్చిచిష్- ధా- ఆట్- అర్చిచిష్- ఉ- ఆర్చిచిషత్-

ఆర్చిచ్ఛ్- ధా- ఆట్- ఋచిచ్ఛ్- ఉ- ఆర్చిచ్ఛత్-

ఆర్చిచ్ఛయిష్- ధా- ఆట్- ఋచిచ్ఛయిష్- ఉ- ఆర్చి చ్ఛయిషత్-

ఆర్చిచ్ఛిష్- ధా- ఆట్- ఋచిచ్ఛిష్- ఉ- ఆర్చిచ్ఛిషత్-

ఆర్చ్ఛ్- ధా- ఆట్- ఋచ్ఛ్- ఉ- ఆర్చ్ఛత్-

ఆర్చ్ఛయ్- ధా- ఆట్- ఋచ్ఛయ్- ఉ- ఆర్చ్ఛయత్-

ఆర్చ్ఛ్- ధా- ఆట్- ఋచ్ఛ్- ఉ- ఆర్చ్ఛత్-

ఆర్చ్ఛయ్- ధా- ఆట్- ఋచ్ఛయ్- ఉ- ఆర్చ్ఛయత్-

ఆర్జ్- ధా- ఆట్- అర్జ్- ఉ- ఆర్జత్- ఆర్జ్యత— ఆ ట్- ఋజ్- ఉ- ఆర్జ్యత-

ఆర్జయ్- ధా- ఆట్- అర్జయ్- ఉ- ఆర్జయత్

ఆర్జవ- (ఋజు-అణ్) న- ఋజుత్వమ్- అకౌటిల్యమ్— యోగశాస్త్రే యమభేదః- మనోవాక్కాయయవ్యాపారాణా మేకరూపత్వ మార్జవమితి తల్లక్షణమ్-

ఆర్జి- పు. తన్నామా కశ్చిత్ — ఆర్జిశబ్దస్య ఆది ద్విఃతీయోవా ఉదాత్తో భవతి- ఫిట్సూ॥ ౩పా. మకర వరూథ పారేవత పిత స్త్రైక్ష్వార్జిహ్రా ద్రా కలోమ కాష్ఠా పేష్ఠా కాశీనా మాదిర్వా-

ఆర్జిజ్- ధా- ఆట్. అర్జిజ్. ఉ. ఆర్జిజత్-

ఆర్జిజయిష- ధా- ఆట్. అర్జిజయిష. ఉ- ఆర్జిజయిషత్.

ఆర్జిజిష- ధా- ఆట్. అర్జిజిష. ఉ- ఆర్జిజిషత్.

ఆర్జిహ- ధా. ఆట్- అర్జిహ- ఉ- ఆర్జిహత్.

ఆర్జిహయిష్-ధా.ఆట్.అర్జిహయిష్-ఉ-ఆర్జిహయిషత్.

ఆర్జిహిష- ధా. ఆట్- అర్జిహిష. ఉ- ఆర్జిహిషత్.

ఆర్జీకీయా- స్త్రీ- [వేదే] విపాట్ నామ నదీ.

ఆర్జునాయన- రాజన్యాదిః- [అర్జున- ఫక్] పు. అర్జునస్య యువాపత్యమ్-

ఆర్జునాయనక- [ఆర్జునాయన. వుఞ్] న. దేశవిశేషః-

ఆర్జునావ- ధూమాదిః- [ఋజునా- అణ్] పు. దేశవిశేషః-

ఆర్జునావక- [ఆర్జునావ. వుఞ్] త్రి. ఆర్జునావదేశే జాత ఇత్యాదిః.

ఆర్జుని- [అర్జున. ఇఞ్] పు. దేశవిశేషః.

ఆర్జ్ఞజ- ధా. ఆట్- ఋజ్ఞజ- ఉ. ఆర్జ్ఞజత.

ఆర్జ్ఞజయ్- ధా. ఆట్- ఋజ్ఞజయ్. ఉ- ఆర్జ్ఞజయత్-

ఆర్జ్ఞిజిజ్- ధా- ఆట్- ఋజ్ఞిజిజ్- ఉ- ఆర్జ్ఞిజిజత్-

ఆర్జ్ఞిజయిష్- ధా- ఆట్- ఋజ్ఞిజయిష్- ఉ- ఆర్జ్ఞిజయిషత్-

ఆర్జ్ఞిజిష- ధా- ఆట్- ఋజ్ఞిజిష- ఉ. ఆర్జ్ఞిజిషత.

ఆర్ణ్. ధా. ఆట్. ఋణ్. ఉ. ఆర్ణోత్. ఆర్ణ్వత.

ఆర్ణయ్- ధా- ఆట్- ఆర్ణయ్- ఉ- ఆర్ణయత్-

ఆర్ణిణ్- ధా- ఆట్- అర్ణిణ్ ॥౧॥ ఆట్- ఋణిణ్ ॥౨॥- ఉ- ఆర్ణిణత్-

ఆర్ణిణయిష్-ధా-ఆట్-అర్ణిణయిష్- ఉ- ఆర్ణిణయిషత్-

ఆర్ణిణిష్- ధా- ఆట్- అర్ణిణిష్- ఉ- ఆర్ణిణిషత్-

ఆర్త్. ధా- ఆట్- ఋత్- ఉ- ఆర్తీత్-

ఆర్త- [ఆఙ్- ఋ. క్త] త్రి. రోగీ. దుఃఖితః. ఆపన్నః— ధర్మశాస్త్రే ఆర్తస్తు కుర్యాత్ స్వస్థస్సన్ వ్యవహారో నసిధ్యతి త్యుచ్యతే— భగవన్తం భజమానే ష్వన్యతమః- స చ భ్రష్టైశ్వర్యః పున రైశ్వర్యం ప్రాప్తుకామః— వైష్ణవతన్త్రే ప్రపన్నేషు మధ్యే సంసార స్యాతిదుస్సహత్వా దుత్తరణమేవ ముక్తికామః- తస్యాఖిలమ్యైన సర్వపాపనివృత్తిర్భవతీ త్యభ్యుపగమ్యతే.

ఆర్త్యగళ.[ఆర్త- గళ- అచ్]పు.ఫలవల్లతావిశేషః- కషాయాన్తర్గతః- తత్పర్యాయాః- దుకాకర- [illegible] హుతాశ్కర- బహుకన్టక- కాళికాల [illegible] దుష్పరీక్ష- స్వాదుకషాయః- (అస్య) గుణాః)... తత్పంగుణాః. తిక్తశ్చ [illegible] దీపనహారత్వమ్- [illegible]

ఆర్త్యగళా- స్త్రీ- ఝిణ్టీ-

ఆర్త్థ్- ధా- ఆట్- అర్త్థ్- ఉ- ఆర్త్థత్-

ఆర్త్థప్- ధా- ఆట్- అర్త్థప్- ఉ- ఆర్త్థపత్-

ఆర్తన- (ఋత- ల్యుట్) న. జుగుప్సా- కృపా-

ఆర్తవీ- స్త్రీ. ఝిణ్టీ-

ఆర్తభాగ- (ఋతభాగ- అఞ్) అ- ఋతభాగస్య గోత్రాపత్యమ్—జరత్కారు గోత్రాద్భవస్య ఋతభాగస్య పుత్రః-

ఆర్తభాగీ- (ఆర్తభాగ- ఙీన్) స్త్రీ. ఋతభాగ [illegible] త్యం స్త్రీ.

ఆర్తలోమ- న- లోమవిశేషః-

ఆర్తవ- (ఋతు- అణ్) త్రి. ఋతు [illegible] స్త్రీత్— న- పుష్పమ్—స్త్రీణాం [illegible] ప్రవర్తమానో రక్తరూప ఉపధాతువిశేషః ... [illegible] ర్యాయాః- రజస్- పుష్ప- స్త్రీధర్మ- [illegible] మలః... తస్యప్రవృత్తి [illegible] దశదినానీ... స్త్రీణాం [illegible] వం భవతి- తస్య ప్రమాణం చత్వారః కుడబాః- త చ్చ జన్మనః ప్రభృతి ద్వాదశవర్షాదూర్ధ్వం [illegible] శీతమసీత్య ఈష ద్విష్టం కృష్ణంచ ప్రవర్త [illegible] నిముఖా త్రిదినం స్రవతి- పఞ్చాశ [illegible] యం యాతి- తచ్చ [illegible] ర్భోత్పత్తిహేతు ర్భవతి- [illegible] స్రోతోనిరోధా దార్తవప్రవృత్తి [illegible] త్ స్తనాంతయోగరం [illegible] ర్తస్య లక్షణంతు. లాక్షారసేన [illegible] ర్త్వమ్- తేన ప్రక్షిప్తస్య వస్త్రస్య ఘావనే విరక్తత్వంచ- అవిచ్ఛిలత్వ [illegible] హితత్వంచ- అన్యథాతు దుష్టం [illegible] ర్తవదోషా అష్టౌ- వాతపిత్తకఫై [illegible] యమ్, కుణపమ్, గ్రన్థిరూపమ్, [illegible] ఇతిపఞ్చ్వేతి... దుష్టార్తవేన గర్భో [illegible] ఉత్పన్నశ్చేదపి రోగీ అల్పాయు రథవా భవతి- తత్ర వాతపిత్తకఫదోషా స్వస్వలక్షణై [illegible] యాః- కుణపం రక్తజన్యమ్- గ్రన్థిరూపం వాతకఫజన్యమ్- పూయం రక్తపిత్తజన్యమ్- క్షీణం వాతపిత్తజన్యమ్- ఏతాని కృఛ్రసాధ్యాని- [illegible] సన్యమ్- తత్తు మూత్రపురీష సదృశం భవతి, అసాధ్యంచ... తత్ర వాతాదిదోషేషు [illegible] చికిత్సా- గ్రన్థిదోషే పాఠా త్రికటుక [illegible] పా

నమ్. కుణపే పూయే చ చన్దనం పాయయేత్. గుహ్యరోగే యదుక్తం తత్సర్వంచ సోత్తరవస్తికం ప్రయోజయేత్. ఏషు దోషేషు, చన్ద్రప్రభా, యోగరాజగుగ్గులుః, ఇత్యాద్యాశ్చ యోగా ఉపయుజ్యన్తే— అపథ్యసేవయా రోగేణవా గర్భిణ్యా ఆర్తవే దృష్టే, జాతే వా సతి, బహిరన్తశ్చ స్నిగ్ధశీతలసేవా కార్యా. ఉశీరపద్మహిమ క్షీరివృక్షవల్కలకల్కాజ్యలేపితా నార్ద్రాన్ ద్రాన్ తూలనక్తకాన్ నస్యా యోన్యాంచ ధారయేత్. సా చ స్త్రీ పద్మకన్ద పద్మశాలోదుమ్బరసహితం క్షీరం పిబేత్. సాలపర్ణీ కాకోలీ బలాద్వయ మధుకేక్షుభిః పక్వేన పయసా జాఙ్గలరసైర్వా సహ మధుశర్కరా సహితం రక్తశాల్యన్నం దద్యాత్. శుద్ధివర్జం శాస్త్రోక్తం కుర్యాత్. అసంపూర్ణత్రిమాసాయావా ఆమాన్వయే సతివా తత్ప్రతిత్యాఖ్యాయ రూక్షోపసంహితం శీతలం దేయమ్. ఉపవాసః కార్యః. ముస్తోశీర గుడూచ్యరలు ధాన్యాద్యైః దురాలభా పర్పట చన్దనాతివిషాభిర్వా క్వథితం జలం పానే దేయమ్. ముద్గాదియూషైః సతృణధాన్యాన్నభోజనంచ కార్యమ్. ఆమే జితేతు స్నిగ్ధాదికం పూర్వవత్సేవనీయమ్— యాస్త్రీ నవప్రసూతా ఆర్తవప్రవృత్తికాలేవా అపథ్యాహారాదిసేవినీ, యాచ నవమమాసా దర్వాగ్గర్భం విసృజతి, తస్యా ఆర్తవం పరిగృహ్య వాయుః ప్రతిమాసం కుక్షిస్థితం కరోతి. స ఆర్తవజనితో గుల్మో రక్తగుల్మ ఇత్యుచ్యతే. సచ గర్భలిఙ్గాని హృల్లాస దోహద స్తన్యదర్శన క్షామ్యాదీన్యావిష్కరోతి. వాయుసంసర్గాత్ పిత్తజత్వేనచ వాతపిత్తగుల్మజాన్ రుక్స్తమ్భదాహాతిసారతృష్ణాజ్వరాదీనుపద్రవాన్ కరోతి. గర్భాశయే దుష్టరక్తాశ్రయోసతి యోన్యాం స్రావ దౌర్గన్ధ్య తోద స్పన్దన వేదనాః కరోతి. సచ గుల్మో గర్భవదేవ సకలాకః స్ఫురతి. సచ పిణ్డితఏవ చిరాత్స్పన్దతే. నావయవైః. తస్యా చ దశమమాసవ్యతిక్రమే చికిత్సా కార్యా. సాచ రక్తగుల్మశబ్దే ద్రష్టవ్యా— తన్త్రాన్తరయోః ప్రథమార్తవే చైత్ర జ్యేష్ఠాషాఢ భాద్రపద కార్తిక పౌషమాసా నశుభాః. వాసరేషు రవికుజశనివాసరాః కృష్ణపక్షే సోమవాసరశ్చ నశుభాః. తిథిషు చతుర్థీ షష్ఠీ అష్టమీ నవమీ ద్వాదశీ చతుర్దశీ అమావాస్యాచ నశుభాః. నక్షత్రేషు భరణీ కృత్తికా ఆర్ద్రా ఆశ్లేషా మఘా పూర్వాత్రయం విశాఖా జ్యేష్ఠా చ నశుభాః. యోగేషు విష్కమ్భాతిగణ్డ వ్యాఘాత వజ్ర వ్యతీపాత పరిఘ వైధృతయో నశుభాః. కరణేషు బవ గర వణిజ విష్టి శకుని చతుష్పాన్నాగ కింస్తుఘ్నాని నశుభాని. తేషాం త్రిధావిభక్తస్య

త్స్నః ప్రథమద్వితీయా భాగా వర్జయిత్వా అన్యా అశుభాః. లగ్నేషు మేష సింహ వృశ్చిక మకర కుమ్భాః కృష్ణపక్షే కర్కటకశ్చ నశుభాః. తిథి నక్షత్రాదిసంధయశ్చ నశుభాః. ఉత్పాతాస్త్రివిధా అపి నశుభాః. గ్రహణం, పర్వాణి, విషనాడ్యః, దినత్రయం, త్రిద్యుస్పృక్, కృత్తికాది దుష్టనక్షత్రస్థసూర్యః, భగ్నరష్టమచన్ద్రః వైధనతారాచ, పాపగ్రహాక్రాన్తం నక్షత్రం రాశిర్వా, అశుభానీతి గ్రన్థాన్తరేషు విశేషః. స్థానేషు దేవాలయః శ్మశానమ్ కుత్సితస్థానమ్ భర్తృగృహాదన్యగృహమ్ మార్గః చణ్డాలగృహంచ నశుభాని. భర్తృగృహాదన్యత్ స్థానం కుత్సితస్థానంచ నశుభే ఇతియావత్. వస్త్రేషు రక్తం జీర్ణం నీలం చిత్రవర్ణంచ నశుభాని. ఆర్తవవర్ణేషు నీల పిఙ్గళ చిత్ర కృష్ణ వర్ణా నశుభాః. ఆర్తవస్యాల్పస్రావో బహుస్రావశ్చ నశుభః. శుభవస్వర్గః లగ్నాత్కేన్ద్రత్రికోణైకాదశేషు శుభగ్రహాః తృతీయషష్ఠైకాదశేషు పాపగ్రహాశ్చ స్థితాశ్చేచ్ఛుభమ్... ఆర్తవప్రశ్నఫలం యథా. పృచ్ఛకో దైవజ్ఞస్య యది ప్రాచ్యాం స్థితః పృచ్ఛతి, తదా సప్తపుత్రాః, త్రయో రజోబిన్దవః, వస్త్రం జీర్ణం రజోదూషితంచ. యద్యాగ్నేయ్యాం, తదా ఏకః పుత్రః, రజోబిన్దవస్సప్త, వస్త్రం శ్యామలమ్. యది దక్షిణస్యామ్, అష్ట పుత్రాః, రజోబిన్దవశ్చత్వారః, వస్త్రం రక్తమ్. యది నైరృత్యామ్, చత్వారః పుత్రాః, ద్వౌ బిన్దూ, వస్త్రం శుభ్రమ్. యది ప్రతీచ్యాం, షట్పుత్రాః, చత్వారో బిన్దవః, వస్త్రం మలినమ్. యది వాయవ్యామ్, ద్వౌ పుత్రౌ, త్రయో బిన్దవః, వస్త్రం కాషాయమ్. యద్యుదీచ్యామ్, నవ పుత్రాః, ఏకో బిన్దుః, వస్త్రం చిత్రమ్. యద్యైశాన్యామ్, దశ పుత్రాః, ఏకో బిన్దుః, వస్త్రం ధాతుమయమ్... రజోదూషితవస్త్రం శ్యామంచేన్మృత్యుః. అచ్ఛిద్రంచేత్ శుభమ్. చిత్రంచేద్దారిద్ర్యమ్. రక్తంచేద్రోగః. శ్వేతంచేత్ పుత్రప్రదమ్. ఆర్తవబిన్దవస్సమాశ్చేత్ రోగః. స్త్రీసన్తానశ్చ; విషమాశ్చేత్ భాగ్యం పుత్రసన్తానశ్చ... స్త్రీణాం జన్మరాశే రనుపచయరాశౌ స్థితశ్చన్ద్రో యది కుజేన దృశ్యతే, తదా తాసాం గర్భగ్రహణక్షమమార్తవం భవతి. బాలావృద్ధాతురావన్ధ్యాస్తు వర్జయిత్వా... దుష్టతిథ్యాదావార్తవే సతి శాన్తిం కృత్వాపునశ్శుభదినే యదార్తవప్రవృత్తిస్తాన దేశకయ్యాం వర్జయేత్... శాన్తిర్యథా. చతుర్థే పఞ్చమేవా దినే ద్రోణపరిమితధాన్యేన త్రీన్ వ్రీహిరాశీన్ కృత్వా తేషు తన్తువస్త్రావిష్టితాన్ త్రీన్ కుమ్భాన్ ప్రసువఆపఇతి నవర్చసూక్తేన యాం

ప్రవత ఇత్యృచా సావిత్ర్యాచ క్రమేణ న్యసేత్. మధ్యకుమ్భే ధాన్యమాషకాని ద్వాత్రింశద్యథాసంభవం వా సువర్ణంచ మృత్తికాశ్చ తత్తన్మన్త్రైః నిక్షిపేత్. కుమ్భోపరి కాంస్యమృణ్మయతామ్రపాత్రాన్యతమపాత్రాణి న్యస్యేత్. తత్ర భువనేశ్వరీమిన్ద్రాణీం పురన్దరంచ న్యస్యేత్. మధ్యే గాయత్రీం శ్రీసూక్తంచ జపేత్. ఏకఋత్విగ్దక్షిణం కుమ్భం స్పృశన్ చతుశ్చత్వారి రుద్రసూక్తాని చతుర్థ ఋత్విగుత్తరాశ్రి శ్రీరుద్రం రుద్రసంఖ్యయా శంనఇతిసూక్తమిన్ద్రాగ్నీ సూక్తంచ జపేత్. కుమ్భస్య పశ్చిమే దేశే శాన్తిహోమం కుర్యాత్. దూర్వాతిలగోధూమపాయసఘృతహోమాన్ కుర్యాత్. తత్ర తిసృభిస్తిసృభిర్దూర్వాభిరేకైకాహుతిః కార్యా. అష్టోత్తరసహస్రంవా అష్టోత్తరశతంవా గాయత్ర్యా హవిశ్చతుష్టయం జుహుయాత్. తతస్స్విష్టకృద్ధోమః. సముద్రాదూర్మిరితిసూక్తేన సన్తతాజ్యధారాం పూర్ణాహుతిం కుర్యాత్. అథ ప్రత్యేకం కుమ్భస్థితజలైరభిషేకం కుర్యాత్. ఆపోహిష్ఠేతి నవభిః, ఇన్ద్రోఽగ్నేతి త్ర్యృచేన, పావమానైః, ఉభయం ప్రణవ ఇత్యనయా, స్వస్తిదా విశ ఇత్యనయా, త్ర్యమ్బకమన్త్రేణ, జాతవేదస ఇత్యృచా, సముద్రజ్యేష్ఠా త్రాయన్తామితి తిసృభిః, ఇమా ఆప ఇతి త్ర్యృచేన, దేవస్యత్వేతి మన్త్రేణ, తమీశానమితి మన్త్రేణ, త్వమగ్నే రుద్రేతి మన్త్రేణ, తముష్టుహీతి మన్త్రేణ, భువనస్య పితరమితి మన్త్రేణ, యాతేరుద్రేతి మన్త్రేణ, శివసంకల్పమన్త్రేణ, ఇన్ద్రోత్వా వృషభమితి పఞ్చభిర్మన్త్రైశ్చాభిషిఞ్చేత్. తత ఆచార్యాయ పయస్వినీం ధేనుం దద్యాత్. రుద్రజాపినే అనడ్వాహం దద్యాత్. తతో మహాశాన్తిజపం కృత్వా బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్. ఇయం శాన్తిః ప్రయోగపారిజాతధృతశౌనకోక్తా. మదనరత్నధృతనారదవచనోక్తాతు గాయత్ర్యా ఘృతదూర్వాతిలాక్షతైః ప్రత్యేకమష్టోత్తరశతం జుహుయాత్, తతస్సువర్ణగోభూతిలదానాని కుర్యాదితి— ప్రథమార్తవే పతిపుత్రవత్యః స్త్రియస్తస్యా ఋతుమత్యా అత్యుత్తమే రాసనం కృత్వా తత్ర తాముపవేశ్య హరిద్రాగన్ధపుష్పాణి తామ్బూలం పుష్పమాలాంచ దద్యుః. దీపైర్నీరాజనం కుర్యుః. తాం సదీపే గృహే వాసయేత్. సాచ తాభ్యో యథాశక్తి లవణాపూపముద్గాదీన్ దాపయేత్... ద్వితీయాద్యార్తవేషు త్రీణిదినాని అఞ్జనాభ్యఞ్జనప్రసాధనస్నానప్రవాసదన్తధావనగ్రహదర్శనాని నకుర్యాత్. మధుమాంసపాత్రభోజనగోరసాహారతామ్బూలగన్ధమాల్యదివాస్వాపపీఠశయ్యాధిరోహ జా

గ్నిస్పర్శాన్ వర్జయేత్. అథ శయీత. కాన్తాయసే పాత్రే మృన్మయే శరావే వాఽశ్నీయాత్. చతుర్థదినే స్నానమ్. తదృతుస్నానమిత్యుచ్యతే. కృతస్నానాచ సా ఋతుస్నాతేత్యుచ్యతే. అతః పూర్వం రజస్వలేత్యుచ్యతే— ఆర్తవప్రవృత్తిమారభ్య షోడశదినాని ఋతురిత్యుచ్యతే. తత్ర త్రీణిదినాన్యాశౌచమ్... రాత్రావార్తవదర్శనే రాత్రిం త్రిభాగాం కృత్వా ఆద్యభాగద్వయేచేత్పూర్వం దినం గ్రాహ్యమ్. పరత ఉత్తరమ్. దాక్షిణాత్యాస్తు రాత్రేః పూర్వయామమన్త్యయామార్ధంచ త్యక్త్వా మధ్యకాలం త్రిభాగం కృత్వా తత్ర ఆద్యభాగద్వయసమాప్తేః పూర్వంచేత్పూర్వదినం గ్రాహ్యమ్. పరతశ్చేదుత్తరదినమిత్యుచ్యతే. కేచిత్తు ప్రాగర్ధరాత్రాత్పూర్వదినమితి వదన్తి. అపరేతు ప్రాక్సూర్యోదయాదితి. తత్ర దేశాచారాద్వ్యవస్థా జ్ఞేయా. జననమరణయోరపీయమేవ వ్యవస్థా... ఆర్తవప్రవృత్తిమారభ్య సప్తదశసు దినేషు పునరార్తవదర్శనే స్నానమాత్రం కార్యమ్. అష్టాదశదినేచేదేకదినమాశౌచమ్. ఏకోనవింశేచేద్దినద్వయమ్. వింశప్రభృతి త్రిదినమ్. ఏతచ్చ యస్యా వింశతిదినోత్తరం ప్రాయశ ఆర్తవప్రవృత్తిస్తస్యా ఏవ. యాసాంతు త్రయోదశదినాదూర్ధ్వం ప్రాయస్తత్ప్రవృత్తిస్తాసామేకాదశదినాత్ప్రాక్ తద్దర్శనే అశుచిత్వం నాస్తి. ఏకాదశదినే ఏకదినమ్. ద్వాదశదినే ద్విదినమ్. ఊర్ధ్వం త్రిదినమ్. రోగజేతు తత్ర నాశుచిత్వమ్. కర్మాధికారస్తు రజోనివృత్త్యైవ. తత్రాపి స్వకాలే అశుచిరేవ— రజస్వలాయా రజస్వలాన్తరస్పర్శే అకామతశ్చేత్స్నానమ్. కామతస్తూపవాసః, పఞ్చగవ్యప్రాశనంవా. బ్రాహ్మణ్యాః క్షత్రియాదిస్పర్శేతు క్రమేణ కృచ్ఛ్రార్ధం, పాదోనకృచ్ఛ్రః, కృచ్ఛ్రశ్చ. క్షత్రియాదీనాంతు బ్రాహ్మణీస్పర్శే పాదకృచ్ఛ్ర ఏవ. క్షత్రియాదీనాంతు హీనవర్ణస్పర్శే త్రిరాత్రముపవాసః. వైశ్యాయాశ్శూద్రాః పూర్వయా స్పర్శే అహోరాత్రం ద్విరాత్రంచ. ఏతచ్చ కామతః. అకామతస్తు ప్రాక్చ్ఛుద్ధేరనశనమ్. అకామతశ్చణ్డాలాదిస్పర్శే షడ్రాత్రమ్. అభీక్ష్ణస్పర్శేతు కృచ్ఛ్ర ఇత్యాదిమితాక్షరోక్తమ్. శూలపాణ్యాదయస్తు స్పర్శే స్నానే కృతే భుక్తే పశ్చాదనశనప్రత్యామ్నాయః కర్తవ్యః— రజస్వలాయా నైమిత్తికస్నానం ప్రాప్తంచేత్పాత్రాన్తరితోదకేన స్నానం కుర్యాత్. కథంచన సాఙ్గోపాఙ్గం సిక్తగాత్రా భవేత్. న వస్త్రపీడనం నాన్యవస్త్రధారణం కార్యమ్— జ్వరేతు చతుర్థదినే సంప్రాప్తే తాం స్త్రియమన్యస్త్రీ స్పృష్ట్వా స్పృష్ట్వా

...నాం ద్వాదశాహం వా స్నాయాద్ దాహాదె-
ర్వా. అస్తి పత్నీత్యాగే సా శుద్ధా భవతి— ఆర్త
వే ప్రవృత్తే స్వవిజ్ఞాతే సతి తదహా యత్కృతం త
దుష్టం భవతి. ఏతస్త్రిరాత్రాత్తస్యాశ్శుద్ధిః—
ఉచ్ఛిష్టా సతీ ఆర్తవం పశ్యతి చేదధ ఉచ్ఛిష్టే ఉప
వాసః. ఊర్ధ్వోచ్ఛిష్టే వ్రతమ్— శ్రాద్ధే భార్యా
యా ఆర్తవదర్శనే దర్శశ్రాద్ధాదికం నిత్యమామ
శ్రాద్ధరూపం కార్యమితి హేమాద్ర్యాదీనాం మతమ్.
పాకకర్తృత్వే ఏకస్య త్వస్యైన, అన్యథా త్వామే నేత్య
పరేషాం మతమ్. దర్శశ్రాద్ధాదికం పఞ్చమేఽహని
కర్తవ్యమిత్యన్యేషాం మతమ్. ఆబ్దికం త్వన్నేనైవ
కార్యమ్. నామేన. ఏవం మాసికమపి. స్త్రీకర్తృకం
భర్తృశ్రాద్ధం తు పఞ్చమ ఏవ దినే కార్యమ్.

ఆర్తి. (ఆఙ్- ఋత- క్తిన్) స్త్రీ. పీడా—ధనుషః కోటిః. తత్పర్యాయాః. అర్త్నిః. అర్తిః. అటనీ— వేదే నాశః. ఏతద్విషయం మీమాంసాయాం షష్ఠాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే షష్ఠమధికరణమ్. తద్యథా. దర్శపూర్ణమాసయోర్దోహౌ ప్రక్రమ్య శ్రూయతే. యస్యోభయగ్ం హవిరార్తి మార్ఛతి ఐన్ద్రం పఞ్చశరావ మోదనం నిర్వపేదితి. సోఽయం యాగః కిం దోహద్వయసంభూయం నిమిత్తీకృత్యాఽనుష్ఠేయః, ఉతైకదోహ సంభవేపీతి సంశయః. దోహద్వయనాశే సత్యేవానుష్ఠేయః. ఉభయశబ్దస్య శ్రుతత్వాత్. అర్తిశబ్దస్య విశేషణత్వేన శ్రూయమాణో హవిశ్శబ్దార్థో యథా వివక్షితార్థస్తథా హవిర్విశేషణ స్యోభయశబ్దార్థస్యాపి వివక్షితార్థత్వాత్ ఇతి పూర్వః పక్షః... అర్తిమాత్రోపన్యాసే సాకాఙ్క్షత్వాన్నిమిత్తం న పర్యవస్యతీతి హవిశ్శబ్దార్థో వివక్షితవ్యః. తావతైవ నిమిత్తస్య పర్యవసితత్వాదుభయశబ్దార్థో న వివక్షితవ్యః. తథాచ సాయందోహప్రాతర్దోహయో రుభయో ర్నిమిత్తత్వం సిద్ధమేవాత్రోభయశబ్దో నానూద్యతే. తస్మాదేకనాశే ద్వయనాశే వాఽనుష్ఠేయ ఏవేతి రాద్ధాన్తః.

ఆర్తిక్. ధా. ఆట్. ఋతిక్. ఉ. ఆర్తికత్.

ఆర్తితయిష్. ధా. ఆట్. అర్తితయిష్. ఉ. ఆర్తితయిషత్.

ఆర్తితిష్. ధా. ఆట్. అర్తితిష్. ఉ. ఆర్తితిషత్.

ఆర్తితీయయిష్. ధా. ఆట్, ఋతితీయయిష్. ఉ. ఆర్తితీయయిషత్.

ఆర్తితీయిష్. ధా. ఆట్. ఋతితీయిష్. ఉ. ఆర్తితీయిషత్.

ఆర్తిథయిష్. ధా. ఆట్. అర్తిథయిష్. ఉ. ఆర్తిథయిషత్.

ఆర్తిఖాపయిష్. ధా. ఆట్. అర్తిఖాపయిష్. ఉ. ఆర్తిఖాపయిషత్.

ఆర్తిథప్. ధా. ఆట్. అర్తిథప్. ఉ. ఆర్తిథపత్

ఆర్తీయ్. ధా. ఆట్. ఋతీయ్. ఉ. ఆర్తీయత. -

ఆర్తీయయ్. ధా. ఆట్. ఋతీయయ్. ఉ. ఆర్తీయయత్.

ఆర్త్ని. (ఋఙ్- ఋత- ని.) స్త్రీ. పీడా- ధనుషః కోటిః.

ఆర్త్ని. (అర్త్ని. ష.)

ఆర్త్విజీన. (ఋత్విజ్- ఖఞ్) త్రి. ఋత్విజమర్హతి యస్సః. ఋత్విక్కర్మార్హతి యస్సః.

ఆర్త్విజ్య. (ఋత్విజ్- ష్యఞ్) నపు. ఋత్విజో భావః కర్మ వా. తద్విషయం పూర్వమీమాంసాయాం ద్వాదశాధ్యాయస్య చతుర్థపాదే పఞ్చదశమధికరణమ్. తద్యథా- కిమార్త్విజ్యం రాజన్యవైశ్యయోరప్యస్తి. ఉత బ్రాహ్మణస్యైవేతి సంశయః. రాజన్యవైశ్యయోరప్యస్తి. తయోరపి విద్యాధికారస్య తుల్యత్వాత్ ఇతి పూర్వః పక్షః... బ్రాహ్మణస్యైవార్త్విజ్యమ్. న క్షత్రియవైశ్యయోః. ప్రతిగ్రహాధికో విప్రే యాజనాధ్యాపనే తథేతి స్మృతేరితి రాద్ధాన్తః... అస్మిన్నధికరణే చ క్షత్రియవైశ్యయో రార్త్విజ్యం నాస్తీత్యేతావదేవ వివక్షితమ్. నతు దేవానాం తన్నివార్యతే. పృథివీ హోతా। ద్యౌ రధ్వర్యురిత్యాది మన్త్రేషు అశ్వినాహి దేవానామధ్వర్యూ అస్తామిత్యాది బ్రాహ్మణేషుచ తదవగమాత్.

ఆర్థ్. ధా. ఆట్. అర్థ్. ఉ. ఆర్థయత.

ఆర్థ. (అర్థ- అణ్) త్రి. అర్థసమ్బన్ధి, అర్థే జాతః, అర్థే భవ ఇత్యాది— పూర్వమీమాంసాయా మార్థభావనానామ భావనావిశేషః సాచాఖ్యాతవాచ్యా. యద్యపి శాబ్దభావనాఽప్యాఖ్యాతవాచ్యా, తథాపి సా లిఙ్లోడాది ప్రత్యయమాత్రగతాఽతో ద్వితీయేవాఖ్యాతవాచ్యా. అర్థతు భావనా సర్వాఖ్యాతగతా ఆఖ్యాతత్వేనాఖ్యాతవాచ్యా. యజేత ఇత్యాద్యస్త్యంశద్వయమ్. లిఙ్త్వ మాఖ్యాతత్వంచ. తత్ర లిఙ్త్వేన శాబ్దీ భావనోచ్యతే. ఆర్థీతు భావనా ఆఖ్యాతత్వేనోచ్యతే. తథా చోక్తమ్. అభిధాం భావనా మాహు రన్యామేవ లిఙాదయః। అర్థాత్మభావనా త్వన్యా సర్వాఖ్యాతస్య గోచరఇతి. సాచార్థీ భావనా శాబ్దభావనాయాం భావ్యత్వే నాన్వేతి. భావనా హ్యంశత్రయమపేక్షతే. భావ్యం సాధన మితికర్తవ్యతాంచేతి. భావ్యంసాధ్యమ్. తథాచయథా శాబ్దభావనాయా మార్థీభావనా భావ్యా, లిఙాదిః కరణమ్, అర్థవాదసంపాదితా స్తుతి రితికర్తవ్యతా, తథా ఆర్థభావనాయాం ఫలం స్వర్గాది భావ్యత్వే నాన్వేతి. ధాత్వర్థో యాగాదిః కరణమ్. అఙ్గ

న్యాధాన ప్రయాజావఘాతాది రఙ్గకలాప ఇతికర్తవ్యతా। తథా చాఖ్యాతస్య భావయేదిత్యర్థో భవతి। తత్ర కిం భావయేత్, కేన భావయేత్, కథం భావయేదిత్యాకాఙ్క్షాయాం స్వర్గం భావయేత్, యాగేన భావయేత్, అగ్న్యన్వాధాన ప్రయాజాదిభి రుపకారం సంపాద్య భావయేదిత్యేవం భావ్యకరణేతికర్తవ్యతా సమర్పణే నాకాఙ్క్షాపూరణాత్ ప్రకరణామ్నాతస్సకలశ్శబ్దసందర్భ అర్థభావనాయాః ప్రపఞ్చః। సా చేయమార్థభావనా న కర్తృవ్యాపారమాత్రమ్। యాగాదేరపి భావనాత్వాపత్తేః। న చేష్టాపత్తిః। తస్య ధాత్వర్థత్వేన ప్రత్యయార్థత్వాభావాత్। కింతు స్వర్గాదీచ్ఛాజనితో యాగాదివిషయః ప్రయత్నః। యజేతేత్యాఖ్యాతశ్రవణే యాగేన యజేతేతి ప్రతీతే ర్జాయమానత్వాత్। యశ్చ ప్రయత్నపూర్వకం గమనం కరోతి, తస్మిన్ దేవదత్తో గమనం కరోతీతి ప్రయోగదర్శనాత్। వాతాదినా స్పన్దమానే తు నాయం కరోతి వాతాదినా స్పన్దో జాయత ఇతి ప్రయోగాత్. కరోత్యర్థస్తావద్యత్నః। కరోతిసామానాధికరణ్యం చాఖ్యాతే దృశ్యతే। యజేత యాగేన కుర్యాత్, పచతి పాకం కరోతి, గచ్ఛతి గమనం కరోతీతి। అతశ్చ కరోతిసామానాధికరణ్యాత్ప్రయత్నస్యాఖ్యాతవాచ్యత్వమ్। నచ రథో గచ్ఛతీతి ప్రయోగానుపపత్తిః రథే యత్నాభావాదితి వాచ్యమ్। చోదకగతస్య ప్రయత్నస్య రథే ఆరోపేణ ప్రయోగస్యౌపచారికత్వాత్। అతశ్చ ప్రయత్న ఏవార్థీభావనా। యథాఽఽహుః। ప్రయత్నవ్యతిరిక్తార్థభావనా తు న శక్యతే। వక్తుమాఖ్యాతవాచ్యేహ ప్రస్తుతే త్వపరమ్యత ఇతి। ఇతి కేచిదాహుః — అన్యే త్వాహుః। భవితు ర్భవనానుకూలో భావకవ్యాపారవిశేషస్తావద్భావనా। యస్మిన్ వ్యాపారే కృతే కరణం ఫలోత్పాదనాయ సమర్థం భవతి, తాదృశో వ్యాపార ఇతి యావత్। స ఏవ చాఖ్యాతార్థః। కుఠారేణ చ్ఛినత్తీత్యుక్తే తథా వ్యాప్రియతే, యస్మిన్ వ్యాపారే కృతే కుఠారాచ్ఛేదనం భవతీత్యర్థః। ఏవం చ యజేత స్వర్గకామ ఇత్యస్యాయమర్థః। యాగేన తథా వ్యాప్రియేత, యస్మిన్ వ్యాపారే కృతే యాగాత్స్వర్గో భవతీతి। స చ వ్యాపారః క్వచి దుద్యమననిపాతనాదిః, క్వచి దగ్న్యన్వాధానాది ప్రభృతి తర్పణాన్తః కథంభావాకాఙ్క్షయా విశేషరూపేణ పశ్చాదవగమ్యతే। అన్యోత్పాదనానుకూలత్వేన తు సామాన్యత ఆఖ్యాతేనోచ్యతే। రథో గ్రామం గచ్ఛతీత్యత్రాపి ఆఖ్యాతేన గ్రామప్రాప్త్యనుకూలో వ్యాపార ఏవ ప్రతీయతే। రథస్తథా గమనేన వ్యాప్రియతే, యస్మిన్ వ్యాపారే కృతే గమనాద్గ్రామప్రాప్తిర్భవతీతి ప్రతీతేః। న త్వత్ర గమనమాత్రమాఖ్యాతార్థః। తస్య ధాతునైవోక్తత్వాత్। తత్ర కోఽసౌ వ్యాపార ఇత్యపేక్షాయాం పూర్వోత్తరావాన్తరదేశవిభాగసంయోగరూప ఇతి పశ్చాదవగమ్యతే। పూర్వేణ ప్రదేశేన విభజ్య ఉత్తరేణ సంయుజ్య గ్రామం రథః ప్రాప్నోతీతి ప్రయోగాత్। ఉద్యమ్య నిపాత్య కుఠారేణ ఛినత్తీతివత్। ఏవం దేవదత్తః ప్రయతత ఇత్యత్రాపి దేవదత్తస్తథా వ్యాప్రియతే, యథా ప్రయత్నో భవతీతి ప్రయత్నానుకూలో వ్యాపార ఏవాఖ్యాతార్థః। న తు ప్రయత్నమాత్రమ్। తస్య ధాతునోక్తత్వాత్। వ్యాపారవిశేషాపేక్షాయాం చ ఇచ్ఛాదిః పశ్చాదవగమ్యతే। ఉద్యమననిపాతనవత్। తథా చ సర్వత్రానుగతత్వాదన్యోత్పాదనానుకూలవ్యాపారసామాన్యమేవాఖ్యాతార్థః। న తు ప్రయత్నమాత్రమ్। రథో గచ్ఛతి, దేవదత్తః ప్రయతత ఇత్యాదిషు తదభావాత్। న చాత్రౌపచారికత్వం వక్తుం యుక్తమ్। ముఖ్యే సంభవతి తస్యాన్యాయ్యత్వాత్। కరోత్యర్థోఽప్యన్యానుకూలవ్యాపార ఏవ। న ప్రయత్నమాత్రమ్। కరోతేశ్చేతనాచేతనకర్తృకాఖ్యాతసామానాధికరణ్యాదిభిః। తత్సిద్ధమన్యోత్పాదనానుకూలో వ్యాపార ఆర్థీ భావనేతి। న చ తర్హి ధాత్వర్థోఽపి భావనాస్త్వితి వాచ్యమ్। ఇష్టాపత్తేః। విశేషరూపేణ ధాత్వర్థత్వం భావనాత్వేన చాఖ్యాతార్థత్వమిత్యవిరోధాత్ — ఆర్థః క్రమో నామ పూర్వమీమాంసాయాం క్రమవిశేషః। స చ పాఠక్రమాద్బలవత్తరః। యః ప్రయోజనవశేన పదార్థక్రమ ఆశ్రీయతే, స ఆర్థః క్రమ ఇతి తల్లక్షణమ్। అగ్నిహోత్రం జుహోతి, యవాగూం పచతీత్యాదావార్థక్రమః — అలఙ్కారశాస్త్రే సాదృశ్యరూపేష్వలఙ్కారేషూపమాదిషు శ్రౌతార్థభేదేన ద్వివిధేషు ద్వితీయో భేదః। సాదృశ్యం హి శ్రౌతార్థభేదేన ద్వివిధమ్। తచ్చ యథేవాదిభిః శబ్దై ర్యత్రోచ్యతే, తత్ర శ్రౌతమ్। యథా। పద్మం యథా సున్దరం ముఖమ్, పద్మమివ సున్దరం ముఖమ్, పద్మస్యేవ ముఖస్య సౌన్దర్యమ్, పద్మవన్ముఖస్య సౌన్దర్యమిత్యాదౌ శ్రౌతమ్। యత్ర తు సదృశతుల్యాదిశబ్దై రుచ్యతే తత్రార్థమ్। యథా పద్మేన తుల్యం ముఖమ్, పద్మతుల్యం ముఖమ్, పద్మవన్ముఖమిత్యాదౌ। తత్ర ప్రథమం వాక్యగతమ్। ద్వితీయం సమాసగతమ్। తృతీయం తద్ధితగతమ్। నను పద్మమివ ముఖమ్ పద్మేన సదృశమిత్యుభయత్రాపి పద్మప్రతియోగికసాదృశ్యవిశిష్టముఖప్రతీతే రవిశేషాత్ కథమయం విభాగ ఇతి చేత్, అత్ర ప్రాఞ్చః। పద్మేన తుల్యం ముఖమిత్యత్ర ముఖానుయోగికత్వమేవ సాదృశ్యే ప్రతీయతే। అర్థాత్తు పద్మప్రతియోగిత్-

త్వప్రతీతిః. పద్మస్య తుల్యం ముఖమిత్యత్ర తు షష్ఠ్యర్థబలాత్ పద్మప్రతియోగికత్వమపి ప్రతీయతే. పద్మం చ ముఖంచ తుల్యమిత్యత్ర తు సముచ్చయార్థకచశబ్దబలాదుభయానుయోగికత్వమేవ ప్రతీయతే. పశ్చాత్తు ససంబన్ధకస్య సాదృశ్యస్య ప్రతియోగిత్వపర్యాలోచనాయామర్థాత్ పద్మస్య ప్రతియోగిత్వధీః. పద్మమివ ముఖమిత్యత్ర తు నియమేనైవ పద్మస్య ప్రతియోగిత్వప్రతీతిరితి నియమతః ప్రతియోగిత్వబోధకత్వాబోధకత్వనిబన్ధనోఽయం విభాగ ఇత్యాహుః. నవ్యాస్తు యథేవాదిశబ్దానాం సాదృశ్యమాత్రవాచకత్వాత్తత్ప్రయోగే శ్రౌతమ్. సదృశాదిపదానాంతు సాదృశ్యవిశిష్టధర్మిపర్యన్తబోధకతయా తత్ప్రయోగే ఆర్థత్వమిత్యాహుః. నన్వేవం పరస్పరాక్షిసాదృశ్యమదూరోజ్ఝితవర్త్మసు। మృగద్వన్ద్వేషు పశ్యన్తౌ స్యన్దనాబద్ధదృష్టిష్విత్యాదౌ యత్ర సాక్షాత్సాదృశ్యపదప్రయోగస్తత్రాపి శ్రౌతం స్యాదితి వాచ్యమ్. ఇష్టాపత్తేరిత్యేకే. అన్యేతు తత్రాపి తద్ధితప్రకృత్యర్థధర్మిపర్యన్తాభిధానపూర్వకమేవ ప్రత్యయేన సాదృశ్యాభిధానాదార్థమేవేత్యాహుః. —అలంకారశాస్త్రే కవివిశేషః. అభిధేయచిత్రార్థకవిరార్థ ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆర్థవాహిక. (అర్థవాహ. ఠక్) పు. అర్థవాహేన జీవతి యస్సః.

ఆర్థాప్. ధా. ఆట్. అర్థాప్. ఉ. ఆర్థాప్యత.

ఆర్థాపయ్. ధా. ఆట్. అర్థాపయ్. ఉ. ఆర్థాపయత.

ఆర్థాపయియిష్. ధా. ఆట్. అర్థాపయియిష్. ఉ. ఆర్థాపయియిషత్.

ఆర్థాపిపయిష్. ధా. ఆట్. అర్థాపిపయిష్. ఉ. ఆర్థాపిపయిషత్.

ఆర్థిక. (అర్థ. ఠక్) పు. కవిభేదః.

ఆర్ద్. ధా. ఆట్. అర్ద్. ఉ. ఆర్దత్.

ఆర్ద. గౌరాదిః—ఆర్ద+జీష్=ఆర్దీ.

ఆర్దయ్. ధా. ఆట్. అర్దయ్. ఉ. ఆర్దయత్.

ఆర్దిద్. ధా. ఆట్. అర్దిద్. ఉ. ఆర్దిదత్.

ఆర్దిదయిష్. ధా. ఆట్. అర్దిదయిష్. ఉ. ఆర్దిదయిషత్.

ఆర్దిదిష్. ధా. ఆట్. అర్దిదిష్. ఉ. ఆర్దిదిషత్.

ఆర్దీ. (ఆర్ద. జీష్.) స్త్రీ. తన్నామికా కాచిత్.

ఆర్ద్ర. (అర్ద. రక్.) త్రి. క్లిన్నమ్. తత్పర్యాయాః. సార్ద్ర. క్లిన్న. తిమిత. స్తిమిత. ఉన్న. ఉత్త. సమున్న. సముత్త. (ఆన్ధ్రే తడిసినది. పచ్చిది.)... వైద్యశాస్త్రే శుష్కద్రవ్యాపేక్షయా ఆర్ద్రద్రవ్యం ద్విగుణం యోజ్యమ్. గుడూచీ, కుటజః, వాసా, కూశ్మాణ్డకః, శతావరీ, అశ్వగన్ధా, సహాచరీ, శతపుష్పా, ప్రసారణీ, ఏతాని ద్రవ్యాణి యోగే ష్వార్ద్రాణ్యేవ ప్రయోజ్యాని. ఏషాం ద్విగుణత్వం నిషిద్ధమ్...ఆర్ద్రఘాసాశినీనాం గవాం క్షీరం దోషకారి...ఆర్ద్రతణ్డులగుణాః. గురుత్వం, విష్టమ్భిత్వం, బలకరత్వమ్, దుర్జరత్వం, కఫవాతకరత్వం, పిత్తహరత్వంచ...ఆర్ద్రమత్స్యగుణాః. బలకరత్వం వృష్యత్వం బృంహణత్వం దీపనత్వంచ. —పు. దేశవిశేషః. మత్స్యపురాణే విన్ధ్యపృష్ఠనివాసి జనపదేషు గణితః— న. ఆర్ద్రకమ్.

ఆర్ద్రక. (ఆర్ద్ర. కన్) న. కన్దశాకవిశేషః. హింనకస్థావధ్యన్తర్ధతః. తత్పర్యాయాః. ఆర్ద్ర. ఆర్ద్రాక. ఆర్ద్రశాక. కన్దల. కటు. గుల్మమూల. మూలజ. వర. శృఙ్గబేర. మహాబీజ. నైకతేష్ట. మహౌషధ. అపాకశాక. ఊర్ధ్వచ్ఛత్ర. సుశాక. సుశాకక—తద్విశేషో వన్యార్ద్రకమ్. తత్పర్యాయాః. ఆర్ద్రా. ఆర్ద్రికా— అథ తద్గుణాః. కటుత్వమ్, తిక్తమధురత్వమ్, ఉష్ణత్వమ్, మూత్రళత్వమ్, పాచనత్వమ్, దీపనత్వమ్, వృష్యత్వమ్, భేదిత్వమ్, గురుత్వమ్, శ్వాసకాసచ్ఛర్దిహిక్కావాతకఫవిబన్ధారోచకహరత్వమ్, ఆమశూలశోథాగ్నిమాన్ద్యయక్ష్మపీనసహృదయకణ్ఠనాసారోగక్లీవతాధ్మానహరత్వంచ. భోజనాదౌ జిహ్వాకణ్ఠవిశోధకత్వమ్, తదుత్తరంతు కఫహరత్వమ్—సలవణమార్ద్రకం వాతప్రకోపశమనమ్. సలవణశాకశ్చార్ద్రకమతీవ దీపనం పాచనంచ. గుడసహితమార్ద్రకం భక్షితం శోథహరమ్—ఆర్ద్రకస్వరసః క్షౌద్రయుక్తో వృషణవాతహరః కాసశ్వాసారుచిప్రతిశ్యాయహరశ్చ— ఆర్ద్రకఖణ్డకృతలేహవిశేషః ఖణ్డార్ద్రకమిత్యుచ్యతే—(ఆర్ద్రా. వుఞ్) త్రి. ఆర్ద్రానక్షత్రజాతః.

ఆర్ద్రీకృ. ధా. ఆర్ద్రమ్. కర్. ఉ. ఆర్ద్రీకరోతి

ఆర్ద్రీకృత్. ధా. ఆర్ద్రమ్. కృత్. ఉ. ఆర్ద్రీకృత్య.

ఆర్ద్రజాతక. న. శుణ్ఠీ.

ఆర్ద్రపదీ. కుమ్భపద్యాదిః. (ఆర్ద్ర. పాద. జీప్) స్త్రీ. ఆర్ద్రౌ పాదౌ యస్యాస్సా.

ఆర్ద్రమ్. సాక్షాదాదిః. అవ్య. ఆదరే ప్రతిజ్ఞాయాం చ. ఉ. ఆర్ద్రీకృత్య, ఆర్ద్రీకృత్వా.

ఆర్ద్రవృక్ష. కుర్వాదిః. ఉత్కరాదిః. పు. ఆర్ద్రో వృక్షః. మునివిశేషః.

ఆర్ద్రవృక్షీయ. (ఆర్ద్రవృక్ష. ఛ) త్రి. ఆర్ద్రవృక్షే జాతమిత్యాది.

ఆర్ద్రవృక్ష్య. (ఆర్ద్రవృక్ష. ణ్య) అక్లీ. ఆర్ద్రవృక్షస్య ఋషేరపత్యమ్.

ఆర్ద్రశాక. న. ఆర్ద్రకమ్.

ఆర్ద్రా. అంశ్వాదిః (అర్ద. రక్. టాప్) స్త్రీ. నక్షత్రవిశేషః. తత్పర్యాయాః రుద్రనామాని... అయం రక్తవర్ణః. ఏకతారా. రక్తోదరా. షూళిఙఛ ఇతి వర్ణానాం నామనక్షత్రమ్. స్త్రీనక్షత్రమ్. మనుష్యగణః. యోనిశ్శ్వనకః. రుద్రో దేవతా. ఉగ్రస్వభావః. ఊర్ధ్వముఖః. మధ్యలోచనః. దారుణః. అన్ధతారా. స్థానం శూన్యమ్. వరుణమణ్డలమ్. ఖదిరవృక్షః. పక్షీ క్రౌఞ్చః. అకారాక్షరస్వరః. అస్మిన్నక్షత్రే రుద్రశర్మా జాతః. ఏకవింశతిఘటికాత్పరం విషనాడ్యః. యాత్రా వర్జ్యా. ఆదౌ చతుర్దశఘటికాత్పరం తిలపిష్టభక్షణం భవతి చేత్ ప్రయాణే శుభమ్. జ్వరారమ్భే సతి ప్రాణభయమ్. అథవా మాసత్రయమరిష్టమ్. తచ్ఛాన్తిః. త్రినేత్రాం ద్విభుజాం శూలహస్తాం వృషభవాహనాం శ్వేతవస్త్రాం శ్వేతవర్ణాం రుద్రప్రతిమామావాహయేత్. శ్వేతగన్ధః. ధత్తూర పుష్పమ్. అగరుధూపః. శాల్యన్న నైవేద్యమ్. నమశ్శివాయ ఇతి మన్త్రేణ షోడశోపచారపూజాం కుర్యాత్. మధునాజ్యేన గాయత్ర్యాఽష్టోత్తరశతం హుత్వా గన్ధమాల్యపాయసాన్నేన ఈశానదిగ్భాగే బలిం హరేత్. మాసాత్సుఖీ భవతి. శ్వేతధేనుంచ దద్యాత్. అథ తిథివారయోగ ఫలాని. ఆదివారే మరణయోగః. సోమే శుభయోగః. కుజే మృత్యుయోగః. బుధే యమకణ్టకయోగః. గురౌ రన్ధ్రయోగః. శుక్రే శుభయోగః. శనౌ జయపదే నిర్జీవయోగః. తృతీయపాదే మృత్యుయోగః. పూర్వాషాఢానక్షత్రే క్రూరగ్రహే స్థితేసతి మహాశూలయోగః. పౌషమాసే శూన్యమ్. అస్మిన్నుత్పాతదర్శనే సతి ప్రజానాం ధాన్యక్షీరవృద్ధిర్భవతి. ఇన్ద్రచాప పరివేషేసతి వృష్టిర్భవతి. రవిసంక్రమణే మధ్యార్ఘః. ప్రథమరజస్వలా కన్యా దరిద్రా బహుక్లేశవతీ భవతి. ఉత్తరార్ధే శాన్తిం కుర్యాత్. శత్రుగ్రహశాన్తిప్రయోగాక్షరగ్రహణ వ్రణోద్ఘాట నాస్త్రశస్త్రాభ్యాస చోరగమన భూతగ్రహోచ్చాటన మన్త్రయన్త్రతన్త్రప్రయోగ శివప్రతిష్ఠా సకలతీర్థశ్రాద్ధేషు ప్రశస్తః. ఆర్ద్రానక్షత్రజాతః. ఆచారవాన్. క్రయవిక్రయనిపుణః. గర్వీ. పాపకర్మరతః. కృతఘ్నః. చిరాయుః. ప్రథమపాదస్యాధిపతిర్గురుః. కృపాంశః. తత్రజాతః. గుణవాన్. ప్రసన్నవదనః. సుశీలః. ద్వితీయపాదస్య శనిః. తస్కరాంశః. తత్ర జాతః. కలహప్రియః. చోరః. హీనస్వరః. దుష్టవాక్. తృతీయపాదస్య మన్దః. ఉగ్రాంశః. తత్ర జాతః. మలినః. దుర్మన్త్రవాన్. స్వల్పధనః. పాపకర్మరతః. చతుర్థపాదస్య గురుః. ఉత్కృష్టాంశః. తత్ర జాతః ధర్మవాన్. ఆచారవాన్. గుణగ్రాహీ. అస్య జాతకస్య రాహోర్మహాదశా ప్రథమా. అష్టాదశ వర్షాః. పఞ్చమవర్షే సప్తమమాసే అపమృత్యుః. షోడశవర్షే వాతాగ్నిభయమ్. చతుర్వింశవర్షే సర్పభయమ్. చత్వారింశవర్షే చతుష్పాద్భయమ్. ఏకోనషష్టితమవర్షే అపమృత్యుః. కుమ్భమాసే రవివారే శుక్లపఞ్చమ్యామ్ ఆర్ద్రానక్షత్రే పిత్తవికారేణాపమృత్యుః. అస్మిన్ పరిహృతేసతి సప్తతిర్వర్షాణి పరమాయుః... సూర్యస్యార్ద్రాప్రవేశే ఫలాని యథా. ప్రథమపాదే వృష్టిః, ఈతిః, అనర్ఘత్వంచ. శేషేషు త్రిషు పాదేషు అత్యల్పవృష్టిః, మహారోగశ్చ. అహన్యార్ద్రాప్రవేశే జగతో విపత్తిః. సస్యనాశః. అల్పవృష్టిశ్చ. రాత్రౌతు క్షేమం, సుభిక్షం, సస్యవృద్ధిః, సువృష్టిః, అత్యన్తం జనానురాగశ్చ. పూర్వాహ్ణకాలే జగతో విపత్తిః. మధ్యాహ్నే అల్పవృష్టిః. అస్తమయకాలే సస్యసమ్పత్. అర్ధరాత్రే క్షేమం సుభిక్షం సుఖంచ... యస్మిన్ దినే జలనక్షత్రం జలరాశిర్జలలగ్నం జలాంశశ్చ భవతి, తస్మిన్ కాలే రాత్రౌ ఆర్ద్రాప్రవేశశ్చేత్, భూమిర్జలాకీర్ణా భవతి. దివా రాత్రౌవా ఆర్ద్రాప్రవేశకాలే వృష్టిర్భవతిచేత్, శోకవృద్ధిః, అనర్ఘత్వమ్, సస్యహానిశ్చ భవతి. ఆర్ద్రాయాం ప్రథమపాదే వృష్టిశ్చేత్ సజలా భూమిర్నిర్జలా భవతి. నిర్జలా భూమిస్సజలా భవతి. ఆర్ద్రాయాం వృష్ట్యా మధ్యసస్యనాశ ఇతి క్వచిత్. సూర్యస్యార్ద్రాప్రవేశకాలే చన్ద్రః కేన్ద్రే త్రికోణే వా జలరాశిస్థస్సన్ శుభదృష్టశ్చేత్ సంపూర్ణా మేఘాః సువృష్టయో భవన్తి... మన్త్రశాస్త్రే ప్రయోగవిశేషో యథా. ఆర్ద్రాయాం సప్తాఙ్గులం కరవీరకాష్ఠం యన్నామ్నా ఓంఖ్రా ద్రిం ఠః ఠః స్వాహా ఇతిమన్త్రేణ పఞ్చవింశతివారం మన్త్రితం యస్యగృహే నిఖనేత్, తస్య సర్వం నశ్యతి.

ఆర్ద్రక. న. ఆర్ద్రకమ్.

ఆర్ద్రానన్దతృతీయావ్రత. న. వ్రతవిశేషః. మత్స్యపురాణే చతుష్షష్టితమేఽధ్యాయే ఉక్తః. యదా శుక్లతృతీయాయామాషాఢా రోహిణీ మృగా హస్తః మూలంవా భవతి తదా గన్ధోదకైః స్నానం కృత్వా శుక్లమాల్యాంబరధరః శుక్లగన్ధానులేపనః శుక్లపుష్పైః మహాదేవేనసహ మహాసనే ఉపవిష్టాం భవానీమర్చయేత్. తత్ర వామదేవ్యై నమ ఇతి భవాన్యాః శఙ్కరాయ నమ ఇతి మహాదేవస్యచ పాదౌ పూజయేత్. ఏవం శోకవినాశిన్యై నమ ఇతి ఆనన్దాయ నమ ఇతిచ జఙ్ఘే. రమ్భాయై నమ ఇతి శివాయ నమ ఇతిచ ఊరూ. ఆనన్దిన్యై నమ ఇతి శూలపాణయే నమ ఇతిచ కటిమ్. మా

భర్వ్యై నమ ఇతి. భవాయ నమ ఇతి చ నాభిమ్. అనన్తశారిణ్యై నమ ఇతి ఇన్ద్రాయ నమ ఇతి చ స్తనౌ. ఉత్కణ్ఠిన్యై నమ ఇతి నీలకణ్ఠాయ నమ ఇతి చ కణ్ఠమ్. ఉత్పలధారిణ్యై నమ ఇతి భద్రాయ నమ ఇతి చ కరౌ. పరిరమ్భిణ్యై నమ ఇతి నృత్తశీలాయ నమ ఇతి చ బాహూ. విలాసిన్యై నమ ఇతి వృషేశాయ నమ ఇతి చ ముఖమ్. స్మరలీలాయై నమ ఇతి విశ్వవక్త్రాయ నమ ఇతి చ స్మితమ్. మదనవాసిన్యై నమ ఇతి విశ్వధామ్నే నమ ఇతి చ నేత్రే. నృత్తప్రియాయై నమ ఇతి తాణ్డవేశాయ నమ ఇతి చ భ్రువౌ. ఇన్ద్రాణ్యై నమ ఇతి హవ్యవాహాయ నమ ఇతి చ లలాటమ్. స్వాహాయై నమ ఇతి గఙ్గాధరాయ నమ ఇతి చ ముకుటమ్. విశ్వకాయౌ విశ్వముఖౌ విశ్వపాదకరౌ శివౌ। ప్రసన్నవదనౌ వన్దే పార్వతీపరమేశ్వరౌ ఇతి శ్లోకం పఠేత్. ఏవం సంపూజ్య తయోరగ్రతః రజసా నానావర్ణాని పద్మోత్పలాని శఙ్ఖచక్రే కటకం స్వస్తికాఙ్కుశచామరాంశ్చ కారయేత్. తత్ర భువి యావన్తో రజఃపాంసవః పతితాః తావద్వర్షసహస్రాణి శివలోకే పూజ్యతే. తతః స హిరణ్యాని చత్వారి ఘృతపాత్రాణి ఉదకాన్నసమన్వితం కరకం చ బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్. ఏవం చతుర్మాసపర్యన్తం ప్రతిపక్షం పూజనం కుర్యాత్. తతశ్చతురో మాసాన్ పూర్వవదభ్యర్చ్య ఘృతపాత్రస్థానే సక్తుపాత్రాణి పూర్వవద్దద్యాత్. తతశ్చతురో మాసాన్ తిలపాత్రాణి దద్యాత్. ఏషు మార్గశీర్షాదిషు ద్వాదశసు మాసేషు క్రమేణ గన్ధోదకం, పుష్పోదకం, చన్దనం, కుఙ్కుమోదకం, క్షీరం, మధు ఘృతం, గోశృఙ్గోదకం, పుష్పోదకం, కుష్ఠచూర్ణసమన్వితముదకమ్, ఉశీరోదకం, యవచూర్ణోదకం, తిలోదకం చ భక్షేత్. ప్రతిమాసం పక్షద్వయే ప్రాశనం కుర్యాత్. అర్చనే తు శుక్లపక్ష ఏవ ప్రశస్తాః. దానకాలే మన్త్రః. గౌరీ మే ప్రీయతాం నిత్యమఘనాశాయ మఙ్గలా। సౌభాగ్యాయాస్తు లలితా భవానీ సర్వసిద్ధయే ఇతి. సంవత్సరాన్తే లవణం గుడం కుఙ్కుమం చన్దనం నేత్రపట్టం హిరణ్యపద్మసహితాం ఇక్షుఖణ్డఫలైశ్చ సహితాం సోమామహేశ్వరప్రతిమామ్, అస్తరణేన ఆవరణేన ఉపధానేన చ సహితాం శయ్యాం చ, గౌరీ మే ప్రీయతామితి వదన్, సపత్నీకాయ బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్.

ఆర్ద్రార్శస్. న. అర్శోరోగభేదః.

ఆర్ద్రాష్టమీ. స్త్రీ. అష్టమీతిథివిశేషః. భాద్రపదమాసే శుక్లాష్టమీ ఆర్ద్రానక్షత్రయుక్తా చేదార్ద్రాష్టమీత్యుచ్యతే.

ఆర్ద్రీకరణ. న. అనార్ద్రస్య ఆర్ద్రీకరణమ్— పురోడాశోద్వాసనాత్పూర్వం పురోడాశస్య సర్వత ఆ

జ్వరప్రభేదః.

ఆర్ద్రే. కేషాంచిన్మతే సాన్తాదాః. అవ్య. ఆదరే, ప్రతిజ్ఞాయాం చ. ఉ. ఆర్ద్రేకృత్య, ఆర్ద్రేకృత్వా.

ఆర్ద్రోద్భవా. స్త్రీ. మాషపర్ణీ.

ఆర్ధ. ధా. ఆట్. ఋధ్. ఉ. ఆర్ధ్యాత్. ఆర్ధ్నోత్.

ఆర్ధకౌడవిక. (అర్ధకుడవ. ఠక్) త్రి. అర్ధకుడవేన క్రీతమ్.

ఆర్ధద్రౌణిక. (అర్ధద్రోణ. ఠక్) త్రి. అర్ధద్రోణేన క్రీతమ్.

ఆర్ధధాతుక. న. వ్యాకరణే ధాతుప్రకృతిక ప్రత్యయవిశేషః. తిఙ్శిదాఖ్యమన్యో ధాత్వధికారవిహితః ప్రత్యయః, లిడాదేశస్తిఙ్, ఆశిషి లిఙ్ చ, ఆర్ధధాతుకసంజ్ఞః. ఛన్దసి తు ధాత్వధికారోక్తః ప్రత్యయః సార్వధాతుకార్ధధాతుకోభయసంజ్ఞో భవతి. ౩॥౪॥౧౧౩ సూ. తిఙ్శిత్సార్వధాతుకమ్. ౧౧౪ ఆర్ధధాతుకం శేషః. ౧౧౫ లిట్ చ. ౧౧౬ లిఙాశిషి ౧౧౭ ఛన్దస్యుభయథా— ఆర్ధధాతుకే లిఙి హనో వధాదేశః. ఉ. వధ్యాత్. ౨॥౪॥౪౨ సూ. ఆర్ధధాతుకే. ౪౩ హనో వధ లిఙి ... అసధాతోరార్ధధాతుకే భూ ఇత్యాదేశః. బ్రూఞ్ ధాతోర్వచ్ ఇత్యాదేశః. చక్షిఙ్ ధాతోః ఖ్యాఞ్. ఉ. బభూవ. ఉవాచ. చఖ్యౌ. ౨॥౪॥౫౨ సూ. అస్తేర్భూః. ౫౩ బ్రువో వచిః. ౫౪ చక్షిఙః ఖ్యాఞ్ ... అజధాతోర్వీ ఇత్యాదేశస్స్యాత్, న తు ఘఞపోః. వలాదావార్ధధాతుకే వేష్యతే. ఉ. వివాయ. వివయిథ, వివేథ, ఆజిథ. ప్రత్య. సమాజః. సమజః. ౨॥౪॥౫౬ సూ. అజేర్వ్యఘఞపోః... ఆర్ధధాతుక వివక్షాయామాయాదయో వా. ఉ. గోపాయాఞ్చకార. జుగోప. ౩॥౧॥౩౧ సూ. ఆయాదయ ఆర్ధధాతుకే వా... ఆర్ధధాతుకే పరే భ్రస్జధాతో రేఫస్య ఉపధాయాశ్చ స్థానే రమాగమో వా. ఉ. బభర్జ. బభ్రజ్జ. ౬॥౪॥౪౬ సూ. ఆర్ధధాతుకే. ౪౭ భ్రస్జో రోపధయో రమన్యతరస్యామ్... ఆర్ధధాతుకోపదేశకాలే యదకారాన్తం తస్యాకారస్య లోప ఆర్ధధాతుకే. ఉ. గోపాయాఞ్చకార. గోపాయ్యాత్. ౬॥౪॥౪౮ సూ. అతో లోపః ...హలః పరస్య యస్య లోప ఆర్ధధాతుకే. క్యస్య తు వా. ఉ. సోసూచాఞ్చక్రే. సమిధితా, సమిధ్యితా. ౬॥౪॥౪౯ సూ. యస్య హలః. ౫౦ క్యస్య విభాషా. ...అనిడాదావార్ధధాతుకే పరే ణేర్లోపః. ఉ. భావ్యతే. ౬॥౪॥౫౧ సూ. ణేరనిటి...దీఙః పరస్యాజాదేః క్ఙిత ఆర్ధధాతుకస్య యుట్. ఉ. దిదీయే. ౬॥౪॥౬౩ సూ. దీఙో యుడచి క్ఙితి...అజాద్యోరార్ధధాతుకయోః క్ఙిదిటోరాతో లోపః. ఉ. దధతుః. ద

ధిః. ౬।౪।౬౪ సూ. ఆతో లోప ఇటిచ... ఘుసం
జ్ఞకానాం మా స్థా గా పా హా సా ఇత్యేషాం ధాతురూ
పాణాం హలాదౌ క్ఙిత్యార్ధధాతుకే ఈకారః. ఉ.
దీయతే. ధీయతే. మీయతే. స్థీయతే. గీయతే. పీయ
తే. హీయతే. సీయతే. ౬॥౪॥౬౬ సూ. ఘుమా స్థా
గా పా జహాతి సాం హలి.. వలాదే రార్ధధాతుక
స్యేడాగమః. ఉ. బభూవిథ. ౭॥౨॥౩౫ సూ. ఆర్ధ
ధాతుకస్యే డ్వలాదేః...సార్వధాతుకే ఆర్ధధాతుకే
చ పరే ఇగన్తస్యాఙ్గస్య గుణః. పుగన్తస్య లఘూపధస్య
చాఙ్గస్యేకో గుణః. ఉ. భవితా. మోదితా. ౭॥౩॥
౮౪ సూ. సార్వధాతుకార్ధధాతుకయోః. ౭॥౩॥౮౬ పుగ
న్తలఘూపధస్యచ... ధాత్వవయవలోపనిమిత్తే ఆర్ధ
ధాతుకేపరే ఇకో గుణవృద్ధీ న. ఉ. లోలువః. పోపు
వః. మరీమృజః. ౧॥౧॥౪ సూ. నధాతులోప ఆర్ధధా
తుకే.

ఆర్ధప్రస్థిక. (అర్ధప్రస్థ. ఠక్) త్రి. అర్ధప్రస్థేన క్రీ
తమ్.

ఆర్ధమాసిక. (అర్ధమాస. ఠక్) పు. అర్ధమాసం బ్ర
హ్మచర్యం యస్యసః.

ఆర్ధయ్. ధా. ఆట్. అర్ధయ్. ఉ. ఆర్ధయత్.

ఆర్ధాసన. (అర్ధాసన. అణ్) అక్లీ. అర్ధాసనం య
స్యాభిజన స్సః.

ఆర్ధిక. (అర్ధ. ఠక్) త్రి. అర్ధం గృహ్ణాతి యస్సః.
కృషిఫలాదౌ అర్ధం గృహ్ణాతి యస్సః. అక్లీ. జాతి
విశేషః. బ్రాహ్మణా ద్వైశ్యకన్యాయా ముత్పన్నో
బ్రాహ్మణేన సంస్కృతః ఆర్ధిక ఇత్యుచ్యతే. సతు
బ్రాహ్మణై ర్భోజ్యః.

ఆర్చ్. ధా. ఆట్. అర్చ్. ఉ. ఆర్చ్యత.

ఆర్చయ్. ధా. ఆట్. అర్చయ్. ఉ. ఆర్చయత్.

ఆర్చిష్. ధా. ఆట్. అర్చిష్. ఉ. ఆర్చిషత్. [షత్.

ఆర్చిషయిష్. ధా. ఆట్. అర్చిషయిష్. ఉ. ఆర్చిషయి

ఆర్చిఖ్. ధా. ఆట్. అర్చిఖ్. ఉ. ఆర్చిఖత్.

ఆర్చిఖయిష్. ధా. ఆట్. అర్చిఖయిష్. ఉ. ఆర్చిఖయి
షత్.

ఆర్ఛ్. ధా. ఆట్. ఋఛ్. ఉ. ఆర్ఛత్—ఆట్. అర్ఛ్
ఉ. ఆర్ఛీత్. ఆర్ఛ్యత.

ఆర్ఛయ్. ధా. ఆట్. అర్ఛయ్. ఉ. ఆర్ఛయత్.

ఆర్భ్. ధా. ఆట్. అర్భ్. ఉ. ఆర్భత్.

ఆర్భయ్. ధా. ఆట్. అర్భయ్. ఉ. ఆర్భయత్.

ఆర్బిభ్. ధా. ఆట్. అర్బిభ్. ఉ. ఆర్బిభత్.

ఆర్బిభయిష్. ధా. ఆట్. అర్బిభయిష్. ఉ. ఆర్బిభయి
షత్.

ఆర్బిభిష్. ధా. ఆట్. అర్బిభిష్. ఉ. ఆర్బిభిషత్.

ఆర్భవ. (ఋభు. అణ్.) త్రి. ఋభూణా మయమ్—
ఆర్భవ పవమానో నామ అగ్నిష్టోమే తృతీయసవనే
గేయః స్తోత్రవిశేషః. ఇద మామ్నాయతే. పఞ్చద
శ్యాః ఆర్భవః పవమాన స్సప్తసామా గాయ
త్రి సంహారే గాయత్రే తృచే భవతి. శ్యావాశ్వాన్ధీ
గవే అనుష్టుభే ఉష్ణిహి సఫం కకుభి పాష్ఠౌహం
కావ మన్త్యం జగత్యామితి. అయమర్థః. అస్మి న్నా
ర్భవపవమానే పఞ్చ సూక్తాని సప్తసామాని. స్వాది
ష్ఠయా మదిష్ఠయే త్యేకం సూక్తమ్. తస్మిన్ గా
యత్ర్యస్తిస్ర ఋచః. తాసు గాయత్రం సంహి
తంచేతి ద్వే సామనీ. పురోజితీ వో అన్ధ ఇతి సూ
క్తాన్తరమ్. తత్రైకా అనుష్టుప్. ఉత్తరే ద్వే గా
యత్ర్యౌ. తాసు శ్యావాశ్వ మాన్ధీగవంచేతి ద్వే సా
మనీ. ఇన్ద్ర మచ్ఛసుతా ఇమేఇ త్యపరం సూక్తమ్.
తస్మి న్నుష్ణిహ స్తిస్రః. తాసు సఫం సామ. పవస్వ
మధుమత్తమ ఇ త్యపరం ప్రగాథరూపం సూక్తమ్. త
స్మిన్ పూర్వా కకుప్. ఉత్తరా పఙ్క్తిః. తత్ర పా
ష్ఠౌహం సామ. అభిప్రియాణి పవతే చనోహిత ఇత్య
న్యత్సూక్తమ్. తత్ర తిస్రో జగత్యః. తాసు కావం సా
మ. ఏతేషాం పఞ్చానాం సూక్తానాం మధ్యే పురోజితీ
వః పవస్వ ఇత్యనయో స్సూక్తయోః యద్యపి ద్వే
ద్వే ఛన్దసీ, తథాపి ప్రథమ మాత్రం నిష్పాదయి
తుం ప్రగ్రథనే కృతేస త్యేకైకమేవ సంపద్యతే. త
తో గాయత్ర్యనుష్టు బుష్ణిక్కకు బ్జగతీభిః పఞ్చచ్ఛ
న్దాః పవమానో ఽస్మిన్ సవన అవపనీయ ఇతి—
ఏతద్విషయం పూర్వమీమాంసాయాం పఞ్చమ స్యా
ధ్యాయస్య తృతీయే పాదే పఞ్చమాధికరణమ్. తద్య
థా. అతిరాత్రే ద్వౌ మాధ్యన్దినార్భవపవమానయోః
షోడశప్రాప్తౌ పఞ్చదశసప్తదశస్తోమౌ బాధితు మే
కవింశాదిస్తోమో వచనా దనుష్ఠీయతే. తత్ర బహి
ష్పవమానవ దృగాగమనం నభవతి. కింతు సామాగమే
న స్తోమపూరణం భవతీతి దశమే వక్ష్యతే. తస్య చా
గమ్యస్తాస్సామ్నః పూర్వోక్తానా మృచామి హాన్తేని
వేశనాత్ పఠితానా మృచాం మధ్యే తత్సాధనచరమే
త్ర్యృచే గాతవ్యమితి ప్రాప్తే బ్రూమః. త్రీణి హ వై
యజ్ఞ స్యోదరాణి గాయత్రీ బృహ త్యనుష్టుప్చ, అ
త్రహ్యే వావపన్తి ఇతవి వోద్వపన్తీతిహి విశేష ఆ
మ్నాయతే. అయ మర్థః. స్తోమ వివృద్ధయే సామ్నా
మావాపః క్రియతే. క్రియతే చోద్వాపః. తావుభౌ వా
వాపోద్వాపౌ గాయత్ర్యాదిష్వేవనాన్యత్రే త్యుచ్చా
తే జాతమన్ధ నఇ త్యేష మాధ్యందినపవమానస్య ఆద్య
స్తృచః. స్వాదిష్ఠ యేత్యేష ఆర్భవపవమాన స్యా
ద్యస్తృచః. తావుభౌ గాయత్రీ ఛన్దస్కౌ. కకుభో
రావాపః. సతు త్రిష్టుబ్జగతీ ఛన్దస్కయో స్తృచ
యో స్సామావపనీయమ్.

ఆర్ప్యర్థ్- ధా- ఆట్- ఋష్యర్థ్- ఉ- ఆర్ప్యర్థత్-

ఆర్ప్యర్థయిష- ధా- ఆట్- ఋర్ప్యర్థయిష- ఉ- ఆర్ప్యర్థయిషత్-

ఆర్ప్యర్థిష- ధా- ఆట్- ఋర్ప్యర్థిష- ఉ. ఆర్ప్యర్థిషత్.

ఆర్త్స్య. ధా. ఆట్- ఋత్స్య- ఉ- ఆర్త్స్యత్- ఆర్త్స్యత్.

ఆర్త్స్యయ- ధా- ఆట్- ఋత్స్యయ- ఉ. ఆర్త్స్యయత్-

ఆర్య- ధా- (వేదే) గత్యర్థకః- ఉ- మామార్యన్తి-

ఆర్య. (ఋ- ణ్యత్) త్రి. ప్రాప్తుం యోగ్యః, శక్యోనా- పూజ్యః. సాధుః- వినీతః- కులీనః. అక్లీ. బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్యాన్యతమః. పు. కర్తవ్యం కర్మయశ్చర రతి, అకర్తవ్యం నాచరతి, ప్రకృతాచారేచ వర్తతే య స్సః-(బహుషు) జనపదవిశేషః- (వేదే) ఈశ్వర పుత్రః- —నాట్య పరిభాషాయామ్ ఆర్యశబ్దేన నిర్దేశ్యాః- బ్రాహ్మణః- మన్త్రీ- జ్యేష్ఠ భ్రాతా- మాతుల దయః- నట్యా సూత్రధారశ్చ— బ్రాహ్మణశబ్దే కుమారశబ్దే చపరే కర్మధారయే ఆర్యశబ్దః ప్రకృతిస్వరో భవతి- సహి ణ్యదన్తత్వా దన్తస్వరితః- ఉ- ఆర్య బ్రాహ్మణః- ఆర్యకుమారః- ౬॥౨॥౫౮సూ- ఆర్యే బ్రాహ్మణ కుమారయోః— స్వరాదిః- అవ్య- ప్రబన్ధే-

ఆర్యక-(ఆర్య- కన్) పు. ఆర్యః- అజ్ఞాత ఆర్య ఇత్యర్థః- శాద్రదేయవిశేషః- ప్లక్షద్వీపే వర్ణచతుష్టయే ప్రథమః—ఆర్యక + టాప్ = ఆర్యకా, ఆర్యికా-

ఆర్యకా. (ఆర్యక, టాప్) స్త్రీ. అజ్ఞాతా ఆర్యేత్యర్థః.

ఆర్యకృత. త్రి. ఆర్యేణ కృతః. తస్మా త్సంజ్ఞాయాం భన్తసిచ జీప్ భవతి. ఉ. ఆర్యకృతీ- ౪॥౧॥ సంసూ. కేవల మామక భాగధేయ పాపాపర సమా నార్యకృత సుమఙ్గల భేషజాచ్చ.

ఆర్యగృహ్య-(ఆర్య. గ్రహ, క్యప్) త్రి. ఆర్యపక్షాశ్రితః-

ఆర్యపుత్ర. పు. పూజ్యస్య పుత్రః- నాట్య పరిభాషాయాం పత్న్యాపతి రార్యపుత్రఇతి నిర్దేశ్యః.

ఆర్యభట- పు- జ్యోతిషే గణిత స్కన్ధనిర్మాతృ ష్వన్యతమః. అయం కల్యాదేః ప్రభృతి షట్చత్వారింశత్తరస హస్రత్రయ పరిమితే ౩౬౦౦ శాలాబ్దే జాతస్త్రయో వింశేవర్షేదశగీతి సూత్రాణి అష్టోత్తరశత మార్యాసూత్రాణిచేతి ప్రబన్ధద్వయం రచయామాస- తత్ర త్రయః పాదాః- గణితపాదః కాలక్రియాపాదో గోళపాదశ్చేతి-

ఆర్యమిశ్ర. పు- పూజ్యః.

ఆర్యమ్లేచ్ఛాధికరణ. న. పూర్వమీమాంసాయాం ౧అ॥ ౩పా॥ ౫అధికరణమ్- తద్యథా. యవమయశ్చరు ర్భవతి, వారాహీ ఉపానహౌ ఉపముఞ్చతి వైతసే కటే ప్రాజాపత్యాన్ సంచినోతీతి శ్రూయతే- అత్ర యవశబ్దః దీర్ఘశూకేషు ప్రయుజ్యతే- వరాహశబ్దం సూకరే. వేతసశబ్దం వఞ్జులే. మ్లేచ్ఛాస్తు యవశబ్దం ప్రియఙ్గుషు. వరాహశబ్దం వాయసే- వేతసశబ్దం జమ్బూ వృక్షే- తథాసతి లోకవ్యవహారేణ నిశ్చితవ్యేషు శబ్దార్థే ష్వార్యమ్లేచ్ఛప్రసిద్ధ్యోః స్సమానబలత్వా దుభయవిధా అ ప్యర్థా వికల్పేన స్వీకార్యా ఇతి పూర్వపక్షః. శాస్త్రీయ ధర్మావబోధే శాస్త్రప్రసిద్ధి ర్బలీయసీ- ప్రత్యాసన్నత్వాత్- అవిచ్ఛిన్న పారమ్పర్యాగతత్వాచ్చ- శాస్త్రే యవవిధ్యర్థ వాదఏవం శ్రూయతే. యత్రాన్యా ఓషధయో మ్లాయన్తే అథైతే మోదమానా ఇవోత్తిష్ఠన్తీతి. ఇతరాషధిమ్లానకాలేఽపి సస్యః- తత్రదీర్ఘశూకానామేవాభివృద్ధిర్దృశ్యతే- నతు ప్రియఙ్గూనామ్. తేషాం శరత్కాలికత్వాత్- ఉపానద్విషయార్థవాదశ్చైవమ్- వరాహం గావోఽనుధావన్తీతి- గావోహి సూకరమేవచతుష్పాత్త్వ నానుసరన్తి- వత్సబుద్ధ్యా వా అనుధావన్తి- నతు వాయసమ్- వేతసవిధౌ చైవంవాక్యశేషః అప్సుజో వేతసఇతి- తస్మాద్దీర్ఘశూకాదయో యవాదిశబ్దార్థాః- ఇతి సిద్ధాన్త ఇతి భాష్యకారమతమ్- వార్తికకారస్తు త్రపీలుశబ్ద ముదాహరం తం మ్లేచ్ఛాహస్తిని ప్రయుఞ్జతే- ఆర్యాస్తు వృక్షవిశేషే- తత్రాపి ష్ఠవవ్యవహార స్యార్యేష్వేవ సంభవా ద్వృక్షఏవ పీలుశబ్దార్థ ఇతి. తదిదమధికరణం భాష్యకారమతే యవవరాహాధికరణమిత్యుచ్యతే. వార్తికకారమతేతు పీల్వధికరణమితిచ వదన్తి- అస్మిన్నేవాధికరణే గురుమతం యథా- యవాదిశబ్దానా మర్థనిర్ణయాసంభవేన యవమయ ఇత్యాదివాక్యం నప్రమాణమితి పూర్వః పక్షః- శాస్త్రస్యబలవత్త్వేనతత్ప్రసిద్ధ్యార్థ నిర్ణయ స్సంభవతీతి సిద్ధాన్తః- అస్మిన్నధికరణే వార్తికకారేణ మాతులసుతా వివాహవిషయం వర్ణకాన్తర ముక్తమ్- తచ్చమాతులశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్-

ఆర్యశ్వేత- శివావిః- పు- తన్నామా కశ్చిత్- అక్లీ- ఆర్యశ్వేత స్యాపత్యమ్- ఆర్యశ్వేతాయా అపత్యమ్-

ఆర్యశ్వేతా- గసరత్నే శివాదిః- స్త్రీ- తన్నామ్నీ కాచిత్- తస్యా అపత్యం ఆర్యశ్వేతకః-

ఆర్యహలమ్- స్వరాదిః- అవ్య- బలాత్కారే- ఉ- ఆర్యహలం గృహ్ణాతి-

ఆర్యా- (ఆర్య- టాప్) స్త్రీ- పార్వతీ- పూజ్యా- సాధ్వీ- కులీనా— నాట్య పరిభాషాయాం సూత్రధారేణ నటీ ఆర్యేతి నిర్దిశ్యతే- సర్వేణ పత్న్యా ఆర్యేతివా నిర్దిశ్యతే —ఛన్దశ్శాస్త్రే మాత్రావృత్తవిశేషః- తత్ర సప్తమాత్రాగణాః గురుశ్చ ప్రథమార్ధే భవన్తి- తత్ర విషమో జగణో నభవతి- షష్ఠో గణో జగణో వా చతుర్లఘుర్వా నియమేన భవతి- తత్ర చతుర్లఘౌ షష్ఠే సతి తత్ర ద్వితీయలఘోః ప్రభృతి యతి పదనియమో

భవతి. సప్తమేసతితు ప్రథమలఘోః ప్రభృతిర్యతిప
దనియమో భవతి. చరమార్ధేతు షష్ఠగణస్య స్థానే
లఘురేకః. చరమార్ధే పఞ్చమే చతుర్లఘౌసతి తత్ర
ప్రథమలఘుమారభ్య యతిపదనియమో భవతి. ఉ. అ
త్రైవ త్సప్తగణౌ గోపేతా భవతి నేహవిషమే జః।
షష్ఠోయం నలఘూవా ప్రథమార్ధే నియత మార్యా
యాః ॥౧॥ షష్ఠే ద్వితీయలా న్పరకేముఖలాచ్చ
స యతిపదనియమః. చరమార్ధే పఞ్చమకే తస్మాద
వా భవతి షష్ఠోలః।౨॥ అత్ర చసయతి ఇతిషష్ఠగణే
ద్వితీయాల్లఘోః ప్రభృతి, పదనియ ఇతిసప్తమేగణే
ప్రథమాల్లఘోశ్చ యతిపదనియమో జాతః. ఉత్త
రార్ధే ఇహాథన ఇతిపఞ్చమగణే ప్రథమాల్లఘో
స్తథా... ఆర్యాభేదాః. ౧ పథ్యా. ౨ విపులా.
౩ చపలా. ౪ ముఖచపలా. ౫ జఘనచపలా.
— సంగీతశాస్త్రే ఆళిక్రమాఖ్య ప్రబన్ధవిశేషః. ఆ
ర్యాలక్షణలక్షితస్యయ స్యార్ధాన్తే చరణాన్తేవా స
రిగాదయ స్స్వరా న్యస్యన్తే. ప్రథమార్ధముద్గ్రా
హః స ద్విర్గీతో భవతి, ద్వితీయార్ధం ధ్రువః, స
సకృద్గీతో భవతి, ఉద్గ్రాహ న్యాసో భవతి, ఆభోగో
గాతృనేతృ ప్రబన్ధనామాఙ్కితో భవతి, సా ఆర్యేతి
తల్లక్షణమ్. మేలాపక స్యాయుక్తత్వా దయం ప్రబ
న్ధస్త్రిధాతుః. ఛన్దో నియమాన్నిర్యుక్తః. స్వరపదతా
ళనిబద్ధత్వా త్త్ర్యఙ్గః భావనీజాతిమాన్. తద్భేదాః
లక్ష్మీః వృద్ధిః బుద్ధిః లీలా లజ్జా క్షమా దీప్తా గౌరీ
రాత్రి జ్యోత్స్నాఛాయా కాన్తిః మహీ మతిః కీర్తిః
మనోరమా రోహిణీ విశాలా వసుధా శివా హరిణీ
చక్రా సారసీ కురరీ హంసీచేతి షడ్వింశతిః. ఏషా
మార్యావృత్త లక్షణలక్షితానాం షష్ఠగణం వినా పూ
ర్వోత్తరార్ధయో ర్ద్వాదశగణాః. తే సర్వేపి సర్వ
గురవో మాత్రాగణాశ్చేత్ చతుర్వింశతి ర్గురవో
భవన్తి. ద్వయోరర్ధయో రధికాభ్యాం షష్ఠాభ్యాంగురు
భ్యాంసహ షడ్వింశతిః. ఏవంషడ్వింశత్యా గురుభి ర్ఘటి
తా లక్ష్మీర్భవతి. తత్ర ప్రథమగురుస్థానే లఘుద్వ
యం నివిశతేచేత్ వృద్ధిః. ప్రథమ ద్వితీయగురుస్థా
నే ద్వే లఘుద్వయేచే ద్బుద్ధిః. ప్రథమద్వితీయ తృతీ
యగురూణాం స్థానే త్రీణి లఘుద్వయానిచే ల్లీలా.
ఏవం రీత్యా గురూణాం స్థానే లఘుద్వయా న్యేకై
కశస్వృద్ధ్యా నివిశన్తే చేత్ క్రమేణోక్తా లజ్జాదయో
భిదా భవన్తి. షడ్వింశగురోస్తు లఘూకరణం నాస్త్యే
వేతి మన్తవ్యమ్.

ఆర్యాగీతి. స్త్రీ. ఛన్దశ్శాస్త్రే ఆర్యాసదృశో మాత్రావృత్త
విశేషః. ఆర్యాయాః పూర్వోత్తరార్ధయో రన్తే ఏ
కైకో గురు రధికశ్చే దార్యాగీతిర్భవతి. ఉ. ఆర్యా
పూర్వార్ధం యది గురుణైకేనాధికేన నిధనే యుక్త
మ్। ఇతర త్సర్వం తద్వ ద్యదీయ ముదితేయ మా
ర్యాగీతిః.

ఆర్యావర్త. (ఆర్య- వృతు- ఘఞ్) పు. పూర్వసముద్ర
మారభ్య పశ్చిమసముద్ర పర్యన్తో హిమవద్వింధ్యయో
ర్మధ్యప్రదేశః. తత్పర్యాయాః. పుణ్యభూమి- ఆవర్త
దేశ. బ్రహ్మదేశ. అయం జనస్య, చ శ్రీమాఖ-చ
క్రిణశ్చ, జన్మభూమిః. తదన్తర్భాగాశ్చ శబ్దా స్తత్ప
ర్యాయాః.

ఆర్యాలాప. పు. కావ్యవిశేషః.

ఆర్యికా. (ఆర్యా. కన్) స్త్రీ. అజ్ఞాతా ఆర్యేత్యాదిః.

ఆర్వ. ధా. ఆట్. అర్వ. ఉ. ఆర్వత్. ఆర్వత్.

ఆర్వమ్. ధా. అట్. ఆర్వమ్. ఉ. ఆర్వమత్.

ఆర్వివ్. ధా. ఆట్. అర్వివ్. ఉ. ఆర్వివత్.

ఆర్వివదిష. ధా. ఆట్. అర్వివదిష. ఉ. ఆర్వివదిష
షత్.

ఆర్వివిష. ధా. ఆట్. అర్వివిష. ఉ. ఆర్వివిషత్.

ఆర్శ్య. త్రి. ఋశ్య స్యేదమ్.

ఆర్శ్యశృఙ్గి. (ఋశ్యశృఙ్గ- ఇఞ్) పు. అలమ్బుషో నా
మ రాక్షసః. యేన కౌరవముద్ధే ఇరావాన్హతః.

ఆర్ష. ధా. ఆట్. ఋష. ఉ. ఆర్షత్.

ఆర్ష. (ఋషి- అణ్) త్రి. ఋషే స్సమ్బన్ధి. ఋషే
ర్వ్యాఖ్యాతః. ఋషిభవః. వ్యాకరణే ఋషే ర్వ్యాహృ
తః ప్రత్యయః. నః ప్రవరః.— పు. వివాహభేదః. ఏకం
గోమిథునం ద్వే గోమిథునే వా వరా దాదా
య యథావిధి కన్యాప్రదానం భవతిచే త్స ఆర్షో వి
వాహ ఇతి తల్లక్షణమ్.

ఆర్షభ. పు. ప్రియవ్రత వంశ్యస్య ఋషభస్య పుత్రా ఆ
త్మవిద్యావిశారదా మునివిశేషాః. తేచ నవ. ౧కవిః.
౨హరిః. ౩అన్తరిక్షః. ౪ప్రబుద్ధః. ౫పిప్పలాయనః.
౬ఆవిర్హోత్రః. ౭ద్రమిళః. ౮చమసః. ౯కరభాజనః.
ఇతి. తేచ మహీం విచరన్తో నిమే ర్విదేహస్య సత్ర
ముపాజగ్ముః. విదేహశ్చ తేభ్యోనవభ్యః పృథక్పృథక్
భాగవతాన్ ధర్మాన్ శుశ్రావేత్యయమితిహాసో నారదే
న వసుదేవాయోపదిష్ట ఇతి భాగవతే ఏకాదశస్కన్ధే
ఉక్తమ్.— త్రి. ఋషభస్యేదమిత్యాది.

ఆర్షభి. (ఋషభ- ఇఞ్) పు. భరతః.

ఆర్షభీ. (ఋషభ- అణ్- ఙీప్) స్త్రీ. జ్యోతిషే గ్రహా
ణాం మధ్యమే మార్గే వైషవాఖ్యే ప్రథమా వీథిః. మ
ఘా పూర్వోత్తరఫల్గునీ రూపా — సంగీతశాస్త్రే
రాగప్రయోజక జాతివిశేషః. షడ్జగ్రామ జాతః. త్ర్యం
శః. నిషాద ఋషభ ధైవతాస్త్రయోంశాః. నిషాద
గాన్ధారయో ష్షడ్జర్షభమధ్యమపఞ్చమధైవతైస్సహా
యోగం సంబన్ధః పఞ్చమ స్యాల్ప తరత్వ మల్ప
త్వంచ సంపూర్ణావస్థాయామ్. షడ్జలోపే షాడవమ్. ష

డ్జపఞ్చమ లోపే షాడవమ్- పఞ్చమాదిర్మూర్ఛనా- చ ఞ్చత్పుట స్తాళః- అష్టౌ కళాః- అస్యా షాడ్జ్యాఇవ వైషాకి(?)కథు(?)వాయాం ప్రథమప్రేక్షణే వినియోగః- అస్యా వృషభో న్యాసః- అంశ ఏ వాపన్యాసః- ఆ ర్షభీ ద్వివిధా- శుద్ధా వికృతా చేతి- తత్ర వికృతా పున శ్చతుర్విధా- సంపూర్ణత్వ గ్రహాంశాపన్యా సానాం పృథ గ్వర్జనాత్-తత్ర సంపూర్ణత్వవర్జితా అష్టౌ భేదాః- సంపూర్ణత్వవర్జితా, సంపూర్ణత్వ గ్రహవర్జితా, సంపూర్ణత్వాంశవర్జితా, సంపూ ర్ణత్వాపన్యాసవర్జితా, సంపూర్ణత్వగ్రహాంశవర్జి తా, సంపూర్ణత్వగ్రహాపన్యాసవర్జితా, సంపూర్ణ త్వాంశాపన్యాసవర్జితా, సంపూర్ణత్వగ్రహాంశాప న్యాసవర్జితా చేతి- తే పున ర్ద్వివిధే- షాడవ భే దాత్- తథాచ సంపూర్ణత్వవర్జితాభేదా ష్షోడశ- అస్యాభేదా స్సప్త- గ్రహవర్జితః, గ్రహాంశవర్జితః, గ్రహాపన్యాసవర్జితః, గ్రహాంశాపన్యాసవర్జితః, అం శవర్జితః, అంశాపన్యాసవర్జితః, అపన్యాసవర్జితశ్చే తి- ఏవం వికృతా స్సంఘాయ త్రయోవింశతిః- శు ద్ధయా సహ చతుర్వింశతిః... వికృతార్షభీయోగజా తా జాతయోయథా- ౧ ఆర్షభీగాన్ధారీయోగజా ఆ న్ధ్రీ- ౨ ఆర్షభీపఞ్చమీనైషాదీయోగా త్కార్మా రవీ- ౩ ఆర్షభీగాన్ధారీపఞ్చమీయోగా న్నన్దయన్తీ-

రీ గా సారి గధారీ మగ రిరి ౧
గుణ లో ం ం చనా ం ం ం ధి

రిరి ని ధ ని ధ పా మ గ రి గమా పని ౨
క మ న ం ం ం ం ం న్త మం మ రం

మా ధా నీ ధా పా పా సా గా ౩
మ జ ర మ ం ం తు య

నీ ధ ని రీ రి గ రి స ధ గా రి రీ సా ౪
మ జేం ం ం ం ం ం ం ం య ం ం ం

రి మ గ రి సా ధ స సరి స రిగమా మా ౫
ప్రణ ం ం మా ం ం ం ం ం మిం దివ్య

ని ధ పా రీరి రి ప గ రి స ధ సా ౬
మ ం ణి ద ర్పం ణాం ం ం మ

రి స రి స రి గ రి గ మా మా మా గ రి ౭
లం ని ం కేం ం ం ం ం తం ం ం

పా నీ రీ మ గ స ధ గ రి రీ రి ౮
భ వ మ హేం ం ం ం ం య ం ం

గుణలోచనాధిక మనన్త మమర పజర మహేశ మజే యం ప్రణమామి దివ్యమణిదర్పణామలనికేతం భవ మ మేయమితి-

ఆర్షభీకపాల- న- సంగీతశాస్త్రే కపాలభేదః- య త్ర ఋషభోంశః, ధైవతో న్యాసః, మధ్యమోన్తః, గాన్ధారనిషాదషడ్జా నాల్పత్వా, షడ్జోత్యల్పః, అష్టకలాః, త దార్షభీకపాలమ్... ఆర్షభీకపాల పదం యథా- ఝుంటుల ఝుటుం ౧। దంష్ట్రికరా కం ౨। ఓం ఫొంత్రయీమ్ ౩। హూ హాం హాం హాం హాం హాం ౪। వరసురభికుసుమ ౫। చర్చి తగాత్రం ౬। కపాల హస్తమ్ ౭। నమామిదేవమ్ ౮। ఇతి.

ఆర్షభ్య- (ఋషభ- ణ్య) పు- యో వత్స ఋషభావస్థా ప్రాప్త్యర్థం పోష్యతే సః-

ఆర్షయ్- ధా- ఆట్- అర్షయ్- ఉ- ఆర్షయత్-

ఆర్షిక్య- (ఋషిక- యక్) న- ఋషికస్య భావః కర్మవా-

ఆర్షిష్- ధా- ఆట్- ఋషిష్- ఉ- ఆర్షిషత్-

ఆర్షిషయిష్- ధా- ఆట్- అర్షిషయిష్. ఉ- ఆర్షిషయి షత్-

ఆర్షిషిష్- ధా- ఆట్- అర్షిషిష్- ఉ- ఆర్షిషిషత్-

ఆర్షిషేణ- (ఋషిషేణ- అణ్) అస్త్రీ- ఋషిషేణస్య గోత్రాపత్యమ్-

ఆర్షిషేణ్య- (ఋషిషేణ- యఞ్) పు- భృగుగణాన్త ర్గత గోత్రఋషివిశేషః- ఆర్షిషేణ్యానాం ప్రవ రస్త్రిభార్గవ చ్యవనాప్నవానార్షిషేణ రూపేతి- భా ర్గవార్షిషేణ రూపేతివా-

ఆర్షీ- (ఆర్ష- ఙీప్)- స్త్రీ- వైదికచ్ఛన్దసి గాయ త్ర్యాదిఛన్దో భేదః- దైవీ ఆసురీ ప్రాజాపత్యాచేతి తి స్రస్సంగతా ఆర్ష్య ఉచ్యన్తే- తథాచ చతుర్వింశత్యక్ష రా ఆర్షీ గాయత్రీ- అష్టావింశత్యక్షరా ఆర్షీ ఉష్ణిక్- ద్వాత్రింశదక్షరా ఆర్షీ అనుష్టుప్- షట్త్రింశదక్ష రా ఆర్షీ బృహతీ- చత్వారింశదక్షరా ఆర్షీ ప ఙ్క్తిః- చతుశ్చత్వారింశదక్షరా ఆర్షీ త్రిష్టుప్- అష్ట చత్వారింశదక్షరా ఆర్షీ జగతీ-

ఆర్షేయ- (ఋషి- ఢక్) పు- ఋషిసంబన్ధః— అస్త్రీ- వేదమధీతే వేదవా యస్సః- ఋషేరపత్యమ్- ఋషే ర్గోత్రాపత్యమ్ ఋషి సంబన్ధీ- ...ఏతద్విషయం పూ ర్వమీమాంసాయాం షష్ఠాధ్యాయస్య ప్రథమే పా దే ఏకాదశాధి కరణమ్- తద్యథా- దర్శపూ ర్ణమాసయోః ఆర్షేయం వృణీత ఇతి విధా యేద మామ్నాయతే-ఏకంవృణీతే ద్వౌవృణీతే, త్రీన్ వృణీతే, న చతురో వృణీతే, నపఞ్చాతివృణీత ఇతి- ఋషిర్గో త్ర ప్రవర్తకః- కశ్యప భరద్వాజాదిః- తస్య సం బన్ధీ ఆర్షేయః తంవృణీతే కథయతి- కాశ్యపగో త్రోహం భారద్వాజ గోత్రోహమిత్యాది తదుచ్చారణ మ్- ఏకమార్షేయముచ్చారయతి- తథోచ్చా ద్వావార్షేయావుచ్చారయతి-ఉపమన్యు వసిష్ఠగోత్రో హ మిత్యాది- త్రీనార్షేయా నుచ్చారయతి- ఆఙ్గిర స బార్హస్పత్య భారద్వాజ గోత్రోహమిత్యాది- నచ తుర ఆర్షేయా నుచ్చారయతి- పఞ్చార్షేయా నతి

క్రమ్యపదాదీనార్షేయాన్ త్రైన్ వోచ్చారయేత్. ఇత్యర్థః. తత్ర త్రిశార్షేయ ద్వ్యార్షేయ త్ర్యార్షేయ వాక్యేషు విశేషాదర్శనాత్ ఏకం వృణీత ఇత్యాదయ స్త్రయోఽపి విధయ ఇతి పూర్వః పక్షః. త్రయాణాం విధేయత్వే వాక్యభేదప్రసఙ్గాత్, తత్పరిహారాయ త్రీన్ వృణీత ఇత్యస్యైవ విధిత్వమ్. ఏకం వృణీతే ద్వౌ వృణీత ఇత్యేతదుభయ మవయవ్యపవాదనస్తావకమ్. ఏకవరణ ద్వివరణే అప్రశస్తే అపి యదా కర్తవ్యే, తదా త్రివరణస్య ప్రశస్తస్య కర్తవ్యత్వం కిము వక్తవ్య మితి స్తుతిః. చతుర్ణా మపి పఞ్చానాం చ వరణని షేధాభ్యామపి త్రిత్వమేవ స్తూయతే. న చ తయో ర్నిషేధో విధాతవ్యః. ప్రసక్త్యభావాత్. చతుర్ణా యోఽవ్యవస్థితత్వే న ప్రశస్తః. త్రిత్వంతు న తథేతి ప్రశస్తమ్. తస్మాత్ కృత్స్నార్థ్యధి కుర్వన్ యజమాన స్త్రీనేవోచ్చారయేత్, న న్యూనం న చాధికమితి తాత్పర్యార్థః.

ఆర్ష్టిషేణః (ఋష్టిషేణ. అణ్.) పు. రాజర్షి విశేషః. పాణ్డవ గన్ధమాదనయాత్రాయాం గన్ధమాదనవనే తదీయాశ్రమే తే సహ పత్నీమానసహితాః కతిపయకాలం స్థితాః. వేదాన్ వేదాశ్చ ఓషు తీతి నిరుక్తే స్పష్టమ్.

ఆర్హ. ధా. ఆట్. అర్హ. ఉ. ఆర్హత్.

ఆర్హత. (అర్హత్. అణ్) త్రి. సర్వజ్ఞ శాస్త్రః. తత్పర్యాయః. జైనః. తేషాం మతం యథా. ప్రత్యక్షా నుమానాగమాః ప్రమాణాని. తేషాం బన్ధనిరక్తస్య సురాపవిష్టమార్గేణ జ్ఞానకర్మసముచ్చయో మోక్షః. ధర్మాధర్మాసనపాంశుపుద్గలా ఇత్యసంఖ్యాః పరమాణవః దేహారమ్భకాః. క్రిమికీటాదిష్వాత్మా దేహపరిమాణ ఆత్మా నదీ. దేహస్యాపర త్వాన్తర మనర్థకమ్. మనోవాక్కాయైః ప్రాణిహింసా పరిత్యాజ్యా. సిద్ధా బద్ధా నారకీయాశ్చేతి త్రివిధాః పురుషాః. తేషు యోగినో దిగమ్బరాః మనోవాక్కాయకర్మభి రహింసాపరాః మయూరపిచ్ఛహస్తాః కృతవీరాసనాదయః లూనకేశాః మునయః పాణిపాత్రేణ భుఞ్జతే. తే చ కృతమస్తాః. త ఏవ క్షపణకాచార్యా ఇత్యుచ్యన్తే.

ఆర్హన్తీ. (అర్హత్. ష్యఞ్. ఙీష్) స్త్రీ. అర్హతో భావః. యోగ్యతా.

ఆర్హన్త్యం (అర్హత్. ష్యఞ్) నపు. అర్హతో భావః. యోగ్యతా. ఆర్హన్త్య+ఙీష్=ఆర్హన్తీ.

ఆర్హయ్. ధా. ఆట్. అర్హయ్. ఉ. ఆర్హయత్.

ఆర్హాయణః. (అర్హ. ఫక్) అక్లీ. అర్హస్య గోత్రాపత్యమ్.

ఆర్హీయః. (అర్హ. ఛ) పు. తద్ధితవిశేషః. ప్రాగ్వహతేష్ఠక్ ఇత్యస్మిన్ ఛ ఇతి. తేషామర్థః, తేన క్రీతమ్, తస్య నిమిత్తం సంయోగోత్పాతౌ, తస్యేశ్వరః, తత్ర విదితః, తస్య వాపః, తదస్మిన్ వృద్ధ్యాయలాభ శుల్కోపదా దీయతే, తద్ధరతి వహత్యావహతి భారాద్వంశాదిభ్యః, సంభవత్యవహరతి పచతి, సోఽస్యాంశవస్నభృతయః, తదస్య పరిమాణమ్, తదర్హతి, ఇతి సూత్రైరుక్తాః. వాతపిత్తశ్లేష్మభ్య శ్శమనకోపనయో రుపసంఖ్యానమితి వాక్యే నోక్తోఽర్థః ప్రాగ్వహతీయ ఠక్ ఛయో రర్థః. ఏష్వర్థేషు ఉత్సర్గత ష్ఠక్ అపవాదాస్తు గాదయః. ౫.౧.౧౯.సూ. ఆర్హా దగోపుచ్ఛ సంఖ్యాపరిమాణా ట్ఠగి త్యధికృత్య, ౨౦అసమాసే నిష్కాదిభ్యః. ౨౧శతాచ్చ ఠన్యతా వశతే. ౨౨సంఖ్యాయా అతి శదన్తాయాః కన్. ౨౩వతోరిడ్వా. ౨౪వింశతి త్రింశద్భ్యాం డ్వున్నసంజ్ఞాయామ్. ౨౫కంసాట్టిఠన్. వా॥ అర్ధాచ్చేతి వక్తవ్యమ్. కార్షాపణాట్టిఠన్ వక్తవ్యః. ప్రతి రాదేశశ్చ వా. ౨౬శూర్పాదఞన్యతరస్యామ్. ౨౭శతమాన వింశతిక సహస్ర వసనాదణ్. ౨౮అధ్యర్ధపూర్వ ద్విగోర్లుగసంజ్ఞాయామ్. ౨౯విభాషా కార్షాపణ సహస్రాభ్యామ్. ౩౦ద్విత్రిపూర్వా న్నిష్కాత్. వా॥ బహుపూర్వాచ్చేతి వక్తవ్యమ్. ౩౧బిస్తాచ్చ. ౩౨వింశతికాత్ ఖః. ౩౩ఖార్యా ఈకన్. వా॥ కేవలాయాశ్చేతి వక్తవ్యమ్. ౩౪పణ పాదమాషశతాద్యత్. ౩౫శాణాద్వా. ౩౬ద్విత్రిపూర్వాదణ్ చ. ఇతి విహితాః ప్రత్యయాః. క్రమేణోదాహరణాని. నైష్కికమ్. శతికమ్, శత్యమ్. పఞ్చకమ్. బాహుత్రికః. వింశకః, త్రింశకః. కంసికః, కంసికీ. అర్ధికః. అర్ధికీ. కార్షాపణికః, కార్షాపణికీ. ప్రతికః, ప్రతికీ. శౌర్పమ్, శౌర్పికమ్. శాతమానమ్, వైంశతికమ్, సాహస్రమ్, వాసనమ్. అధ్యర్ధకంసం, ద్వికంసమ్. అధ్యర్ధకార్షాపణమ్, అధ్యర్ధకార్షాపణికమ్, ద్వికార్షాపణమ్, ద్వికార్షాపణికమ్, అధ్యర్ధప్రతికమ్, ద్విప్రతికమ్, అధ్యర్ధసహస్రమ్. అధ్యర్ధసాహస్రమ్. ద్వినిష్కమ్, ద్వైనిష్కికమ్, త్రినిష్కమ్, త్రైనిష్కికమ్. బహునిష్కమ్, బహునైష్కికమ్. ద్విబిస్తమ్, ద్వైబిస్తికమ్, ఇత్యాది. అధ్యర్ధవింశతికీనమ్, ద్వివింశతికీనమ్. అధ్యర్ధఖారీకమ్, ద్విఖారీకమ్. ఖారీకమ్. అధ్యర్ధపణ్యం, ద్విపణ్యమ్, అధ్యర్ధపాద్యం, ద్విపాద్యమ్, ఇత్యాది. అధ్యర్ధశాణ్యమ్, అధ్యర్ధశాణమ్. ద్వైశాణమ్, ద్విశాణ్యమ్, ద్విశాణమ్, ఇత్యాది... ఆర్హీయార్థేషు ప్రత్యయవిశేషా ఏతదపవాదాః నిమిత్తాదిశబ్దేషు ద్రష్టవ్యాః.

ఆల్. ధా. అల. లిటి రూపమ్. ఉ. ఆల. లుఙి నిటి ఆలీత్ — ఆలి ఇత్యస్య అనిడార్థధాతుకే నిష్పత్తియాం

చ రూపమ్. ఉ. ఆల్యతే— ఆట్. అల్- ఉ. ఆలత్.— ఆట్. ఆల్. ఉ. ఆల్యత— ఛన్దసి సుపాం సులుక్పూర్వసవర్ణాచ్ఛేయాడాడ్యాయాజాలః ఇత్యాడాదేశః. ఆస్య రూపమ్. ఉ. వసనా యజేత.

ఆల. వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః. సచ చష ధాతోః, మవ్యధాతోశ్చ భవతి. తత్ర మవ్యధాతో ర్యకారస్య లోపః, వకారస్య మకారః, ప్రత్యయ స్యాపతుడాగమశ్చ. ఉ. చషాలః. మమాపతాలః. ఉణాది. ౪పా॥౧౧౧సూ. సానసి వర్ణసి పర్ణసి త ణ్డులాఙ్కుశ చషాల్వల పల్వల ధిష్ణ్య శల్యాః. ౩పా॥౫౧సూ. మవ్యతే ర్యలోపో మ శ్చాపతు ట్చాలః— ఉణాదే స్తద్ధితస్యచాలచో రూపమ్. ఉ. స్థాలమ్. వాచాలః— ఉణాదే రాలఞః శాలనశ్చ రూపమ్. ఉ. పాతాలః. తమాలః— (అల. ఘఞ్) న. హరితాలమ్.

ఆలక్ష్. ధా. ఆఙ్. లక్ష్. ఉ. ఆలక్ష్యతే.

ఆలక్షయ్. ధా. ఆఙ్. లక్షయ్. ఉ. ఆలక్షయతి.

ఆలక్షి. గౌరాదిః. (అలక్ష. ఇఞ్) అక్లీ. అలక్ష స్యాపత్యమ్— ఆలక్షి+ఙీష్=ఆలక్షీ.

ఆలక్షీ. (ఆలక్షి. ఙీష్) స్త్రీ. అలక్ష స్యాపత్యం స్త్రీ.

ఆలగ్. ధా. ఆఙ్. లగ్. ఉ. ఆలగతి.

ఆలగయ్. ధా. ఆఙ్. లగయ్. ఉ. ఆలగయతి.

ఆలగర్ద. (అలగర్ద. అణ్) పు. జలవ్యాళః.

ఆలచ్. వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః. తద్ధితప్రత్యయవిశేషశ్చ. తస్య రూపమ్. ఆల. ఉణాది. ౧పా॥౧౨౭సూ. స్థా చతి మృజే రాల జ్వాల క్వాలీయచః. ఉ. స్థాలమ్. ౫అ॥౨పా॥౧౨౫సూ. (మత్వర్థీయేషు, వాచోగ్మినిరిత్యతః) ఆల జాటచౌ బహుభాషిణి. వా॥ కుత్సితఇతివక్తవ్యమ్. ఉ. కుత్సితం బహుభాషతే వాచాలః.

ఆలజి. గౌరాదిః. అక్లీ. అలజ స్యాపత్యమ్.

ఆలజీ. (ఆలజి. ఙీష్) స్త్రీ. అలజ స్యాపత్యం స్త్రీ.

ఆలఞ్. వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః. ఆలస్య రూపః. ఉణాది. ౧పా॥౧౧౭సూ. పతిచణ్డిభ్యా మాలఞ్.

ఆలప్. ధా. ఆఙ్. లప్. ఉ. ఆలపతి.

ఆలపట. గౌరాదిః. పు. ఆలపటీ.

ఆలపటీ. (ఆలపట. ఙీష్) స్త్రీ.

ఆలప్తి. (ఆఙ్. లప. క్తిన్) స్త్రీ. ఆలపనమ్— సంగీతశాస్త్రే రాగసంచారణవిశేషః. విచిత్ర వర్ణాలఙ్కార గమక స్థాయ ప్రయోగవిశేషేన కించిత్తిరోధానసహితం రాగప్రకటీకరణ మాలప్తిరితి తల్లక్షణమ్. ఆలప్తి ర్ద్వివిధా. రాగాలప్తి రూపకాలప్తి శ్చేతి. తత్ర ప్రబన్ధానపేక్షా చతుర్భి స్స్థానైరుపలక్షితా రాగాలప్తిః. స్థానానినామ రాగాలపనవిశ్రాన్తి ప్రదేశాః. యస్మిన్ రాగాంశభూతే స్వరే రాగ స్సన్న్యస్యతే స స్థాయీత్యుచ్యతే. తస్మా దష్టమ స్స్వరో ద్విగుణ ఇత్యుచ్యతే. చతుర్థస్వరో ద్వ్యర్ధ ఇత్యుచ్యతే. ద్వ్యర్ధద్విగుణయో ర్మధ్యే స్థితా స్స్వరా అర్ధస్థితా ఇత్యుచ్యన్తే. స్థాయినమారభ్య ద్వ్యర్ధస్వర మవధిం కృత్వా త దధోధ స్స్థితానాం స్వరాణాం యత్ర రాగోచిత స్ఫురితకమ్పితాది గమకయుక్తత్వే నోచ్చారణం వాదనంవా కృత్వా స్థాయిని స్వరే న్యాసః క్రియతేచే త్తన్ముఖచాలో నామ ప్రథమం స్థానమ్. పూర్వోక్తై స్స్వరై స్సహ ద్వ్యర్ధస్వరమప్యుచ్చాలయిత్వా స్థాయిని న్యాసే కృతే ద్వితీయం స్థానమ్. ద్విగుణం పరిత్యజ్య తదధోధస్స్థితాం శ్చాలయిత్వా స్థాయిని న్యాసే కృతే తృతీయం స్థానమ్. ద్విగుణం స్వరం తత ఉత్తరాంశ్చ చాలయిత్వా స్థాయినిన్యాసే కృతేసతి చతుర్థం స్థానమ్. ప్రబన్ధస్థేన రాగేణ తాళేనచ విధీయమానాలప్తి రూపకాలప్తి రిత్యుచ్యతే. సా ద్వివిధా. ప్రతిగ్రహణీ భఞ్జనీ చేతి. ప్రథమం రాగాలప్తే రవయవం విధాయ ప్రకృతస్థాయోచితత్వేన తదుచితః ప్రబన్ధైకదేశో యది గీయతే, తదా ప్రతిగ్రహణీ. భఞ్జనీ ద్వివిధా. స్థాయభఞ్జనీ రూపకభఞ్జనీ చేతి. తత్ర ప్రబన్ధవిదారి గత్యవాన్తరభాగప్రమాణేన విశ్రాన్తియుక్తః ప్రబన్ధైకదేశో విచిత్రరీతియుక్తః క్రియతేచేత్ సా స్థాయభఞ్జనీ. ప్రబన్ధవిదారీభాగై ర్విశ్రాన్తియుక్తః ప్రబన్ధః ప్రకృతతాన చ్ఛాయానుకారిభి స్థానాన్తరై స్తత్ర రాగోచిత గమకాదియుక్తై ర్బహుధా పునఃపున ర్గీయతేచే త్తదా సా రూపకభఞ్జనీ త్యుచ్యతే.

ఆలబ్. ధా. ఆఙ్. లబ్. ఉ. ఆలబ్ధా.

ఆలబ్ధ. (ఆఙ్. డులభష్. క్త)- త్రి- స్పృష్టః- హింసితః,

ఆలబ్ధి. గౌరాదిః. (ఆలబ్ధ. ఇఞ్) అక్లీ. ఆలబ్ధ స్యాపత్యమ్.

ఆలబ్ధీ. (ఆలబ్ధి. ఙీష్) స్త్రీ. ఆలబ్ధ స్యాపత్యం స్త్రీ.

ఆలభ్. ధా. ఆఙ్. లభ్. ఉ. ఆలభతే— ఏతద్విషయం పూర్వమీమాంసాయాం ద్వితీయాధ్యాయే తృతీయపాదే పఞ్చమాధికరణమ్. తద్యథా. అనార భ్యేద మామ్నాయతే. వాయవ్యగ్ శ్వేతమాలభేత భూతికామ ఇతి. తథా దర్శపూర్ణమాసయో రిద మామ్నాయతే. ఈషా మాలభేతేతి. శకటగత-దీర్ఘకాష్ఠ విశేష మీషా శబ్దేనోచ్యతే. తదర్థః. తమిమం సన్దేహ మనూద్య తస్యా మాలభ్యాయాం మీమాంసాయాం శ్వేతత్వగుణో విధీయతే. తస్య శ్వేతకాష్ఠస్య వాయునా సంస్పృశ్యమానత్వా ద్వాయవ్యతా సంభవతి. భూతిః ఫలం స్వార్గకాఖకర్మణో దర్శపూర్ణమాసయోః పూర్వసిద్ధ

మే వాసూద్యతే- తస్మాన్న గుణవిధిరిత్యేకః పూర్వపక్షః... సహ ఫలపదస్య సత్యప చుప్రితస్య సంఘవస్ప్రయోజనస్య పాషికాసువాదస్య మానర్థక్యం వా యుక్తమ్. తస్మాద్గుణవిశిష్టం కర్మాన్తరం పేక్షేయతే. తథాపి యాగ స్యాత్రిజతా హాలమ్బ స్యైవ త్రివతా ద్యావముక్తం కర్మవిధిరితి ద్వితీయః పూర్వపక్షః .. శ్వేతపశో ర్వాయుదేవతాయాశ్చ స్పష్టం ప్రతీయమానతయా రూపయుతస్య యాగ స్యాథిర్థకస్య వారయితు మశక్యత్వాత్ ద్రవ్యదేవతావిశిష్టస్య యాగస్య విధి రుపగన్తవ్యః- భూతికామో వాయవ్యం శ్వేతేన పశునా యజేతే త్యేవంవిధోఽర్థస్సిద్ధో విధిః- ద్రవ్యదేవతాసంబన్ధ కల్పితస్య యాగస్య లిప్సితస్యానేన కర్తవ్యతావిధా వాలమ్భస్య ఫాత్వర్థస్య కాగతిరితి చేత్- అనువాదయితి బ్రూమః- తత్ప్రాప్తి స్స్వార్థికీ- ఆలమ్భ మన్తరేణ తద్యాగాసిద్ధేః- తస్మా ద్యాగసిద్ధిరితి రాద్ధాన్తః...

... తత్రైవ పష్ఠాధికరణం యథా- అగ్నిహోత్రదోహనకాలే శ్రూయతే- వత్స మాలభేత, వత్సనికాన్తాహి పశవ ఇతి- తత్ర చిన్తా- విమతో వత్సాలమ్భో యాజిస్యాత్, ప్రాణిద్రవ్యకాలమ్భత్వాత్, వాయవ్యాలమ్భవదితి పూర్వపక్షః- దేవతారహితత్వేన తద్ద్వేషమ్యా న్నయజిః- కించాయం వత్సాలమ్భోఽగ్నిహోత్రాఙ్గ సంస్కారః- తత్ప్రియేణ పఠితత్వాత్- ఇతరసంస్కారవత్- తస్మా దయం స్పర్శమాత్రవిధిరితి రాద్ధాన్తః-

ఆలమ్భ్- ధా- ఆఙ్- లమ్భ్- ఉ- ఆలమ్భతే- ఆలమ్భ్యతే- —ఆఙ్- అలమ్భ్- ఉ- ఆలమ్బత.

ఆలమ్బ- (ఆఙ్- లబి- ఘఞ్) పు. అవలమ్బనమ్- ఆధారః- పు- వైశమ్పాయ నాన్తేవాసి విశేషః-

ఆలమ్బన-(ఆఙ్- లబి- ల్యుట్) న. అవలమ్బనమ్. పు. అలఙ్కారశాస్త్రే విభావభేదః- రససమవాయికారణ మాలమ్బనవిభావ ఇతి తల్లక్షణమ్- యస్యాశ్చిత్తవృత్తే ర్యో విషయ స్స ఆలమ్బనమితి నిష్కర్షః- యథా శృఙ్గారస్య స్త్రీపుంసౌ- హాస్యస్య వికృతపురుషాదిః- కరుణస్య నష్టబన్ధ్వాదిః- రౌద్ర స్యాగస్కృత్పురుషాదిః- వీరస్య ప్రతిపక్షాదిః- భయానకస్య భయంకరం వస్తు- బీభత్సస్య జుగుప్సితం వస్తు- అద్భుతస్యలోకోత్తరం వస్తు- శాన్త స్యానిత్యం జగత్-

ఆలమ్బయ్- ధా- ఆఙ్- లమ్బయ్- ఉ- ఆలమ్బయతి-

ఆలమ్బి- గౌరాదిః- (ఆలమ్బ- ఇఞ్) అక్లీ- ఆలమ్బ స్యాపత్యమ్- ఆలమ్బి + ఙీష్ = ఆలమ్బీ —పు. వైశమ్పాయ నాన్తేవాసి విశేషః-

ఆలమ్బిత- (ఆఙ్- లబి- క్త) త్రి. గృహీతః- అవస్రంసితః-

ఆలమ్బిన్- (ఆఙ్- లబి- ణిని-) త్రి- ఆలమ్బతే యః సః —(ఆలమ్బి- ణిని- అణ్) అక్లీ. ఆలమ్బినా ప్రో[illegible] మధీయతే యస్సః-

ఆలమ్బా. (ఆలమ్బి- ఙీష్) స్త్రీ- ఆలమ్బ స్యాపత్యం స్త్రీ — గణరత్నే ఉదాహృతః- అస్యా- ప్రకాశ్య హంసాయానః- ఉ- ఆలమ్బకశ్యే-

ఆలమ్భ్- ధా- ఆఙ్- లమ్భ్- ఉ- ఆలమ్భ్యతే-

ఆలమ్భ- (ఆఙ్- డులభష్- ఘఞ్) పు. స్పర్శః- హింసా- ప్రబన్ధవిచ్ఛేదవిశేషః-

ఆలమ్భన- (ఆఙ్- లమ్భి- ల్యుట్) న- స్పర్శః. హింసనమ్-

ఆలమ్భయ్. ధా. ఆఙ్. లమ్భయ్- ఉ. ఆలమ్భయతి.

ఆలమ్భ్య- (ఆఙ్. డులభష్. ణ్యత్) త్రి. స్పర్శనీయః. హింసనీయః.

ఆలయ్. ధా. ఆలి. అస్య గుణహేతౌ వజాపౌ రూపమ్. ఉ. ఆలయతి—ఆట్- ఆలయ్. ఉ- ఆలయత్.

ఆలయ. (ఆఙ్. లీఙ్. అచ్) పు. గృహమ్.

ఆలయవిజ్ఞాన- న- యోగాచారమతే విజ్ఞానమ్- యత్సంతానో విజ్ఞానస్కన్ధ ఇత్యుచ్యతే-

ఆలర్క. (అలర్క- అణ్) త్రి- అలర్కస్యేదమిత్యాద.

ఆలల్. ధా. ఆఙ్. లల్- ఉ. ఆలలౌ-

ఆలలష్- ధా- ఆఙ్- లలష్- ఉ- ఆలలష-

ఆలలమ్బ్- ధా- ఆఙ్- లలమ్బ్- ఉ- ఆలలమ్బే-

ఆలలాప్- ధా- ఆఙ్- లలాప్- ఉ- ఆలలాప.

ఆలవ్. ధా. ఆఙ్. లవ్. ఉ. ఆలవితా-

ఆలవ- (ఆఙ్- లూఞ్. అప్.) పు. దర్భాదీనాం లూనావశిష్ట మూలమ్- యేషు కాణ్డేషు దర్భా ఆలూనాస్తే- (ఆన్ధ్ర- కొయ్యకాలు)... ఆలవాభి పర్మసం దర్శపూర్ణమాసయో ర్బహిరాహరణోద్దమ్. తత్ర దేవబర్హిశ్శకవాలం విరోహతి మన్త్రః.

ఆలవణ్య. (అలవణ. ష్యఞ్) అపు. అలవణస్య భావః.

ఆలవాల. (ఆఙ్. లూఞ్. ఆల)న. వృక్షలతాదే ర్జలసేచనార్థం నిబద్ధసేతుః ప్రదేశః- తత్పర్యాయాః- ఆవాల- ఆవాప. ఆధార. స్థానక- ఙ్వజప్రపా. ఏతదర్థక శబ్దాశ్చ- (ఆన్ధ్ర. పాదు).

ఆలస్- ధా- ఆఙ్- లస్- ఉ- ఆలసతి-

ఆలస- (అలస- అణ్) త్రి- అలసః.

ఆలసాయన. (అలస. అఙ్- ఫక్)- పు- అలసస్యయువాపత్యమ్.

ఆలస్య- (అలస- ష్యఞ్) అపు- అలసస్య భావః- తన్ద్రీ ...వైద్యశాస్త్రే శ్లేష్మరోగ విశేషః- సుఖస్పర్శప్రసక్తిత్వమ్, దుఃఖద్వేషిత్వమ్, కర్తవ్యేకర్మణ్యనుత్సాహః శ్చాలస్యమితి తల్లక్షణమ్...అలఙ్కారశాస్త్రే వ్యభిచారిభావభేదః- కర్తవ్యేషు మన్థోద్యమత్వ మాలస్య

మితి తల్లక్షణమ్. అతత్పత్తి గర్భ వ్యాధి శ్రమాదిజ న్యా చేతసః క్రియాసున్ముఖతా ఆలస్యమ్. అత్రచ నాసామర్థ్యాత్, నాపికార్యాకార్యవివేక శూన్యత్వ మ్. తేన కార్యాకరణరూప స్యానుభావస్య తుల్యత్వే పి గ్లానే ర్జడతాయా శ్చాస్య భేదః. ఇతిసవ్యాః. క ర్తవ్య సర్వక్రియాద్వేష ఆలస్యమితి కేచిత్. అతిత్వ ప్తిః స్వభావో గర్భః వ్యాధిః సమాధిశ్చ విభావాః. నిద్రా తన్ద్రాద యోఽనుభావాః.

ఆలా. ధా. ఆఙ్. లా. ఉ. ఆలాతి.

ఆలాఘాత. పు. గజశాస్త్రే దన్తఘాతవిశేషః. సంముఖా భ్యాం గజాభ్యా మలక్షితో దన్తఘాత ఆలాఘాతఇతి త ల్లక్షణమ్.

ఆలాజ్య. న. ఇన్ధనమ్.

ఆలాతా. స్త్రీ. సంగీతశాస్త్రే ఆకాశదేశీ చారీ విశేషః. పృష్ఠగతే పాదే శీఘ్రమన్యాఙ్ఘ్రిలఙ్ఘితేస త్యాలాతేతి త ల్లక్షణమ్.

ఆలాన. (ఆఙ్. లా. ల్యుట్) న. గజబన్ధన స్తమ్భః. గజబన్ధనమ్. రజ్జుః.

ఆలానిక. (ఆలాన. ఠఞ్.) త్రి. ఆలానార్థః.

ఆలాప్. ధా. ఆఙ్. లాప్. ఉ. ఆలాప్యతే.

ఆలాప. (ఆఙ్. లప. ఘఞ్) పు. స్వర సంనివేశవిశే షః. యత్ర రాగసంబన్ధినో గ్రహాంశ తారమన్ద న్యాస సాపన్యాస సాల్పత్వ బహుత్వ షాడవా నామభివ్యక్తి ర్భవతి సఆలాపఇ త్యుచ్యతే. సఏవ రాగా లాపఇత్యప్యుచ్యతే. అక్షరవర్జితా గమకాలప్తిర ప్యా లాప ఉచ్యతే.

ఆలాపన. న. ఆలాపకరణమ్.

ఆలాపనీ. స్త్రీ. సంగీతశాస్త్రే కరుణాఖ్య శ్రుతిజాతిభే దః. సాచపఞ్చమే చతుర్థీ శ్రుతిః.

ఆలాపయ్. ధా. ఆఙ్. లాపయ్. ఉ. ఆలాపయతి.

ఆలాపలమ్భ. పు. సంగీతశాస్త్రే లమ్భభేదః. ఉద్గ్రాహ స్థానేకూన్యత్వే ల్లమ్భఏ వాలాపలమ్భఇ త్యుచ్యతే.

ఆలాపిన్. గర్గాదిః. (ఆఙ్. లప. ణిని) త్రి. ఆలపనశీలః.

ఆలాపినీ. స్త్రీ. సంగీతశాస్త్రే స్వరవీణాభేదః. తల్ల క్షణం యథా. దైర్ఘ్యేణ నవముష్టి పరిమితో వైణవ స్సుషిరాన్త రోఽఙ్గుళద్వయ పరిధి ర్గ్రన్థ్యాదిదో షవర్జిత శ్శ్లక్ష్ణ స్సమ స్సువృత్తశ్చ దణ్డో భవేత్. అఙ్గుళ్యర్ధయుతాఙ్గుళద్వయవిస్తార స్తదర్ధ పి ణ్డసంయుక్త ఉన్ముఖః పత్రికారహిత ఏకద ణ్డో ఽధోభాగే చతురఙ్గుళమిత దైర్ఘ్యేణ కకుభా యు క్తః కకుభః కార్యః. తస్య తుమ్బం ద్వాదశాఙ్గుల విస్తారం చతురఙ్గుల ముఖం దన్తనాభియుక్తం కా ర్యమ్. అగ్రాదధః పాదోనే ముష్టిద్వయే సూక్ష్మ కార్పాససూత్రవృతతన్త్రీత్రయం బధ్నీయాత్. నారికేళఖ ర్పరం దోరకో దారికాచేతి త్రయం నవిద్యతే. ఇత్యా లాపినీలక్షణమ్. కేచి ద్దశముష్టిమితం ఖాదిరం దణ్డ మాహుః. పట్టసూత్రమయీవా కార్పాససూత్రమయీ వా తన్త్రీ కార్యా. కేచిత్తు సర్వవీణానాం దణ్డ రక్తచన్దనజావవే త్యాహుః. క్వచి ల్లక్ష్యేషు దశ ముష్ట్యధిక మపి మానం దృశ్యతే. నతుసి తుమ్బం ని ధీస్య వామాఙ్గుష్ఠేన తస్య మూల ముత్పీడ్య తాం మధ్యమయా ధృత్వా దక్షిణానామికయా బిన్ధుధాతు వ ద్వాదయేత్. బిన్దు హస్తేనవా మధ్యేమధ్య తాళేచ వాదయేత్. దక్షిణహస్తే త్రయ స్స్వరా వామహస్తే చ్చత్వార స్స్వరా భవన్తీతి కేచి దా చార్యాః. వామస్య ముక్తతన్త్ర్యా మధ్యమః. త ర్జనీ మధ్యమా కనిష్ఠాభిః పఞ్చమ ధైవత నిషాదాః. దక్షిణే ముక్తతన్త్ర్యా షడ్జః. తర్జన్యా ఋషభః. మధ్యమాఙ్గుళ్యా గాన్ధారః. ఆరోహావరోహాభ్యాం స ప్తకద్వితయం భవతీ త్యన్యే.

ఆలాపీ. స్త్రీ. సంగీతశాస్త్రే నారదమతే గాన్ధార గ్రామమూర్ఛనాసు సప్తమీ.

ఆలాప్య. (ఆలాపిన్. యఞ్) అక్లీ. ఆలాపినో గోత్రా పత్యమ్.

ఆలాబూ. స్త్రీ. అలాబూః.

ఆలాయ్. ధా. ఆఙ్. లాయ్. ఉ. ఆలాయ్యతే.

ఆలాయయ్. ధా. ఆఙ్. లాయయ్. ఉ. ఆలాయయతి.

ఆలావ్. ధా. ఆఙ్. లావ్. ఉ. ఆలావ్యతే.

ఆలావయ్. ధా. ఆఙ్. లావయ్. ఉ. ఆలావయతి. ఆలా వయతే.

ఆలావర్త. న. వస్త్రవ్యజనమ్. ప్రాన్తస్యూతవస్త్రం వ్యజనమ్. (ఆన్ధ్ర. ఆలవట్టము)

ఆలాస్య. పు. నక్రః.

ఆలి. ధా. అల. ణిచ్. అస్యరూపాణి. ౧ ఆలయ్. గుణ హేతా వజాదౌ. ౨ ఆల్. అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠా యాంచ. ౩ అలిల్. చఙి.—(ఆఙ్. అల. ఇఞ్) త్రి. విశదాశయః. స్త్రీ. సఖీ. పఙ్క్తిః. సేతుః.

ఆలిక్రమ. పు. సంగీతశాస్త్రే ప్రబన్ధవిశేషః. తేచ చ తుర్వింశతిః. ౧ వర్ణః. ౨ వర్ణస్వరః. ౩ గద్యమ్. ౪ కైవారః. ౫ అఙ్కచారిణీ. ౬ కన్దః. ౭ తురఙ్గలీలా. ౮ గజలీలా. ౯ ద్విపదీ. ౧౦ చక్రవాళః. ౧౧ క్రౌఞ్చప దః. ౧౨ స్వరార్థః. ౧౩ ధ్వనికుట్టనీ. ౧౪ ఆర్యా. ౧౫ గాథా. ౧౬ ద్విపదికా. ౧౭ కలహంసః. ౧౮ తోటకః. ౧౯ ఘటః. ౨౦ వృత్తమ్. ౨౧ మాతృకా. ౨౨ రాగ కదమ్బకః. ౨౩ పఞ్చతాళేశ్వరః. ౨౪ తాలార్ణవః.

ఆలిఖ్. ధా. ఆఙ్. లిఖ్. ఉ. ఆలిఖతి.

ఆలిఙ్గ్. ధా. ఆఙ్. లిఙ్గ్. ఉ. ఆలిఙ్గతి. ఆలిఙ్గ్యతే.

ఆలిఙ్గన. (ఆఙ్. లిగి. ల్యుట్) న. కామశాస్త్రే బాహ్య

రతవిశేషః. బాహ్యరతేషు ప్రథమం ప్రయోజ్యః। స్త్రీ
పుంసయోః పరస్పర శరీరసంయోజనమ్. తత్పర్యాయ.
ఆశ్లేషః. క్రోడీకరణ. అఙ్కపాలిః. పరిష్వఙ్గః. సంశ్లే
షః. ఉపగూహనః... ఆలిఙ్గన భేదాద్వాదశ. తత్రా
జాతరతాన్యాలిఙ్గనాని చత్వారి. స్పృష్టకమ్. విద్ధ
కమ్. ఉద్ఘృష్టకమ్. పీడనమ్. సంరబ్ధరతా
లిఙ్గనాన్యష్టౌ. లతావేష్టితమ్, వృక్షాధిరూఢ
మిత్యేతే ద్వే స్థితి దశాయామ్. తిలతణ్డులమ్. క్షీ
రనీరమ్. ఊరూపగూఢమ్. జఘనోపశ్లేషః.
స్తనాలిఙ్గితమ్. లలాటికమ్. ఏతాని షట్ శ
యనదశాయామ్— మన్త్రశాస్త్రే ఆలిఙ్గనముద్రా
యథా. హాహాహా ఇతిహాసం కృత్వా భుజపీడనం
చకృత్వా, కరాభ్యామాలిఙ్గ్య, ఉపాస్యం చిరం స్మర
న్ తిష్ఠేత్. ఇయం ముద్రా సుఖదా మహాపాతకనాశ
నీ చ.

ఆలిఙ్గయ్. ధా. ఆఙ్. లిఙ్గయ్. ఉ. ఆలిఙ్గయతి. ఆలిఙ్గయతే.

ఆలిఙ్గిత. త్రి. ఆశ్లిష్టః. న. ఆలిఙ్గనమ్.

ఆలిఙ్గ్య. పు. మృదఙ్గభేదః. యవగోపుచ్ఛాకారః. ఊర్ధ్వకాపేతయా మహాన్. అఙ్గ్యాపేతయా అల్పకః.

ఆలిఙ్గ్యాయన. వరణాదిః. పు. దేశవిశేషః.

ఆలిఞ్జర. పు. అలిఞ్జరః.

ఆలిత. త్రి. బద్ధః.

ఆలిదూర్వా. స్త్రీ. వల్లిదూర్వా. సైవ మాలాదూర్వా.

ఆలిన. (ఆఙ్. అల. ణిని) పు. భృఙ్గః. వృశ్చికః.

ఆలిన్ద. (అలిన్ద. అణ్) పు. ప్రఘాణః.

ఆలిప్. ధా. ఆఙ్. లిప్. ఉ. ఆలిప్యతే.

ఆలిప్స. ధా. ఆఙ్. లిప్స. ఉ. ఆలిప్సతే.

ఆలిమ్ప్. ధా. ఆఙ్. లిమ్ప్. ఉ. ఆలిమ్పతి.

ఆలిల్. ధా. ఆట్. అలిల్. ఉ. ఆలిలత్.

ఆలిలక్షయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలక్షయిష్. ఉ. ఆలిలక్షయిషతి.

ఆలిలఙ్గయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలఙ్గయిష్. ఉ. ఆలిలఙ్గయిషతి.

ఆలిలఙ్గిష్. ధా. ఆఙ్. లిలఙ్గిష్. ఉ. ఆలిలఙ్గిషతి.

ఆలిలపిష్. ధా. ఆఙ్. లిలపిష్. ఉ. ఆలిలపిషతి.

ఆలిలమ్బయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలమ్బయిష్. ఉ. ఆలిలమ్బయిషతి.

ఆలిలమ్బిష్. ధా. ఆఙ్. లిలమ్బిష్. ఉ. ఆలిలమ్బిషతే.

ఆలిలమ్భయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలమ్భయిష్. ఉ. ఆలిలమ్భయిషతి.

ఆలిలయిష్. ధా. ఆలిలయిష. ఉ. ఆలిలయిషతి.

ఆలిలయిష. ధా. ఆలి. సన్. అస్యరూపమ్. [illegible] ఆలిలయిష్.

ఆలిలసిష్. ధా. ఆఙ్. లిలసిష్. ఉ. ఆలిలసిషతి.

ఆలిలాపయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలాపయిష్. ఉ. ఆలిలాపయిషతి.

ఆలిలాభయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలాభయిష్. ఉ. ఆలిలాభయిషతి.

ఆలిలాలయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలాలయిష్. ఉ. ఆలిలాలయిషతి.

ఆలిలావయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలావయిష్. ఉ. ఆలిలావయిషతి.

ఆలిలాస్. ధా. ఆఙ్. లిలాస్. ఉ. ఆలిలాసతి.

ఆలిలాసయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలాసయిష్. ఉ. ఆలిలాసయిషతి.

ఆలిలిక్ష్. ధా. ఆఙ్. లిలిక్ష్. ఉ. ఆలిలిక్షతే.

ఆలిలిఖ్. ధా. ఆఙ్. లిలిఖ్. ఉ. ఆలిలిఖతుః.

ఆలిలిఖిష్. ధా. ఆఙ్. లిలిఖిష్. ఉ. ఆలిలిఖిషతి.

ఆలిలిఙ్గ్. ధా. ఆఙ్. లిలిఙ్గ్. ఉ. ఆలిలిఙ్గ.

ఆలిలిఙ్గయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలిఙ్గయిష్. ఉ. ఆలిలిఙ్గయిషతి.

ఆలిలిఙ్గిష్. ధా. ఆఙ్. లిలిఙ్గిష్. ఉ. ఆలిలిఙ్గిషతి.

ఆలిలిప్. ధా. ఆఙ్. లిలిప్. ఉ. ఆలిలిపతుః.

ఆలిలిప్స. ధా. ఆఙ్. లిలిప్స. ఉ. ఆలిలిప్సతి.

ఆలిలిష్. ధా. ఆట్. అలిలిష్. ఉ. ఆలిలిషత్.

ఆలిలిహ్. ధా. ఆఙ్. లిలిహ్. ఉ. ఆలిలిహతుః.

ఆలిలీసయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలీసయిష్. ఉ. ఆలిలీసయిషతి.

ఆలిలీష్. ధా. ఆఙ్. లిలీష్. ఉ. ఆలిలీషతే.

ఆలిలేఖ్. ధా. ఆఙ్. లిలేఖ్. ఉ. ఆలిలేఖ.

ఆలిలేఖయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలేఖయిష్. ఉ. ఆలిలేఖయిషతి.

ఆలిలేఖిష్. ధా. ఆఙ్. లిలేఖిష్. ఉ. ఆలిలేఖిషతి.

ఆలిలేప్. ధా. ఆఙ్. లిలేప్. ఉ. ఆలిలేప.

ఆలిలేపయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలేపయిష్. ఉ. ఆలిలేపయిషతి.

ఆలిలేహ్. ధా. ఆఙ్. లిలేహ్. ఉ. ఆలిలేహ.

ఆలిలేహయిష్. ధా. ఆఙ్. లిలేహయిష్. ఉ. ఆలిలేహయిషతి.

ఆలిల్య్. ధా. ఆఙ్. లిల్య్. ఉ. ఆలిల్యే.

ఆలీ. ధా. ఆఙ్. లీ. ఉ. ఆలీయతే— స్త్రీ. సఖీ. సేతుః.

ఆలీఢ. శస్త్రాదిః. (ఆఙ్. లిహ. క్త) త్రి. భక్షితః. ఆస్వాదితః. వ్యాప్తః. న. ధన్విస్థానవిశేషః. అగ్రతో వామపాదః, దక్షిణం జానుకుఞ్చితం, హస్తద్వయవిస్తారశ్చేత్, ఆలీఢస్థానమితి తల్లక్షణమ్— నృత్యస్థానవిశేషః. వామః పాద ప్రత్యగ్రః స్థితః, దక్షిణః పురః ప్రసృతః, తయో రన్తరం పఞ్చతాలం చేత్తదా ఆలీఢస్థానమితి తల్లక్షణమ్. వామపాదో నిషణ్ణోరుః

పూర్వవామనతః, దక్షిణశ్చరణ శ్చాగ్రే పఞ్చతాలప్రమాణేన ప్రసారితః, స్యాత్- తౌ ద్వావపి త్ర్యస్రౌ చేత్తదాలీఢస్థానమ్- తస్యరుద్రో దేవతా- తేనోత్తరోత్తర మీర్ష్యాక్రోధకృతో జల్పః కార్యః- వీర రౌద్రకృతం మల్లసఙ్ఘట్టాస్ఫోటనాదికం కార్యమ్- ఆలీఢాఙ్ఘ్రివిపర్యాసే ప్రత్యాలీఢస్థానం భవతి—అఙ్గహారభేదః. వామపాదే వ్యంసిత నికుట్ట నూపురాః దక్షిణే అలాత శాక్షి పార్శ్వరోమణ్డల కరిహస్త కటిచ్ఛిన్నాని- ఏతైరష్టభిః కరణైః క్రమేణ ప్రయుక్తైరాలీఢాఙ్గహారో భవతి—మన్త్రశాస్త్రే ఆలీఢముద్రా యథా- వామపాదం పురఃక్షిప్త్వా ధనుర్బాణకరో భవేత్- ఏషాముద్రా దుష్టశత్రునాశనీ భుక్తిముక్తిప్రదా కార్యవర్ధనీచ-

ఆలీఢేయః- (ఆలీఢ- ఢక్) అక్లీ- ఆలీఢ స్యాపత్యమ్-

ఆలీనక- న- వఙ్గమ్-

ఆలీయ- ఉణాదిప్రత్యయ స్యాలీయచో రూపమ్-

ఆలీయచ్- ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః, తస్యరూపమ్, ఆలీయ- సచ మృజూధాతో ర్భవతి- ఉణాది ౧పా॥౧౧౩ సూ- స్థాచతి మృ జే రాల జ్వాల ఛాలీయచః- ఉ- మార్జాలీయః-

ఆలు- ధా- ఆఙ్- లు- ఉ- ఆలునాతి— తద్ధితప్రత్యయ విశేషస్య చాలుప్రత్యయస్య రూపమ్- ఉ- హృదయాలుః- శీతాలుః- ఉష్ణాలుః- తృప్రాలుః— కృత్ప్రత్యయవిశేష స్యాలుచో రూపమ్- తస్మిన్పరేణే రయాదేశో భవతి- ఉ- స్పృహయాలుః— (బు- ఉ ణ్) స్త్రీ- గలన్తికా- ఖేలకమ్— కన్దభేదః- తత్పర్యాయాః వ కోష్ఠి- ఆలుక- (ఆన్ధ్ర- గెణుసు)... తద్భేదాః ౧ద శ్త్వాలుః- ౨ మధ్వాలుః- ౩ పిణ్డాలుః- ౪ ఫలాలుః-కేచిత్తు ౧పిణ్డాలుః, ౨మధ్వాలుః, ౩ హస్త్యాలుః, ౪ కాష్ఠాలుః, ౫శఙ్ఖాలుః, ౬ రక్తాలురితి తద్భేదాన్ వదన్తి... తద్గుణాః- రక్తపిత్తహరత్వమ్, శీతత్వం, మధురత్వమ్, గురుత్వమ్, బహుశుక్రత్వమ్, స్తన్యవృద్ధికరత్వంచ... కుసుమ్భశాకేన సహితశ్చేదాలుర్విరుద్ధాహారో భవతి-

ఆలుక- న- ఆలుః-

ఆలుచ్- వ్యాకరణే కృత్ప్రత్యయవిశేషః- సచత్తన్నర్థే భవతి- ౩॥౨॥౧౫౮ సూ- స్పృహిగృహి పతిదయిని ద్రాతన్ద్రా శ్రద్ధాభ్య ఆలుచ్- ఉ- స్పృహయాలుః- గృహయాలుః- పతయాలుః- దయాలుః- నిద్రాలుః- తన్ద్రాలుః- శ్రద్ధాలుః- అత్ర తన్ద్రేతి తత్పూర్వో ద్రాధాతుః- తదో నాన్తత్వంచ నిపాత్యతే-

ఆలుఞ్ఛ్- ధా- ఆఙ్- లుఞ్ఛ్- ఉ- ఆలుఞ్ఛతి-

ఆలుఞ్చన- (ఆఙ్-లుఞ్ఛ్- ల్యుట్) న- అపనయనమ్-

ఆలుఞ్ఛయ్- ధా- ఆఙ్- లుఞ్ఛయ్- ఉ- ఆలుఞ్ఛయతి-

ఆలుణ్- ధా- ఆఙ్- లుణ్- ఉ- ఆలుణతి-

ఆలుప్- ధా- ఆఙ్- లుప్- ఉ- ఆలుప్యతే-

ఆలుమ్బ్- ధా- ఆఙ్- లుమ్బ్- ఉ- ఆలుమ్బతి-

ఆలులస్- ధా- ఆఙ్- లులస్- ఉ- ఆలులస-

ఆలురావ్- ధా- ఆఙ్- లురావ్- ఉ- ఆలురావ-

ఆలులుఞ్ఛ్- ధా- ఆఙ్- లులుఞ్ఛ్- ఉ- ఆలులుఞ్ఛతుః-

ఆలులుఞ్ఛయిష్- ధా- ఆఙ్- లులుఞ్ఛయిష్- ఉ- ఆలులుఞ్ఛయిషతి-

ఆలులుఞ్ఛిష్- ధా- ఆఙ్- లులుఞ్ఛిష్- ఉ- ఆలులుఞ్ఛిషతి-

ఆలులుణ్- ధా- ఆఙ్- లులుణ్- ఉ- ఆలులుణతుః-

ఆలులుణిష్- ధా- ఆఙ్- లులుణిష్- ఉ- ఆలులుణిషతి-

ఆలులుప్- ధా- ఆఙ్- లులుప్- ఉ- ఆలులుపతుః-

ఆలులుప్స్- ధా- ఆఙ్- లులుప్స్- ఉ- ఆలులుప్సతి-

ఆలులుస్- ధా- ఆఙ్- లులుస్- ఉ- ఆలులుసతుః-

ఆలులూష్- ధా- ఆఙ్- లులూష్- ఉ- ఆలులూషతి-

ఆలులోక్- ధా- ఆఙ్- లులోక్- ఉ- ఆలులోకే- ఆలులోకత్-

ఆలులోకయిష్- ధా- ఆఙ్- లులోకయిష్- ఉ- ఆలులోకయిషతి-

ఆలులోకిష్- ధా- ఆఙ్- లులోకిష్- ఉ- ఆలులోకిషతే-

ఆలులోచ్- ధా- ఆఙ్- లులోచ్- ఉ- ఆలులోచే- ఆలులోచత్-

ఆలులోచయిష్- ధా- ఆఙ్- లులోచయిష్- ఉ- ఆలులోచయిషతి-

ఆలులోచిష్- ధా- ఆఙ్- లులోచిష్- ఉ- ఆలులోచిషతే-

ఆలులోఠయిష్- ధా- ఆఙ్- లులోఠయిష్- ఉ- ఆలులోఠయిషతి-

ఆలులోఠిష్- ధా- ఆఙ్- లులోఠిష్- ఉ- ఆలులోఠిషతి-

ఆలులోడయిష్- ధా- ఆఙ్- లులోడయిష్- ఉ- ఆలులోడయిషతి-

ఆలులోడిష్- ధా- ఆఙ్- లులోడిష్- ఉ- ఆలులోడిషతి-

ఆలులోపయిష్- ధా- ఆఙ్- లులోపయిష్- ఉ- ఆలులోపయిషతి-

ఆలూ- ధా- ఆఙ్- లూ- ఉ- ఆలూయతే-

ఆలూక- పు- శాకవిశేషః- తత్పర్యాయః- శాకుట- స ద్వివిధః- శ్వేతః కృష్ణశ్చ... తద్గుణాః- శీతలత్వమ్- భేదిత్వమ్- హృద్యత్వమ్- మేహార్శః క్రిమిహరత్వమ్... తత్కన్దగుణాః- దుర్జరత్వమ్- గ్రాహిత్వమ్- కఫకరత్వమ్- పిత్తనాశకత్వమ్

ఆలూలస్- ధా- ఆఙ్- లూలస్- ఉ- ఆలూలవత్-

ఆలూలుఠ్- ధా- ఆఙ్- లూలుఠ్- ఉ- ఆలూలుఠత్-

ఆలూలుప్- ధా- ఆఙ్- లూలుప్- ఉ- ఆలూలుపత్-

ఆలేక్- ధా- ఆఙ్- లేక్- ఉ- ఆలేక్యతి-
ఆలేఖ్- ధా- ఆఙ్- లేఖ్- ఉ- ఆలేఖ్యతే-
ఆలేఖన- శిఖాపిః- పు- తన్నామా కశ్చిత్ —(ఆలేఖన- అణ్-) ఆక్లీ- ఆలేఖనస్యాపత్యము — (ఆఙ్-లిఖ ల్యుట్) న- చిత్ర లేఖనమ్-
ఆలేఖని- (ఆలేఖన- జీప్)- స్త్రీ- లేఖనీ-
ఆలేఖయ్- ధా- ఆఙ్- లేఖయ్- ఉ- ఆలేఖయతి-
ఆలేఖ్య- న- చిత్రమ్-
ఆలేప్- ధా- ఆఙ్- లేప్- ఉ- ఆలేప్యతే-
ఆలేప- (ఆఙ్- లిప- ఘఞ్) పు- లేపః-
ఆలేపన- (ఆఙ్- లిప- ల్యుట్-) న- లేపనమ్-
ఆలేలిఖ్- ధా- ఆఙ్- లేలిఖ్- ఉ- ఆలేలిఖీతి-
ఆలేలిఖ్య- ధా- ఆఙ్- లేలిఖ్య- ఉ- ఆలేలిఖ్యతే-
ఆలేలిప్- ధా- ఆఙ్- లేలిప్- ఉ- ఆలేలిపీతి-
ఆలేలిప్య- ధా- ఆఙ్- లేలిప్య- ఉ- ఆలేలిప్యతే-
ఆలేలిహ్- ధా- ఆఙ్- లేలిహ్- ఉ- ఆలేలిహీతి-
ఆలేలిహ్య- ధా- ఆఙ్- లేలిహ్య- ఉ- ఆలేలిహ్యతే-
ఆలేలీ- ధా- ఆఙ్- లేలీ- ఉ- ఆలేలీతః- ఆలేలీథః-
ఆలేలే- ధా- ఆఙ్- లేలే- ఉ- ఆలేలేతి- ఆలేలేథి-
ఆలేలేక్- ధా- ఆఙ్- లేలేక్- ఉ- ఆలేలేక్తి-
ఆలేలేఖ్- ధా- ఆఙ్- లేలేఖ్- ఉ- ఆలేలేఖ్మి-
ఆలేలేప్- ధా- ఆఙ్- లేలేప్- ఉ- ఆలేలేప్తి-
ఆలేహ్- ధా- ఆఙ్- లేహ్- ఉ- ఆలేహ్యతే-
ఆలేహయ్- ధా- ఆఙ్- లేహయ్- ఉ- ఆలేహయతి-
ఆలోక్- ధా. ఆఙ్- లోక్- ఉ- ఆలోకతే-
ఆలోక- (ఆఙ్- లోకృ- ఘఞ్-) పు- దర్శనమ్- వహ్ని భాషణమ్- తచ్చ జయశబ్దేత్యేవమాది శబ్దాత్మకమ్- మత్స్యవిశేషః—ప్రకాశః- న్యాయశాస్త్రే చాక్షుష ప్రత్యక్షం ప్రతి ఆలోకసంయోగస్య కారణత్వమఙ్గీకృతమ్- తచ్చ అన్ధకారే చాక్షుషాపత్తి వారణాయ- తత్ర ద్రవ్యచాక్షుషం ప్రతి తస్య సమవాయసంబన్ధేన కారణత్వమ్- ద్రవ్యసమవేత రూపాది ప్రత్యక్షే స్వాశ్రయ సమవాయసంబన్ధేన- ద్రవ్యసమవేత సమవేత రూపత్వాది ప్రత్యక్షేతు స్వాశ్రయసమవేతసమవాయ సంబన్ధేనేతి బోధ్యమ్ ..మాధ్వమతే ఆలోకో గుణవిశేషః- స ద్వివిధః- నిత్యోఽనిత్యశ్చ- నిత్యః ఈశలక్ష్మీ ముక్త జీవానాం స్వరూపమ్- అనిత్యస్తు అనిత్యతేజో మాత్రవృత్తిః- దీపాద్యైవసహ- గమనానుగమన విధానాద్గుణత్వమితి-
ఆలోకన- (ఆఙ్- లోకృ- ల్యుట్) న- దర్శనమ్-
ఆలోకయ్- ధా- ఆఙ్- లోకయ్- ఉ- ఆలోకయతి-
ఆలోకిత- (ఆఙ్- లోకృ- క్త) న- దర్శనమ్— సంగీతశాస్త్రే దృష్టివిశేషః- సహసా వ్యాకోచపుటం యథా తథా వీక్షణ మాలోకితమితి తల్లక్షణమ్- సావధానే సంతోషే వాఽస్వస్య సూక్ష్మకార్యార్థే సహసా గతదర్శనే చిత్రే స్వప్నావసానే స్నానే నావసానేచ తస్య వినియోగః-
ఆలోచ్- ధా- ఆఙ్- లోచ్- ఉ- ఆలోచతే-
ఆలోచక- (ఆఙ్- లోచృ- ణ్వుల్) పు- య ఆలోచయతి సః— న- పిత్తవిశేషః- తచ్చ శరీరే చక్షుషి వర్తతే- తస్య కార్యం రూపదర్శనమ్-
ఆలోచన- (ఆఙ్- లోచృ- ల్యుట్-) న- బుద్ధ్యా నిరీక్షణమ్, చాక్షుషజ్ఞానమ్-
ఆలోచయ్- ధా- ఆఙ్- లోచయ్- ఉ- ఆలోచయతి-
ఆలోచిత- (ఆఙ్- లోచి- క్త) త్రి- వివేచితమ్-
ఆలోఠ్- ధా- ఆఙ్- లోఠ్- ఉ- ఆలోఠ్యతే-
ఆలోఠయ్- ధా- ఆఙ్- లోఠయ్- ఉ- ఆలోఠయతి-
ఆలోడ్- ధా- ఆఙ్- లోడ్- ఉ- ఆలోడ్యతే-
ఆలోడన- (ఆఙ్- లోడృ- ల్యుట్-) న- మేళనమ్- విమర్శనమ్-
ఆలోడయ్- ధా- ఆఙ్- లోడయ్- ఉ- ఆలోడయతి-
ఆలోప్- ధా- ఆఙ్- లోప్- ఉ- ఆలోప్యతే-
ఆలోపయ్- ధా- ఆఙ్- లోపయ్- ఉ- ఆలోపయతి-
ఆలోల్- ధా- ఆఙ్- లోల్. ఉ- ఆలోల్యతే-
ఆలోల- (ఆఙ్- లుల- అచ్) త్రి- చఞ్చలమ్- ఆసక్తమ్-
ఆలోలయ్- ధా- ఆఙ్- లోలయ్- ఉ- ఆలోలయతి-
ఆలోలప్- ధా- ఆఙ్- లోలప్- ఉ- ఆలోలపీతి-
ఆలోలికా- స్త్రీ- శిశురోదనశాన్తికర స్తాలుశబ్దః-
ఆలోలిత- (ఆఙ్- లోలి- క్త) త్రి- సమన్తాచ్చాలితమ్- న- సంగీతశాస్త్రే శిరోభేదః- మణ్డలాకారేణ భ్రామితం శిర ఆలోలితమితి తల్లక్షణమ్- పుష్పాఞ్జలిక్రమ, గ్రహావేశే, మదే, మూర్ఛాయాం, భ్రమణే, వికల్పే, హాస్యేచ తస్య వినియోగః-
ఆలోలుచ్య- ధా- ఆఙ్- లోలుచ్య- ఉ. ఆలోలుచ్యతే-
ఆలోలుఞ్చ్- ధా- ఆఙ్- లోలుఞ్చ్- ఉ- ఆలోలుఞ్చీతి-
ఆలోలుక్- ధా- ఆఙ్- లోలుక్- ఉ- ఆలోలుకీతి.
ఆలోలుక్య. ధా. ఆఙ్- లోలుక్య. ఉ. ఆలోలుక్యతే.
ఆలోలుప్. ధా. ఆఙ్. లోలుప్. ఉ. ఆలోలుపీతి.
ఆలోలుప్య. ధా. ఆఙ్. లోలుప్య. ఉ. ఆలోలుప్యతే.
ఆలోలుభ్. ధా. ఆఙ్. లోలుభ్. ఉ- ఆలోలుభతి.
ఆలోలూ. ధా. ఆఙ్. లోలూ. ఉ. ఆలోలూతః.
ఆలోలో. ధా. ఆఙ్. లోలో. ఉ. ఆలోలోతి.
ఆలోలోక్. ధా. ఆఙ్. లోలోక్. ఉ. ఆలోలోకీతి.
ఆలోలోక్య. ధా. ఆఙ్. లోలోక్య. ఉ. ఆలోలోక్యతే.
ఆలోలోట్. ధా. ఆఙ్. లోలోట్. ఉ. ఆలోలోట్టి.
ఆలోలోడ్. ధా. ఆఙ్. లోలోడ్. ఉ. ఆలోలోడితా.
ఆలోలోప్. ధా. ఆఙ్. లోలోప్. ఉ. ఆలోలోప్తి.
ఆలోష్ఠ. ఉ- ఆవ్యాదిః. అవ్య. హింసాయాం, విస్తారేచ.

ర. ఆలాక్షీ కరోతి.

ఆలోహాయన- (అలోహ- ఫక్) అక్లీ- అలోహస్య గోత్రాపత్యమ్.

ఆవ్- ధా- అవ అస్య టిరూపమ్. ఉ- ఆవ—అవి ఇత్యస్య అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాంచ రూపమ్. ఉ. అస్యతే- అవితః— అణ్- అవ్. ఉ. ఆవత్. అవ్యక్ష—వ్యాకరణే ఆదేశవిశేషః. సచ ఓకార స్యాచిపరే యకారాదిప్రత్యయేచ పరే భవతి- సతు ధాతో రాకారస్యచ ద్యకారాదౌ ప్రత్యయేపరే భవతి, తన్నిమిత్తకస్యైవ భవతి, నాన్యస్య. ఉ. పావకః. నావ్యమ్. అవశ్యలావ్యమ్. ప్రత్యా హారయత. ౬॥౧॥౭౮ సూ. ఏచోఽయవాయావః. ౭౯ వాన్తో యి ప్రత్యయే- ంధాతో స్తన్నిమిత్తస్యైవ—అస్మచ్ఛబ్దే మపర్యన్తభాగాదేశస్య ఆవ ఇత్యస్య రూపమ్. ఆవ్ ఇత్యేనవాష ఆదేశః. ఉ. ఆవామ్. అత్యావామ్. అత్యావాన్. అత్యావయోరిత్యాది.

ఆవ. వ్యాకరణే అస్మచ్ఛబ్దస్య మపర్యన్తభాగ స్యాదేశః. సచ ద్వయోరుక్తౌ భవతి. ఉ. ఆవామ్... ప్రథమైకవచన బహువచన చతుర్థ్యేకవచన షష్ఠ్యేకవచనేషు అహ వయ మహ్య మమాదేశా స్తైర్బాధ్యతే. ఉ. ఆవా మతిక్రాన్తః అత్యహమ్. ఆవా మతిక్రాన్తాః అతివయమ్. ఆవా మతిక్రాన్తాయ, అతిక్రాన్తస్య, ఇత్యర్థయోః క్రమాత్ అతిమహ్యమ్, అతిమమ. ౭॥౨॥౯౨ సూ. యువావౌ ద్వివచనే... హలన్తత్వేన యువ్ ఆవ్ ఇ త్యాదేశావితి భాష్యతాత్పర్యసిద్ధమ్.

ఆవక్. అక్ప్రత్యయవిశిష్టస్య ఆవాదేశస్య రూపమ్. ఉ. ఆవకామ్— ధా. ఆఙ్. వక్. ఉ. ఆవక్ష్యతి.

ఆవకర. (అవకర. అణ్-) త్రి. అవకరే జాతః— (అవకర. అణ్) త్రి. అవకరే భవ ఇత్యాది.

ఆవగ్రహః పు- అవగ్రహః.

ఆవట్య- (అవట- యఞ్) అక్లీ- అవటస్య గోత్రాపత్యమ్. అస్మాత్ స్త్రియాంచాప్ భవతి- ఉ- ఆవట్యా- ౪॥౧॥౭౫ సూ- ఆవట్యాచ్చ— (అవట- ష్యఞ్) అపు- అవటస్య భావః.

ఆవట్యా (అవట్య- చాప్) స్త్రీ- అవటస్య గోత్రాపత్యం స్త్రీ.

ఆవట్యాయని. (అవట- ఫిఞ్) అక్లీ- అవట నామ్నః కస్యచి దపత్యమ్-

ఆవట్యాయనిభాన్దకిః (రాజదన్తాదిః) పు. ఆవట్యాయనిశ్చ భాన్దకిశ్చ.

ఆవణి- స్త్రీ- జ్యోతిష్మతీ-

ఆవద్- ధా- ఆఙ్- వద్- ఉ- ఆవదతి-

ఆవసథీయః (అవసథ- ఛణ్) న- దేశ విశేషః-

ఆవసేయః (అవసి- ఢక్) పు- అజ్ఞాతకః.

ఆవన్త్య- (అవన్తి- ఞ్యఙ్) అక్లీ- అవన్తే రపత్యమ్ అవన్తిదేశస్య రాజా- బహుత్వే అవన్తయః—వృసంకీర్ణ జాతివిశేషః- వ్రాత్యాద్విప్రా జ్జాతః-

ఆవప్- ధా- ఆఙ్- వప్- న్యసనే- ఉ- ఆవపతి-

ఆవపన (ఆఙ్- డువప- ల్యుట్) క్లీ- భాణ్డమ్- నిక్షేపణమ్- త్రి- ధాన్యాదినిక్షేపణాధారో గోణ్యాదిః-

ఆవపనిష్కిరా- మయూరవ్యంసకాదిః- స్త్రీ- ఆవప నిష్కిరేతి యస్యాం క్రియాయాం సా-

ఆవయ్- ధా- ఆవి ఇత్యస్య గుణ హేతౌ ణిజాదౌ రూపమ్. ఉ. ఆవయతి— ఆఙ్. వయ్. ఉ. ఆవయతి.

ఆవయ. ధూమాదిః. పు. నదీ- గ్రామ ఇత్యన్యే- తీర్థమిత్యన్యే. ఉ. ఆవయకః.

ఆవయక. (ఆవయ వుఞ్) త్రి. ఆవయే భవంతీర్థమ్.

ఆవయాస్- (ఆఙ్, వీ. అసి) వేదే ఉదకమ్.

ఆవర్. ధా. ఆఙ్. వర్. ఉ- ఆవరీతా-

ఆవరణః (ఆఙ్- వృఞ్- ల్యుట్) న- ఆచ్ఛాదనమ్- అన్తర్ధానమ్- ఫలకః—పురాణేషు బ్రహ్మాణ్డ స్యావరణాని సప్త- తాని, జలతేజో వా య్వాకాశ భూతాది మహత్ ప్రకృతి రూపాణి, యథాక్రమం దశగుణోత్తరాణి—మన్త్రశాస్త్రే పరివారః—శఙ్కరీయ మతే మూలప్రకృతి శక్తివిశేషః. యేనమూలప్రకృతి రవిద్యాఽజ్ఞానశబ్ద వాచ్యా జీవోపాధి ర్భవతా... త్తే ష్వన్తఃకరణవృత్తే రావరణా భిభవార్థత్వమితి తత్తే షాంచి త్పక్షః- స యథా- అవిద్యోపహిత చైతన్యస్య జీవత్వపక్షే ఘటాద్యధిష్ఠాన చైతన్యస్యాపి జీవరూపతయా జీవస్యసర్వదా ఘటాదిభానప్రసఙ్గ పరిహారాయ ఘటాద్యవచ్ఛిన్న చైతన్యావారక మజ్ఞానం మూలావిద్యాపరతన్త్ర మవస్థాపదవాచ్య మభ్యుపగమ్యతే- ఏవంచ న ఘటాదే ర్భానప్రసఙ్గః- అనావృత చైతన్యసంబన్ధస్యైవ భానప్రయోజకత్వాత్. తస్య చావరణస్య సమాతనత్వే కదాచిదపి ఘటభానం నస్యాదితి తద్భఙ్గే వక్తవ్యే తద్భఙ్గజనకం న చైతన్యమాత్రమితి వక్తుం శక్యమ్- తద్భాసకస్య తదనివర్తకత్వాత్- నాపి వృత్త్యుపహితం చైతన్యమ్- పరోక్షస్థలేపి తన్నివృత్త్యాపత్తేరితి పరోక్షవ్యావృత్తవృత్తివిశేషస్య తదుపహిత చైతన్యస్య వాఽఽవరణ భఙ్గజనకత్వమి త్యావరణాభిభవార్థా వృత్తిరి త్యన్యతే.

ఆవరణపూజా. స్త్రీ. మన్త్రశాస్త్రే బహిర్యాగాఙ్గోపచారభేదః- సచ పుష్పపూజాయాః పశ్చాత్కార్యః. స చాఙ్గపూజా దిక్పాలకపూజాచే త్యేతద్ద్వయరూపః- త త్రాఙ్గపూజా యథా. ఆగ్నేయకోణే హృదయమ్, నైరృతకోణే శిరః, వాయుకోణే శిఖామ్, ఈశానకోణే కవచమ్, మధ్యే నేత్రంచ పూజయే

త్. దిక్ష్వస్త్రం పూజయేత్. తత్రాబ్జదేవీ ధ్యాయేత్. సితాం శ్వేతాం సితాంచ తత్రస్థః, త్రిస్రో రక్తాః, దిక్పాలకాంస్తు స్వస్వదిశి పూజయేత్. ఓం ఇం ఇన్ద్రాయాముకపతయే సాయుధాయసవాహనాయ సపరివారాయ సశక్తికాయాముకపార్షదాయేతిరీత్యా మన్త్రోద్ధారః- ఇన్ద్రాయేతి పదస్థానే వహ్నయే, నైరృతాయ, వరుణాయ, వాయవే, కుబేరాయ, ఈశానాయేతి పదాని ప్రయుఞ్జీత- తేషాంపురస్తద్బీజాన్యుచ్చరేత్- అముకపతయఇత్యముకశబ్దస్థానే క్రమేణ, సుర తేజః ప్రేత రక్ష స్సలిల ప్రాణ తారకా భూతేతి లోకపద సహితాన్యుచ్చారయేత్- అముకపార్షదాయేత్యత్రాముకపదస్థానే స్వేష్టదేవతావాచకశబ్దముచ్చారయేత్- నైరృత వరుణయోర్మధ్యే అనన్తం పూజయేత్- ప్రాచీశానయోర్మధ్యే బ్రహ్మాణమ్- ప్రత్యావృత్తి దేవే పుష్పం క్షిపేత్-ఇమం మన్త్రంచ జపేత్- ఓం అభీష్టసిద్ధింమే దేహిశరణాగత వత్సల। భక్త్యా సమర్పయే తుభ్యమిదమావరణార్చనమితి- క్వచి ద్గణపూజాతః ప్రాగావరణపూజా కార్యా.

ఆవరసమక (అవరసమా- వుఞ్) న- ఆగామివర్షేణాపాద్యవర్షే దేయ మృణమ్.

ఆవరివర్- ధా- ఆఙ్- వరివర్- ఉ- ఆవరివర్తి-

ఆవరివర్త్- ధా- ఆఙ్- వరివర్త్- ఉ- ఆవరివర్తి-

ఆవరివర్ద్- ధా- ఆఙ్- వరివర్ద్. ఉ. ఆవరివర్ద్ధి.

ఆవరివర్ధ్. ధా. ఆఙ్- వరివర్ధ్- ఉ. ఆవరివర్ధ్ని-

ఆవరివర్ష్- ధా. ఆఙ్- వరివర్ష్- ఉ- ఆవరివర్ష్టి.

ఆవరివృ- ధా- ఆఙ్- వరివృ- ఉ. ఆవరివృతః-

ఆవరివృత్- ధా- ఆఙ్- వరివృత్. ఉ- ఆవరివృతీతి.

ఆవరివృద్. ధా. ఆఙ్- వరివృద్. ఉ. ఆవరివృద్ధః.

ఆవరివృధ్. ధా. ఆఙ్- వరివృధ్. ఉ. ఆవరివృధీతి.

ఆవరివృష్- ధా. ఆఙ్. వరివృష్- ఉ. ఆవరివృషీతి.

ఆవరివ్రశ్చ్. ధా. ఆఙ్. వరివ్రశ్చ్. ఉ. ఆవరివ్రతి-

ఆవరీవర్. ధా. ఆఙ్. వరీవర్- ఉ- ఆవరీవర్తి.

ఆవరీవర్త్- ధా. ఆఙ్. వరీవర్త్. ఉ. ఆవరీవర్త్తి.

ఆవరీవర్ద్. ధా. ఆఙ్. వరీవర్ద్. ఉ. ఆవరీవర్ద్ధి.

ఆవరీవర్ధ్. ధా. ఆఙ్. వరీవర్ధ్. ఉ- ఆవరీవర్ధ్ని.

ఆవరీవర్ష్. ధా. ఆఙ్- వరీవర్ష్. ఉ. ఆవరీవర్ష్టి-

ఆవరీవృ. ధా. ఆఙ్. వరీవృ. ఉ. ఆవరీవృతః.

ఆవరీవృత్. ధా. ఆఙ్. వరీవృత్- ఉ. ఆవరీవృతీతి.

ఆవరీవృత్య్- ధా- ఆఙ్- వరీవృత్య్- ఉ- ఆవరీవృత్యతే-

ఆవరీవృద్- ధా- ఆఙ్- వరీవృద్- ఉ- ఆవరీవృద్ధః-

ఆవరీవృధ్- ధా- ఆఙ్- వరీవృధ్- ఉ- ఆవరీవృధీతి-

ఆవరీవృధ్య్- ధా- ఆఙ్- వరీవృధ్య్- ఉ- ఆవరీవృధ్యతే-

ఆవరీవృష్- ధా- ఆఙ్- వరీవృష్- ఉ- ఆవరీవృషీతి-

ఆవరీవృష్య్- ధా- ఆఙ్- వరీవృష్య్- ఉ- ఆవరీవృష్యతే-

ఆవరీవ్రశ్చ్- ధా- ఆఙ్- వరీవ్రశ్చ్- ఉ- ఆవరీవ్రతి-

ఆవరోధక- (అవరోధ- ఠక్) పు- అన్తర్వంశికః-

ఆవర్జ్- ధా- ఆఙ్- వర్జ్- ఉ- ఆవర్జ్యతే-

ఆవర్జన- (ఆఙ్- వర్జి- ల్యుట్) న- ప్రక్షేపః- వశీకరణమ్- ఆనమనమ్- దానమ్-

ఆవర్జయ్- ధా- ఆఙ్- వర్జయ్- ఉ- ఆవర్జయతి-

ఆవర్జిత- (ఆఙ్- వర్జి- క్త) త్రి- ప్రక్షిప్తమ్- దత్తమ్- ఆనమితమ్- వశీకృతమ్-

ఆవర్ణ్- ధా- ఆఙ్- వర్ణ్- ఉ- ఆవర్ణ్యతే-

ఆవర్ణన- (ఆఙ్- వర్ణి- ల్యుట్) న- వర్ణనమ్-

ఆవర్ణయ్- ధా- ఆఙ్- వర్ణయ్- ఉ- ఆవర్ణయతి-

ఆవర్ణిత- (ఆఙ్- వర్ణి- క్త) త్రి- వర్ణితమ్-

ఆవర్త్- ధా- ఆఙ్- వర్త్- ఉ- ఆవర్తతే- ఆవర్త్యతే-

ఆవర్త- (ఆఙ్.వృతు.ఘఞ్) పు. ఆవర్తనమ్- చిన్తనమ్ —జలభ్రమః- తత్పర్యాయాః, తాలూర. వాయుగుల్మ- వాలక. కణలాభ. కలాఙ్కుర. పురోఞ్ఛ. పత్రఝంకార. వదాల. మూలహింణ్డక. (ఆన్ధ్ర- సుడి)—వైద్యశాస్త్రే మర్మవిశేషః- భ్రువోరుపరి నిమ్నప్రదేశావావర్తౌ- తయోశ్ఛిన్నయో రన్ధత్వం భవతి— రోమావర్తః- తత్పర్యాయాః- రోమజ- ఏత దర్థకశబ్దాశ్చ- సాముద్రికే తేన స్త్రీపుంసానాం శుభాశుభలక్షణాని యథా- వక్షసి మూర్ధ్నిచ యస్యావర్తస్స పాపీ- యస్యాస్త్రియస్సామృతప్రజాభవతి- పృష్ఠే లలాటేచ యస్యా ఆవర్తోదృశ్యతే, తస్యా భ్రాతా దేవరశ్చ నశ్యతః- వామే దక్షిణేవా మణిబన్ధే ఆవర్తశ్చే త్సనరః పాపీ భవతి-దక్షిణకరమధ్యే దక్షిణఆవర్తశ్చేత్ సనరః పుత్రధనధాన్యసంపద్యుతో భవతి- వామకరమధ్యే వామ స్తిష్ఠతిచేత్ సపురుషః పాపకారీ మధ్యేవయసి సుఖవాంశ్చ భవతి- లలాటావర్తశ్శుభః- గణ్డద్వయే ఆవర్తో ధనభోగప్రదః- చిబుకే ఆవర్తశ్చే త్పాపకర్మరతో భవతి- తాలుస్థానే ఆవర్తశ్చే త్పుణ్యకర్మా భవతి- పాదద్వయే ఆవర్తశ్చే దగమ్యాగమనరతో భవతి-... యస్య పురుషస్య భ్రువోర్వా మూర్ధనివా బహవోఽపూర్వా ఆవర్తా వ్యక్తా జాయన్తే తస్య మరణం భవిష్యతీతి జ్ఞేయమ్... అశ్వశాస్త్రే అశ్వావర్తలక్షణం యథా- గర్భస్థస్య శిశో రతివేగేన సంచరన్ వాయుః రోమాణ్యావర్తయతి- త ఆవర్తా భవన్తి- తే చాష్టవిధాః- ౧ఆవర్తః, ౨శతపదీ, ౩శుక్తిః, ౪అవలీఢకః, ౫పాదుకా, ౬అర్ధపాదుకా, ౭సమూహః, ౮ముకుళశ్చేతి- తత్ర జలావర్తసదృశ ఆవర్తః- శతపద్యాకారా శతపదీ- శుక్త్యాకారా శుక్తిః- వత్సజిహ్వావలీఢేన సదృశోఽవలీఢకః- పాదుకాకారా

పాదుకా॥ అర్ధపాదుకాఽఽకారా అర్ధపాదుకా। జాతిముకుళాకారో ముకుళః॥ ఏకాకారాణాం ద్వయోర్బహూనాంవా సంఘాత స్సమూహః॥ తత్రావర్తస్య ప్రమాణ మఙ్గుళత్రిభాగః॥ శతపద్యా అర్ధాఙ్గులమ్॥ శుక్తే స్సార్ధాఙ్గులత్రయమ్॥ అవలీఢస్య త్ర్యఙ్గులమ్॥ ముకుళ స్యాఙ్గుళచతుర్భాగః॥ పాదుకాయా ద్వాదశయవాః॥ అర్ధపాదుకాయా ష్షడ్యవాః॥ సంఘాత స్యాష్టాఙ్గులమ్। ఏతే శుభస్థానేషు ప్రదక్షిణం స్థితాశ్చ చ్ఛుభాః॥ స్థానచ్యుతః, వివర్ణః, దుస్స్థితః, తిర్యగాయతః, విన్యస్తః విమూఢః, భిన్నాకారః, ఊనః, మహాన్, వామె దక్షిణో, దక్షిణే వామశ్చ, అశుభాః। స్వస్థానా చ్చ్యుతః స్థానచ్యుతః। అన్యవర్ణో వివర్ణః। లక్ష్యాలక్ష్యో దుస్స్థితః॥ సతురాజ్ఞో దుస్థితత్వ ప్రదః॥ తిర్యగాయ తో౽న్వర్థః॥ సతురాజ్యభయప్రదః। విసర్గై ర్వివృతైః స్థానై రుచ్ఛ్రితై ర్వామదక్షిణై శ్చ్ఛత్రరోమభిః పుఞ్జీభూత ఇవస్థితో విన్యస్తః॥ సతు రాజ్ఞో మానమర్దనవినాశకః॥ యస్య రోమ్ణాం గతి ర్నలక్ష్యతే స విమూఢః। సతు రాజ్ఞో మూఢతా ప్రదః॥ రోమభి ర్ద్విధా భిన్నో భిన్నాకారః॥ సతు స్వామిన శ్శిరశ్ఛేదప్రదః॥ హీనమాన ఊనః। సతు సత్త్వవినాశనః॥ అతిరిక్తమానో మహాన్। సతు వ్యసనప్రదః। వామే దక్షిణో దక్షిణే వామశ్చ రాజ్ఞ స్స్వస్థానచ్యుతిం కరోతి॥ అశుభస్థానేషు స్థితా అశుభావర్తాః కష్టఫలదాః॥ శుభస్థానేషు స్థితా శ్శుభావర్తా శ్శుభఫలదాః॥ శుభస్థానే అశుభః, అశుభస్థానే శుభోవాచేత్, శుభాశుభఫలం తుల్యం భవతి॥ తత్ర శుభాశుభానాం సంయోగే యే బహులా స్తత్ఫలం భవతి॥ సమా స్సరూపా స్సువ్యక్తా దక్షిణావర్తా ఊర్ధ్వరోమాణ శ్చావర్తా జయప్రదాః॥ విపరీతా నిష్ఫలాః.. శుభస్థానావర్తేషు దశ ధ్రువా ఇత్యుచ్యన్తే। ప్రపాణే ఏకః॥ లలాటే ఏకః॥ మస్తకేద్వౌ। ఉరసి ద్వౌ। రన్ధ్రోపరన్ధ్రయో ర్ద్వౌద్వౌ। తత్ర లలాటే దక్షిణభాగే ధ్రువో యస్య సో౽శ్వో దీర్ఘాయుః॥ సుఖసౌభాగ్యవర్ధనశ్చ। మధ్యభాగస్థో యస్య స మధ్యమాయుః॥ వామభాగస్థో యస్య సో౽ల్పాయుః॥ మస్తకధ్రువా మస్తకే సమాస్థితాశ్చే ద్దష్టవర్షాయుర్ధననాశకశ్చ భవతి॥ కర్ణాన్తరస్థా విన్యస్తా వసంయుతాశ్చే దల్పాయుః॥ శుక్తిసంస్థానా తౌ కేశాన్త మాశ్రితౌ స్థానచ్యుతౌ చే దల్పాయుః గసుఖప్రదశ్చ। మస్తక స్తన దేశస్థా ప్రదక్షిణాశ్చే త్సో౽శ్వో ధన్యః ధనగోత్ర వర్ధనశ్చ। ఆవర్తావా శుక్తివా యస్యోరసి దక్షిణభాగే భవేతాం, సో౽శ్వో ధన్యో ధనధాన్యవృద్ధికరశ్చ। రంధ్రోపరంధ్రయో స్సవస్థాన మాశ్రితౌ శుభౌ। అన్యోన్యసంశ్రితౌ నాభిదేశసమీపగౌ వా ఉపరన్ధ్రావర్తా వల్పాయుః ప్రపాణభ్రువౌ విరోమకశ్చే దల్పాయుః॥ ధ్రువాణాం మధ్యే యేనకేనాపి హీనశ్చే దశుభఫలం యథా॥ ప్రపాణహీనో౽శ్వః స్వామినం తత్కులంచ హన్తి॥ లలాటహీన స్త్వమోఘప్రదః॥ మస్తకహీన శ్శూలకరః॥ స ముణ్డక ఇత్యుచ్యతే। ఉరోజాతహీనో౽శ్వో భర్తుః పుత్ర ఇత్యుచ్యతే। స పుత్రహానికరః॥ రన్ధ్రజహీనో నస్తకరః॥ ఉపరన్ధ్రజహీనో బన్ధకరః... అథాశుభస్థానావర్తా యథా॥ ఉత్తరోష్ఠే స్థితో భర్తు ర్నాశకృద్ఘాతుకః॥ ప్రపాణస్యోపరిష్టా ద్దక్షిణస్థః పితృఘ్నః। అధరోష్ఠే చిబుకే ప్రోథే ఘోణాయాం గణ్డయోశ్చ స్థితా భర్తృవినాశకాః॥ వర్త్మజౌ నేత్రరోగకరౌ। భ్రూమధ్యస్థో ద్వేషవర్ధనః॥ శఙ్ఖకటజౌ ఘోటీశిరస్థౌచ బహురోగకరౌ॥ కూర్చే కక్షే మన్యాయాం హనుస్థాః స్కన్ధయోః కర్ణాగ్రయోః విదుమర్మణి చ ధనహరౌ॥ గ్రీవాయాం భర్తృఘ్నాః॥ గళస్థోహానికరో భీతికరశ్చ। జత్రుస్థో అల్పాయుః ప్రదః॥ వహస్థో స్వామి ఘాతుకః॥ శాకసావర్తోయుద్ధే శాకభక్ష్యత్వ ప్రదః॥ ఆసనావర్త శ్శూలేన స్వామినాశకరః॥ జాన్వావర్తః క్లేశార్తి మృత్యుప్రదః॥ కక్షాన్తే వక్ర ఆవర్తో యుద్ధే మరణహేతుః॥ తౌ ద్వౌ త్రయోవాచే త్స్వామినో నాశః॥ కకుదావర్తస్తు భర్తారం సాన్వయం హన్తి। సర్వస్వంచ హరతి॥ తద్వా నశ్వః పాపీ॥ తం దృష్ట్వా సూర్యం పశ్యేత్॥ సచేలశ్చ స్నాయాత్। తం బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాత్॥ పరరాష్ట్రేవా ఉత్సృజేత్। పృష్ఠే ఆవర్తశ్చే ద్ధూమకేతురి త్యుచ్యతే। సో౽శ్వో దూరతస్త్యాజ్యః॥ గుహ్య పుచ్ఛ వళిషు త్రయ ఆవర్తాశ్చే త్సో౽శ్వో మృత్యుతుల్యః। హృదయావర్తో హృచ్ఛూల వధ బన్ధ మృత్యుప్రదః। స్ఫిక్పిణ్డ స్థూరయో ర్మధ్యే ఆవర్తశ్చే త్స ఉల్కాపాతీ త్యుచ్యతే। తేన భర్తుః ప్రాణహానిః... సామాన్యతో మన్యా కర్ణాగ్ర నాసా కట హను వహ క్రోడ గణ్డాన్త కుక్షి స్కన్ధ భ్రూ పుచ్ఛ ఘోణా త్రిక గళ విదు ప్రోథ శఙ్ఖ స్ఫిజాక్షి సేవ న్యపా నాసన జఘన కళా కుష్ఠికా మూత్రకోశ కుక్షిబాహ్య ప్రపాణోత్తరస్థాన నేత్రజలపాతస్థానే ష్వావర్తా అశుభాః... అథ శుభావర్తవిశేషాః॥ లలాటే ఏకః। తత్సమీపే ద్వితీయః॥ మస్తకే తృతీయః। ఏతత్త్రయం పూర్ణకుమ్భ ఇత్యుచ్యతే॥ లలాటే ద్వౌ యమళావర్తౌ తౌ చన్ద్రసూర్యావి త్యుచ్యేతే॥ తౌ రాజ్యవృద్ధికరౌ॥ లలాటె అథరోత్తరం త్రయ ఆవర్తా స్త్రికూటః॥ పోశ్యవృద్ధికరః। సైన త్రేతేత్య ప్యుచ్యతే॥ ఘాత్వారశ్చే చ్చతుర

న్తః. లలాటే ఉపర్యుపరి త్రయ ఆవర్తాశ్చేన్నిశ్రేణిరి త్యుచ్యతే. తత్ఫలం రాష్ట్రవృద్ధిః. కణ్ఠే ఏక స్సృష్టో మహావర్తశ్చిన్తామణిరి త్యుచ్యతే. తస్య చిన్తితార్థవృద్ధిః ఫలమ్. నిగాళే సువ్యక్తః ప్రదక్షిణ ఆవర్తో దేవమణిః. సర్వకామార్థసిద్ధిఫలకః. కణ్ఠే స్థితో రోచమానఇ త్యుచ్యతే. వక్షసి చత్వారో రోచమానశ్చేతి పశ్చిమితాః శ్రీవృక్షకఇ త్యుచ్యన్తే. తేన భర్తుస్సర్వార్థసిద్ధి ర్భవతి. బాహుజానుక్తిరూపా వావర్తా వజ్రదాఖ్యౌ. తాభ్యాం భర్తురాభరణలాభః. రన్ధ్రయో రుపరిష్టాత్ప్రదక్షిణా ద్వావావర్తౌ మేఖలికే నామ. తే స్వామినః కోశాగారధనవృద్ధికరౌ. రన్ధ్రసమీపగా స్త్రిర్యక్త్రియ శ్చత్వారః పశ్చాదావర్తా అధోమేఖలేత్యుచ్యన్తే. తయా భర్తృస్త్రీణాం దూషణం భవతి. సైవ బడబాయాశ్చేత్సర్వకామఫలసిద్ధి ర్భవతి. కర్ణమూలావర్తౌ వృషభాఖ్యౌ. తన్మధ్యే చావర్తశ్చేత్తౌ విజయావహావ్యుద్ధకాలే జయప్రదౌ. కపోలయో ర్ద్వావావర్తౌ విద్యేతేచే ద్వివ్యనావిత్యుచ్యేతే. తౌ యుద్ధకాలే జయప్రదౌ. గళస్య దక్షిణభాగే స్థిత ఆవర్తశ్శివసంజ్ఞః. స స్వామినో మహాసౌఖ్యం కరోతి. వామభాగేచే దశుభః. స ధనక్షయకరః. రోచమానో దేవమణిశ్చ పూర్వకాయజదోషాన్ పరిహరతి. మేఖలికేతు పశ్చార్ధజాన్. కకుదన్తస్తు సర్వఫలవిఘాతకః... ప్రాసాద పద్మ వేది కలశ హలధను స్తోరణ ముకుర మత్స్య వృక్షాష్టాపద ఖడ్గ ధ్వజ చన్ద్రార్ధచన్ద్ర శ్రీవత్స ప్రాకారయూప సూర్య స్వస్తిక వజ్ర రథ గదాచ్ఛత్ర భృఙ్గార వర్ధమానాద్యాకారా ఆవర్తా లలాటే వక్షసివా దృశ్యన్తే చేత్ సోశ్వో భర్తు రిష్టార్థప్రదో భవతి... గజశాస్త్రే ఆవర్తలక్షణాని యథా. ఆవర్తష్షడ్విధః. కేశజో రోమజో దన్తభఙ్గజ స్త్వగ్జః పక్ష్మజో వాలజశ్చ. త త్రాద్యాస్త్రయ శ్శుభాః. అన్త్యాస్త్రయోఽశుభాః. రోమజో భర్తు ర్భూమిప్రదః. కేశజో జయప్రదః. దన్తభఙ్గభవః పుత్రకళత్రప్రదః. దక్షిణావర్తః ప్రశస్తః. వామావర్తస్తు నిన్ద్యః. మృదు స్స్నిగ్ధ స్సువర్ణః పీతరోమక ఆవర్త శ్శుభః. వామో దక్షిణో దక్షిణే వామశ్చ నశుభః. శుభో ప్యశుభస్థానే స్థితశ్చేత్ నశుభప్రదః. శుభస్థానస్థో ప్యశుభశ్చ తథా. అవగ్రహే అగ్రహస్తే స్తనాన్తరే గ్రీవాయా మక్షికూటోపరి కుమ్భాన్తః కుమ్భమూలే దన్తవేష్టే కర్ణమధ్యే వక్షసి చావర్తో విజయాఖ్య శ్శుభప్రదః. స్తనాన్తర శిరోమధ్య కుమ్భాన్తర మాలికా వక్షస్సు పఞ్చసు స్థానే ష్వావర్తయుక్తః పఞ్చమస్తిక ఇ త్యుచ్యతే... వంశే పార్శ్వే బాహిత్థే మన్యాయాం గుదే కోష్ఠే కర్ణే అక్షికూటే నాభౌ కక్షే పక్ష్మణి అంసే కుక్షౌ వాలధౌ పేచకే మేఢ్రే రన్ధ్రే సన్ధౌ కలాయాంచ ఆవర్తా నశుభాః— సంగీతశాస్త్రే భ్రామరమణ్డలభేదః. దక్షిణా జనితః, తతో వామః స్థితావర్తః, తత శ్శకటాస్యః, తత ఏలకాక్రీడితః, ఊరూద్వృత్తః, అర్ధితః, జనితా, సమోత్సరితమ్, మత్తల్లిః, క్రమా ద్దక్షిణాఙ్ఘ్రిః శకటాస్యః, ఊరూద్వృత్తః, ఉత్తరః పాదో ద్విశ్చాషగతిః, తతో దక్షిణ స్స్యన్దితః, వామపాద శ్శకటాస్యః, దక్షిణో ద్విరభ్రమరః, వామశ్చాషగతిః, క్రమేణ భవన్తిచే దావర్త ఇతి తల్లక్షణమ్— స. సంగీతశాస్త్రే కరణభేదః. యత్ర హస్తౌ ఉద్వేష్టనాపవేష్టాభ్యాం డోలాయితౌ, చాషగతి, శ్చారీచ, స్యాచ్చే, దావర్తమితి తల్లక్షణమ్. త చ్చాపసర్పణే ప్రయోజ్యమ్— పు. జ్యోతిషే మేఘవిశేషః. తస్యోత్పత్తి స్థానం పశ్చిమదిగ్భాగః. యస్మిన్ సంవత్సరే సభవతి, తస్మిన్ సంవత్సరే మన్దజలత్వం ఫలమ్.

ఆవర్తక. పు. మేఘానాం కూటస్థో మేఘవిశేషః. ఆవర్త ఇత్యప్యుచ్యతే— ద్రదూర్ఘ్నః— కీటేషు వాయుప్రకృతికీటవిశేషః—, సంగీతశాస్త్రే స్థాయ్యలఙ్కారాద్యతిరిక్త విశేషాలఙ్కారభేదః. యస్య కలాయామ్ ఆద్యాంద్వితీయమ్ ఆద్యంచ ద్విద్విర్గీత్వా ద్వితీయ మాద్యంచ సకృ ద్గాయే త్స ఆవర్తకఇతి తల్లక్షణమ్. ఉ. ససరిరిససరిస। రిరిగగరిరిగరి। గగమమ గగ మగ। మమ పప మమ పమ। పపధధ పప ధప। ధధ నిని ధధ నిధ। నిని సస నిని సని.

ఆవర్తకీ. స్త్రీ. ఓషధివిశేషః. గుచ్ఛాద్యన్తర్గతః దన్తివిశేషః. తత్పర్యాయాః. తిన్దుకినీ. విభాణ్డీ. విషాణికా. రక్తలతా. మనోజ్ఞా. సురక్తపుష్పీ. మహాజాలీ. పీతకోలా. చర్మరజ్ఞ. వామావర్తా. (ఆన్ధ్ర. నులిజడ). తద్గుణాః కషాయత్వం శీతలత్వం పిత్తహరత్వంచ.

ఆవర్తన. (ఆఙ్. వర్తి. ల్యుట్) న. భ్రామణం. ద్రావణమ్. మధ్యాహ్నకాలః.

ఆవర్తనక. న. ద్రుతలోహనిర్వాపణవిశేషః. ధమనే ద్రావస్యోన్ముఖతానే య ద్దృశ్యతే తదావర్తనకమితి తల్లక్షణమ్.

ఆవర్తనీ. స్త్రీ. మోహినీ.

ఆవర్తమణి. పు. రాజావర్తః.

ఆవర్తయ. ధా. ఆఙ్. వర్తయ. ఉ. ఆవర్తయతి.

ఆవర్తా. స్త్రీ. పద్మచారిణీ.

ఆవర్తిత. (ఆఙ్. వర్తి. క్త) త్రి. భ్రామితః. ద్రావితః.

ఆవర్తితా. స్త్రీ. సంగీతశాస్త్రే జఙ్ఘావిశేషః. వామతో దక్షిణపాదః దక్షిణతో వామపాదశ్చ క్షిప్యతేచే

త్సే జఙ్ఘా ఆవర్తితేతి తల్లక్షణమ్- తస్యా అరనికగ
తౌ ఏవూపక పరిక్రమేచ వినియోగః-
ఆవర్ద్- ధా- ఆఙ్- వర్ద్- ఉ- ఆవర్ద్యతే-
ఆవర్ధయ్- ధా- ఆఙ్- వర్ధయ్- ఉ- ఆవర్ధయతి-
ఆవర్వ్ర్- ధా- ఆఙ్- వర్వ్ర్- ఉ- ఆవర్వ్రీతి-
ఆవర్వ్ర్త్- ధా- ఆఙ్- వర్వ్ర్త్- ఉ- ఆవర్వ్రత్తిః-
ఆవర్వ్ద్- ధా- ఆఙ్- వర్వ్ద్- ఉ- ఆవర్వ్ద్ధ-
ఆవర్వ్ధ్- ధా- ఆఙ్- వర్వ్ధ్- ఉ- ఆవర్వ్ధ్న-
ఆవర్వ్ష్- ధా- ఆఙ్- వర్వ్ష్- ఉ- ఆవర్వ్షిట-
ఆవర్వృ- ధా- ఆఙ్- వర్వృ- ఉ- ఆవర్వృతః-
ఆవర్వృత్- ధా- ఆఙ్- వర్వృత్- ఉ- ఆవర్వృతీతి-
ఆవర్వృద్- ధా- ఆఙ్- వర్వృద్- ఉ- ఆవర్వృద్ధః-
ఆవర్వృధ్- ధా- ఆఙ్- వర్వృధ్- ఉ- ఆవర్వృధీతి-
ఆవర్వ్రీ- ధా- ఆఙ్- వర్వ్రీ- ఉ- ఆవర్వ్రీతి-
ఆవహ్- ధా- ఆఙ్- వహ్- ఉ- ఆవహతి-
ఆవహ- (ఆఙ్- వహ- ఘఞ్) పు- ఉత్పాటనమ్-
ఆవహయ్- ధా- ఆఙ్- వహయ్- ఉ- ఆవహయతి-
ఆవహిత. త్రి- ఉత్పాటితమ్-
ఆవహిన్- (ఆవహ- ఇని) త్రి- ఉత్పాటనవాన్...
మూలశబ్దా దస్యావహిత్యర్థే ప్రాగ్దీవ్యతీయో యత్ప్ర
త్యయః- ఉ- మూలమావహి యేషాంతే మూల్యాను
ద్యాః- ॥౪॥౪॥౮౫సూ- మూల మస్యావహి-
ఆవల్- ధా- ఆఙ్- వల్- ఉ- ఆవలతే-
ఆవలయ్- ధా- ఆఙ్- వలయ్- ఉ- ఆవలయతి-
ఆవలి- (ఆఙ్- వల- ఇన్) స్త్రీ- పఙ్క్తిః... ముక్తావ
ల్యా త్పరశ్చే దయం హారవాచకః- ఉ- ముక్తావలిః-
ఆవలి+ఙీష్=ఆవలీ-
ఆవలిత- త్రి- సంవృతమ్- వేష్టితమ్-
ఆవలీ- (ఆవలి- ఙీష్) స్త్రీ- పఙ్క్తిః-
ఆవల్గ్- ధా- ఆఙ్- వల్గ్- ఉ- ఆవల్గతి-
ఆవల్గయ్- ధా- ఆఙ్- వల్గయ్- ఉ- ఆవల్గయతి-
ఆవల్గిత- త్రి- వల్గితమ్-
ఆవవ్- ధా- ఆఙ్- వవ్- ఉ- ఆవవా-
ఆవవర్- ధా- ఆఙ్- వవర్- ఉ- ఆవవర-
ఆవవర్త్- ధా- ఆఙ్- వవర్త్- ఉ- ఆవవర్త్-
ఆవవర్ధ్- ధా- ఆఙ్- వవర్ధ్- ఉ- ఆవవర్ధ్-
ఆవవర్ష్- ధా- ఆఙ్- వవర్ష్- ఉ- ఆవవర్ష-
ఆవవల్- ధా- ఆఙ్- వవల్- ఉ- ఆవవలే-
ఆవవల్గ్- ధా- ఆఙ్- వవల్గ్- ఉ- ఆవవల్గ-
ఆవవా- ధా- ఆఙ్- వవా- ఉ- ఆవవాథ-
ఆవవృత్- ధా- ఆఙ్- వవృత్- ఉ- ఆవవృతే-
ఆవవృధ్- ధా- ఆఙ్- వవృధ్- ఉ- ఆవవృధే-
ఆవవృష్- ధా- ఆఙ్- వవృష్- ఉ- ఆవవృషతుః-
ఆవశ్యక- (ఆవశ్యమ్- వుఞ్) న- అవశ్యం భావః... అ
వశ్యకేఽర్థే ఉవర్ణాన్తా ద్ధాతోః కృత్యప్రత్యయేషు
యత్ప్రత్యయాపవాదో ణ్యద్భవతి- ఉ- లావ్యమ్- పా
వ్యమ్- ౩॥౧॥౧౨౫సూ- ఓ రావశ్యకే... ఆవశ్యకే
ణ్యత్ప్రత్యయేపరే చవర్గస్య కవర్గో నభవతి- ఉ- అవ
శ్యపాచ్యమ్- ౭॥౩॥౬౫సూ- ణ్య ఆవశ్యకే... ఆవశ్య
కేఽర్థే ధాతోః కర్తరి ణినిః- ఉ- అవశ్యంకారీ- ౩॥
౩॥౧౭౦సూ- ఆవశ్యకాధమర్ణ్యయో ర్ణినిః-
ఆవస్- ధా- ఆఙ్- వస్- ఉ- ఆవసతి-
ఆవసతి- స్త్రీ- అర్ధరాత్రః-
ఆవసథ- (ఆఙ్- వస- అథ) పు- గృహమ్- పర్ణశాలా- స్థా
నమ్— పఞ్చాగ్నిపక్షే సభ్యస్య పూర్వతోఽతిథీనా
మావాసభూమిః యత్రావసథ్యాగ్ని రాధీయతే—
ఆవసథశబ్దాత్ స్వార్థే ఞ్యప్రత్యయోభవతి- ఉ- ఆవ
సథ్యః- ౫॥౪॥౨౩సూ- అనన్తావసథేతిహ భేషజా
ఞ్ఞ్యః... అస్మాత్ తత్రవసతీత్యర్థే ప్రాగ్వహతీయః
ష్ఠల్- ఉ- ఆవసథికః- ౪॥౪॥౭౪సూ- ఆవసథాత్
ష్ఠల్-
ఆవసథిక- (ఆవసథ- ష్ఠల్) త్రి- ఆవసథేవసతి యస్సః-
— ఆవసథిక+ఙీష్- ఆవసథికీ-
ఆవసథికీ- (ఆవసథిక- ఙీష్)- స్త్రీ- ఆవసథే నివసతి
యా సా-
ఆవసథ్య- (ఆవసథ- ఞ్య) పు- ఆవసథః— అహితాగ్నీ
నాం పఞ్చాగ్నిపక్షే పఞ్చమోఽగ్నిః- సభ్యాయతనా
త్పూర్వ మతిథీనామావాసభూమి స్తస్యాయతనమ్-
ఆవసథ్యాధానం వివాహకాలే దాయవిభాగకాలేవా
కర్తవ్యమ్-
ఆవసిత- (ఆఙ్- వస- క్త) త్రి- సుక్షేత్రాదిగుణ సంప
న్నం ధాన్యమ్... తత్పర్యా- ఋద్ధ-
ఆవహ్- ధా- ఆఙ్- వహ్- ఉ- ఆవహతి... ఇదావహ-
తీత్యర్థే ఆర్షీయః- తత్రవంశభారాదిభ్యష్ఠక్- ఉ- వాం
శభారికః- వాంశికః- ౫॥౧॥౫౦సూ- తద్ధరతి వహత్యా
వహతి భారా ద్వంశాదిభ్యః-
ఆవహ- (ఆఙ్- వహ- అచ్) త్రి- కర్తా-
ఆవః- వేదే- ఆవాస్మాకమిత్యర్థకమ్-
ఆవా- ధా- ఆఙ్- వా- ఉ- ఆవాతి-
ఆవాద్- ధా- ఆఙ్- వాద్- ఉ- ఆవాద్యతే-
ఆవాదయ్- ధా- ఆఙ్- వాదయ్- ఉ- ఆవాదయతి-
ఆవాప్- ధా- ఆఙ్- వాప్- ఉ- ఆవాప్యతే-
ఆవాప- (ఆఙ్- డువప- ఘఞ్) పు- ఆలవాలమ్- ప్రక్షే
పః- పరిక్షేపః- సంగ్రహః- శ్రుతిబిన్నా- పరరాష్ట్రచి
న్తా— సంగీతశాస్త్రే తాళాఙ్గనిశ్శబ్ద క్రియావిశేషః-
ఉత్తానస్య హస్తస్యాఙ్గుళికుఞ్చన మావాపఇతి తల్ల
క్షణమ్— శాస్త్రేషు క్వచిత్సంగ్రహణమ్- తత్ప్రతిక్షో
టిరుద్వాపః— పూర్వమీమాంసాయామ్ ఏకఫలానా

పపి బహూనాం కర్మణాం ప్రత్యేక మఙ్గానుష్ఠానమ న్యత్ర ప్రతికోటిః- తన్త్రావాపౌ వేకాదశాధ్యాయస్య ద్వితీయపాదే నిరూపితౌ- ఆవాపవిస్తర స్తస్య చతుర్థపాదే-

ఆవాపక- (ఆఙ్- డువప్- ణ్వుల్) త్రి- ప్రక్షేపకః— (ఆవాప- కన్) పు- వలయః-

ఆవాపన- న- ప్రక్షేపణమ్-

ఆవాపయ్- ధా- ఆఙ్- వాపయ్- ఉ- ఆవాపయతి-

ఆవాయ్- ధా- ఆఙ్- వాయ్- ఉ- ఆవాయ్యతే-

ఆవాయ- (ఆఙ్- వేఞ్- ఘఞ్) పు- వయనసాధనమ్-

ఆవాయమన్య- కేషాంచిన్మతే ధూమాదిః-

ఆవాయయ్- ధా- ఆఙ్- వాయయ్- ఉ- ఆవాయయతి

ఆవాక్- ధా- ఆఙ్- వాక్- ఉ- ఆవాక్యతే-

ఆవారయ్- ధా- ఆఙ్- వారయ్- ఉ- ఆవారయతి-

ఆవాల- (ఆఙ్- వల- ఘఞ్) న ఆలవాలమ్-

ఆవావద్- ధా- ఆఙ్- వావద్- ఉ ఆవావదీతి-

ఆవావద్య- ధా- ఆఙ్- వావద్య- ఉ- ఆవావద్యతే-

ఆవావప్- ధా- ఆఙ్- వావప్- ఉ- ఆవావపీతి-

ఆవావప్య- ధా- ఆఙ్- వావప్య. ఉ. ఆవావప్యతే.

ఆవావల్. ధా- ఆఙ్. వావల్. ఉ. ఆవావలీతి-

ఆవావల్య- ధా- ఆఙ్- వావల్య- ఉ- ఆవావల్యతే-

ఆవావస్- ధా- ఆఙ్- వావస్- ఉ- ఆవావసీతి-

ఆవావస్య- ధా- ఆఙ్- వావస్య- ఉ- ఆవావస్యతే-

ఆవావహ్- ధా- ఆఙ్. వావహ్- ఉ- ఆవావహీతి-

ఆవావహ్య- ధా- ఆఙ్. వావహ్య. ఉ. ఆవావహ్యతే.

ఆవావా- ధా- ఆఙ్. వావా- ఉ. ఆవావాతి.

ఆవావాయ్- ధా- ఆఙ్- వావాయ్- ఉ. ఆవావాయతే.

ఆవాస్- ధా- ఆఙ్- వాస్. ఉ. ఆవాస్యతే.

ఆవాస- సిద్ధాన్తాదిః- (ఆఙ్-వస-ఘఞ్) పు- గృహమ్-

ఆవాసయ్- ధా- ఆఙ్- వాసయ్- ఉ- ఆవాసయతి-

ఆవాహ్- ధా- ఆఙ్- వాహ్- ఉ- ఆవాహ్యతే-

ఆవాహన- (ఆఙ్- వాహి- ల్యుట్) న. దేవతానా మాహ్వానేన యాగస్థానప్రాపణమ్- దర్శపూర్ణమాసయో రగ్న్యుపస్థానానన్తరం, అస్మాత్రం జుహూ దేవానాం చమసా దేవపాత్రా రాం ఇవాగ్నే నేమి ర్దేవాం స్త్వం పరిభూ రస్యావహ దేవాన్ యజమానాయే త్యుక్త్వా ఆవాహననిగదేన క్రియతే- తచ్చ పరాత్రకర్మ— మన్త్రశాస్త్రే పూజాఙ్గ ముపచారవిశేషః షోడశసు ప్రథమః... బహిర్యాగాఙ్గం తద్యథా- మూలమన్త్ర ముచ్చార్య హృదయాత్సుషుమ్నామార్గేణ బ్రహ్మరన్ధ్రద్వారేణ నాసారన్ధ్రే ద్విని ర్గతం తేజో ధ్యాత్వా హృత్పద్మే పుష్పాఞ్జలిం యోజయిత్వా మూర్ధ్ని పుష్పాఞ్జలిం యోజయేత్- సాలగ్రామే శిలాయాంచ నావాహనమ్- ఆవాహనకాలే పఠనీయః శ్లోకః- ఆత్మసంస్థ మజం శుద్ధం త్వా మత్ర పరమేశ్వర। అరణ్యామివ హవ్యాశం మూర్త్యా వావాహయా మ్యహమితి- తచ్చావాహనముద్రయా కార్యమ్- హస్తాభ్యా మఞ్జలిం కృత్వా౽నామికామూలపర్వణో రఙ్గుష్ఠౌ నిక్షిపేత్- ఇయ మావాహనముద్రా-

ఆవాహననిగద- పు- దేవతాహ్వానాయాగ్నిసంబోధనరూపో హోత్రా పఠనీయో మన్త్రసముదాయః- స యథా- అగ్ని మగ్న ఆవహ సోమ మావహ అగ్ని మావహ ప్రజాపతి మావహ అగ్నీషోమా వావహ ఇన్ద్రాగ్నీ ఆవహ ఇన్ద్ర మావహ మహేన్ద్ర మావహ దేవాం ఆజ్యపాం ఆవహ అగ్నిం హోత్రా యావహ స్వం మహిమాన మావహ ఆ చాగ్నే దేవాన్ వహ సుయజా చ యజ జాతవేదః ఇతి- అయం తైత్తిరీయబ్రాహ్మణే ౩కాండే ౫ప్రపాఠకే ౩అనువాకే పఠితః- తత్ర ఆవహేత్యత్ర సర్వత్ర ఆకారః ప్లుత ఉచ్చార్యః- ప్రజాపతిమి త్యుపాంశూచ్చార్యమ్-

ఆవాహయ్- ధా- ఆఙ్- వాహయ్- ఉ- ఆవాహయతి-

ఆవి- ధా- అవ. ణిచ్... అస్య రూపాణి- ౧ఆవయ్- గుణహేతా వజాదౌ- ౨ఆవ్- అనిడార్ధధాతుకే నిష్ఠాయాంచ- ౩అవివ్- చఙి- ౪ఆవివయిష- సన్నన్తమ్-

ఆవిక- బ్రాహ్మణాదిః- (అవిక- అణ్) పు. కమ్బలః— త్రి- అవేరిదమ్... తత్ర ఆవికక్షీరగుణాః- గురుత్వం మధురత్వం స్నిగ్ధత్వమ్ ఉష్ణత్వమ్ కఫపిత్తకరత్వమ్ దోషాన్తరేణాసంయుక్తే అనావృతేచ వాతే పథ్యత్వమ్- శోణితావృతే వాతే పరిషేకార్థం హితత్వంచ- తద్దధినవనీత సర్పిర్గుణా స్తదనురోధేన విభావనీయాః- తత్ర దధ్నః కఫవాతహర్త్వమప్రకోపనం విశేషః- తన్మూత్రగుణాస్తు సక్షారతిక్తకటుత్వమ్ ఉష్ణత్వం వాతహరత్వంచ- ఏతేషాం క్షీరాదీనా ముక్తవిశేషగుణానురోధేన క్షీరాదిసామాన్యగుణా అపి విభావనీయాః-

ఆవిగ్న (ఆఙ్- ఓవిజీ- క్త) త్రి- భీతః- పు- కరమర్దకః-

ఆవిజ్- ధా- ఆఙ్- విజ్- ఉ- ఆవిజ్యతే-

ఆవితతన్- ధా- ఆఙ్- వితతన్- ఉ- ఆవితతన-

ఆవితతాన్- ధా- ఆఙ్- వితతాన్- ఉ- ఆవితతాన-

ఆవితేన్- ధా- ఆఙ్- వితేన్- ఉ-ఆవితేనతుః- ఆవితేనే-

ఆవిద్- ధా- ఆఙ్- విద్- ఉ- ఆవిద్యతే-

ఆవిదన్త- దామన్యాదిః పు- ఆయుధజీవిసంఘవిశేషః.

ఆవిదన్తీయ- (ఆవిదన్త- ఛ) పు. ఆయుధజీవిసంఘవిశేషః-

ఆవిదూర్య- (అవిదూర- ష్యఞ్) అపు. అవిదూరస్య భావః.

ఆవిద్ధ- (ఆఙ్- వ్యధ- క్త-) త్రి- క్షిప్తమ్- తాడితమ్-

కుటిలమ్— సంగీతశాస్త్రే కేషాంచిన్మతే తాలువిశేషః. అభ్యస్తరాక్షిప్తౌ బాహూ రావిద్ధ ఇతి తల్లక్షణమ్... ఏకాఘాతుకభేదః. భూరిగురు ర్లఘుహీనో వా ఆవిద్ధ ఇతి తల్లక్షణమ్. స షడ్విధః- ౧ శేషః. ౨ ప్లుతః. ౩ అనిపాతః. ౪ వికీర్ణః. ౫ అస్పష్టబన్ధశ్చేతి. తత్ర లఘుగురుభ్యాముత్తేపః. లఘునా గురుభ్యాంచ ప్లుతః. ద్వి ర్లఘుగురుభ్యామనిపాతః. చతుర్వారం లఘుగురుభ్యాం తతో లఘునాచ వికీర్ణః. క్రమేణ ద్వాభ్యాం త్రిభి శ్చతుర్భిః నవభిశ్చ లఘుభిః క్రమేణ ఉత్తే పాదయోన్యవసీతి కేషాంచిన్మతమ్. సంకీర్ణోఽనుబన్ధః. ఆవిద్ధధాతౌ రహితా నామ జాతిః.

ఆవిద్ధవక్త్ర- పు. సంగీతశాస్త్రే నృత్యహస్తభేదః. భుజాగ్రయోః కూర్పరయోః కంసయోశ్చ సవిలాసయో స్సక్తౌ పతాకా వ్యావృత్తౌ కృత్వా అధస్తాత్కృతాశే దావిద్ధవక్త్రఇతి తల్లక్షణమ్. తస్య విక్షేపవచనే వినియోగః. తస్యమేఖలారచనేభేదే కుధ్యశార్యనిరూపణే దేశీయనాట్యేవ వినియోగ ఇతి కేచిత్...ముకుళవాస్తౌ మణిబన్ధావధి భ్రాన్త్వా పానః పున్యేన చలితౌ చే దావిద్ధవక్త్రఇతి లక్షణమ్. శేవార్చనే పాదచారీనటనే పక్షియుద్ధేచ వినియోగ ఇత్యన్యే.

ఆవిద్ధా- స్త్రీ- సంగీతశాస్త్రే ఆకాశచారీభేదః. విశ్లిష్టజఙ్ఘయోః స్వస్తికం కృత్వా కుఞ్చితః పాదః ప్రసారితో వక్రః స్వపార్శ్వస్థః పాష్ణ్యా పార్ష్ణ్యన్తరక్షేత్రే నిపాత్యతే చే దావిద్ధేతి తల్లక్షణమ్.

ఆవిధ్- ధా- ఆఙ్- విధ్- ఉ- ఆవిధ్యతే.

ఆవిధ- (ఆఙ్- వ్యధ- క) పు. వేధసాధనం సూచ్యాది.

ఆవిరకర్- ధా- ఆవిస్- అకర్- ఉ- ఆవిరకరోత్-

ఆవిరకార్- ధా- ఆవిస్- అకార్- ఉ- ఆవిరకార్షీత్-

ఆవిరకుర్- ధా- ఆవిస్- అకుర్- ఉ- ఆవిరకురుతామ్-

ఆవిరక్రి- ధా- ఆవిస్- అక్రి- ఉ- ఆవిరక్రియత-

ఆవిరచరికర్- ధా- ఆవిస్- అచరికర్- ఉ- ఆవిరచరికరీత్-

ఆవిరచరికః- ధా- ఆవిస్- అచరికః- ఉ- ఆవిరచరికః-

ఆవిరచరిక్రు- ధా- ఆవిస్- అచరిక్రు- ఉ- ఆవిరచరిక్రుతామ్-

ఆవిరచరిక్రి- ధా- ఆవిస్- అచరిక్రి- ఉ- ఆవిరచరిక్రియాత్-

ఆవిరచరీకర్- ధా- ఆవిస్- అచరీకర్- ఉ- ఆవిరచరీకరీత్-

ఆవిరచరీకః- ధా- ఆవిస్- అచరీకః- ఉ- ఆవిరచరీకః-

ఆవిరచరీక్రు- ధా- ఆవిస్- అచరీక్రు- ఉ- ఆవిరచరీక్రుతామ్-

ఆవిరచరీక్రి- ధా- ఆవిస్- అచరీక్రి- ఉ- ఆవిరచరీక్రి

ఆవిరచర్కర్- ధా- ఆవిస్- అచర్కర్- ఉ- ఆవిరచర్కరీత్-

ఆవిరచర్కః- ధా- ఆవిస్- అచర్కః- ఉ- ఆవిరచర్కః-

ఆవిరచర్కృ- ధా- ఆవిస్- అచర్కృ- ఉ- ఆవిరచర్కృతామ్-

ఆవిరచక్రి- ధా- ఆవిస్- అచక్రి- ఉ- ఆవిరచక్రియత-

ఆవిరచేక్రీయ్- ధా- ఆవిస్- అచేక్రీయ్- ఉ- ఆవిరచేక్రీయత-

ఆవిరబీభవ్- ధా- ఆవిస్- అబీభవ్- ఉ- ఆవిరబీభవత్-

ఆవిరబుభూష్- ధా- ఆవిస్- అబుభూష్- ఉ- ఆవిరబుభూషత్-

ఆవిరబోభవ్- ధా- ఆవిస్- అబోభవ్- ఉ- ఆవిరబోభవీత్-

ఆవిరబోభూ- ధా- ఆవిస్- అబోభూ- ఉ- ఆవిరబోభూతామ్-

ఆవిరబోభూయ్- ధా- ఆవిస్- అబోభూయ్- ఉ- ఆవిరబోభూయత-

ఆవిరభవ్- ధా- ఆవిస్- అభవ్- ఉ- ఆవిరభవత్-

ఆవిరభావ్- ధా- ఆవిస్- అభావ్- ఉ- ఆవిరభావ్యత-

ఆవిరభావయ్- ధా- ఆవిస్- అభావయ్- ఉ- ఆవిరభావయత్-

ఆవిరభూ- ధా- ఆవిస్- అభూ- ఉ- ఆవిరభూత్-

ఆవిరస్- ధా- ఆవిస్- అస్- ఉ- ఆవిరస్తి- ఆవిరస్తు-

ఆవిరాస్- ధా- ఆవిస్- ఆస్- ఉ- ఆవిరాసీత్

ఆవిర్బుభావ్- ధా- ఆవిస్- బుభావ్- ఉ- ఆవిర్బుభావ-

ఆవిర్బుభూష్- ధా- ఆవిస్- బుభూష్- ఉ- ఆవిర్బుభూషతి-

ఆవిర్బోభవ్- ధా- ఆవిస్- బోభవ్- ఉ- ఆవిర్బోభవీతి-

ఆవిర్బోభువ్- ధా- ఆవిస్- బోభువ్- ఉ- ఆవిర్బోభువతి-

ఆవిర్బోభూ- ధా- ఆవిస్- బోభూ- ఉ- ఆవిర్బోభూతః-

ఆవిర్బోభూయ్- ధా- ఆవిస్- బోభూయ్- ఉ- ఆవిర్బోభూయతే-

ఆవిర్బోభో- ధా- ఆవిస్- బోభో- ఉ- ఆవిర్బోభోతి-

ఆవిర్భవ్- ధా- ఆవిస్- భవ్- ఉ- ఆవిర్భవతి-

ఆవిర్భావ్- ధా- ఆవిస్- భావ్- ఉ- ఆవిర్భావ్యతే-

ఆవిర్భావ- (ఆవిస్- భూ- ఘఞ్) పు- ప్రకాశీభవనమ్-

ఆవిర్భావయ్- ధా- ఆవిస్- భావయ్- ఉ- ఆవిర్భావయతి.

ఆవిర్భూ- ధా- ఆవిస్- భూ- ఉ- ఆవిర్భూయాత్-

ఆవిర్భూత- (ఆవిస్- భూ- క్త) త్రి- ప్రకాశీభూతమ్-

ఆవిర్హోత్ర- పు- ప్రియవ్రతవంశ్యేషు ఆర్షభేషు నవస్వేకః. యేన నిమయే వైదికశాస్త్రభేదభిన్నః కర్మయోగ ఉపదిష్టః. సచాయముపదేశో వసుదేవాయ నారదేన భాగవతే ఏకాదశస్కన్ధే కథితః-

ఆవిల- (ఆఙ్- బిల- క) త్రి- కలుషః- మలినః-
ఆవిస్- ధా- ఆట్- అవిస్- ఉ- ఆవివల్—ఆఙ్- అవిస్- ఉ- ఆవివల్-
ఆవివక్ష్- ధా- ఆఙ్- వివక్ష్- ఉ- ఆవివక్షతి-
ఆవివత్స్- ధా- ఆఙ్- వివత్స్- ఉ- ఆవివత్సతి-
ఆవివదిష్- ధా- ఆఙ్- వివదిష్- ఉ- ఆవివదిషతి-
ఆవివప్స్- ధా- ఆఙ్- వివప్స్- ఉ- ఆవివప్సతి-
ఆవివమిష్- ధా- ఆఙ్- వివమిష్- ఉ- ఆవివమిషతి-
ఆవివయిష్- ధా- ఆవివయిష- ఉ- ఆవివయిషతి-
ఆవివయిష- ధా- ఆవి-వస్- అన్యరూపమ్- ఆవివయిష్-
ఆవివరిష్- ధా- ఆఙ్- వివరిష్- ఉ- ఆవివరిషతి-
ఆవివరీష్- ధా. ఆఙ్- వివరీష్. ఉ- ఆవివరీషతి.
ఆవివర్ణయిష్- ధా- ఆఙ్. వివర్ణయిష్. ఉ- ఆవివర్ణయిషతి-
ఆవివర్త్యయిష్- ధా- ఆఙ్- వివర్త్యయిష్- ఉ- ఆవివర్త్యయిషతి-
ఆవివర్త్తిష్- ధా- ఆఙ్- వివర్త్తిష్- ఉ- ఆవివర్త్తిషతే.
ఆవివర్ధయిష్- ధా- ఆఙ్- వివర్ధయిష్. ఉ- ఆవివర్ధయిషతి-
ఆవివర్ధిష్- ధా- ఆఙ్- వివర్ధిష్- ఉ- ఆవివర్ధిషతే-
ఆవివర్షయిష్. ధా. ఆఙ్- వివర్షయిష్. ఉ- ఆవివర్షయిషతి-
ఆవివర్షిష్- ధా. ఆఙ్. వివర్షిష్. ఉ. ఆవివర్షిషతి.
ఆవివసిష్- ధా- ఆఙ్- వివసిష్. ఉ- ఆవివసిషతే-
ఆవివాదయిష్. ధా. ఆఙ్- వివాదయిష్. ఉ. ఆవివాదయిషతి.
ఆవివాపయిష్. ధా. ఆఙ్. వివాపయిష్. ఉ. ఆవివాపయిషతి.
ఆవివాయయిష్- ధా. ఆఙ్. వివాయయిష్- ఉ. ఆవివాయయిషతి.
ఆవివారయిష్. ధా. ఆఙ్. వివారయిష్. ఉ- ఆవివారయిషతి.
ఆవివాలయిష్. ధా- ఆఙ్. వివాలయిష్. ఉ. ఆవివాలయిషతి.
ఆవివాస్. ధా. ఆఙ్. వివాస్. ఉ. ఆవివాసతి-
ఆవివాసయిష్. ధా- ఆఙ్. వివాసయిష్- ఉ. ఆవివాసయిషతి.
ఆవివాహయిష్- ధా- ఆఙ్- వివాహయిష్. ఉ. ఆవివాహయిషతి-
ఆవివిక్ష్. ధా. ఆఙ్- వివిక్ష్- ఉ. ఆవివిక్షతి.
ఆవివిచ్. ధా. ఆఙ్- వివిచ్. ఉ. ఆవివిచతుః.
ఆవివిజ్. ధా. ఆఙ్- వివిజ్. ఉ. ఆవివిజే-
ఆవివిజిష్. ధా. ఆఙ్. వివిజిష్. ఉ- ఆవివిజిషతే,
ఆవివిక్- ధా- ఆఙ్- వివిక్. ఉ. ఆవివికతుః.
ఆవివివిష్. ధా- ఆఙ్. వివివిష్- ఉ- ఆవివివిషతి.
ఆవివిశ్- ధా- ఆఙ్- వివిశ్- ఉ- ఆవివిశతుః-
ఆవివేజయిష్- ధా. ఆఙ్. వివేజయిష్. ఉ- ఆవివేజయిషతి.
ఆవివేద్. ధా. ఆఙ్. వివేద్. ఉ. ఆవివేద.
ఆవివేదయిష్- ధా- ఆఙ్- వివేదయిష్. ఉ. ఆవివేదయిషతి-
ఆవివేశ్. ధా. ఆఙ్- వివేశ్. ఉ. ఆవివేశ.
ఆవివేశయిష్. ధా. ఆఙ్. వివేశయిష్- ఉ. ఆవివేశయిషతి.
ఆవివేష్టయిష్. ధా- ఆఙ్. వివేష్టయిష్. ఉ. ఆవివేష్టయిషతి.
ఆవివేష్టిష్- ధా- ఆఙ్- వివేష్టిష్. ఉ. ఆవివేష్టిషతే.
ఆవివ్రశ్చయిష్- ధా. ఆఙ్. వివ్రశ్చయిష్. ఉ. ఆవివ్రశ్చయిషతి.
ఆవివ్రశ్చిష్- ధా- ఆఙ్. వివ్రశ్చిష్. ఉ. ఆవివ్రశ్చిషతి.
ఆవిశ్, ధా. ఆఙ్. విశ్. ఉ. ఆవిశతి.
ఆవిశ్చకర్. ధా. ఆవిస్- చకర్. ఉ. ఆవిశ్చకర్థ.
ఆవిశ్చకార్. ధా. ఆవిస్. చకార్- ఉ. ఆవిశ్చకార
ఆవిశ్చకృ. ధా- ఆవిస్. చకృ- ఉ. ఆవిశ్చకృవ.
ఆవిశ్చరికర్. ధా. ఆవిస్. చరికర్. ఉ- ఆవిశ్చరికరీతి
ఆవిశ్చరికః- ధా. ఆవిస్. చరికః- ఉ. ఆవిశ్చరికః.
ఆవిశ్చరికృ. ధా. ఆవిస్. చరికృ- ఉ. ఆవిశ్చరికృతః-
ఆవిశ్చరిక్రీ. ధా. ఆవిస్. చరిక్రీ. ఉ- ఆవిశ్చరిక్రతి.
ఆవిశ్చరిక్రి. ధా- ఆవిస్- చరిక్రి. ఉ. ఆవిశ్చరిక్రియతే-
ఆవిశ్చరీకర్. ధా- ఆవిస్- చరీకర్. ఉ. ఆవిశ్చరీకరీతి-
ఆవిశ్చరీకః. ధా. ఆవిస్. చరీకః. ఉ- ఆవిశ్చరీకః-
ఆవిశ్చరీకృ- ధా. ఆవిస్. చరీకృ. ఉ. ఆవిశ్చరీకృతః.
ఆవిశ్చరీక్రీ- ధా- ఆవిస్. చరీక్రీ- ఉ- ఆవిశ్చరీక్రతి-
ఆవిశ్చరీక్రి- ధా- ఆవిస్- చరీక్రి- ఉ- ఆవిశ్చరీక్రియతే
ఆవిశ్చకీర్ష్- ధా- ఆవిస్- చికీర్ష్- ఉ, ఆవిశ్చికీర్షతి.
ఆవిశ్చకర్ ధా- ఆవిస్. చీకర్. ఉ. ఆవిశ్చకరర్.
ఆవిశ్చేక్రీయ్- ధా ఆవిస్. చేక్రీయ్. ఉ. ఆవిశ్చేక్రీయతే.
ఆవిష్కర్- ధా- ఆవిస్. కర్- ఉ. ఆవిష్కరోతి-
ఆవిష్కార్, ధా. ఆవిస్- కార్. ఉ. ఆవిష్కార్యతే.
ఆవిష్కార. (ఆవిస్- డుకృఞ్. ఘఞ్) పు. ప్రకాశీకరణమ్.
ఆవిష్కారయ్. ధా- ఆవిస్. కారయ్. ఉ- ఆవిష్కారయతి-
ఆవిష్కుర్- ధా. ఆవిస్. కుర్. ఉ. ఆవిష్కురుతః-
ఆవిష్కృత- (ఆవిస్-డుకృఞ్- క్త) త్రి. ప్రకాశితమ్
ఆవిష్క్రి. ధా- ఆవిస్. క్రి. ఉ- ఆవిష్క్రియతే.
ఆవిష్ట. ధా. (ఆఙ్- విశ్. క్త) త్రి- భూతావిష్టః :

ణీమన్త్రాదిభి రభిభూతః. ఆరూఢః.

ఆవిష్ట్య- (ఆవిస్. త్యప్) త్రి. (వేద) ప్రకాశే భవః.

ఆవిస- స్వరాదిః, సాక్షాదాదిః, ఊర్యాదిః. (ఉక్. ఇస్) అవ్య. ప్రాకాశ్యే. ఉ. ఆవిర్భవతి. ఆవిష్కరోతి—ఆవిశ్శబ్దాత్ ఛన్దసి శైషిక స్త్యప్. ఉ. ఆవిష్ట్యః-౪॥౨॥౧౦౪వా. (త్యప్ప్రకరణే) ఆవిష్ట్యస్యోపసంఖ్యానం (ఛన్దసి).

ఆవిష్పృష్ఠ- త్రి. ఆకాశపృష్ఠమ్.

ఆవీ- స్త్రీ. ప్రసవవేదనా. ప్రసవలిఙ్గమ్.

ఆవీవద్. ధా. అఙ్- వీవద్. ఉ. ఆవీవదత్.

ఆవీవప్- ధా. అఙ్. వీవప్. ఉ. ఆవీవపత్.

ఆవీవమ్- ధా. అఙ్. వీవమ్- ఉ. ఆవీవమత్.

ఆవీవయ్. ధా. అఙ్- వీవయ్- ఉ- ఆవీవయత్.

ఆవీవర్- ధా. అఙ్- వీవర్- ఉ- ఆవీవరత్.

ఆవీవల్- ధా. అఙ్- వీవల్- ఉ- ఆవీవలత్.

ఆవీవస్- ధా. అఙ్- వీవస్. ఉ. ఆవీవసత్.

ఆవీవహ్. ధా. అఙ్. వీవహ్. ఉ. ఆవీవహత్.

ఆవీవిజ్. ధా. అఙ్. వీవిజ్. ఉ. ఆవీవిజత్.

ఆవీవిద్. ధా. అఙ్. వీవిద్. ఉ. ఆవీవిదత్.

ఆవీవిశ్. ధా. అఙ్. వీవిశ్. ఉ. ఆవీవిశత్.

ఆవీవృత్. ధా. అఙ్. వీవృత్. ఉ. ఆవీవృతత్.

ఆవీవృధ్. ధా. అఙ్. వీవృధ్. ఉ. ఆవీవృధత్.

ఆవీవృష్. ధా. అఙ్. వీవృష్. ఉ. ఆవీవృషత్.

ఆవుక. (అవ. ఉకఞ్.) పు. నాట్యపరిభాషాయాం పితా.

ఆవుత్త. (అప్. ఉద్. తను. డ) పు. నాట్యపరిభాషాయాం భగినీపతిః.

ఆవుపూర్ష్ణ. ధా. అఙ్. పుపూర్ష్ణ. ఉ. ఆవుపూర్ష్ణతి.

ఆవృ. ధా. అఙ్. వృ. ఉ. ఆవృణోతి. ఆవృణీతే.

ఆవృత్. ధా. అఙ్. వృత్. ఉ. ఆవృత్యతే. ఆవృత్య —(అఙ్. వృతు. క్విప్) స్త్రీ. ఆనుపూర్వ్యా ప్రకారః.

ఆవృత. కేషాంచిన్మతే రాజన్యాదిః. (అఙ్. వృఞ్. క్త) త్రి. అన్తర్హితః. తిరోహితః. సంవృతః. పు. బ్రాహ్మణ్యా ముగ్రకన్యాయాం జాతః పురుషః.

ఆవృతి. (అఙ్. వృఞ్. క్తిన్) స్త్రీ. ఆవరణమ్.

ఆవృత్త- (అఙ్. వృతు. క్త) త్రి. పరివృత్తః.

ఆవృత్తి- (అఙ్. వృతు. క్తిన్) స్త్రీ. ఆవర్తనమ్. నివృత్తిః— శాస్త్రేషు శాబ్దబోధోపయోగి పదానుసన్ధానవిశేషః. స్వస్థానస్థితస్య పునరనుసన్ధానమావృత్తిరితి తల్లక్షణమ్— పునః పునఃకరణమ్... తద్విషయాణి పూర్వమీమాంసాయామధికరణాని యథా... ఇద మామ్నాయతే. యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జుహోతీతి. యావజ్జీవం దర్శ పూర్ణమాసాభ్యాం యజేతేతి చ. ఏతావగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణ మాసాదీని సకృదేవానుష్ఠేయాని. తావతా విధి శాస్త్రస్య చరితార్థత్వాదితి పూర్వపక్షః. కాలవిశిష్టస్య జీవనస్య నిమిత్తత్వా న్నిమిత్తావృత్త్యా నైమిత్తికస్యాప్యావర్తనీయత్వమ్. సాయంప్రాతఃకాలా వగ్నిహోత్రస్య నిమిత్తమ్. అమావాస్యా పౌర్ణమాస్యౌ దర్శపూర్ణమాసయోః. తస్మాదావర్తనీయానీతి సిద్ధాన్తః. ఇతి షష్ఠాధ్యాయే ద్వితీయ పాదే అష్టమాధికరణమ్... తత్రైవ నవమాధికరణం యథా. దర్శపూర్ణమాసయోః కపాల్యాది పాత్రభేదనపు ణ్యాని సర్వాణి చ నిమిత్తీకృత్య హోమ ఆమ్నాతః-భిన్నే జుహోతి, స్కన్నే జుహోతీతి. సోయం హోమః సకృత్కార్యః. తావతైవ క్రతూపకారసిద్ధేరితి పూర్వపక్షః. భేదస్య స్కన్దనస్య చ నిమిత్తత్వా త్తస్యావృత్తౌ హోమో ప్యావర్తనీయః. తస్మాన్నాస్తి సకృత్త్వ నియమ ఇతి సిద్ధాన్తః... తత్రైవ దశమాధికరణం యథా. గురురనుగన్తవ్యోభి వాద్యశ్చేతి గుర్వనుగమనాదీని విధీయన్తే- శేషు గురుప్రీతిరూపస్య దృష్టస్యైవ ప్రయోజనత్వా త్ప్రీత్యనుసారే ణానుగమనాదికం సకృదసకృద్వా స్వేచ్ఛయా కర్తవ్యమితి పూర్వపక్షః. తేషు నియమాదృష్ట సంభవా ద్యదా యదా గుర్వాగమనాదినిమిత్తం సంపద్యతే తదా తదానుగమనాదీ న్యనుష్ఠేయానీతి సిద్ధాన్తః... ఏకాదశాధ్యాయస్య ప్రథమపాదే పఞ్చమాధికరణం యథా. దర్శపూర్ణమాసయో రామ్నాయతే, వ్రీహీ నవహన్తీతి. తత్ర సకృ న్మూసలఘాతమాత్రేణ సిద్ధప్రయుక్తస్యాపూర్వస్య సిద్ధే ర్నావఘాత స్యావృత్తిరితి పూర్వపక్షః. తణ్డులనిష్పత్తే ర్దృష్టప్రయోజనత్వేన తావత్పర్యన్త స్యాభ్యాసస్యాశ్రితస్యాపి కల్పనీయత్వాదితి సిద్ధాన్తః. అయమేవ న్యాయ స్తణ్డులపేషణాదావపి బోధ్యః. ఏత త్ప్రపఞ్చన మవఘాతాదిశబ్దేషు ద్రష్టవ్యమ్... ప్రతిప్రధానం గుణావృత్తిరితి న్యాయ స్తృతీయాధ్యాయే ప్రథమపాదే సప్తమాధికరణే. గ్రహం సంమార్ష్టీత్యత్ర గ్రహమితి ద్వితీయయా గ్రహస్యోద్దేశ్యత్వేన ప్రయోజనవత్తయా ప్రాధాన్యం గమ్యతే. గ్రహం ప్రతిగుణ స్సంమార్గః. ప్రతిప్రధానంచ గుణఆవర్తనీయ ఇతి న్యాయేన యావన్తో గ్రహా స్సన్తి తే సర్వే సంమార్జనీయా ఇతి సిద్ధాన్తితత్వాత్. గ్రహశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్... దర్శపూర్ణమాసాదీనామావృత్తి విధానం దాక్షాయణాది శబ్దేషు ద్రష్టవ్యమ్... ఉత్తర మీమాంసాయాం ముక్తఫల సాధనావృత్తి రావృత్తిపాదే ఆవృత్త్యధి కరణే ద్రష్టవ్యా.

ఆవృత్తిదీపక- న. అలఙ్కార శాస్త్రే అర్థాలఙ్కారవిశేషః. దీపకచ్ఛాయాపన్నా పద స్యార్థస్య పదార్థయోర్వా ఆవృత్తి రావృత్తిదీపకమ్. తత్త్రివిధమ్. పదావృత్తి రర్థావృత్తిః పదార్థోభయావృత్తిశ్చేతి-

తత్ర పదావృత్తిర్యథా- వర్షత్యమ్బుదమాలేయం వర్షత్యేషా చ శర్వరీ- అత్ర ద్వితీయస్య వర్షతీతి పదస్య సంవత్సరవదాచరతీత్యర్థః- అర్థావృత్తిర్యథా- ఉన్మీలన్తి కదమ్బాని స్ఫుటన్తి కుటజోద్గమాః. ఉభయావృత్తి ర్యథా- మాద్యన్తి చాతకా స్తృప్తా మాద్యన్తి చ శిఖావలాః- అత్రాలంకార సంపాదకత్వా న్న కథితపదత్వం దోషః-

ఆవృత్తిపాద- పు- ఉత్తరమీమాంసాయాం ఫలాధ్యాయే ప్రథమ పాదః- తత్రాధికరణాని శఙ్కరమతే చతుర్దశ- ౧ఆవృత్త్యధికరణమ్- ౨ఆత్మత్వోపాసనాధికరణమ్- ౩ప్రతీకాధికరణమ్- ౪బ్రహ్మదృష్ట్యధికరణమ్- ౫ఆదిత్యాదిమత్యధికరణమ్- ౬ఆసీనాధికరణమ్- ౭ఏకాగ్రతాధికరణమ్- ౮ఆప్రాయణాధికరణమ్- ౯తదధిగమాధికరణమ్- ౧౦ఇతరాధికరణమ్- ౧౧అనారబ్ధకార్యాధికరణమ్- ౧౨అగ్నిహోత్రాద్యధికరణమ్- ౧౩విద్యావీర్యవత్త్వాధికరణమ్- ౧౪ఇతరక్షపణాధికరణమ్- ఇతి... రామానుజమతేతు బ్రహ్మదృష్ట్యధికరణం ప్రతీకాధికరణేన్తర్భూతమ్- ఏకాగ్రతాధికరణమాసీనాధికరణే- విద్యావీర్యవత్త్వాధికరణమగ్నిహోత్రాధికరణే- తస్మా దేకాదశాధికరణాని- ఆప్రాయణాధికరణమేవాప్రయాణాధికరణమిత్యుచ్యతే... మధ్వమతేతు ఏకాగ్రతాధికరణమాసీనాధికరణేన్తర్భూతమ్- ఇతరాధికరణాదీని పఞ్చ తదధిగమాధికరణే- తస్మా దష్టావధికరణాని--

ఆవృత్త్యధికరణ- న- ఉత్తరమీమాంసాయాం చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమాధికరణమ్- తత్ర ద్వేసూత్రే- ఆవృత్తి రసకృదుపదేశాత్, లిఙ్గాచ్చ, ఇతి- ఆత్మావా అరే ద్రష్టవ్య శ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః, తమేవ ధీరో విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రాహ్మణ ఇత్యాది శ్రూయతే- తత్ర సంశయః- కిం శ్రవణాదీని సకృత్కరణీయా న్యుతావృత్త్యేతి- సకృదేవ కర్తవ్యాని సకృత్కృతే కృతశ్శాస్త్రార్థ ఇతి న్యాయాత్- ప్రయాజాదివదితి పూర్వపక్షః- ఆవర్తనీయాన్యేవ- బ్రహ్మసాక్షాత్కారరూప దృష్టఫలార్థత్వాత్- అవఘాతవ త్ఫలసిద్ధిపర్యన్తత్వాత్- దృష్టేసంభవ త్యదృష్టం నకల్పనీయమితి న్యాయాత్- సకృత్కృతఇతిన్యాయ స్త్వదృష్టఫలవిషయత్వాత్- ఇతి సిద్ధాన్తః- సూత్రార్థస్తు- అసకృదుపదేశాత్ శ్రోతవ్యో మన్తవ్య ఇత్యేవంజాతీయకాత్ ఆవృత్తిః ప్రత్యయావృత్తిః కర్తవ్యా- లిఙ్గాచ్చ- ఉద్గీథవిజ్ఞానం ప్రస్తుత్య రశ్మీం స్త్వం పర్యావర్తయాదిత్యాదిత్యరశ్మిబహుత్వ విజ్ఞానవిధానా ల్లిఙ్గాచ్చ- పర్యావర్తయాదిత్యస్య పర్యావర్తయే త్యర్థః- ఇతి శఙ్కరమతే... బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరమ్, తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతీత్యాది వేదాన్తవిహితం వేదనం కింసకృత్కృతమేవ శాస్త్రార్థః, ఉతాసకృ దావృత్తమితి సంశయః- సయోహ వై తత్పరం బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి బ్రహ్మవేదనస్య పరప్రాప్తిసాధనత్వ శ్రుతేః సకృత్కృతేఽపి వేదనే శాస్త్రార్థ నిష్పత్తేః సకృదేవేతి పూర్వః పక్షః- రాద్ధాన్తస్తు- యస్తద్వేద యత్స వేద స మయైతదుక్తః ఇత్యుపక్రమ్యానుశాధి మాం భగవో దేవతాం యాం దేవతా ముపాస్స ఇత్యేకస్మిన్ వాక్యే విద్యుపాస్త్యోర్వ్యతికర ప్రయోగదర్శనాత్, సమానార్థేషుచ బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరమ్, ఆత్మావా అరే ద్రష్టవ్య శ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాదిషు ధ్యానవేదనయో ర్వ్యతికర దర్శనాచ్చ ధ్యానాదిశబ్ద వాచ్య మసకృదావృత్త స్మృతిసన్తానరూపం వేదనమేవ శాస్త్రార్థ ఇతి నిశ్చీయతే- సూత్రార్థస్తు- ఆవృత్తి రసకృత్- వేదనశాస్త్రార్థావృత్తి రసకృత్- అసకృ దావృత్తం వేదనం ధ్యానశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః- కుతః- ఉపదేశాత్- వేదనంధ్యాయి సమానశాస్త్రే ధ్యానస్య ఉపాసీతే త్యుపదేశాత్- లిఙ్గాచ్చ- లిఙ్గం స్మృతిః- స్మర్యతే చాయ మర్థః- మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే, తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్, యేత్వక్షరమనిర్దేశ్య మవ్యక్తం పర్యుపాసతే, తద్రూప ప్రత్యయే చైకా సన్తతి శ్చాన్యనిస్పృహా। తద్ధ్యాన మిత్యాదినా- ఇతి రామానుజమతే... ఆత్మావా అరే ద్రష్టవ్య శ్శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాది శ్రూయతే- శ్రవణాదికం విషయః- కిం సకృదనుష్ఠేయ ముతావృత్తిరితి సంశయః- ఉభయథాపి సాధనదర్శనం సందేహ బీజమ్- సకృదేవేతి పూర్వః పక్షః- సకృదనుష్ఠితాగ్నిష్టోమాదినా స్వర్గఫలదర్శనాత్, తద్వదేవ సకృదనుష్ఠిత శ్రవణాదినాపి జ్ఞానసంభవాత్, శ్రవణాదివిధేశ్చాగ్నిష్టోమాదివిధివ త్సకృదనుష్ఠానేన చరితార్థత్వాత్- సాధనావృత్తేరపి దర్శన దత్రాపి తథాస్యాదితిచేన్న- ఉభయథా దర్శనే ప్యనావృత్త్యైవ లోకజ్ఞానాభ్యుపగమే సర్వసులభత్వం జ్ఞానస్యేతి గుణబాధా దనావృత్త్యా శ్రవణస్యైవ జ్యాయస్త్వాత్- అతోఽనావృత్త్యైవ జ్ఞానసంభవః- నచ తథా భవతి- అతోన శ్రవణాదిజ్ఞానసాధనమితి- సిద్ధాన్తస్తు శ్రవణాదీనా మావృత్తిరేవ కర్తవ్యా- ఉద్దాలకేన నవకృత్వ శ్శ్వేతకేతుం ప్రతి తత్త్వమస్యుపదిష్టత్వాత్- శ్రవణాదే స్సకృదేవ కర్తవ్యత్వే కిమర్థమసా వసకృ దుపదిశేత్- న చాగ్నిష్టోమాదివ దనావృత్తిః- తస్యాదృష్టఫలత్వేన సకృదనుష్ఠానసంభ

వాత్- తాన్యత్రైవ తద్విధి పూర్తేశ్చ. శ్రవణాదేః పున రజ్ఞానని వృత్త్యాపి దృష్టఫలసాధనత్వేన యావత్ఫలం కర్తవ్యత్వాత్- ఆవర్తనమేవ తద్విధి పర్యవసానాత్ - వ్రీహ్యవఘాతవిధివత్- నచ సుకరత్వగుణలాభా దనావృత్తిః- మహాఫలస్య తదభావగుణత్వాత్- సర్వేషాం మోక్షప్రసఙ్గాచ్చేతి- సూత్రార్థస్తు- శ్రవణాదీనా మావృత్తిః కర్తవ్యా- సప్రమాణ మైతదాత్మ్య మిదం సర్వమి త్యసకృ దుపదేశాత్- లిఙ్గాచ్చ- సతపోఽతప్యత, పునరేవ వరుణం పితరముపససారేత్యా ద్యావర్తనలిఙ్గాచ్చ- నిత్యశః శ్రవణంచైవ మననం ధ్యానమేవచ। కర్తవ్యమేవ పుంసైవ బ్రహ్మదర్శన మిచ్ఛతీతి బృహత్ప్రాసుబోధాత్- ఇతి మస్వమతే-

ఆవృశ్చ్. ధా- ఆక్. వ్రశ్చ. ఉ. ఆవృశ్చతి.

ఆవృష్-ధా- ఆక్- వృష్- ఉ- ఆవృష్యతే-

ఆవృష్టి- స్త్రీ- వర్షణ్-

ఆవేగ- పుం- చిత్తసంభ్రమః — అలఙ్కారశాస్త్రే వ్యభిచారిభావ భేదః- ఇష్టా గమా దనిష్టాగమాద్వా జాతా చిత్తస్య సంభ్రమాఖ్యా వృత్తిరావేగ ఇతి తల్లక్షణమ్- అయంచ హేతుభేదా దష్టవిధః- ౧ ఉత్పాతజః ౨ వాతజః ౩ వర్షజః ౪ అగ్నిజః ౫ గజాదిజనితః ౬ శత్రుజనితః ౭ ప్రియశ్రవణజనితః ౮ అప్రియశ్రవణజనితశ్చేతి- తత్రోత్పాతజో విద్యుదుల్కానిపాత నిర్ఘాతభూకమ్ప సూర్యచన్ద్రో పరాగ ధూమకేత్వాది దర్శనజన్యః- తత్ర వైవర్ణ్యవిషాదవిస్మయానుభావా శ్చానుభావాః- వాతజేతు వస్త్రేణ స్వాఙ్గపిధానం నేత్రామర్శనం త్వరితగమనంచ- అగ్నిజే అఙ్గానాం ధూనసం ధూమాకులనేత్రత్వం అతిక్రాన్తయా అపక్రాన్తయాచ చార్యా సంచరణమ్- గజాదిజనితేతు త్వరితసరణాపసరణే భయం కమ్పః విస్మయానుభావాః పశ్చా దవేక్షణంచ- ప్రియశ్రవణజేతు వస్త్రాభరణాదిదానం ఆలిఙ్గనమ్ బాష్పః రోమాఞ్చశ్చ- అప్రియశ్రవణజేతు విలాపః భూమౌ పతనం చలనం పరివృత్తిః పరిభావన మిత్యాదయః- శత్రుశ్రవణజేతు సహసాపసరణంశస్త్రఫలకకవచాదిధారణం గజాశ్వాద్యారోహణం సమ్ప్రధారణ మిత్యాదయః- అనర్థాగతిశయజనితా చిత్తస్య సంభ్రమాఖ్యా వృత్తి రావేగ ఇత్యేవ పణ్డితరాజః- తదుదాహరణమ్, లీలయా రచిత సిన్ధుబన్ధన, స్సోయమేతి రఘువంశ నన్దనః। దర్పదుర్విలసితో దశాననః, కుత్ర యామి నికటే కుటుమ్బయః॥ ఏషా మహాదర్శా సాన్వత్స న్యుక్తిః, ఇత్యాదికం ద్రష్టవ్యమ్-

ఆవేగిన్- త్రి- వృద్ధదారుకః-

ఆవేగీ- స్త్రీ- వృద్ధదారుకః-

ఆవేజ్- ధా- ఆక్- వేజ్- ఉ- ఆవేజ్యతే-

ఆవేజయ్- ధా- ఆక్- వేజయ్- ఉ- ఆవేజయతి-

ఆవేద్- ధా- ఆక్- వేద్- ఉ- ఆవేద్యతే-

ఆవేదన- న- జ్ఞాపనమ్- వ్యవహారశాస్త్రే వ్యవహారేతికర్తవ్యతాయాం ప్రథమ స్యార్థివచన శ్రవణస్య ఆగమాపరనామ్నో జ్ఞానమ్- న్యాయ్యస్య ఋణప్రత్యర్పణాదే రకరణే నాన్యాయ్యేన ధనగ్రహణ భర్త్సన తాడనాదినావా పరేణోపద్రుతోఽర్థీ తన్నియుక్తస్తత్సంబన్ధీవా రాజసభాం గత్వా ప్రణమ్య పురస్తిష్ఠేత్- రాజ్ఞావా ప్రాడ్వివాకేనవా కింతే త్వన్నియోక్త్రాకార్యం, కావా పీడా, మాభైషీః, బ్రూహి, ఇత్యుక్తస్తత్కార్య మావేదయేత్- తదావేదనం నామ- తచ్చ సశస్త్రేణ నిరుత్తరీయేణ ముక్తకేశేన ఆసీనేన వామహస్తపురస్సరేణవా నకర్తవ్యమ్- తథాకరణే దణ్డః స్యాత్- అర్థీ తస్యపుత్రో భ్రాతా బన్ధుర్మిత్రం దాసః శిష్యోవా తేననియుక్తోవా ఆవేదయేన్నాన్యః- అన్యశ్చేత్తస్య దణ్డో విధేయః- జయపరాజయౌ త్వర్థిన ఏవ- తచ్చావేదనం నిర్దోషం, సప్రతిజ్ఞం సప్రమాణ మల్పాక్షరం ప్రభూతార్థ మసందిగ్ధ మనాకులంచ కార్యమ్- చిరకాలముక్స్వష్టివివాదేత్వావేదనం ప్రమాణ ప్రదర్శనపూర్వకం కార్యమ్- ఆవేదితంచ రాజా ప్రాడ్వివాకోవా భూమౌ ఫలకేవా లేఖయేత్- అధికా నర్థాన్ పరిత్యజేత్- న్యూనాంశ్చ పూరయేత్- తదేవావేదనం పక్ష ఇత్యుచ్యతే-

ఆవేదయ్- ధా- ఆక్- వేదయ్- ఉ- ఆవేదయతి-

ఆవేదిత- త్రి- నివేదితః-

ఆవేల- న- తామ్బూలకఙ్కమ్-

ఆవేవిక్- ధా- ఆక్- వేవిక్- ఉ- ఆవేవిక్తః-

ఆవేవిజ్- ధా- ఆక్- వేవిజ్- ఉ- ఆవేవిజీతి-

ఆవేవిజ్య- ధా- ఆక్- వేవిజ్య- ఉ- ఆవేవిజ్యతే-

ఆవేవిత్- ధా- ఆక్- వేవిత్- ఉ- ఆవేవిత్తః-

ఆవేవిద్- ధా- ఆక్- వేవిద్- ఉ- ఆవేవిదీతి-

ఆవేవిద్య- ధా- ఆక్- వేవిద్య- ఉ- ఆవేవిద్యతే-

ఆవేవిధ్య ధా- ఆక్- వేవిధ్య- ఉ- ఆవేవిధ్యతే

ఆవేవిశ్- ధా- ఆక్ వేవిశ్- ఉ- ఆవేవిశీతి-

ఆవేవిశ్య-ధా- ఆక్- వేవిశ్య- ఉ- ఆవేవిశ్యతే-

ఆవేవిష్- ధా- ఆక్- వేవిష్- ఉ- ఆవేవిష్టః-

ఆవేవేక్- ధా- ఆక్- వేవేక్- ఉ- ఆవేవేక్తి-

ఆవేవేగ్- ధా- ఆక్- వేవేగ్- ఉ- ఆవేవేగ్-

ఆవేవేజ్- ధా- ఆక్- వేవేజ్- ఉ- ఆవేవేజ్మి-

ఆవేవేవ్- ధా- ఆక్- వేవేవ్- ఉ-ఆవేవేవ్మి-

ఆవేవేశ్- ధా- ఆక్- వేవేశ్- ఉ- ఆవేవేశ్మి-

ఆవవేష్. ధా. ఆజ్. వవేష్. ఉ. ఆవవేష్టి.
ఆవవేష్ట. ధా. ఆజ్. వవేష్ట. ఉ. ఆవవేష్టితి.
ఆవవేష్ట్య. ధా. ఆజ్. వవేష్ట్య. ఉ. ఆవవేష్ట్యతే.
ఆవేప్రియ. ధా. ఆజ్. వేప్రియ్. ఉ. ఆవేప్రియతి.
ఆవేశ్. ధా. ఆజ్. వేశ్. ఉ. ఆవేశ్యతే.
ఆవేశ. (ఆఙ్. విశ. ఘఞ్) పు. అహంనివేశః. భూతాక్రమణమ్. తత్పర్యాయ. భూతసఞ్చార. భూతక్రాన్తి. గ్రహాగమ. ఏతదర్థక శబ్దాశ్చ... భగవతోఽవతారేషు గౌణా అవతారా ఆవేశావతారా ఇత్యుచ్యన్తే. తే చ ముముక్షుభిరనుపాస్యాః. సచావేశో ద్వివిధః స్వరూపావేశ శ్శక్త్యావేశ శ్చేతి. స్వరూపావేశో నామ స్వాసాధారణవిగ్రహేణ సహ భగవత ఆవేశః. సచ పరశురామాదిషు. శక్త్యావేశో నామ తత్తత్కార్యకాలేషు శక్తిమాత్రేణ స్థితిః. సచ బ్రహ్మ శివ ఇత్యేవమాదిషు. ఇతి రామానుజీయాః.
ఆవేశన. (ఆఙ్. విశ. ల్యుట్) న. భూతావేశః ప్రవేశః — శిల్పినాంశాలా. తత్పర్యాయః ఖరకుటీ.
ఆవేశయ్. ధా. ఆజ్. వేశయ్. ఉ. ఆవేశయతి.
ఆవేశిక. త్రి. అన్యాసాధారణమ్. తత్పర్యాయః ప్రాతిస్వికః — పు. అతిథిః.
ఆవేశిత. (ఆఙ్. వేశి. క్త) త్రి. సమర్పితమ్.
ఆవేష్ట. ధా. ఆజ్. వేష్ట. ఉ. ఆవేష్టతే. ఆవేష్ట్యతే.
ఆవేష్ట. (ఆఙ్. వేష్ట. ఘఞ్) పు. ప్రాచీనమ్.
ఆవేష్టక. (ఆవేష్ట. కన్) పు. ప్రాచీనమ్.
ఆవేష్టన. (ఆఙ్. వేష్ట. ల్యుట్) న. సమన్తాత్ వేష్టనమ్.
ఆవేష్టయ్. ధా. ఆజ్. వేష్టయ్. ఉ. ఆవేష్టయతి.
ఆవేష్టిత. (ఆఙ్. వేష్టి. క్త) త్రి. వేష్టితమ్—న. సంగీతశాస్త్రే కరణభేదః. తర్జన్యగ్రముఖా అఙ్గుల్యః అభ్యన్తరే ఆవేష్ట్యన్తే చేదావేష్టితమితి తల్లక్షణమ్.
ఆవైణవ. (అవేణు. అణ్) త్రి. అవేణో రిదమిత్యాది.
ఆవ్య. న. (వేదే) పాపమ్.
ఆవ్యత్. ధా. ఆజ్. వ్యత్. ఉ. ఆవ్యత్స్యతి.
ఆవ్యధ్. ధా. ఆజ్. వ్యధ్. ఉ. ఆవ్యద్ధా.
ఆవ్యధ్. ధా. ఆజ్. వ్యధ్. ఉ. ఆవ్యధనమ్.
ఆవ్యాధ్. ధా. ఆజ్. వ్యాధ్. ఉ. ఆవ్యాధ్యతే.
ఆవ్యాధ. (ఆఙ్. వ్యధ. ఘఞ్) పు. సమన్తాద్వ్యధనమ్.
ఆవ్యాధయ్. ధా. ఆజ్. వ్యాధయ్. ఉ. ఆవ్యాధయతి.
ఆవ్రశ్చ్. ధా. ఆజ్. వ్రశ్చ్. ఉ. ఆవ్రశ్చ్యతే.
ఆవ్రశ్చన. (ఆఙ్. ఓవ్రశ్చూ. ల్యుట్) పు. (వేదే) ఛిన్నప్రదేశః.
ఆవ్రశ్చయ్. ధా. ఆజ్. వ్రశ్చయ్. ఉ. ఆవ్రశ్చయతి.
ఆశ్. ధా. ఆశ. లిటిరూపమ్. ఉ. ఆశ — ఆట్. అశ్. ఉ. ఆశ్నాత్. ఆశ్నుత — ఆ. అస్యానిడార్థధాతుకే నిష్ఠాయాంచరూపమ్. ఉ. ఆశ్నుతే. ఆశితః — ఆశ్. అశ్. ఉ. ఆశ్నాతి.
ఆశ. (అశ. ఘఞ్). పు. భోజనమ్. అన్నమ్—(అశ. అణ్) త్రి. (కర్మణ్యుపపదే) అశ్నాతీయస్సః. ఉ. అశ్రయాశః.
ఆశఙ్క్. ధా. ఆజ్. శఙ్క్. ఉ. ఆశఙ్కతే. ఆశఙ్క్యతే.
ఆశఙ్క. (ఆఙ్. శకి. ఘఞ్) త్రి. ఆశఙ్క్యతే యస్తత్. అస్మిన్ శబ్దేపరే అస్తిత్వావ్యయసామేగమ్యేత త్పురుషే పూర్వపదం ప్రకృతిస్వరం భవతి. ఉ. గమనాశఙ్కమస్తి. గమనం సంభావ్యత ఇత్యర్థః. ౬॥౨॥౨౧ సూ. ఆశఙ్కాబాధనేదీయస్సు సంభావనే.
ఆశఙ్కయ్. ధా. ఆజ్. శఙ్కయ్. ఉ. ఆశఙ్కయతి.
ఆశఙ్కా. (ఆఙ్. శకి. అ. టాప్) స్త్రీ. భయమ్. శఙ్కా ... ఆశఙ్కాయాం ధాతోస్సన్ భవతి. ఉ. శ్వాముమూర్షతి. కూలం పిపతిషతి. వా. ఆశఙ్కాయాం సన్వక్తవ్యః .. ఆశఙ్కాయాం భవిష్యన్తి లేడ్భవతి. ఉ. నేజ్జిహ్మాయన్తో నరకం పతామ. ౩॥౪॥౮ సూ. ఉపసంవాదాశఙ్కయోశ్చ.
ఆశన. (అశన. అణ్) పు. పీతసాలః — (అశని. అణ్) పు. అశనిః.
ఆశనాయ్. సుబ్ధా. ఆట్. అశనాయ్. ఉ. ఆశనాయత్.
ఆశనాయయ్. సుబ్ధా. ఆట్. అశనాయయ్. ఉ. ఆశనాయయత్.
ఆశనిక. (అశని. ఠక్) త్రి. అశనిపాతనే సాధుః.
ఆశనినాయ్. సుబ్ధా. ఆట్. అశనినాయ్. ఉ. ఆశనినాయత్.
ఆశనినాయయిష్. సుబ్ధా. ఆట్. అశనినాయయిష్. ఉ. ఆశనినాయయిషత్.
ఆశనినాయిష్. సుబ్ధా. ఆట్. అశనినాయిష్. ఉ. ఆశనినాయిషత్.
ఆశయ్. ధా. ఆశిః. అస్య గుణహీనా వజాదా రూపమ్. ఉ. ఆశయతి — ఆఙ్. శయ్. ఉ. ఆశయాతే.
ఆశయ. (ఆఙ్. శీఙ్. అచ్) పు. స్థానమ్. ఆధారః. అభిప్రాయః. మనః — వైద్యశాస్త్రే శరీరే అన్తస్స్థానవిశేషాః. తేచ పుంసాం సప్త. స్త్రీణాం దశ. తేయథా. ఉరోరక్తాశయః. తస్యాధః కఫాశయః. తస్య చ ఆమాశయః. నాభిస్తనయోరన్తరం తత్. ఆమాశయాదధో గ్రహణ్యాఖ్యకలా పిత్తాశయః. సఏవాగ్న్యాశయ ఇత్యుచ్యతే. సచ నాభేరుపరిస్థః. తదధః పక్వాశయః. తదధో వాతాశయః. తదధో మూత్రాశయః. సఏవ వస్తిరిత్యుచ్యతే. స్త్రీణాంతు గర్భాశయః, స్తన్యాశయాద్వా చేతి త్రయోఽధికాః. గ

స్ఫోశయప్రవ భరతి జరాయురితి సోచ్యతే- స్త్రన్యాశయా స్తనా—న. క్రాంతకాన్తే ఏకకపాలాభిఘురకార్ధంభ్రతమ్-

ఆశయాశ- (ఆశయ- అశ- అణ్) పు- అగ్నిః.

ఆశయేశయ- (ఆశయ. శీ- శిక్. అచ్) పు.మన్మథః

ఆశర్- ధా- ఆఙ్- శర్- ఉ- ఆశరితా-

ఆశర- (ఆఙ్- శౄ- అచ్) పు- రాక్షసః అగ్నిః.

ఆశశక్- ధా- ఆఙ్- శశక్- ఉ- ఆశశజ్కే- ఆశశజ్కత్-

ఆశసనామ్- సుబ్ధా- ఆట్- అశసనాయ్- ఉ- ఆశసనాయత్-

ఆశశంస్- ధా- ఆఙ్- శశంస్- ఉ- ఆశశంస- ఆశశంసే- ఆశశంసత్-

ఆశశాస్- ధా- ఆఙ్- శశాస్- ఉ- ఆశశాస-

ఆశశ్వ- ధా- ఆట్- అశశ్వ ఉ- ఆశశ్వత్-

ఆశశ్వస్- ధా- ఆఙ్- శశ్వస్- ఉ- ఆశశ్వసతుః.

ఆశశ్వాస్- ధా- ఆఙ్- శశ్వాస్- ఉ- ఆశశ్వాస-

ఆశంస్- ధా- ఆఙ్- శంస్- ఉ ఆశంసతి- ఆశంసతే- ఆశంస్యతే... అస్మాదుప్రత్యయ స్తృప్తన్నర్థే- ఉ- ఆశంసుః- ౩॥౨॥౧౬౮సూ. సనాశంస భిక్ష ఉః-

ఆశంసన- (ఆఙ్- శసి-ల్యుట్) న. ఆశంసా-

ఆశంసయ్- ధా- ఆఙ్- శంసయ్- ఉ- ఆశంసయతి-

ఆశంసా- (ఆఙ్. శసి. అ- టాప్) స్త్రీ. అప్రాప్త ప్రాప్తీచ్ఛా .. ఆశంసా విషయ క్రియావాచకా ద్ధాతో ర్భవిష్యతి కాలే భూతవ ద్వర్తమానవచ్చ ప్రత్యయా వా భవన్తి. క్షిప్రపర్యాయే ఉపపదేతు తత్రల్పృదేవ భవతి. ఉ. దేవశ్చే దవర్షీత్ వర్షతి వర్షిష్యతివా, ధాన్య మవాప్స్మ వపామః వప్స్యామోవా- సామాన్యాతిదేశేవిశేషానతిదేశా ల్లఙ్ లిటౌన. ఉ. వృష్టిశ్చేత్ క్షిప్ర మాశు త్వరితం వాఽయాస్యతి శీఘ్రం ప్స్యామః- లుప్తవపరామః శీఘ్రం వప్స్యామ ఇతి ల్పృదేవ భవతి. ...ఆశంసావాచి న్యుపపదేతు భవిష్యతి లిఙ్ స్యాత్, నతు భూతవత్. ఉ. గురుశ్చేదుపేయాత్, ఆశంసే అధీయీయ, ఆశంసే క్షిప్ర మధీయీయ. ౩॥౩॥౧౩౨సూ. ఆశంసాయాం. భూతవచ్చ. ౧౩౩ క్షిప్రవచనే ల్పృట్. ౧౩౪ ఆశంసావచనే లిఙ్.

ఆశంసిత. (ఆఙ్. శసి. క్త) త్రి. ఇష్టమ్. న. మనోరథః. —(ఆఙ్, శంసు. క్త) త్రి. ఉక్తమ్.

ఆశంసితృ. (ఆఙ్. శసి. తృచ్) త్రి. ఆశంసుః— (ఆఙ్. శంసు- తృచ్), త్రి, వక్తా.

ఆశంసు. (ఆఙ్. శసి. ఉ.) త్రి. ఆశంసితా.

ఆశా. (ఆఙ్, అశూ, అచ్. టాప్) స్త్రీ. దిక్. తృష్ణా: అప్రాప్తేచ్ఛా.. ఆశాశబ్దో దిక్పర్యాయ ఆద్యుదాత్తః. అదిక్పర్యాయో మధ్యోదాత్తః. ఉ. ఇత్థి ఆశాభ్య స్పరి. ౧।౧౬-ఫిట్సూ. ఆశాయా అదిగాఖ్యాచేత్ ... ఆశాశబ్దే ఉత్తరపదే షష్ఠీస్థస్య తృతీయాస్థస్య అన్యశబ్దస్య దుగాగమో భవతి. ఉ. అన్యదాశీః. ౬॥౩॥-సూ. అషష్ఠ్యతృతీయాస్థస్యాన్యస్య దు గాశీ రాశాస్థాస్థిత (సోత్సు) కారక రాగ చ్ఛేషు.

ఆశా. ధా- ఆఙ్. శా. ఉ. ఆశాశ్యే.

ఆశాక్. ధా- ఆఙ్. శాక్. ఉ. ఆశాక్యతే.

ఆశాతయ్. ధా- ఆఙ్. శాతయ్. ఉ. ఆశాతయతి.

ఆశాతిక- (వేద) క్రిమివిశేషః- తేచయూకామత్కుణాదయః-

ఆశాబన్ధ- పు- ఆశ్వాసః. ఊర్ణనాభస్యతన్తుజాలమ్.

ఆశావహ- పు. సూర్యపుత్రవిశేషః-

ఆశాశ- ధా. ఆట్, అశాశ. ఉ- ఆశాశత్.

ఆశాశఙ్క్. ధా. ఆఙ్. శాశఙ్క్- ఉ. ఆశాశఙ్కతి.

ఆశాశఙ్క్య. ధా. ఆఙ్- శాశఙ్క్య. ఉ- ఆశాశఙ్క్యతే.

ఆశాశయ్య. ధా. ఆఙ్. శాశయ్య. ఉ- ఆశాశయ్యతే.

ఆశాశర్. ధా. ఆఙ్. శాశర్- ఉ- ఆశాశరతి-

ఆశాశస్య- ధా. ఆఙ్- శాశస్య- ఉ- ఆశాశస్యతే.

ఆశాశంస్. ధా. ఆఙ్. శాశంస్- ఉ. ఆశాశంసీతి.

ఆశాశంస్య- ధా- ఆఙ్- శాశంస్య- ఉ- ఆశాశంస్యతే-

ఆశాశాస్- ధా- ఆఙ్- శాశాస్- ఉ- ఆశాశాస్తి.

ఆశాశాస్య- ధా- ఆఙ్- శాశాస్య- ఉ- ఆశాశాస్యతే-

ఆశాశ్య ధా- ఆట్- అశాశ్య- ఉ- ఆశాశ్యత-

ఆశాశ్యా ధా- ఆఙ్- శాశ్యా. ఉ- ఆశాశ్యాతి-

ఆశాశ్యాయ్- ధా- ఆఙ్- శాశ్యాయ్- ఉ- ఆశాశ్యాయతే-

ఆశాశ్వస్- ధా- ఆఙ్- శాశ్వస్- ఉ- ఆశాశ్వసీతి-

ఆశాశ్వస్య ధా- ఆఙ్- శాశ్వస్య. ఉ. ఆశాశ్వస్యతే-

ఆశాస్- ధా. ఆఙ్- శాస్. ఉ. ఆశాస్తే...అస్యక్విప్ప్రత్యయే పరే ఉపధాయా ఇత్వమ్- ఉ. ఆశీః. వా॥ ఆశాసః క్వావుపధాయా ఇత్వం వాచ్యమ్

ఆశి.ధా. అశ. ణిచ్॥౧॥ అశూ- ణిచ్॥౨॥... అనయోః రూపాణి. ౧ ఆశయ్. గుణహేతా వడాదా. ౨ ఆశ.ఆనిడార్థధాతుత్వే నిష్ఠాయాంచ. ౩ అశశ. చఙి.

ఆశిఙ్క్. ధా. ఆఙ్. శిఙ్క్. ఉ. ఆశిఙ్క్తే-

ఆశిఙ్ఖ్. ధా. ఆఙ్. శిఙ్ఖ్. ఉ. ఆశిఙ్ఖిష్యతి.

ఆశిఞ్జ్.ధా. ఆఙ్. శిఞ్జ్. ఉ. ఆశిఞ్జ్యతే-

ఆశిఞ్జయ్. ధా. ఆఙ్. శిఞ్జయ్. ఉ.ఆశిఞ్జయతి.

ఆశిత. (అశ. క్త) (ఆఙ్. అశ. క్త). త్రి. భుక్తవాన్ అశ్నన్నర్థే ఆశితశబ్ద ఆద్యుదాత్తో భవతి. ౬॥౧॥౨౦౭సూ.ఆశితః కర్తా. —(అశ. క్త) త్రి: భోజితః. పత దర్థే ఆశిత శబ్ద ఉపపదే భూధాతోః కర

నే భావేచ ఖచ్. ఉ. ఆశితో భవత్యనేన ఆశితం భవః. ఆశితస్య భవన మాశితంభవః- ౩॥౨॥౪౫సూ. ఆశితే భువః కరణభావయోః—ఆశితా గావో యస్మిన్నిత్యర్థే కాత్ ఆశితగుశబ్దా త్స్వార్థే ఖప్రత్యయః ప్రకృతేః ఆశితఙ్గు ఇత్యాదేశశ్చ భవతి- ఉ- ఆశితఙ్గవీన మరణ్యమ్- ౫॥౪॥౭సూ- అవడ తాశిత ద్వలంక ర్గాల మ్పురు పాశ్యత్ర్త రపదా క్షిః-

ఆశితఙ్గవీన- (ఆశితగు- ఖ) త్రి. ఆశితా గావో యస్మిన్ స్తత్-

ఆశితభవన- న- ఆశితంభవః-

ఆశితమ్భవ- (ఆశిత- భూ- ఖచ్) న. యావతా ఓదనేన అతిథ్యాది రాశితో భవతి తత్- పు. తృప్తిః-

ఆశిన్- (అశ్- ణిని) త్రి. (కర్మోపపదకః) అశ్నాతి య స్సః- ఉ- ఫలాశీ-

ఆశిన-(వేదే)వృద్ధః- ఉ- నమ ఆశినేభ్యః-

ఆశిమన్- (ఆశు- ఇమనిచ్) పు. శీఘ్రత్వమ్-

ఆశిర్- (ఆఙ్- శ్రీ- క్విప్) వేదే దోహపూతుకమ్-

ఆశిర- (అశ్- కిరచ్) పు- రాక్షసః- అగ్నిః- సూర్యః- క్షీరవికారః- శ్రపణార్థం క్షీరమ్- భోజనమ్-

ఆశిశ్- ధా- ఆట్- అశిశ్- ఉ- ఆశిశత్-

ఆశిశఙ్క్రయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశఙ్క్రయిష్- ఉ- ఆశిశఙ్క్రయిషతి.

ఆశిశఙ్క్రిష్- ధా- ఆఙ్-శిశఙ్క్రిష్. ఉ- ఆశిశఙ్క్రిషతే.

ఆశిశనాయయిష్- సుబ్ధా- ఆట్- అశిశనాయయిష్- ఉ- ఆశిశనాయయిషత్-

ఆశిశనాయిష్- సుబ్ధా- ఆట్- అశిశనాయిష్- ఉ- ఆశిశనాయిషత్.

ఆశిశయిష్- ధా- ఆశిశయిషేత్యస్యరూపమ్- - ఉ- ఆశిశయిషతి—ఆఙ్- శిశయిష్- ఉ- ఆశిశయిషతే.

ఆశిశయిష- ధా- ఆఙ్- సన్- అస్యరూపమ్- ఆశిశయిష్.

ఆశిశరిష్- ధా- ఆఙ్- శిశరిష్- ఉ- ఆశిశరిషతి-

ఆశిశంసయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశంసయిష్- ఉ- ఆశిశంసయిషతి.

ఆశిశంసిష్- ధా- ఆఙ్- శిశంసిష్- ఉ- ఆశిశంసిషతే.

ఆశిశాయయిష్- ధా. ఆఙ్- శిశాయయిష్- ఉ- ఆశిశాయయిషతి.

ఆశిశారయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశారయిష్- ఉ- ఆశిశారయిషతి-

ఆశిశాసయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశాసయిష్- ఉ- ఆశిశాసయిషతి-

ఆశిశాసిష్- ధా- ఆఙ్- శిశాసిష్- ఉ- ఆశిశాసిషతే-

ఆశిశ్ఞ్జ- ధా- ఆఙ్- శిశ్ఞ్జ- ఉ- ఆశిశిఞ్జే ఆశిశిఞ్జత్.

ఆశిశిఞ్జయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశిఞ్జయిష్- ఉ- ఆశిశిఞ్జయిషతి.

ఆశిశిక్షిష్- ధా- ఆఙ్- శిశిక్షిష్- ఉ- ఆశిశిక్షిషతే-

ఆశిశిష్- ధా- ఆట్- అశిశిష్- ఉ- ఆశిశిషత్-

ఆశిశీష్ఞ- ధా- ఆఙ్- శిశీష్ఞ- ఉ- ఆశిశీష్ఞతి-

ఆశిశ్యిష్. ధా. ఆఙ్. శిశ్యిష్. ఉ. ఆశిశ్యిషత్.

ఆశిశ్యాపయిష్. ధా. ఆఙ్. శిశ్యాపయిష్- ఉ. ఆశిశ్యాపయిషతి.

ఆశిశ్యాస్. ధా. ఆఙ్. శిశ్యాస్. ఉ. ఆశిశ్యాసతే.

ఆశిశ్రియ్- ధా. ఆఙ్. శిశ్రియ్. ఉ. ఆశిశ్రియత్.

ఆశిశ్రివ్- ధా. ఆఙ్. శిశ్రివ్. ఉ. ఆశిశ్రివత్.

ఆశిశ్రాయ్- ధా- ఆఙ్- శిశ్రాయ్- ఉ- ఆశిశ్రాయ-

ఆశిశ్రాయయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్రాయయిష్- ఉ- ఆశిశ్రాయయిషతి-

ఆశిశ్రావయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్రావయిష్- ఉ- ఆశిశ్రావయిషతి-

ఆశిశ్రీయ్- ధా- ఆఙ్- శిశ్రీయ్- ఉ- ఆశిశ్రీయతుః- ఆశిశ్రీయత్-

ఆశిశ్రీష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్రీష్- ఉ- ఆశిశ్రీషతి-

ఆశిశ్లిక్ష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్లిక్ష్- ఉ- ఆశిశ్లిక్షతి-

ఆశిశ్లిష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్లిష్- ఉ- ఆశిశ్లిషతుః-

ఆశిశ్లేష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్లేష్- ఉ- ఆశిశ్లేషు-

ఆశిశ్లేషయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్లేషయిష్- ఉ- ఆశిశ్లేషయిషతి-

ఆశిశ్వయిష్- సుబ్ధా- ఆట్- అశిశ్వయిష్- ఉ- ఆశిశ్వయిషత-

ఆశిశ్వసిష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్వసిష్- ఉ- ఆశిశ్వసిషతి— సుబ్ధా. ఆట్- అశిశ్వసిష్- ఉ- ఆశిశ్వసిషత్-

ఆశిశ్వస్యయిష్- సుబ్ధా- ఆఙ్- అశిశ్వస్యయిష్- ఉ- ఆశిశ్వస్యయిషత్-

ఆశిశ్వస్యిష్- సుబ్ధా- ఆఙ్- అశిశ్వస్యిష్- ఉ- ఆశిశ్వస్యిషత్-

ఆశిశ్వాసయిష్- ధా- ఆఙ్- శిశ్వాసయిష్- ఉ- ఆశిశ్వాసయిషతి-

ఆశిష్- (ఆఙ్- శాసు- క్విప్) స్త్రీ- మఙ్గళాశాసనమ్- సర్పదంష్ట్రా. అభిలాషః- శుభవాక్- ఆశీర్వాదః— అలఙ్కారశాస్త్రే అర్థాలఙ్కారవిశేషః- అభిలషితవస్త్వాశంసన మాశీరితి తల్లక్షణమ్- ఉ- పాతు నః పరమ జ్యోతి రవాఙ్మనసగోచరమ్— నాట్యశాస్త్రే అలఙ్కారవిశేషః, త్రయస్త్రింశదన్తర్గతః- ఇష్టజనస్య ఫలలాభాశంసన మాశీరితి తల్లక్షణమ్- ఉ-(శాకున్తలే)యయాతేరివ శర్మిష్ఠా పత్యు ర్బహుమతా భవ। సుతం త్వమపి కల్యాణీసేవ పూరు మవాప్నుహి— వ్యాకరణే ఆశీశ్శబ్దేపరే అపత్యన్తు స్యాత్పత్యయాన్త స్యేస్వశబ్దస్య ఆగమో భవతి- ౬॥౩॥౮౮సూ- అపత్యత్వేయాన్త స్యాన్యస్యవాగాః రాశాస్యాన్తే లోత్స్వకోతికా

రక రాగ చ్ఛేషు... ధాతోరాశిషి లిఙ్ లోట్చ భవతి. ౩॥౩॥౧౭౩సూ- ఆశిషి లిఙ్లోటౌ... ఆశిషి లోట్పర స్మైపద ప్రథమ పురుషైక వచనయోః స్థానే తాతఙాదేశో వా భవతి- ఉ- భవతు, భవతాత్. భవ, భవతాత్- ౭॥౧॥౩౫సూ- తుహ్యోస్తాతఙాశిష్యన్యతరస్యామ్- ... ఆశిషి లిఙస్తి ఙార్ధధాతుకసంజ్ఞపి వ- న సార్వధాతుకసంజ్ఞః- భవన్నితు వా. ౩॥౪॥ ౧౧౬సూ- లిఙాశిషి- ౧౧౭ భవన్త్యభయథా...ఆశిషి లిఙో యాసుడాగమః కిద్భవతి. ఉ- భూయాత్- ౩॥౪॥౧౦౪సూ- కిదాశిషి...ఆశిషిలిఙః పరస్మైపదానాం యాసుడాగమవిశిష్టానాం క్రమేణ రూపాణియథా- యాత్, యాస్తామ్, యాసుః- యాః- యాస్తమ్, యాస్త, యాసమ్- యాస్వ- యాస్మ- తేన్యత్మనే పదానాం సీయుడాగమవిశిష్టానాం మునిటాం రూపాణియథా- సీష్ట, సీయాస్తామ్, సీరన్- సీష్ఠాః, సీయాస్థామ్, సీధ్వమ్- సీయ, సీవహి- సీమహి- తేషామేవ సేటాం రూపాణియథా- ఇషీష్ట, ఇషీయాస్తామ్, ఇషీరన్- ఇషీష్ఠాః, ఇషీయాస్థామ్, ఇషీధ్వమ్- ఇషీయ, ఇషీవహి, ఇషీమహి... తవర్గద్వితీయాన్తస్య నాథృధాతోః ఆశీరర్థకాదేవ కర్త్రాత్మనేపదం భవతి- యాచ్ఞాద్యర్థకాత్ పరస్మైపదమేవ- ఉ- నాథతే- ప్రత్యు- నాథతి-౧॥౩॥౨౧సూ- క్రీడోఽనుసంపరిభ్యశ్చేత్యత్ర వా॥ ఆశిషి నాథ ఇతి వాచ్యమ్- ఆశీరర్థకస్య తస్య కర్మణి శేషత్వేన వివక్షితే ప్రాతిపదికాత్ షష్ఠీ భవతి- ఉ- సర్పిషో నాథనమ్- ౨॥౩॥౫౫ఆశిషినాథః- అత్ర సహసాభావః ఫలమ్- ప్రత్యు- మాణవకనాథనమ్- తత్సంబన్ధినీ యాచ్ఞేత్యర్థః- నాథనే కిము పతిం న భూభృతామితితు తన్నపతుధాత్వర్థం ప్రాశ్యమ్... ఆశిషి ఆయుష్యాద్యర్థకశబ్దైర్యోగే ప్రాతిపదికాచ్చతుర్థీషష్ఠ్యౌ భవతి- ఉ- ఆయుష్యంచిరంజీవితంవా కృష్ణాయకృష్ణస్యవా భూయాత్- ఏవం మద్రం భద్రం కుశలం నిరామయం సుఖం శం అర్థః ప్రయోజనం హితం పథ్యంవా భూయాత్. అనాశిషితు- దేవదత్తస్యాయుష్యమస్తి-౨॥౩॥౭౩సూ- చతుర్థీచాశిష్యాయుష్యమద్ర భద్ర కుశలసుఖార్థహితైః... సహశబ్దస్యోత్తరపదేఆశిషి సాదేశో నభవతి- గోవత్సహలశబ్దేషుతు భవతి- ఉ- స్వస్తి రాజ్ఞే సహపుత్రాయ, సహామాత్యాయ, సగవే, సవత్సాయ, సహలాయ- ౬॥౩॥౮౩సూ- ప్రకృత్యాఽఽశిషి- వా॥ అగోవత్సహలేష్వితి వాచ్యమ్... ఆశీర్విషయార్థవృత్తేః ధాతోః కర్తరిక్తిన్ష్విత్యయౌ వుఞ్ వా భవతి- ఉ- నన్దతాత్, నన్దకః- జీవతాత్, జీవకః- ఆశిషి ప్రయుక్తం భద్రమ్... ఆశాని ... త్వాదే- రియుష్మత్... ౩॥౧॥౧౫౦సూ- ఆశిషిచ

... అన్యస్మిన ఆశిషరే అకారస్య ఇత్వం నభవతి- ఉ- జీవకా- భవకా- ౭॥౩॥౪౫ నయాసయోరిత్యత్ర- వా॥ ఆశిషిచనేతి... ఆశీర్విషయార్థవృత్తేః స్తనధాతోః కర్మణ్యుపపదే డప్రత్యయో వా భవతి- ఉ- శత్రుం వధ్యాత్- శత్రుహః- అనాశిషితు శత్రుఘాతః- ౩॥౨॥౪౯సూ. ఆశిషిహనః-

ఆశిషిక- (ఆశిష్- ఠక్) త్రి- ఆశిషా చరతి యః సః-

ఆశిష్ఠ- (ఆశ- ఇష్ఠన్—అశ్- ఇష్ఠన్—ఆశిష్- స్థ) (వేదే) అతిశయేన త్వరితః- అతిశయేన భోక్తా- ఆశీర్వాదవిషయః-

ఆశీః- స్త్రీ- సర్పదంష్ట్రా-

ఆశీత- (అశీతి- అణ్) త్రి- అశీతితమః-

ఆశీక్- ధా- ఆఙ్- శీక్- ఉ- ఆశీక్యతే-

ఆశీర్త- (ఆఙ్- శ్రీఞ్- క్త) త్రి- (వేదే) పక్వమ్.

ఆశీర్లిఙ్- పు- వ్యాకరణే ఆశీరర్థే విహితో లిఙ్- తద్రూపాణి ఆశిష్ శబ్దే ద్రష్టవ్యాని-

ఆశీర్వచన- న- ఆశీర్వాదః-

ఆశీర్వచనాక్షేప- పు- అలఙ్కారశాస్త్రే దణ్డినోక్త ఆక్షేపాలఙ్కారవిశేషః- ఆశీర్వాదేన యత్ర కార్యస్య నిషేధస్సూచ్యతే, తత్రాశీర్వచనాక్షేప ఇతి తల్లక్షణమ్. ఉ- గచ్ఛ గచ్ఛసి చేత్కాన్త పన్థానస్సన్తు తే శివాః। మమాపి జన్మ తత్రైవ భూయాద్యత్ర గతో భవాన్-

ఆశీర్వాద- పు- ఆశిషా వచనమ్- తత్పర్యా- ఆశీర్వచనం, తదర్థక శబ్దశ్చ-

ఆశీవిష- పృషోదరాదిః- (ఆశీ- విష— ఆశీ- విష) పు- సర్పః- దర్వీకరవిశేషః-

ఆశీశత్- ధా- ఆఙ్- శీశత్- ఉ- ఆశీశతత్-

ఆశీశయ్- ధా- ఆఙ్- శీశయ్- ఉ- ఆశీశయత్-

ఆశీశర్- ధా- ఆఙ్- శీశర్- ఉ- ఆశీశర- -

ఆశు- (అశూ- ఉణ్) త్రి- శీఘ్రమ్- న- విలమ్బాభావః- పు- వ్రీహిః- (వేదే) త్రి- వ్యాప్తః-

ఆశుకర్మన్- న- శీఘ్రక్రియా-

ఆశుగ- (ఆశు- గమ్- డ) పు- వాయుః- బాణః-

ఆశుచ్- ధా- ఆఙ్- శుచ్- ఉ- ఆశుచ్యతే-

ఆశుయా- (వేదే) శీఘ్రగామినః-

ఆశుశుక్ష్- ధా- ఆఙ్- శుశుక్ష్- ఉ- ఆశుశుక్షతి-

ఆశుశుక్షణి- (ఆఙ్- శుశుక్ష్- అని— ఆశు- శు- క్షణ- ఇన్) పు- అగ్నిః- సూర్యః-

ఆశుశుచ్- ధా- ఆఙ్- శుశుచ్- ఉ- ఆశుశుచతః-

ఆశుశుభిష్- ధా- ఆఙ్- శుశుభిష్- ఉ- ఆశుశుభిషతి-

ఆశుశుష్- ధా- ఆఙ్- శుశుష్- ఉ- ఆశుశుషతుః-

ఆశుశ్లోచ్- ధా- ఆఙ్- శుశ్లోచ్- ఉ- ఆశుశ్లోచ-

ఆశుశోచయిష్- ధా- ఆఙ్- శుశోచయిష్- ఉ- ఆశుశోచయిషతి-

ఆశుశోచిష్- ధా- ఆఙ్- శుశోచిష్- ఉ- ఆశుశోచిషతి.

ఆనుశోష్- ధా- ఆఙ్- అనుశోష్- ఉ- ఆనుశోషః
ఆనుశోషయిష్- ధా- ఆఙ్- అనుశోషయిష్- ఉ- ఆను
శోషయిషతి-
ఆనుశ్రవ్- ధా- ఆఙ్- అనుశ్రవ్- ఉ- ఆనుశ్రవత్.
ఆనుశ్రావ్- ధా- ఆఙ్- అనుశ్రావ్- ఉ- ఆనుశ్రావః
ఆనుశ్రావయిష్- ధా- ఆఙ్- అనుశ్రావయిష్- ఉ- ఆ
నుశ్రావయిషతి-
ఆనుశ్రు- ధా- ఆఙ్- అనుశ్రు- ఉ- ఆనుశ్రుమః
ఆనుశ్రువ్- ధా. ఆఙ్- అనుశ్రువ్- ఉ- ఆనుశ్రువతుః-
ఆనుశ్రువత్-
ఆనుశ్రువస్- (ఆఙ్- శ్రు- క్వసు) త్రి- ఆశుశ్రువాన్-
ఆనుశ్రూష్- ధా- ఆఙ్- అనుశ్రూష్- ఉ- ఆనుశ్రూషతే-
ఆనుష్- ధా- ఆఙ్- అనుష్- ఉ- ఆనుష్యతి-
ఆనుష్ట- (ఆఙ్- అనుష- క్త) త్రి- ఈషదుచ్ఛ్రితమ్- స
మన్తాదుచ్ఛ్రితమ్-
ఆశూశుచ్- ధా- ఆఙ్- శూశుచ్- ఉ- ఆశూశుచత్-
ఆశూశుష్- ధా- ఆఙ్- శూశుష్- ఉ- ఆశూశుషత్.
ఆశృ- ధా- ఆఙ్- శృ- ఉ- ఆశృణాతి-
ఆశే- ధా- ఆఙ్- శే- ఉ- ఆశేతే-
ఆశేకుటిన్- పు- పర్వతవిశేషః-
ఆశేశిఙ్జ్- ధా- ఆఙ్- శేశిఙ్జ్- ఉ- ఆశేశిఙ్క్తి-
ఆశేశిఙ్జ్య- ధా- ఆఙ్- శేశిఙ్జ్య- ఉ- ఆశేశిఙ్జ్యతే-
ఆశేశీ- ధా- ఆఙ్- శేశీ- ఉ- ఆశేశేతః-
ఆశేశీర్య- ధా- ఆఙ్. శేశీర్య- ఉ- ఆశేశీర్యతే-
ఆశేశ్య. ధా- ఆఙ్- శేశ్య- ఉ- ఆశేశ్యతి-
ఆశేశ్రి- ధా. ఆఙ్- శేశ్రి- ఉ- ఆశేశ్రితః-
ఆశేశ్రియ్- ధా- ఆఙ్- శేశ్రియ్- ఉ- ఆశేశ్రియతి-
ఆశేశ్రియ్- ధా- ఆఙ్- శేశ్రియ్- ఉ- ఆశేశ్రియతే-
ఆశేశ్లిష్- ధా- ఆఙ్- శేశ్లిష్- ఉ- ఆశేశ్లిష్టి-
ఆశేశ్లిష్య. ధా- ఆఙ్- శేశ్లిష్య- ఉ- ఆశేశ్లిష్యతే
ఆశోక- (అశోక- అణ్) త్రి- అశోకస్యేదమ్-
ఆశోకి- (అశోక. ఇఞ్) పు. అశోకస్యాపత్యమ్.
ఆశోకేయ. (అశోక. ఢక్) న. దేశవిశేషః.
ఆశోచ్. ధా. ఆఙ్. శోచ్. ఉ. ఆశోచతి.
ఆశోచయ్. ధా. ఆఙ్- శోచయ్- ఉ- ఆశోచయతి-
ఆశోశుష్- ధా- ఆఙ్- శోశుష్- ఉ- ఆశోశుష్టి-
ఆశోశుష్య. ధా. ఆఙ్. శోశుష్య. ఉ. ఆశోశుష్యతే.
ఆశోశ్రవ్. ధా. ఆఙ్. శోశ్రవ్. ఉ. ఆశోశ్రవీతి.
ఆశోశ్రు. ధా. ఆఙ్. శోశ్రు. ఉ. ఆశోశ్రుతః.
ఆశోశ్రువ్- ధా- ఆఙ్- శోశ్రువ్- ఉ- ఆశోశ్రువతి-
ఆశోశ్రూయ్- ధా- ఆఙ్- శోశ్రూయ్- ఉ- ఆశోశ్రూ
యతే-
ఆశోష్- ధా. ఆఙ్- శోష్- ఉ- ఆశోష్యతే-
ఆశోషణం- న- ఈషచ్ఛోషణమ్- సమన్తాచ్ఛోషణమ్.
ఆశోషయ్- ధా- ఆఙ్- శోషయ్- ఉ- ఆశోషయతి-
ఆశౌచ- (అశుచి- అణ్) న- అనుచ్ఛిష్టే— ధర్మశా
స్త్రే జనన మరణాది నిమిత్తక మశుచిత్వమ్... ఆశౌ
చం... మృతకాలస్తావదసూద్యః పిణ్డోదకదానా ద
భే తత్త్వ...దసపిణ్డానాసన్యద నిమిత్తభూతే వ
మరతః కర్మనాశోత్పత్తి విజ్ఞానేశ్వరః- విహి
తకర్మానధికారవిశిష్టదృష్టవిశేషస్తత్ర వ్యవస్థాపా
వనేతుబన్ధకాః... తత్పర్యా- అఘ- అశౌచ- ఉప
ధ్విః పత త థ కతేబ్ధాశ్చ.. ఆశౌచంచ నిమిత్తభేదా
ద్బహువిధమ్- నిమిత్తాని, ౧గర్భనాశః, ౨జననమ్,
౩మరణమ్, ౪తదాశౌచినాం సంపర్కః, ౫ఆర్తవమ్,
౬క్షుతమ్, ఇత్యాదీని- తత్ర జననిమిత్తక మాశౌచం
జాతం జాతకం సూతకం సూతిరితి చోచ్యతే- గర్భ
నాశనిమిత్తకమపి కైశ్చిజ్జననాశౌచమధ్యే సంగణ్య
తే- మరణనిమిత్తకంతు మృతమ్, మృతకం, శావమితి
చోచ్యతే- క్వచి దాశౌచసామాన్యం సూతకశబ్దేనో
చ్యతే లక్ష్మణయా- కైశ్చిద్గర్భనాశో గర్భస్రావ
శబ్దేనోచ్యతే... ఆశౌచవిషయే దేశభేదా దాచా
రభేదా బహవో లక్ష్యన్తే- తద్వివేకాయ త్ర్యమ్బకీ
యాశౌచనిర్ణయవ్యవస్థాపకవనేతుబన్ధేషు స్థితాన్యే
వ సంగ్రహవాక్యాని లిఖ్యన్తే- తత్రానువివేచనం
ప్రాచీనానాం వ్యవస్థాపకానాం వనేతుబన్ధానాం
త్ర్యమ్బకీయం మహారాష్ట్రాదీనాం చాచారప్ర
దర్శకమ్... తత్ర ప్రాగుపనయనాత్కామచార కా
మవాద కామభక్షా ఇతి గౌతమోక్తేరనుపనీతస్య పి
త్రాదిసంస్కారేఽపి నాశౌచే నాధికారః- ఉపన
యనోత్తరమపి బ్రహ్మచారిణః పిత్రాద్యన్త్యకర్మకర
ణమ్ వినాశౌచాధికారః నాన్యత్ర- తస్మాద్ద్విజానాం
సమావర్తనోత్తరం నిరఙ్కుశ ఆశౌచాధికారః-
స్త్రీశూద్రయోస్తు వివాహ స్యోపనయనస్థానాప
న్నత్వేన వివాహోత్తరమే వాశౌచాధికారః- ఇతి
త్ర్యమ్బకీయే .. అథజననాశౌచమ్. గర్భిణ్యా మాసచ
తుష్టయపర్యన్తం గర్భనాశః, స్రావ ఇత్యుచ్యతే-
తదా గర్భిణ్యా మాసత్రయపర్యన్తం త్రిరాత్రమ్,
చతుర్థమాసే చతూరాత్ర మాశౌచ మస్పృశ్యత్వమ్.
పితృసపిణ్డానాం స్రావమాత్రే స్నానా చ్ఛుద్ధిః. గ
ర్భిణ్యాః పఞ్చమషష్ఠమాసయో ర్గర్భనాశః పాత ఇ
త్యుచ్యతే. తత్ర గర్భిణ్యా మాససంఖ్యయా పఞ్చ ష
ట్చ దినాని క్రమే ణాస్పృశ్యత్వాపహ మాశౌచమ్. పి
త్రాదసపిణ్డానాం తు త్రిరాత్రం జననాశౌచమ్. స్నాతా
శౌచంతు నాస్తి. ఇద మేతావత్పర్యన్తం సర్వవర్ణ
సాధారణమ్. వయోవస్థా నిమిత్తత్వాత్. గర్భిణ్యా
స్సప్తమమాసప్రభృతిప్రసవే సర్వేషాం మాతృపిత్రా
దీనాం సపిణ్డానాం వివాహితానాం దశాహమ్. క్షత్రియా

ణాం ద్వాదశాహమ్. వైశ్యానాం పఞ్చదశాహమ్.
శూద్రాణాం మాసమ్. సచ్ఛూద్రస్య తు సార్ధం జన
న శౌచమ్. మృతాశౌచంతు నాస్తి. సాపత్నమాతు
స్సర్వత్ర పితృవత్. ఇతిచ తత్రైవ.. చతుర్థమాసే
షు గర్భస్రావే పితుస్స్నానమాత్రమ్. జ్ఞాతీనాం తదపి
న. పఞ్చమషష్ఠయో స్స్రావే పితుర్జ్ఞాతీనాంచస్నా
నమాత్రమ్- అత్రైవ కఠినపాతే పితుర్జ్ఞాతీనాంచ త్ర్య
హ మాశౌచమ్- సప్తమాదిషుచే త్తస్యతేషాంచ దశా
హమ్- మాతుస్తుమాసత్రయే త్రిరాత్రమ్- చతుర్థే
చతూరాత్రమ్- పఞ్చమే పఞ్చరాత్రమ్- షష్ఠే షడ్రా
త్రమ్- సప్తమాదిషు సూతికావత్-ఇత్యఘవివేచనే...
అథ గర్భస్రావాశౌచమ్- షణ్మాసాభ్యన్తరే స్త్రీణా
మేవ తదాశౌచమ్- ప్రథమద్వితీయమాసీయ గర్భస్రా
వే రజస్వలావచ్ఛౌచతుల్యమ్- సర్వాసాం తృతీయమా
సాది షణ్మాసపర్యన్తం మాససంఖ్యాదిన మస్పృ
శ్యత్వయుక్త మాశౌచమ్- తదనన్తరం బ్రాహ్మణీక్షత్రి
యయోరేకరాత్రమ్, వైశ్యాయా ద్విరాత్రమ్, శూ
ద్రాయాః పఞ్చరాత్రమ్, దైవపితృకర్మానధికారః.
పిత్రాదీనాం స్నానమాత్రమ్- సప్తమాష్టమమాసీయగ
ర్భస్రావే మృతజననే జాతస్య తద్దినే మరణే మా
తుస్సంపూర్ణాశౌచమ్- పిత్రాదిసనిర్గుణసపిణ్డానా మే
కరాత్రమ్- అత్యన్తనిర్గుణానాం త్రిరాత్రమ్- ద్వితీయ
దినాదౌ మరణేతు నవమాదిమాసవద్వ్యవస్థా- ఇతివ్యవ
స్థార్ణవ సేతుబన్ధే... ...జననాశౌచే గర్భిణ్యా దశా
హ మస్పృశ్యత్వమ్- పితు స్సాపత్నమాతుశ్చ స్నానా
త్ప్రా గస్పృశ్యత్వమ్- స్నానోత్తరం స్పృశ్యత్వమే
వ- కింతు సర్వత్ర సపిణ్డానాం కర్మానధికారమాత్ర
మ్- తత్రాపి నాలచ్ఛేదనా త్పూర్వం జాతకర్మదా
నాదౌ పితురధికారః- ఏవం ప్రథమషష్ఠ దశమదివసే
షుజన్మదాతృదేవతా పూజాయాంచ పితుర్వచనా దధి
కారః- కూటస్థ మారభ్య సప్తపురుషపర్యన్తం సపి
ణ్డాః- తత స్సప్త సోదకాః- తత స్సప్త సగోత్రాః-
సోదకానాంతు త్రిరాత్ర మాశౌచమ్- సగోత్రాణాం
తుస్నానమాత్రమ్- గర్భిణ్యా దశాహాదుత్తరం పుత్రో
త్పత్తౌ వింశతిదినాని, కన్యోత్పత్తౌ మాసపర్యన్తం
కర్మానధికారః- ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... సూతికాచపుం
ప్రసవె త్రింశద్దినాని స్త్రీప్రసవె చత్వారింశద్దినాని
న్నర్హతి- తత్ర ఆదశాహ మనిర్దేశ్యత్వా త్ప్రావ్యవచ
నత్వాదిలక్షణ మఘం తస్యాః- తదూర్ధ్వ మస్పృశ్య
త్వ స్వకర్మా నర్హత్వలక్షణమ్- పితురపి సూతికాగృ
హావాసాదిలక్షణ సంసర్గవతో దశాహమస్పృశ్యత్వా
దిరూప మఘమ్- సూతకినాంచ సర్వేషాం చతుర్థాన
మజ్జస్పర్శో ఽన్యేన వర్జ్యః- యమలోద్భవే పితాప్య
దశాహమస్పృశ్యః- భర్తుః ప్రాప్త మఘం సర్వత్రైవ

త్స్వ్యాపి భవేత్- సంపర్కాశౌచంతు నభవేత్- అ
ఘిసంసర్గవత స్తద్దినసంఖ్య మఘం భవేత్- కన్యాజ
ననె కన్యాయా స్సోదర భిన్నోదర భ్రాతౄణాం
పితృవ్య తత్పుత్ర పితామహ తద్భ్రాతౄణాం దశాహ
మఘం భవతి. పుత్రజననేతు పితు స్సర్వేషాంచ జ్ఞా
తీనాం దశరాత్ర మాశౌచమ్. ఇ త్యఘవివేచనే...
స్వగృహే పుత్రీప్రసవే పిత్రో స్త్ర్యహమ్- అన్యత్ర
చే న్నాస్తి- మాతులాదిబన్ధూనాం గృహేచే త్తేషాం
దినమ్- బన్ధువ్యతిరిక్తస్య కస్యచి ద్గృహేచే త్తస్య
తద్గృహస్యవా నాస్త్యఘమ్- ఇతిచ, సమానోదకజన
నె త్ర్యహమ్ ఇతిచ తత్రైవ... సపిణ్డాశౌచంతు వి
శేషవచనాభావే బ్రాహ్మణానాం దశాహమ్- క్షత్రి
యాణాం పఞ్చదశాహమ్- వైశ్యానాం వింశత్యహమ్-
శూద్రాణాం త్రింశదహమ్- సపిణ్డతా తూభయత
స్సాప్తవధిసప్తపురుషాణామ్- గోత్రైక్య సంతతి సప్త
కావధి- అదత్తకన్యానాంతు ఆశౌచగ్రహణార్థం పి
త్రాదిపురుషత్రయావధి- సంబన్ధవిచారార్థం పిత్రాది
పురుషషట్కావధి- దత్తకన్యానాం భర్తృకులె సప్త
మపురుషపర్యన్తమ్- పితృకులే నాస్తి- సమానోదకా
శౌచంతు సర్వవర్ణానాం సమానమ్- సమానోదక
త్వం త్రివిధమ్- అష్టమనవమదశమానాం సన్తతిస
హితానాం జననమరణే త్ర్యహమ్- ఏకాదశ ద్వాదశ
త్రయోదశ చతుర్దశానాం తథాత్వే పక్షిణీ. తదూ
ర్ధ్వం జన్మనామస్మృతిపర్యన్త మేకాహమ్- కేవల
గోత్రజాశౌచంతు స్నానాపనేయమ్- దాస శిష్య భృ
తకానాంతు సహవాసే అసపిణ్డానాంచ స్వామితుల్య
మాశౌచమ్- యత్ర పిత్రాదిమరణం శ్రుతం మరణ
దినావధారణం కేనాపి నజ్ఞాతం తత్ర శ్రవణదినావ
ధి స్వజాత్యుక్త మాశౌచమ్- అసకృత్ప్రస్త్రీషూత్త
మ వర్ణజాతానాం పిత్రాస హైకవాసే పితృజాత్యుక్త
మాశౌచమ్- విభాగే పితు ర్మరణే మాతృజాత్యుక్త
మాశౌచమ్ ఇతి... అథాఙ్గాస్పృశ్యత్వమ్- తత్ర జ
ననాశౌచే అఙ్గాస్పృశ్యత్వం పితు ర్నాతు ర్ద్విమాతు
శ్చ- తత్ర పుత్రస్య కన్యాయావా జననే ద్విజాతిమా
తౄణాం దశాహమ్- శూద్రాయా స్త్రయోదశాహమ్-
పితు ర్ద్విమాతుశ్చ సూతికాస్పర్శే తత్తుల్య మఙ్గాస్పృ
శ్యత్వమ్- అస్పర్శేతు స్నానాత్పూర్వ మస్పృశ్యత్వ
మ్- నాడీచ్ఛేదాత్పరం సూతికాశూద్రాస్పర్శే తత్స్వ
తే ర్నతత్తుల్య మస్పృశ్యత్వమ్- కింతు స్నానా త్పూ
ర్వమ్- జననాశౌచమధ్యే పుత్రముఖదర్శనే పితు ర్ద్వి
మాతౄణాంచ సచేలస్నానమ్- సపిణ్డానాం జననా
శౌచే అఙ్గాస్పృశ్యత్వం నాస్తి- సూతికాస్పర్శేతు
స్నానమాత్రమ్- కన్యోత్పత్తౌ పితు స్స్నానమపి నాస్తి-
నపుంసకోత్పత్తౌ కన్యోత్పత్తివ ద్వ్యవస్థా- ముఖద

గృహస్థవిరాగేఽపి ఆశౌచాన్తరేఽపి పుత్రోత్పత్తిశ్రవణే తు సచేలస్నానమ్- ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే …స్వస్వపూర్వేషాం పూర్వతమానాంచ పరేషాం పరతమానాంచ సప్తపురుషాణాం తత్పుత్రాదీనాంచ సప్తపర్యన్తానాం పురుషాణాం పుత్రోత్పత్తౌ స్వజాత్యాశౌచమ్- ఉభయత స్సావధి పురుషత్రయాణాం కన్యోత్పత్తౌ స్వజాత్యుక్తమాశౌచమ్- ఉభయత స్తత్పరతమానాం కన్యోత్పత్తౌ త్రిరాత్రమితి- అథ మాతుః పుత్రకన్యాజననప్రయుక్తాశౌచవ్యవస్థా- తత్ర ద్విజాతీనాం మాతౄణాం పుత్రజననే వింశతిరాత్రమాశౌచమ్- కన్యాజననే తు మాసమాశౌచమ్- శూద్రాయాస్తు ఉభయత్ర మాసమాశౌచమ్- పుత్రకన్యయోస్త్వవిభేదమ్- ఇతి చ తత్రైవ… అథ మృతాశౌచమ్- తత్ర తద్వతా మస్పృశ్యత్వం కర్మానధికారశ్చేత్యుభయం భవతి- మృతజాతే శిశౌ సర్వేషాం సపిణ్డానాం దశాహం జననాశౌచమ్- మృతాశౌచం తు నాస్తి- నాలచ్ఛేదాదూర్ధ్వం శిశుమరణే దశాహం జననాశౌచం సర్వేషాం సపిణ్డానామస్తి. మృతాశౌచం తు నాస్తి- ఇతి త్ర్యమ్బకీయమ్… నవమాదిమాసజాతస్య దశాహాభ్యన్తరమరణే సర్వసపిణ్డానాం మాతాపిత్రోర్యావదాశౌచమస్పృశ్యత్వమ్- తచ్చ జననాశౌచమేవ నతు శావాశౌచమ్- సపిణ్డానాం తు సద్యశ్శౌచమ్- స్నానాచ్ఛుద్ధిః- నవమాదిమాసమృతజాతయోః పుత్రకన్యయోః పిత్రాదిసపిణ్డానాం మాతుశ్చ సంపూర్ణం జననాశౌచమ్- ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే…దశాహానన్తరం నామకరణాత్ప్రాక్ శిశుమరణే స్నానమాత్రేణ సపిణ్డానాం శుద్ధిః- మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రం పుత్రమృతౌ- కన్యామృతౌ త్వేకాహః- నామ్నః పూర్వం ఖననమేవ నిత్యం నోదకదానాది- అలఙ్కరణం తు సర్వత్ర భవతి- నామకరణోత్తరం వర్షపర్యన్తం దాహఖననయోర్వికల్పః- నామోత్తరం దన్తోత్పత్తేః ప్రాక్ పుత్రమరణే దాహే సపిణ్డానామేకాహః- ఖననే తు స్నానాచ్ఛుద్ధిః- మాతాపిత్రోరుభయత్రాపి త్రిరాత్రమ్- కన్యామృతౌ తు త్రిపురుషసపిణ్డానాముభయత్రాపి స్నానాచ్ఛుద్ధిః- మాతాపిత్రోరుభయత్రాప్యేకాహః- దన్తోత్పత్తేరూర్ధ్వం వర్షత్రయపర్యన్తం పుత్రమరణే దాహే ఖననే వా సపిణ్డానామేకాహః- మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రం కన్యామృతౌ తు త్రిపురుషసపిణ్డానాముభయత్రాపి స్నానాచ్ఛుద్ధిః- మాతాపిత్రోస్త్రిదినమాశౌచమ్- ప్రథమవర్షాదాకృతచూడస్య పుత్రస్య మరణే పిత్రాదిసపిణ్డానాం త్రిదినమాశౌచం నియతమ్- దాహశ్చ నియతః- త్రివర్షోర్ధ్వం కృతచూడస్యాకృతచూడస్య వా పుత్రస్య మరణే ప్రాగుపనయనాత్ పిత్రాదిసపిణ్డానాం త్రిదినమాశౌచమ్- దాహశ్చ నియతః- ఉదకదానాది తూష్ణీమ్- కృతచూడస్య భూమౌ పిణ్డదానం తూష్ణీమ్- కన్యాయా వర్షత్రయానన్తరం వాగ్దానాత్ప్రాఙ్మరణే త్రిపురుషసపిణ్డానామేకాహః- మాతాపిత్రోస్త్రిదినమ్- దాహోదకదానాది తూష్ణీమేవ- వాగ్దానోత్తరం వివాహాత్ప్రాఙ్మృతాసు కన్యాసు భర్తృకులే పితృకులే చ సప్తపురుషసపిణ్డానాం పిత్రాదీనాం సర్వేషాం త్రిదినమాశౌచమ్- దాహోదకదానాది తూష్ణీమ్- ఇతి త్ర్యమ్బకీయమ్… జననమారభ్యాతీతదశాహశిశుమరణే ఖననమేవ సంస్కారః- తత్ర పిత్రోః సపిణ్డానాంచ జననాశౌచశేషేణైవ శుద్ధిః- సూతకాన్తే మృతే పిత్రోస్తు పునరపి ద్వ్యహమ్- అన్తిమదినస్య రాత్రేరన్త్యయామే అరుణోదయవేళాయాంచ త్ర్యహమ్- దశాహాదూర్ధ్వం దన్తోత్పత్తేః షణ్మాసాద్వా పూర్వం కన్యాబాలయోర్మృతౌ ఖననం దాహో వా సంస్కారః- తత్ర పిత్రోః సోదరభిన్నోదరభ్రాతౄణాంచ ఏకరాత్రమ్- జ్ఞాతీనాం ఖననపక్షే సద్యశ్శౌచమ్- దాహపక్షే త్వేకాహః- దన్తోత్పత్తేః షణ్మాసాద్వా పరం చౌళాత్త్రివర్షాద్వా పూర్వం తయోః ఖననం దాహో వా సంస్కారః- తత్ర పిత్రోర్భ్రాతౄణాంచ పూర్ణమ్- సపిణ్డానాం తు బాలస్య మృతౌ ఖననపక్షే దినమ్- దాహపక్షే తు త్రిరాత్రమ్- కన్యాయాస్తు ఖననపక్షే సద్యశ్శౌచమ్- దాహపక్షే తు త్ర్యహమ్- చౌళాత్త్రివర్షాద్వా పరం తయోర్మృతౌ దాహ ఏవ సంస్కారః. తత ఉపనయనాత్సప్తమవర్షాద్వా ప్రాగ్బాలస్య మృతౌ పిత్రోర్భ్రాతౄణాంచ పూర్ణమ్- జ్ఞాతీనాం తు త్రిరాత్రమ్- ఉపనీతస్యానుపనీతస్య వా ప్రాప్తసప్తమవర్షస్య పిత్రోర్భ్రాత్రాదీనామపి సర్వేషాం పూర్ణమ్- కన్యాయాస్తు చౌళాత్త్రివర్షాద్వా పరం వాగ్దానాత్పూర్వం మృతౌ పిత్రోర్భ్రాతౄణాంచ దశాహమ్- జ్ఞాతీనాం తు త్రిదినమ్- వాగ్దానాత్పరం వివాహాత్పూర్వం మరణే పిత్రోర్భ్రాతౄణాంచ పూర్ణమ్- జ్ఞాతీనాం త్రిరాత్రమ్- అత్రైవ రజఃప్రాదుర్భావే తేషామపి పూర్ణమ్- దత్తానూఢాయాస్తు వరతజ్జ్ఞాత్యోస్త్రిరాత్రమ్- సా చ భర్తృగోత్రేణ దాహ్యా- అవాగ్దత్తానామపి ప్రాప్తాష్టమవర్షాణాం మృతౌ పితృభ్రాతౄణాంచ పూర్ణమ్- జ్ఞాతీనాం త్రిరాత్రమ్- అయంచ ఖననదాహాదిసంస్కారవికల్పః కన్యాసు అనూఢాస్వపరేషామ్- ఊఢాయాస్తు చౌళాత్ప్రాగపి దాహ ఏవ సంస్కారః- ఇత్యస్య వివేచనే- …

అథ బాలాద్యాశౌచమ్. తత్ర నవమాదిమాస మృతజాతయోః పుత్రకన్యయోః పిత్రాదిసపిణ్డానాం మాతుశ్చ సంపూర్ణం జననాశౌచమ్. ఆశౌచాత్పరం షణ్మాసాభ్యన్తరే అజాతదన్తాకృతచూడమరణే సపిణ్డానాం సద్యశ్శౌచమ్. మాతాపిత్రోః సోదరభ్రాతౄణాంచ ఏకాహః. అత్ర జాతదన్తే తు మృతే ఏకాహం సపిణ్డానామ్. మాతృపితృసోదరభ్రాతౄణాం త్రిరాత్రమ్. కృతచూడమరణే తు త్రిరాత్రం సర్వేషామ్. తదూర్ధ్వం ద్వితీయవర్షసమాప్తిపర్యన్తమకృతచూడమరణే సపిణ్డానామేకాహమ్. మాతాపితృసోదరభ్రాతౄణాం త్రిరాత్రమ్. వర్షద్వయాదూర్ధ్వం మాసత్రయాధికషడ్వర్షపర్యన్తమకృతోపనయనమరణే త్రిరాత్రమ్. తత్ర కృతోపనయనమరణే తు దశాహమ్. తదనన్తరం కృతాకృతోపనయనమరణ ఏవ దశాహమ్. ఏతత్సర్వం బ్రాహ్మణానామ్. క్షత్రియవైశ్యయోస్తు విశేషః. యత్ర బ్రాహ్మణస్య బాలకమరణే ఏకరాత్రమ్, తత్ర క్షత్రియస్య ద్విరాత్రమ్, వైశ్యస్య త్రిరాత్రమ్, యత్ర బ్రాహ్మణస్య త్రిరాత్రం, తత్ర క్షత్రియస్య షడ్రాత్రమ్. వైశ్యస్య నవరాత్రమ్. శూద్రస్య తు షణ్మాసపర్యన్తమజాతదన్తాకృతచూడమరణే త్ర్యహాశౌచమ్. తత్ర జాతదన్తే మృతే పఞ్చాహమ్. కృతచూడే తు ద్వాదశాహమ్. షణ్మాసాదూర్ధ్వం ద్వితీయవర్షసమాప్తిపర్యన్తమకృతచూడబాలమరణే పఞ్చాహమ్. కృతచూడే తు ద్వాదశాహమ్. వర్షషట్కం యావదకృతవివాహమరణే ద్వాదశాహమ్. కృతవివాహమరణే తు మాసాశౌచమ్. ఏతదనన్తరం కృతాకృతవివాహే మాసాశౌచం భవతి ... అష్టవర్షమరణే దాహో న కార్యః. కింతు భూమౌ ప్రోపణమ్. ప్రేతక్రియా చ న కార్యా. స్నేహాదష్టవర్షబాలదాహే బ్రాహ్మణస్య పిత్రాదిసపిణ్డానాం త్రిరాత్రమ్. శూద్రాణాం తు వింశతిరాత్రమ్. అథ స్త్ర్యాశౌచమ్. జన్మప్రభృతి ద్వివర్షాభ్యన్తరే అకృతచూడకన్యామరణే సర్వవర్ణానాం సద్యశ్శౌచమ్. కృతచూడామరణే ఏకాహమ్. అత ఊర్ధ్వం వాగ్దానపర్యన్తమేకాహమ్. వాగ్దానానన్తరం భర్తృకులే పితృకులేచ త్రిరాత్రమ్. వివాహానన్తరం భర్తృకుల ఏవ సంపూర్ణాశౌచమ్. సోదరభ్రాతౄణాం తు షణ్మాసాభ్యన్తరే అజాతదన్తామరణే సద్యశ్శౌచమ్. జాతదన్తాయామేకరాత్రమ్. కృతచూడాయాం త్రిరాత్రమ్. షణ్మాసాదూర్ధ్వం ద్వివర్షాభ్యన్తరే అకృతచూడాయా మరణే ఏకరాత్రమ్. కృతచూడాయాస్తు త్రిరాత్రమ్. తదుపరి వివాహపర్యన్తం త్రిరాత్రమితి విశేషః. తత్ర కన్యాయాః పితృ[illegible] గృహే ప్రసవమరణయోస్త్రిరాత్రమ్. సంసర్గగృహే చేత్తదా సంపూర్ణాశౌచమితి. ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే ... ... ఉపనయనోత్తరం మృతస్య పురుషస్య సర్వేషాం పిత్రాదీనాం సపిణ్డానాం విప్రాణాం దశాహమ్. క్షత్రియాణాం ద్వాదశాహమ్. వైశ్యానాం పఞ్చదశాహమ్. శూద్రాణాం మాసమ్. సచ్ఛూద్రాణాం మాసార్ధమ్. సోదకానాం త్రిరాత్రమ్. గోత్రజానాం స్నానాచ్ఛుద్ధిః. వివాహాదూర్ధ్వం కన్యాయాః పితృగృహే మరణే మాతాపిత్రోస్సోదరభ్రాతుశ్చ త్రిరాత్రమ్. పితృవ్యాదీనామేకాహః. ఊఢాయాః కన్యాయాః పితృగృహే ప్రసవే మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రమ్. సోదరస్యైకరాత్రమ్. పితృవ్యాదీనామేకాహ ఇతి కేచిత్. పతిగృహే ప్రసవే పిత్రాదీనామాశౌచం నాస్తి. ఊఢాయాః కన్యాయాః పతిగృహే మరణే మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రమ్. సోదరస్యైకరాత్రమ్. మాతాపిత్రోర్మరణే ఊఢపుత్ర్యాస్త్రిరాత్రం దశాహాన్తః. దశాహాదూర్ధ్వం వత్సరాన్తః పక్షిణీ. తత్రైవ హి త్రిరాత్రాశౌచం బ్రాహ్మణవదనాద్భవతి నాన్యత్ర. ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... జననమరణయోః పూర్ణాశౌచం బ్రాహ్మణానాం దశాహమ్. క్షత్రియాణాం షోడశాహమ్. వైశ్యానాం వింశత్యహమ్. శూద్రాణాం మాసమ్. త్రివర్ణశూద్రస్య మాసార్ధమితి వైష్ణవద్రావిడనిబన్ధేషు.. స్వగృహే పుత్రీప్రసవే పిత్రోస్త్ర్యహమ్. అన్యత్ర చేన్నాస్తి. మాతులాదిబన్ధూనాం గృహే చేత్తేషాం దినమ్. బన్ధువ్యతిరిక్తస్య కస్యచిద్గృహే చేత్తస్య తద్గృహస్య వా నాశౌచమ్. పుత్రీమరణే పిత్రోస్త్ర్యహమ్. పరోక్షే పక్షిణీ. పిత్రోర్మరణే పుత్ర్యాస్త్ర్యహమ్. పరోక్షే పక్షిణీ. ఇత్యసు వివేచనే... మరణాశౌచే తు యావతామాశౌచభాజామస్పృశ్యత్వమ్. తచ్చ సజాత్యాశౌచే బ్రాహ్మణానాం త్ర్యహమ్. క్షత్రియాణాం చతురహమ్. వైశ్యానామష్టాహమ్. శూద్రాణాం దశాహమ్. ఖణ్డాశౌచే తు సర్వేషామాశౌచకాలాత్ త్రిభాగానన్తరం స్పృశ్యత్వమ్. అతిక్రాన్తస్వజాత్యుక్తమరణాశౌచశ్రవణే స్నానాత్పూర్వమస్పృశ్యత్వమ్. ఏకాహే స్వజాత్యాశౌచసంపాదకమరణద్వయసంనిపాతే యావదాశౌచమస్పృశ్యత్వమ్. జననాశౌచమధ్యే తద్బాలకమరణే మాతాపిత్రోర్యావదాశౌచమస్పృశ్యత్వమ్. ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే.. మరణానన్తరం యదా దినాన్తరే ఖననాదికం క్రియతే తదా ఖననాద్యుక్తకాలమారభ్యైవ సద్యస్త్ర్యహాది కల్పనమ్. అనాహితాగ్నేర్మరణదినమారభ్యైవ దశాహాదినిర్ణయః. ఆహితాగ్నేస్తు దహనదినమారభ్యైవ. ఉభయోరపి దహనదిన

మారభ్యైవ సంచయనే చతుర్థాదిదినగణనా। యద్యా బుధ్యమానో ర్నష్ట్రీపూర్వక దాహాభావాదినా దశాహమధ్యే పునర్దాహః కృతే శిష్టాహమేవాశౌచమ్। నతు పునర్దాహాది దశాహమ్। యది దశాహాత్పరం యఃస్వనః పునర్దాహః స్యాత్తదా పునర్దహనమారభ్య దశాహమ్। అయఃస్వనస్తు దశాహః దూర్ధ్వ మస్థిదాహే పూర్వ మాశౌచగ్రహణాభావే జ్ఞాతీనాం దశరాత్రమ్। పూర్వ మాశౌచగ్రహణే ఉదకదానాభావే త్ర్యహమ్। ప్రాగాశౌచగ్రహణే ఉదకదానే చ కృతే అశౌచం నాస్తి। ప్రతికృతిదాహే ప్రాగాశౌచగ్రహణాభావే త్ర్యహమ్। అశౌచగ్రహణే ఉదకదానాభావే ఉదకదాననిబన్ధన మాశౌచమ్। ఉభయసద్భావేతు పూర్వవన్నాస్తి। పుత్రాణాంతు అస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహేచ పూర్వమాశౌచగ్రహణేఽపి పూర్ణమేవ। ఇత్యఘనిర్ణయే... అహితాగ్నే రస్థిదాహే ప్రతికృతిదాహేవా సర్వసపిణ్డానాం దాహాద్యాశౌచమ్। అనాహితాగ్నేస్తు అస్థిదాహే పర్ణశరదాహేచ పత్నీపుత్రయోః పూర్వ మగృహీతాశౌచయో ర్దశాహికం పూర్ణమేవ। గృహీతాశౌచయోస్తు తయోరపి సంస్కారకాలే త్రిరాత్రమ్। పత్నీసంస్కారే పత్యు స్త్ర్యహమ్। సపత్న్యా ర్నిర త్ర్యహమ్। అన్యసపిణ్డానాం పూర్వ మగృహీతాశౌచానాం అనాహితాగ్నిసంస్కారకాలే త్రిరాత్రమ్। పూర్వగృహీతాశౌచానాంతు సపిణ్డానాం సంస్కారకాలే స్నానమాత్రమ్। ఇదం త్రిరాత్రాదికం దశాహాదూర్ధ్వం సంస్కారకరణే జ్ఞేయమ్। దశాహమధ్యేతు శేషదివసైరేవాశౌచనివృత్తిః స్యాత్। ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... అథ రాత్రౌ జననే మరణేవా రాత్రిం త్రిభాగాం కృత్వా ఆద్యభాగద్వయేచే త్పూర్వదినమ్, తృతీయభాగేచే దుత్తరదిన మారభ్యాశౌచం కార్యమ్, అర్ధరాత్రాత్ ప్రాక్ పూర్వదినమ్, తత ఉత్తరదినమ్, ప్రాక్సూర్యోదయాత్ పూర్వదినమ్, ఊర్ధ్వముత్తరదినమితి, పక్షత్రయం దేశాన్తరతో వ్యవస్థితమ్। మహారాష్ట్రదేశేతు ఆద్యపక్ష ఏవ చరతి। ఇత్యపి తత్రైవ... సర్వత్ర వ్యతిరేకేణ త్రిధా విభక్తాయా రాత్రే స్తృతీయాంశే యది జన్మ మృతిర్వా స్యాత్తదా పరదినాదాశౌచమ్। యది తత్పూర్వం తదా పూర్వదినాదే। ఇత్యఘనిర్ణయే.. రాత్ర్యుపస్థానాశౌచే పూర్వదినం గ్రాహ్యమ్। సూర్యోదయానన్తరోపస్థాశౌచేషు ఆగామ్యహోరాత్రో గ్రాహ్యః। మరణాశౌచంతు నిరగ్నే ర్మరణానన్తరమ్। సాగ్నే ర్దాహతః। జననమరణాశౌచంతు నిమిత్తోత్పత్తి దినాదేవ గణయేత్। నరు త్రినశౌచం। జననం మరణంచ సమకాలాశౌచం ప్రతి స్వస్వహ

యోజ్యమ్। ఖలోపధాయకంతు తదవధారణమ్। ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే... అహితాగ్నే ర్మరణదివసా దాహదిన మారభ్య పుత్రాదిభి రాశౌచం కార్యమ్। అహితాగ్నౌ ప్రోషితే మృతే మన్త్రవద్దాహాత్పూర్వం పుత్రాదీనాం నాశౌచమ్। సన్ధ్యాపి కర్మలోపశ్చ నాస్తి। అనాహితాగ్నేస్తు మరణదిన మారభ్య పుత్రాదిభి రాశౌచం కార్యమ్। ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... సమానోదకజననే త్ర్యహమ్। ప్రాగుపనయనా న్మరణే సద్యశ్శుద్ధిః। అనన్తరమరణేతు త్ర్యహమ్। ఇత్యఘనిర్ణయే... భర్తుః ప్రాప్తమాశౌచం పత్న్యా అపి సర్వత్ర భవేత్। సంపర్కాశౌచంతు నభవతి। అశౌచిసంపర్కవత స్తద్దినసంఖ్య మాశౌచం భవతి। ఇత్యపి తత్రైవ... అత్రాయం నిష్కర్షః। యాన్యేకగోత్రవిషయక జననమరణాతిక్రాన్తాశౌచానీ, తాని జాయాపతిభ్యా మవిశేషేణానుష్ఠేయాని। యాని పున ర్భగినీమాతులాది భిన్నగోత్రాశౌచాని, తేషు, జాయాపతి మధ్యే యత్సంబద్ధం య, త్తత్తేనైవానుష్ఠేయమ్। నోభాభ్యామ్। ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... భ్రాతృభగిన్యోః పరస్పరగృహమరణే పరస్పరస్య త్రిరాత్రమ్। గృహాన్తరమరణేతు పరస్పరస్య పక్షిణీ। మాతులమరణే భగిన్యపత్యస్య పక్షిణీ। ఉపకారిమాతులమరణేతు త్రిరాత్రమ్। మాతులాన్యా మరణే భర్తృభగిన్యపత్యస్య పక్షిణీ। ఉపనీతభాగినేయమరణే మాతులస్య మాతులభగిన్యాశ్చ త్రిరాత్రమ్। అనుపనీతే మృతే తు మాతులస్య మాతులభగిన్యాశ్చ పక్షిణీ। మాతామహమరణే దౌహిత్రపత్యస్య త్రిరాత్రమ్। అనుపనీతదౌహిత్రమరణే మాతామహస్య మాతామహ్యాశ్చ పక్షిణీ। ఉపనీతే మృతేతు త్రిరాత్రమ్। ఇతి కేచిత్। మాతామహ్యాం మృతాయాం దౌహిత్రపత్యస్య పక్షిణీ। శ్వశ్రూశ్వశురయో ర్మృతౌ సత్యాం జామాతు స్సంనిధౌ త్రిరాత్రమ్। అసంనిధౌ పక్షిణీ। గ్రామాన్తరే త్వేకరాత్రమ్। జామాతృమృతౌ శ్వశ్రూశ్వశురయో స్స్నానాచ్ఛుద్ధిః। ఏకాహ మాశౌచమితి కేచిత్। స్యాలకే మృతే భగినీభర్తురేకాహమ్। స్యాలకసుతమరణేతు స్నానమాత్రమ్। పితృష్వసరి మృతాయాం భ్రాతృపత్యస్య పక్షిణీ। మాతృష్వసరి మృతాయాం స్వస్రపత్యస్య పక్షిణీ। ఆత్మనః పితృష్వసృ మాతృష్వసృ మాతులపుత్రా ఆత్మబాన్ధవాః। పితుః పితృష్వసృ మాతృష్వసృ మాతులపుత్రాః పితృబాన్ధవాః। మాతు ర్మాతృష్వసృ పితృష్వసృ మాతులపుత్రా మాతృబాన్ధవాః। ఏతే త్రివిధా బాన్ధవాః। బన్ధుత్రయే ఏతేషు మృతేషు పక్షిణీ। పితృష్వస్రాదికన్యానా మూఢానాం మరణే ఏకాహః। ఇత్యపి తత్రైవ.. పుత్ర్యా మరణే పిత్రో స్త్ర్యహమ్। పరోక్షే పక్షిణీ। పిత్రో ర్మరణే

పుత్ర్యోశ్చ త్ర్యహమ్. పరోక్షే పక్షిణీ. దౌహిత్రమర
ణే మాతామహమాతామహ్యోశ్చ త్రిదినమ్. అనుప
నీతశ్చేత్ పక్షిణీ. అనుపనీతోఽపి ప్రాప్తసప్తమవర్ష
శ్చేత్ త్రిదినమ్. భాగినేయమృతౌ మాతృష్వసృమాతుల
యోః త్ర్యహమ్. ప్రాగుపనయనాత్ పక్షిణీ. మాతామ
హమాతామహ్యోర్మృతౌ దౌహిత్రస్య త్రిదినమ్.
పరోక్షే పక్షిణీ. మాతృష్వసృమాతులమాతులానీమృ
తౌ భాగినేయస్య త్ర్యహమ్. పరోక్షే పక్షిణీ. శ్వశ్రూ
శ్వశురాచార్యతత్పత్నీతత్సుతర్త్విగ్యాజ్యశిష్య
మృతౌ త్ర్యహమ్. ఉభయోరపి పరోక్షే దినమ్. ప్రతి
లోమాశ్రయే బహుపురుషాశ్రయే చ సద్యశ్శుద్ధిః. ఇ
తి త్రిదినాశౌచప్రకరణమ్. ఊఢాయాః స్త్రియాః స్వ
మాతామహమాతామహ్యోర్మాతులస్య మాతులపుత్రీ
పుత్రయోర్మాతృష్వసృపుత్రీపుత్రయోర్దౌ
హిత్ర్యాః స్వసుస్సపత్నీసుతయోః భ్రాతుస్స
పత్నీసుతయోః పితృష్వసృసపత్నీసుతయోః పి
తృస్వసృసపత్నీసుతయోః పౌత్ర్యాః పితామహపితా
మహ్యోశ్చ మరణే పక్షిణీ. ఏతేషాం చతుర్వింశతి
జనానామేవ మరణే ఊఢాయాః స్త్రియాః పక్షిణీ.
నాన్యత్ర. పురుషస్య తు మాతుః పుత్రీపుత్రయోర్మాతృ
ష్వసృపుత్రీపుత్రయోః దౌహిత్ర్యాః పితృష్వసుస్స
పత్నీసుతయోః స్వసుస్సపత్నీసుతయోః భ్రాతృ
పుత్ర్యాః పౌత్ర్యాశ్చ మృతౌ పక్షిణీ. ఏతేషాం త్రయో
దశజనానామేవ మృతౌ పురుషస్య పక్షిణీ. నాన్యత్ర.
ఇయం చ పక్షిణీ ఊఢానాం స్త్రీణాముపనీతానాం చ
పుంసాం మృతావేవ వేదితవ్యా. తత్పూర్వం సద్యశ్శు
ద్ధిః ఇత్యనువివేచనే... దత్తక మృతౌ తు పూర్వాపర
పిత్రోస్త్రిరాత్రమ్ సపిణ్డానామేకాహః. పూర్వాపర
పిత్రోర్మరణే దత్తకస్య త్రిరాత్రమ్. దత్తకస్య పుత్ర
పౌత్రాణాం జననే మరణే వా సపిణ్డానామేకాహః. స
పిణ్డే పుత్రీకృతే దత్తకే మృతే తు సపిణ్డానాం దశాహ
ఏవ. ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... క్షేత్రజాదీనాం జననే మర
ణే చ బీజక్షేత్రిణోర్ద్వయోరపి పిత్రోస్త్రిదినమ్. త
జ్జ్ఞాతీనామేకదినమ్. ప్రాగుపనయనాత్తేషాం మరణే
జ్ఞాతీనాం సద్యశ్శౌచమ్. బీజక్షేత్రిణోర్ద్వయోరపి
పిత్రోర్మరణే క్షేత్రజాదీనామపి త్రిదినమ్. ఇత్యనువి
వేచనే... ఆచార్యస్య మరణే శిష్యస్య త్రిరాత్రమ్. త
త్పుత్రపత్న్యోర్మరణే ఏకాహః. ఉపనీయాధ్యాప
క ఆచార్య ఇత్యుచ్యతే. వేదైకదేశాధ్యాపక ఉపా
ధ్యాయః. తన్మరణే శిష్యస్యైకరాత్రమ్. శిష్యస్యోప
నీతస్య మరణే గురోస్త్రిరాత్రమ్. అనుపనీతస్య మర
ణే తు ఏకరాత్రమ్. సహాధ్యాయినో మరణే ఏకగ్రా
మీణయోరనూచానశ్రోత్రియయోర్మరణే చైకాహః.
సాఙ్గవేదాధ్యాయీ అనూచానః. వేదమాత్రాధ్యా
యీ శ్రోత్రియః. అధ్యయనశబ్దార్థస్యార్థజ్ఞా
నపర్యవసాయిత్వం న్యాయసిద్ధమ్. అసమ్బద్ధస్యాపి
శ్రోత్రియస్య మైత్రాదిసమ్బద్ధస్య యద్గృహే మర
ణం తద్గృహస్వామిన ఏకరాత్రమ్. వానప్రస్థే య
తౌ పక్షే చ మృతే యుద్ధే చ మృతే సపిణ్డానాం స్నానమా
త్రమ్. ఇతి త్ర్యమ్బకీయే... స్వగృహే శ్రోత్రియమరణే
త్రిదినమ్. అశ్రోత్రియే దినమ్. గ్రామే శ్రోత్రియే మృ
తే దినమ్. అశ్రోత్రియమరణే నాస్తి. ఇత్యనువివేచ
నే... సపత్నీసుతాయాం మృతాయాం సపత్న్యా
దినమాత్రమ్. సపత్నీమాతరి మృతాయాం సపత్నీసు
తాయాశ్చ దినమ్. భిన్నమాతులస్య మరణే దినమ్.
మాతృసపత్నీమాతాపిత్రోః దౌహిత్రసపత్నీపుత్రస్య
చాన్యోన్యం దినమ్. జాయమానసమ్బన్ధే సగోత్రే ది
నమ్. సబ్రహ్మచారిణి ఉపాధ్యాయే సుహృది రాష్ట్ర
స్యాధిపే మృతే దినమ్. రాజ్ఞః పరోక్షే ఏకకాలః.
స్యాత్తు పరోక్షే సద్యశ్శుద్ధిః. జామాతుర్భగినీభర్తు
శ్చ మరణే సద్యశ్శుద్ధిః. స్నానత ఏవ. బుద్ధిపూర్వ
మభక్షణజలప్రవేశోద్బన్ధనాదినా మరణే పణ్డపాష
ణ్డపతిత పృథాజనానాం వ్యభిచారిణీనామనాశ్రమి
ణాం సంన్యాసినాం చ మరణే తదీయానాం సద్య
శ్శుద్ధిః. బ్రహ్మచారిణస్సంన్యాసినశ్చ స్వస్వసపిణ్డ
మరణే సద్య ఏవ శుద్ధిః. ఇతి చ తత్రైవ... బ్రహ్మ
చారిణస్సపిణ్డమరణే నాశౌచమ్. నాన్యస్య ని
ర్హరదానే వ్యవస్థాదిపి కేఽధికారః. తత్కర
ణే పునరుపనయనం, కృచ్ఛ్రప్రాయశ్చిత్తమ్. బ్రహ్మ
చారిణః పితృమాత్రాచార్యోపాధ్యాయమాతామహా
నామన్త్యకర్మకరణే న దోషః. తత్ర దశాహమస్పృ
శ్యత్వలక్షణమాశౌచమ్. దశదినం సన్ధ్యాగ్నికా
ర్యాది కర్మాధికారోఽస్త్యేవ. ఏకదినమస్పృశ్యత్వ
మితి మాధవః. పిత్రాద్యాశౌచేఽపి నాశౌచినామన్నం
బ్రహ్మచారీ భక్షయేత్. భక్షణే తు పునరుపనయనమ్.
బ్రహ్మచారిణః పిత్రాద్యన్త్యకర్మాకరణే తు పిత్రాది
మరణేఽపి నాశౌచమ్. సమావర్తనోత్తరం పూర్వ
మృతానాం త్రిదినాశౌచం కార్యమేవ. కృతిభిః శ్రా
ద్ధేన కిమప్యాశౌచం న కార్యమితి హేమాద్రిః. వా
నప్రస్థయతిపతితైరపి కిమప్యాశౌచం న కార్యమ్.
తేషామపి తత్రైర్న కార్యమ్. ఇతి త్ర్యమ్బకీయే...
అథాసపిణ్డాశౌచవ్యవస్థా. తత్ర శ్వశ్రూశ్వశురయో
స్సంనిధిమరణే పక్షిణీ. భిన్నగ్రామే త్వేకాహః. ఊ
ఢా భగినీ మాతుల మాతులానీ పితృష్వసృ మాతృష్వ
సృ మాతామహ మాతామహీ దౌహిత్ర భాగినేయా
నాం మరణే పక్షిణ్యాశౌచమ్. ఆచార్యాచార్యానీత
త్పుత్రోపాధ్యాయ మాతుల స్యాలక సహాధ్యాయి
శిష్యాణాం మరణే త్వేకరాత్రమ్. మాతృసఖ్యా గురు

మి త్రాభిషిక్త నృపతిమరణే ప్యేకాహమ్. అనభిషిక్తరాజ తదధికారస్థానాం సజ్యోతి రాశౌచమ్. పితృష్వస్రు మాతృష్వస్రోః స్వవాటీమరణే త్రిరాత్రమ్. తత్పుత్ర్యోర్మరణే నాశౌచమ్. దౌహిత్ర భాగినేయయోః స్వకర్తృకదాహే త్రిరాత్రమ్. మాతులస్య స్వగృహమరణే త్రిరాత్రమ్. గురుమాతామహమాతామహీనాం స్వగృహమరణే త్రిరాత్రమ్. మాతాపిత్రోర్మరణేఽఊఢాకన్యాయాస్త్రిరాత్రమ్. అనూఢానాం త్రిరాత్రమ్. ఊఢాకన్యాదహనే దహనకర్త్రీ ర్మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రమ్. అన్యథా త్వాశౌచం నాస్తి. మాతృష్వస్రాదీనాం స్వకర్తృకదాహే త్రిరాత్రమ్. ఏతత్సర్వ మాశౌచోత్తరకాలే శ్రవణే ఆశౌచం నాస్తి. కింత్వాచారాత్స్నానమాత్రమ్. పితృబాన్ధవ మాతృబాన్ధవమరణే పక్షిణీ. భగినీపత్యనపత్య మిత్ర జామాతృ వివాహిత వైమాత్రేయ భగినీ సాపత్న దౌహిత్ర పత్నీ వైమాత్రేయ భ్రాతృసుతానాం మరణే సద్యశ్శౌచమ్. అత్రాయం విశేషః. యాదృశ జ్ఞాతులాదిమరణే తత్సపిణ్డానాం సంపూర్ణాశౌచం, తాదృశ జ్ఞాతులాదిమరణే భాగినేయాదీనాం పక్షిణ్యాద్యాశౌచమ్. యదాతు మాతులాదీనాం దహనం వహనంవా కరోతి తదా త్రిరాత్రమ్... అథ మృత్యువిశేషాశౌచమ్. తత్ర శాస్త్రీయమత్యా ప్రమాదాద్వా అనశనాశనివహ్ని జలోచ్చదేశప్రపతన సంగ్రామ శృఙ్గిదంష్ట్రి నఖివ్యాల విష చణ్డాల చౌరహతానాం త్రిరాత్రమ్. ఏతచ్చ త్రిరాత్రాభ్యన్తరమరణే. తదూర్ధ్వమరణేతు స్వజాత్యాశౌచమ్. ఏతదతిరిక్తక్షతేన మరణే సప్తాహాభ్యన్తరే త్రిరాత్రమ్. తదూర్ధ్వమరణే స్వజాత్యాశౌచమ్. నృపతి రహితయుద్ధ ప్రాయశ్చిత్తాత్మక శస్త్రభృల్లక్ష్వ జనవ్యాఘ్రాది హతస్య గోవిప్రరక్షార్థం హతస్యాభిముఖత్వే సద్యశ్శౌచమ్. పరాఙ్ముఖత్వే త్రిరాత్రమ్. రాజ్ఞాం రాజకర్మణి సద్యశ్శౌచమ్. వ్రతినాం వ్రతే సత్త్రిణాంచ సత్త్రే శిల్పినాంచ శిల్పే స్వస్వకర్మ రాజాజ్ఞాకారిణాం రాజేచ్ఛాపూర్వసంభూతయో ర్దేవప్రతిష్ఠావివాహయో ర్వైద్యస్య చికిత్సాయాం దాసీదాసయో ర్దాస్యే దాతు ర్నియమిత ప్రాత్యహికదానే రాష్ట్రవిప్లవే దుర్భిక్షే మకరాదిమృతేచ సద్యశ్శౌచమ్... అథాశౌచాభావవ్యవస్థా. శృఙ్గ్యాదిభిస్సహ క్రీడాం కుర్వతో మృతస్య నాశౌచమ్. ఏవం నాగవిప్రియకారితయా తద్ధతస్య మరణోద్దేశేన ప్రవృత్తస్య విద్యుద్ధతస్య చౌర్యదోషేణ రాజ్ఞా హతస్య పారదార్యే ద్వేషాత్పతి హతస్య కలహేన చణ్డాలాద్యైర్హతస్య పాషణ్డాశ్రితస్య విషదుర్వ్యాధిజన కౌషధదానప్రయుక్తమరణస్య నిత్యం పరాపకారిణశ్చ బ్రాహ్మణ విషయాపరాధ కారణాన్నిహతస్య బుద్ధిదోషాద బ్రాహ్మణ హతస్య మహాపాతకినశ్చ మరణే సపిణ్డాదీనాం నాశౌచమ్. ఏవంవిధ పతితానాం దాహాది నకార్యమ్. భ్రమాత్కృత్వా తప్తకృచ్ఛ్రద్వయం కార్యమ్. ఇతి వ్యాసస్థాణ్వ సేతుబన్ధః... అథాతిక్రాన్తాశౌచమ్. తత్ర జననే అతిక్రాన్తాశౌచం నాస్తి. పితు స్నానం తత్రాపి భవతి. మృతకే తు అనుపనీతమరణాదినిమిత్తక త్రిరాత్రాదిషు భగినీమాతులాదిమరణనిమిత్తక త్రిరాత్రాదిషుచ అతిక్రాన్తాశౌచంనాస్తి. కింతు దశాహాది మృతాశౌచవిషయ ఏవ. దశాహమధ్యే జననే మరణే జ్ఞాతే పుత్రాదీనాం సర్వేషాం శేషేణైవ శుద్ధిః. సంస్కారమపి శేషేణైవ సమాపయేత్. అస్థిపర్ణశరసంస్కారమపి శేషేణైవ సమాపయేత్. ఆద్యత్రిరాత్రమధ్యే సమానోదకమరణే జ్ఞాతే సమానోదకానాం శేషేణైవ శుద్ధిః. త్రిరాత్రేఽతిక్రాన్తేతు దశాహమధ్యే జ్ఞాతేఽపి నాశౌచమ్. కింతు స్నానమాత్రమ్. అయమేవ న్యాయో మాతులాది త్రిరాత్రాదిషు జ్ఞేయః. మాతాపిత్రోర్మరణే దూరదేశేఽపి సంవత్సరానన్తరమపి శ్రవణే పుత్రో దశాహాది పూర్ణమేవాశౌచం కుర్యాత్. స్త్రీపుంసయోః పరస్పరమరణే దేశాన్తరే వత్సరాన్తరేఽపి పూర్ణం దశాహాది భవతి. సపత్నీషు పరస్పరమృతౌ పరస్పరస్య దేశకాలానపేక్ష్య దశాహం పూర్ణమాశౌచం భవతి. సాపత్నమాతు ర్మరణే సంవత్సరోర్ధ్వమపి దేశాన్తరేఽపి త్రిరాత్రమ్. ఔరసపుత్రే మృతే సంవత్సరోర్ధ్వమపి మాతాపిత్రోస్త్రిరాత్రమ్. దశాహాదూర్ధ్వ మేకదేశే జ్ఞాతిమరణే జ్ఞాతే మాసత్రయపర్యన్తం త్రిరాత్రమ్. షణ్మాసపర్యన్తం పక్షిణీ. నవమమాసపర్యన్త మేకదినమ్. తదనన్తరం స్నానమాత్రమితి వృద్ధవసిష్ఠః. పక్షత్రయపర్యన్తం త్రిరాత్రం షణ్మాసపర్యన్తం పక్షిణీ వర్షపర్యన్త మేకరాత్రం తదూర్ధ్వం స్నానమాత్రమితి మాధవీయే దేవలః. అత్ర ఆపదనాపద్విషయత్వేన వ్యవస్థా ద్రష్టవ్యా. దశాహాదూర్ధ్వం దేశాన్తరే జ్ఞాతిమరణే జ్ఞాతే త్రిపక్షపర్యన్తం త్రిరాత్రమ్. తతో మాసషట్కపర్యన్త మహోరాత్రమ్. తతో వర్షపర్యన్తం దివా శ్రవణే ఆసాయం రాత్రిశ్రవణే ఆప్రాత రాశౌచమ్. వత్సరాన్తే తు స్నానాచ్ఛుద్ధిః. ఇదం సర్వమతిక్రాన్తాశౌచం సర్వవర్ణసాధారణమ్. అత్ర దేశాన్తరే జ్ఞాతిమృతౌ జ్ఞాతాయాం స్నానాచ్ఛుద్ధిరితి కేచిత్. తన్మాధవోదాహృత విష్ణుస్మృత్యజ్ఞానవిలసితమితి జ్ఞేయమ్. దేశాన్తరంతు విప్రస్య వింశతి యోజనాన్తరమ్. క్షత్రియస్య చతుర్వింశతి యోజనాన్తరమ్. వైశ్యస్య శూద్రస్యచ త్రింశద్యో

జననాన్తరమ్. అసమ్బాద్రస్య పష్టి రోజనాన్తరం జ్ఞేయమ్. పక్షాన్తరాణితు ఉక్తపక్షానుసారేణ జ్ఞాతవ్యాని. అత్రాయం నిష్కర్షః. యాన్యేకగోత్రవిషయక జననమరణాతిక్రాన్తాశౌచాని తాని జాయాపతిభ్యా ముభాభ్యా మవిశేషే ణానుష్ఠేయాని. యానిపున ర్భగినీ మాతులాది భిన్నగోత్రాశౌచాని తేషు జాయాపతి మధ్యే యత్సంబద్ధం యత్తేనైవా నుష్ఠేయమ్. నోభాభ్యామితి. ఆహితాగ్నే ర్మన్త్రవ ద్దాహదిన మారభ్యపుత్రాదిభిరాశౌచం కార్యమ్. ఆహితాగ్నౌప్రోషితేమృతే మన్త్రవద్దాహా త్పూర్వం పుత్రాదీనాం నాశౌచమ్. సన్ధ్యాది కర్మలోపశ్చనాస్తి. అనాహితాగ్నేస్తు మరణదిన మారభ్య పుత్రాదిభి రాశౌచం కార్యమ్. ఇతి త్ర్యమ్బకీయే ... పరోక్షే సూతకే శావే దశాహాది మధ్యే జ్ఞాతేసతి సర్వేషామపి శిష్టాహమే వాశౌచమ్. పుత్రస్యాపి దశాహమధ్యే సంచయనాత్పూర్వం పిత్రో ర్మృతే శ్రుతే శిష్టాహమేవ. సంచయనానన్తరంతచ్ఛ్రవణే శ్రవణదినా దారభ్య దశాహమేవ. సపత్నీ మాతుస్తు పరోక్ష మరణశ్రవణే వత్సరాత్పూర్వం మాతృవదేవ దశాహమ్. వత్సరాత్పరం తచ్ఛ్రుతౌ చౌర్ధ్వదేహికేచ కృతే దినమాత్రమ్. అకృతే త్వౌర్ధ్వదైహికేజననీవ ద్దశరాత్రమ్. ఔర్ధ్వదైహికే కృతేఽపి పిత్రో ర్మరణశ్రుతౌ కనిష్ఠపుత్రస్య వత్సరాత్పరం త్ర్యహమేవ. మహాగురో ర్మృతౌ పుత్రస్య త్వాదశాహమ్. అతిక్రాన్తస్య దశాహాశౌచస్య మాసత్రయే శ్రుతౌ త్రిరాత్రమ్. మాసత్రయా త్పరం త్రిషు మాసేషు తచ్ఛ్రవణే పక్షిణీ. సప్తమమాస మారభ్య వత్సరపర్యన్తం దినమాత్రమ్. వత్సరానన్తరం స్నానమాత్రమ్. ఇదమతిక్రాన్తాశౌచం కృతౌర్ధ్వదైహికవిషయమ్. అన్యవిషయేతు యజ్ఞోపయజ్ఞ్యనోః పునర్దాహోక్తప్రకారఏవ. అతిక్రాన్తస్య త్ర్యహాశౌచస్యదశాహమధ్యే శ్రవణే దినమాత్రమ్. దశాహమధ్యే అతిక్రాన్తస్య పక్షిణ్యాశౌచస్య శ్రవణే ఏకకాలః. అన్యథా స్నానమాత్రమ్. అతిక్రాన్తస్య ఏకాహాశౌచస్య శ్రవణే స్నానతశ్శుద్ధిః. అనుపనీతస్య మరణే అతిక్రాన్తాశౌచం పితృభ్రాతృవ్యతిరిక్తానాం సపిణ్డానాం నస్యాత్. అనుపనీతోపి మృతః ప్రాప్తసప్తమవర్షశ్చే త్పితృభ్రాతృవ త్సపిణ్డానామపి త్రిరాత్రమ్. జననే అతిక్రాన్తాశౌచం కస్యాపి నాస్తి. పితుస్తు స్నానమాత్రమ్. ఆశౌచాత్ప్రాగుపక్రాన్తస్య కృచ్ఛ్రాద్యాచరణస్యాశౌచమధ్యే సమాప్తిశ్చే చ్ఛిష్టాహమేవ. తత్పరం సమాప్తిశ్చే త్తదతిక్రాన్తాశౌచం స్యాత్. ఇత్యఘవి[illegible] ... అథ విదేశ స్థాశౌచమ్. ఆశౌచమధ్యే తన్మరణశ్రవణే శేషా రహోభి శ్శుద్ధిః. స్వజాత్య

కాన్తాశౌచాతిక్రమే వర్షమధ్యేమరణ శ్రవణే త్రిరాత్రేణ. వర్షాతిక్రమే మరణశ్రవణే సపిణ్డానాం స్నానమాత్రమ్. పుత్రస్య పత్న్యాశ్చ ద్వితీయవర్షసమాప్తిర్యావదేకాహేనశుద్ధిరితి. ఆశౌచకాలోత్తరం జ్ఞాతిజననశ్రవణే స్నానమాత్రమ్. స్వపుత్రజన్మశ్రవణేతు సచేలస్నానమాత్రమ్. ఖణ్డాశౌచాతిక్రమే నాశౌచమ్. కస్యచిన్మతే ఖణ్డాశౌచమృతిశ్రవణే ఏకరాత్రమ్. ఏతత్సర్వవర్ణసాధారణమితి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే ... అథాశౌచసంపాతే నిర్ణయః. తత్ర దశాహమృతకే దశాహం తతో న్యూనంవా మృతక ముపస్థితం భవతి తదా పూర్వశేషేణ శుద్ధిః. దశాహే సూతకే దశాహం తతో న్యూనంవా సూతకం సంపతతి, తదా పూర్వశేషేణ శుద్ధిః. సూతకమధ్యే దశాహం న్యూనంవా మృతకం పతతి తదా తస్య న పూర్వేణ శుద్ధిః. తత్ర సూతకస్యావశిష్టత్వేతు మృతకసమాప్త్యా సూతకమపి సమాపనీయమ్. త్ర్యహాదమాపే మృతకే సూతకేచ దశాహమృతకపాతే దశాహసూతకపాతేచ నపూర్వేణ శుద్ధిః. మృతకే సూతకస్య సమస్య న్యూనస్యవా సంపాతే పూర్వేణ శుద్ధిః. అన్తికస్యాపి సూతకస్య శుద్ధిరితి శుద్ధివివేకకారః. పూర్వాశౌచమధ్యే ఉత్పన్నమపి పూర్వాశౌచాత్తరం జ్ఞాతంచే దుత్తరమేవ కార్యమ్. దశాహన్త్యరాత్రే యది దశాహం సూతకం పతతి, తదా దినద్వయ మధికం కార్యమ్. సా రాత్రిః పరేద్యుశ్చ. దశాహన్త్యరాత్రిచతుర్థయామే యది దశాహ మాశౌచం పతేత్తదా దినత్రయ మధికం కార్యమ్. త్ర్యహాద్యాశౌచినాం పరస్పరం రాత్రిశేషే సంపాతే పూర్వేణైవ శుద్ధిః. న ద్వ్యహాదివృద్ధిః. వర్ధితే ద్విత్రిదినమధ్యే ఆశౌచాన్తరసంపాతేచ అధికస్య నపూర్వేణ శుద్ధిః. సమన్యూనయోస్తు పూర్వేణ శుద్ధిః. సపిణ్డాశౌచేన మాతృపితృభర్తౄణా మాశౌచం నాపైతి. మాత్రాశౌచమధ్యే పిత్రాశౌచపాతే పూర్వశేషేణ శుద్ధిః. పితు స్సంపూర్ణాశౌచేన శుద్ధిరిత్యన్యే. తేషాం శేషపదస్య పూర్ణపరత్వం లాక్షణికమ్. పిత్రాశౌచమధ్యే మాతృమరణేతు పిత్రాశౌచం సమాప్య పక్షిణీ మధికం కుర్యాత్. ఇదం దశమరాత్రే రర్వాగ్భవతి. దశమరాత్ర్యాం తద్రాత్రిచతుర్థయామేవా మాతృమరణేతు ద్వ్యహం త్ర్యహంవేతి న పక్షిణీ. మాతు ర్భర్తురన్యాశౌచేతు నాధికా పక్షిణీ. పూర్వాశౌచేన శుద్ధిః. సూతికాయా మగ్నిదే ప్రేతపుత్రేషుచ నాస్తి. సూతకే మృతకపాతేన పిణ్డదానే ప్రతిబన్ధః. మృతకే సూతకసంపాతే జాతకర్మాది తదాస్య మాశౌచాన్తేవా కుర్యాదితి వికల్పః. మాతుర్యా ధికా పక్షిణీ తన్మధ్యే పితు రేకాదశా

హం శ్రాద్ధం కుర్యాత్· ఇతి త్ర్యమ్బకీయే ...
సూతకే వర్తమానే తత్తుల్యదినసంఖ్యం సూతకా
న్తర మాగతం చే త్తత్పశ్చాదాగతస్య పూర్వశేషే
ణైవశుద్ధిః· శావే వర్తమానే తత్తుల్యాది శావం సూ
తకంవా యదిస్యాత్ తదా ద్వయోరపి పూర్వశేషే
ణైవ శుద్ధిః·సర్వత్ర శావం సూతకంవా పశ్చాదాగ
త మధికపరిమాణంచే త్పూర్వశేషేణ ననివర్తతే· కిం
తు స్వస్వకాలఏవనివృత్తిః· అనతీతదశాహ శిశుమర
ణాశౌచంవినా సూతకేన శావస్య నివృత్తిః క్వచిదపి
నాస్తి· పూర్వసూతకస్య దశమదినే ద్వితీయం సూ
తకం పూర్వశావస్య దశమదినే ద్వితీయం శావం
సూతకంవా యదిస్యాత్తదా తదర్థం పునరపి ద్వ్య
హ మాశౌచమ్· దశమదినస్య రాత్రే రన్త్యయామే
అరుణోదయ వేళాయాంవా యది స్యాత్తదా త్ర్య
హమ్· దశమదినస్య రాత్రే రన్త్యయామే అరుణోద
యవేళాయాంవా సమాగతం ద్వితీయ మాశౌచ మల్ప
పరిమాణంచే త్పూర్వశేషేణైవ నివృత్తిః· జ్ఞాతిమర
ణాశౌచమధ్యే మాతాపిత్రో, ర్మాతృమరణాశౌచమధ్యే
పితుర్వా మృతిశ్చే త్తన్మృతిదిన మారభ్య దశాహ
చ్ఛుద్ధిః· నతు పూర్వశుద్ధిశేషేణ· పితృమరణాశౌచ
మధ్యే మాతృమృతౌ పిత్రాశౌచసమాప్త్యనన్తరం ప
క్షిణ్యాశౌచ మనుష్ఠేయమ్· పూర్వాశౌచమధ్యే యం
కంచి ద్ధన్తిచేత్ దాహదిన మారభ్య దశాహేనై
వ తస్య దాహకస్య శుద్ధి ర్న పూర్వశేషేణ· య
స్తు ప్రథమం యంకంచి ద్దగ్ధ్వా తదాశౌచమధ్యే
పునరప్యేకం ద్వౌబహూన్వాదహతిచే త్సోఽగ్నిదోఽపి
ప్రథమాశౌచశేషేణైవ శుధ్యతి· తత్ర పితరౌ దహతి
చే త్పితృదహన మారభ్య దశాహేనైవ శుధ్యతి· న
తు పూర్వశేషేణ· ఇత్యమరివచనే ... అథాశౌచ
సంకర వ్యవస్థా· తత్రాశౌచస్య న్యాయమూలగురు
త్వసమత్వలఘుత్వవ్యవస్థా యథా· న్యూనకాలవ్యా
పకాధిక కాలవ్యాపకయో రాశౌచయోస్సంనిపాతే
అధిక కాలవ్యాపకస్యగురుత్వమ్· సమకాలవ్యాపకయో
స్సంనిపాతే యస్యాజ్ఞాస్పృశ్యత్వాధిక్యం తస్య గు
రుత్వమ్· సమకాలాస్పృశ్యత్వయో స్సంనిపాతే య
స్యాక్షారలవణాధిక్యం తస్య గురుత్వమ్· ఏషాం పూ
ర్వాపేక్షయా పరస్య లఘుత్వమ్· ఏతత్సర్వం న్యా
యమూలమ్· తథాహి· ఆశౌచంన్యశరీరగతా స్పృ
శ్యత్వస్య రాగప్రాప్తక్షారల వణాశనస్య చాపేక్ష
యా ఆత్మగతవిహితకర్మ ప్రతిబన్ధకీభూతాదృష్టవి
శేషరూపస్యాశౌచస్య దీర్ఘకాలీనత్వేనగురుత్వంయుక్త
మ్· యథా జ్ఞాతి జననాశౌచ దశరాత్రమధ్యే సమా
నోదక మరణజ త్రిరాత్రాశౌచే జ్ఞాతి జననాశౌచస్య
గురుత్వం యుక్తమ్· యథాపాపకరాత్రాజ్ఞాస్పృశ్య
త్వక సమానోదక మరణజ త్రిరాత్రాశౌచ స్నానాప
నేయా జ్ఞాస్పృశ్యత్వక ఏకదేశస్థ పితృమరణజ త్రిరా
త్రాశౌచయో ర్మధ్యే సమానోదక మరణజ త్రిరాత్రా
శౌచస్య గురుత్వం యుక్తమ్· తథా స్వల్పకాల వ్యా
పకాక్షారల వణా పేక్షయా దీర్ఘకాలవ్యాప కాక్షారల
వణాశనస్య కష్టాతి శయవత్త్వేన గురుత్వం యుక్త
మ్· తేన జ్ఞాతిమరణజ త్రిరాత్రాక్షారల వణాశనకద
శ రాత్రాశౌచా పేక్షయా ద్వాదశ రాత్రాక్షారల వ
ణాశనక మాతృపితృ భర్తృమరణజ దశరాత్రా శౌచ
స్య గురుత్వమ్· సపిణ్డ మరణజాశౌచే త్రిరాత్ర మక్షా
ర లవణాశిత్వమ్· మహాగురుని పాతేతు ద్వాదశ రాత్ర
మ్· మహాగురుస్తు పురుషస్య మాతాపితా ఆచార్యశ్చ·
ఊఢాయాస్తు పతిరేవ· అనూఢాయాస్తు మాతాపితా
చ· ఆచార్యస్తు ఉపనీయ వేదాధ్యాపకః· తన్మరణే
త్రిరాత్ర మాశౌచమ్· పఞ్చాహమక్షారల వణాశిత్వం
శిష్యస్య· స్వజాత్యుక్త సజాతీ యాశౌచ సం
నిపాతే యస్యాజ్ఞా స్పృశ్యత్వాదినా గురుత్వం త
స్యాభ్యహ్యమస్త్యం పారిభాషికమ్· సర్వసామ్యే స
మత్వమ్· కించిన్న్యూనేఽపి లఘుత్వమ్· ఇదానీం
ప్రకృత మభిధీయతే· బహుకాలవ్యాప కాల్పకాల
వ్యాపకయో ర్మరణయో ర్జననయో ర్మరణజనన
యోర్వా సంనిపాతే పూర్వభావినా పరభావినావా
బహుకాలవ్యాపకేన శుద్ధిః· సజాతీయసమానకాలక
గుర్వాశౌచమధ్యే తాదృశలఘ్వాశౌచ సంనిపాతే పూ
ర్వభావినా గురుణైవ శుద్ధిః· సజాతీయ స్వజాత్యు
క్త లఘ్వాశౌచ మధ్యే ప్రథమార్ధే యద్యఘు వృద్ధిమ
దాశౌచం భవతి, తదా లఘునాపి పూర్వేణైవ శుద్ధిః·
తాదృశంయది ఉత్తరార్ధే భవతి తదా గురుణా పరేణ
శుద్ధిః· సజాతీయ స్వజాత్యుక్త జననాశౌచమధ్యే
తాదృశం జననాన్తరం తాదృశమరణాశౌచమధ్యేతా
దృశం మరణాన్తరంవా ఉపాన్త్యదినపర్యన్తం యదా
భవతి, తదా పూర్వాశౌచేన శుద్ధిః· అన్త్యదినే య
ది తథావిధ మపరం స్యాత్తదా పూర్వాశౌచస్య
దినద్వయవృద్ధిః· ఏవ మన్త్యదినశే షారుణోదయ కా
లేచ యది తథావిధ మపరంస్యాత్తదా పూర్వాశౌ
చస్య దినత్రయ వృద్ధిః· అత్ర ప్రథమమృతపితృ
కస్య స్వపితృమరణాశౌచేనైవ శుద్ధిః· ఉపాన్త్యది
నావధి తన్మాతృమరణేతు తేనైవ శుద్ధిః· అన్త్యదినే
తు మాతృమరణే పితృమరణాశౌచస్య దినద్వయవృ
ద్ధిః· అన్త్యారుణోదయకాలేతు మాతృమరణే తస్య
దినత్రయవృద్ధిః· ఏవం మాతృమరణాశౌచమధ్యే పి
తృమరణేపి జ్ఞేయమ్· అత్ర ప్రథమాశౌచపూర్వా
ర్ధే మృతపితృకానాం చతుర్ణాం వధితావధితపూ
ర్వాశౌచేనైవ శుద్ధిః· ద్వితీయార్ధే మృతపితృకా

ణాం స్వస్వపితృమరణాశౌచేనైవ శుద్ధిః- అత్రైవ
షష్ఠదినమృతపితృకాశౌచేన సప్తమాష్టమనవమది
నమృతపితృకాశౌచనివృత్తిరపి నభవతి- స్వపుత్రా
తిరిక్తం ప్రతి తస్య సపిణ్డత్వాత్- వర్ధితదినద్వయ
త్రయాభ్యన్తరే మృతపితృకయోః పునః పూర్వమృ
త ద్వాదశాహ త్రయోదశాహాభ్యాం శుద్ధిః- ఏవం
సపిణ్డ జననాశౌచమధ్యే స్వపుత్రజననప్రతియోగి మృ
తపితృకాణామపి విభావ్యమ్- సజాతీయ సమానదిన
వ్యాపకఖణ్డాశౌచ సంనిపాతే పూర్వాశౌచేనైవ
శుద్ధిః- పుత్రవత్యా వింశతిరాత్రమధ్యే కన్యావత్యా
మాసాభ్యన్తరేవా పత్యుర్మరణేసతి మరణాశౌచా
భ్యన్తరేవా పుత్రకన్యాజననే బహుకాలవ్యాపకాజ్ఞ
స్పృశ్యత్వాధిక్యేన గురుణా పుత్రకన్యా జననాశౌచే
నైవ శుద్ధిః- యత్తు గ్రన్థేషు యావదాశౌచం క
టశయ్యాశయన ద్వాత్రింశద్రా త్రాక్షారలవణాశి
త్వాదినా గురుత్వ మఙ్గీకృత్య శూద్రాయాః పత్యు
ర్మరణాశౌచేన పుత్రకన్యాజననాశౌచస్య శుద్ధింవ
దన్తి-తన్న- అజ్ఞ స్పృశ్యత్వాధిక్యస్య కటశయ్యా
క్షారలవణాశనాదిషు గురుత్వాత్- రజస్వలా సూ
తికయో రజ్ఞస్పృశ్యత్వాధిక్యేన సమానదినవ్యాప
కాశౌచా ద్గురుత్వస్య వృద్ధమనునా వ్యవస్థాపితత్వా
చ్చ- అతఏవ స్నానార్తేన మరణోత్పత్తియోగేతు గరీ
యసు మరణం భవేదతి వ్యాఖ్యానే సమానదినవ్యాపక
జననమరణయో ర్మధ్యే అజ్ఞస్పృశ్యత్వాధిక్యేన మ
రణస్య గురుత్వ ముక్తమ్- తథా సపిణ్డద్వయజననె
వర్ధితదినద్వయత్రయాభ్యన్తరే సపిణ్డద్వయమరణవ
ర్ధిత దినద్వయత్రయాభ్యన్తరేవా పితృమాతృభర్తృ
మరణె దీర్ఘకాలీనేన గురుణా వర్ధితాశౌచేన శు
ద్ధిః- యదాతు క్రమేణ కన్యాపుత్రయోరుత్పత్తి
స్తదా సూతికాయాః పుత్రజననాశౌచా ద్గురుణా క
న్యాజననాశౌచేన శుద్ధిః- తత్కన్యామరణేతు మా
తుః పిత్రాదిసపిణ్డానాంచ సర్వాశౌచనివృత్తి స్నాన
నాత్- తత్కన్యావృద్ధప్రపితామహాదిపూర్వపురుషత్ర
యసంతానస్య పుత్రజననప్రయుక్తం సంపూర్ణాశౌచ
మ్- తత్పుత్రమరణె కస్యాపి నాశౌచాభావః- తదుత్ప
త్తేః పితరం ప్రతి కన్యాజననపూర్వార్ధపతితత్వేన
మాతరం ప్రతి కన్యాజననాల్లఘుత్వేన సపిణ్డాన్ ప్రతి
సమానపిణ్డత్వేన పిణ్డత్వాత్ పూర్వాశౌచావధిస్థా
యిత్వేన తత్స్థిత్యాపుత్రజననమరణ సాంకీర్ణ్యకృత
రత్వాత్- కింతు తత్కన్యా వృద్ధప్రపితామహాది పూ
ర్వపురుషసంతానస్యాశౌచం నాస్తి- అథ దీర్ఘ
కాలీన జననాశౌచమధ్యే యద్యల్పకాలీన జననాశౌ
చం మరణాశౌచంవా భవతి, తదా దీర్ఘకాలీన జన
నాశౌచేనశుద్ధిః- తథాల్పకాలీన మరణాశౌచమధ్యేయది

దీర్ఘకాలీనం జననాశౌచం మరణాశౌచంవా
తదా దీర్ఘకాలీనేనైవ శుద్ధిః- తథా సపిణ్డ
త్పుంసః స్వపుత్రజననం గురు- స్నానాపేక్ష
జ్ఞస్పృశ్యత్వాత్- అతస్తత్సంనిపాతే పూ
నా స్వపుత్రజననాశౌచేన శుద్ధిః- పరభావిస్వ
ననేతు జ్ఞాతిజననపూర్వార్ధపరార్ధవ్యవస్థ
ద్ధిః- ఏవం సర్వత్ర స్వజాత్యుక్తలఘ్వాశౌచమ
జాతీయస్వజాత్యుక్తగుర్వాశౌచపాతే బోధ్య
థా సపిణ్డ మరణాపేక్షయా పితృమాతృభర్తృ
ణం గురు- యతస్సపిణ్డమరణే త్రిరాత్రక్షార
త్వమ్- మహాగురునిపాతేతు యావదాశౌచమ్-
ఏషాం సంనిపాతే పూర్వభావినా పితృమాతృ
మరణేన శుద్ధిః- పరభావిత్వే పూర్వార్ధపరా
తిత్వేన వ్యవస్థా- తథా సపిణ్డమరణస్య పూ
ర్ధే పితృమరణే పరార్ధేవా మాతృమరణే దీ
లీన మాతృమరణాశౌచేన శుద్ధిః- ఏవం సపిణ్డ
శౌచస్య పూర్వార్ధే స్వపుత్రజననే పరార్ధే
పుత్రాన్తరజననే పరార్ధపాతినాశౌచేనైవ శ
వంకన్యాజననేఽపి విభావ్యమ్- తథాసపిణ్డమర
దినే పితృమరణే తేన పూర్వాశౌచస్య శుద్ధ్యభి
త్ తద్దశమదినె మాతృమరణే పి న దినద్వ
ద్ధిః- కింతు పూర్వభావినా దీర్ఘకాలీనేనైవ స
రణాశౌచేన శుద్ధిః- ఏవం జ్ఞాతిజననదశమదినె
పుత్రజననె తేన శుద్ధ్యభిధానాత్ తద్దశమది
పుత్రాన్తరజననెఽపి న దినద్వయవృద్ధిః- కిం
కాలీనేన పూర్వభావినా సపిణ్డాశౌచేన గురు
ద్ధిః- ఏవం సపిణ్డజననాపేక్షయా స్వకన్యా
గురు- యతః కన్యాసూతికాస్పర్శే తత్తుల్య
స్పృశ్యత్వమ్- సపిణ్డసూతికాస్పర్శేతు స్నాన
మ్- అత ఏషాం సంనిపాతే పూర్వభావినా స్వ
జననాశౌచేన శుద్ధిః- పరభావిత్వే పూర్వార్ధ
ర్ధపాతిత్వేన వ్యవస్థా- ద్విజస్త్రియాస్తు స
నాపేక్షయా సపత్నీకన్యాజననం గురు-
సూతికా సపత్నీస్పర్శే తత్తుల్య మస్పృశ్య
సపిణ్డ సూతికాస్పర్శేతు స్నానమాత్రమ్-
ఏషాం సన్నిపాతే పూర్వభావినా సపత్నీ
కన్యాజననే నైవశుద్ధిః- పరభావిత్వేతు పూర్వా
పరార్ధపాతిత్వేన వ్యవస్థా- శూద్రాయాస్తు
జననాపేక్షయా స్వపుత్రీకన్యాజననాశౌచం
యతః స్వపుత్రీకన్యాజననే త్రయోదశాహా
శ్యత్వమ్- సపిణ్డజననేతు స్నానమపినాస్తి-
ఏషాం సంనిపాతే పూర్వభావినా స్వక
న్యాజననాశౌచేన శుద్ధిః- పరభావిత్వే పూర్వా
పరార్ధపాతిత్వేన వ్యవస్థా- ఏవం సపత్నీ

న్యాజననాశౌచే చ పిణ్డపుత్రికన్యాజననాశౌచసన్నిపాతే ఽపి నోద్వేగః। సూతికాపత్నీస్పర్శయుక్తపుత్రికన్యాజననాశౌచమధ్యే యాతాపిత్రోర్మరణే పూర్వేణ శుద్ధిః। పిత్రోర్మాతృమరణాశౌచమధ్యే తాదృశాశౌచేషు పూర్వాశౌచస్య పరభావిత్వే నవ్యవస్థా। ఏవం సూతికాసపత్నీస్పర్శయుక్తతత్పుత్రికన్యాజననాశౌచమధ్యే భర్తృమరణేఽపి బోధ్యమ్। తథా సూతికాస్పర్శయుక్తస్వపుత్రకన్యాజననాశౌచమధ్యే తదయుక్తస్వపుత్రాన్తరజననసన్నిపాతే తాదృశస్వకన్యాద్వయజననసన్నిపాతే వా స్వపుత్రకన్యాద్వయజననాశౌచసన్నిపాతే వా పూర్వవిధానా సూతికాస్పర్శయుక్తాశౌచేన శుద్ధిః। పూర్వాశౌచస్య పరభావిత్వే తు పూర్వార్ధపరార్ధపాతిత్వేన వ్యవస్థా। తథా ఏకదినజాతసపిణ్డద్వయస్య మరణజనితయోరాశౌచయోః స్పృశ్యత్వే జననస్య జాత్యాశౌచమధ్యే పితృమాతృభర్తృమరణేఽపి పూర్వభావినా సపిణ్డద్వయమరణాశౌచేన శుద్ధిః। పరభావిత్వే తు అఘవృద్ధిమత్త్వేన వ్యవస్థా। తథా స్వపుత్రద్వయజననాశౌచయోస్సన్నిపాతే పూర్వజాతో యదాశౌచాభ్యన్తరే మృతః తదా సపిణ్డానాం సద్యశ్శౌచమ్। తన్మాతాపిత్రోరస్పృశ్యత్వయుక్తం పూర్వాశౌచం తదేవ। పరజాతమరణే తు న తథా। ఏతేన యదస్థిత్యా యదశౌచస్థితిః తన్మాతృదశౌచనాశ ఇతి ధ్యేయమ్। తత్రైవ పరజాతమృతౌ పిత్రోః పూర్వస్థపరార్ధపతితత్వేన వ్యవస్థా। అత్రైవ పరార్ధపతితపరజాతమరణే తన్మాతాపిత్రోరస్పృశ్యత్వముక్తం। తదేవాశౌచమితి విశేషః। కన్యాద్వయజననాశౌచయోస్సన్నిపాతే పూర్వజాతామరణే తన్మాతాపిత్రాదీనాం సపిణ్డానాం చ పూర్వార్ధజాతామాతాపిత్రోశ్చ సద్యశ్శౌచమ్। పరజాతామరణే తు న తథా। అత్రైవ పూర్వార్ధజాతాయా మరణే తన్మాతాపిత్రోరివాశౌచాభావః। తథా పుత్రకన్యాసూతికాస్పర్శయుక్తజననాశౌచదశమదినే పుత్రస్య కన్యాయా జననేన దినద్వయవృద్ధిః। కింతు పూర్వభావినాఽస్పృశ్యత్వేనాశౌచేన శుద్ధిః। తత్రైవ సద్వితీయజ్ఞాతిమరణే స్పర్శేదినద్వయవృద్ధిః। తథా సమానోదకమరణే విద్యార్థిమరణేఽపి త్రిరాత్రాశౌచమ్। ఏకరాత్రమస్పృశ్యత్వమ్। విదేశస్థజ్ఞాతిమరణాశౌచత్రిరాత్రే తు స్నానాత్పూర్వమస్పృశ్యత్వమ్। అత ఏవం సన్నిపాతే గురుణా శుద్ధిః। తథా విదేశస్థపితృమాతృభర్తృమరణే త్రిరాత్రమ్। తథా విధసపిణ్డమరణత్రిరాత్రయోస్సన్నిపాతే ఆచార్యమరణజాతాశౌచసన్నిపాతే వా అక్షారలవణాశిత్వాధిక్యేన మహాగురుణి పాతాశౌచేన శుద్ధిః। ఆశౌచసాజాత్యం తు తద్వివసీయాభ్యన్తరే నిమిత్తజ్ఞానాద్భవతి। న తు తద్దివసాన్తరమ్। తేన పితృమరణే జాతే జ్ఞాతే స్త్రీమాఽపి మాతృమరణే జాతే జ్ఞాతే పితృమరణదశాహాన్తరం మాతృమరణసపక్షదినే పితృమరణశేషేణాపి న పితృమరణాశౌచేన మాతృమరణాశౌచనివృత్తిః। కింతు విదేశస్థపితృమరణజత్రిరాత్రాశౌచస్య దశరాత్రవ్యాపకమాతృమరణాశౌచేన వృద్ధిః। అత్రైవ పితృమరణదశాహాభ్యన్తరే యది పితృమరణం శ్రుతం తదా జ్ఞానస్య పౌర్వాపర్యమగణయిత్వా పితృమరణాశౌచేన మాతృమరణాశౌచస్య శుద్ధిరిత్యనయా దిశా సర్వత్ర వ్యవస్థేయమ్। ఆశౌచసజాతీయత్రపరాశౌచే పూర్వాశౌచశుద్ధిస్తత్ర పరాశౌచేన పూర్వాశౌచస్య వృద్ధిః। యత్ర తు పరాశౌచేన పూర్వాశౌచస్య న శుద్ధిస్తత్ర తు సహాశౌచే విరమాన్నవృద్ధిః। అత ఏవ సద్యోర్త్రిదినవృద్ధేః సజాతీయస్వజాత్యాశౌచాన్తమదినే తాదృశాశౌచాన్తరపాతే పూర్వాశౌచస్య దినద్వయవృద్ధిః। పరాశౌచస్య హ్రస ఇత్యుక్తేః। తేన పరాశౌచమపి తావతి హ్రస్వీభవతే। తత ఆశౌచాన్తకృత్యమపి సర్వేషామేకదైవ భవతి। త్రిరాత్రజననాశౌచమధ్యే రజస్వలాగర్భస్రావాశౌచసన్నిపాతే రజస్వలాశౌచేన గర్భస్రావాశౌచేన వా శుద్ధిః। ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే।

అథ సహమరణాశౌచవ్యవస్థా — తత్ర సహమృతాయా అనుమృతాయా వా త్రిరాత్రమాశౌచమ్। సహమృతాశౌచస్య లఘునా గురుణా వా భర్త్రాశౌచేన శుద్ధిః। పిండదానమపి తస్యాస్తత్రైవ। అనుమృతాశౌచస్య గురులఘువ్యవస్థయా గురుణైవ శుద్ధిః। కింతు యత్ర భర్త్రాశౌచేన శుద్ధిస్తత్రాపి త్రిరాత్రపూరకపిండదానం వాచనికమ్।

అథ పరపూర్వాద్యాశౌచవ్యవస్థా — తత్ర స్వగతగోత్రసజాతీయపరపూర్వాభార్యాప్రసవమరణయోస్సంగ్రహీతుస్త్రిరాత్రమాశౌచమ్। న సపిండానామ్। అసజాతీయాస్త్రీత్వాయాస్తు తత్సంగ్రహీతుస్తత్సపిండానాం చ సంపూర్ణమాశౌచమ్। అన్యగవర్ణోత్తమవర్ణగామినస్వభార్యాయా మరణప్రసవయోః పూర్వభర్తుస్త్రిరాత్రమ్। తత్సపిండానామ్। హీనవర్ణగామిన్యా స్తథా త్వనాశౌచమ్। ప్రథమమన్యేనోఢాతే నైవ జనితపుత్రా తత్సహితైవాన్యమాశ్రితా తేనాపి జనితపుత్రా త్రయోః పుత్రయోర్యథాసంభవం ప్రసవమరణయోర్ద్వితీయపితుస్త్రిరాత్రమ్। తత్సపిండానామేకరాత్రమ్। తయోః పుత్రయోః ప్రసవమరణయోః పరస్పరం మాతృజాత్యుక్తమాశౌచమ్। ఏతత్సవర్ణం శూద్రస్యైవ. ద్విజానాం చ పరపూర్వమాత్రభార్యాకరణయోర్వర్జ్యమాశౌచమ్. సజాతీయక్షేత్రజాద్యేకాదశవిధపుత్రాణాం ప్రసవమరణయోస్సర్వత్ర సపిండానాం త్రిరాత్రమాశౌచమ్। పితృమరణేఽపి తేషాం త్రిరాత్రమాశౌచమ్। ఇత్యపి తత్రైవ.

అథ రజస్వలాశౌచమ్ — రజోదర్శనమారభ్య స్త్రీణాం త్రిదినమాశౌచమ్। ఇత్యాహ విజ్ఞానేశ్వరః। రజ

స్వరాయాస్తు వింశతి దినాత్పరం ప్రాయశో రజోదర్శనం భవతి, తస్యాస్సప్త దశదిన పర్యన్తం పునారజోదృష్టౌ స్నానమాత్రమ్-అష్టాదశే ఏకరాత్రమ్-ఏకోనవింశే ద్విదినమ్. వింశతిప్రభృతిదిన త్రయమ్. యస్యాస్తు వింశతిదినాదర్వాక్ ప్రాయశో రజోదర్శనం భవతి తస్యాః దశదినపర్యన్తం స్నానమాత్రమ్. ఏకాదశే ఏకరాత్రమ్. ద్వాదశే ద్విరాత్రమ్ త్రయోదశాదారభ్య త్రిరాత్రమ్- ఇతి త్ర్యమ్బకీయే. రజస్వలాయాస్తు తత్ప్రథమరజోదర్శనావధి త్రిరాత్రమజ్ఞానస్పృశ్యత్వ యుక్తమాశౌచమ్. చతుర్థదినేపి దైవ పైతృకకర్మానధికారః- త్రిరాత్రాత్పరం సప్తదశరాత్రావధి రజోదర్శనే ఆశౌచాభావః. అష్టాదశాహే ఏకరాత్రమాశౌచమ్-ఊనవింశ వింశయోశ్చ ద్విరాత్రమ్ అతః పరం త్రిరాత్రమ్-రజస్వలాయాస్సూతికాయాశ్చాశౌచమధ్యే అన్యజస్పర్శే త్రిరాత్రోపవాసేన శుద్ధిః-ఉపవాసశ్చాశౌచాత్పరం కర్తవ్యః- ప్రాయశ్చిత్తత్వాత్-భర్తుః పూరకపిండదానకాలే యది రజస్వలా భవతి తదా పత్న్యంత్యక్త్వా పునర్వా స్త్రీం ధృత్వా పూరకం దద్యాత్-ఆద్యశ్రాద్ధం తు స్నాతా సతీ పఞ్చమేఽహని కుర్యాత్-ఇతి వ్యవస్థార్ణవ సేతుబన్ధే.

అథ శవస్పర్శాశౌచమ్—శవస్పర్శే ఉపాచేన్న ఋషి దర్శనాచ్ఛుద్ధిః- రాత్రౌ చేత్సూర్య దర్శనాత్- తదన్నాశనే తద్గృహవాసే యావత్తేషామాశౌచం తావదాశౌచమ్- సంసర్గాశౌచ కర్మాధికారో నాస్తి- కింత్వస్పృశ్యత్వమాత్రమ్-తద్గృహ్యేణాంతర్ద్వ్యాశౌచనాశౌచసంబన్ధః-

స్నేహేన సవర్ణ నిర్హారే తదన్నాశనే తద్గృహవాసే చ దశాహః- తదన్నాశనే తద్గృహవాసే త్ర్యహః- అగృహవాసేన్నాభక్షణే నిర్హరణమాత్రేకృతే ఏకాహః- భృతి గ్రహణే సవర్ణ నిర్హారే దాహే చ తజ్జాత్యాశౌచం దశాహాది- విజాతీయ నిర్హారే విజాతీయ దాహే చ శవ జాతీయమాశౌచమ్- భృతి గ్రహణే విజాతీయనిర్హారే దాహే చ శవజాతీయాద్ద్విగుణమ్- సోదక నిర్హారే దశాహః- అస పిణ్డాలఙ్కరణే అజ్ఞానామపవాసః-అతికేస్నానమ్-జ్ఞానతః పాదకృచ్ఛ్రమ్-ధర్మార్థమనాథసవర్ణ శవనిర్హారణే కృతే యాతరణే ఉగ్నిదానే చ వ్యజనాన్యన్న ఫలమ్-స్నానాచ్ఛుద్ధిః- ప్రాణాయామోఽగ్ని స్పర్శశ్చ- ధర్మార్థమనాథసవర్ణ నిర్హరణా దావపి మాతులాదిసంబంధే సతి త్రిరాత్రమాశౌచమ్-

అనుగమనే తు సపిణ్డానవగాహః. అసపిణ్డస్యానాథకి ముయాం సదోషః- స్నామోత్కృష్టవర్ణియశవానుగమనే స్నాత్వావగాహతాశం స్పృష్ట్వా సర్పిః ప్రాశ్య పునః స్నాత్వా ప్రాణాయామం కుర్యాత్- హీనవర్ణశవానుగమనే క్షత్రియే ఏకాహః- వైశ్యే పక్షిణీ- శూద్రే త్రిరాత్రమ్- శూద్రస్య తస్నానా దిచ. ఇతి త్ర్యమ్బకీయే-

పరేషాం సవర్ణానాం పూర్వోక్తదైహికకరణే— అస్థ్యాశౌచం కృత్వా కృచ్ఛ్రం చరేత్— హీనవర్ణ దైహిక కరణే తుతజ్జాతీయమాశౌచం కృత్వా యథై గుణ్యా ద్యాన్ యమ్ ఇతి చ తత్రైవ.

అథ శవానుగమనాశౌచ వ్యవస్థా— బ్రాహ్మణశవస్యానుగమనే బ్రాహ్మణస్య సచైల స్నానాగ్ని స్పర్శఘృత ప్రాశనైశ్శుద్ధిః. క్షత్రియ శవస్యైకాహేన త్రైవర్ణ్యస్య వైశ్యస్య పక్షిణ్యా శూద్ర స్య త్రిరాత్రేణ. శూద్రస్య ప్రాణాయామశతేన. అగ్రస్యానుగమనే సచ- ప్రమాదతస్సమానుగమనే స్నానాగ్నిస్పర్శఘృత ప్రాశనైశ్శుద్ధిః-అనాథ బ్రాహ్మణస్య శవస్య తోదనాదనవహనదహనే స్నానఘృత స్ప్రాశ్యాంగః సద్యశ్శౌచమ్-సర్వవర్ణానాం ధనలాభేన సగోత్ర సజాతీయశవ వాహస్య జాత్యుక్తమాశౌచమ్- సర్వపర్ణానాం సజాతీయశవస్య ధనలాభేన వహనస్య శవానుకర జాత్యుక్తమాశౌచమ్. తదసంబంధిదాహకస్యాప్రసక్తదగ్నిహవాసతదన్నభోజనయోరభావే ఏకాహమ్ -తద్గృహవాసే త్రిరాత్రమ్. తద్గృహవాసే తదన్నభోజనే తు దశరాత్రమ్-చితారోహణసేవనే సవస్త్రం స్నానమ్.

మృతే పుత్రాదిదశరాత్రాభ్యన్తరే తద్దేహం త్యక్త్వా రోదనే ప్రత్యేకత్రిరాత్ర మాశౌచమ్- స్నానాన్తరే రోదనే త్వేకరాత్రమ్. దశాహాదూర్ధ్వం మాసం యావత్ ద్విజాతీనామేకరాత్రమ్- అస్థిసంచయనాత్పూర్వం విప్రగృహే రోదనే బ్రాహ్మణస్య ఏకరాత్రమ్- క్షత్రియవైశ్యయోర్గృహే తు ద్విరాత్రమ్- శూద్రస్య బాన్ధవైస్సహ రోదనే కృతే విగ్రహే ఉభయరాత్రమ్- శూద్రస్తు సర్వత్ర నక్తేన శుధ్యతి. అశౌచాన్తే ద్వితీయ దినస్నానాదాశౌచనివృత్తిః.

అథ క్షుతాశౌచవ్యవస్థా—నాభేరూర్ధ్వమధో వా రక్తస్రావే సంధ్యావన్దనాతిరిక్తం సర్వం కర్మ తదహర్నకుర్యాత్- దన్తరక్తపాతే తు సన్ధ్యావన్దన మపి న కార్యమ్-ఏతత్తు మహాతీర్థ నాసభిన్నవిషయమ్.

అథ స్నానాపనేయాశౌచమ్—అతుర్ఘోదనరక్తపసన బుద్ధ్యభిగమనాస్పృశ్యస్పర్శేషు సచేలమజ్జనమాత్రమ్- మజ్జనయోగ్యజలాసంభవే ఉద్ధృతేనాప్యస్నానేన జలేన స్నానమ్-ఆతురస్య స్నానప్రసక్తావనాతురః స్నాత్వా దశకృత్వ ఆతురం స్పృశేత్- తతశ్శుద్ధో భవతి.

అథమరణాశౌచ వ్యవస్థా—ఋణగ్రస్త దీర్ఘరోగి క్రియాహీనగాయత్రీరహితస్త్రీజీవితవ్యసనాసక్త చిత్త పరాధీన శ్రాద్ధహీన పుత్రదార ధర్మకృత్యాత్మపీడ పరోపఘాతమూఢాన్యతర భార్యారత ద్విజానాంచమరణాన్తమాశౌచమ్- ఇతి వ్యవస్థార్ణవసేతుబన్ధే

అథ గ్రహ్యానస్తరోకాహ్నికపాఠః—బ్రహ్మచారిణాత్కృత్యమాత్రమహావినాశస్యాపి కార్యాభావే దానాధ్యయనస్య కర్మ కార్యమ్ తదా కర్మాఙ్గం దశాహ మునపాత్య

హ్యత్వలక్షణ మాశౌచం చ కార్యమ్. తదా పితేమా మాశౌచినా మన్నం బ్రహ్మచారిణా న భోక్తవ్యమ్. అ శౌచస్పృష్టతయా చ నస్య న కార్యః. తదుభయకరణే ప్రాయశ్చిత్తం పునరుపనయనం చ. బ్రహ్మచారిణా పూర్వోక్త పిత్రాదిభిన్నానాం దాహాద్యన్త్యకర్మకరణే కృచ్ఛ్రత్రయప్రాయశ్చిత్తం పునరుపనయనం చాశౌచాన్తే కార్యమ్. పిత్రాదిదాహమాత్రకరణే ఏకాహమాశౌచం కార్యమ్. అత్ర సర్వత్ర బ్రహ్మచారిణః సంధ్యాగ్నికార్యాదికర్మలోపో న. బ్రహ్మచారిణస్స్యాపి దాహాదియుక్తకసంసర్గాశౌచే బ్రహ్మయజ్ఞాది నిత్యకర్మలోపో నేత్యుక్తమ్. తత్ర దేవపూజా వైశ్వదేవాదిక మన్యేన కరణీయమ్. స్వయం కర్తుం యోగ్యం తు స్వేనైవ కార్యమ్. బ్రహ్మచారిణః పిత్రాద్యన్త్యకర్మకరణే తు పిత్రాదిమరణే ఆశౌచం సమావర్తనోత్తరం పూర్వమృతానాం పిత్రాదిసపిణ్డానాం త్రిరాత్ర మాశౌచం కార్యమ్.

అథ రోదనే ఆశౌచాది—విప్రాదిభిః సవర్ణమరణవిషయే అస్థిసంచయనాత్పూర్వం రోదనే స్నానమ్. తదుత్తర మాచమనమ్. విప్రస్య శూద్రవిషయేఽస్థిసంచయనాత్ప్రాక్ త్రిరాత్రమ్. తదుత్తర మేకరాత్రమ్. శూద్రస్య విషయే తద్గృహవాసాదిసంబద్ధేఽస్థిసంచయనాత్ప్రాగేకరాత్రమ్. తదూర్ధ్వం స్నానమ్. సపిణ్డానాం త్వనుగమనరోదనాదౌ న దోషః. నాత్రాపి కర్మలోపః. అత్ర సర్వత్ర యస్య యావానాశౌచకాలస్తం నిర్వాహ్య స్నాత్వైవ స విశుధ్యతి. న తు స్నానం వినా తావత్కాలమాత్రాతిక్రమేణ శుద్ధిః. అన్త్యకర్మకర్తురస్థిసంచయనాత్ప్రాక్ స్త్రీసంగే చాన్ద్రాయణం ప్రాయశ్చిత్తమ్ ఊర్ధ్వం ప్రాజాపత్యత్రయమ్. అన్యేషాం మృతాశౌచినాం సంచయనాత్ప్రాక్ సంగమే త్రిరాత్రముపవాసః. ఊర్ధ్వమేకరాత్రమ్. ఇతి ధర్మసిన్ధుసారే.

అథ జాతమృతాశౌచాన్నభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమ్. ద్విజాశౌచే సవర్ణానా ముపవాసస్త్రిరాత్రం వా. విప్రక్షత్రియవైశ్యశూద్రాశౌచేషు అమత్యా విప్రో భుక్త్వా నక్తైకద్విత్ర్యుపవాసాన్ కుర్యాత్. అభ్యాసే త్వేకత్రిపఞ్చసప్తోపవాసాః. యద్వా అభ్యాసే ద్వాదశ ద్వాత్రింశత్ షష్టి శతం ప్రాణాయామాః. ఉపవాసైః ప్రాణాయామానాం సముచ్చయ ఇత్యేకే. అన్యే త్వాపది అజ్ఞానత ఏవాసకృద్భోజన ఏవైతత్. అభ్యాసే త్వధిక మిత్యాహుః. మత్యా చేత్కాయసాన్తపనమహాసాన్తపనచాన్ద్రాణి ఏకద్విత్రిచతుః కాయాని వా. మత్యాభ్యాసే కాయాతికృచ్ఛ్రతప్తకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాణి. కామతో భూయోఽభ్యాసే ఏకద్విత్రిమాసాన్ పేయక్ర[illegible]నకమ్. అత ఏవ పదిమత్యాభ్యాసే పి ప్రా

శుక్తప్రాణాయామా ఏవ. అన్నస్యాభ్యాసే భక్ష్యదర్శనే చానాపద్యపి అష్టావింశతిశతసహస్రాష్టసహస్రగాయత్రీజపో వా బోధ్యః. ద్విజాశౌచే శూద్రస్య స్నానం పఞ్చగవ్యం చ. అశౌచిస్పృష్టస్పర్శనే తు స్నానే పఞ్చగవ్యప్రాశనం. జ్ఞానతశ్చేదుపవాసః. బ్రహ్మచార్యాదేః స్ప్రష్టత్వే పఞ్చగవ్యముపవాసశ్చ ప్రత్యహం సహస్రజపస్త్రిరాత్రమ్. జాతాశౌచే అహితాగ్న్యశౌచే చ లఘుసర్వం యోజ్యమిత్యేకే. అశౌచే భుక్తవన్తం వస్త్రాది చాపి పునర్హోత్సర్గాత్. ఇదం చ ప్రాయశ్చిత్తం త్రైవర్ణానామశౌచవ్యపగమే కార్యం. తావ చాశౌచాబ్ సోఽప్యాశౌచాత్. ఏతచ్చాశౌచస్వామికాన్నభోజన ఏవ. అశౌచిస్పృష్టాశౌచిస్వామికాన్నభోజనే తజ్జపాదేశ్చ క్రమాత్పాదం తదర్ధం చ. అభ్యాసే ద్విగుణమ్. మత్యభ్యాసే చతుర్గుణమ్. లత స్త్రీసజ్జనే వైవమ్. అత్యన్తాభ్యాసే ఉత్కృష్టకృచ్ఛ్రమ్. అన్నసత్రప్రవృత్తస్యాగ్నిహోత్రిణశ్చాశౌచ వర్తిత్వే ఉపితటియాన్న షడ్దోషేన. తయోః పక్వాన్నగ్రహణే తు క్రమాన్నైకరాత్రం యావకవ్రతం ద్వాదశచతుర్వింశతిప్రాణాయామాః. ఇతి ప్రాయశ్చిత్తేన్దుశేఖరే. అసగోత్రేణాపది మృత్యుపూర్వం సకృదప్యాశౌచిస్వామికం పక్వమన్నం యస్మిన్ దినే భుజ్యతే తదా రభ్య తేన యావత్తేషా మాశౌచమవశిష్టం తావదాశౌచం కార్యమ్. లఘ్వాచారే చ విప్రాశౌచే సాన్తపనం ప్రాయశ్చిత్తమ్. శూద్రాశౌచే చాన్ద్రాయణమ్. క్షత్రియాదేః కలావభావా స్నాలిఖ్యతే. శ్వబిల్లఖరస్తు పృథక్పావనమాత్రాణ్యేవ నేదానీముపయుజ్యత ఇతి ప్రాయ ఉపేక్ష్యతే. మత్యాభ్యాసే విప్రశూద్రాశౌచయోః క్రమేణ మాసం పక్షమాసం కృచ్ఛ్రాదివ్రతాచరణమ్. అమత్యా భోజనే యావదన్నపాక మాశౌచమ్. క్రమాత్ త్రైకరాత్రం సప్తరాత్రం చోపోషణం దశశతం చ ప్రాణాయామాః. అమత్యాఽభ్యాసే ద్విగుణమ్. ఆపద్యమత్యాభోజనే తదహ రాశౌచ మేకః ప్రాణాయామః. శూద్రాశౌచే ఉపోషితకసహస్రగాయత్రీజపః. జ్ఞానత ఆపది త్రిరాత్రముపవాసః ఉత్తరసహస్రగాయత్రీజపః. శూద్రాశౌచే ప్రాజాపత్యమ్. శూద్రస్య ద్విజాశౌచే స్నానం పఞ్చగవ్యాశనం చ. సర్వమిదం జననాశౌచే న్యూనం యోజ్యమ్. ఏవ మాహితాగ్న్యశౌచేఽపి న్యూనమితి స్మృత్యర్థసారే. సర్వత్ర మాశౌచిస్వామికాన్నభోజనే. యదా తు తదస్వామికమాశౌచిస్పృష్టమాత్ర మన్నం భుఙ్క్తే, తదా మత్యా భోజనే కృచ్ఛ్రమ్. అమత్యార్ధమితి స్మృత్యర్థసారోక్తమ్. ఆశౌచిస్పృష్టాశౌచిస్వామికాన్నభోజీ తు తత్స్వామికాన్నాశననిమిత్తం తత్స్పృష్టాన్నాశననిమిత్తం చేతి ప్రాయశ్చిత్తద్వయం సముచ్చయేన కుర్యాత్. ఆశౌచి

స్నాయాత్. తస్య ప్రతిగ్రహాతూక్తప్రాయశ్చిత్తార్థమ్. అశౌచం తు నాస్తి. నాత్యపారత్యన్త మథాథ్యాయ జ్ఞాతే జననే మరణేవా నదోషః. అన్యతరేణ జ్ఞాతే దోషః. తత్రదాతు జ్ఞానే భోక్తురజ్ఞానే భోక్తురల్పప్రాయశ్చిత్తమ్. దాతురజ్ఞానే ఽపి భోక్తుర్జ్ఞానే పూర్ణమేవ - భోజననిమిత్తకాశౌచే ఽపి కర్మలోపోన. అథ తు కథమపి స్వల్పాశౌచం వక్ష్యమాణ స్నానం వాసోయుతం స్యాదితి త్రింశచ్ఛ్లోకీ. స్మృత్యర్థసారే ప్యేవమ్. అయమస్యార్థః. స్వల్పాద్యశౌచాద్యాశౌచప్రయోజకేన సంబన్ధేన యుక్తకాలకర్మాయాత్రాదౌ మృతే సచేలం స్నానం కార్యమ్. సర్వగ్రహణోలపు నిపాత్యాశౌచస్య ప్రాప్తికాలే సమాప్తికాలే చ స్నాతవ్యమితి న్యాయాత్. అథవా స్వల్పే దశాహాభ్యన్తరపక్షిణీ త్రిదినాద్యాశౌచప్రయోజకైః సంబన్ధైర్యుక్తైః బన్ధుత్రయమాతులానుసరీలసపిణ్డాదౌ మృతే దేశాన్తరే కాలాన్తరేఽపి స్నానం భవత్యేవ. తథాచ యస్య సన్నిహితకాలే ఆశౌచప్రాప్తిస్తస్యాతిక్రాన్తకాలే స్నానమ్. యస్య తు సన్నిహితకాలే ఽపి స్నానమాత్రం తస్య కాలాన్తరే స్నానమపి నేత్యర్థః. యద్వా స్వల్పాశౌచప్రయోజకసంబన్ధేషు సంబన్ధః యథా కాలకనుతత్వమాధకన్యా... పితృవ్యతత్పుత్రత్వాదిభగిన్యాద్యుత్పత్తిత్వాదితద్యుక్తే ఆశౌచాభావే ఽపి స్నానమాత్రం భవత్యేవ. యత్కించిత్సంబన్ధే ఆశౌచాభావే ఽపి స్నానమాత్రం సన్నిధౌ సర్వత్ర కార్యమిత్యర్థః. పక్షత్రయమపీదం శిష్టాచారే దృశ్యతే ఇతి యుక్తం భాతి.

ఆశౌచాపవాదః—సపక్ష్యాః కర్మతః కర్తృతః ద్రవ్యతః మృతదోషతః విధానత ఇతి. తత్ర కర్మతో యథా—యతీనాం బ్రహ్మచారిణాం చ సపిణ్డజననమరణయోర్నాశౌచమ్. మాతాపితృమరణే తు యతిబ్రహ్మచారిణోః సచేలం స్నానమాత్రం భవత్యేవ. బ్రహ్మచారిణ స్సమావర్తనోత్తరం బ్రహ్మచర్యదశాయాం మృతానాం పిత్రాది సపిణ్డానాం త్రిరాత్రమాశౌచముదకదానం చ కార్యమ్—అనుగమననిహారణనిమిత్తకం త్వాశౌచం బ్రహ్మచారిణోఽప్యస్త్యేవ. పిత్రాద్యన్యైః కర్మకరణే బ్రహ్మచారిణ ఆశౌచమప్యస్త్యేవ. ఆరబ్ధప్రాయశ్చిత్తానాం ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానసమయే ఆశౌచం న. సమాప్తే తు ప్రాయశ్చిత్తే త్రిరాత్రమితి కౌస్తుభే ఆశౌచమ్. కృతకర్మణాం నాన్దీశ్రాద్ధానాం తత్కర్మసమాప్తిపర్యన్తం తత్కర్మోపయోగి కార్యఆర్త్విజసంకటే ఆశౌచం న. కాలాశౌచమృతాశౌచవతో మరణసమయే ప్రాప్తా నాశౌచమ్. తేనదానాదికం సతి వైరాగ్యే ఆతురస్య సన్న్యాసో ఽపి భవతీతి ... దేశవిప్లవదుర్భిక్షాదిషు సద్యశ్శౌచమ్. ఆపద్యపగమే ఆశౌచావశేషే అవశిష్టాశౌచమస్త్యేవ.

అథ కర్తృతః—అన్నసత్రిణామన్నాదిదానేషు నాశౌచమ్. ప్రతిగ్రహీతుస్తు ఆమాన్నగ్రహణే దోషః. సపక్వాన్నభోజనే తు త్రిరాత్రం క్షీరపానమ్. గృహీతేఽన్నప్రతాదా వైశ్వదేవే చారబ్ధే ఽప్యాద్యాదిప్రతే చ నాశౌచమ్. తత్ర స్నానాది శరీరనియమాః స్వయం కార్యాః. అన్నపూజాదిక మన్యేన కారణీయమ్. బ్రాహ్మణభోజనాదికమాశౌచాన్తే. రాజాదీనాం ప్రజాపాలనాదౌ నాశౌచమ్. ఋత్విజాం మధుపర్కపూజోత్తరం తత్కర్మణి నాశౌచమ్. తేనదీక్షాధానపశుబన్ధాదిషు మధుపర్కోనూక్త్వైషు కృతేఽపి వరణే తాన్ త్యక్త్వా ఽన్యే ఋత్విజః కార్యాః. దీక్షితానాం స్వకర్మణి యోత్తరమవభృథస్నానపర్యన్తం ఋత్విక్కర్మణ్యాశౌచమ్ దీక్షితేఽవభృథే స్నానమాత్రం కర్మకుర్యా కార్యమ్. అవభృథాత్పూర్వమేవాశౌచాభావః. అవభృథం తు భవత్యేవేతి సిన్ధుః. కర్మాన్తే తు త్రిరాత్రం పూర్వన్యాయాత్. రోగభయరాజభయాగన్యాకాశాద్యైకాన్తికర్మ నాశౌచమ్. తుర్య్యకోటి కుటుమ్బస్య ప్రతిగ్రహే నాశౌచమ్. విష్ణురాజశీల స్యాధీతవేదశాస్త్రియ యథ నే ఽపి నాశౌచ. వైద్యస్యనాడీస్పర్శనేనాశౌచమ్. శ్రాద్ధేకూక్తమ్. మూలేజపతిస్థాపితావనయనవివాహోన్యత్స్నవ తథాగాద్యుత్సర్గకోటిహోమతులాపురుషదానాదికమారుహ్య నాన్దీశ్రాద్ధోత్తరం నాశౌచమ్. సంకల్పితే పురశ్చరణాదౌ ఽపి చ్ఛిద్రేనసంకల్పితే హరివంశశ్రవణాదౌ చ ప్రారమ్భోత్తరం నాశౌచమ్. కార్యనియమాభావేతు సత్ర హరివంశాదికమాశౌచే హోమమేవ. సర్వేఽప్యయమాశౌచాపవాదో ఽనన్యగతికత్వే ఆశౌచచ్ఛాయాతిసిద్ధా నాగ్నిహోత్రాదేచాక్తః. తేనానన్యగతికత్వాదికమాలోచ్య వాశౌచాభావో యోజ్యః. అత్ర యద్వక్తవ్యం తత్ పూర్వార్ధే తత్ర తత్రోక్తమేవ. కేచిత్తు వ్రతే ప్యుపదీక్షితానామృత్విజాం మహోత్సవాదీనాం చ స్వరూపత ఆరమ్భత శ్చావశ్యకత్వా దాద్యాశౌచాభావేఽప్యాశౌచాభావ ఇత్యాహుః. కన్యాయా బుద్ధికర్మాదిసజ్జితమహార్ధ్యాన్తరాధానే కూష్మాండహోమాదినా జాతాశౌచే వివాహారమ్భే ఽపి కార్య ఇత్యుక్తమ్. వివాహాదిషు నాన్దీశ్రాద్ధోత్తరమాశౌచపాతే పూర్వసంకల్పితాన్నమన్యగోత్రైర్దాతవ్యం భోక్తవ్యం చ. దాతారం భోక్తారం సిద్ధాన్నం చ సూతకీ న స్పృశేత్. వివాహాదౌ తదన్యత్ర వా భుఞ్జానేషు విప్రేషు దాతురాశౌచపాతే పాత్రస్థమన్నం త్యక్త్వా ఽన్యగేహా దమాదాయాఽశౌచవతస్తేభ్యాని పూర్వార్ధేఽక్తమ్. ఏవం సహస్రభోజనాదావ

పి పూర్వసంకల్పితాన్వేషు జ్ఞేయమ్। పార్థివశివపూజాయాం నాశౌచమ్। అశౌచే సంధ్యా శ్రౌతస్మార్తహోమాదివిషయే తత్తచ్ఛబ్దేషు ద్రష్టవ్యమ్। అగ్నిసమారోప ప్రత్యవరోహ వా శౌచమగ్నినాశాత్। తేన సమారోపోత్తరమశౌచపాతే పునరాధానమేవ। సమారోపప్రత్యవరోహయోరన్యతరస్యాశక్యత్వస్యాశౌచాపవాదస్య బాధావాత్। ఇదం బహ్వృచానాం భస్మీగానాం చ దర్శపూర్ణమాసహోమలోపే। అన్యేషాం త్ర్యహం హోమలోప ఏవ పునరాధానం జ్ఞేయమ్। గ్రహణనిమిత్తకే స్నానశ్రాద్ధదానాదౌ నాశౌచమ్। కశ్చిత్తు స్నానమాత్రం కార్యం న శ్రాద్ధాదీత్యాహ। సంక్రాన్తిస్నానాదావపి నాశౌచమ్। నిత్యకృత్యేషు స్నానాచమన భోజన నియమాః స్పృశ్యాస్పృశ్యేతరాదినియమేషు నాశౌచమ్। అన్యద్వైశ్వదేవ బ్రహ్మయజ్ఞ దేవపూజాది నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం చాశౌచేషు న కార్యమ్। భోజనకాలే అశౌచాపాదకజననమరణశ్రవణే ముఖస్థం గ్రాసం త్యక్త్వా స్నాయాత్। ముఖస్థగ్రాసభక్షణే ఏకోపవాసః। సర్వాన్నభోజనే త్రిరాత్రోపవాసః। ఇతి కర్మత అశౌచసదసద్భావవిచారః॥

అథ ద్రవ్యతః।— పుష్ప ఫల మూల లవణ మధు మాంస శాక తృణ కాష్ఠోదక క్షీర దధి ఘృతౌషధ తిల తద్వికారేషు తద్వికారాణాం లాజాదిభక్ష్య తాన్నస్య లడ్డుకాదీనాం చాశౌచి స్వామికానామాశౌచిగృహస్థితానాం చ గ్రహణే దోషో న। అశౌచిహస్తాత్తు కిమపి న గ్రాహ్యమ్। పణ్యే తు వణిజాదేరాశౌచేపి తద్ధస్తాల్లవణాదేరామాన్నస్య చ క్రయో న దోషః। జల దధి లాజాదికం తు క్రయేణాపి తద్ధస్తాన్న గ్రాహ్యమ్।

అథ మృతదోషతః।— శాస్త్రానుజ్ఞాం వినాగ్ని విష జల పాషాణ భృగుపాతానశనాదిభిర్బుద్ధిపూర్వకం స్వేచ్ఛయా ఆత్మఘాతకానాం నాశౌచమ్। తచ్చాత్మఘాతనం క్రోధాత్యపోద్రాకేన నాస్తిక్యేన పవేష్టసాధనతా భ్రమేణ వా। తథా చౌర్యాదిదోషే రాజహతానాం పారదార్యకత్వాదిహతానాం విద్యుద్ధతానాం చ నాశౌచమ్। అత్యర్నిషిద్ధోఽపి గర్వాన్న దీయతే వృక్షశిరోహణమారోహణే ప్రవృత్తో మృతస్యాపి నాశౌచమ్। యోగవాదిహరణార్థం తద్ధనార్థం వా ప్రవృత్తో గోసర్పనఖి శృఙ్గి దంష్ట్రి గజ చోర విప్రాన్త్యజాదిభిర్హతస్తస్య నాశౌచమ్। మహాపాతకినాం తత్సంసర్గిణాం చ మహాపాపితుల్యానాం చ పతితానాం నపుంసకానాం చ మరణే నాశౌచమ్। స్త్రీణాం చ పత్యాదిహన్త్రీణాం హీనజాతిగామినీనాం గర్భఘ్నీనాం కులటానాం చ పూర్వోక్తాత్మఘాతాదిపాపయుక్తానాం చ మృతౌ నాశౌచమ్। తత్రైషాం శవానాం స్పర్శ వహన దహనాన్త్యకర్మాణి న కుర్యాత్। స్పర్శాదికరణే జ్ఞానాజ్ఞానాభ్యాసాదితారతమ్యేన కృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్ర సాన్తపన చాన్ద్రాయణాది ప్రాయశ్చిత్తాని తత్తచ్ఛబ్దేషు ద్రష్టవ్యాని। తదైషాం మృతదేహస్య జలప్రక్షేపః। తతః సంవత్సరోత్తరం పుత్రాదిస్తదీయాత్మఘాతాదిపాపానుసారేణ ప్రాయశ్చిత్తం తస్య కృత్వా నారాయణబలిం చ కృత్వా సర్పాకారదాహాదిపూర్వకమశౌచమౌర్ధ్వదైహికం చ కుర్యాత్। కేచిత్సంవత్సరం దగ్ధ్వా దాహనిమిత్తం చాన్ద్రాయణత్రయం కృత్వాస్థీని సంస్థాప్య అబ్దాన్తే పూర్వోక్తరీత్యా ఔర్ధ్వదైహికమిత్యాహుః। అథవా లౌకికాగ్నినా తూష్ణీం దగ్ధ్వా స్వజీవనసంశయే వాఽశక్త్యా వా పుత్రాదయః సంవత్సరాదర్వాగపి తత్తదాత్మఘాతాదిపాపోక్తద్విగుణప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం నారాయణబలిం కృత్వా పర్ణశరదాహమస్థిదాహం వా కృత్వా అశౌచమౌర్ధ్వదైహికం చ కుర్యుః। ఇదం చ ప్రాయశ్చిత్తార్హాణామేవ। ప్రాయశ్చిత్తానర్హాణాం ఘటస్ఫోటేన బహిష్కృతానాం చ దాసీద్వారా పతితోదకవిధ్యనన్తరం సపిణ్డీకరణవర్జమౌర్ధ్వదైహికమ్। తేన సాంవత్సరికమపి నోద్దిష్టవిధిర్నైవ। యద్వా ఆత్మఘాతినాం పుత్రాదిర్మృతజాతీయవధోక్తబ్రహ్మహత్యాదిప్రాయశ్చిత్తసహితం చాన్ద్రాయణం తప్తకృచ్ఛ్రద్వయం చ కృత్వా నారాయణబలిపూర్వకం తం దహేత్। తథా చ ఆత్మఘాతినాం గో గజ వ్యాఘ్రాదిహేతుకదుర్మరణవతాం చ పతితానాం చ పూర్వోక్తానాం సర్వేషాం న మరణేనాప్యాశౌచమ్। కిం తు తత్ప్రాయశ్చిత్తనారాయణబలిపూర్వకసమన్త్రకదాహాదికమారభ్యాశౌచమ్। జలాగ్న్యాదిభిః ప్రమాదమృతానాం మరణదినమారభ్యాశౌచాదికమస్త్యేవ। తచ్చ త్రిరాత్రమితి కేచిత్। దశాహమితి బహవః। కిం తు ప్రమాదమరణస్యాపి దుర్మరణత్వాత్ తన్నిమిత్తప్రాయశ్చిత్తపూర్వకమేవ దాహాది కార్యమ్। తదుక్తం స్మృత్యర్థసారే। చణ్డాల గో బ్రాహ్మణ చోర పశు దంష్ట్రి సర్పాగ్న్యుదకాదిభిః ప్రమాదాన్మరణే చాన్ద్రాయణం తప్తకృచ్ఛ్రద్వయం చ తత్ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా షడబ్దకృచ్ఛ్రాణి ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా విధివద్దహనాశౌచోదకదానాది సర్వం కార్యమేవేతి। ప్రాణాన్తికప్రాయశ్చిత్తేన మృతస్య దశాహమాశౌచం సర్వాణి ప్రేతకార్యాణి చ కర్తవ్యాని। ప్రాయశ్చిత్తేన తస్య శుద్ధత్వాత్। ఏవమారబ్ధప్రాయశ్చిత్తస్య ప్రాయశ్చిత్తమధ్యే మరణేఽపి శుద్ధత్వాదికం జ్ఞేయమ్। ఆహితాగ్నేస్తు పతితాదేర్మరణే దర్భాదినా

చాణ్డాల శృఙ్గిచోరాదిహేతుకే చ మరణే విశేషః। త్రేతాగ్నీన్ ప్రక్షిప్య దఘ్నుఆవసథ్యం చతుష్పథే· పాత్రాణి తు దహేదగ్నౌ సాగ్నికే పాపకర్మణి· తతః ప్రాయశ్చిత్తాన్తే త్వనన్తరాత్త్వథ పూర్వోక్తవ్యవస్థయా నిర్మథ్యాగ్నినాదాహః దత్వన్యకర్మేతి· మహాపాతక సంయుక్తః సాగ్నికో యదిజీవతి। పుత్రాదిః పాలయే దగ్నీన్ ప్రాయశ్చిత్తక్రియావధి॥ ప్రాయశ్చిత్తం న కుర్యాద్యః కుర్వన్ వా మ్రియతే యది। జలేఽగ్నీన్ ప్రక్షిప్య దగ్ధ్వా పాత్రాణి తు జలేషు వా॥ మాధవీయే అహితాగ్నేర్దుర్మరణే ప్యేత్మనాతే చ తం లౌకికాగ్నినా తూష్ణీం దగ్ధ్వా తదస్థీని క్షీరేణ ప్రక్షాళ్య తత్ప్రాయశ్చిత్తం కృత్వా శ్రౌతాగ్నిభిః సమన్త్రకం దాహాది కార్యమిత్యుక్తమ్· ఇదం నిరగ్నేర పిదుర్మరణే యోజ్యమ్· అథ సర్పఘాతే విశేషః ప్రమాదేన వా దర్పాదినా వా సర్పతో మృతానాం దాహాది న కార్యమ్· వక్ష్యమాణం నాగపూజా వ్రతం కృత్వా నారాయణబలి సౌవర్ణనాగదాన ప్రత్యక్షగోదానాని కృత్వా దాహాశౌచాదికార్యమ్· సర్వత్ర దుర్మరణే పతితాది మరణే చ తత్ప్రాయశ్చిత్తాని కృత్వా దాహాశౌచాది కార్యమిత్యుక్తమ్.

తత్ప్రాయశ్చిత్తాని తు దుర్మరణశబ్దే ద్రష్టవ్యాని·

ఆశ్చర్య· (ఆఙ్· సుట్· చర్య) (వ్యాకరణాన్తరే పారస్కరాదిః) త్రి· అద్భుతమ్·

ఆశ్చుత్· ధా· ఆఙ్· శ్చుత్· ఉ· ఆశ్చుత్యతే·

ఆశ్చ్యుత్· ధా· ఆఙ్· శ్చ్యుత్· ఉ· ఆశ్చ్యోతతి· ఆశ్చ్యుత్యతే

ఆశ్చ్యోతన· (ఆఙ్· శ్చుతిర్· ల్యుట్) న· ఆశ్చ్యోతనమ్·

ఆశ్చోతయ్· ధా· ఆఙ్· శ్చోతయ్· ఉ· ఆశ్చోతయతి·

ఆశ్చ్యుత్· ధా· ఆఙ్· శ్చ్యుత్· ఉ· ఆశ్చ్యుత్యతే·

ఆశ్చ్యుత్· ధా· ఆఙ్· శ్చ్యుత్· ఉ· ఆశ్చ్యోతతి· ఆశ్చ్యుత్యతే·

ఆశ్చ్యోతన· (ఆఙ్· శ్చ్యుతిర్· ల్యుట్) న· క్షరణమ్· సేచనమ్· వైద్యశాస్త్రే నేత్రరోగచికిత్సాఙ్గం నేత్రాదనన్తరం ఉష్ణేనా త్పూర్వః క్రియావిశేషః· తత్కరణ ప్రకారవిశేషశ్చ· తద్ద్రవ్యం నేత్రే న్యస్తం సన్ధి సిరా ఘ్రాణముఖ స్రోతాంసి ప్రాప్యోర్ధ్వాగాన్ దోషా నపవర్తయతి· తత్ఫలం రుజా తోద ఘర్షణ బాష్ప దాహ రాగాణాం శమనమ్· తత్ప్రకారో యథా· నివాతస్థస్య రోగిణో లోచనం వామేన పాణినా ఉన్మీల్య దక్షిణేన పాణినా శుక్త్యా ప్రలమ్బయా పిచువర్త్యా ద్వ్యఙ్గుళోత్థ కనీనికాయాం దశ ద్వాదశ వా బిన్దూ నవసేచయేత్· తతో మృదు [illegible] చేలేన ప్రమృజ్యాత్· వాతే కఫే వా అక్ష్ణేన [illegible] తేన చేలేన మృదు స్వేదయేత్· వాతే ఆ [illegible]ం కార్యమ్· రక్తపిత్తే చ శీతమ్· కఫోష్ణమ్· తచ్చాత్యుష్ణం తీక్ష్ణం వా యది రుజా రాగదృష్టినాశానాం హేతుః· అతిశీతం చ నిస్తోదం స్తమ్భం వేదనాం చ కరోతి· బహుచేత్ కషాయవర్త్మాన్తానాం ఘర్షణం కృచ్ఛ్రా దున్మేషణం చ కరోతి· అత్యల్పం చేద్వికారవృద్ధిం కరోతి· అపరిస్రుతం చేత్ సంరమ్భం కరోతి· ఆశ్చ్యోతనం రాత్రౌ న కార్యమ్· తథనే ఉన్మీలితనేత్రే అష్టబిన్దవస్సేచ్యాః·

స్నేహనే తు దశ· రోపణే ద్వాదశ· తేచ ఉష్ణే శీతాః శీతే కోష్ణాః· బిన్దవశ్చ ద్వ్యఙ్గులోద్ధృతాః ప్రయోజ్యాః· ఆశ్చ్యోతనద్రవ్యం వాతే తిక్తం స్నిగ్ధం చ కార్యమ్· పిత్తే మధురం శీతలం చ· కఫే తిక్తముష్ణం రూక్షం చ· ఆశ్చ్యోతనానాం సర్వేషాం వాక్శతం మాత్రా· నిమేషోన్మేషణమ్ అఙ్గుల్యాస్ఫోటికా గుర్వక్షరోచ్చారణం వా మాత్రేతి చ కేచిద్విశేషా ఉక్తాః·

ఆశ్చ్యోతయ్· ధా· ఆఙ్· శ్చ్యోతయ్· ఉ· ఆశ్చ్యోతయతి

ఆశ్మ· (అశ్మన్· అణ్·) త్రి· అశ్మనో వికారః·

ఆశ్మకి (అశ్మక· ఇఞ్) పు· అశ్మకస్యాపత్యమ్· బహుత్వేతు అశ్మకాః·

ఆశ్మన· (అశ్మన్· అణ్) త్రి· అశ్మన ఇదమ్· అశ్మనో ఽవయవః· అశ్మభేదావయవః· అశ్మకస్యారాజ్ఞో ఽపత్యం విశాఖో వా· పు· అనూరుః·

ఆశ్మన్య· (అశ్మన్· ణ్య) పు· ఋషివిశేషః

ఆశ్మభారిక· పు· అశ్మభారం హరతి వహతి ఆవహతి వా యస్సః·

ఆశ్మరథ (ఆశ్మరథ్య· అణ్) పు· ఆశ్మరథ్యేన ప్రోక్తః కల్పః

ఆశ్మరథీ (ఆశ్మరథ్య· ఙీష్) స్త్రీ· అశ్మరథ స్యాపత్యం స్త్రీ

ఆశ్మరథ్య (అశ్మరథ· యఞ్· గర్గాదిః) అశ్మరథస్యాపత్యం· అపురాణః· విశ్వామిత్రగణాన్తర్గత గోత్రప్రవర్తక ఋషివిశేషః· తద్గోత్ర ప్రవరస్తు వైశ్వామిత్రా శ్మరథ్య వాఘూలేతి.

ఆశ్మాయన· (అశ్మన్· ఫక్) పు· అశ్మనో ఽపత్యమ్·

ఆశ్మిక (అశ్మన్· ఠక్) పు· అశ్మనో నిమిత్తం సంయోగ ఉత్పాతో వా· అశ్మనో హరతి వహ త్యావహతి వా యస్సః

ఆశ్మేయ· (అశ్మన్· ఢక్) పు· అశ్మనో ఽపత్యమ్

ఆశ్యై· ధా· ఆఙ్ శ్యై· ఉ· ఆశ్యాయతే· ఆశ్యాతా

ఆశ్యాన· (ఆఙ్ శ్యైఙ్· క్త) త్రి· సమన్తాచ్ఛుష్కమ్· ఈషచ్ఛుష్కమ్

ఆశ్యాప్· ధా· ఆఙ్· శ్యాప్· ఉ· ఆశ్యాప్యతే ఆశ్యాపితమ్

ఆశ్యాపయ్· ధా· ఆఙ్· శ్యాపయ్· ఉ· ఆశ్యాపయతి

ఆశ్యాయ్· ధా· ఆఙ్· శ్యాయ్ ఉ· ఆశ్యాయతే·

ఆశ్రప్· ధా· ఆఙ్· శ్రప్· ఉ· ఆశ్రప్యతే· ఆశ్రపితం

ఆశ్రపణ· (ఆఙ్· శ్రపి· ల్యుట్) న· ఈషత్పాకః· సమన్తా

త్వాకః-
ఆశ్రపయ్- ధా- ఆఙ్- శ్రపయ్- ఉ- ఆశ్రపయతి
ఆశ్రమ్- ధా- ఆఙ్- శ్రమ్- ఉ- ఆశ్రమ్యతే-ఆశ్రమితా
ఆశ్రమ- (ఆఙ్- శ్రము- ఘఞ్) పుం-మునిస్థానమ్- మఠః- ద్విజాతీనాం సంస్కారవశేన ప్రాప్తో దశావిశేషః- స చతుర్విధః- బ్రహ్మచర్యమ్- గార్హస్థ్యం వానప్రస్థత్వమ్- యతిత్వం చేతి- తద్వశేన తద్వాన్ పురుష శ్చతుర్విధః- బ్రహ్మచారీ, గృహస్థో, వానప్రస్థో, యతి శ్చేతి- తత్ర ఉపనయనమారభ్య స్నానపర్యన్తం బ్రహ్మచారీ- వివాహాత్ప్రభృతి గృహస్థః- యదా తు పత్నీం పుత్రేషు విన్యస్య పత్న్యా సహ వా వనం గచ్ఛతి తదా వానప్రస్థః- యదా మోక్షేచ్ఛయా సర్వం పరిత్యజ్య భిక్షుర్భవతి తదా యతిః- తేషాం లక్షణభేదాది బ్రహ్మచార్యాది శబ్దేషు ద్రష్టవ్యమ్-
ఆశ్రమవాస- పుం- భారతే పఞ్చదశే పర్వ-తత్ర త్రీణ్యవాన్తరపర్వాణి-ఆశ్రమవాసః- పుత్రదర్శనమ్- నారదాగమనం చేతి- తత్పర్యాయః- ఆశ్రమవాసిక- తత్ర ద్విచత్వారింశ దధ్యాయాః- తత్రాశ్రమవాసపర్వణి అష్టావింశో ఽధ్యాయః- పుత్రదర్శన పర్వణి షట్త్రింశో ఽధ్యాయః- నారదాగమన పర్వణి ఊనచత్వారింశః- తత్ర ప్రమేయాణి- గాన్ధార్యా సహ ధృతరాష్ట్ర స్యాశ్రమప్రవేశః- తేన సహ కున్త్యా అపిగమనమ్- కృష్ణద్వైపాయనప్రసాదా ద్ధృతరాష్ట్రేణ పుత్రపౌత్రాదీనాం దర్శనమ్-ధృతరాష్ట్రస్య సద్గతిః- విదురస్య సఞ్జయస్య చ సద్గతిః-నారదముఖాద్యుధిష్ఠిరేణ యదూనాం యుద్ధశ్రవణంచ-
ఆశ్రమవాసిక-న- భారతే ఆశ్రమవాసాఖ్యంపర్వ-
ఆశ్రయ్- ధా-ఆఙ్-శ్రయ్- ఉ- ఆశ్రయతి।
ఆశ్రయ।(ఆఙ్- శ్రిఞ్- అచ్)ఆధారః- విషయః- ఆశ్రయణమ్- అలంకారశాస్త్రే ఆశ్రయైక్యవిరోధో రసదోషవిశేషః। ఆశ్రయైక్యం రుద్ధో యో రసస్స భిన్నాశ్రయః కార్యః। యథా వీరభయానకయో రేకాశ్రయత్వే విరోధ ఇతి- యథా వీరరసో యన్నతత్వేనోక్త స్తత్ప్రతిపక్షగతత్వేన భయానకరసో నివేశయితవ్యః। నాట్యశాస్త్రే నాట్యాలఙ్కారవిశేషః। గుణవత్కార్యహేతో రాశ్రయణమాశ్రయ ఇతి తల్లక్షణమ్- ఉ- విభీషణనిర్భర్త్సనాత్కా- విభీషణః- రామమాశ్రయిష్యామీతి- నీతిశాస్త్రే షడ్గుణేషు షష్ఠో గుణః- అశక్త్యా బలవదాశ్రయణమాశ్రయ ఇతి తల్లక్షణమ్।
ఆశ్రయకర్మన్-న- పూర్వమీమాంసాయాం కర్మవిశేషః- యత్కర్మ దృష్టాదృష్టప్రయోజనార్థం తదాశ్రయకర్మేత్యుచ్యత ఇతి తల్లక్షణమ్
ఆశ్రయగుణ- పుం-జ్యోతిషే జాతకసన్దర్భే అంశాయురాద్యుపయుక్తో గుణవిశేషః- తద్విధిర్యథా—

వర్గోత్తమే స్వరాశౌ స్వద్రేక్కాణే స్వనవాంశే చ పూర్ణంగుణః। అధిమిత్రరాశౌ అష్టమాంశా స్త్రయః-మిత్రరాశౌ తృతీయాంశః- సమరాశౌ చతుర్థాంశః- శత్రురాశౌ షష్ఠాంశః- అధిశత్రురాశౌ అష్టమాంశః। స్వహోరాదిషు తు స్వరాశ్యాదే రుక్తస్య గుణస్యార్ధమ్। ఏతేషా ముదాహరణం ఆయుష్కలానూదాహృత్రహాణామేవ ప్రదర్శ్యతే। అర్కస్య సమరాశిస్థత్వా గుణః ౧/౪-స్వహోరా గుణః ౧/౪-మిత్రద్రేక్కాణ గుణః ౧/౬ సమసప్తాంశ గుణః ౧/౮ సమనవాంశ గుణః ౧/౮ మిత్రద్వాదశాంశ గుణః ౧/౬ సమత్రింశాంశస్య ౧/౮ సర్వేషాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౪ ౧/౪ ౧/౬ ౧/౮ ౧/౮ ౧/౬ ౧/౮ చన్ద్రస్య సమరాశిసమహోరా మిత్రద్రేక్కాణ స్వసప్తాంశ సమనవాంశ శత్రుద్వాదశాంశ శత్రు త్రింశాంశ గుణానాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౪ ౧/౮ ౧/౬ ౧/౪ ౧/౮ ౧/౧౨ ౧/౧౨ భౌమస్య అధిశత్రు రాశి సమహోరాఽధిశత్రుద్రేక్కాణ శత్రుసప్తాంశ సమనవాంశ సమద్వాదశాంశాధిశత్రుత్రింశాంశగుణానాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౮ ౧/౮ ౧/౧౬ ౧/౧౨ ౧/౮ ౧/౮ ౧/౧౬ బుధస్య మిత్రరాశ్యధిమిత్రహోరా స్వద్రేక్కాణ మిత్రసప్తాంశాధిమిత్రనవాంశ శత్రుద్వాదశాంశ శత్రు త్రింశాంశ గుణానాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౩ ౩/౧౬ ౧/౨ ౧/౬ ౩/౧౬ ౧/౧౨ ౧/౧౨ గురో ర్మిత్రరాశిసమహోరా సమద్రేక్కాణ సమసప్తాంశ సమనవాంశ మిత్రద్వాదశాంశ సమత్రింశాంశ గుణానాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౩ ౧/౮ ౧/౮ ౧/౮ ౧/౮ ౧/౬ ౧/౮ శుక్రస్య మిత్రరాశిసమహోరా శత్రుద్రేక్కాణ మిత్రసప్తాంశాధిమిత్రనవాంశాధిమిత్రద్వాదశాంశ శత్రుత్రింశాంశ గుణానాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౩ ౧/౮ ౧/౧౨ ౧/౬ ౩/౧౬ ౩/౧౬ ౧/౧౨ శనేః మిత్రరాశిసమహోరా మిత్రద్రేక్కాణ మిత్రసప్తాంశ సమనవాంశ మిత్రద్వాదశాంశసమత్రింశాంశ-గుణానాం క్రమేణ న్యాసః ౧/౩ ౧/౮ ౧/౬ ౧/౬ ౧/౮ ౧/౬ ౧/౮

ఏతే గుణా వక్ష్యమాణానాం గుణకానాం గుణ్యా భవన్తి యథా అధిమిత్రరాశిస్థస్య సప్తమాంశాపేక్షాదశ ౧౬/౨ మిత్రరాశిస్థస్య తు ఏకవింశాంశా ఏకోనత్రింశత్ ౨౯/౨౧- సమరాశిస్థస్య తు రూపమ్ ౧/౧- శత్రురాశిస్థస్య తు ఏకవింశాంశాస్త్రయోదశ ౧౩/౨౧ - అధిశత్రురాశావష్టమాంశాస్త్రయః ౩/౮- వర్గోత్తమ స్వద్రేక్కాణ స్వనవాంశేషు త్రయం ౩/౨- వ్యస్తం సమస్తం వా యద్యాశ్రయత్వేన సంభవతి తదా తత్రాశ్రితగుణక మశోత్క్షు గుణకే వ్యస్యతమేన సజాతీయేన గుణయేత్- అత్ర పూర్వోక్తోదాహరణే బుధస్య స్వద్రేక్కాణస్థితి ర్విద్యతే- తస్య పూర్వోదితమిత్రరాశిగుణః ౪/౩ -అయం వేదోద్ధృతాప- వర్తితః ౧/౩-

త్రోక్తమిత్రరాశిగుణేనానేన ౨౯/౬౧ గుణితో రాశిగుణః ౨౭/౬౩ · అస్మిన్ జాతక ఇద ముదాహరణమ్-

ఏవం సిద్ధానాం సప్తవర్గగుణకానాం గుణ్యే భవతాం పునరపి త్రైగుణ్యగుణన సప్తవర్గజగుణ పిణ్డీకరణమ్- ఏవం సిద్ధాశ్రయగుణకస్య పూర్వసిద్ధస్ఫుటగుణకస్య చ మిశ్రీకరణం కర్తవ్యమ్- తద్యథా—రాశ్యాది సప్తవర్గే స్వకీయే ద్వికో గుణః ౨- అధిమిత్రగృహాది కేత్ర్యంశవివర్జితంయాపద్వయం గుణః త్ర్యంశాః పఞ్చ ౫/౬ -మిత్రగృహాదికేనవాంశాః త్రయోదశ ౧౩/౯ · సమరాశ్యాదికేయాపమేక౧- శత్రురాశ్యాదికేనవాంశాఃపఞ్చ ౫/౯ అధిశత్రురాశ్యాదికే త్ర్యంశో గుణః- ఇత్థం పూర్వముక్తాః సప్తవర్గజగుణకా గుణ్యసంజ్ఞితా యే తిష్ఠన్తి తే ఇహాస్థాప్య న్యాస కారలబ్ధైర్గుణకైర్గుణనీయాః- ఏవం సర్వైరేకైకగ్రహసంస్థిసప్తవర్గజగుణకైః పిణ్డీకృతైస్తద్గ్రహసంస్థిఆశ్రయగుణకసంజ్ఞితో గుణకో భవతి- అథ ఆశ్రయసంజ్ఞకగుణకస్య పూర్వోక్తస్ఫుటగుణకస్య చ యో వధః స్తమ్భాలం ద్వయోర్యోగార్ధం వా ఆయుష్కలానాం గుణకో భవతి- ఉదాహరణమ్—

అర్కస్య పూర్వసిద్ధసమరాశిగుణః ౧/౪- అత్రోక్తగుణకేన౧-గుణితస్స ఏవ- స్వహోరాగుణః ౧/౪- అత్రోక్తస్వహోరాగుణకేన ౨ గుణితః ౧/౨- మిత్రద్రేక్కాణగుణః ౧/౬- అత్రోక్తగుణకేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪- సమసప్తాంశగుణః ౧/౮- అత్రోక్తగుణేన గుణితస్స ఏవ ౧/౮ - సమనవాంశగుణః ౧/౯ అత్రోక్తగుణేన గుణితస్స ఏవ- మిత్రద్వాదశాంశగుణః ౧/౬ అత్రోక్తగుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪ - సమత్రింశాంశగుణః ౧/౮ అత్రోక్తసమగుణేన గుణితః స ఏవ ౧/౮- ఏవం క్రమేణన్యాసః ౧/౪ ౧/౨ ౧౩/౫౪ ౧/౮ ౧/౮ ౧౩/౫౪ ౧/౮- ఏషాం క్రమేణ పిణ్డీకరణార్థం సవర్ణితానాం న్యాసః ౧౭౨౮/౩౪౫౬ ౮౬౪/౩౪౫౬ ౮౩౨/౩౪౫౬ ౪౩౨/౩౪౫౬ ౮౩౨/౩౪౫౬ ౪౩౨/౩౪౫౬ ·షోడశసంఖ్యయా ఽపవర్తితానాం న్యాసః ౧౦౮/౨౧౬ ౫౪/౨౧౬ ౫౨/౨౧౬ ౨౭/౨౧౬ ౫౨/౨౧౬ ౨౭/౨౧౬- ఏషాంపిణ్డీకరణే ౩౪౭/౨౧౬- అయంరవేర్యగుణః- అస్మాదంశపిణ్డాత్ సప్తచత్వారింశదుత్తరత్రిశతాత్ (౩౪౭) స్వచ్ఛేదేన షోడశోత్తర ద్విశతేన (౨౧౬) హృతాల్లబ్ధం రూపమ్ ౧-వష్ట్వం శేషత్ త్రింశత్ ౧౩౧/౨౧౬-అస్యసవర్ణనే ౯౬-ఉక్తచ్ఛేదారవిజస్ఫుటగుణకః ౧।౭- అస్య సవర్ణనే ౭౮- అనయోర్ఘాతమూలం మాయుష్కలానాం గుణః ౧౩౬- యోగార్ధం వా మాయుష్కలానాం గుణకః ౧౩౧-

అథ్య చన్ద్రాయోర్మధ్యస్య దాహరణం ప్రదర్శ్యతే- అస్య పూర్వసిద్ధసమరాశిగుణః ౨౯/౬౩ -మిత్రగుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౨౭/౬౭ అథ్యమిత్రహోరాగుణః ౩/౧౬ అత్రోక్తగుణేన ౫/౩ గుణితః ౧౫/౪౮- స్వద్రేక్కాణగుణః ౧/౭ అత్రోక్తగుణేన గుణితః ౨/౭- ద్వాభ్యామపవర్తితః ౧/౭- మిత్రసప్తాంశగుణః ౧/౬- అత్రోక్తగుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪ అధిమిత్రనవాంశగుణః ౩/౧౬ అత్రోక్తగుణేన ౫/౩ గుణితః ౧౫/౪౮- శత్రుద్వాదశాంశగుణః ౧/౨ అత్రోక్తగుణేన ౫/౯ గుణితః ౫/౧౮ శత్రుత్రింశాంశగుణః ౧/౨ అత్రోక్తగుణేన ౫/౯ గుణితః ౫/౧౮-ఏషాంపిణ్డీకరణార్థం న్యాసః ౧/౧ ౧౫/౪౮ ౧౩/౫౪ ౫/౧౦౮ ౫/౧౦౮ ౫/౧౦౮ ౧౭౭/౫౬౭ ఏషాం త్రైరూప్యచ్ఛేదనిశ్చయత్వా యూన్తిమచ్ఛేదః ౫౬౭-షోడశసంఖ్యయా గుణితః ధ్రువచేదః ౯౦౭౨-ఏవం ధ్రువచ్ఛేదం తత్తత్స్వరూపచ్ఛేదైర్విభజ్య లబ్ధఫలైస్సహ తత్తదంశాన్ గుణయిత్వా తత్తదంశాస్సర్వే ఏకత్ర యోజ్యాః-సపిణ్డాంశపిణ్డః తేనాంశపిణ్డం ధ్రువచ్ఛేదేన విభజేత్- సర్వేషామంశానాం ఫలం భవతి- ధ్రువచ్ఛేదం తచ్ఛేదైర్విభజ్య లబ్ధైస్తైర్గుణితా అంశాః క్రమేణ ౯౦౭౨-౨౮౩౫-౨౧౪౫-౪౨౦-౬౩౨-షష్ఠాంశాద్వితీయాంశవత్ ౨౮౩౫-సప్తమశ్చతుర్థాంశవత్ ౪౨౦-ఏషామంశానాం యోగః- అస్య ఆశ్రయగుణకః ౨౩౭౯౮-ఏతద్ధ్రువచ్ఛేదేన హృతం లబ్ధం ౨।౩౭ పూర్వోక్తస్ఫుటగుణకః ౧।౧౯-అనయోర్ఘాతమూలం ౨।౭౮ యోగార్ధం ౨।౪౮-

చన్ద్రస్య పూర్వసిద్ధసమరాశిగుణః ౧/౪-అత్రోక్తరూపగుణేన గుణితస్స ఏవ ౧/౪-సమహోరాగుణో రూపగుణేన గుణితస్స ఏవ ౧/౮-మిత్రద్రేక్కాణగుణః ౧/౬ అత్రోక్తగుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪-స్వసప్తాంశగుణః ౧/౪-అత్రోక్తగుణేన ౨ గుణితః- అపవర్తితః ౧/౨- సమనవాంశగుణో రూపగుణః స ఏవ ౧/౯-చన్ద్రద్వాదశాంశత్రింశాంశౌ ౧/౨ ౧/౨ అత్రోక్తగుణేన ౫/౯ గుణితౌ ౫/౧౦౮ ౫/౧౦౮- ఏషాం యోగః పణ్డ్రిస్యాశ్రయగుణః ౪/౩- అంశపిణ్డం ఛేదేనహృతం లబ్ధమ్ ౧।౨౦ పూర్వోక్తస్ఫుటగుణకః ౧।౧౯ అనయోర్ఘాతమూలమ్- ఆయుష్కలానాం గుణః ౧।౧౮ యోగార్ధమ్-౧।౨౬

భౌమస్య పూర్వసిద్ధోఽధిశత్రురాశిగుణః ౧/౮- అత్రోక్తగుణేన ౧/౩ గుణితః ౧/౨౪-సమహోరాగుణో రూపగుణః స ఏవ ౪/౮-అధిశత్రుద్రేక్కాణగుణః ౧/౧౬ అత్రోక్తగుణేన ౧ గుణితః ౧/౪౮ శత్రుసప్తాంశగుణః ౧/౧౨ అత్రోక్తగుణేన ౫/౯ గుణితః ౫/౧౦౮ ·సమనవాంశగుణః రూపగుణస్స ఏవ ౧/౮ సమద్వాదశాంశగుణో రూపగుణస్స ఏవ ౧/౧౮ అధిశత్రుత్రింశాంశగుణః ౧/౧౬ అత్రోక్తగుణేన ౧/౩ గుణితః ౧/౪౮-ఏషాం

యోగో భౌమస్యాయుర్గుణః ౧౮/౨౧౬ - ఛేదహృతేలబ్ధమ్ ౦ - ౨౦ - పూర్వసిద్ధ స్ఫుట గుణకారః ౧ - ౧౭ - అనయో ర్ఘాతమూలం భౌమ స్యాయుఃకలానాం గుణః ౦ - ౬ - పూర్వసిద్ధ యోగార్ధస్య యోగార్ధమ్ ౧ - ౧ ॥

బుధస్య ద్వితీయ ప్రకార సిద్ధ మిత్రరాశి గుణః ౨౮/౬౩ - అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౩౬౪/౫౬౭ - అధిమిత్ర హోరాగుణః ౩/౧౬ అత్రోక్త గుణేన ౫/౩ గుణితః ౧౫/౪౮ - స్వద్రేక్కాణ గుణః ౧/౨ అత్రోక్త గుణేన ౨ గుణితః ౧, మిత్రసప్తాంశగుణః ౧/౬ అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪ - అధిమిత్రనవాంశగుణః ౩/౧౬ అత్రోక్త గుణేన ౫/౩ గుణితః ౧౫/౪౮ - శత్రుద్వాదశాంశశత్రుత్రింశాంశగుణౌ ౧/౨, ౧/౨, అత్రోక్త గుణేన ౫/౯ గుణితౌ ౫/౧౦౮, ౫/౧౦౮ ఏషాం యోగో బుధస్యాయుర్గుణః ౧౧౮౯/౫౫౩౬, ఛేదహృతేలబ్ధమ్ ౨-౩౬- పూర్వసిద్ధస్ఫుటగుణకారః ౧-౨౬- అనయో ర్ఘాతమూలం బుధస్యాయుఃకలానాం గుణః ౧- ౫౩- పూర్వసిద్ధయోగార్ధస్య యోగార్ధమ్-౨- ౮ ॥

గురోః మిత్రరాశిగుణః ౧/౩ అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౨౭ - సమహోరా ద్రేక్కాణ సప్తాంశ నవాంశ త్రింశాంశగుణా రూపగుణాస్త ఏవ ౧/౮, ౧/౮, ౧/౮, ౧/౮, ౧/౮, మిత్రద్వాదశాంశగుణః ౧/౬- అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪- ఏషాం యోగో గురోరాయుర్గుణః ౯౨/౬౭ ఛేదహృతేలబ్ధమ్ ౧-౨౦- పూర్వసిద్ధస్ఫుట గుణకారః ౦- ౩౦- ద్వయో ర్ఘాతమూల మాయుఃకలానాం గుణః ౦- ౬- పూర్వసిద్ధయోగార్ధ స్య చ యోగార్ధమ్ ౦- ౫౫ ॥

శుక్రస్య మిత్రరాశిగుణః ౧/౩ - అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౨౭ - సమహోరాగుణో రూపగుణ స్స ఏవ ౧/౮ - శత్రుద్రేక్కాణగుణః ౧/౧౨ అత్రోక్త గుణేన ౫/౯ గుణితః ౫/౧౦౮ - మిత్రసప్తాంశగుణః ౧/౬ అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪ - అధిమిత్ర నవాంశగుణః ౩/౧౬ అత్రోక్త గుణేన ౫/౩ గుణితః ౧౫/౪౮ - అధిమిత్రద్వాదశాంశగుణో నవాంశవత్ ౧౫/౪౮ - శత్రుత్రింశాంశగుణో ద్రేక్కాణవత్ ౫/౧౦౮ - ఏషాం యోగః శుక్రస్యాయుర్గుణః ౬౭౬/౪౩౨ ఛేదహృతేలబ్ధమ్ ౧ - ౩౬ - పూర్వసిద్ధ స్ఫుటగుణకారః ౧ - ౫౨ - అనయో ర్ఘాతమూల మాయుఃకలానాం గుణః ౧ - ౪౨ - యోగార్ధస్య చ యోగార్ధమ్ ౧ - ౪౮ - ౩౦ ॥

శనేః మిత్రరాశిగుణః ౧/౩ అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౨౭ సమహోరాగుణో రూపగుణ స్స ఏవ ౧/౮ - మిత్రద్రేక్కాణ గుణః ౧/౬, అత్రోక్త గుణేన ౧౩/౯ గుణితః ౧౩/౫౪ - మిత్రసప్తాంశగుణో ద్రేక్కాణవత్ ౧౩/౫౪ - సమనవాంశగుణో హోరాగుణవత్ ౧/౮ మిత్రద్వాదశాంశగుణో ద్రేక్కాణవత్ ౧౩/౫౪ - సమత్రింశాంశగుణో హోరాగుణవత్ ౧/౮- ఏషాం యోగ శ్శనే రాయుర్గుణః ౩౪౧/౨౧౬ - ఛేదహృతేలబ్ధమ్ ౧ - ౩౫ - పూర్వసిద్ధస్ఫుటగుణకారః ౧ - ౩౦ - అనయో ర్ఘాతమూల మాయుఃకలానాం గుణః ౧- ౩౩ ; పూర్వసిద్ధయోగార్ధస్య యోగార్ధమ్ ౧- ౩౨ ॥

సర్వేషాం గ్రహాణా మేవ మానీతాయుఃకలానాం గుణాః యోగార్ధాని చ క్రమేణ లిఖ్యన్తే. రవేః ఆయుఃకలానాం గుణః ౧ - ౨౬ । యోగార్ధమ్ ౧ - ౨౪ ॥ చన్ద్రస్య ఆ. ౧ - ౧౮ । యో. ౧ - ౨౬ ॥ కుజస్య ఆ. ౦ - ౬ । యో. ౦ - ౫౩ ॥ బుధస్య ఆ. ౧ - ౫౩ । యో. ౨ - ౧ ॥ గురోః ఆ. ౦ - ౬ । యో. ౦ - ౫౫ ॥ శుక్రస్య ఆ. ౧ - ౪౨ । యో ౧ - ౪౨ ॥ శనేః ఆ. ౧ - ౩౩ । యో ౧ - ౩౨ ॥ యస్య వర్గోత్తమస్థితి ర్విద్యతే తస్య గ్రహస్య ప్రథమ ప్రకారసిద్ధస్య వర్గోత్తమగుణకారస్య రూపార్ధస్య ఇతరప్రకారద్వయోక్త గుణకారాన్తరోపదేశాభావాత్ తత్ర ద్విగుణసప్తవర్గ ఆయుర్గుణపక్షే తథైవ రూపార్ధం యోజ్యమ్ ॥

ఆశ్రయణ- (ఆఙ్ - శ్రిఞ్ - ల్యుట్) న- ఇష్టప్రాప్తికామేన కృత మిష్టప్రాపనాసమర్థ పురుష సేవనమ్. యేన యదిష్టం సంపాదయితుం శక్యతే స ఆశ్రయణకర్తు స్తద్విషయే ఆశ్రయణయోగ్యః- ఈశ్వర స్తు సర్వేష్ట సంపాదన సమర్థత్వా త్సర్వేషా మాశ్రయణయోగ్యః- తస్మిం స్త త్ప్రయోజకా అష్టౌ గుణాః సన్తి. తత్రా శ్రయణ స్యా కార్యోపాదకా శ్చత్వారః- వాత్సల్యం స్వామిత్వం సౌశీల్యం సౌలభ్యం చేతి- కృతాశ్రయణస్య కార్యోపాదకా శ్చత్వారః- జ్ఞానం శక్తిః పూర్తిః ప్రాప్తి శ్చేతి ఇతి పూర్వాచార్యాః-

ఆశ్రయభుజ్- (ఆశ్రయ- జస్- భుజ- క్విప్) పు- అగ్నిః

ఆశ్రయయోగ- పు- జ్యోతిషె హోరాస్కన్ధే యోగ విశేషాః- గ్రహాణాం లగ్నస్య వా స్థానవిశేషస్థితిప్రయుక్త యోగా ఆశ్రయయోగా ఇత్యుచ్యన్తే- తే. ద్వివిధాః- నాభసయోగాన్తర్గతాః కేవలా శ్చ- తత్ర నాభసయోగాన్తర్గతా స్త్రియః- రజ్జుః ముసలమ్ నల శ్చేతి- సర్వే గ్రహా శ్చరరాశిస్థితా శ్చేత్ రజ్జుయోగః. స్థిరరాశిస్థితా శ్చ న్ముసలయోగః - ద్విస్వభావరాశిస్థితా శ్చ న్నలయోగః-

అథ కేవలా ఆశ్రయయోగా షడ్విధాః-౧ రాశివిశేషప్రయుక్తాః-౨ హోరాప్రయుక్తాః -౩ ద్రేక్కాణప్రయుక్తాః- ౪ నవాంశప్రయుక్తాః ౫ ద్వాదశాంశప్రయుక్తాః- ౬ త్రింశాంశప్రయుక్తా శ్చేతి

౧- తత్ర రాశివిశేషప్రయుక్తాః పఞ్చవిధాః- (౧)స్వక్షేత్రప్రయుక్తా (౨)మిత్రక్షేత్రప్రయుక్తా (౩)ఉచ్చప్రయుక్తా(౪)శత్రుక్షేత్ర ప్రయుక్తా(౫)నీచరాశి ప్రయుక్తా శ్చేతి

తత్ర(౧)స్వక్షేత్రప్రయుక్తానాం (౨)మిత్రక్షేత్రప్రయుక్తానాం చ ఏకద్విత్ర్యాది గ్రహసంబన్ధిత్వేన సప్తవిధత్వమ్,తద్భేదేన ఫలభేద శ్చ యథా—ఏకగ్రహస్య స్వక్షేత్రగతత్వే జాతస్య స్వకులసమత్వమ్- ద్వయో స్తు త్వే స్వకులప్రధానత్వమ్ - త్రయాణాం తు బన్ధుపూజ్యత్వమ్-చతుర్ణాం తు ధనికత్వమ్- పఞ్చానాంతు సుఖిత్వమ్-షణ్ణాం తు రాజతుల్యత్వమ్-సప్తానాంతు రాజత్వమ్-ఏకస్యమిత్రక్షేత్రగతత్వే పరాధీనజీవనత్వమ్- ద్వయో స్తు సుహృత్పోష్యత్వమ్- త్రయాణాం తు జ్ఞాతిపోష్యత్వమ్-చతుర్ణాం తు భ్రాతృపోష్యత్వమ్- పఞ్చానాం తు గణస్వామిత్వమ్-షణ్ణాం తు సేనాపతిత్వమ్. సప్తానాం తు రాజత్వమ్-

(౩)ఉచ్చప్రయుక్త యోగ స్తు- గ్రహస్యోచ్చగతస్య [illegible]త్వం మిత్రయుక్తత్వం [illegible] [illegible]స్య రాజత్వం ఫలమ్-ద్వితీయస్య బహుధనత్వమ్.

(౪) శత్రుక్షేత్ర ప్రయుక్తా (౫)నీచరాశిప్రయుక్తా శ్చ సమఫలాః- తే ఽపి స్వక్షేత్రప్రయుక్తవత్ సప్తవిధాః- తేషాం ఫలాని తు ఏకస్య శత్రుక్షేత్రస్థత్వే నీచరాశిస్థత్వే వా దరిద్రత్వమ్- ద్వయో స్తు సుఖరహితత్వమ్-త్రయాణాం తు విచిత్త్వమ్- చతుర్ణాం తు పీడితత్వమ్-పఞ్చానాం తు బన్ధుదుఃఖమ్- షణ్ణాం తు బహుదుఃఖిత్వమ్ - సప్తానాంతు అవధ్యవధ దుఃఖమ్-

లగ్నస్య కుమ్భరాశిగతత్వే అశుభం ఫలమ్-

౨ హోరాప్రయుక్తయోగా స్త్రివిధాః శుభఫలా మధ్యమఫలా అశుభ ఫలా శ్చేతి - పాపగ్రహా విషమరాశౌ సూర్యహోరా యాం స్థితా శ్చ చ్ఛుభఫలం ఖ్యాతత్వమ హోత్సాహత్వబలవత్త్వధనవత్త్వ తేజస్విత్వరూపమ్ ... సౌమ్యగ్రహాస్స మరాశౌ చన్ద్రహోరాయాం స్థితా శ్చేత్ మార్దవ కాన్తి సౌఖ్య సర్వజనప్రియత్వ బుద్ధిమత్త్వ ప్రియంవదత్వ రూపం శుభఫలమ్...... పాపగ్రహా స్సమరాశిషు చంద్రహోరాయాం స్థితా శ్చేత్ పూర్వ శుభఫలస్యవిపరీతరూపమశుభమ్ ... సౌమ్యగ్రహాః విషమరాశిషు రవిహోరాయాం స్థితా శ్చేత్సౌమ్యగ్రహోదయఫలస్య మార్దవాద్యైపరీత్యమ్ ...... పాపగ్రహాణాం సమరాశిషు రవిహోరాయా మవస్థానం, విషమరాశిషు చంద్రహోరాయాం సౌమ్యగ్రహాణా మవస్థానం చ మధ్యమఫలప్రదం భవతి॥ ఉక్తయోగా బహూనాం గ్రహాణాంచే త్తదా తత్ఫలం బహుగుణం భవతి-

౩ ద్రేక్కాణప్రయుక్తయోగా యథా - చన్ద్ర ఆత్మీయద్రేక్కాణె మిత్రద్రేక్కాణె వా స్థిత శ్చేత్ కల్యాణరూపత్వం కల్యాణగుణత్వం చ భవతి-అన్యద్రేక్కాణె స్థిత శ్చే త్తదా తదధిపతి శ్చన్ద్రస్య తత్కాలం మధ్యస్థ శ్చేద్రూపగుణౌ మధ్యమౌ భవతః- అథ తత్కాలం శత్రు శ్చేద్రూపగుణౌ హీనౌ భవతః- చన్ద్ర స్సర్పద్రేక్కాణే స్థిత శ్చే దుగ్రత్వం భవతి- సాయుధ ద్రేక్కాణె చేత్ హింస్రత్వమ్- చతుష్పద ద్రేక్కాణె చే ద్గురు తల్పగమనమ్- పక్షిద్రేక్కాణె చ త్సంచరణశీల త్వమ్-

౪ నవాంశప్రయుక్తయోగా యథా- మేషాదినవాంశానాం లగ్నగతత్వే క్రమేణఫలాని- ౧ చోరత్వమ్- ౨ భోక్తృత్వమ్- ౩- పాణ్డిత్యమ్- ౪- ఆఢ్యత్వమ్- ౫ రాజత్వమ్- ౬ క్లీబత్వమ్- ౭ యుద్ధనిపుణత్వమ్- ౮ భారవహనశీలత్వమ్- ౯ దాసవృత్తిత్వమ్- ౧౦ పాపత్వమ్- ౧౧ హింస్రత్వమ్- ౧౨ నిర్భయత్వమ్- ఇతి తేషాం వర్గోత్తమాంశత్వే తు ఉక్తఫలవతాం స్వామిత్వం క్రమేణ

జ్ఞేయమ్.

గ్రహాణాం త్రింశాంశప్రయుక్తయోగాస్తు రాశిప్రయుక్తయోగా ఇవ జ్ఞేయాః.

ఉ. త్రింశాంశప్రయుక్తయోగా యథా- కుజే స్వత్రింశాంశస్థే భార్యాయుక్తత్వమ్, వీర్యమ్, అలఙ్కరణాని, సౌభాగ్యమ్ అతిసాహసం చ భవన్తి. శనౌ స్వత్రింశాంశస్థితే తు వ్యాధితత్వమ్, మృతభార్యత్వమ్, క్రూరత్వమ్, పరదారాసక్తత్వమ్, దుఃఖిత్వమ్, గృహవస్త్రపరివారోపేతత్వమ్, మలినత్వం చ భవన్తి. గురౌ స్వత్రింశాంశస్థే ధనకీర్తిసుఖప్రజ్ఞాయుక్తత్వ, తేజస్విత్వ, లోకపూజ్యత్వ, స్వస్థదేహత్వ, ఉత్థానశీలత్వ, భోగిత్వాని భవన్తి. బుధే స్వత్రింశాంశస్థే తు మేధా గీత వాద్య నృత్య పుస్తక చిత్రకర్మ దాక్షిణ్య కవిత్వ వాక్పటుత్వ శిల్ప సదాచారానుష్ఠానసాహసాని భవన్తి. శుక్రే స్వత్రింశాంశస్థే తు ప్రభూతపుత్రత్వ, బహుసుఖత్వ, నీరోగత్వ, జనప్రియత్వ, ధనసౌన్దర్యానురాగత్వ, శోభనశరీరత్వ, బహుస్త్రీగమనశీలత్వాని భవన్తి. సూర్యే కుజత్రింశాంశస్థే శూరత్వమ్. చన్ద్రే తు చిరకారిత్వమ్. సూర్యే శనిత్రింశాంశస్థే క్రూరత్వమ్. చన్ద్రే తు వధకత్వమ్. సూర్యే జీవత్రింశాంశస్థే సద్గుణత్వమ్. చన్ద్రే తు ఆఢ్యత్వమ్. సూర్యే బుధత్రింశాంశస్థే సుఖిత్వమ్. చన్ద్రే తు పాణ్డిత్యమ్. సూర్యే శుక్రత్రింశాంశస్థే శోభనశరీరత్వమ్. చన్ద్రే తు సర్వజనప్రియత్వమ్. ఇతి

ఆశ్రయలిఙ్గ- త్రి- విశేష్యనిఘ్నమ్.

ఆశ్రయానుపపత్తిః స్త్రీ. అనిర్వచనీయావిద్యావాదిభిః ప్రతివాదిభిః ప్రతిపాదితాసు సప్తస్వనుపపత్తిషు ప్రథమాఽనుపపత్తిః. సా యథా- అవిద్యా కిం జీవమాశ్రిత్య భ్రమం జనయతి, ఉత బ్రహ్మ. నాద్యః. జీవసిద్ధౌ అవిద్యాసిద్ధిః, అవిద్యాసిద్ధౌ జీవసిద్ధిరిత్యన్యోన్యాశ్రయాదితి (జీవాజ్ఞానవివాదాదికం విస్తరేణ తచ్ఛబ్దే ద్రష్టవ్యమ్ ॥) న ద్వితీయః. బ్రహ్మణః స్వప్రకాశజ్ఞానరూపత్వేనావిద్యావిరోధిత్వాత్. బ్రహ్మవిషయాజ్ఞానస్య బ్రహ్మప్రకాశబాధ్యత్వాత్. అథోచ్యేత- స్వరూపభూతం జ్ఞానం నాజ్ఞానవిరోధి, కింతు ప్రమాణజ్ఞానమేవేతి, తదపి న వక్తుం శక్యమ్. బ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానస్యావిద్యావిరోధిత్వాభావే బ్రహ్మస్వరూపానతిరిక్తప్రకాశకస్య ప్రమాణజ్ఞానస్యాపి విరోధిత్వానుపపత్తేః. తథా చావిద్యాయా నివృత్తిరేవ న స్యాత్. నహి శుక్లభాస్వరద్రవ్యే గృహీతే అప్యవాన్తరాదిభిః తచ్ఛుక్లభాస్వరద్రవ్యమితి. తతః ప్రతిపన్నేఽపి భ్రమనివృత్తిః. జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మేతి జ్ఞానమవిద్యాయా బాధకమ్. న స్వరూపభూతం జ్ఞానమితి చేన్న. ఉభయోరపి బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశకత్వే సత్యన్యతరస్యావిద్యావిరోధిత్వమన్యతరస్య నేతి విశేషానపగమాత్. ప్రమాణజన్యత్వం విశేష ఇతి చేత్ కిం తేన. విషయవైషమ్యాభావాత్. భ్రమసమకాలాదతిరిక్తాకారవిషయత్వస్యైవ తన్నివర్తకత్వే ప్రయోజకత్వాత్. అతిరిక్తాకారవిషయత్వాభ్యుపగమే సవిశేషత్వప్రసఙ్గాత్. నను విషయవైషమ్యాభావేఽపి కస్యచిజ్జ్ఞానస్య భ్రమావిరోధిత్వం కస్యచిద్ భ్రమవిరోధిత్వం చ దృష్టమభిజ్ఞాప్రత్యభిజ్ఞయోరితి చేత్, అభిజ్ఞాయామేకదేశకాలసంబన్ధిత్వం దృష్టం ప్రత్యభిజ్ఞాయామనేకదేశకాలసంబన్ధిత్వమితి విషయవైషమ్యసంభవాత్. అధిష్ఠానతత్త్వచ్ఛుక్త్యాదిస్వరూపవత్ బ్రహ్మస్వరూపం నాజ్ఞానవిరోధి, కింతు ప్రమాణజ్ఞానమపేక్షత ఇతి చేన్న. శుక్త్యాదీనాం జడత్వేన స్వరూపజ్ఞానేఽపి ప్రమాణాన్తరాపేక్షా, బ్రహ్మణస్తు స్వయంప్రకాశత్వేన న ప్రమాణాన్తరాపేక్షా, తస్య స్వప్రకాశస్యైవ స్వావిద్యానివర్తకత్వాత్. అథోచ్యేత- బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వజ్ఞానమజ్ఞానవిరోధీతి. తదపి న యుక్తమ్. కిం తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మరూపత్వాదజ్ఞానవిరోధి, ఉత ప్రపఞ్చసత్త్వరూపాజ్ఞానవిరోధీతి వివేచనీయమ్. నాద్యః పక్షః. భిన్నవిషయత్వాత్. జ్ఞానాజ్ఞానయోరేకవిషయత్వస్యైవ విరోధప్రయోజకత్వాత్. బ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వం స్వరూపమ్. స్వరూపాజ్ఞానం హి నామ సద్వితీయత్వజ్ఞానమితి తస్య తద్జ్ఞానబాధ్యత్వం యుక్తమేవేతి చేన్న. బ్రహ్మణోఽద్వితీయత్వం స్వరూపం చేత్ తస్యానుభవసిద్ధమేవేతి సద్వితీయత్వాజ్ఞానం తద్బాధ్యస్య న స్యాత్. అద్వితీయత్వం ధర్మ ఇతి చేత్ అనుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మణోఽనుభావ్యధర్మవిరహస్య భవదుక్తస్యాసంభవప్రసఙ్గాత్. అతో జ్ఞానస్వరూపస్య బ్రహ్మణో విరోధాదేవ నాజ్ఞానాశ్రయత్వమితి.

ఆశ్రయాశః (ఆశ్రయ-అశ్- అణ్- అచ్-) పుం. అగ్నిః. త్రి. ఆశ్రయనాశకః.

ఆశ్రయాసిద్ధ- పుం. న్యాయశాస్త్రే దుష్టహేత్వాత్మకహేత్వాభాసేషు అసిద్ధవిశేషః. తత్పర్యాయః - పక్షాసిద్ధః. ఆశ్రయాసిద్ధిమాన్ హేతురాశ్రయాసిద్ధ ఇతి తల్లక్షణమ్. ఆశ్రయాసిద్ధిమత్త్వం చైకజ్ఞానవిషయత్వాదినా యేన కేనచిత్సంబన్ధేన.

ఆశ్రయాసిద్ధి- స్త్రీ. న్యాయశాస్త్రే హేతుదోషాత్మకహేత్వాభాసేషు అసిద్ధిభేదః. యత్సంబన్ధాద్ధేతురాశ్రయాసిద్ధ ఇత్యుచ్యతే. తత్పర్యాయః పక్షాసిద్ధిః ... పక్షే పక్షతావచ్ఛేదకాభావః పక్షతాభావశ్చ ఆశ్ర

యాసిద్ధి రితి ప్రాచీనాః- ఉదాహరన్తి చ - గగనారవి న్దం సురభి అరవిన్దత్వాత్ సరోజారవిన్దవత్ ఇతి- ఘటో నిత్యః కార్యత్వాత్ పటవత్ ఇతి చ - త త్రాద్యపక్షే అరవిన్దే గగనీయత్వస్యాభావః- ద్వితీ యే తు సాధ్యనిశ్చయదశాయాం సిద్ధసాధనాత్ సంశ యరూపస్య సిషాధయిషా విరహ విశిష్ట సిద్ధ్యభావరూ పస్య వా పక్షత్వస్యాభావ ఇతి... నవీనాస్తు ద్వితీ యస్యాశ్రయాసిద్ధి రూపహేత్వాభాసత్వం నాను మన్యన్తే. అపి చ న కేవలం పక్షే పక్షతావచ్ఛేద కాభావ ఆశ్రయాసిద్ధిః . కింతు పక్షే పక్షతావచ్ఛే దకాభావ స్తద్వ్యాప్యః పక్షతావచ్ఛేదకవదన్యో న్యాభావః తద్వ్యాప్యః పక్షతావచ్ఛేదకే పక్షతావచ్ఛే దకతావచ్ఛేదకాభావః తద్వ్యాప్యః పక్షతావచ్ఛేదకతా వచ్ఛేదకవదన్యోన్యాభావః తద్వ్యాప్యః పక్షతావ చ్ఛేదకాభావవాన్ పక్షః తద్వ్యాప్యవాన్ పక్షః పక్ష తావచ్ఛేదక వదన్యోన్యాభావవాన్ పక్షః తద్వ్యా ప్యవాన్ పక్షః పక్షతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకాభా వ వత్పక్షతావచ్ఛేదకతద్వ్యాప్యవ త్పక్షతావచ్ఛేద కం పక్షతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకవదన్యోన్యాభావవ త్పక్షతావచ్ఛేదకమ్-తద్వ్యాప్యవత్పక్షతావచ్ఛేదక మిత్యాదిరపీతి - సర్వసాధారణ మనుగతం లక్షణం వక్తవ్యమ్ తద్యథా- పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారకపక్షగ్ర హవిరోధితావచ్ఛేదకత్వమ్. విరోధితాచగ్రాహ్యాప్రా మాణ్యకనిశ్చయనిష్ఠత్వేన విశేషణీయా. యాదృశవిశి ష్టనిరూపిత విషయితావ్యాపికా పక్షతావచ్ఛేదకప్ర కారకపక్షగ్రహ ప్రతిబన్ధకతా తాదృశవిశిష్టత్వ మి త్యాదిరీత్యా హేత్వాభాససామాన్య లక్షణాక్రీత్యా పరిష్కరణీయమ్ - కల్పతరుకేశ యత్రూపావచ్ఛి న్నవిషయకనిశ్చయోత్తరానుమితి త్వవ్యాపకః పక్షే పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యావగాహిత్వాభావః తద్రూ పావచ్ఛిన్నత్వ మిత్యాదిరీత్యా పరిష్కరణీయమ్ . కాఞ్చనమయ పర్వతో వహ్నిమాన్ జలాదిత్యాదౌ కా ఞ్చనమయత్వావ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగి జలత్వా దిక మాశ్రయాసిద్ధ రితి సాంప్రదాయికమతే హేతు మత్పక్షవిషయక జ్ఞానసమానకాలీనత్వ పక్షతావ చ్ఛేదక త్వావ్యాపకాభావప్రతియోగిత్వవిశిష్ట హేతువిష యకత్వోభయాభావవత్త్వ మపి యద్రూపావచ్ఛిన్న విషయకనిశ్చయో విశేషణీయమ్ •

ఆశ్రయిన్- (ఆశ్రయ- ఇని•) త్రి- ఆశ్రయవాన్• ఆ శ్రితః-

ఆశ్రవ్-(ధా. ఆఙ్- శ్రవ్-) ఆశ్రవార్థకమ్. ఉ- ఆ శ్రవణీయమ్.

ఆశ్రవః (ఆఙ్- శ్రు- అప్) త్రి- వచనస్థితః- వశ్యః- విధేయః- (ఆఙ్ - శ్రు- అప్) ప్రతిజ్ఞా - అఙ్గీకా రః- క్లేశః- జైనానాం మతే సప్తసు తత్త్వేషు తృతీ యం తత్త్వమ్ -కర్మణామాగమద్వారమాస్రవ ఇతి త ల్లక్షణమ్. స ద్వివిధః కాయవాఙ్మనోయోగో వా మనోయోగ శ్చేతి. పున ద్విధా విధః- శుభో ఽశుభ శ్చే తి -పుణ్య హేతు శ్శుభః- పాపహేతు రశుభః- తస్య ద్వి స్వామినో- అకషాయః సకషాయ శ్చ-తత్ర తదనన మత్సర గురునిహ్నవాదయో జ్ఞానావృతి దృగావృ త్యో రాస్రవాః- పరిదేవన సన్తాప శోకా క్రన్ద వ ధాదయో ఽసాతవేద్యస్య కర్మణ ఆస్రవాః- సరాగ సంయమ దాన శౌచ క్షమానుకమ్పాదయ స్సాతవే ద్యస్య- దేవధర్మదేవగణాపవాదో దృష్టిమోహనీయస్య కర్మణః- కషాయోదయా త్తీవ్రః పరిణామ శ్చారిత్రమో హనీయస్య కర్మణః- బహ్వారమ్భపరిగ్రహత్వా నార కస్య- బహువిధా మాయా తైర్యగ్యోనస్య- స్వ ల్పారమ్భపరిగ్రహత్వం మానుషస్య- రాగసంయమా దయోదైవస్య- విసంవాదనమత్యన్త యోగవక్రత్వం చాశుభస్య నామ్నః- తద్విపర్యయ శ్శుభస్య నా మ్నః- స్వప్రశంసాన్యనిన్దా దయో నీచైర్గోత్రస్య స్వ నిన్దాన్యప్రశంసాదయ ఉచ్చైర్గోత్రస్య- దానాదివి ఘ్నకరణ మన్తరాయస్య ఇతి.

ఆశ్రామ్- (ధా- ఆఙ్ - శ్రామ్-(చుర్-) ఆశ్రామి- (ఉభ య్-) ఆశ్రామ యాశ్రామమ్-

ఆశ్రాయ్ - (ధా - ఆఙ్ - శ్రాయ్) ఉ - ఆశ్రాయయతే - (ఆఙ్ - శ్రి- చిఙ్) ఆశ్రాయి - (ఆఙ్ - శ్రి- ణముల్) ఆశ్రాయ మాశ్రాయమ్-

ఆశ్రాయణః- (ఆశ్రి- ఫక్-) పు- ఆశ్రిస్య గోత్రాపత్యమ్- (జీప్) ఆశ్రాయణీ-

ఆశ్రాయయ్ - (ధా - ఆఙ్ - శ్రాయయ్) ఉ - ఆశ్రా యయతి.

ఆశ్రావ్ - (ధా - ఆఙ్ - శ్రావ్) ఉ - ఆశ్రావ్యతే - (ఆఙ్ - శ్రు - చిణ్) ఉ - ఆశ్రావి - (ఆఙ్ - శ్రు - ణముల్) ఆశ్రావమాశ్రావమ్.

ఆశ్రావణ - (ఆఙ్ - శ్రావి - ల్యుట్) న . యా గాఙ్గ కర్మ విశేషః - ఆశ్రావణాదిషు పఞ్చసు కర్మ సు ప్రథమః. అధ్వర్యు ర్కర్తృకః - స చ శాఖాభే దేన సూత్రభేదేన చ చతుర్విధః శబ్దోచ్చారణ రూపః . ఆశ్రావయేతి, ఓశ్రావయేతి, శ్రావయేతి, ఓమాశ్రావయేతి చ. తత్రాద్య స్తైత్తిరీయాణా మా పస్తమ్బానుసారిణాం ప్రసిద్ధః . అన్యేషా మన్యే- తత్ర ప్రథమ ద్వితీయయోః ప్రథమో ద్వావచో ప్లు తావుచ్చార్యౌ. కేచి చ్చతుర్థ ప్రణవా దుత్తరా ద్వావచౌ ప్లుతా పుచ్చార్యతే - తత్పర్యాయః - ఆ

శ్రుత .

ఆశ్రావణా. (ఆఙ్ • శ్రావి. యుచ్ • టాప్) స్త్రీ.
ప్రతిష్ఠాపనా. ఇతి శౌరణా - సఙ్గీతశాస్త్రే తు నృత్య
నాట్యక్రియాసు పరిభాషాక్రియా. విస్తారకం నామ
విస్తార ధాతు భేదం ద్విః ప్రయుజ్య, సప్త తకం
నామ ధాతుభేదం ద్విః ప్రయుజ్య సప్త తజే లీలా
కృతం ద్విః రచ్యాప్య, యుగ్మాన్తరాణ్యపి ప్రాక్ప్రో
యుగ్మాన్తరాదీని ప్రయుఞ్జీత సేయమాశ్రావణా.
తత్ర విభాగేల మతే విస్తారధాతు భేదానాం ప్ర
యోగ ఆద్యఖణ్డే ప్రమతరూపః కార్యః- ద్వితీయఖ
ణ్డే ద్వౌ ద్వౌ ప్రయోక్తవ్యౌ- ఏకాదశ చతుర్దశ
పఞ్చదశ చతుర్వింశ శ్చ గురవః కర్తవ్యాః- అ
న్యే ఽష్టాదశ లఘవః కార్యాః- తృతీ
యఖణ్డే తు త్రయస్త్రయః ప్రయోజ్యాః- అష్ట
మః పఞ్చదశశ్చ గురూ. శేషా ద్వాదశ లఘవః.
ఏవమాశ్రావణాప్రయోగో ద్వివిధః-
మునిమతేనాశ్రావణాయాం పాతకళావిశేష్యథా—
కేషాం చి న్మతే ద్వావింశతిః కలాః, పరేషాం మ
తే అష్టావింశతిః - అన్యేషాం మతే ద్వాత్రింశత్.
అత్ర తాళయోజనా యథా- అవాగభిగ్రహాక
ప్యాద్వయం తాళద్వయం చ- తతః సన్నిగ్రహాక
ప్యాద్వయం తాళద్వయం చ- తతో ఽభిగ్రహోఽ
పిశమ్యాద్వయం తాళద్వయం చ- ఏవం ద్వాదశ
కలా భవన్తి-తతో యథాక్షరస్య సప్తతా పుత్రకస్య
పఞ్చకలాః- చఞ్చత్పుటస్య చతస్రః కలాః- ఏవం
సంభూయ ద్వావింశతిః కలా భవన్తి ఇతి ప్రథ
మః పక్షః- ... పూర్వవ ద్ద్వాదశకలాః- తతో ద్వి
కలసప్తతా పుత్రకస్య ద్వాదశ- ఏకకలచఞ్చ
త్పుటస్య చతస్రః కలాః- ఏవ మష్టావింశతిః
కలా భవన్తి ఇతి ద్వితీయః పక్షః ...పూర్వవ
ద్ద్వాదశ కలాః- తతో ద్వికలసప్తతా పుత్రకస్య
ద్వాదశ - తతో ద్వికల చఞ్చత్పుటస్యాష్టౌ .ఏవం
ద్వాత్రింశత్కలా భవన్తి ఇతి తృతీయః పక్షః. ...
పక్షత్రయేఽపి తత శ్చఞ్చత్పుటోఽతీత గ్రహేణ
కార్యః -
అథ విదార్యః- తత్ర శమ్యాత్రయేణ ప్ర
థమా. విదారీ • తాళత్రయేణ ద్వితీయా • శమ్యాద్వ
యేన తృతీయా- తాళద్వయేన చతుర్థీ • శమ్యాతా
ళాభ్యాం పఞ్చమీ • సప్తతా పుత్రకేన షష్ఠీ ఇతి
కేషాం చి న్మతే ...పరేషాం మతే తు దిగ్విదా
ర్యః- తత్రయథా తురచ చఞ్చత్పుట స్యవిద్విగా
ర్యాత్ప్రథమా, ద్వితీయా ప్యేవ మేవ - తయో ర
కలాద్వయం- కార్యమ్ • ఏవ మష్టా కలా భ
వి - తతో యథా కురచ చఞ్చత్పు టాత్ప్రతీయా భ
వతి - అన్యేషాం మతే తు ద్వికళచఞ్చత్పుటేన ప్రథ
మా - ద్వితీయా ఽపి తథైవ. యథాక్షర సప్తతా
పుత్రకేణ తృతీయా - ఏవం మతత్రయమ్ - అత్ర ర
త్నాకరకారమతే తు పూర్వోక్త ద్వాదశకలా ప్రథమా
విదారీ - యథాక్షరసప్తతా పుత్రకేణ ద్వితీయా -
యథాక్షరచఞ్చత్పుటేన తృతీయేతి -
ఆశ్రావణాది త్రి - యాగాఙ్గకర్మవిశేషాః పఞ్చరూ
ప శబ్ద విశేషాశ్చ్యుతా రూపాః యథా - (౧)ఆశ్రావణ
మ్- (౨)ప్రత్యాశ్రావణమ్- (౩)యజ- (౪)ఆహూః
(౫)వషట్కార ఇత్యేతే-శ చ త్రైతిరీయసంహితాయా
మ్ పరిక్రమకాణ్డే ప్రపాఠకే ఏకాదశానువాకేః సప్త
దశ ప్రజాపతిస్త్రిభి స్త్రిభి స్సప్తదశ స్త్వప్రయుతాః
క్రియేణ (౧)ఆశ్రావయ (౨)అస్తు శ్రౌషట్ (౩)-య
జ- (౪)యే యజామహే. (౫)వౌషట్ ఇ త్యేతే- త
త్ర ప్రథమో ఽధ్వర్యుణా ,ద్వితీయ ఆగ్నీధ్రేణ- తృతీ
యో ఽధ్వర్యుణా - అన్త్యౌ హోత్రా ఉచ్చార్యౌ-
ఆశ్రావక- త్రి- ఆఙ్-శ్రావి- ణ్వుల్- ఆశ్రావయితా-
ఆశ్రి- త్రి- ఆఙ్- శ్రి- క్త- ఆశ్రితః, ఆశ్రయవాన్-
ఆశ్రిత్య- త్రి- ఆఙ్- శ్రి- ల్యప్- ఉ- ఆశ్రయిత్వా-
ఆశ్రీ- త్రి- ఆఙ్- శ్రీ- క- ఉ- ఆశ్రయతి-
ఆశ్రుత- త్రి- ఆఙ్- శ్రు- క్త- ఉ- ఆశ్రుతః- అఙ్గీకృతః-
ఆశ్రుత్- (ఆఙ్-శ్రు- క్విప్)- వేదే- సమన్తా చ్ఛ్రోతా
(త్రి- ఆఙ్- శ్రుత్- ల్యప్) ఉ- ఆశ్రుత్య-
ఆశ్రూ- త్రి- ఆఙ్- శ్రు- ఉ- ఆశ్రూయతే-
ఆశ్రై- త్రి- ఆఙ్- శ్రై- ఉ- ఆశ్రయణమ్-
ఆశ్లేషా- (ఆఙ్- శ్లిష- అచ్- టాప్-) నక్షత్రవిశేషః సప్త
వింశత్య న్తర్గతః. తత్పర్యాయాః— సార్ప-
నక్షత్రదేవతాకాశ్లేషాః- సర్పపర్యాయా శ్చ...
ఏతన్నక్షత్రరూపమ్- చక్రా రాశ్యకమ్ తన్నక్ష
త్ర... నవదశయోః ఇత్యక్షరాణాం నామ నక్షత్రే...
స్త్రీ. రాక్షసగణః- దేవని రాశ్యాఙ్గః- కర్కా
దేవతాః- చన్ద్రలగ్నాదిః- చతుష్పాద్- అధోముఖమ్
మన్ద లోచనమ్- దానసత్యభావమ్- కామ్యమ్- ఆ
ర్ద్రకాకారా- స్నానం నన్దమ్- వరుణమన్త్రలమ్
పున్నాగ వృక్షః పక్షీపక్షిభిః-అస్మి న్నక్షత్రే ధర
రాజో జాతః- చాప్యక్రోశన్త తిలాతరోర్వ్యక్తదిపన
ద్యః- యాత్రాఫలమ్- పాయసాన్నం భక్తం న
ట్వా సోల్లిత్తరశ్లాఘ్యాణాం శుభమ్- స్వరారభ్యపతి పా
.భ శుభ- అథ నా మాసారిష్టమ్- తచ్ఛాన్తిర్యథా- ..
ఘృష్టిశ్లోకవర్ణ న్నక్షత్రే దేవతా- మధుమగన్ధః- తిల
పశ్చి మశ్చత్పుర్వే- సర్పపరిధిమా మాహారే
నక్షత్రఘాతీనా నైవేద్యమ్- ఘృతగుగ్గులుధూపః-
... అష్టాసప్తతి ఇతిమన్త్రేణ షోడశోపచారపూజా
కన్యాత్- పాయసాన్నేన గాయత్ర్యష్టోత్తర శతం

త్వాగన్ధమాల్య సహితక్షీరాన్నేన పూర్వస్యాం దిశి బలిం హరేత్. రక్తధేనుం చ దద్యాత్. మాసాత్సుఖీ భవతి.

అథ తిథి వారయోగాస్ఫలాని. ఆదివారే చరయోగః. సోమే విషయోగః. కుజే అసురయోగః. బుధే యమకణ్టకయోగః. గురౌ సిద్ధయోగః. శుక్రే మరణయోగః. శనౌ మృత్యుయోగః ... ధనిష్ఠానక్షత్రే క్రూరగ్రహాస్థితే సతి మహాకాలయోగః. ఆశ్వయుజమాసే శూన్యమ్. సర్పదష్టే సతి మరణం భవతి. అస్మిన్నుత్పాతదర్శనే ప్రజానాం బహుధాన్యక్షీరసమృద్ధిః. రవిసఙ్క్రమణే మహార్ఘ్యం. అస్మిన్నక్షత్రే ప్రథమరజస్వలా కన్యా దుశ్చారిణీ. పతిహీనా చ. అభిచార విషాగ్నిప్రయోగరణగమన ప్రతిబన్ధ విమోచనానృతవాదా స్త్రీసాన్నిధ్యాస మాయాప్రయోగ వాపీ కూప తటాక ప్రారమ్భాదికార్యేషు ప్రశస్తమ్.

అస్మిన్నక్షత్రే జాతస్య గుణాః. వాచాలః. రాజపూజ్యః. కుత్సితరాద్రాక్షః. ప్రవాసీ. భయఙ్కరస్వరః. స్వామికార్యరతః. కాముకః. కఠోర శిరసి తిలకమచ్ఛాదితః. వృద్ధగతిః.

అంశ గుణాః. ప్రథమపాదస్య గుణః. ఉత్సాహం శః. ధీరః. సత్యవాదీ. సుబుద్ధిః॥ ద్వితీయపాదస్య శనిః పాపాంశః. మలినః పరదారీ. చపలః. పాపకార్యరతః. నీచమార్గాద్ధనప్రాప్తిః॥ తృతీయపాదస్య శనిః క్రోధాంశః. మన్దబుద్ధిః. అసత్యవాదీ. కుత్సితః. అన్యాయార్జితధనః. వాతరోగీ॥ చతుర్థపాదస్య గురుః ఉగ్రాంశః. మాతాపితృగణ్ణః. ధనహన్తా. అన్యపోషకః. కించిత్సుఖీ. అన్త్యద్విఘటికాయాం మఘుకణ్ఠః.

అత్ర జాతస్య బుధమహాదశా సప్తదశ వర్షాణి. ప్రథమాబ్దే జ్వరభయమ్. చతుర్థవర్షే చతుష్పాద్భయమ్. అష్టమవర్షే విషాగ్నిభయమ్. ఏకాదశవర్షే అఙ్గవైకల్యమ్, జ్వరాగ్నిశస్త్రభయం చ. సప్తవింశవర్షే సర్పభయమ్. త్రింశవర్షే రుధిరవాతజమ్. త్రిషష్టివర్షే అపమృత్యుః. అస్మిన్ పరిహృతే గతిపదవీర్భవ షోడశవర్షమాయుః.

ఆశ్లేషానక్షత్రే అన్త్యఘటికాః షోడశ గణ్డాన్తసంజ్ఞాః. తత్ర నక్షత్రే ఘటికాభేదేన జన్మఫలం యథా తస్మిన్ షష్టిఘటికామితే సతి పఞ్చనాడికాస్థిరః తత్ర జాతస్య ఫలం రాజ్యమ్. తత సప్తనాడికా. సుఖమ్. తత్ర పితృక్షయః. ద్వేనేత్రే. తత్ర మాతృనాశః. తత నేత్రరోగః. తత్ర కామక్రియాసక్తిః. తతశ్చ తస్రోఽంసో. తత్ర పితృభక్తిః. తతోఽష్టౌ బాహూ. తత్ర బలవత్త్వమ్, తత ఏకాదశ హృదయమ్. తత్ర మూర్ఖత్వమ్. తత షడ్జానూ. తత్ర త్యాగశీలతా. తతో నవగుహ్యమ్. తత్ర భోగశీలతా. తతో నవ పాదాః. తత్ర జాతస్య ధనవత్త్వమ్. నక్షత్రస్య షష్టిఘటికాత్మన్యూనత్వేఽధికత్వే చ త్రైరాశికేన సంఖ్యా విజ్ఞేయాః. అథ పాద విభాగేన ఫలమ్. తత్రాద్యపాదశుభః. ద్వితీయే పాదే ధనస్య నాశః. తృతీయే మాతుః. చతుర్థే పితుః. ఆశ్లేషాన్త్యపాదత్రయజాతా కన్యా శ్వశ్రూం హన్తి. ఏవం వరోఽప్యన్త్యపాదత్రయజః శ్వశ్రూం హన్తి.

ఆశ్లేషా జాతస్య శాన్తిః కార్యా. సా చ జన్మద్వాదశాహే కార్యా. తస్మిన్నసంభవే జన్మనక్షత్రే అన్యస్మిం శుభదినే వా కార్యా. తత్ర గోముఖప్రసవం కృత్వా అస్య శిశో రాశ్లేషాజననసూచితస సర్వారిష్ట పరిహారార్థ మిత్యాది సంకల్పం కృత్వా మూలశాన్తివత్కుమ్భద్వయే రుద్రజపం కృత్వా సంపూజ్య చతుర్వింశతిదలపద్మస్థకుమ్భే ప్రతిమాయాం మాశ్లేషాధిపతీన్ సర్పాన్నావాహ్య తద్దక్షిణే పుష్యదేవతాం బృహస్పతిమ్, ఉత్తరతో మఘాదేవతాః పితౄంశ్చ ఆవాహ్య దలేషు పూర్వదళ మారభ్య ప్రాదక్షిణ్యేన పూర్వాఫల్గునీపతి భగాది పునర్వసు దేవ తాదితి పర్యన్తచతుర్వింశతి దేవతా ఆవాహనాది కుర్యాత్. తతో లోకపాలానావాహ్య ఆవాహితసర్వదేవతాః సంపూజ్య గ్రహమఖం కృత్వా ప్రతిష్ఠాప్యాన్వాదధ్యాత్. ఆదిత్యాది గ్రహోద్దేశాన్తే ప్రధానదేవతా సర్పాన్ ప్రత్యేకమష్టోత్తరశతసంఖ్య మష్టావింశతి సంఖ్యం వా ఘృతమిశ్రపాయసద్రవ్యాహుతిభి ర్బృహస్పతిం పితౄంశ్చాష్టావింశతిసఙ్ఖ్య మష్టసంఖ్యం వా తేనైవ ద్రవ్యేణ భగాది చతుర్వింశతిదేవతాః అష్టాభి రష్టాభిః పాయసాహుతిభీ రక్షోహణమిత్యాది శేషదేవతానిర్దేశో మూలశాన్తివత్. తద్వదేవపాయసకృసరచరూణాం శ్రపణం హవిస్త్యాగశ్చ కార్యః. ప్రధానదేవతామన్త్రాస్తత్రోక్తాః. శేషం మూలశాన్తివత్.

ఆశ్లేషా (ఆఙ్. శ్లిష. అచ్. టాప్) ఆశ్లేషా.

ఆశ్లిక్. ధా. ఆఙ్. శ్లిక్. ఉ. ఆశ్లికత్.

ఆశ్లిక్. ధా. ఆఙ్. శ్లిక్. ఉ. ఆశ్లిక్యతి.

ఆశ్లిష. ధా. ఆఙ్. శ్లిష. ఉ. ఆశ్లిష్ట (ణిచ్) ఆశ్లేషయతే.

ఆశ్లేష. (ఆఙ్. శ్లిష. ఘఞ్) పు. ఆలిఙ్గనమ్.

ఆశ్లేషయ. ధా. ఆఙ్. శ్లేషయ. ఉ. ఆశ్లేషయతి.

ఆశ్వ. సుబ్ధా. ఆట్. ఆశ్వ ఉ. ఆశ్వ్యతే.

ఆశ్వ. (అశ్వ. అణ్) న. అశ్వసమూహః. తత్పర్యాయః. అశ్వీయ. త్రి. అశ్వైరుహ్యతే య స్సః. (అశ్వ. అఞ్) న. అశ్వస్యకర్మ, భావో వా. త్రి. అశ్వస్యేదమ్.

ఆశ్వత్థ. (అశ్వత్థ. అణ్) న. అశ్వత్థఫలమ్. త్రి. (గారాదిః) అశ్వత్థస్యేదమ్. (స్త్రీ) ఆశ్వత్థీ.

ఆశ్వత్థి- (అశ్వత్థ. ఇఞ్) గహాదిః. అశ్వత్థనామ్నో౽పత్యమ్- (ఛ-) ఆశ్వత్థీయః-

ఆశ్వత్థిక- (అశ్వత్థ - ఠక్) పు- మాసవిశేషః - దేశవిశేషః-

ఆశ్వత్థీయ- (అశ్వత్థ-ఛ) అశ్వత్థాజ్జాతః ఇత్యాది-

ఆశ్వపత- అశ్వపతి- అణ్- త్రి- అశ్వపతేరపత్యమ్ ఇత్యాది-

ఆశ్వపాలిక- (అశ్వపాలీ- ఠక్) స్త్రీ- అశ్వపాల్యా అపత్యమ్-

ఆశ్వభారిక- (అశ్వభార- ఠక్). త్రి- అశ్వభారం హరతి వహతి ఆవహతి వా యస్సః-

ఆశ్వమేధిక- (అశ్వమేధ - ఠక్) న- భారతే చతుర్దశం పర్వ- తత్రావాన్తరపర్వణీ ద్వే- (౧) అశ్వమేధపర్వ (౨) అనుగీతాపర్వ చేతి- తత్ర త్ర్యుత్తరశతమధ్యాయాః- వింశత్యుత్తరత్రిశత్యుత్తరసహస్రత్రయం శ్లోకాః-

తత్ర సంవర్తమరుత్తీయోపాఖ్యానమ్. సువర్ణకోశప్రాప్తిః- పరీక్షితో జన్మ- అస్త్రేణ దగ్ధస్య తస్య కృష్ణేన సంజీవనమ్- అర్జునానుగతాశ్వవిసర్జనమ్- తత్ర తత్ర రాజపుత్రైస్సహ తస్య యుద్ధాని- చిత్రాఙ్గదాపుత్రేణ బభ్రువాహనేన యుద్ధే౽ర్జునస్య జీవనసంశయః- నకులాఖ్యానమ్- ఇత్యేతాని తత్రత్యాని-

ఆశ్వయ్- సుధా- ఆట్- అశ్వయ్- ఉ- ఆశ్వయత-

ఆశ్వయుజ- (అశ్వయుజీ- అణ్-) పు- మాసవిశేషః- చైత్రాదిగణనాయాం సప్తమః- స ద్వివిధః- సౌరశ్చాన్ద్రశ్చేతి- తత్ర రవేస్తులాసంక్రాన్తిమారభ్య వృశ్చికసంక్రాన్త్యవధిక సౌర ఆశ్వయుజః- కన్యాసంక్రాన్తిమారభ్య తులాసంక్రాన్త్యవధిక ఇతి పక్షస్తు న బహూనాం సంమతః- చాన్ద్ర ఆశ్వయుజో ద్వివిధః. ముఖ్యో గౌణశ్చేతి- శుక్లప్రతిపదాది దర్శాన్తో ముఖ్యః- కృష్ణప్రతిపదాది పూర్ణిమాన్తో గౌణః- తత్ర ద్వితీయో విన్ధ్యోత్తరవాసినామేవ. అత్రైవ విషువత్సంజ్ఞా తులాసంక్రాన్తిః- అత్రైవ మాసే ఆకాశదీపః- శుక్లపక్షే ప్రతిపది దేవీనవరాత్రారమ్భః- పఞ్చమ్యాముపాఙ్గలలితావ్రతమ్- జ్యేష్ఠానక్షత్రయుక్తాయాం షష్ఠ్యాం బిల్వాభిమన్త్రణమ్- సప్తమ్యాం దుర్గాపూజా- మూలనక్షత్రే సరస్వతీపూజారమ్భః- శ్రవణే తద్విసర్జనమ్- అష్టమీ మహాష్టమీ- నవమీ మహానవమీ- దశమీ విజయాఖ్యా- పౌర్ణమాసీ కౌముదీనామ- తత్రైవ కోజాగరవ్రతమ్. తత్రైవాశ్వయుజీకర్మ ఆశ్వలాయనీయైః కార్యమ్- అశ్వయుజకార్తికయోః పౌర్ణమాస్యమమావాస్యాయాం వా శుక్లపక్షగతకృత్తికాదివిశాఖాన్తనక్షత్రేషు శుక్లపక్షస్థరేవత్యాం వా వ్రీహ్యాగ్రయణమ్- తత్ర కృష్ణచతుర్దశీ భూతచతుర్దశీ- అమావాస్యా దీపావలీనామ. తత్ర శుక్లాం దశమీమేకాదశీం పౌర్ణమాసీం వారభ్య మహారాత్రావశిష్టాయాం రాత్రౌ తీర్థాదౌ గత్వా ప్రత్యహం కార్తికస్నానం కార్యమ్

ఆశ్వయుజీ- (అశ్వయుజీ- అణ్- ఙీప్) ఆశ్వయుజమాసపౌర్ణమాసీ- తస్యామేవాశ్వయుజీకర్మ కార్యమ్-

ఆశ్వయుజీకర్మన్- న- బహ్వృచైః ఆశ్వయుజ్యాం కర్తవ్యం గృహ్యకర్మ- తత్ప్రయోగో యథా- పూర్వేద్యుః కర్తా ఉపవాసనాదినా ప్రత్యవరోహణే వక్ష్యమాణమార్గేణ నివేశమలంకృత్య భూమిం చ సమీకృత్య పరేద్యుః పత్నీపుత్రాదిసహితో౽భ్యఙ్గపూర్వకవిశేషస్నానం విధాయ శుక్లశుచివాసాః ప్రాతరౌపాసనం హుత్వా౽భ్యుదయికశ్రాద్ధం విధాయ ధృతపవిత్రః ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య మమ పత్నీపుత్రాదిసహితస్య సస్యానాం తత్తద్విషయసంపూర్ణతా పూర్ణానవసాదసిద్ధిద్వారా శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం నిత్యవిధిరూపమాశ్వయుజీకర్మ కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య- అగ్నిముపసమాధాయ అస్మిన్నాశ్వయుజీకర్మణి దేవతాపరిగ్రహార్థమన్వాధానం కరిష్యే ఇత్యాది.— చక్షుషీ ఆజ్యేనేత్యన్తముక్త్వా అత్ర ప్రధానం పశుపతిం చరుణా ద్వితీయం పృషాతకం పృషాతకద్రవ్యేణ శేషేణ స్విష్టకృతమిత్యాది--- సద్యోయక్ష్య ఇత్యన్తముక్త్వా సమిద్ద్వయం ప్రయుఞ్జానో౽గ్నౌ వాధాయ పరిసమూహనాది పూర్ణపాత్రనిధానాన్తం కృత్వా౽గ్నేః పశ్చాత్ పూర్వకర్షపవిత్రవతి పశుపతయే త్వా జుష్టం నిర్వపామీతి చతుర్ముష్టీన్ సర్వాన్ నిరుప్య తత్సంఖ్యయా తథైవ ప్రోక్ష్య స్థాలీచరుశ్రపణాన్తం కృత్వా౽జ్యమిశ్రం పయః పృషాతకాఖ్యం హవిస్తత్ర కృత్వా౽జ్యసంస్కారం కృత్వా పృషాతకచరుభ్యాం సహ పర్యగ్నికృత్వా౽జ్యాన్వాసనాద్యాజ్యభాగాన్తం కృత్వా శ్రుతాదికం స్వస్థిధానానుపస్థాప్య దానధర్మేణ చరుమవదాయ ఓం పశుపతయే శివాయ శఙ్కరాయ పృషాతకాయ స్వాహా ఇతి హుత్వా పశుపతయ ఇదం న మమ ఇతి త్యజేత్- తతో యజమానాఞ్జలినా సహోపస్తీర్య స్రుక్స్థానీయేన పృషాతకం ద్విరభిఘారయేత్ తతో యజమానః ఊనం మే పూర్యతాం పూర్ణం మే మోపసదత్ పృషాతకాయ స్వాహేత్యఞ్జలినైవ హుత్వా పృషాతకాయేదం న మమేతి త్యజేత్- చరుపృషాతకశేషాభ్యాం స్విష్టకృతం హుత్వా ఇధ్మసన్నహనాది హోమశేషం సమాప్య ధృతపవిత్రం విసృజ్య శుచిదేశే క్షిపేత్-

ఆశ్వరథ- (అశ్వరథ- అఞ్-) త్రి- అశ్వయుక్తరథస్యేదమ్-

ఆశ్వలక్షణిక- (అశ్వలక్షణ- ఠక్) త్రి- అశ్వలక్షణమధీతే వేద వా యస్సః-

ఆశ్వలాయన- (అశ్వల - ఫక్)- పు- అశ్వలస్య గోత్ర

పత్యమ్. పు. ఋషివిశేషః. యో. మహాత్రకల్పసూత్రకర్తా. తదీయస్య కల్పసూత్రస్య షట్సుదశ పరిచ్ఛేదాః. తత్ర చతుర్దశపటలాత్మస్య ఏకో బహ్వృచానాం గృహ్యకర్మణః.

ఆశ్వలాయనీ. (ఆశ్వలాయన. ఙీప్.) స్త్రీ. ఋగ్వేదశాఖా సైవ. సా చ శరణవ్యూహోద్ధృతక్రమేణ ప్రథమా.

ఆశ్వస్- ధా. ఆఙ్. శ్వస్. ఉ. ఆశ్వసితి.

ఆశ్వసిష్యత్- ధా. ఆఙ్. అశ్వసిష్యత్. ఉ. ఆశ్వసిష్యత్-

ఆశ్వసిష్యత్. ధా. ఆఙ్. అశ్వసిష్యత్. ఉ. ఆశ్వసిష్యతి.

ఆశ్వస్య. ధా. ఆఙ్. అశ్వస్య. ఉ. ఆశ్వస్యతి.

ఆశ్వస్యత్- ధా. ఆఙ్. అశ్వస్యత్. ఉ. ఆశ్వస్యతి.

ఆశ్వాయన. (అశ్వ. ఫక్) పు. అశ్వస్య గోత్రాపత్యమ్.

ఆశ్వావతాన. (అశ్వావతాన. అణ్) పు. అశ్వావతానస్య గోత్రాపత్యమ్.

ఆశ్వాస్- ధా. ఆఙ్. శ్వాస్. ఉ. ఆశ్వాస్యతే. ఆశ్వాసితః.

ఆశ్వాస- (ఆఙ్. శ్వ. స. ఘఞ్) పు. ఆశ్వసనమ్. ఆఖ్యాయికా. పరిచ్ఛేదః. నిర్వృతిః. ప్రాకృతకావ్యేషు సర్గః.

ఆశ్వాసన. (ఆఙ్. శ్వాసి. ల్యుట్) ఆశ్వాసకరణమ్.

ఆశ్వాసయ్- ధా. ఆఙ్. శ్వాసయ్. ఉ. ఆశ్వాసయతి.

ఆశ్వాసిత. (ఆఙ్ శ్వాసి. క్త) త్రి. అనుసేవితః.

ఆశ్వికీ. (అశ్వ. ఠక్) స్త్రీ. వారభూతా సత్వాన్ హరతి పశు. శ్వావహతి వా యస్సః. పు. అశ్వస్య నిమిత్తం సంయోగ ఉత్పాతో వా.

ఆశ్వినః (అశ్విని. అణ్.) న. ఆశ్వయుజః. పు. క్వచిద్రూపో యాగవిశేషః; వ్యక్తసారః. . సౌమయాగవిశేషః ద్వాత్రింశదుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకశంసనలక్షణః. "ఆశ్వినం ఘర్మమిలాము లభేత సర్వం దుర్వాకమ్మణ సోమం పిబాసి" ఇతి తద్విధిః. తై॥ సం(బ్రా)॥ ౨ కా॥ ౧ ప్ర॥ ౧౦ అను॥...

ఆశ్వినయాగే పురోనువాక్యాయథా:— ప్రవాయాగే మైత్రావరుణః— అశ్వినావశ్వావతీత్వాం నాసత్యా పురస్తాదాశ్వినా యోగభర్తా పుటత్కాః। అవిశ్వేశః పాణ్ణనశ్చ న రామసా యుయాదంపాత స్వస్తిభిస్సదా నః (పురోనువాక్యా॥ ఋ॥ సం॥ ౭।౭౨।౫॥) హోతా యక్ష దశ్వినోర్భాగస్య ప్రయాజాన్ ఊర్ధ్వం హవిః హోతా యజ (తైత్తిరీయ॥ మైత్రాయణ్యా॥ ౧౭॥ తై॥ ప్ర॥ ౩।౬।౮॥)॥ హోతా— యో వ యజామహే (ఆగూః) ఉదస్తోమాసో అశ్వినోర బుధ్రన్ జామి బ్రహ్మాణ్యుషసశ్చ దేవీః। ఆవివాసన్ రోదసీ ధిష్ణ్యేమే అచ్ఛా విప్రో నాసత్యా వివక్తి (యాజ్యా॥ ఋ॥ సం॥ ౭।౭౨।౩॥) వా౩ షట్ (వషట్కార)॥...

పురోడాశయాగే మైత్రావరుణః— ఆగోమతా నాసత్యా రథేనాశ్వావతా పురుశ్చన్ద్రేణ యాతమ్। అభి వాం విశ్వా నియుతస్సచన్తే స్పార్హయా శ్రియా తన్వా శుభానా (పురోనువాక్యా॥ ఋ॥ సం॥ ౭।౭౨।౧॥) హోతా యక్ష దశ్వినా పురోడాశస్య జుషేతాం హవిర్హోత ర్యజ (తైత్తిరీయ॥ మైత్రాయణ్యా॥ ౧౭॥ తై॥ ప్ర॥ ౩।౬।౮॥) హోతా— యే ౩ యజామహే (ఆగూః) విదేదుత్సన్నశ్వినా ఉషాసః ప్రవాం బ్రహ్మాణి కారవో భరన్తే। ఊర్ధ్వం భానుం సవితా దేవో అశ్రేద్బృహదగ్నయస్సమిధా జరన్తే (యాజ్యా॥ ఋ॥ సం॥ ౭।౭౨।౪॥)వా౩ షట్ (వషట్కార)॥ హవిర్యాగే మైత్రావరుణః — ఆనో దేవేభిరుపయాతమర్వాక్సజోషసా నాసత్యా రథేన। యువోర్హి నః సఖ్యా పిత్ర్యాణి సమానో బన్ధురుత తస్య విత్తమ్ (పురోనువాక్యా॥ ఋ॥ సం॥ ౭।౭౨।౨॥) హోతా యక్షదశ్వినోశ్ఛాగస్య హవిష ఆత్తామద్య మధ్యతో మేద ఉద్భృతం పురా ద్వేషోభ్యః పురా పౌరుషేయ్యా గృభః। ఘస్తాం నూనం ఘాసే అజ్రాణాం యవసప్రథమానాం సుమత్క్షరాణాం శతరుద్రియాణామగ్నిష్వాత్తానాం పీవోపవసనానాం పార్శ్వతః శ్రోణితః శితామత ఉత్సాదతోఽఙ్గాదఙ్గాదవత్తానామ్. కరత ఏవాశ్వినా జుషేతాం హవిర్హోతర్యజ (తైత్తిరీయ॥ మైత్రాయణ్యా॥ ౧౫॥ తై॥ ప్ర॥ ౩।౬।౧౧॥) హోతా— యే ౩ యజామహే (ఆగూః) హిరణ్యత్వఙ్మధువర్ణో ఘృతస్నుః పృక్షో వహన్నా రథో వర్తతే వామ్ (అనసో వనస హూయామహే) । మనోజవా అశ్వినా వాతరంహాః యేనాతియాథో దురితాని విశ్వా (యాజ్యా॥ ఋ॥ సం॥ ౫।౭౭।౩॥)వా౩ షట్ (వషట్కార).

న. గ్రహోపయుక్తః పాత్రవిశేషః. ద్విశ్వకోణం పాత్రమాశ్వినమితి తద్ధ్రహణమ్.

పు. అగ్నిష్టోమే గ్రహవిశేషః, తద్విధిః తై॥ సం (బ్రా)॥ ౬ కా॥ ౪ ప్ర॥ ౯ అను॥ "యజ్ఞస్య శిరోఽచ్ఛిద్యత తే దేవా అశ్వినావబ్రువన్" ఇత్యాద్యమ్ ॥... గ్రహణసాదనాదౌ వ్యాఖ్యాతైకల్పికా తై॥ సం॥ ౧ కా॥ ౪ ప్ర॥ ౬—౭ అను॥ (౧) యా వాం కశా మధుమత్యశ్వినా సూనృతావతీ। తయా యజ్ఞం మిమిక్షతమ్ (ఋ॥ సం॥ ౧।౨౨।౩)॥ ఉపయామగృహీతోఽస్యశ్విభ్యాం త్వా [గృహీత్వాపవిత్రదశాభిః పరిమృజ్య] ఏష తే యోనిరశ్విభ్యాం త్వా [సాదయతి](౨) ప్రాతర్యుజౌ విముచ్యేథా మశ్వినా వేహ గచ్ఛతమ్। అస్య సోమస్య పీతయే (ఋ॥ సం॥ ౧।౨౨।౧॥) ఉపయామగృహీతోఽస్యశ్విభ్యాం త్వా [గృహీత్వా పవిత్రదశాభిః పరిమృజ్య] ఏష తే యోనిరశ్విభ్యాం త్వా [సాదయతి॥]॥

ఆశ్వినగ్రహస్య పురోనువాక్యాది యథా —
మైత్రావరుణః — ప్రాతర్యుజా విబోధయాశ్వినావేహ గచ్ఛతామ్ । అస్య సోమస్య పీతయే (పురోనుః॥ ఋ॥ సం॥ ౧।౨౨।౧॥) ఏనా తా వ్యోమ తీక్ష్ణా నాసత్యా దీద్యగ్ని ప్రద్రవత్నీ స్యన్ద్రేణ పథేన వాహేరిష ఊర్జా వహతం సుపిత్వా స్యనుపస్సరసుపో బాధేతాం మధుకశయేమం యజ్ఞం యావానా మిమిక్షతాం కవతే ఏ వాశ్వినా జుషేతాం పీతాం పిబతాం సోమం హోత ర్యజ (తై॥ బ్రా॥ తై॥ షా ౪౦॥) • హోతా — యోని దశమహో (ఆశ్వి) వావృధానా శుభస్పతీ దస్రా హిరణ్యవర్తనీ పిబతం సోమ్యం మధు (యాజ్యా ఋ॥ సం॥ ౮।౫।౧౧॥) వౌషట్ (వషట్కారః)

పూర్వమీమాంసాయా మాశ్వినగ్రహవిషయ మధికరణం పఞ్చమాధ్యాయే చతుర్థపాదే దశమమ్- తద్యథా — జ్యోతిష్టోమే ఐన్ద్రవాయవాదిగ్రహేష్వాశ్విన స్తృతీయస్థానే పఠితః • తస్య చ దశమస్థానత్వం వాచకేనైవ శబ్దేనామ్నాయతే • ఆశ్వినో దశమో గృహ్యత ఇతి • తత్ర క్రమబోధకౌ శ్రుతిపాఠౌ • తస్మాదైచ్ఛికః క్రమ ఇతి పూర్వః పక్షః • పాఠో హి న క్రమస్యాభిధాయకః, కిం తు అన్యథానుపపత్త్యా కల్పయతి • దశమ ఇతి శ్రుతిస్తు సాక్షాదేవ క్రమ మభిధత్తే • తతః పాఠాదపి శ్రుతిః ప్రబలా • తతః పాఠః క్రమం కల్పయన్ వస్తుసామర్థ్యమనుసృత్యైవ కల్పయతి • తథా చ శ్రుతిః పాఠాత్క్రమం నియచ్ఛతి •

న. శ్రౌతే హోత్రా శంసనీయశ్శస్త్రవిశేషః • ఏష చాతిరాత్రే రాత్రిపర్యాయనామకేషు శస్త్రేషు వృత్తేషు మృగశీర్షసర్పణం కృత్వా ఉదయాత్ ప్రాక్ శంసనీయః • అస్య ప్రకృతిః ప్రాతరనువాకః • తద్వదయమపి ఆగ్నేయోషస్యాశ్వినాఖ్యక్రతుత్రయయుక్తః. ప్రతిక్రతు గాయత్రీ అనుష్టుప్ త్రిష్టుప్ బృహతీ ఉష్ణిక్ జగతీ పఙ్క్తిరిత్యేతైస్సప్తభిశ్ఛన్దోభిర్విశిష్టైస్సూక్తైర్విశిష్టః॥ ఏతత్క్రతుత్రయానన్తరం సౌర్య, ఐన్ద్రీ, మైత్రావరుణ, ద్యావాపృథివీయ, ఆర్భవాని, సూక్తాని ప్రాతరనువాకాపేక్షయా అధికాని॥ ఆపో రేవతీ (ఋ॥ సం॥ ౧౦।౩౦।౧౨) రితి ప్రాతరనువాకప్రతిపదః స్థానే అగ్నిర్హోతా గృహపతి (ఋ॥ సం॥ ౬।౧౫।౧౩) రిత్యేషా శంసనీయా॥ ప్రాతరనువాకే ప్రతిప్రియతమ (ఋ॥ సం॥ ౫।౭౫॥) మిత్యస్యా స్థానే పరిధానీయా । ఆశ్వినే బృహస్పతే అతియత్ (ఋ॥ సం॥ ౨।౨౩।౧౫) ఇతి ఋక్॥ ప్రాతరనువాకస్య మన్ద్రస్వరః, ఆశ్వినస్య తృతీయసవనీయత్వా దుత్తమస్వరః ॥ అత ఏ వాశ్వినస్య ప్రాతరనువాకవికృతిత్వమ్ । ఆశ్వినం శంసిష్యన్నసంస్థితసంచరేణ నిష్క్రమ్య ఆగ్నీధ్రీయే దక్షిణం జాన్వాచ్యాసీన స్స్రువేణ షడాహుతీ ర్జుహోతి •

తే చ మన్త్రాః (ఆశ్వ॥ శ్రౌ॥ ౬।౫।౨॥):—

౧ అగ్నిర్గాయత్రేణ ఛన్దసా తమశ్యాం త మన్వారభే తస్మై మా మవతు తస్మై స్వాహా ॥

౨ ఉషా అశ్వినీ త్రైష్టుభేన ఛన్దసా తామశ్యాం తా మన్వారభే తస్యై మా మవతు తస్యై స్వాహా ॥

౩ అశ్వినా వశ్వినా జాగతేన ఛన్దసా తావశ్యాం తా వన్వారభే తాభ్యాం మా మవతు తాభ్యాం స్వాహా ॥

౪ బణ్మహాఁ అసి సూర్య బళాదిత్య మహాఁ అసి । మహస్తే సతో మహిమా పనస్యతేఽద్ధా దేవ మహాఁ అసి (ఋ॥ సం॥ ౮।౧౦౧।౧౧) స్వాహా ॥

౫ బట్ సూర్య శ్రవసా మహాఁ అసి సత్రా దేవ మహాఁ అసి మహ్నా దేవానా మసుర్యః పురోహితో విభు జ్యోతి రదాభ్యం (ఋ॥ సం॥ ౮।౧౦౧।౧౨) స్వాహా ॥

౬ ఇన్ద్రం వో విశ్వతస్పరి హవామహే జనేభ్యః । అస్మాక మస్తు కేవల (ఋ॥ సం॥ ౧।౭।౧౦ తై॥ సం॥ ౧।౬।౧౨॥) స్వాహా ॥ ఇతి

షణ్ణా మాహుతీనాం క్రమేణ త్యాగాః —
౧ అగ్నయ ఇదం న మమ॥ ౨ ఉషస ఇదం న మమ॥ ౩ అశ్విభ్యా మిదం న మమ॥ ౪—౫ సూర్యా యేదం న మమ॥ ౬ ఇన్ద్రా యేదం న మమ ॥ ఇతి

తతో హోతా తత్రైవ హోమశేష మాజ్యం ప్రాశ్యాప ఉపస్పృశ్యాచామేత్ • తతోఽపరయా ద్వారా సదః ప్రవిశ్య స్వస్య ధిష్ణ్యస్య పశ్చాన్నిరస్య, సమస్త జఙ్ఘోరు రత్నిభ్యాం జానుభ్యాం చోపస్థం కృత్వా యథాశకుని రుత్పతిష్యన్ హిం భూర్భువస్స్వరో మిత్యభిహింకృత్య శోం సావోమ్ ఇత్యాహావాయ ఉపవిశేత్ • ఉపస్థకృత ఏవాశ్వినం శంసేత్.

అత్రపరిభాషా ।

౧ అగ్నిర్హోతా గృహపతి స్సరాజేతి (ఋ॥ సం॥ ౬।౧౫।౧౩) ప్రతిపత్ • సా చ శతవర్త్యపి పచ్ఛశ్శంసనీయా • ఏతయా ఉపప్రయన్తో అధ్వర (ఋ॥ సం॥ ౧।౭౪) మి త్యాగ్నేయం గాయత్ర ముపస

స్తునుయాత్.

౨ ద్విపదా స్త్రిష్టుభో జగత్యశ్చ పచ్ఛః.

౩ శేషా స్సర్వా అర్ధర్చశః.

౪ ప్రగాథానాం శంసనక్రమః ప్రగాథశబ్దే ద్రష్టవ్యః ॥

౫ ఉదిత ఆదిత్యే సౌర్యాణి ప్రతిపద్యేత (ఋ॥సం॥౫।౩౫।౧) మితి పాఙ్క్తస్యోత్తమేన ప్రణవే నోపసంతనుయాత్.

౬ యది తు సూర్యో నోదితస్తదా ఈళే ద్యావాపృథివీ (ఋ॥సం॥౧।౧౧౨) మావర్తయే ద్యావత్తమో ఽపగచ్ఛే న్నాపరమేత్.

౭ సూక్తే విరుద్ధచ్ఛన్దసో విరుద్ధదేవతాశ్చ ఋచ ఉద్ధరేత్

౮ అపి వాఛన్దసాం సూక్తానాం చైకేన శంసనమ్.

౯ బృహస్పతే అతి యదర్యో అర్హాత్ (ఋ॥సం॥౨।౨౩।౧౫ ॥ తై॥సం॥౧।౮।౨౨॥) ఇతి పరిధానీయా.

౧౦ ప్రతిపద పరిధానీయాభ్యాం ఆహావః కార్యః

౧౧ బృహతీచ్ఛన్దస్కా అగ్న్యుషోశ్విదేవత్యా స్త్రయ స్తృచా శ్ఛన్దోమాః స్వంధసామ్నః స్తోత్రియాః క్రియన్తే. తాం స్తృచాన్ బార్హతాన్ ప్రగాథాన్ వా యథాదైవతం బృహతీచ్ఛన్దసః పురస్తాద్యథాస్తుతం శంసేత్.

౧౨ అన్యేషు వా యేషు కేషు చిచ్ఛన్దస్సు యది స్తుయుస్తదాపి యథాదైవతం స్వస్య చ్ఛన్దసః పురస్తాత్ శంసేత్.

౧౩ ఆశ్వినశస్త్రే పూర్వం యత్ స్తోత్రం తత్సంధిస్తోత్ర మిత్యుచ్యతే.

౧౪ సంధిస్తోత్రం రథన్తరం సామేత్యుత్సర్గః. తత్ర యది బృహత్సామ కుర్యుస్తదా బృహతో యోనౌ త్వామిద్ధి హవామహ ఇతి తృచే (ఋ॥సం॥౬।౪౬।౧—౩) ద్వితీయా మిన్ద్రక్రతుమ్ (ఉత్తరత్ర ౧౩౧ ద్ర॥) ఇత్యస్యోపరిష్టాత్, తృతీయా మభిత్వా (ఉ॥ ౧౩౨ ద్ర॥) ఇత్యస్యోపరిష్టాచ్ఛంసేత్.

౧౫ యద్యాకృతే ఽపి బృహత్సామని బృహతో యోనిం న శంసేత్.

౧౬ అగన్మమహా (ఉ॥ ౫౬ ద్ర॥), అతారిష్మ తమస (ఉ॥ ౧౧౪ ద్ర॥), ఈళే ద్యావాపృథివీ (ఉ॥౧౨౫ ద్ర॥) ఇతి మాఙ్గలాని ధ్రువాణి ॥

౧౭ నాన్త్యే రాత్రౌ ఽయం గాయత్రీ మత్యేవ బ్రాహ్మణస్య త్రైష్టుభం రాజన్యస్య, జాగతం వైశ్యస్య ॥

[illegible] * ప్రథమ్య ఉద్ధ[illegible] తి ఉప [illegible] తే బహ్వృచే సూక్తే ప్రథమా ద్వితీ

యయో ర్బృచోః తస్త్రిపాత్ప్రగాథస్యేవ శంసనం దృశ్యతే। తద్యథా—ప్రత్యు అదర్శ్యాయత్యుచ్ఛన్తీ దుహితా దివః। అపో మహీ వ్యృణుతే చక్షుషా తమో జ్యోతి ష్కృణోతి సూనరీమ్, జ్యోతి ష్కృణోతి సూనర్యుదుస్రియాః సృజతే సూర్యస్సచా। ఉదస్య న్నక్షత్ర మర్చివతోమ్, ఉద్యన్నక్షత్ర మర్చివ త్తే సగుషో వ్యుషి సూర్యస్య చ। సంభక్తేన గమేమహి, ఇతి అనన్తరం తృతీయాదీనాం చతసృణాం ఋచాం అర్ధర్చశంసన మేవ ॥ ప్రత్యుష్యత్ ప్రాగాథమ్ ఇతి కాత్యాయనేన సర్వానుక్రమణ్యాం, ఏకాదశే చతుర్థే చ ప్రగాథా బార్హతా స్తృచాః ఇతి శౌనకేన ఛందోనుక్రమణ్యాం చానుక్రాన్తమ్. తదనుసారేణ షణ్ణాం ప్రగాథత్వ మాయాతం న ద్వయోః. కాత్యీయప్రగాథలక్షణానుసారేణ ప్రాయ స్సర్వేషా మేవాశ్వినీయబార్హతసూక్తానాం ప్రగాథత్వ మాపద్యతే. (ఏతత్ప్రగాథలక్షణం ప్రగాథశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్) - న తేషాం ప్రగాథీయశంసనం దృశ్యతే. కిం చ ఐతరేయబ్రాహ్మణానుసారేణ ఐంద్రాః ప్రగాథాః, మైత్రావరుణః ప్రగాథః ఇత్యుత్తరత్ర నామ నిర్దేశః కృతః. తేషా మపి పాఠే ప్రగాథీయశంసనం న దృశ్యతే. శాంఖాయనాశ్వలాయనయోః సూత్రయో రప్యేతాదృశ శంసనస్య మూలం న లభ్యతే ॥

౧౯ ఐతరేయ బ్రాహ్మణోక్తా విశేషాః ప్రదర్శ్యన్తే — (౧) అగ్నిం మన్యే పితర మగ్నిమాపిమ్ (ఋ॥సం॥౧౦।౭।౩॥) ఇత్యేతయా ప్రతిపద్యేతేతి కేచిత్। తన్నాదృత్యమ్। అగ్నిర్హోతా గృహపతిః స రాజా (ఋ॥సం॥౬।౧౫।౧౩॥) ఇత్యేతయైవ ప్రతిపద్యేత ॥ (౨) సప్త సౌర్యాణి ఛందాంసి శంసేద్యథాఽఽగ్నేయం యథోషస్యం యథాఽఽశ్వినమ్ ఇతి కేచిత్। తన్నాదృత్యమ్। త్రీణ్యేవ శంసేత్ ॥ (౩) సౌర్యేషు ఉదుత్యం జాతవేదస మితి ప్రథమం శస్యమితి కేచిత్। తన్న। సూర్యో నో దివస్పాత్వి త్యేత మేవ శంసేత్ ॥ (౪) సూర్యో నాతిశస్యో బృహతీ నాతిశస్యా య స్సూర్య మతిశంసేద్బ్రహ్మవర్చస మతిపద్యేత। యో బృహతీ మతిశంసేత్ప్రాణా నతిపద్యేతే త్యుక్త్యైవ ఐన్ద్రీ, మైత్రావరుణ, ద్యావాపృథివీయ, నైఋత, బ్రాహ్మణస్పత్యానాం సర్వేషామపి సౌర్యత్వస్య ప్రగాథ, గాయత్రీ, జగతీ, ద్విపదా, త్రిష్టుభాం బృహతీత్వస్య చాపాదనమ్ ॥ (౫) ఏవా పిత్రే విశ్వదేవాయ వృష్ణే (ఋ॥ సం॥ ౪ । ౫౦ । ౬॥) ఇత్యేతయా పరిదధ్యాత్ ప్రజాకామః పశుకామో వా ॥ బృహస్పతే అతి యదర్యో (ఋ॥ సం॥ ౨

౨౩ । ౧౫ ॥) ఇత్యేతయా పరిదధ్యాత్ తేజస్కా-
మో బ్రహ్మవర్చసకామః ఇతి ॥ విస్తరస్త్వస్య తదైతరేయ
బ్రాహ్మణే ఽనుసన్ధేయః ॥

౨౦ ఆశ్వినశస్త్రసంఖ్యావిషయే తస్మై సహస్రం వై శంసేదిత్యాయో నా ఇత్యైతరేయబ్రాహ్మణే ౪।౭॥ ప్రాతరనువాకన్యాయేన తస్యైవ సమామ్నాయస్య సహస్రావమ మేతేషాం శంసేదిత్యాశ్వలాయనసూత్రమ్॥ సహస్రావమ మితి॥ యావత్స్తోత్రస్య ఋచాం సహస్రమవమమాత్రమ్, తత్సహస్రావమ మిత్యుచ్యతే। తదుదయాత్ ప్రాగేవ శంసేత్। ఉదయో నామ సూర్యమణ్డలదర్శనమాత్రమ్। అదర్శనే అనుశయః। తే నా త్రాక్షివిషే రసమ్పన్నాత్ మర్యాదైవగ్రహ్యతే। తేనాదితే యదస్పృష్టం త దత్యన్తాయ త్రైవ సహస్రావమ మిత్యుక్తం భవతీతి తద్వ్యాఖ్యానే గార్గ్యనారాయణః ॥ (౬ । ౫ । ౮ ॥) ॥ ఆశ్వలాయనస్య సౌర్య పూర్వభావినా మేవ సహస్రత్వ మవగమ్యతే। ఐతరేయబ్రాహ్మణమతే ఆశ్వినశస్త్రస్యైవ సహస్రసంఖ్యత్వమితి ద్వయోర్విప్రతిపత్తౌ ప్రామాణ్యవిచికిత్సాయాం ఆశ్వలాయన సంఖ్యా నియమ స్యనుమాన్య యానసారః - బ్రాహ్మణసంఖ్యానియమః పరిన్యత్తే బృహతీ సంఖ్యానుసారేణేతి ద్వయమపి సమంజసమ్। అత ఏవ శాంఖాయనేన — తత్సమ్పదా బృహతీసహస్రం సమ్పద్యతే ఇతి ॥ తథా శంసేద్యథా తచ్ఛస్త్రమాశ్వినం నానాఛన్దస్యమపి సమ్పదా బృహతీనాం సహస్రం సమ్పద్యతే ఇతి తద్వ్యాఖ్యానే ఆనర్తీయః ॥ (శాం॥ శ్రౌ॥ ౯। ౨౦।౩౦ ॥) ఏతత్తత్సంఖ్యానిరూపణే విస్తరః కౌషీతకిబ్రాహ్మణే ఽనుసంధేయః॥

ఆగ్నేయక్రతుః.

౧ అగ్నిర్హోతా గృహపతిః (ప్రతిపత్, ఆగ్నేయా, త్రిష్టుప్) ౧
౨ ఉపప్రయన్తో అధ్వరం (౧ । ౭౪) ౯
౩ జుషస్వ సప్రథస్తమమ్ (౧ । ౭౫) ౫
౪ అవా నో అగ్న ఊతి (౧। ౭౯ । ౭—౧౨) ౬
౫ అగ్నిమీళే పురోహితమ్ (౧ । ౧) ౯
౬ అగ్నిం దూతం వృణీమహే (౧ । ౧౨) ౧౨
౭ వసిష్వా హి మియేధ్య (౧ । ౨౬) ౧౦
౮ అశ్వం న త్వా వారవన్తమ్ (౧ । ౨౭ । ౧—౧౨) ౧౨
౯ త్వమగ్నే వ్రతపా అసి (౮ । ౧౧ । ౧—౯) ౯
౧౦ త్వం నో అగ్నే మహః (౮ । ౭౧ । ౧—౯) ౯
౧౧ ఇమే విప్రస్య వేధసో (౮ । ౪౩) ౩౦
౧౨ సమిధాగ్నిం దువస్యత (౮ । ౪౪) ౩౩
౧౩ యుక్ష్వా హి దేవహూతమాన్ (౮ । ౭౫) ౧౬
౧౪ ప్రేష్ఠం వో అతిథిం (౮ । ౮౪) ౯
౧౫ త్వమగ్నే బృహద్వయో (౮ । ౧౦౨ । ౧—౧౮) ౧౮
౧౬ అర్చన్తస్త్వా హవామహే (౫ । ౧౩) ౬
౧౭ అగ్నిం స్తోమేన బోధయ (౫ । ౧౪) ౬
౧౮ అగ్నే పావక రోచిషా (౫ । ౨౬) ౯
౧౯ దూతం వో విశ్వవేదసమ్ (౪ । ౮) ౮
౨౦ అగ్నే మృళ మహాఀ అసి (౪ । ౯) ౮
౨౧ అగ్నిర్హోతా (౪ । ౧౫। ౧—౩) ౩
౨౨ అగ్నిర్హోతా పు (౩ । ౧౧) ౯
౨౩ అగ్న ఇళా సమిధ్యసే (౩। ౨౪। ౨—౫) ౪
౨౪ ప్రవో వాజా అభిద్యవో (౩ । ౨౭) ౧౫
౨౫ ఉపసద్యాయ మీఢుషః (౭ । ౧౫) ౧౫
౨౬ త్వమగ్నే యజ్ఞా (౬ । ౧౬। ౧—౪౫) ౪౫
౨౭ అగ్నే హంసి న్యత్రిణం (౧౦ । ౧౧౮) ౯
౨౮ అగ్నిం హిన్వన్తు (౧౦ । ౧౫౬) ౫
౨౯ ప్రాగ్నయే వాచం (౧౦ । ౧౮౭) ౫
౩౦ ప్రనూనం జాతవేదసం (౧౦ । ౧౮౮) ౩
౩౧ ఇమాం మే అగ్నే సమిధం (౨ । ౬) ౮
౩౨ శ్రేష్ఠం యవిష్ఠ భారత (౨ । ౭) ౬
౩౩ వాజయన్నివ (౨ । ౮ । ౧—౫) ౫

ఇత్యాగ్నేయం గాయత్రమ్.

౩౪ త్వమగ్నే వసూన్ (౧ । ౪౫ । ౧—౯) ౯
౩౫ త్వం హి క్షైతవత్ (౬ । ౨ । ౧—౧౦) ౧౦
౩౬ అగ్నా యో మర్త్యో (౬ । ౧౪ । ౧—౫) ౫
౩౭ హోతాజనిష్ట (౨ । ౫) ౮
౩౮ ప్రవో దేవాయాగ్నయే (౩ । ౧౩) ౭
౩౯ అగ్నే ... అనుషక్ (౪ । ౭ । ౨—౬) ౫
౪౦ సఖాయః సంవః (౫ । ౭) ౧౦
౪౧ త్వామగ్నే హవిష్మన్తో (౫ । ౯) ౭
౪౨ అగ్న ఓజిష్ఠమాభర (౫ । ౧౦) ౧౦
౪౩ బృహద్వయో హి (౫ । ౧౬) ౫
౪౪ ఆ యజ్ఞైర్దేవ మర్త్య (౫ । ౧౭) ౫
౪౫ ప్రాతరగ్నిః పురుప్రియో (౫ । ౧౮) ౫
౪౬ యమగ్నే వాజసాతమమ్ (౫ । ౨౦) ౪
౪౭ మనుష్వత్త్వా నిధీమహి (౫ । ౨౧) ౪
౪౮ ప్రవిశ్వసామన్నత్రివత్ (౫ । ౨౨) ౪
౪౯ అగ్నే సహన్తమాభర (౫ । ౨౩) ౪
౫౦ అచ్ఛా వో అగ్నిమవసే (౫ । ౨౫) ౯

ఇత్యాగ్నేయమానుష్టుభమ్

౫౧ అబోధ్యగ్నిః సమిధా (౫ । ౧) ౧౨
౫౨ కుమారం మాతా యువతిః (౫। ౨। ౧—౧౧) ౧౧
౫౩ త్వమగ్నే వరుణో జాయసే (౫ । ౩) ౨౧

౫౪ త్వామగ్నే వసుపతిం (౫।౮) ౧౧
౫౫ అగన్మ మహా నమసా (౭।౧౨) ౩
ఇత్యాగ్నేయం త్రైష్టుభమ్
౫౬ ఏనా వో అగ్నిం నమసా (౭।౧౬) ౧౨
౫౭ ప్ర వో యహ్వం పురూణాం (౧।౩౬) ౨౦
౫౮ అగ్నే వివస్వదుషస (౧।౪౪) ౧౪
౫౯ సఖాయస్త్వా వవృమహే (౩।౯।౧—౮) ౮
౬౦ అయమగ్నిః సువీర్యస్య (౩।౧౬) ౬
౬౧ అగ్న ఆ యాహ్యగ్నిభిః (౮।౬౦) ౨౦
౬౨ అచ్ఛా నః శీరశోచిషం (౮।౭౧।౧౦—౧౫) ౬
౬౩ అదర్శి గాతువిత్తమో (౮।౧౦౩।౧—౭) ౭
ఇత్యాగ్నేయం బార్హతమ్
౬౪ అగ్నే వాజస్య గోమత (౧।౭౯।౪—౬) ౩
౬౫ పురు త్వా దాశ్వాన్వోచే (౧।౧౫౦) ౩
౬౬ త్వామగ్నే మనీషిణ (౩।౧౦) ౯
౬౭ ఈళిష్వా హి ప్రతీవ్యమ్ (౮।౨౩) ౩
ఇత్యాగ్నేయమౌష్ణిహమ్
౬౮ జనస్య గోపా అజనిష్ట (౫।౧౧) ౬
౬౯ సంజాగృవద్భిర్జరమాణ (౧౦।౯౧) ౧౫
౭౦ త్వామగ్న ఋతాయవః (౫।౮) ౭
ఇత్యాగ్నేయం జాగతమ్
౭౧ అగ్నిం తం మన్యే యో (౫।౬) ౧౦
ఇత్యాగ్నేయం పాఙ్క్తమ్
ఇత్యాగ్నేయః క్రతుః.

అథోషస్యక్రతుః-
౭౨ ప్రతి ష్యా సూనరీ (౪।౫౨) ౭
౭౩ కస్త ఉషః కధప్రియే (౧।౩౦।౨౦—౨౨) ౩
ఇత్యుషస్యం గాయత్రమ్
౭౪ ఉషో భద్రేభిరాగహి (౧।౪౯) ౪
ఇత్యుషస్యమానుష్టుభమ్
౭౫ ఇదం శ్రేష్ఠం జ్యోతిషామ్ (౧।౧౧౩) ౨౦
౭౬ పృథూ రథో దక్షిణాయా (౧।౧౨౩) ౧౩
౭౭ ఉషా ఉచ్ఛన్తీ సమిధానే (౧।౧౨౪) ౧౩
౭౮ ప్రత్యర్చీ రుశదస్యా (౧।౯౨।౫—౧౨) ౮
౭౯ ద్యుతద్యామానం బృహతీమృతేన (౫।౮౦) ౬
౮౦ ఉషో వాజేన వాజిని (౩।౬౧) ౭
౮౧ ఇదము త్యత్పురుతమం (౪।౫౧) ౧౧
౮౨ ఉదు శ్రియ ఉషసో రోచ (౬।౬౪) ౬
౮౩ ఏషా స్యా నో దుహితా దివో (౬।౬౫) ౬
౮౪ వ్యుషా ఆవో దివిజా ఋతేన (౭।౭౫) ౮
[౮౫ ఉదు జ్యోతిరమృతం విశ్వజన్యం (౭।౭౬) ౭
౮౬ ఉషో రురుచే యువతిర్న (౭।౭౭) ౬
౮౭ ప్రతి కేతవః ప్రథమా అదృశ్ర (౭।౭౮) ౫
౮౮ వ్యుషా ఆవః పథ్యా జనానాం (౭।౭౯) ౫
౮౯ ప్రతి స్తోమేభిరుషసం వసిష్ఠా (౭।౮౦) ౩
ఇత్యుషస్యం త్రైష్టుభమ్
* ౯౦ ప్రత్యు అదర్శ్యాయత్యు (౭।౮౧) * ౬
౯౧ సహ వామేన న ఉషో వ్యుచ్ఛా (౧।౪౮) ౧౬
ఇత్యుషస్యం బార్హతమ్
౯౨ ఉషస్తచ్చిత్రమాభర (౧।౯౨।౧౩—౧౫) ౩
ఇత్యుషస్యమౌష్ణిహమ్
౯౩ ఏతా ఉ త్యా ఉషసః (౧।౯౨।౧—౪) ౪
ఇత్యుషస్యం జాగతమ్
౯౪ మహే నో అద్య బోధయ (౫।౭౯) ౧౦
ఇత్యుషస్యం పాఙ్క్తమ్
ఇత్యుషస్యః క్రతుః-

అథాశ్వినక్రతుః
౯౫ ఏషో ఉషా అపూర్వ్యా (౧।౪౬) ౧౫
౯౬ ప్రాతర్యుజా విబోధయ (౧।౨౨।౧—౪) ౪
౯౭ అశ్వినా యజ్వరీరిషః (౧।౩।౧—౩) ౩
౯౮ ఆశ్వినావశ్వావత్యా (౧।౩౦।౧౭—౧౯) ౩
౯౯ గోమదూ షు నాసత్యా (౨।౪౧।౭—౯) ౩
౧౦౦ దూరాదిహేవ య (౮।౫।౧—౩౬) ౩౬
౧౦౧ వాహిష్ఠో వాం (౮।౨౬।౧౬—౧౯) ౪
౧౦౨ ఉదీరాథామృతాయ (౮।౭౩) ౧౮
౧౦౩ ఆ మే హవం నాసత్యాశ్వినా (౮।౮౫) ౯
ఇత్యాశ్వినం గాయత్రమ్-
౧౦౪ యదద్య స్థః పరావతి (౫।౭౩) ౧౦
౧౦౫ కూష్ఠో దేవావశ్వినా (౫।౭౪) ౧౦
౧౦౬ ఆ నో విశ్వాభిరూతిభిరశ్వినా (౮।౮) ౨౩
౧౦౭ త్యం చిదత్రిమృతజుర (౧౦।౧౪౩) ౬
ఇత్యాశ్వినమానుష్టుభమ్.
౧౦౮ అభాత్యగ్నిరుషసా (౫।౭౬) ౫
౧౦౯ ప్రాతర్యావాణా ప్రథమా (౫।౭౭) ౫
౧౧౦ గ్రావాణేవ తదిదర్థం (౨।౩౯) ౮
౧౧౧ స్తుషే నరా దివో అస్య (౬।౬౨) ౧౧
౧౧౨ క్వ త్యా వల్గూ పురుహూతా (౬।౬౩) ౧౧
౧౧౩ అతారిష్మ తమసస్పా (౭।౭౩) ౫
ఇత్యాశ్వినం త్రైష్టుభమ్
౧౧౪ ఇమా ఉ వాం దివిష్టయ (౭।౭౪) ౬
౧౧౫ అయం వాం మధుమత్తమ (౧।౪౭) ౧౦
౧౧౬ ఓ త్యమహ్వ ఆ రథమద్యా (౮।౨౨।౧—౭) ౭
౧౧౭ ద్యుమ్నీ వాం స్తోమో (౮।౮౭) ౬
౧౧౮ యత్స్థో దీర్ఘప్రసద్మని (౮।౧౦) ౬
ఇత్యాశ్వినం బార్హతమ్
౧౧౯ ఆశ్వినావర్తిరస్మదా (౧।౯౨।౧౬—౧౮)- ౩

౧౨౦ అశ్వినావెహగచ్ఛతం (౨।౭౮।౧—౩) ౩
౧౨౧ యువొరుషూరథంహువే (౮।౨౬।౧—౧౫) ౧౫

ఇత్యాశ్వినషష్ఠిహామ్

౧౨౨ అబోధ్యగ్నిర్జ్మ ఉదేతి (౧।౧౫౭) ౬
౧౨౩ ఏషస్యభానురుదియర్తి (౪।౪౫) ౭
౧౨౪ ఇతేద్యావాపృథివీ (౧।౧౧౨) ౨౫

ఇత్యాశ్వినంజాగతమ్

౧౨౫ ప్రతిప్రియతమంరథం (౫।౭౫) ౯

ఇత్యాశ్వినంపాఙ్క్తమ్

ఇత్యాశ్వినః క్రతుః

అథ సౌర్యాణి

౧౨౬ సూర్యోనోదివస్పాతు (౧౦।౧౫౮) ౫
౧౨౭ ఉదుత్యంజాతవేదసం (౧।౫౦।౧—౯) ౯

ఇతి సౌర్యం గాయత్రమ్

౧౨౮ చిత్రందేవానాముదగాత్ (౧।౧౧౫) ౬

ఇతి సౌర్యం త్రైష్టుభమ్

౧౨౯ నమోమిత్రస్యవరుణ (౧౦।౩౭) ౧౨

ఇతి సౌర్యం జాగతమ్

ఇతి సౌర్యాణి

అథైన్ద్రాః ప్రగాథాః

౧౩౦ ఇన్ద్రక్రతుంన ఆభర (౭।౩౨।౨౬,౨౭) ౨
౧౩౧ అభిత్వాశూరనోను (౭।౩౨।౨౨,౨౩) ౨

ఇత్యైన్ద్రాః ప్రగాథాః

అథ మైత్రావరుణః ప్రగాథః

౧౩౨ బహవస్సూరచక్షసః (౭।౬౬।౧౦,౧౧) ౨

ఇతి మైత్రావరుణః ప్రగాథః

అథ ద్యావాపృథివీయే

౧౩౩ మహీద్యౌః పృథివీచ (౧।౨౨।౧౩) ౧

ఇతి ద్యావాపృథివీయం గాయత్రమ్

౧౩౪ తేహిద్యావాపృథివీ (౧।౧౬౦।౧) ౧

ఇతి ద్యావాపృథివీయం జాగతమ్

ఇతిద్యావాపృథివీయే

అథ నైరృతద్విపదా

౧౩౫ విశ్వస్య దేవీ మృచయస్య జన్మనః । న యా రోషాతి న గ్రభత్ ॥ (ఐ॥ బ్రా॥ ౪।౧౦॥ ఆశ్వ॥ శ్రౌ॥ ౬।౫।౧౮॥) ౧

ఇతి నైరృతద్విపదా

౧౩౬ బృహస్పతె అతియదర్యో (పరిధానీయా, బ్రాహ్మణస్పత్యా, త్రిష్టుప్ ॥) ౧

పు- అతిరాత్రే క్రియావిశేషః ॥ తథా చాశ్వలాయనః — ఆశ్వినేన గ్రహేణ సపురోడాశేన చరన్తి (౬।౫।౨౩) ఇతి ॥ గ్రహణ సాదన మన్త్రానుపమ్యాత్ చమస ఇత్యేవ వ్యవహ్రియతే గార్గ్యనారాయణాదిభిరాధునికైః ॥

అస్య సపురోడాశస్య పురోఽనువాక్యాదిర్యథా :— మైత్రావరుణః — ఇమాసోమాసస్తిరోఅహ్న్యాసస్తీవ్రా స్తిష్ఠన్తి పీతయే యువభ్యామ్ । మహస్వన్తా నాసత్యా రథినా యాత ముపభూషతం పిబ్యాస్ (పురోను ॥ ఋ॥ సం॥ । । ఆశ్వ॥ శ్రౌ॥ ౬।౫।౨౪॥) హోతాయక్షదశ్వినా సోమానాం తిరో అహ్న్యానాం త్రిశ్వర్తీర్యాత ప్రిరహాముదయోథా ముతోతురీయంనాసత్యావాజినయ ధేనుః సజూరగ్నిరోహిందశ్వోవసృత స్నుః సజూరుష అరుణీభిః సజూస్సూర్యపీత శేనసజోషావశ్వినాద సోభిః శరత పీవాశ్వినాజుష్తెతాంమదేతాం వీతాంపి తాంసోమం హోతర్యజ (ప్రైషః ॥ ప్రైషాధ్యా ॥౬౭ ॥)॥ హోతా — యో౩ యజామహే౩ (ఆగూః) ప్రవామన్ధాంసి మద్యాన్యస్థురరంగన్తంహవిషో వీతయో మే తిరో అహ్న్య హవనాశ్రుతం నః (ఋ॥ సం॥ ౭।౬౮।౨॥) ఉభాపిబత మశ్వినోభా నుశ్శర్మ యచ్ఛత మవిద్రియాభి రూతిభీ (యాజ ॥ఋ॥ సం॥ ౧।౪౬।౧౫॥) ౩ వౌ౩షట్ । (వషట్కారః) సోమస్యాగ్నేవీహి౩ వౌ౩షట్ (అనువషట్కారః) ॥

యద్యేతస్య పురోడాశస్య స్విష్టకృతా చరేయు పురోళా అగ్నే పచత (ఋ॥ సం॥ ౩।౨౮।౨॥) అగ్నే వృధా న ఆహుతిమ్ (ఋ॥ సం॥ ౩।౨౮।౬॥) ఇతి సంయాజ్యే ॥

ఆశ్వినశకలష్టికహూమ. పు- మహావిర్యజ్ఞసంస్థాయాం సౌత్రామణ్యాం సురాగ్రహప్రచారాత్పరం కర్తవ్యేషు శకలష్టికహూమేషు త్రిషుప్రథమః. తత్ప్రయోగో యథా

అగ్నే రుత్తరం బర్హి రుపసాదయ ప్రతిప్రస్థాత పశుషు సంవద స్వేతి ప్రైషాది- త్రిషు పాత్రేషు పృష్యాషాణినిదధాతి- సన్తే మనసామ—నఃశ్విభ్యాం త్వా జుష్ట మభిఘారయామీతి పృషదాజ్యేనాశ్వినం పా రభిఘార్య అన్యేన పృషదాజ్యేన సరస్వత్యై త్వేన్ద్రాయ హితమన్త్రేణ సారస్వత మభిఘార్య పృషదాజ్యే... రేణ ఇన్ద్రాయ త్వేన్ద్రాయహితమన్త్రేణ ఐన్ద్రం పా...

రభిహారయతి. స్వాహాకృతేన ఇతి తన్త్రేణ కరోతి - యస్త్వశ్నాతి తు పర్యాయేణ. తతో గృంహా గా దృం వా గోపతి మిత్యాది ఋక్పుహోత్రోపసాదనాన్తం కరోతి- ఏకైకస్య స్వస్య స్వస్య శూలస్య పార్శ్వ భాగే ధారణం కరోతి- క్రమేణ గ్రహాభిమర్శనం కరోతి-చతస్రృషు జుహ్వాదిషూపస్తృణీతే- మనోతాయై హవిషో వదీయమానస్యేత్యాది- ఛాగస పశ్వైన్ద్రః ప్రాణ ఇత్యాద్యన్తే ఉదుమ్బరమయే పాత్రే పృష్టమృత్యుర్గ్రహాంప— విసృజ్యతే॥ ఉత్తరవేద్యా మాసాదయతి శ్రీరసీత్యాది-తతః అశ్విభ్యాం ఛాగస్య హవిషో ఽనుబ్రూహీ ఇతి యథాలిఙ్గ మూహేన హవిర్భిః ప్రచరన్తి- సరస్వత్యై మేషస్య హవిషో ఽనుబ్రూహీ- ఇన్ద్రాయ ఋషభస్య హవిషో ఽనుబ్రూహీ -సాన్నాయ్యవద్యజమానస్యానుమన్త్రణమ్- సూత్రే ఇడాభిదపత్షవో క్తః- స్విష్టకృదాదభిదపత్షే తు వనస్పతినా చరిత్వా స్రుచా వగ్నిఖే శ్రీషా యా గ్రేణాహవనీయ ముత్తరతో గత్వా త్రయాణాం శృఙ్గ శఫకుష్టికైర్యుపభిశ్చాష్టౌ వష్టౌ వృషహోమాన్ జుహోతి- తద్యథా- అష్టసు పాత్రేషు ఏకైకశఫకుష్టికే నిధాయ ప్రథమపశుయూష్ణా పూరయతి- ఎవ మష్టౌ పాత్రాణి- అష్టమే శృఙ్గే అప్యనుషజతి .ఉదగాయతా పాత్ర పఙ్క్తిః కార్యా-ఏవం ద్వితీయస్యాష్టౌ • ఇతి చతుర్వింశతిపాత్రాణి సంస్థాప్య - వక్ష్యమాణ మన్త్రై

హుత్వా సంపాతాన్ గ్రహా ష్వవనీయ శఫకుష్టిక మగ్నౌ ప్రహరతి . అష్టసు షోడశ చతుర్వింశతి సమాహుతౌ హూయమానాయామ్ శఫకుష్టికశృఙ్గాణా మనుప్రహరణమ్- ప్రతియూషాహుతౌ సంపాతా నాశ్వినపాత్రే ఆనయతి-ఉత్తరాహుత్యష్టకసంపాతాన్ సారస్వతగ్రహే-తృతీయాహుత్యష్టక సంపాతా నైన్ద్రగ్రహా అవనయత్రీ త్యభిషచనార్థమ్ . తత్ర హోమమన్త్రాః— సీసేన తన్త్రం మనసా మనీషిణ ఊర్ణాసూత్రేణ కవయో వయన్తి । అశ్వినా యజ్ఞం సవితా సరస్వతీన్ద్రస్య రూపం వరుణో భిషజ్యన్ స్వాహా ॥ ౧ ॥ అశ్విభ్యాం సరస్వత్యా ఇన్ద్రాయ సుత్రామ్ణ ఇదం న మమేతి యజమానస్య త్యాగః - సంపాత మవనీయ కుష్టికశఫా వగ్నా వనుప్రహరతి - ఏవం సర్వత్ర . తదస్య రూప మమృతం శచీభిస్తిస్రో దధుర్దేవతాః సంరరాణాః । లోమాని శష్పై ర్బహుధా న తోక్మభి స్త్వగస్య మాంస మభవన్న లాజాః స్వాహా ॥ ౨ ॥ సర్వత్ర యథాలిఙ్గం త్యాగః - తత్ర త్వ ష్టుద్దేవతా నామ్నా తి కేచిత్-త దశ్వినా భిషజా రుద్ర ... సరస్వతీ వయతి పేశో అన్తరః। అస్థిమజ్జానం ... కారోతరేణ దధతో గవాం త్వచి స్వాహా

॥ ౩ ॥ సరస్వతీ మనసా పేశలం వసు నాసత్యాభ్యాం వయతి దర్శతం వపుః। రసం పరిస్రుతా న రోహితం నగ్నహుర్ధీరస్తసరం న వేమ స్వాహా ॥ ౪ ॥ పయసా శుక్ర మమృతం జనిత్రం సురయా మూత్రాజ్జనయన్త రేతః। అపామతిం దుర్మతిం బాధమానా ఊవధ్యం వాతం సబ్వం తదారాత్ స్వాహా ॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రః సుత్రామా హృదయేన సత్యం పురోడాశేన సవితా జజాన -యకృత్ క్లోమానం వరుణో భిషజ్యన్ మతస్నే వాయవ్యైర్న మినాతి పిత్తం స్వాహా ॥ ౬ ॥ ఆన్త్రాణి స్థాలీ మధుపిన్వమానా గుదాః పాత్రాణి సుదుఘా న ధేనుః - శ్యేనస్య పత్రం న ప్లీహా శచీభి రాసన్దీ నాభి రుదరం న మాతా స్వాహా ॥ ౭ ॥ కుమ్భో వనిష్ఠు ర్జనితా శచీభి ర్యస్మిన్నగ్రే యోన్యాం గర్భో అన్తః - ప్లాశి ర్వ్యక్తః శతధార ఉత్సో దుహే న కుమ్భీ స్వధాం పితృభ్యః స్వాహా ॥ ౮ ॥ ఏతే మన్త్రా ఆశ్విన శఫకుష్టిక హోమమన్త్రా ఇత్యుచ్యన్తే (బౌధాయనీయే)• .

ఆశ్వినసౌత్రామణీగ్రహః. పు . సౌత్రామణ్యా మాశ్విన గ్రహవిశేషః . తత్ప్రయోగో యథా

వపాయాగానన్తరం చాత్వాలే మార్జయిత్వా గ్రహైః ప్రచరన్తి - యువగ్ సురామ మశ్వినా నముచా వాసురే సచా।విపిపానా శుభస్పతీ ఇన్ద్రం కర్మ స్వావతమ్ (ఋ ॥ సం ॥ ౧౦ । ౧౩౧ । ౪ ॥) ఇయమృక్ ఆశ్వినగ్రహాను వాక్యేతి గీయతే - హోతా యక్ష దశ్వినా సరస్వతీ మిన్ద్రగ్ సుత్రామాణ మిమే సోమాః సుత్రామాణ శ్ఛాగైర్న మేషై ర్వృషభైః సుతాః - శష్పై ర్న తోక్మభి ర్లాజై ర్మహస్వన్తో మదా మాసరేణ పరిష్కృతాః । శుక్రాః పయస్వన్తో ఽమృతాః ప్రస్థితా వో మధుశ్చ్యుత స్తా నశ్వినా సరస్వతీన్ద్రః సుత్రామా వృత్రహా జుషన్తాగ్ సోమ్యం మధు పిబన్తు మదన్తు వియన్తు సోమగ్ హోత ర్యజ (ప్రైషాధ్యా ॥ ॥ తై। పరా ॥ ౨ । ౬। ౧౨॥) అయమాశ్విన గ్రహ ప్రైష ఉచ్యతే - యుతే యజామహే (ఆగూః) పుత్ర మివ పితరావశ్వినోభేన్ద్రావతం కర్మణా దగ్ సనాభిః - యత్సురామం వ్యపిబ శ్శచీభి స్సరస్వతీ త్వా మఘవ న్నభీష్ణ౩ (యాజ్యా) వౌ౩ షట్ (వషట్కారః) వాగ్వసు రాసుత సోమ్యగ్రే వీహి౩ వౌ౩ షట్ (అనువషట్కారః) • ఏత ద్యాజ్యాన్తం కర్మ ఆశ్విన సౌత్రామణీ గ్రహ ప్రచార ఇత్యుచ్యతే ॥

ఆశ్వినహవిఃప్రచారః - పు - సౌత్రామణ్యా మఙ్గయాగవిశేషః - తత్ప్రయోగో యథా - తత్రత్యం హ్యగ్నే పథమా మనోతేతి సూక్తం (ఋ ॥ సం ॥

౬।౧౦॥) సామిధేనీవత్ మైత్రావరుణో న్వాహ - అశ్వినా గోభి రిన్ద్రియ మశ్వేభి ర్వీర్యం బలమ్ - హవిషేన్ద్రగ్ం సరస్వతీ యజమాన మవర్ధయోం౩ మ్ (అనువాక్యా) హోతా యక్ష దశ్వినా చ్ఛాగస్య హవిష ఆత్తామ్—ద్యభః । ధ స్తామానః—కరత ఏ వాశ్వినా జుషేతాం హవి హోత ర్యజ (ప్రైషః). యే యజామహే(ఆగూః) సువస్త్రా నాసత్యా సుపేశసా హిరణ్యవర్తనీ నరా(మధ్యవసా హోతామధ్యే మవసా యోత్త ఇత్యర్ధం పఠతి) సరస్వతీ హవిష్మతీ న్ద్రకర్మసు నెవతా౩ వౌ౩(యాజ్యా)షట్ -(వషట్కారః) వాగ్వషు—॥అయ మాశ్విన హవిః ప్రచార ఇత్యుచ్యతే -

ఆశ్వినీ - స్త్రీ - పశుయాగవిశేషః - తద్విధిః తై॥ సం (బ్రా)॥౨ కా॥౧ ప్ర॥౯ అను॥ యః పుష్టికామ స్స్యా త్స ఏతా మాశ్వినీం యమీం వశా మాలభే తాశ్వినా వేవ స్వేన భాగధేయే నోపధావతి తావే వాస్మిన్ పుష్టిం ధత్తః పుష్యతి ప్రజయా పశుభిః ఇతి (అశ్వమత్ - అణ్) స్త్రీ . ఇష్టకావిశేషః యస్మిన్నశ్వశ బ్దవాన్ మన్త్ర ఉపధానః॥

ఆశ్వినేయ - (అశ్వినీ - ఢక్) పు - అశ్వినా దేవా -

ఆశ్వీన - (అశ్వ - ఖఞ్) ఏకేన దినే నాశ్వేన య ద్గన్తుం శక్యతే తన్మార్గాది -

ఆశ్వేయ - (అశ్వ - ఢక్) స - అశ్వస్యాపత్యమ్ -

ఆష - ధా - ఆట్ - అష - ఉ - ఆషత్ - ఆషీత్॥ ఆషి ఇత్యస్యానిడార్థధాతుకేనిష్ఠాయాం చ రూపమ్ ఉ - ఆష్యతే - ఆషితః॥ అక్షూ ఈతి ధాతోః కర్తరి లుఙి తకారపరత్వే రూపమ్ - ఉ - ఆష్టామ్॥ వేదే - అశూ ఇతి ధాతో ర్లుఙి తకారాదౌ రూపమ్ ఉ - ఆష్ట - వ్యాప్త వానిత్యర్థః -

ఆషయ్ - ధా - ఆషి ఇ త్యస్య గుణహేతౌ వజాదౌ రూపమ్ - ఉ - ఆషయత్ -

ఆషాఢ (ఆషాఢీ - అణ్) పు - మాసవిశేషః - సద్వివిధః సౌర శ్చాన్ద్రశ్చ - తత్ర కర్కటకసంక్రాన్తి మారభ్య సింహసంక్రాన్తి పర్యన్త స్సౌర ఆషాఢః - మిథునసంక్రాన్తి మారభ్య కర్కటకసంక్రాన్తి పర్యన్త ఇతి కేచిత్ తన్న బహూనాం సమ్మతమ్ - చాన్ద్ర ఆషాఢో ద్వివిధః - ముఖ్యో గౌణ శ్చేతి - శుక్లప్రతిపదాది రమావాస్యాన్త ఆద్యః - కృష్ణప్రతిపదాది పూర్ణిమాన్తో గౌణః - తత్ర ద్వితీయో వి న్ధ్యోత్తరవాసినా మేవ - తత్ర దక్షిణాయనసం జ్ఞా కర్కటకసంక్రాన్తిః - ఆషాఢే వివాహో న కార్యః - త త్రాపి మిథునస్థే రవౌ కార్య ఇతి గర్గమతమ్ - ఆషాఢే మాస మేకభుక్తవ్రతే కృతే బహుధన ధాన్యపుత్రప్రాప్తిః - అత్ర మాసే ఉపానచ్ఛత్ర లవణామలకాని వామనప్రీత్యై దేయాని - ఆషాఢశుక్లద్వితీయాయాం పుష్యనక్షత్రయుక్తాయాం కేవలాయాం వా రామస్య రథోత్సవః - సా రథద్వితీయేతి చోచ్యతే ఆషాఢశుక్లపక్షే దశమీ పౌర్ణమాసీ చ మన్వాదిః - అత్రైకాదశ్యాం విష్ణుశయనోత్సవః - ఆషాఢశుక్లద్వాదశ్యాం వామనపూజనేన నరమేధఫలమ్ - పూర్వాషాఢాయుతాయాం పౌర్ణమాస్యా మన్నపానాదిదానా దక్షయ్యా న్నాదిప్రాప్తిః - అస్యామేవ పౌర్ణమాస్యాం శివస్య శయనోత్సవః - అస్యామేవ కోకిలావ్రతమ్ - ఆషాఢస్య శ్రావణస్య వా పౌర్ణమాస్యాం చతుర్దశ్యా మష్టమ్యాం వా శివ పవిత్రారోపణ ముక్తమ్ - అస్యాం పౌర్ణమాస్యాం సన్న్యాసినాం చాతుర్మాస్య వాస సఙ్కల్పాఙ్గత్వేన క్షౌర వ్యాసపూజాదికం విహితమ్ - ఆషాఢ కృష్ణద్వితీయాయాం మహాన్యశయనవ్రతమ్ - కర్కటక సింహయో ర్మధ్యే నదీనాం రజస్వలాత్వమ్ - ఆషాఢే తదారంభః - ఆషాఢశుక్లపఞ్చమ్యాం రవివాసరయోగ శ్చేత్ అత్యన్తవృష్టిః - సోమవాసరయోగ శ్చే ద తివృష్టిః - భౌమవాసరయోగ శ్చేత్ యుద్ధమ్ - బుధవాసరయోగ శ్చేత్ క్షేమమ్ - గురువాసరయోగ శ్చేత్ సుభిక్షమ్ - శుక్రవాసరయోగ శ్చేత్ కలహః - శనివాసరయోగ శ్చేత్ తాపః - ఆషాఢకృష్ణపక్షే చన్ద్రస్య రోహిణీనక్షత్ర యోగే లోకానాం శుభాశుభఫలం యథా - క్వచిన్నీలైః క్వచిచ్ఛ్వేతైః క్వచి రిపశుక్లనీలై ర్మేఘై ర్వ్యస్త్రఖణ్డై రివ స్థితైః వికసితపద్మో దరవత్ శుభ్రైః ప్రాంతేషు సూర్యకర రఞ్జితైః యద్వా మధుకరాభైః కింశుకనిభైః కుఙ్కుమసదృశై ర్వా కేవలం గజమహిషబృందై రివ వా అథ వా అఞ్జనగిరిశిలాని చ వైరి వవా స్థితై ర్యద్వా నీహార మౌక్తిక శఙ్ఖ కాన్తిభి ర్యద్వా తటిద్భిః హేమవర్ణై రథవా ఇన్ద్రధ్వజసదృశై స్తమాలనీలై ర్వా మేఘై రావృతం భవతి - యద్వా సంధ్యా కాలేషు రక్తే ఆకాశే ఇందీవరవ న్నీలా మేఘా శ్చేత్తే జలప్రదా భవన్తి - యద్వా మయూర చాతక భేక ధ్వని మిశ్ర మంద్రధ్వనయో మేఘా భవన్తి - తేపి జలప్రదాః ఏవ ముక్తప్రకారై ర్మేఘై స్త్రిదినం ద్విదిన మేకదినం వా గగనం వ్యాప్తం చే త్సుభిక్షం భవతి అన్యథా రూక్షై ర్తైః ప్రేతవానరాదివికృతరూపై ర్మేఘై ర్న శుభం నాపి వర్షం భవతి - మేఘరహితే ప్యాకాశే అమృదుకిరణ స్సూర్య శ్చేత్ రాత్రా వప్యాకాశం వికసితకుముదం సర ఇవ వా కేవలం విశుద్ధం వా భవతి తథాపి వర్షయోగః - ఉక్త

క్షణా మేఘాః ప్రాచ్యాం దిశి జాతా శ్చేత్సస్యనిష్ప త్తిః- ఆగ్నేయ్యాం చ దగ్నిప్రకోపః-దక్షిణస్యాం చ త్తే స్యానాం క్షయః- నైరృత్యాం చే స్సస్యానా మ ర్ధక్షయః - ప్రతీచ్యాం చ ద్భుతవృష్టిః - వాయ వ్యాం చ ద్వాతసహితా క్వచిద్వృష్టిః - ఉత్తరస్యాం చే ద్వృష్టి రవృష్టి ర్వా - ఐశాన్యాం ప్రోష్ఠ సస్యం ఏవం వాయోరుల్కాని పాతస్యస్తని తస్యాశనేది- గ్గాహస్య నిర్ఘాతస్యభూతకమ్పస్యమృగరుతస్యపక్షిరుత స్యచఫల ని జ్ఞేయాని

చంద్రోయది రోహిణ్యా ఉత్తరగస్సమీపగో వా ద క్షిణమార్గే స్థితః స్పృశతి వా తదా జగతః కష్ట మే వ - ఉత్తరత స్థితః తదా సువృష్టి గృహవ ఉపస ర్గాశ్చ. అస్పృశన్ యాతి చేత్తదా న్వృష్టి శ్శు భం చ భవతి - యది చంద్రో రోహిణీశకట మధ్యం గచ్ఛతి తదా ప్రజానాం మహ ద్దుర్భిక్షమ్ చక్రి స్యాదయా త్వరం యది రోహిణీపృష్ఠతో యాతి త దాశుభమ్-తదా స్త్రియః కామాతురాః పుంసోఽను గచ్ఛన్తి - యది రోహిణ్యా అనన్తరం చన్ద్ర ఉదేతి తదా పుమాంసః కామాతురాః స్త్రీ రనుగచ్ఛన్తి- యది చంద్రో రోహిణ్యా ఆగ్నేయ్యాం దిశి భవతి త దా మహానుపసర్గః నైరృత్యాం చేత్సస్యానా మీతి కృతాహానిఃవాయవ్యదిక్ స్థిత శ్చే త్సస్యం మధ్యమం భ వతి - ఈశాన్య దిశి స్థిత శ్చేత్ సస్యాపూర్ణ వృష్ట్య దయోబహవో భవన్తి - చన్ద్రో యది యోగతా రకాం తాడయతి తదా మహ ద్భయం భవతి. ఘా దయతి చేత్స్త్రీకృతో రాజవధః - పురం ప్రవిశతాం గవా మగ్రేయది కృష్ణపక్షు శేవ వా పురః ప్రవిశతి తదా జలసమృద్ధిః శేజలపక్షు శ్చేత్ మధ్యమంభవతి - శుక్లేతు న కి మపి - యదా తు రోహిణీయత శ్చం ద్రో మేఘా వృతో భవతితదా లోకానాం మహ ద్భ యం భూమిర్బహు జనసస్య సంయుతా చ భవతి -

(ఆషాఢీ - అణ్) అధర్వచారిభిః - వ్య - బిల్వ చారిభి ర్విశేతే ధార్యః పాలాశదణ్డః -

ఆషాఢీ - (ఆషాఢా - అణ్ - జీప్) స్త్రీ - ఆషాఢమా సపౌర్ణమాసీ -

ఆషాఢీయ - (ఆషాఢా- ఛణ్) వ్య. ఆషాఢానక్ష త్రజాతః -

ఆష్టమిక - (అష్టమ - ఠఞ్) త్రి- అష్టమాఖ్యా య భవః -

ఆష్టమిక - (అష్టమ - ఈకక్) అష్టమం ప్రహరణం యస్య సః - అయం శబ్దో జినేన్ద్రబుద్ధమతే సిద్ధః - న తు పాణినీయే -

ఆష్ట్ర - (అష్టన్ - ఇఞ్) వ్య - అష్టానా మపత్యమ్-

ఆష్టి (ఆశీ - ష్టిన్)న - ఆకాశః -

ఆష్టా - (అశ్ - ష్టా - క) స్త్రీ - వేద సమన్తా ద్వ్యాప్నువానా స్త్రీ -

ఆస్ - ధా - అస ఇత్యస్య శుద్ధరూపమ్ - ఉ - ఆస్తే - ఆసాంచక్రే - ఇత్యాది ..ఆసి ఇత్యస్య అనిటాఘృ ధాతుకె నిష్ఠాయాం చ యాస్ఫ్ - ఉ - అస్యతె - ఆ సితః...ఆట్ - అస్ - ఉ - ఆసీత్ అసత్ - ...ఆట్ ఆస్- ఆస్త - అస్యత ... (ఆస- క్విప్) అస్య - కోపె - పీడాయామ్ - స్మరణె - అపాకరణేవ - ... (ఆస - క్విప్ -) వెద - సన్నిధానమ్ - వ్యాకరణె ఉణాదిప్రత్యయస్య అసి ఇ త్యస్య రూపమ్- ఉ - ఆయాస -

ఆస . ధా- అదాదిః - ఆస్తే - ఉపవేశనె - ఆస్య రూ పాణి - శుద్ధమ్ - ఆస్ - జిప్ - ఆసి - సన్ ఆసిసిష ...ఆస్తాల్లిటి ఆమ్ - ఉ - ఆసాంచక్రె - అస్మాత్స కర్మకా దపి కర్తరి క్తప్రత్యయో భవతి - ఉ - ఉ పాసి తో గురుమ్ - అస్మాత్పరస్య ఆన ఇత్యస్య ఈన ఇతి భవతి - ఉ - ఆసీనః - అస్మా ద్భావె స్త్రీ యాం యుచ్ - ఉ - ఆసనా - క్వచి ద్బాహులకా త్క్తి న్నపి- ఉ - ఉపాస్తిః - క్వచి ణ్యత్ - ఉ - ఆస్యా -

ఆస - (అస - ఘఞ్) పు - ధనుః - (అసి - అణ్) పు - త న్నామా కశ్చిత్ - యస్య పుత్ర ఆసిః - (అస - ఘ) పు - వెద - అన్తికమ్ - వ్యాకర ణె ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః . తద్విధిః - ౪ పా ॥ ౧ సూ ॥ బుధ స్యజ్జి వస్య జ్యాపిజా మద్య త్యజ్జే క్ష య కృశిభ్యః కత్ని జ్యతా ఽలి జిష్ణు జిష్ణు జసన్ న్య స్నిధి స్స్వల్ప సాసానుకః - ఇతి - ఉ - యవాసః

అవ్య - విభక్తిప్రతిరూపకమ్ - అభూగి త్యర్థె -

ఆసక్ - ధా - ఆఙ్ - సక్ - ఉ - ఆసక్తః - ఆసక్త వాన్ -

ఆసక్త - (ఆఙ్ - సన్జ - క్త) - త్రి - తత్ప రః - లగ్నః - అనరక్తః

ఆసక్తి - (ఆఙ్ - సన్జ - క్తిన్) స్త్రీ - తాత్ప ర్యమ్ .

ఆసఙ్గ - ధా - ఆఙ్ - సఙ్గ - ఉ - ఆసఙ్గ, ఆసఙ్గ్యతి -

ఆసఙ్గ - (ఆఙ్ - సన్జ - ఘఞ్ -) పు - ఆసక్తిః బుద్ధివిశేషః - అయమ్పృ గ్వేద స్తుతిస్తుహీత్యాది ఋక్పఠుప యస్య దృష్టా - అస్య పితా ప్లయో గః - పత్నీ శశ్వతీ - అయం ప్రథమం స్త్రీభూత్వా త తః పుమా నాసీత్ - స మేధాతిథయె దానం ద త్త్వా స్తుహిస్తుహీతి చతసృభి ర్ఋగ్భి రాత్మానం తుష్టా

వ - పత్నీ వా స్యాత్ గేహసీ శ్వేతీ పుంస్త్వముపల క్షణం ప్రీతా న్యాయా తుషావ.

ఆసఙ్గిన్ (+సఙ్గ - ఇని - ఙీప్) స్త్రీ. వాత్యా.

ఆసజ్ - ధా - ఆఙ్ - సజ్ - ఉ - ఆసజ్య

ఆసఞ్జ - ధా - ఆఙ్ - సఞ్జ - ఉ - ఆసజ్యతే.

ఆసఞ్జన - (ఆఙ్ - షఞ్జ - ల్యుట్) ఆసఙ్గః (ఆఙ్ - షఞ్జి - ల్యుట్) ఆసజతః ప్రేరణే. సంయోజనమ్.

ఆసఞ్జయ్ - ధా - ఆఙ్ షఞ్జయ్ - ఉ - ఆసఞ్జయతి.

ఆసఞ్జిత - (ఆఙ్ - సఞ్జి - క్త) సంయోజితః.

ఆసద్ - ధా - ఆఙ్ - సద్ - ఉ - ఆసత్తా - ఆసత్స్యతి.

ఆసత్తి . (ఆఙ్ - షద్ ఇ - క్తిన్) స్త్రీ. ప్రత్యాసత్తిః - సన్నిధానమ్ - సఙ్గమః - లాభః -

న్యాయశాస్త్రోక్తశాబ్దబోధం ప్రతి కారణస్య శబ్దప్రమాణస్య సహకారి కారణవిశేషః తత్ప్రాప్యాయః సన్నిధిః.

ఆసత్తి శ్చావ్యవధానే నాన్వయప్రతియోగ్యుప స్థితిరితి మణికారోక్తం తల్లక్షణమ్- అన్వయప్రతి యోగినోః పదార్థయో రవ్యవధానే నోపస్థితి రాసత్తిరితి తదర్థః-స్వావ్యవహితత్వసంబన్ధేన తత్తత్పదార్థోపస్థితిమతీ తత్తత్పదార్థోపస్థితి రాసత్తిరితి తత్పరిష్కారః- స్వావ్యవహితత్వం చస్వధ్వంస త్వను టికం నిర్వచనీయమ్ - తేన గిరి ర్భుక్త మగ్నిమాన్ దేవదత్తే నేత్యాదా వపిశాబ్దాసు ద్భవావ్యవహితోపూర్వ వర్తి సమూహాలమ్బన రూపోపస్థితి మాదా యాసత్తే స్సత్త్వచతమా ఆసన్నానా సన్న విభాగ వ్యాహతాపత్తేః - త చ్చావ్యవధానం ప్రకృతా న్వయ బోధానను గుణో యః స్వత్వం సాధికరణ క్షణ స్తద్భిన్నత్వే సతి స్వప్రాగ భావాధికరణ స మయప్రాగ భావానధికరణ క్షణ స్తదవచ్ఛేదవ త్త్వ సమవాయిదేశోత్పత్తి కత్వమ్ - తేన దణ్డీ కుణ్డలీ వాసస్వీ దేవదత్త ఇత్యాదా వేకవిశేష్యక నానా వి శేషణ కాన్వయ బోధస్థలే ఏకవిశేషణో పస్థితే ర్విశేషమాన్త రోపస్థిత్యా వ్యవధానే ఽపిన క్షతిః- తదనను గుణత్వం చ యాదృశ యాదృశ క్షణవ్యవ ధానేఽప్యన్వయ బోధో ఽనుభవసిద్ధ స్తత్తత్ క్ష ణభిన్నత్వ మేవ. తత్పదోపస్థిత్యవ్యవహిత తత్పదో పస్థితి జన్యాయా స్తత్పదార్థోపస్థితే రవ్యవధానే న తత్పదార్థోపస్థితి స్తత్పదస్య యానోత్యర్థ త్వే నా ర్థా యోగ్యతాన్వయ బోధ ఆసత్తిరితినిష్కర్షః- తే న యత్రపదోపస్థితి రవ్యవ ధానేన పదార్థోపస్థి తిస్త్వవ్యవధానేన యత్రాపదార్థోపస్థితి రవ్యవ ధానేన పదోపస్థితిశ్చ వ్యవధానేన తత్రో భయత్రా పినాసత్తిః. కిఞ్చ తపదోపస్థితి జన్యపదార్థోపస్థి తిరపరపదోపస్థితి శ్చ సమూహాలమ్బనరూపా తథాపర పదార్థోపస్థితిః పదాన్తరోపస్థితి శ్చ సమూహాలమ్బన రూపైవం క్రమేణ యత్ర పదార్థోపస్థితి స్తత్ర నాసత్తిః- పదోపస్థితే రవ్యవధాన మపి పూర్వోక్తక్ష ణసాధారణ ప్రకృతాన్వయబోధానను గుణ క్షణఘటితం బోధ్యమ్- ఆసత్తిభ్రమా చ్ఛాబ్దబోధ ఇ తి తుయత్ర వ్యవహితానాం పదానాం పదార్థో పస్థితా వాఽవ్యవహితత్వధీ స్తత్రేతి బోధ్యమ్- ఏ వమాసత్తి జ్ఞానస్య శాబ్దబోధహేతుత్వే స్వరూపసతీ పదజన్యపదార్థోపస్థితిః పృథక్కారణత్వం తు త ద్వల మేవ శాబ్దబోధెమ్యా దఙ్గీకరణీయ మితి నిరా యకృతః-

కే చిత్తు అన్వయప్రతియోగిన ఉపస్థితిర్యస్మా దితి వ్యుత్పత్త్యా అన్వయప్రతియోగ్యుపస్థితిపర మ న్వయప్రతియోగ్య పస్థాపకశబ్దపరమ్- తథాచ తత్పదార్థాన్విత తత్పదార్థశాబ్దబోధ తత్పదత త్పదావ్యవధాన మాసత్తిః- మానికో వాదో చ లిపా దిరూపదోషవిశేష దాసత్తిభ్రమా చ్ఛాబ్దబోధః- శ్లోకాదౌతుయోజన యోపస్థిత వాక్యార్థ దే వాన్వయబోధః- అవ్యవధానం చాన్వయబోధానను గుణత్వేన భేదాభేదసాధారణ స్వపరసాధారణ చనిర్వాచ్యమ్- తే నైకలదాద్య పస్థితయోః కృతివ ర్తమానత్వయో రన్వయబోధ పినానుపపత్తి రిత్యా హుః- తదుభయమపి మన్దమ్- తాత్పర్యాది జ్ఞానస త్త్వే ఽవ్యవధానజ్ఞానాభావే ఽపి శాబ్దబోధ స్యా నుభవికత్వాత్-

నవ్యాస్తు స్మృతపదజన్యపదార్థోపస్థితి రా సత్తిః- వ్యుత్పత్తిసహకృత పదప్రకారక జ్ఞానావ్యవ ధానే నాన్వయప్రతియోగినః పదార్థస్యోపస్థితి రిత్యర్థోపపత్తిః ప్రాక్నవ్యానాం నానయోరితి వాక్య మాకర్ణయతః ప్రత్యక్షేణ ఘటం పశ్యతో ఘటస్య న శాబ్దబోధః - నాపి ఘట మానయేతి వాక్యమాకర్ణ యతః కారణతయా ఘటపదాదాకాశం స్మరత ఆకా శశాబ్దబోధాపత్తిః - గిరి ర్భుక్త మగ్నిమాన్ దేవద త్తే నేత్యాదౌ తాత్పర్యాది గ్రహసత్త్వే గిరి రగ్ని మాన్ భుక్తం దేవదత్తే నేత్యన్వయబోధ ఇష్ట ఏ వ - క్వచిత్తు తాత్పర్య గ్రహార్థం యోజనాపే క్షేతి ప్రాహుః -

ననునానావిశేషణ కశక్త్వ కస్మరణాధి కరణ క్రియాదికర్మికపద జ్ఞాన జన్య క్రమికపదార్థ స్మృ తీనా మేకదా భావా త్కథం శాబ్దబోధః- అథప రమాణూనాం క్రియాణాం మేలనానుపపత్తే రితి చే న్న - ఘటపటేన్ద్రియ సన్నికర్షాభ్యా మర్థసమాజ

గ్రస్తఘటపట సమూహాలమ్బ ప్రత్యక్షవత్ సర్వేషామేవ సంస్కారాణా మేకదైవోద్బోధేలాభా దాధేః సమాజగ్రస్తాయా ఏకదైవతాయ వృథార్థస్సంకేతవత్వాత్ బాధకాభావాత్ ।

ఆసద్ । భ్వా - ఆఙ్ । సద్ - ఉ । మా-ఆసదత్ । అఙ్ - అసద్ - ఉ - ఆసదత్ ।

ఆసద - (ఆఙ్ - షద్ఌ - ఖల్) త్రి - నిత్య మీషద్ద స్స్వన్యత మోపపదః - ఉ - ఈషదాసదః దురాసదః - స్వాసదః ।

ఆసన్న - (ఆఙ్ - షద్ఌ - క్త) వేద ఆసాదయితవ్యమిత్యర్థకమ్ ।

ఆసన్ - న - ఆస్యశబ్ద స్యసుపి పరత ఆదేశః - తత్రాపి ప్రాయేణ శసాదౌ పరతః - వేదే - ఆస్యే ఇత్యర్థకమ్ ।

ఆసన - (ఆస - ల్యుట్) పు - సర్జకవృక్షః - న - ఉపవేశనమ్ - పీఠమ్ - యత్ర నిషీదన్తి తత్ ।

భోజనాదౌ నిషిద్ధాన్యాసనాని యథా - దన్తమయమ్ దగ్ధమ్ - పల్లవితమ్ - తాళస్య విభీతకస్య తిన్దుకస్య కరఞ్జస్య ఆరగ్వధస్య భల్లాతకస్య కపిత్థస్య హింతాలస్య శిగ్రోః పీఠాదిః - ఆయసో వికారః - చక్రిలాఞ్ఛనం దారు - అత్యుచ్చ మతినీచం చ వర్జ్యాని ।

మన్త్రజపే ఆసనవిశేషశుభాశుభఫలాని యథా - వంశాసనే దారిద్ర్యమ్ - పాషాణే రోగసంభవః - భూమ్యాం దుఃఖమ్ - దారుణి దౌర్భాగ్యమ్ - తృణాసనే కీర్తిహానిః - పల్లవే చిత్తవిభ్రమః - కృష్ణాజినే జ్ఞానసిద్ధిః - వ్యాఘ్రచర్మణి మోక్షసిద్ధిః - భాగచర్మణి వ్యాధినాశః - కమ్బళే దుఃఖవిమోచనమ్ - శ్వేతవస్త్రే యశోవృద్ధిః - ఉద్దేశ్యఫలభేదేన తద్వర్ణభేదో యథా - శాన్తికే మోక్షార్థే చ ధవళమ్ - అభిచారాదికర్మణి నీలమ్ - వశీకరణే రక్తమ్ - సర్వార్థం చిత్రకమ్బళమ్ - స్తమ్భనే పీతమ్ - పౌష్టికే నేత్రాసనమ్ (వస్త్రమ్) - యథాయోగ్యాసనాలాభే సర్వత్ర కుశాసనానన్తరితమాసనమ్ - రిక్తాసనే కృతస్య కర్మణో నైష్ఫల్యం భవతి ।

మన్త్రశాస్త్రప్రయోగభేదే నాసనభేదా యథా —

శాన్తికే గోచర్మ - వశ్యే ఖడ్గచర్మ - స్తమ్భనే గజచర్మ - ద్వేషణే జమ్బుకచర్మ - ఉచ్చాటనే మేషచర్మ - మారణే మహిషచర్మ ।

శ్రాద్ధకర్మణి విప్రేభ్యో దేయ న్యాసనానాం విధిర్యథా — హైమం రాజతం తామ్రం వా దుకూలం కమ్బళం వా దారవం తృణమయం పర్ణమయం వాసనం వికల్పేన - దారుజేషు శ్రీపర్ణీజమ్బూకదమ్బ [illegible] రసాలవృక్షజాన్యాసనాని శ [illegible] మయం పీఠ [illegible] దర్భా [illegible] యసాని భగ్నాని చ వర్జనీయాని । తత్ర దేవానాం ప్రాగగ్రాన్ దర్భాన్, పిత్రే దక్షిణాగ్రమేకైకం దర్భం స్థాపయేత్ ।

శ్రాద్ధప్రయోగే దేవతాభ్య ఇత్యాది మన్త్రపాఠాత్పరం తిలవికిరణాత్పరం కుర్యాదితి నైరుక్తస్తత్పశ్చాత్ ఉదకదానపూర్వకం విష్టరార్థం ఇమే కుశా ఇత్యాసనార్థం స్వయమేవ దర్భాన్ దేవార్థానాం విప్రాణాం దక్షిణే, పిత్రర్థానాం తు వామే కేవలాన్ దర్భాన్ దద్యాత్ ।

శరీరావయవవిన్యాసవిశేషరూపమాసనం యోగశాస్త్రే యోగాఙ్గతయా విహితమ్ । మన్త్రశాస్త్రే మన్త్రజపాఙ్గతయా చ విహితమ్ - యోగాఙ్గేషు యమనియమాభ్యా మనన్తరం తృతీయ మఙ్గమ్ । తచ్చ ప్రయత్నశైథిల్యా నాత్మని సమాపత్త్యా చ స్థిరం సుఖం చ భవతి - తత శ్శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభవో భవతి - స ఆసనజయ ఇత్యుచ్యతే - అతః ప్రాణాయామః కర్తవ్యః ।

ఆసనభేదాస్తు సంగ్రహేణ యోగశాస్త్రే యోగయాజ్ఞవల్క్యయో రష్టౌ ప్రోక్తాః ॥ ౧ స్వస్తికమ్ ౨ గోముఖమ్ - ౩ పద్మమ్ - ౪ వీరమ్ - ౫ సింహాసనమ్ - ౬ ముక్తాసనమ్ - ౭ భద్రాసనమ్ - ౮ మయూరాసనం చేతి ॥ ౧ ఉభయోః పాదతలయో ర్జానూర్వో రన్తరే న్యాసాత్ స్వస్తికమ్ ॥ ౨ పృష్ఠపార్శ్వే సవ్యేతరస్య గుల్ఫస్య దక్షిణే సవ్యగుల్ఫస్య న్యాసాత్ గోముఖమ్ ॥ ౩ వ్యుత్క్రమేణ హస్తాభ్యాం పాదాఙ్గుష్ఠౌ ప్రగృహ్య పాదతలే ఉభే ఊర్వో రుపరి యథా భవతస్తథా న్యాసాత్ పద్మాసనమ్ ॥ ౪ ఏకం పాదమేకస్మిన్నూరౌ విన్యస్యేతరస్మిన్ పాదే ఇతరస్యోరో ర్న్యాసాత్ వీరాసనమ్ ॥ ౫ వృషణస్యాధస్సీవన్యాః పార్శ్వయో ర్దక్షిణే సవ్యగుల్ఫం సవ్యే దక్షిణగుల్ఫం చ న్యస్య సంప్రసారితాఙ్గుళీ హస్తౌ జాన్వోస్సంస్థాప్య వ్యాత్తవక్త్రో నాసాగ్రం పశ్యన్నాస్తే చేత్ సింహాసనమ్ ॥ ౬ సీవన్యాం సవ్యభాగే దక్షిణగుల్ఫేన దక్షిణభాగే సవ్యగుల్ఫేన చ నిపీడ్యాస్తే చేన్ముక్తాసనమ్ ॥ ౭ మేఢ్రాదుపరి సవ్యగుల్ఫం తదుపరి దక్షిణగుల్ఫం చ న్యస్యాస్తే చేద్భద్రాసనమ్ ॥ ౮ హస్తతలాభ్యాం భూమి మవష్టభ్య నాభిపార్శ్వయో ర్హస్తయోః కూర్పరే స్థాపయిత్వా శిరః పాదౌ చ దణ్డవదాకాశే సమున్నమ్యాస్తే చేన్మయూరాసనమ్ ॥

యాజ్ఞవల్క్యోక్తేష్వాసనభేదా విస్తర [illegible] క్తాః - సామాన్యత ఆసనభేదాః - ౧ ఉపవిష్టాసనాని - ౨ శయనాసనాని - ౩ స్థితాసనాని ఇతి (౧) తత్రోపవిష్టాసనభేదాః - పద్మాసనమ్ - అర్ధపద్మా

సనమ్ నిగూఢ చరణమ్ పాదోపవేశః పర్యఙ్కః నాగదన్తకమ్ సూచీముఖమ్ అర్ధసూచీ కుట్మలమ్ ఉత్కటమ్ వహిత్రకర్ణః పాదప్రసారః మృగజాలసమ్ హస్తిశుణ్డకమ్ అర్ధనాకులమ్ నాకులమ్ వజ్రాసనమ్ అన్తరిక్షాసనమ్ గోధాసనమ్ వేతాలాసనమ్ కిణః జానునికుఞ్చనమ్ చూలికా మృత్యుసంయమనః బిన్దుభేదః స్వస్తికః సమస్థానం చ (౨) అథ సుప్తాసన భేదాః గోనిషదనమ్ అశ్వనిషదన మిత్యాదయః టిట్టిభాసనం చ (3) అథ స్థితాసన భేదాః దణ్డాసనమ్ వీరాసనమ్ దుర్యోధనాసనమ్ మృత్యుసంయమనః దండపద్మాసనమ్ త్రివిక్రమాసనమ్ తార్క్ష్యాసనమ్ ఇతి ॥

పాదావుత్తానౌ పూర్వోర్వోస్య దక్షిణోత్తరం హస్తద్వయ ముత్తానం నాభౌ న్యస్య నాసికాగ్రే దృష్టిః రాస్తే చేత్ పద్మాసనమ్ ఏకపాద మూరో రథోన్యస్య శేషం పద్మాసనతుల్యం చేదర్ధ పద్మాసనమ్ ఉభౌ పాదావూర్వోరధః స్థితౌ శేషం పద్మాసనవచ్చేన్నిగూఢచరణమ్ - ఉభయోః పాదయోస్తలే సంయోజితే శేషం పద్మాసనవచ్చేత్ పాదోపవేశః ఏతాని చత్వార్యపి పృష్ఠవంశగ్రీవబన్ధనేన జానునోరథో వస్త్రబన్ధనేన వా సహితాని చేత్ పర్యఙ్క ఇత్యుచ్యన్తే ఊర్ధ్వే జానూ జానుస్థౌ భుజౌ ప్రసారితౌ చేన్నాగదన్తకమ్ ఊర్ధ్వజానూ జానుస్థయోర్భుజయోః పాణితలా మిథస్సంహతౌ చేత్సూచీముఖమ్ సూచీముఖస్థౌ పాణితలౌ ముఖాత్ప్రదేశదూరే స్థితౌ చేదర్ధసూచీ అర్ధసూచ్యాం స్థితౌ పాణితలౌ ముకులీభూతౌ చేత్కుట్మలమ్ - నాగదన్తకే స్ఫిచా భూమి మస్పృష్ట్వా స్థితౌ చేదుత్కటమ్ - సంయుక్తం జంఘా యుగ్మం ప్రసారితం చేద్వహిత్రకర్ణః - స ఏవ పాదప్రసార ఇత్యప్యుచ్యతే వహిత్రకర్ణ ఏకైవ జంఘా ప్రసారితా చేన్మృగజాలసమ్ తదేవ హస్తిశుండకమ్ ఊర్ధ్వజ్ఞో జఙ్ఘే కేన భుజేన బద్ధే చ దర్ధనాకులమ్ భుజద్వయేన బద్ధే చేన్నాకులమ్ పద్మాసనే జంఘోరుసన్ధ్యోః తలౌ నిహితౌ చేద్వజ్రాసనమ్ తదేవ హస్తావాధారీకృత్య స్థితం చేదన్తరిక్షాసనమ్ తదేవైకహస్తమాధారీకృత్య స్థితం చేద్గోధాసనమ్ పద్మాసనే పృష్ఠగతేన సవ్యహస్తేన దక్షిణపాదాఙ్గుష్ఠో దక్షిణహస్తేన సవ్యపాదాఙ్గుష్ఠశ్చ గృహ్యేతే చేద్వేతాలాసనమ్ తత్రైవ ఏకాఙ్గుష్ఠ ఏవ ఏకపాణినా గృహ్యతే అన్యస్తూష్ణీం స్థితశ్చేత్ కిణ ఇత్యుచ్యతే - జానుపార్శ్వాభ్యాం కర్ణయోః స్పర్శే జానునికుఞ్చనమ్ భూమౌ నివిష్ట స్వభుజాభ్యాం జఙ్ఘోరుయుగ్మం వేష్టితం చేచ్చూలికా తత్రైవ పృష్ఠతో భుజపాశశ్చేన్మృత్యుసంయమనః స ఏవ బిన్దుభేద ఇత్యప్యుచ్యతే జానుసన్ధ్యోః పాదౌ ప్రవిష్టౌ చేత్స్వస్తికః పాదౌ కుఞ్చితసంపుటౌ చేత్సమస్థానమ్ ఏతాన్యుపవిష్టాసనాని

(౨) అథ సుప్తాసనాని — నిషణ్ణగవాదిసదృశాన్యేతాని గోనిషదనాదిశబ్దైరుచ్యన్తే ఉత్తానోర్ధ్వపాదశ్చేట్టిట్టిభాసనమ్

(3) అథ స్థితాసనాని దణ్డవదుత్థితశ్చేత్పురుషో దణ్డాసనమ్ శిరో భూమౌ నిధాయోన్నతపాదః స్థితశ్చేద్వీరాసనమ్ ఏతదేవ దుర్యోధనాసనమితి మృత్యుసంయమన ఇతి చోచ్యతే తత్రైవ జఙ్ఘే పద్మాసనసన్నివేశేన స్థితే చేద్దండపద్మాసనమ్ త్రివిక్రమవత్పురుషః స్థితశ్చేత్త్రివిక్రమాసనమ్ తార్క్ష్యవత్స్థితశ్చేత్తార్క్ష్యాసనమ్

మన్త్రశాస్త్రే కర్మభేదేనాసనభేదో యథా-శాన్తౌ పద్మాసనమ్ వశ్యే స్వస్తికాసనమ్ స్తమ్భనే వికటాసనమ్ ద్వేషణే కుక్కుటాసనమ్ ఉచ్చాటనే వజ్రాసనమ్ మారణే భద్రాసనమ్ తత్ర జానుజఙ్ఘాన్తరాలే భుజయుగ్మం నిహితం చేద్వికటాసనమ్ ఉత్కటాసనం కృత్వా తత్ర కరద్వయ మన్తర్జానునిహితం చేత్కుక్కుటాసనమ్ పాదద్వయ మూర్వోర్న్యస్య కరౌ ప్రత్యఙ్ముఖాంగులీతత్రిభిర్ధ్యాయేచ్చేద్భద్రాసనమ్ పద్మాసనాదికం యోగశాస్త్రేష్వపి ప్రసిద్ధమేవ

దణ్డనీత్యాం షడ్గుణ్యే చతుర్థ మాసనమ్ దేశకాలబలాద్యపేక్షయా దుర్గస్థితి రాసన మితి తల్లక్షణమ్ యాత్రానివృత్తిరితి శాన్త త్పఞ్చవిధమ్ విగృహ్యాసనం నిగృహ్యాసనమ్ సన్ధాయాసనమ్ సమ్భూయాసనమ్ ప్రసంగాసనం చేతి అన్యోన్యాక్రమణే నాన్యోన్యస్యాసనం విగృహ్యాసనమ్ దుర్గగతశ్శత్రుర్యదా గ్రహీతుం న శక్యతే తదా దుర్గాద్బహిస్తస్యాసారవివధౌ నిరుధ్య స్థితిర్నిగృహ్యాసనమ్ యదా శత్రుర్విజిగీషుశ్చ హీనౌ తదా ద్వయోస్సన్ధాయావస్థానమ్ సన్ధాయాసనమ్ యథా నివాతకవచైరావణస్య శత్రోః సమానత్వకాఙ్క్షయా ముదాసీనస్య మధ్యమేన వా సమ్భూయావస్థానం సంభూయాసనమ్ - అన్యత్ర యియాసోరన్యేన కేనచిత్ప్రసఙ్గేనాన్యత్రస్థితిః ప్రసఙ్గాసనమ్

గజశాస్త్రే గజస్కంధ ఆసన మిత్యుచ్యతే -

అశ్వశాస్త్రే కకుదాదనన్తర మాసనమ్-తత్రాపృష్ఠ మితి కేచిత్ పృష్ఠమధ్య మాసన మిత్యపరే ఆసనే పృష్ఠమావర్త శ్చాశుభః

స్వప్నే ఆసనే జ్వలతి తత్స్వామ్యస్య పరిబోధ స్స ర్వతోముఖశ్రీస్సలకః

వ్యాకరణే ఆసన శబ్దో ధఞాద్యన్తః తస్య మతు ప్ప్రత్యయే పరే వ ఙ్గా రా మాసన్దీ ఇత్యాదేశః. ఉ - ఆసన్దీవాన్ - తస్య యశో భారతా గురు రపద మాసనశబ్దో న్యూనార్థః ఉ. రాజాసనమ్॥ ౬।౨। ౧౨౧ మన్ క్తిన్ వ్యాఖ్యానశయనాసన స్థాన యాజ కాది క్రీతా ఇతి తద్విః॥

నాట్యే అభినయోపయోగీన్యాసనాని యథా— పాద విష్కమ్భ జాఙ్ఘ్వో క్రి కంకిం చి దున్నతం హస్తౌ కట్యూరుకట్యూరుణి విన్యస్తస్య స్థితం శిరః కుర్వన్ నష్టన్ద్రియమానా ఇవ స్య చ్ఛాశ్చ బాసనమ్- బాహూ శిథిలౌ ప్రసార్య పార్శ్వయోస్త్ తశ్చేత్ మూర్చ్ఛా మద శ్రమ గ్లాని విషాదేష్వాసనం భవతి- సర్వపిణ్డీకృతాఙ్గః పాదజానుసంపతితి శ్చేత్ వ్యాధిపీడావశీ ధ్యానే ష్వాసనం భవతి- ఉత్కం ఠకస్థానే స్థిత స్సిక్తాస్యో భ యాగమం కుర్యాచ్చే త్పితృశాం ఖలిలనిర్వాపే సంధ్యాయాం మాచమనే చాసనం భవతి- జానువిష్కమ్భితం పున ర్వాహూ ని పాతయతిచేత్ ప్రియప్రసాదనే హూమాదికరణే చాసనం భవతి- కణ్ఠగతాస్యం జానుభ్యా మధోముఖ ముపస్థానం చే ద్దాహోగమనే శోకే తీవ్రాక్రన్దనే కుప తాస్యానాం త్రాసనే దీనానాం యాచనే కూమా దక్షి క్రియాయాం ప్రియయోగే హ్యాసనం కార్యమ్ - అయమాభ్యన్తరాసనవిధిః.

దేవానాం నృపతీనాం చ సింహాసనం దేయమ్- పురోహితానా మమాత్యానాం చ వేత్రాసనమ్- సేనా న్యాయువరాజస్య చ ముండాసనమ్- బ్రాహ్మణానాం కాష్ఠాసనమ్- కుమారాణాం కుథాసనమ్. అథస్త్రీ శా మ్- రాజ్ఞీనాం సింహాసనమ్- దేవీనాం మండలాసనమ్ పురోహితపత్నీనా మమాత్యపత్నీనాం చ వేత్రాసనమ్ భోగినీనాం కుథా చర్మకథా పాశకపాణాం స్త్రీణాం భూమ్యాసన మేవాస్య ఏకాపాసినా మాసనం స్వేచ్ఛ యా కార్యమ్. మునీనాం తత్సన్నియమానురోధే నా సనం దాతవ్యమ్- లిఙ్గినాం తద్వ్రతాను సారేణాసనం దేయమ్- యద్వా వృషముండాసనం వేత్రాసనం వా- ఆసనసత్కార శ్చ రామకులీనాం విద్యావతాం స్థానీయా వా యే పురుషా స్తేషాం కార్యః- త్రివి ధః ఉత్తమో మధ్యమో ధమ శ్చేతి- సమాసన మాసనమ్- మధ్యమే మధ్యమమ్- అతిరిక్తే ఉఽతిరిక్తం కా ర్యమ్- అధమే తు భూమ్యాసనమేవ- ఉపాధ్యాయ స్య పతి గురూణా మగ్రతో భూమ్యాసనం కాష్ఠాసనం వా కార్యమ్- నాయానే రథయానే గజయానే భూమౌ కాష్ఠాసనే చ తైః సహాసనం న దోషావహమ్- [illegible] ఉపవేశనమ్ -

[illegible] - ల్యుట్) స్త్రీ- ఉపవేశనమ్-

ఆసన్న - (ఆసన్ - ఙ) అభ్యాదిః వృ. విష్టః [illegible] రాదిః - జీ [illegible]) ఆసన్దీ.

ఆసన్దికా (ఆసనీ - కన్) స్త్రీ- ఆసనీ.

ఆసన్దీ- (ఆసన్ - ఙీష్) మన్వాదిః- స్త్రీ- వేత్రాసనమ్ సోమయాగే యస్యా మాసద్య సోమః పరిషిచ్యతే సా రాజాసన్దీత్యుచ్యతే-

సా బ్రాహ్మణకర్మసంబన్ధాపస్థాపే విశేషః నాభిద ఘ్నపాదా అరత్నిమాత్రశీ ర్షణ్యానూచ్యా మౌఞ్జవివయ నా యా సా ఆసన్దీతి తత్రైవ-

మిత్రోఽసి వరుణోఽసి సమహం విశ్వై ర్దేవైః ఇతి ద్వాభ్యా మన్త్రాభ్యా మధ్వర్యునా యజమానాయ నా ఆసన్ద్యాః ప్రతిష్ఠాపనమ్- క్షత్రస్య నాభిరసి క్షత్ర స్యయోనిరసీతి మన్త్రాభ్యాం వాసస ఆస్తరణం చ తాసోఽపి మన్త్రౌ అసన్ద్యాసనం సాదనీయం ఇతి కెవిత్- తస్మిన్ వాస ఆస్తరణం న భవతి - స్యోనా మాసీద సుపదా మాసీద- మాత్వా హింసీ న్మామాహింసీ రితి మన్త్రేణ యజమానస్య తత్ర్రోపవేశనమ్. నిష సాద ధృతవ్రతో వరుణః పస్త్యాస్వా సామ్రాజ్యాయ సుక్రతుః ఇతి మన్త్రేణ ఆసన్ద్యా మాసీనస్య య జమాన స్యాభిమన్త్రణమ్- తస్యైవ దేవ స్య త్వా సవితుః ప్రసవే ఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యా మశ్వినో ర్భైషజ్యేన తేజసే బ్రహ్మవర్చసా యాభిషిఞ్చామీతి మన్త్రేణాజ్యేన పాత్రస్థ సంస్రావేణాభిషేచనమ్ - తతః దేవస్యత్వా సవితుః ప్రసవే ఽశ్వినో ర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హ స్తాభ్యాం సరస్వత్యై భైషజ్యేన వీర్యాయా న్నాద్యా యాభిషిఞ్చామీతి మన్త్రేణ సారస్వతపాత్రస్థ సం స్రావేణాభిషేచనమ్ - తతః దేవస్య త్వా — హస్తా భ్యా మిన్ద్రస్యేన్ద్రియేణ శ్రియై యశసే బలాయా భి షిఞ్చామీతి మన్త్రైః ఐన్ద్రపాత్రస్థ సంస్రావేణా భి షేచనమ్- ఏత దభిషేచన త్రయ మ ధ్వర్యు ణా ప్రత్యఙ్ముఖేన కర్తవ్యమ్- తతః- కోఽసి కత మోఽసి కస్మై త్వా కాయ త్వా ఇతి తస్య యజమానస్య హస్తసంస్పర్శనమ్-

తతోఽధ్వర్యుః స్వానయితా యజమానేన సుశ్లోకా౩ం ఇతి సజ్ఞీపితామ్- సుమఙ్గలా౩మ్ ఇతిభాగదుఘస్య సత్యరాజా౩ం ఇతి క్షత్తుశ్చ మఙ్గలనామాన్యాహ్వాన మ్ -తతః శిరో మే శ్రీః ఇతి శిరసః- యశోముఖ మ్ ఇతి ముఖస్య- త్విషిః కేశాశ్చ శ్మశ్రూణి ఇతి కే శశ్మశ్రూణామ్- రాజా మే ప్రాణో అమృత మితి నా సికాయాః- సమ్రాట్చక్షు రితి చక్షుషోః - విరాట్ శ్రోత్ర మితి శ్రోత్రయోః- జిహ్వా మే భద్ర మితి జిహ్వాయాః - వా క్మహ ఇతి వాచః - మనో మ న్యు రితి మనసః - భద్రా భాసి ఇతి హస్తయో

ఆరాటస్య. మోదాః ప్రమోదా అఙ్గులీ రంగాని ఇత్యఙ్గులీనా మంగానాం చ. చిత్తం మనసః ఇతి చిత్త మభిసంధాయ హృదయస్య. బాహూ మే బల మిన్ద్రియ మితి బాహ్వోః. హస్తౌ మే కర్మ వీర్యమ్ ఇతి హస్తయోః. ఆత్మా క్షత్ర ముర ర్మమ ఇతి మధ్యశరీరస్యోరసశ్చ. పృష్ఠీ ర్మే రాష్ట్ర ముదర మంసౌ ఇతి పృష్ఠస్యోదరస్యాంసయోశ్చ. గ్రీవాశ్చ శ్రోణ్యౌ ఇతి గ్రీవాశ్రోణ్యోః. ఊరూ అరత్నీ జానునీ ఇత్యూర్వో రరత్న్యో ర్జాన్వోశ్చ. విశో మేఽంగాని సర్వత ఇతి సర్వాంగానామ్. నాభి ర్మే చిత్తం విజ్ఞానం ఇతి నాభేః. పాయు ర్మేఽపచితి ర్భసత్ పాయోః. ఆనన్దనన్దావాణ్డౌ మే ఇతి వృషణయోః. భగ స్సౌభాగ్యం పసః ఇతి ప్రజననస్య అసంభవతా మభిసన్ధాయ జపః. ఏవం యథాలింగ మంగానాం సంస్పర్శనః. తతో ఉపా ముపస్పర్శనః. అథ జంఘాభ్యాం పద్భ్యాం ధర్మోఽస్మి విశి రాజా ప్రతిష్ఠిత ఇతి మన్త్రేణ ఆసన్ద్యాః ప్రత్యవరుహ్య ప్రతిక్షత్రే ప్రతితిష్ఠామి రాష్ట్రే ప్రత్యశ్వేషు ప్రతితిష్ఠామి గోషు। ప్రత్యఙ్గేషు ప్రతితిష్ఠామ్యాత్మన్। ప్రతి ప్రాణేషు ప్రతితిష్ఠామి పుష్టే। ప్రతి ద్యావాపృథివ్యోః ప్రతితిష్ఠామి యజ్ఞే ఇతి జపః. తత స్తస్య ఆశ్వినసారస్వతైన్ద్రపాత్రస్థం స్రావై రభిషేచనార్థా మన్త్రా ఆశ్వినాదిశబ్దేషు ద్రష్టవ్యాః.

ఆసన్దీవత్ — (ఆసన్దీ — మతుప్) పు. గ్రామవిశేషః.

ఆసన్న — (ఆఙ్ — షద్ ఌ — క్త) సమీపం ప్రాప్తమ్. ఆసాదితమ్.

వ్యాకరణే ఆసన్నార్థే సంజ్ఞాయాం ఉపాధిభ్యాం త్యకన్ ప్రత్యయః. ఉ. ఉపత్యకా. ౫।౨।౩౪ సూ॥ ఉపాధిభ్యాం త్యకన్నాసన్నారూఢయోః ఇతి తద్విధిః॥ ఆసన్నకాలే పృచ్ఛ్యమానేఽర్థే లిడ్వక్తవ్యో లఙ్ లిటౌ వా. అగచ్ఛత్ కిమ్. జఘాన కిమ్. ౩।౨।౧౧౭ సూ॥ ప్రశ్నే చాసన్నకాలే ఇతి తద్విధిః॥ ఆసన్నశబ్దః సంఖ్యేయార్థయా సంఖ్యయా వా సమస్యతే. ఉ. ఆసన్నవింశాః. వింశతే రాసన్నా ఇత్యర్థః.

వైద్యశాస్త్రే ఆసన్నప్రసవాయా లక్షణం గ్లానిః కుక్షౌ శైథిల్యం ముఖే క్లమః అధో గురుత్వం అరుచిః ప్రసేకః బహుమూత్రత్వమ్. ఊర్వో రుదరే కట్యాం పృష్ఠే హృది వస్తౌ వంక్షణే చ యోన్యాం వేదనా. తోదః స్ఫురణం స్రవణం చ. తతో గర్భాశయో ... గర్భోదకస్రవణమ్.

తస్యా ఉపచారో యథా — కృతరక్షావిధానాం హస్తే పుంనామ్నా ఓషధిః ఫలం తస్యా ... వైధాయ ... ఉష్ణోదకేన ... త్వా సఘృతాం కృష్ణాం యవాగూం పాయయేత్. భూమౌ శయనే స్థితా ముత్తానా మాభుగ్నసక్థిం పునః పునః పరస్పరకోష్ఠం కృత్వా నాభే రధో విమృద్నీయాత్. పునః పునర్జృంభాం చ క్రమణం చ కారయేత్. కుష్ఠలాఙ్గలికీ వచా చవ్య చిత్రక చిరిబిల్వ చూర్ణ ముపఘ్రాతుం దద్యాత్. భూర్జపత్రశింశపా సర్జరసానాం వా స్యాత్ తస్య ధూమ మన్తరాన్తరా చ పార్శ్వపృష్ఠకటీసక్థిదేశాన్ కోష్ణేన తైలేనాభ్యజ్య అనుసుఖం విమృద్నీయాత్. తతో ఽవాక్ప్రవర్తతే గర్భః. హృదయవిమోచనాదనన్తరం స గర్భో జఠర మావిశ్య వస్తి ముపరి తిష్ఠతి. ఆవ్యటనాం త్వరయన్తి. తతః ఖట్వా మారోపయేత్. అథ ఖట్వాస్థితాయా గర్భిణ్యా యోనిముఖాత్ స్త్రీ తయా సంపీడితేన తైలేన యోనిం మధ్యంగాదివానేన వికాసయేత్. సా గర్భిణీ అప్రసవాద్గర్భం మృదు కృత్వా పూర్వం ప్రవాహేత. యావద్యోనిముఖ మాగతో గర్భ స్తదా జ్ఞాత్వా బాఢం ప్రవాహేత ప్రసవపర్యన్తమ్. తాం చ గర్భిణీం సుభగాశ్చైనాం ప్రవాహయన్త్యః శోభనస్తే ముఖవర్ణః పుత్రం జనయిష్యసీ త్యేవం బ్రూయుః. తతో స్యాస్తు పాదకర్ణే స్య మన్త్ర మిమం జపేత్. క్షితి ర్జలం వియ త్తేజో వాయు ర్విష్ణుః ప్రజాపతిః। స గర్భాం త్వాం సదా పాన్తు వైశల్యం చ దిశన్తు తే। ప్రసూష్వ త్వమవిక్లిష్ట మవిక్లిష్టా శుభాననే। కార్తికేయద్యుతిం పుత్రం కార్తికేయాభిరక్షితమ్॥ ఇత్యాదిమ్॥ మాతరం చ పుత్రం చ విగతజ్వరాం చ జరాయు చ। ... అస్తు కాలి ఇత్యేతాంచ॥ అపరా స్త్రీ గర్భిణీ మనుశిష్యాత్ — అనాగతాయాం వేదనాయాం మా ప్రవాహిష్ఠా ఇతి. అకాలప్రవాహణస్య వధిరకర ... స్యాత్. ఏవం స్త్రీణాం శక్త్యా శనైః శనైః ... ముహు ర్ముహు రుత్కారయేత్. తథాసతి మూఢగర్భావసాదితాః ప్రాణాః ప్రయాన్తి.

ధర్మశాస్త్రే ఆసన్నమరణో ముమూర్షు రిత్యుచ్యతే.

నీతిశాస్త్రే రాజ్ఞ ఆసన్నవర్తితయా స్వీకరణీయస్య జనస్య లక్షణమ్— అదృష్టకర్మవీక్షణసామర్థ్యరూపత్వం వంశక్రమాగతత్వం చ.

ఆసన్య — (ఆస్య — యత్) త్రి. ఆస్యే భవః.

ఆసన్యహోతా — పు. సోమయాగే ... హోతా ప్రాతరనువాకత్రైష్టుభార్వక్ అన్యేన చతుర్హోత్రేణ కర్తవ్యః. హోమవిశేషః ... ఇతి మన్త్రః. అగ్నియజ్ఞే ఇతి యజమానేన త్యాగః కర్తవ్యః.

ఆసమఞ్జ (అసమఞ్జ - అణ్) పు॰ అంశుమా న్నామ్నః పుత్రః ॥
ఆసయ్॰ ధా॰ ఆసి ఇత్యస్య గుణహీనతా సజానౌ రూపమ్॰ ఉ॰ ఆసయతి ॥ ధా॰ ఆట్॰ ఆసయ్॰ ఉ॰ ఆసయేత్॰
ఆసయా॰ ఇది ఆస్యే నె త్యర్థకమ్॰
ఆసర్ ॰ ధా॰ ఆఙ్ ॰ సర్ - ఉ॰ ఆసరతి॰
ఆసవ॰ (ఆఙ్ - షుఞ్ అప్) పు॰ ద్రవవిశేషః చిరకాలస్థస్య ద్రవ్యస్యసన్ధానా త్సన్దో ఉదిష్టో దస్యోగ్య మద్యవిశేషః॰ అసక్వాథ్యకాథోదకాభ్యాం సిద్ధః॰ అరిష్టస్తు క్వాథేన సిద్ధ ఇతి తస్మా దస్య భేదః॰ అస్య చమాత్రా పలమ్॰ ఆసవ విశేషాః॰ ఉశీరాసవః॰ పిప్పల్యాద్యాసవః॰ లోహాసవ ఇత్యాద్యాః॰ తేషాం బీజభూతద్రవ్యానురోధేన గుణా ఊహ్యాః॰ పురాణాసవో గుణోత్కృష్టః॰
ఆససజ్జ్ ॰ ధా॰ ఆఙ్ - ససజ్జ్ - ఉ॰ ఆససజ్జ
ఆససఞ్జ్ - ధా ఆఙ్॰ ససఞ్జ్ - ఉ॰ - ఆససఞ్జ ॥ ధా ఆట్॰ అససఞ్జ్ - ఉ॰ అససఞ్జల్॰
ఆసద్ - ధా॰ ఆఙ్ ॰ ససద్ - ఉ॰ ఆససద॰
ఆసర్ - ధా - ఆఙ్ - ససర్ - ఉ॰ ఆససర॰
ఆసాద్॰ ధా॰ ఆఙ్॰ ససాద్॰ ఉ॰ ఆససాద॰
ఆసార్॰ ధా॰ ఆఙ్॰ ససార్॰ ఉ॰ ఆససార॰
ఆసస్న్॰ ధా॰ ఆట్॰ అసస్న్ - ఉ॰ ఆసస్న॰
ఆసస్య్॰ ధా॰ ఆట్॰ అసస్య్॰ ఉ॰ ఆసస్యత్॰
ఆసాద్॰ ధా॰ ఆఙ్॰ సాద్॰ ఉ॰ ఆసాద్యతే॰
ఆసాదన॰ (ఆఙ్॰ సాది॰ ల్యుట్)॰ న॰ ప్రాపణమ్॰ యాగేషు యజ్ఞపాత్రాణాం సుశోభితతయా నివేశనమ్॰

పూర్వమీమాంసాయా మాసాదననియోజనవిషయం దశమే తృతీయపాదే తృతీయాధికరణమ్ - తత్రేథా॰ చాతుర్మాస్యేషు శ్రూయతే॰ ఉత్కరే వాజినమాసాదయతి, పరిధౌ పశుం నియుఞ్జన్తీతి॰ తత్రాసాదననియోజనే కిం కిం నేదీయ మాసాదయతియా తే పశుః యుఞ్జన్తీతి విహితాభ్యాం ప్రాకృతాభ్యామితరే విధీయేతే ఉత ప్రాకృతే ఏవోత్కరపరిధియాగుణవిశిష్టతయా విధీయేతే ఇతి సంశయః॰ ఉత్కరస్య సూక్ష్మగ్రీవత్వాత్ పరిధేః శ్యాల్పీయస్త్వాత్॰ కృష్టప్రయోజనాసంభవా దదృష్టప్రయోజనే కల్ప్యన్తే ఏవ విధీయేతే ఇతి పూర్వః పక్షః॰ సమ్భవతి గుణమాత్రవిధౌ విశిష్టవిధేరయుక్తత్వాత్ ప్రాకృతే ఏవ తే ఉత్కరపరిధిరూపగుణవిశిష్టతయా విధీయేతే॰ న చ సూక్ష్మగ్రీత్వాల్పీయస్త్వాభ్యాం దృష్టప్రయోజనతాసమ్భవ ఇతి శఙ్క్యమ్॰ పృథగ్గ్రహణా ముత్కరస్య స్థలీమానం చ పరిధౌ రాత్రిత్వ తత్సంపాదనస్య శక్యత్వా దితి రాద్ధాన్తః॰
ఆసాదయ్ - ధా॰ ఆఙ్ - సాదయ్ - ఉ॰ ఆసాదయతి

ఆసాదిత - (ఆఙ్ - సాది - క్త) త్రి॰ ప్రాప్తమ్॰ కృతాసాదనమ్
ఆసాయక - (ఆస - ఫక్) శాకటాయనమతే ఆసస్య యువాపత్యమ్
ఆసాయన - గణరత్నకారమతే కృతాశ్వాదిః - తన్నామా కశ్చిత్॰
ఆసాయనీయ - (ఆసాయన - ఛణ్) న॰ దేశవిశేషః॰
ఆసార్ - ధా - ఆఙ్ - సార్ - ఉ - ఆసార్యతే -
ఆసార (ఆఙ్ - సృ - ఘఞ్) పు॰ వేగవద్వర్షణమ్॰ మహావృష్టిః - తృణకాష్ఠాద్యర్థం ప్రసరణమ్ - మిత్రబలమ్॰
ఆసారయ్ - ధా॰ ఆఙ్ - సారయ్ - ఉ - ఆసారయతి॰
ఆసారిత - న - సఙ్గీతశాస్త్రే తాళసంబన్ధి గీతకభేదః॰ తస్య చత్వారో భేదాః॰ కనిష్ఠాసారితమ్ - లయాన్తరమ్ - మధ్యమమ్ - జ్యేష్ఠం చేతి -

తత్ర కనిష్ఠాసారితే చఞ్చత్పుట ఉద్ఘట్ట షట్పితాపుత్రికశ్చేతి త్రయస్తాళాః - తే చ యథాక్రమాః కర్తవ్యాః॰ తత్ర చఞ్చత్పుట శ్చతుష్కలః కర్తవ్యః॰ తేషాం త్రయాణాం తాళానామన్తే ప్లుతో ఽధికః కర్తవ్యః॰ స సన్నిపాతేన యోజనీయః - తథా చ తస్య ప్రస్తారః - శతాశతా సంతాశతా - శతా - సంతాశతాశతాసం ఇతి జ్ఞేయః -

లయాన్తరాసారిత మపి కనిష్ఠాసారితవదేవ॰ పరం తు మార్గలయాభ్యాం తస్మాద్ద్విగుణమ్॰ అస్య ప్రస్తారః కనిష్ఠాసారితవ దేవ కార్యః॰ లయాన్తరాసారిత మేవ వర్ధమానాఙ్గ మితి తస్య సంజ్ఞాం కేచిదాచార్యా వదన్తి॰

మధ్యమాసారితే తు త్రయో ద్వికలాః షట్పితాపుత్రికాః॰ తత్ర ప్రథమే షట్పితాపుత్రకే ఆద్యాస్తిస్రః కళాః విప్రకాః పరిత్యజేత్॰ తతః శమ్యాదీః ప్రయుఞ్జీత॰ అస్య ప్రస్తారో యథా— ఆదౌ ద్వితీయపాదభాగస్థ మన్తిమ మేకం గురుం లిఖిత్వా, తతో ద్వికలేషు చతుర్షు పాదభాగే ష్వష్టౌ గురూన్ లిఖేత్॰ ఏవంసతానాం గురూణాం మధ్యే క్రమేణ శనితా॰ ఘశ॰ తాత్రా॰ నిసం ఇత్యేతాన్ లిఖేత్ - ఏవం ద్వికలః ప్రథమషట్పితాపుత్రకో భవతి॰ తతో ద్వికలౌ ద్వౌ షట్పితాపుత్రకౌ సాకల్యేన లిఖేత్॰ నిప్ర॰ తాశ॰ నితా॰ నిశతాత్ర॰ నిసం॰ ఇతి ద్వితీయమ్॰ ఏవమేవ తృతీయమపి లిఖేత్ -

జ్యేష్ఠాసారితే తు చతుష్కలా స్త్రయః షట్పితాపుత్రకాః॰ తత్ర ప్రథమే షట్పితాపుత్రకే ఆద్యాః పఞ్చ కలాః పరిత్యజేత్ - తత శ్శమ్యాదీః ప్రయుఞ్జీత॰ అస్య ప్రస్తారో యథా॰ ఆదౌ ద్వితీ

య పాదభాగస్య మంతిమం గురు మేకం లిఖేత్. తత శ్చతుష్కలేషు చతుర్షు పాదభాగేషు షోడశగురూన్ లిఖేత్. ఏవం సప్తదశానా మక్షః - శ - ఆ సనిపా. ఆనివిశ. ఆతావిప్ర. ఆనివిసం ఇతి లిఖేత్. ఏవం చతుష్కలః ప్రథమ ష్షట్పితాపుత్రకో భవతి. తత శ్చతుష్కలాద్ద్వౌ షట్పితాపుత్రికౌ సకలౌ లిఖేత్. ఆనివిపప్రి. ఆతానిశ. ఆనివితాసనిప్రశ. ఆతావిసప్రి. ఆనివానంఇతి ద్వితీయషట్పితాపుత్రికమ్. ఏవ మేవ తృతీయం షట్పితాపుత్రికం చ లిఖేత్.

కనిష్ఠాసారితే షట్కలా ఉపోహనమ్. లయాన్తరాసారితే షట్. మధ్యమాసారితే సప్త. జ్యేష్ఠాసారితే అష్టౌ.

ప్రత్యాసారితం త్రీణి త్రీణి వస్తూని విదేశ్యాని. తత్ర కనిష్ఠాసారితే చఞ్చత్పుటేన ప్రథమం వస్తు. ఉత్తరాభ్యాం ద్వితీయతృతీయే. లయాన్తరాసారితే త్ర్యస్రమేవ. మధ్యమాసారితే కలాత్రయహీనేన ద్వికలోత్తరేణ. సకలాభ్యాం ద్వికలోత్తరాభ్యాం ద్వితీయతృతీయే. జ్యేష్ఠాసారితేఽపి సప్తకలాదానేన చతుష్కలోత్తరేణ ప్రథమం వస్తు. సకలాభ్యాం చతుష్కలాభ్యాం ద్వితీయతృతీయే వస్తునీ భవతః.

ఆసారితానా ముపోహనం ముఖం నామాఙ్గం భవతి. కనిష్ఠలయాన్తరయో శ్చఞ్చత్పుటః ప్రతిముఖం భవతి. మధ్యమాసారితే తు శాస్త్ర అష్టౌ కలాః ప్రతిముఖమ్. జ్యేష్ఠాసారితే తు ఆద్యాః షోడశకలాః ప్రతిముఖమ్.

సర్వేష్వాసారితేషు చాచపుటౌ ద్వౌ శరీరసంహారౌ. తత్ర ప్రథమ శ్శరీరం ద్వితీయ స్సంహారః.

ఏతా న్యాసారితాని విభక్తాఙ్గా న్యవిభక్తాఙ్గాని చేతి ద్వివిధాని. తత్ర విభక్తాఙ్గేషు కృతేషు యత్ర పాదభాగ శమ్యా ఆద్యా భవతి తత్ర సకలేన పాతేనాపి యుజ్యేత తాసు కలాసు సామాన్యతః ప్రాప్త మప్యఙ్గనియమం కుర్యాత్. అవిభక్తాఙ్గేషు తు సామాన్యనియమం కుర్యాత్. సర్వతః ప్రాప్త మేవాఙ్గనియమం కుర్యాత్.

ఉపోహనేషు కనిష్ఠాసారితోపోహనే ఆదౌ ద్వే గుర్వక్షరే. అన్తే చ ద్వే గుర్వక్షరే. మధ్యేష్టౌ లఘ్వక్షరాణి. లయాన్తరాసారితోపోహనే తు ఆద్యన్తయోః పూర్వవత్. మధ్యే ద్వాదశ లఘ్వక్షరాణి. మధ్యమాసారితే ఽప్యాద్యన్తయోః పూర్వవత్ మధ్యే షోడశ లఘ్వక్షరాణి. జ్యేష్ఠాసారితే ఽప్యాద్యన్తయోః పూర్వవత్ మధ్యే వింశతి ర్లఘ్వక్షరాణి. ఏతేషూపోహనేషు ధ్రువః పాతః ప్రాద్యన్తయోః కలయో రేకైకం గుర్వక్షరం కర్తవ్యమ్. శేషా కలా శ్చతుర్లఘ్వక్షరాః. అక్షరగణ ప్రమాణేన సన్నిపాతో వక్తవ్యః. విభక్తాఙ్గే వస్తుని అక్షరగణేన సన్నిపాతో మధ్యవర్తి ప్రయోక్తవ్య ఇత్యన్యే. కేచి దాచార్యాస్తు ఆసారితా న్యుపోహనహీనా న్యాహుః.

సర్వ మాసారితం యథాక్షరం, ద్విసంఖ్యాతం, త్రిసంఖ్యాత మితి త్రివిధమ్. తత్రావృత్తిహీనం యథాక్షరమ్. ద్విరుచ్చారితం ద్విసంఖ్యాతమ్. త్రిరుచ్చారితం త్రిసంఖ్యాతమ్. ప్రథమావృత్తౌ విలమ్బితో లయః. ద్వితీయావృత్తౌ మధ్యో లయః. తృతీయావృత్తౌ ద్రుతో లయః కర్తవ్యః. యథాక్షరం ధ్రువామార్గే చతుర్ష్వపి ప్రయోగార్హమ్. ద్విసంఖ్యాతం తు వృత్తిదక్షిణయో రేవ మార్గయోః ప్రయోక్తవ్యమ్. త్రిసంఖ్యాతం తు దక్షిణే మార్గే. కనిష్ఠం వృత్తిచిత్రయో రపి మార్గయోః ప్రయోక్తవ్యమ్. లయాన్తరం తు నియమరహితే ష్వపి త్రిమార్గే ప్రయోక్తవ్య మితి కేచిత్. ఆవృత్తిరహిత మాసారితం ధ్రువమార్గే ప్రయుక్తం ధ్రువాసారిత మిత్యుచ్యత ఇత్యపర ఆహుః. ఏవ మాసారితచతుష్టయం యథాక్షరాదిభేదేన త్రివిధం సద్ద్వాదశవిధం ధ్రువాసారితేన సహ త్రయోదశవిధమ్.

వీణాయాం శుష్కవాద్యక్రియాసు అష్టమనవమదశమభేదతయా ఉక్తమాసారితత్రయమ్. యథాక్షరద్విసంఖ్యాతత్రిసంఖ్యాతరూప మిత మేవ జ్ఞేయమ్. తచ్చ వర్ణాలంకారశోభితం లక్ష్యాదివాద్యభేదై ర్ధాతుభి శ్చ విచిత్రితం భవతి.

ఆసారితాభాస - న - సఙ్గీతశాస్త్రోక్తేషు వర్ధమానభేదః. ఆసారితచ్ఛాయానుసారివర్ధమాన మాసారితాభాస మితి తల్లక్షణమ్. తచ్చ చతుర్విధమ్. కనిష్ఠం, లయాన్తరం, వర్ధమానం, జ్యేష్ఠం చేతి. తత్స్వరూపణం వర్ధమానశబ్దే ద్రష్టవ్యమ్.

ఆసావ్ - ధా. ఆఙ్ - సావ్ - ఉ - ఆసావ్యతే.

ఆసావయ్ - ధా. ఆఙ్ - సావయ్ - ఉ - ఆసావయతి.

ఆసావ్య (ఆఙ్ - షుఞ్ - ణ్యత్) త్రి - ఆసవయోగ్యమ్ - ఆసవనార్హమ్.

ఆసి - (ఆస - ఇఞ్) శాకటాయనమతే పాల్యకీర్తిః. ధా - ఆస - ణిచ్, ఆసు - ణిచ్, ఆప - ణిచ్, ఏషాం రూపాణి — ఆసయ్ - గుణహానా వజాదా. ఆస్ - అనిత్యార్థధాతుశ్చ నిష్ఠాయాం చ అసినస్ - చజి.

వ్యాకరణే ఉణాదిప్రత్యయవిశేషః - ఆస్ ప్వయ షః - రపా. ఇణాత్సూ. ఇణజసిరితి విహితమ్. ఉ - అయూ.

ఆసిక్. ధా. ఆఙ్ - సిక్ - ఉ - ఆసిక్తవాన్ - ఆసిక్తః.

ఆసిక- (ఆసి- ఠక్) పు- ఖడ్గః ప్రహరణం యస్య సః-

ఆసికా- (ఆస- ణ్వుల్- టాప్) ఉపవేశనమ్- (ఆస-ణ్వుచ్- టాప్) పర్యాయోణోపవేశనమ్- ఇత్యాది-

ఆసిక్త- (ఆఙ్- షిచ- క్త) త్రి- సమన్తాత్సిక్తమ్- ఈషత్సిక్తమ్

ఆసిచ- ధా- ఆఙ్- సిచ్- ఉ- ఆసిచ్యతే-

ఆసిఞ్చ- ధా- ఆఙ్- సిఞ్చ ఉ- ఆసిఞ్చతి-

ఆసిత (ఆస- క్త) త్రి- ఉపవిష్టః- యత్రోపవిశతి తత్- న- ఉపవేశనమ్- ఔపవిష్టకం నామ సురత విశేషః-

ఆసిధ్- ధా- ఆఙ్- సిధ్- ఉ- ఆసిద్ధవాన్- ఆసిద్ధః

ఆసిధ్- ధా- ఆఙ్- సిధ్- ఉ- ఆసిధ్యతే-

ఆసిధార- (అసిధారా- అణ్) న- వ్రతవిశేషః- తత్పర్యాయః అసిధారావ్రత- దమ్పత్యోః స్సహ వసతో రపి అథస్త్వపద భార్యవచ్చ సజ్జనివృత్యా స్థితి రాసిధార మితి తల్లక్షణమ్-

ఆసినాసాయన (ఆసినాసి- ఫక్) పు- ఆసినాసేరపత్యమ్- ఆసినాసస్య యువాపత్యమ్-

ఆసినాసి- తౌల్వల్యాదిః- (అసినాస- ఇఞ్) పు- అసినాసస్యాపత్యం గోత్రాపత్యం వా- తస్యాపత్య మాసినాసాయనః-

ఆసిబన్ధకాయన- (ఆసిబన్ధకి- ఫక్) పు- ఆసిబన్ధకేరపత్యమ్- అసిబన్ధకస్య యువాపత్యమ్-

ఆసిబన్ధకి- తౌల్వల్యాదిః- (అసిబన్ధక- ఇఞ్) పు- అసిబన్ధకస్యాపత్యం గోత్రాపత్యం వా- తస్యాపత్య మాసిబన్ధకాయనః-

ఆసిషఙ్క్షయిష ధా- ఆఙ్- సిషఙ్క్షయిష- ఉ- ఆసిషఙ్క్షయిషతి-

ఆసిసర్ప- ధా- ఆఙ్- సిసర్ప- ఉ- ఆసిసర్పతి-

ఆసిసాదయిష- ధా- ఆఙ్- సిసాదయిష- ఉ ఆసిసాదయిషతి-

ఆసిషిచ్- ధా- ఆఙ్- సిషిచ్- ఉ- ఆసిషిచతుః-

ఆసిషిధ్- ధా- ఆఙ్- సిషిధ్- ఉ- ఆసిషిధతుః

ఆసిషేచ్- ధా- ఆఙ్- సిషేచ్- ఉ- ఆసిషేచ-

ఆసిషేచయిష- ధా- ఆఙ్- సిషేచయిష-

ఆసిషేధయిష- ధా- ఆఙ్- సిషేధయిష- ఉ- ఆసిషేధయతి-

ఆసిషేవ్ - ధా- ఆఙ్ - సిషేవ్ - ఉ - ఆసిషేవే - ఆసిషేవల్ -

ఆసిషేవయిష - ధా - ఆఙ్ - సిషేవయిష - ఉ - ఆసిషేవయిషతి -

ఆసిష్వద్ - ధా- ఆఙ్- సిష్వద్- ఉ- ఆసిష్వదతి -

ఆసిష్వదయిష- ధా- ఆఙ్- సిష్వదయిష ఉ ఆసిష్వదయిషతి-

ఆసిస్ - ధా - ఆట్ - అసిస్ - ఉ - ఆసీసత్ -

ఆసిసఙ్క్ష - ధా - ఆఙ్ - సిసఙ్క్ష - ఉ - ఆసిసఙ్క్షతి -

ఆసిసయిష - ధా - ఆసిసయిష - ఇత్యస్య రూపమ్ - ఉ - ఆసిసయిషతి -

ఆసిసయిష - ధా - అసి - సన్ - అన్యరూపమ్ - ఆసిసయిష -

ఆసిసారయిష - ధా - ఆఙ్ - సిసారయిష - ఉ - ఆసిసారయిషతి -

ఆసిసిక్ష - ధా - ఆఙ్ - సిసిక్ష - ఉ - ఆసిసిక్షతి -

ఆసిసిష - ధా - ఆసిసిష ఇత్యస్య రూపమ్. ఉ. ఆసిసిషతే.

ఆసిసిష - ధా - ఆస - సన్. అన్య రూపమ్ ఆసిసిష.

ఆసిసీష - ధా - ఆఙ్ - సిసీష. ఉ. ఆసిసీషతి.

ఆసిస్మద్విష - ధా - ఆట్ - అసిస్మద్విష. ఉ. ఆసిస్మద్విషత్.

ఆసిస్మయిష - ధా - ఆట్ - అసిస్మయిష - ఉ - ఆసిస్మయిష్యత్.

ఆసిస్యయిష - ధా - ఆట్ - అసిస్యయిష - ఉ - ఆసిస్యయిష్యత్.

ఆసిస్యష - ధా - ఆట్ - అసిస్యష. ఉ - ఆసిస్యషతి

ఆసిస్రావయిష - ధా - ఆఙ్ - సిస్రావయిష - ఉ. ఆసిస్రావయిషతి.

ఆసిస్వనిష - ధా - ఆఙ్ - సిస్వనిష - ఉ - ఆసిస్వనిషతి -

ఆసిస్వనయిష - ధా - ఆఙ్ - సిస్వనయిష - ఉ - ఆసిస్వనయిషతి.

ఆసిహాత్య - (ఆసిహాత్య - అణ్) త్రి. ఆసిహాత్యయా ఇదమ్ -

ఆసీద్ - ధా - ఆఙ్ - సీద్ - ఉ - ఆసీదతి.

ఆసీన - (ఆస - శానచ్) త్రి. ఉపవిష్టః -

ఆసీనాధికరణ - న. ఉత్తరమీమాంసాయాం చతుర్థాధ్యాయే ప్రథమపాదమధ్యభాగే సప్తమం వా ఽధికరణమ్.

తత్ర సూత్రాణి—ఆసీనస్సమ్భవాత్ । ధ్యానాచ్చ । అచలత్వం చాపేక్ష్య । స్మరన్తి చ । యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్ ॥

తత్ర శఙ్కరమతే యత్రేతి సూత్రమధికరణాన్తరం కృతమ్ -

కిముపాసనాం గచ్ఛన్ తిష్ఠన్నాసీనః శయానో వా ప్రవర్తేత ఉతా నియమః - ఉత ఆసీన ఏవేతి నియమ ఇతి సంశయః - మానసత్వాదుపాసనస్య శరీరస్థితేరనియమ ఇతి పూర్వపక్షః - గచ్ఛతో ధావతశ్చ చిత్తవిక్షేపాత్, తిష్ఠతో మనసో దేహధారణ

ర్వాప్యనత్వాత్, శయానస్య నిద్రయా అభిభవసంభవా చ్చాసీన ఏవేతి నియమ ఇతి రాద్ధాన్తః.

రామానుజమతే ప్యేవమేవ.

మధ్వమతే ఆసనం విషయః. తత్ర సర్వథాపే క్షిత ముత నేతి సంశయః. భగవత్సందర్శనార్థ త్వా దుపాసనస్య, తస్య చ జ్ఞానస్య మనసా భగవ ద్విషయకత్వా త్త్రిష సంభవా న్నాపేక్షిత మితిపూ ర్వః పక్షః. జిజ్ఞాసు రాసీన ఏ వోపాసనం విశేష త స్సర్వథా కుర్యాత్. ఉపాసనస్యైవ జ్ఞానసాధన త్వేనాపేక్షితస్యాసనే సత్యేవ సంభవా దన్యథా చిత్త వి క్షేపసంభవా దాసనం సర్వథాపేక్షిత మితి రాద్ధా న్తః.

అథ సూత్రాణా మర్థ శ్శఙ్కరమతే—౧॥ ఆసీ న స్సంభవాత్ = ఆసీన ఏ వోపాసీత, తస్యైవ మనస ఏకాగ్రతా సంభవాత్. ౨॥ ధ్యానా చ్చ = సమా నప్రత్యయ ప్రవాహీకరణస్యైవ ధ్యానశబ్దా ర్థత్వా చ్చ - ౩॥ అచలత్వం చాపే క్ష్య = ధ్యాయ తీవ పృథివీ త్యాదిషు అచలత్వ మపే క్ష్యైవ ధ్యాయతి శబ్దప్రయోగా చ్చ. ౪॥ స్మరన్తి చ = శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసన మాత్మనః। నాత్యు చ్ఛ్రితం నాతినీచం చేలాజిన కుశోత్తరమ్। తత్రైకా గ్రం మనః కృత్వా యతచిత్తేన్ద్రియక్రియః। ఉపవి శ్యాసనే యుఞ్జ్యా ద్యోగ మాత్మవిశుద్ధయ ఇతి శిష్టై స్స్మరణా చ్చ. ఆసీన ఏ వోపాసీ తే త్యర్థః॥

రామానుజమతే ప్యేవ మేవసూత్రార్థః। ధ్యానా చ్చేత్యత్ర నిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యుపాసన స్య ధ్యానరూపత్వాదితి విశేషః. ౫॥ యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశేషాత్ = యస్మిన్ దేశే యస్మిన్ కాలే మనస ఏకాగ్రతా తత్రోపాసనం కార్యమ్ సమేశు చౌశర్కరావహ్నివాలుకావివర్జిత ఇత్యాదిశ్రుత్య తిరిక్త విశేషా శ్రవణాత్. ఇతి పఞ్చమ సూత్రార్థశ్చ.

మధ్వమతే తు ౧॥ ఆసీన స్సంభవాత్ = సర్వదోపా సనం కుర్వన్నప్యాసీనో విశేషతః కుర్యాత్. తదా విక్షేపాల్పత్వేన సంభవాత్. ౨॥ ధ్యానాచ్చ = స్మ రణోపాసనం చైవ ధ్యానాత్మక మితి ద్విధా। స్మర ణం సర్వదా యుగ్యం ధ్యానోపాసన మాసనే। నైర న్తర్య మతో వృత్తే ర్ధ్యాన మిత్యుచ్యతే బుధైః। ఆసీనస్య భవే త్తత్తు న శయానస్య నిద్రయా। స్థిత స్య గచ్ఛతో వాపి విక్షేపస్యైవ సంభవాత్। స్మర ణా త్పరమం జ్ఞేయం ధ్యానం నాస్త్యత్ర సంశయ ఇతి నారాయణతన్త్రే. అతో ధ్యానత్వా చ్చ - ౩॥ అచ లత్వం చాపేక్ష్య = అచలం చ చ్ఛరీరం స్యా త్స నచ శ్చాపల్యచాలకమ్। చలనం చే చ్ఛరీరస్య చిత్తం చలం చ మనో భవే దితి బ్రహ్మతర్కే. అతో చలత్వస్యాపేక్షకత్వా త్తస్యాసనే సత్యేవ సంభవాత్. ౪॥ స్మరన్తి చ = పద్మం స్వస్తికం గ్రీవం ధారయ న్నచలం స్థిరః సంప్రేక్ష్య నాసికాగ్రం స్వం దిశశ్చానవలోకయన్. ఇత్యాదిస్మరణాత్. ౫॥ యత్రైకాగ్రతా తత్రావిశే షాత్ = దేశకాలావస్థాదిషు యత్రైకాగ్రతా భవతి తత్రైవ స్థాతవ్యమ్. త మేవ దేశం సేవేత తం కాలం తా మవస్థితిమ్। తా నేవ భోగా న్సేవేత మనో యత్ర ప్రసీదతి। న హి దేశాదిభిః కశ్చి ద్విశేషస్స ముదీరితః। మనః ప్రసాదనార్థం హి దేశకాలాదిచిం తనేతి వారాహే. ఇతి॥

ఆసీమన్- ధా. అక్. సీమద్- ఉ. మాధవాన్ సీమదత్- ఆక్. అసీమద్- ఉ. ఆసీమదత్.

ఆసీషిచ్- ధా. ఆక్- సీషచ్- ఉ. మాసీషచత్- ఆక్- అసీషిచ్. ఉ. ఆసీషిచత్-

ఆసీషిధ్ - ధా. ఆక్. సీషిధ్. మాసీషిధత్. ఆక్. అసీషిధ్ - ఆసీషిధత్ -

ఆసీసర్. ధా. ఆక్. సీసర్. ఉ. మాసీసరత్. ఆక్. అసీసర్- ఉ- ఆసీసరత్-

ఆసు- ధా- ఆఙ్ -సు- ఉ- ఆసుతవాన్- ఆసుతః॥ వ్యాకరణ ఆఙ్- పూర్వకషుఞ్ ధాతుః- తస్మాత్ యతో౽వాదో ణ్యద్భవతి- ౩। ౧। ౧౨౬. ఆసు యు వపి రపి త్రపి చమశ్చేతి తద్విధిః ఉ- ఆసావ్యమ్-

ఆసుత- (ఆఙ్- షుఞ్- క్త) కృతసన్ధానమ్- ●క్తసన్ధి తాని కన్దమూల ఫలాదీని శుక్తగుణాని భవన్తి- ఆ సుతవిశేషో భాణ్డకి- తదితర దాసుతం భాణ్డాక్య శేషయా లఘు-

ఆసుతి- (ఆఙ్- షుఞ్- క్తిన్)- మధ్వాదిః- గణరత్నే కృష్యాదిః- వామనాది మతే ఆసన్యాదిః- స్త్రీ- అ భిషవః- సోమరసః-

ఆసుతిమత్- (ఆసుతి- మతుప్) పు- దేశవిశేషః-

ఆసుతీవత్- (ఆసుతి- మతుప్) వామనమతే- దేశవిశేషః-

ఆసుతీవల (ఆసుతీ- వలచ్) పు- శౌణ్డికః- యజ్వా-

ఆసుర- (అసుర- అణ్) పు- అసురః- త్రి- అసుర స్యేదమ్- ప్స- అసురస్యాపత్యమ్- పు- ద్రోణకా కః-

పు- ధర్మశాస్త్రే వివాహభేదః - జ్ఞాతిభ్యః క న్యాయై చ యథాశక్తి ధనం దత్వా కన్యాగ్రహ ణ మాసుర ఇతి తల్లక్షణమ్ - అయం వివాహః క్షత్ర వైశ్యశూద్రాణాం వర్ణానాం సాధారణః బ్రాహ్మణక్షత్రియ యో ర్న ప్రశస్తః- వైశ్యశూద్రయోస్తు ప్రశస్తః

ఆసురాయణ - (ఆసురి - ఫక్) పు- మధుకాణ్డగత ఋషివిశేషః -

ఆసురాయణీ - (ఆసుర - ఫక్) స్త్రీ - ఆసుర

పత్యం స్త్రీ -

ఆసురి - (అసుర - ఇఞ్) గహాదిః తౌల్వల్యాదిః - ప్స - అసురస్యాపత్యమ్ - తత్పుత్ర ఆసురాయణః - మధుకాణ్డవంశఋషివిశేషః - అసురో భవ ఆసురీ యః - ఆసురిరిత్యాదిస్త్రియాం ష్ఫః - ష్ఫట్రకరణ ఆసురే రుపసంఖ్యాన మితి తద్విధిః - ఉ - అసురాయణీ -

ఆసురీ - (అసుర - అణ్ - ఙీప్) స్త్రీ - రక్తసర్షపః - తత్పర్యాయాః - రాజికా - రాజీ - రక్తికా - తీక్ష్ణగన్ధా - మధురికా - క్షవ - క్షవక - క్షావక - అత్ర రక్తికాశబ్దస్థానే కృష్ణికేతి పాఠో ఒమరసంమతః - తుతాభిజనన - ఇతిపర్యాయాన్తరమ్ - తద ర్థకశబ్దాశ్చ - అన్యభాషాయామ్ - నల్లయావాలు - తద్గుణాః - కటుతి క్ష్ణత్వమ్ - దాహపిత్తకరత్వమ్ - వాత, కఫ, ప్లీహారోగ, శూల, గుల్మ క్రిమి, వ్రణ, హరత్వమ్ -

వేదే - ఆసురమాయా వైదికచ్ఛన్దసిచ్ఛన్దో విశేషః - గాయత్రీ - ఉష్ణిక్ అనుష్టుప్ - బృహతీ - పఙ్క్తిః - త్రిష్టుప్ - జగతీచ - ఆసురీసంజ్ఞకాః - క్రమేణ పఞ్చదశ - చతుర్దశ - త్రయోదశ - ద్వాదశ - ఏకాదశ - దశ - నవాక్షరాః -

ఆసురీయ - (ఆసురీ - ఛ) త్రి - అసురా భవమ్ (ఆసురీ - ఛ ణ్) పుం - దే శవిశేషః -

ఆసుర్ - ధా - ఆఙ్ - సుర్ - నేదే - ప్రేరణార్థకమ్ - ఉ - ఆసువ -

ఆసుసన్తి - సద్ధిమతే - మధ్వాదిః - పుం - తన్నామా కశ్చిత్ -

ఆసుసన్తిమత్ - సన్దిమతే - దేశవిశేషః -

ఆసుసూత్ర - ధా - ఆఙ్ సుసూత్ర - ఉ - ఆసుసూత్రత్ -

ఆసూత్ర్ - ధా - ఆఙ్ - సూత్ర్ - ఉ - ఆసూత్ర్యతే -

ఆసూత్రయ్ - ధా - ఆఙ్ - సూత్రయ్ - ఉ - ఆసూత్రయతి -

ఆసూత్రిత - ధా - ఆఙ్ - సూత్రి - క్త - త్రి - సూచితమ్ -

ఆసూయ్ - ధా - ఆట్ - అసూయ్ - ఉ - అసూయత్ అసూయ్యతే -

ఆసూయయ్ - ధా - ఆట్ - అసూయయ్ - ఉ - ఆసూయయత్ -

ఆసూయియయిష - ధా - ఆట్ - అసూయియయిష - ఉ - ఆసూయియయిషత్ -

ఆసృ - ధా - ఆఙ్ - సృ - ఉ - ఆసృతవాన్ - ఆ సృతః -

ఆసృజ్ - ధా - ఆఙ్ - సృజ్ - వేదే - ఆనీంఋప్రక్షేపణార్థకమ్ -

ఆస్పృశ్యపక్రమాధికరణ - న - ఉత్తరమీమాంసాయాం [illegible] ద్వితీయపాదే చతుర్థ మధికరణ [illegible] పఞ్చమమ్ - మధ్వమతే షష్ఠమ్ -

తత్రసూత్రాణి - సమానా చ సృత్యుపక్రమా ద మృతత్వం చా నుపోష్య - ౧ ॥ తదా పీతే స్సం సార వ్యపదేశాత్ - ౨ ॥ సూక్ష్మం ప్రమాణత శ్చ త థోపలబ్ధేః - ౩ ॥ నో పమర్దనాతః - ౪ ॥ అస్యైవ చోపపత్తే రూష్మ - ౫ ॥ ప్రతిషేధా దితి చే న్న శారీరా త్స్పష్టోహ్యే కేషామ్ - ౬ ॥ స్మర్యతే చ - ౭ ॥

శఙ్కరమతే ఏతేష్వేక మేవ మాత్ర మాస్పృత్యుపక్రమాధికరణమ్ - అన్యాని త్వధికరణాన్తరస్థాని - మధ్వమతే - ప్రథమసూత్రే సమానాశబ్దస్థానే స మనే తి పాఠః - ద్వితీయసూత్రే తదాపరే రిత్యస్య స్థానే తదపీత ఇతి - ప్రతిషేధాదితి చేన్న శారీరాత్ ఇ త్యేకం సూత్రమ్ - స్పష్టోహ్యేకేషామి త్యన్య దితి సూత్రద్వయం కృతమ్ - తథా చ తన్మతేఽష్టౌ సూత్రాణి -

తత్ర శఙ్కరమతే - వాఙ్మన సీ త్యాదినోత్క్రాన్తిః కిం విద్వ ద విదు షో స్సమానా కిం వా విశేషవతీతి సంశయః - విద్యయా మృత మశ్నుత ఇతి శ్రుతే ర్న తస్య ప్రాణా ఉత్క్రామన్తీ తి ప్రతిషేధా చ్చ నిర్గుణ బ్రహ్మవిదో య థోత్క్రాన్త్యభావ స్తథా సగుణ బ్రహ్మవిదోఽపి పునర్భవాభావా దుత్క్రాన్తి రవిదుష ఏవేతి విశేషవతీతి పూర్వః పక్షః - సమానైవైషా విద్వ దవిదుషా రాసృత్యుప క్రమా చ్ఛవితు మర్హతి - ఏతావా నేవ విశేషః - అవిద్వాన్ దేహబీజ భూతాని భూతసూక్ష్మా ణ్యా శ్రిత్య కర్మప్రయుక్తో దేహగ్రహణ మను భవతి - విద్వాం స్తు జ్ఞాన ప్రకాశితం మోక్షనాడీ ద్వారం మార్గమాశ్రయతే - అదగ్ధ్వై వాయ మత్యన్త మవిద్యాదీన్ క్లేశా నపర విద్యా సామర్థ్యా దాపేక్షికమమృతత్వం ప్రాప్నోతి - సంభవతిహి తత్రభూతాశ్రయత్వమ్ - నిరాశ్రయాణాం ప్రాణానాం గత్యనుపపత్తే రితి సిద్ధాన్తః ... ఉత్క్రాన్తి ర్వి ద్వదవిదుషో రాసృత్యుపక్రమా త్సమానా - అనుపోష్య దగ్ధ్వా క్లేశా నమృతత్వం చ భవతీ తి సూత్రార్థః -

రామానుజమతే - ఇయ ముత్క్రాన్తిః కిం విద్వ దవిదుషో స్సమానా ఉతా విదుష ఏవేతి సంశయః - యదా సర్వే ప్రముచ్యన్తే కామా యే స్య హృది స్థితాః । అథమర్త్యో మృతోభవ త్యత్ర బ్రహ్మ సమ శ్నుత ఇతి విదుష ఉత్క్రమ్య హామృతత్వశ్రవణా దుత్క్రాన్త్య సంభవా దవిదు ష ఏ వోత్క్రాన్తి రితి పూర్వ పక్షః - శతం చైకా చ హృదయస్య నాడ్య స్తాసాం మూర్ధాన మభినిస్స్రుతైకా । తయో ర్ధ్వ మాయ న్న మృతత్వ మేతి విష్వఙ్ఙన్యా ఉత్క్రమ

తే భవన్తీతి నాడీప్రసఙ్గేనోత్క్రమ్య గతి శ్రవణాద్విదుషో ప్యుత్క్రాన్తి రవగమ్యత ఇతి గత్యుపక్రమాదుత్క్రాన్తిస్సమానేతి రాద్ధాన్తః. తర్హి విదుషో ప్యమృతత్వశ్రవణం కథమిత్యాశఙ్కాయామమృతత్వం చానుపోష్యేతి సూత్రైకదేశః. అనుపోష్య చ=శరీరేన్ద్రియాది సంబన్ధమదగ్ధ్వైవ. అమృతత్వమ్=ఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశరూపం ప్రాప్యత ఇతి. అత్ర బ్రహ్మ సమశ్నుత ఇతి చోపాసనవేలాయాం యో బ్రహ్మానుభవస్తద్విషయమితి భావః. ఇత్థం చ సమానా చాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వం చానుపోష్యేతి సూత్రం వ్యాఖ్యాతమ్. ౧॥ తదపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్=తదవశ్యం సంభవతి. అపీతే=బ్రహ్మప్రాప్తిపర్యన్తమ్. సంసారవ్యపదేశాత్=సంసారస్య దేహసంబన్ధలక్షణస్య వ్యపదేశాత్ తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యేऽథ సంపత్స్య ఇత్యుక్తేః. ౨॥ సూక్ష్మం ప్రమాణతశ్చ తథోపలబ్ధేః=సూక్ష్మం శరీరమనువర్తతే. ప్రమాణతశ్చ తథోపలబ్ధేః=దేవయానేన పథా గచ్ఛతో విదుషః తం ప్రతి బ్రూయాత్ ఇతి చన్ద్రమసా సంవాదవచనేన శరీరసద్భావోపలమ్భాత్. ౩॥ నోపమర్దేనాతః=అతో యథా సర్వే ప్రముచ్యన్త ఇతి వచనం న బన్ధోపమర్దేనామృతత్వం వదతి. ౪॥ అస్యైవ చోపపత్తేరూష్మా=అస్య సూక్ష్మశరీరస్య క్వచిద్విద్యమానత్వోపపత్తేర్విదుషః ప్రక్రాన్తమరణస్య మరణోత్క్రాన్తౌ సూక్ష్మస్థూలశరీరే క్వాచిత్క ఉపలభ్యతే. ౫॥ ప్రతిషేధాదితి చేన్న శారీరాత్ప్రత్యగాత్మనః=న తదుపపద్యతే. న తస్య ప్రాణా ఉత్క్రామన్తీతి ప్రతిషేధాదితి చేన్న. శారీరాత్ ప్రత్యగాత్మనః ప్రాణానాముత్క్రాన్తిః ప్రతిషిధ్యతే న తు శరీరాత్. స్పష్టో హ్యేకేషామ్. మాధ్యన్దినానామామ్నాయో యోऽకామో నిష్కామ ఆప్తకామ ఆత్మకామో న తస్మాత్ప్రాణా ఉత్క్రామన్తీతి శారీరో జీవ ఏవాపాదానమితి స్పష్టో హి. ౬॥ స్మర్యతే చ=స్మర్యతే చ విదుషాం మూర్ధన్యనాడ్యా ఉత్క్రాన్తిః. ఊర్ధ్వమేకస్థితస్తేషాం యో భిత్త్వా సూర్యమణ్డలమ్। బ్రహ్మలోకమతిక్రమ్య తేన యాతి పరాం గతిమితి. ౭॥

మధ్వమతే తు-ప్రాణాదుత్తమా ప్రకృతిర్విషయః. భగవదధీనత్వాన్నిత్యముక్తత్వాచ్చ సా భగవత్యాత్మని లీయతే న వేతి సందేహః. భగవదధీనత్వాత్ తేజః పరస్యాం దేవతాయామితి విశేషశ్రుతేశ్చ సాపి లీయత ఏవ. న చాసంసారిత్వాల్లయాభావః. అసంసారిత్వస్యైవాసిద్ధేః. అసంసారిత్వే భగవతా సర్వసామ్యాపత్తేరితి పూర్వః పక్షః. దేశతః కాలతశ్చ వ్యాప్త్యా పరమపురుషసమత్వేన సంసారానుపక్రమాత్స్వత ఏవామృతత్వం తస్యాః. ద్వావేవ హ్యసృత్యనుపక్రమౌ ప్రకృతిశ్చ పరమశ్చ ద్వావేతౌ నిత్యముక్తౌ నిత్యౌ చ సర్వగతౌ చైతౌ జ్ఞాత్వా విముచ్యత ఇతి బృహచ్ఛ్రుతేః. నైతావతా భగవతా సర్వసామ్యమ్. సౌపర్ణశ్రుతౌ సమావేతావసమావేతావితి సామ్యాసామ్యయోరుక్తత్వాదితి రాద్ధాన్తః. అథ సూత్రార్థః. ౧॥ సమానా చాసృత్యుపక్రమాదమృతత్వం చానుపోష్య= దేశతః కాలతశ్చ వ్యాప్త్యా సమానా పరమపురుషేణ యస్యాస్సా. సంసారానుపక్రమాత్స్వత ఏవామృతత్వం తస్యాః. బృహచ్ఛ్రుతిశ్చ ద్వావేవాసృత్యనుపక్రమౌ ప్రకృతిశ్చ పరమశ్చ. ద్వావేతౌ నిత్యముక్తౌ నిత్యౌ చ సర్వగతౌ చైతౌ జ్ఞాత్వా విముచ్యత ఇతి. యతస్తస్యా అనుపోష్యానుపాస్య స్వత ఏవామృతత్వమ్. నిత్యముక్తాయా లక్ష్మ్యా లయాసంభవాత్. ౨॥ తదపీతేస్సంసారవ్యపదేశాత్= నైతావతా సర్వసామ్యం తదపీతేః ప్రకృతౌ లీనే సంసారవ్యపదేశాత్. సమావేతౌ ప్రకృతిశ్చ పరమశ్చ। నిత్యౌ సర్వగతౌ నిత్యముక్తౌ. అసమావేతౌ ప్రకృతిశ్చ పరమశ్చ విలీనో హి ప్రకృతౌ సంసారమేతి। విలీనః పరమే హ్యమృతత్వమేతీతి సౌపర్ణశ్రుతేః. ౩॥ సూక్ష్మం ప్రమాణతశ్చ తథోపలబ్ధేః= సూక్ష్మత్వం చాధికం బ్రహ్మణః ప్రకృతేః. జ్ఞానానన్దైశ్వర్యాదిప్రమాణాధిక్యం చ సర్వతః ప్రకృతిస్సూక్ష్మా ప్రకృతేః పరమేశ్వరః। జ్ఞానానన్దైశ్వర్యగుణైశ్చాప్యధికః ప్రభోరితి చతురశ్రుతేః. ౪॥ నోపమర్దేనాతః=అతస్తస్యా విశేషగుణాస్తిష్ఠన్త్యుపమర్దేన నైవ సామ్యమ్. దేశతః కాలతశ్చైవ సమా ప్రకృతిరీశ్వరే। ఉభయోరప్యబద్ధత్వం తదబన్ధః పరాత్మనః। స్వత ఏవ పరేశస్య సా చోపాస్తే సదా హరిమ్। ప్రకృతేః ప్రాకృతస్యాపి యే గుణాస్తైస్తు విష్ణునా। నియతా నైవ కేనాపి నియతా హి హరేర్గుణా ఇతి భవిష్యత్పర్వణి. ౫॥ అస్యైవ చోపపత్తేరూష్మా= ద్విధా హీదమవదృశ్యతే ఊష్మవదనూష్మవచ్చ. తత్రోష్మవత్పరం బ్రహ్మ। యన్న జిఘ్రన్తి న పశ్యన్తి న శృణ్వన్తి న విజానన్తి। అనూష్మవత్ ప్రకృతిశ్చ ప్రాకృతం చ। యన్న జిఘ్రన్తి జిఘ్రన్తి చ యన్న పశ్యన్తి పశ్యన్తి చ యన్న శృణ్వన్తి శృణ్వన్తి చ యన్న జానన్తి జానన్తి చేతి సౌపర్ణశ్రుతేః। కించిత్సామ్యస్యైవోపపత్తేః. ౬॥ ప్రతిషేధాదితి చేన్న శారీరాత్=అసమావేవాపి పరో న హి కశ్చిదేవం దృశ్యతే సర్వే హ్య

తే ఽణవో జాయన్తే చ మ్రియన్తే చ చ్ఛిద్రా హ్యే
తే భవ స్త్వథ పరో న జాయతే న మ్రియతే పూ
ర్ణ శ్చైవ భవ తీతి చతుర్వేదశిఖాయాం సామ్యప్ర
తిషేధా దితి చేన్న। శారీరాద్ధి సామ్యం ప్రతిషి
ధ్యతే న తు ప్రకృత్యాః ౭॥ స్పష్టో హ్యేతేషామ్=
అథాత స్సమా శ్చ సమా శ్చాభిధీయన్తే సమా స
మా శ్చాథ। సమాని బ్రహ్మణో రూపాణి యై రుత్పత్తి
స్థితి లయో నియతి రాయతి శ్చైకం హ్యేవ చైతద్భ
వతి। అథా సమా బ్రహ్మేన్ద్రో రుద్రః ప్రజాపతి ర్బృ
హస్పతి శ్చైతే చ దేవా గన్ధర్వా మనుష్యాః పిత
రోఽసురా యక్షా రక్షాంసి చేదం చర మచరం చ। అథ స
మాసమా ప్రకృతి ర్యావ గమా సమైషా హి నిత్యా
ఽజరా త్రివిధా చేతి స్పష్టో హి మాధ్యన్దినాం ఘునా
నాం సమాదివాదః ౮॥ స్మర్యతే చ = మత్స్యకూర్మన
రాహాద్యాః సమా విష్ణో రభేదతః। బ్రహ్మాద్యా స్త్వ
సమాః ప్రోక్తాః ప్రకృతి శ్చ సమాసమేతి చ వారాహే॥

యద్యపి మధ్వమతే ఇద మధికరణ మసృత్యు
పక్రమాపదఘటితత్వా దసృత్యుపక్రమాధికరణమి త్యే
వ వక్తుం యుక్తమ్-తథాపీతరమతేభ్య ఏతన్మతస్య వై
లక్షణ్యప్రతిపత్తయే ఇత్థ మోక్తమ్-అసృత్యుపక్రమా
యా ఇద మితి వ్యుత్పత్త్యా ఆసృత్యుపక్రమాధికరణ మి
త్యపి వక్తుం శక్యత్వాచ్చ-

ఆసేక- (ఆఙ్- షిచ- ఘఞ్) పు- ఆసేచనమ్-

ఆసేక్య- పు- వైద్యశాస్త్రే నపుంసకవిశేషః- అల్ప
శుక్రోత్పన్నతః- మాతాపిత్రో రల్పశుక్రత్వాత్
జాతః పురుష ఆసేక్య ఇతి తల్లక్షణమ్-సోఽన్య
పురుషేణ స్వముఖే వ్యవాయం కారయిత్వా శుక్రం
ప్రాశ్య స్వయమపి మైథునేచ్ఛాం లభతే-తత్ప
ర్యాయః- ముఖయోని-

ఆసేచ్- ధా- ఆఙ్- సేచ్- ఉ- ఆసేచ్యతే-

ఆసేచన- (ఆఙ్- షిచ- ల్యుట్) న- ఆర్ద్రీకరణమ్- క్ష
రణమ్-

ఆసేచనక (ఆఙ్- షిచ- ల్యుట్- కన్) త్రి- యస్య ద
ర్శనాత్ తృప్తి ర్న భవతి తత్-

ఆసేచయ్- ధా- ఆఙ్- సేచయ్- ఉ- ఆసేచయతి-

ఆసేత్- ధా- ఆఙ్- సేత్- ఉ- ఆసేత్స్యతి-

ఆసేద్- ధా- ఆఙ్- సేద్ ఉ- ఆసేదతుః- ఆసేద్ధా-

ఆసేదివస్- (ఆఙ్- షద్ ఌ- క్వసు-) త్రి- ఆశ్రితవాన్-

ఆసేదుష్- ఆసేదివస్ ఇత్యస్య శసాదిష్వజాదిషు రూ
పమ్- ఉ- ఆసేదుషః-

ఆసేధ్- ధా- ఆఙ్- సేధ్- ఉ- ఆసేధతి- ఆసేధ్యతే-

ఆసేధ- పు- వ్యవహారమాతృకాయాం న్యాయసభాయా
[illegible]వేద నాత్పరం కర్తవ్యః కర్మవిశేషః- ప్రత్యర్థి
ముద్రాదిభి రాహూతో యది నాగచ్ఛేత్ తదా
రాజా వ్యవహారనిర్ణయ మాసేధః కార్యః- సం
దిగ్ధేఽర్థే నిర్ణయార్థం ప్రవర్తమానః ప్రతివాద్యుప
ప్రవర్తతే- యః స్వమార్గా దితి వార్యమాణోఽపి
న తిష్ఠతి తం ప్రత్యాసేధః కార్యః-

ఆసేధ శ్చతుర్విధః- స్థానాసేధః- కాలకృతః- ప్ర
వాసవిషయః- కర్మవిషయ శ్చేతి - నాస్మాత్ స్థానా
చ్చలితవ్య మితి స్థానాసేధః- ఏతావత్పర్యన్తమిహ త్వ
స్త్వం న కరోషి చేత్ ఇయాన్ దణ్డో రాజ్ఞే దాత
వ్య ఇతి కాలకృతః- యద్య దత్త్వా గ్రామాన్తర
మన్యత్ర వా గచ్ఛసి తదా రాజ్ఞ ఇయా
న్ దణ్డో దాతవ్య ఇతి ప్రవాసవిషయః- య
ద్య దత్త్వా గృహనిర్మాణాదికం కరోషి చేత్తత ఇ
యాన్ దణ్డో రాజ్ఞే దాతవ్య ఇతి కర్మవిషయ ఆ
సేధః- ఏవంచ తుర్విధమాసేధ మాసేద్ధా న లఙ్ఘయే
త్- ఆసేధ శ్చ క్షేత్రారామగృహాది విషయే ధన
ధాన్యాదివిషయే ఽపి కర్తవ్యః- ద్రవ్యోత్పత్త్యుపా
యా బీజావాపాదయ స్తు నాసేద్ధవ్యాః- ఆసేధ్యప్ర
జానాం భోగ దణ్డయో ర్దాతవ్యత్వ శ్రవణాత్- ఆ
సేధానర్హవిషయే కృత ఆసేధో మిథ్యాసేధ ఇత్యు
చ్యతే- తత్ర రాజా భోగం దాపయేత్ దణ్డ
యేచ్చ- లఙ్ఘితాసేధో దణ్డ్యః-ఆసేధకర్తా రాజ్ఞో
నివేదనాత్పరం యద్యాసేధం త్యజతి తదా దణ్డ
నీయః-

ఆసేధానర్హా యథా- నదీసన్తరణే- కాన్తా
రే- దేశోపప్లవే- వివాహకాలే- రోగకాలే-
వ్యసనకాలే- అన్యేనాభియోగే కృతే- రాజకార్యా
ర్థం ప్రవృత్తిచయః కశ్చిదపి నాసేధయోగ్యః- ఏ
వం గవాం ప్రచారే గోపాలః, సస్యారమ్భే కృషీవ
లః, శిల్పక్రియాయాం శిల్పీ, యుద్ధే ఆయుధీయ
శ్చ నాసేధనీయః- ఏవం దాతా దానకాలే, దూ
తో దూత్యకాలే, ప్రతనిష్ఠః ప్రతకాలే, నాసేధనీ
యః- అప్రాప్తవ్యవహారో ఽపి నాసేధనీయః- పర్వ
తమారూఢో హస్త్యశ్వరథాదిక మారూఢ శ్చ నాసే
ధనీయః- ఏవం విధ మాసేధ మతిక్రామతో న దణ్
డః- ప్రత్యేకాసేద్ధా దణ్డ్యః- ఆవశ్యకేతరవ్యాపారే
ఆసేద్ధా చ దణ్డ్యః-

ఆసేధయ్- ధా- ఆఙ్- సేధయ్- ఉ- ఆసేధయతి-

ఆసేవ్- ధా- ఆఙ్- సేవ్- ఉ- ఆసేవతే-

ఆసేవన- (ఆఙ్- షేవృ- ల్యుట్-) న- పునఃపున
కరణమ్-

ఆసేవయ్- ధా- ఆఙ్- సేవయ్- ఉ- ఆసేవయతి-

ఆసేవా- (ఆఙ్- షేవృ- అ- టాప్) స్త్రీ- తా
త్పర్యమ్- పునఃపునఃకరణమ్- స్వారసిక ప్రవృత్తిః

25-5-98.

ఆసేవిత - (ఆఙ్ - షేవృ - క్త - పు - ఇష్టాదిః) త్రి. పునః పునః కృతమ్ - పరిచితమ్.

ఆసేవితిన్ - (ఆసేవిత - ఇని) త్రి. ఆసేవితం యేన సః.

ఆసేషిధ్ - ధా. ఆఙ్. సేషిధ్ ఉ. ఆసేషిధతి.

ఆసేషిధ్య - ధా. ఆఙ్ సేషిధ్య ఉ. ఆసేషిధ్యతే.

ఆసేషిచ్ - ధా. ఆఙ్ - సేషిచ్ - ఉ - ఆసేషిచతి.

ఆసేషిచ్య - ధా. ఆఙ్ - సేషిచ్య. ఉ. ఆసేషిచ్యతే.

ఆసేసిచ్ - ధా - ఆఙ్ - సేసిచ్ - ఉ - ఆసేసిచీతి -

ఆసేసిచ్య - ధా - ఆఙ్ - సేసిచ్య - ఉ - ఆసేసిచ్యతే.

ఆస్కన్ద - ధా - ఆఙ్ - స్కన్ద - ఉ - ఆస్కన్దతి ఆస్కన్ద్యతే -

ఆస్కన్ద. పు - ఆస్కన్దనమ్ -

ఆస్కన్దన - (ఆఙ్ - స్కన్దిర్ - ల్యుట్ -) న - తిరస్కారః - ఆక్రమణమ్ - శోషణమ్ - ప్రోషణమ్ - యుద్ధమ్.

ఆస్కన్దిత (ఆఙ్ - స్కన్దిర్ - క్త) త్రి - ఆక్రాన్తమ్ - శోషితమ్ - (ఆస్కన్ద - ఇతచ్) త్రి - సంజాతాస్కన్దమ్ - న - అశ్వానాం ధారాగతివిశేషః - కో పా దఖిలైః పదై రుత్ప్లుత్యోత్ప్లుత్య గమన మాస్కన్దిత మితి తల్లక్షణమ్ - తత్పర్యాయాః - ఉత్తేరిత - ఉపకణ్ఠ - విస్తరా సమా గతి రాస్కన్దిత మితి కేచిత్ - నాట్యశాస్త్రే భౌమమణ్డలభేదః. దక్షిణః పాదో భ్రమరః కార్యః - వామోఞ్చితత్వం భూత్వా త్రికవివర్తః కృతః. దక్షిణశ్శకటాస్యత్వం గత్వా ఊరూద్వృత్తః కార్యః. వామే ఉఽప్యర్ధజఙ్ఘాతో భ్రమరః కార్యః. దక్షిణః స్కన్దితీకృత శ్శకటాస్యః కార్యః - వామోఽపి తథైవ కృత ఆస్ఫోటితో భవేత్ - ఇత్థం కృతే సతి ఆస్కన్దితం నామ మణ్డలం భవతీతి తల్లక్షణమ్ - తస్యవ్యాయామే యుద్ధమంటపే చోపయోగః.

ఆస్కన్దిన్ - (ఆఙ్ - స్కన్దిర్ - ణిని) త్రి - ఆక్రమణశీలః.

ఆస్తర్ - ధా - ఆఙ్ - స్తర్ - ఉ - ఆస్తరణమ్ - ఆస్తర్యతే.

ఆస్తర - (ఆఙ్ - స్తృ - అప్) ఆస్తరణమ్. కుథః.

ఆస్తరణ - (ఆఙ్ - స్తృఞ్ - ల్యుట్ ॥ ఆఙ్ - స్తృఞ్ - ల్యుట్) కారాదిః - త్రి. ఆస్తీర్యతే యత్ర యేన వా తత్ - న - కుథః -

ఆస్తరణీ - (ఆస్తరణ - ఙీష్) స్త్రీ - ఆస్తీర్యతే యయా సా. నీతిశాస్త్రే విసర్జితానా మాస్తరణానాం లక్షణం శ్యామమండలత్వమ్ - తత్రతత్రస్థానాం పక్షిణాం లోమ్నాం చ ధ్వంసో భవతి -

ఆస్తాయన - (అస్తి - ఫక్) పు. దేశవిశేషః.

ఆస్తార్ - ధా. ఆఙ్ స్తార్. ఉ. ఆస్తార్యతే -

ఆస్తారపఙ్క్తి - స్త్రీ. వైదికచ్ఛన్దసి ఛన్దోవిశేషః. యత్ర పూర్వౌ పాదౌ ద్వాదశాక్షరౌ పాదౌ తతో ద్వావష్టాక్షరౌ సాఽఽస్తారపఙ్క్తి రితి తల్లక్షణమ్. ఉ - భద్రం నో అపివాతయ, మనో దక్ష ముత క్రతుమ్। అథా తే సఖ్యే అన్ధసో వివో మద, రణన్ గావో న యవసే వివక్షసే॥

ఆస్తారయ్ - ధా. ఆఙ్. స్తారయ్. ఉ. ఆస్తారయతి.

ఆస్తావ్ - ధా. ఆఙ్ - స్తావ్ - ఉ. ఆస్తావ్యతి - ఆఙ్. అస్తావ్ - ఉ. ఆస్తావీత్.

ఆస్తావ - (ఆఙ్ - స్తు - ఘఞ్) పు. సోమయాగే ధిష్ణ్యవిశేషః - తస్యోపస్థానే మన్త్రః. పరిషద్యోసి పవమానః.

ఆస్తావయ్ - ధా - ఆఙ్ - స్తావయ్ - ఉ - ఆస్తావయతి

ఆస్తిక - (అస్తి - ఠక్) త్ర - అస్తి పరలోక ఇతి మతి ర్యస్య సః - తత్పర్యాయాః - శ్రాద్ధ - శ్రద్ధాలు - తస్యభావః ఆస్తిక్యమ్ ఆస్తికత్వమ్ - ఆస్తికతా చ భవతి ॥ (జీప్) ఆస్తికీ - ఆస్తికస్య భావ ఆస్తిక్యమ్ ఆస్తికత్వమ్ - ఆస్తికతా చ భవతి

ఆస్తిక్య - (ఆస్తిక - యఞ్) న - ఆస్తికత్వమ్ -

ఆస్తీక - పు - యాయావరకులజస్య జరత్కారో ర్జరత్కార్వాం వాసుకిభగిన్యాం జాతః పుత్రో మునివిశేషః - తత్పర్యాయః - ఆస్తీక - అస్య చరిత్రం యథా - జనమేజయేన క్రియమాణే సర్పయాగే మ్రియమాణాన్ బహూన్ సర్పాన్ విజ్ఞాయ భీతేన వాసుకినా స్వమాతృద్వారా ప్రార్థితో జనమేజయసత్రస్థానం ప్రత్యాగత స్తేన సత్కృత స్తం తస్య యాగం చ తుష్టావ - తేన ప్రీతో జనమేజయః కి మిష్యత మితి పృష్ట్వా తదీప్సితం సర్పహింసావజనం జ్ఞాత్వా సత్రాద్విరరామ - తస్మాదాస్తీకమునిం స్మరతాం సర్పభయం న భవతి - తచ్చరిత్రం శృణ్వతాం పాపక్షయో పి భవతి -

న - భారతే ఆదిపర్వణి తృతీయే మహాన్తరే పర్వ - సర్పసత్రోత్పత్తిః - గరుడోత్పత్తిః - క్షీరోదమన్థనమ్ - ఉచ్చైశ్శ్రవసోజన్మ - జనమేజయస్యసర్పయాగే భారతగ్రన్థోత్పత్తిః -

ఆస్తీర్ - ధా - ఆఙ్ - స్తీర్ - ఉ - ఆస్తీర్యతే.

ఆస్తీర్ణ - (ఆఙ్ - స్తృఞ్ - క్త) - కృతాస్తరణమ్.

ఆస్తు - ధా - ఆఙ్ - స్తు - ఉ - ఆస్తుతవాన్ ఆస్తుతః -

ఆస్తుక్ - ధా - ఆఙ్ - స్తున్ - ఉ - ఆస్తువన్తి

ఆస్తూ - ధా - ఆఙ్ - స్తూ - ఉ - ఆస్తూయతే

ఆస్తృ - ధా. ఆఙ్ - స్తృ - ఉ - ఆస్తృణోతి - స్తృతవాన్ -

ఆస్తృత - (ఆఙ్ - స్తృఞ్ - క్త) త్రి - ఆచ్ఛాదిత

ఆస్తేయ - (అస్తి - ఢక్) త్రి - భవేభవమ్ -

ఆస్తో - ధా - ఆఙ్ - స్తో - ఉ - ఆస్తోతా

ఆస్థ్ - ధా - ఆఙ్ - అస్థ్ - ఉ - ఆస్థత్ -

ఆస్థలాయన - (అస్థల - ఫక్) పుం - అస్థలస్య గోత్రాపత్యమ్ -

ఆస్థా - ధా - ఆఙ్ - స్థా - ఉ - ఆస్థాతా - ఆస్థాస్యతి -

ఆస్థా - (ఆఙ్ - స్థా - అఙ్) స్త్రీ - ఆలమ్బనమ్ - సభా - యత్న - అపేక్షా - ప్రతిజ్ఞా - ఆదరః - ఆస్థాశబ్దే పరే అన్యశబ్దస్య దు గాగమః - అన్యదాస్థా - అషష్ఠ్యతృతీయాస్థస్యాన్యస్య దు గాశీరాశాస్థా స్థితోత్సుకోతికారక రాగచ్ఛేష్విత తద్విధిః - సౌక్షాదాదిః - అర్ధ - ఆదరః - ప్రతిజ్ఞా -

ఆస్థాన - (ఆఙ్ - స్థా - ల్యుట్) న - సభా - రాజసభా - సభాగృహమ్ - (ఆస్థాన - జీష్) - ఆస్థానీ -

ఆస్థానగృహ - న - ఇన్ద్రికమ్

ఆస్థానీ - (ఆస్థాన - జీష్) స్త్రీ - సభా - రాజసభా - సభాగృహమ్ -

ఆస్థాప్ - ధా - ఆఙ్ - స్థాప్ - ఉ - ఆస్థాప్యతే -

ఆస్థాపన - (ఆఙ్ - స్థాపి - ల్యుట్) వైద్యశాస్త్రే నిరూహో నామవస్తిః -

ఆస్థాపయ్ - ధా - ఆఙ్ - స్థాపయ్ - ఉ - ఆస్థాపయతి -

ఆస్థాపిత - ఆచితాదిః -

ఆస్థాయ్ - ధా - ఆఙ్ - స్థాయ్ - ఉ - ఆస్థాయకః - ఆఙ్ - అస్థాయ్ - ఉ - ఆస్థాయి -

ఆస్థి - ధా - ఆఙ్ - స్థి - ఉ - ఆస్థితవాన్ -

ఆస్థిత - (ఆఙ్ - స్థా - క్త) కృతాదిః - త్రి - అధిష్ఠితః - ప్రాప్తః - నిచయా ఆస్థితాః నిచయాస్థితాః - ఆస్థితశబ్దే ఉత్తరపదే అన్యశబ్దస్య దుగాగమః - ఉ - అన్యదాస్థితః - ౬ । ౩ । ౯౯ । అషష్ఠ్యతృతీయాస్థస్యాన్యస్య దుగాశీరాశాస్థా స్థితోత్సుకోతికారకరాగచ్ఛేష్విత తద్విధిః -

ఆస్థితి - (ఆఙ్ - స్థా - క్తిచ్) స్త్రీ - అవస్థానమ్ ఆస్థా -

ఆస్థీ - ధా - ఆఙ్ - స్థీ - ఉ - ఆస్థీయతే -

ఆస్థేయ - (ఆఙ్ - స్థా - యత్) త్రి - ఆస్థాతవ్యః -

ఆస్పద (ఆఙ్ - పద) గణరత్నమతే పారస్కరాదిః - పాణినినా తు ఆస్పదం ప్రతిష్ఠాయామితి నిపాతితః న - స్థానమ్ - పూజితం స్థానమ్ - కృత్యమ్ - జ్యోతిషే లగ్నాద్దశమో భావః -

ఆస్పన్ద్ - ధా - ఆఙ్ - స్పన్ద్ - ఉ - ఆస్పన్దతే -

ఆస్పన్దన - (ఆఙ్ - స్పది - ల్యుట్) కించిచ్చలనమ్

ఆస్పర్ధ్య - ధా - ఆఙ్ - స్పర్ధ్య - ఉ - ఆస్పర్ధయతి -

ఆస్ఫల్ - ధా - ఆఙ్ - స్ఫల్ - ఉ - ఆస్ఫాలయేత్ -

ఆస్ఫాల - (ఆఙ్ - స్ఫాలి - ఘఞ్) పు - తాడనమ్ - గజకర్ణాస్ఫాలో ఝల్లజ్ఝలేత్యుచ్యతే -

ఆస్ఫాలన - (ఆఙ్ - స్ఫాలి - ల్యుట్) న - తాడనమ్ - మన్త్రశాస్త్రే ఆస్ఫాలనము ద్రాయథా - ఉభాభ్యాం హస్తాభ్యాం స్వస్య జానునీ ఊరూ వా హాం హేతి ధ్వనిపూర్వకం తాడయేత్ - ఇయమాస్ఫాలనముద్రా - అస్యాః ఫలం పాపరోగనాశనమ్ - అజ్ఞాననాశః - పాపనాశః - సర్వసౌఖ్యం చ -

ఆస్ఫాలయ్ - ధా - ఆఙ్ - స్ఫాలయ్ - ఉ - ఆస్ఫాలయతి -

ఆస్ఫాలిత - (ఆఙ్ - స్ఫాలి - క్త) త్రి - తాడితమ్ -

ఆస్ఫుజిత్ - జ్యోతిషే శుక్రః -

ఆస్ఫుట్ - ధా - ఆఙ్ - స్ఫుట్ - ఆస్ఫుటతి -

ఆస్ఫోట్ - ధా - ఆఙ్ - స్ఫోట్ - ఉ - ఆస్ఫోట్యతే -

ఆస్ఫోట - (ఆఙ్ - స్ఫోటి - అచ్) పు - అర్కపర్ణః

ఆస్ఫోటక - (ఆస్ఫోట - కన్) పు - పర్వతజపీలువృక్షః -

ఆస్ఫోటన - (ఆఙ్ - స్ఫోటి - ల్యుట్ -) న - నికషణమ్ - భేదనమ్ - మన్త్రశాస్త్రే ఆస్ఫోటనముద్రా యథా - ముష్టిం కృత్వా తర్జన్యా సహుంకార మాస్ఫోటయేత్ - ఇయమాస్ఫోటనముద్రా - తత్ఫలం శత్రునాశః - ముక్తిః - సర్వదోషహరణమ్ - పుణ్యలోకవివర్ధనం చ -

ఆస్ఫోటనీ - (ఆస్ఫోటన - జీష్) ముక్తాదీనాం వేధసాధనమ్ - తత్పర్యాయాః - వేధనీ - వేధనికా - భ్రమ - క్షుద్రయన్త్రిక -

ఆస్ఫోటయ్ - ధా - ఆఙ్ - స్ఫోటయ్ - ఉ - ఆస్ఫోటయతి -

ఆస్ఫోటా - (ఆఙ్ - స్ఫోటి - అచ్ - టాప్) స్త్రీ - విష్ణుక్రాన్తా - వనమల్లికా - వనకార్పాసీ - శారిబా -

ఆస్ఫోటిత - (ఆఙ్ - స్ఫోటి - క్త) న - భుజాస్ఫాలనమ్ - హర్షజస్య ధ్వనివిశేషః -

ఆస్ఫోత - (ఆఙ్ - స్ఫోటి - అచ్) పృషోదరాదిః - పు - అర్కపర్ణః - కోవిదారః - కింశుకః -

ఆస్ఫోతా - (ఆఙ్ - స్ఫోటి - అచ్ - టాప్) పృషోదరాదిః - స్త్రీ - విష్ణుక్రాన్తా - వనమల్లికా - వనకార్పాసీ - శారిబా -

ఆస్స్న - సుబ్ధా - ఆట్ - అస్స్న - ఉ - ఆస్నత్ -

ఆస్మద్ - సుబ్ధా - ఆట్ - అస్మద్ - ఉ - ఆస్మదత్ -

ఆస్మదిదయిష - సుబ్ధా - ఆట్ - అస్మదిదయిష - ఉ - ఆస్మదిదయిషతి -

ఆస్మదిద్యయిష - సుబ్ధా - ఆట్ - అస్మదిద్యయిష - ఉ - ఆస్మదిద్యయిషత్ -

ఆస్మదిద్యిష - సుబ్ధా - ఆట్ - అస్మదిద్యిష - ఉ - ఆస్మదిద్యిషత్ -

ఆస్మద్య- సుబా- ఆట్- అస్మద్యి- ఉ- ఆస్మద్యత్-
ఆస్మద్యయ్- ధా- ఆట్- అస్మద్యయ్- ఉ- ఆస్మద్య యత్-
ఆస్మయ్- సుబ్ధా- ఆట్- అస్మయ్- ఉ- ఆస్మయత్-
ఆస్మయిషి- సుబ్ధా- ఆట్- అస్మయిషి- ఉ- ఆస్మయిషిషతి-
ఆస్మాక- (అస్మద్- అణ్-) త్రి- అస్మదీయః-
ఆస్మాకీ- (ఆస్మాక- జీప్) స్త్రీ- అస్మదీయా-
ఆస్మాకీన- (అస్మద్- ఖఞ్) త్రి- అస్మదీయః-
ఆస్మాకీనా- (ఆస్మాకీన -టాప్) అస్మదీయః-
ఆస్య్- ధా- ఆట్- అస్య్- ఉ- ఆస్యత్-
ఆస్య- (ఆజ్-స్యన్దా- డ॥ అసు- ణ్యత్) న- ముఖమ్-ముఖబిలమ్ -వ్యాకరణె ఆస్యశబ్దస్య శస్ ప్రభృతిషు ప్రత్యయెషు పరతః ఆసన్ ఇత్యాదేశో వా- ౬।౧।౬౩ పద్దన్నోమాస్ హృన్నిశసన్ యూషన్ దోషన్య కఞ్ఛకన్నుదన్నాసఞ్ఛస్ప్రభృతిషు ఇతి తద్విధిః- ఉ- ఆసాని- ఆస్యాని- ఆస్నా- ఆస్యేన ఇత్యాది- (ఆస- యత్) ఆసన్యః- ఆస్యః- ఆస్యేభవః-
ఆస్యరోగ- పు- ముఖరోగః- ముఖబిలరోగః-
ఆస్యాజ్జల పు- వరాహః-
ఆస్యహాత్య- (ఆస్యహాత్యా- అణ్-) త్రి- అనువాకవిశేషే ౭-ధ్యాయవిశేషే వా-
ఆస్యహోతిక- (అస్యహోతి- ఠక్ త్రి- ఆస్యహోతిః పరిహరణం యస్య సః-
ఆస్యా- (ఆస- ణ్యత్- టాప్) స్త్రీ- స్థితిః- ఉపవేశనమ్-
ఆస్యాసవ- పు- లాలా-
ఆస్రి- (అస్ర- అణ్-) పు- కేశః- న- రక్తమ్- బాష్పమ్-
ఆస్రవ్- ధా- ఆఙ్- స్రవ్- ఉ- ఆస్రవతి-
ఆస్రవ- (ఆఙ్- స్రు- అప్-)పు- ఆస్రవణమ్-
ఆస్రావ్- ధా- ఆఙ్- స్రావ్- ఉ- ఆస్రావ్యతే-
ఆస్రావ - (ఆఙ్ - స్రు - ణ) య ఆస్రవతి సః-
ఆస్రావణ - (ఆఙ్ - స్రావి - ల్యుట్) న- ఆస్రవణానుకూలవ్యాపారః- దణ్డనీత్యామ్ దేశవిశేషెఅత్యన్తం ఉపద్రవీభూతేషు జనేషు తత్ప్రకాంశ్చిత్ తతో నిర్గమయ్య దేశాన్తరప్రాపణమ్-
ఆస్రావయ్- ధా- ఆఙ్- స్రావయ్ ఉ- ఆస్రావయతి-
ఆస్రు- ధా- ఆఙ్- స్రు- ఉ- ఆస్రుతవాన్- ఆస్రుతః-
ఆస్రుత- త్రి- అస్రవతి స్మ య స్సః
ఆస్రూ- ధా- ఆఙ్- స్రూ- ఉ- ఆస్రూయతె-
ఆస్వద్- ధా- ఆఙ్- స్వద్- ఉ- ఆస్వదతే
ఆస్వదీయ (ఆఙ్- స్వద్- ఛ) త్రి- ధాతువిశేషః

చురాద్యన్తర్గణపాఠః- తేషు సకర్మకక్రియావాచిత్వ ఏవణిజ్భవతి- ఆస్వద స్సకర్మకాదితి గణసూత్రమ్-తద్గణస్థా ధాతవః- గ్రసగ్రహణే। పుషధారణే। దలవిదారణే- పటపుటలుటకుట తుజమిజ పిజలజ జభజలఘితి నీపినికుసిదశ కుశిఘుటఘటి బృహిబర్హబల్హగు పథూపవిచ్ఛచీవ యోధలోకృలోచృణద కుటలుపతర్కవృతువృధుభాషార్థాః। రుట రటి లజ అజి దసి భృశి రుశి శీక నట పుట పుటి రుచి లఘి రఘి అహి రహి మహిచ। రడి తడి నళచ। పూరీ ఆప్యాయనే। రుజహింసాయామ్। స్వద ఆస్వాదనే స్వాదిత్యేకే। తేషాం మతే ఏతే ధాతవ ఆస్వాదీయా ఇత్యన్యత్ర-
ఆస్వన్- ధా- ఆఙ్- స్వన్- ఉ- ఆస్వనతి- వ్యాకరణె ఆఙ్ పూర్వకః స్వనధాతుః- తస్మాన్నిష్ఠాయాం ఇడ్వాభవతి- ౭।౨।౨౮। రుష్యమత్వరసఙ్ఘుషాస్వనామితి తద్విధిః- ఉ- ఆస్వాన్తః- ఆస్వనితః
ఆస్వనిత- (ఆఙ్- స్వన- క్త) న- మనః-
ఆస్వాద్- ధా- ఆఙ్- స్వాద్- ఉ- ఆస్వాద్యతే-
ఆస్వాద- (ఆఙ్- స్వద- ఘఞ్) పు- రసః- ఆస్వాదనమ్-
ఆస్వాదన (ఆఙ్- స్వాది- ల్యుట్) అనుభవః- రుచిః- రుచనమ్-
ఆస్వాదయ్- ధా- ఆఙ్- స్వాదయ్- ఉ- ఆస్వాదయతి-
ఆస్వాదిత- (ఆఙ్- స్వాది- క్త) త్రి- భక్షితః-
ఆస్వాన్- ధా- ఆఙ్- స్వాన్- ఉ- ఆస్వాన్యతె-
ఆస్వానయ్- ధా- ఆఙ్- స్వానయ్- ఉ- ఆస్వానయతి-
ఆస్వాన్త- (ఆఙ్- స్వన- క్త-) న- మనః-
ఆహ- ధా- అహ- ఇత్యస్య లిటి రూపమ్- ఉ- ఆహ॥ ఆట్- అహ-ఉ- ఆహెయ్యాత్॥ బ్రూఞ్ధాతో ర్లట్పరస్మైపదేషు పఞ్చసువచేషు విహితస్య ఆహాదేశస్య రూపమ్- ఉ- ఆహ- ఆహతుః, ఆహుః- ఆహథుః- అస్య థలి అత్ ఇతిరూపంభవతి- ౮।౨।౩౦।ఆహస్థ ఇతి ఝలి పరె తస్య హకారస్య థకారె సతి తస్య చర్త్వసంభవాత్, ఉ- ఆత్థ॥ తదాహేత్యర్థః ప్రాగ్వహతీయః- తత్రమాశబ్దాదిభ్య ష్ఠక్- తదాహేతి మాశబ్దాదిభ్య ఉపసంఖ్యానమితి తద్విధిః- ఉ- మాశబ్దికః- ॥ఏవం ప్రభూతాదిభ్య ప్యాహేత్యర్థః ప్రాగ్వహతీయః- తత ష్ఠక్- జపహా ప్రభూతాదిభ్య ఇతి తద్విధిః- ఉ- ప్రాభూతికః- పార్యాప్తికః-
అహశ్శబ్దస్య భసంజ్ఞాయాం రూపమ్- ఉ- అహ్నః- అహ్నః- ఇత్యాది-

ధా- ఆహి - ఇత్యస్య అనిడాదేశధాతుకే నిష్ఠాయాం రూపమ్- ఉ - అహ్యత- ఆహితః-

ఆహా-చాది- అవ్య-తిజన్తప్రతిరూపకమ్- ప్రతీత్యాద్యర్థకమ్ -

వ్యాకరణే ఆదేశవిశేషః- బ్రూఞ్ ధాతోర్లట్ పరస్మైపదానామ్- తిప్ తస్ ఝి సిప్ థస్ ఇతిపఞ్చానాం వైకల్పికేషు- ణల్ అతుస్ ఉస్ థల్ అథుస్ ఇతిపఞ్చస్వాదేశేషు సత్సు ఆహాదేశో భవతి- ౩౹౪౹౮౪ బ్రువః పఞ్చానా మాదిత ఆహో బ్రువ ఇతి తద్విధిః- తస్య రూపమ్- ఆహ- ఇతి-

తద్ధితవిశేషస్య ఆహఞ్ ఇత్యస్య రూపమ్- ఉ- ఔత్తరాహః॥ ధా- ఆఙ్- హన్- ఉ- ఆహతః - ఆహతవాన్-

ఆహఞ్- వ్యాకరణే తద్ధితప్రత్యయవిశేషః- ఞిత్కః- అహస్వరూపః- ఉత్తరా దాహఞ్ ఇతి తద్విధిః- ఉ ఔత్తరాహః-

ఆహత్- ధా- ఆఙ్- హన్- ఉ- ఆహత్య-

ఆహత- (ఆఙ్ - హన- క్త) త్రి- తాడితః. గుణితః- మృషార్థకః-జీర్ణవస్త్రమ్- వస్త్రవిశేషః- ధర్మశాస్త్రే ఈషద్ధౌతం నవం శ్వేతం సదశమ్ ధారితమ్ ఇతి తల్లక్షణమ్ - తత్సర్వకర్మసు పవిత్రమ్ -

సఙ్గీతశాస్త్రే గమకభేదః- అగ్రిమస్వరమాహత్య నివృత్తిః స్వర ఆహత ఇతి తల్లక్షణమ్ -

వ్యాకరణే మత్వర్థీయ ప్రకరణే- ఆహతాద్యర్థకా ద్రూపశబ్దా ద్యప్ ప్రత్యయః- ౫।౨।౧౨౦ రూపాదాహతప్రశంసయో ర్యప్ ఇతి తద్విధిః- ఉ - రూప్యమ్ - తాడితరూపమిత్యర్థః-

ఆహతలక్షణ- త్రి- గుణైః ప్రఖ్యాతః-

ఆహతి- (ఆఙ్- హన- క్తిన్)- స్త్రీ- ఆహననమ్-

ఆహన్- ధా- ఆఙ్ హన్- ఉ- ఆహన్తి॥ వ్యాకరణే ఆఙ్ పూర్వకో హనధాతుః॥ దారుశబ్దే ఉపపదే తస్మాత్ అణ్ ప్రత్యయః నకారస్య చ టకారః- చారుశబ్దేపదే తు వా భవతి ॥ ౩।౨।౪౯ వా॥ దార్వాఘాటోఽనస్య చ టః స్వంజ్ఞాయామ్-చారౌవా ఇతి తద్విధిః- దార్వాఘాటః- చార్వాఘాటః, చార్వాఘాతః-

ఆహనన- (ఆఙ్- హన- ల్యుట్-) న- ఆహతిః -

ఆహనస్ -(ఆఙ్- హన అసున్)వేదే వచనాన్- ఆహన్తా - ధూర్తః-

ఆహనస్య- (ఆహనస్- యత్) ధూర్తానాం యోగ్యమ్- అశ్లీలభూత మనాహనస్యమ్.

ఆహనస్యా- స్త్రీ -ఋగ్విశేషాః, కున్తాపశస్త్రే పఠితాః - ఆహనస్యానాం చ ప్రతిగరో ...

ధా మరశ్చేవాత్ తత్ర శాంఖాయనమతే ఓ౩ఇఇఈ౩ ఓ౩ఇఇఈ౩ ఓ౩మయమిదమాహో ౩ ఓ౩ ఓ౩ థా మోదైవ ఇతి -

ఆశ్వలాయనమతేతు ఈ ఇఇఇఇ ఈ ఇఇఇఇ ఈ ఇఇ కిమయమిదమాహో రఓ౩ఓ౩ఓ౩ మోథామోదైవో౩మ్-ఇతి-

ఏతద్విధిః- ఐతరేయబ్రాహ్మణే ౬ ప॥ ౫ అధ్యా॥ ౩ ఖం॥

ఆహయ్- ధా - ఆహి- ఇత్యస్య గుణావాదేశే వచనేన రూపమ్- ఉ- ఆహయతి-

ఆహర్. ధా - ఆఙ్- హృఞ్ ఉ- ఆహరతి- ఆహర్తా. ఆహరిష్యతి.

ఆహర. (ఆఙ్- హృఞ్. అచ్) నిత్యముత్తరపద త్రి- ఆహరణశీలః- ఉ- పుష్పాహరః (ఆఙ్- హృఞ్. ఖల్ ఈషదాద్యుపపదః-) త్రి- ఈషదాహరః- స్వాహరః- దురాహరః-

ఆహరకటా- (మయూరవ్యంసకాదిః-) స్త్రీ. ఆహర కట మితియస్యాం క్రియాయాం సా-

ఆహరచేలా- (మయూరవ్యంసకాదిః)స్త్రీ. ఆహర చేలమితి యస్యాం క్రియాయాం సా-

ఆహరణ- (ఆఙ్- హృఞ్. ల్యుట్) న. ఆహృతిః- గ్రహణమ్ -

ఆహరనివపా. (మయూరవ్యంసకాదిః) స్త్రీ. ఆహర నివపా మితి యస్యాం క్రియాయాం సా.

ఆహరవసనా. (మయూరవ్యంసకాదిః) స్త్రీ- ఆహర వసన మితి యస్యాం క్రియాయాం సా.

ఆహరవితతా. (మయూరవ్యంసకాదిః.) ఆహర వితత మితి యస్యాం క్రియాయాం సా. అత్ర వితతం విస్తృతమిత్యర్థః- జాలమిత్యేకే-

ఆహర్తృ- (ఆఙ్- హృఞ్- తృచ్-) త్రి- య ఆహరతి సః-

ఆహవ్- ధా- ఆఙ్. హ్వే- ఉ- ఆహావనమ్- ఆహవనీయమ్.

ఆహవ. (ఆఙ్- హ్వేఞ్- అచ్) - పు - యుద్ధమ్- (ఆఙ్ - హు- అప్) పు. యాగః- ఆహుతిః

ఆహవన. (ఆఙ్- హు- ల్యుట్)న- ఆహుతిః- యాగః-

ఆహవనీ. స్త్రీ- సఙ్గీతశాస్త్రే ఓరాఖ్యానాద్య ప్రబన్ధాన్తరభేదః-

ఆహవనీయ (ఆఙ్- హు- అనీయర్) పు- త్రేతాగ్నిష్వన్యతమః- తేషుపూర్వస్యాం దిశి వర్తమానః.

తస్యాయతనపరిచ్ఛేదో యథా — పృష్ఠ్యాః సూత్రస్య యస్మిన్ దేశే పూర్వోన్తః పతతి స ఆహవనీయ మధ్యో భవతి- అహవనీయమధ్యకేన్ద్రతః పూర్వస్యాం దిశి ఏక శఙ్కుం ప్రథాపశ్చిమాయాం దిశి చ ఏకశఙ్కు

ఖుక్రః ప్రాదేశ మాత్ర దేశే నిఖేయః. అరత్నిద్వయా యామా ఉభయతః పాశా రజ్జుః కర్తవ్యా - తస్యా ఏకస్మిన్ పాశే దారభ్య ద్వాదశాఙ్గుల మితే దేశే కించి ద్వర్ణచిహ్నం కర్తవ్యమ్. తథా అష్టాదశాఙ్గులమితే భాగే చిహ్నం కర్తవ్యమ్. పూర్వనిఖాత పాశ్చాత్యపౌరస్త్యశఙ్క్వోః పాశౌ ప్రతిమోచనీయౌ- తత్ర చిహ్నసమీపవర్తి పాశః పశ్చాత్యశఙ్కౌ నిధేయః- తతో ద్వితీయచిహ్నే సూత్రం గృహీత్వా దక్షిణత ఆకర్షణం కార్యమ్- యస్మిన్ దేశే ప్రథమలక్షణసంబన్ధో భవేత్స ఆహవనీయాయతనస్య నైరృతకోణః- ఏవ ముత్తరతో ద్వితీయలక్షణే ధృత్వా సూత్ర మాకృష్య ప్రథమం చిహ్నం యత్ర పతేత్స ఆహవనీయవాయవ్యకోణః- తత స్తయోః శఙ్క్వోః స్తస్యా ఏవ రజ్జ్వాః పాశౌ విపరీతౌ నిధాయ అష్టాదశాఙ్గులమితే చిహ్నే రజ్జుం ధృత్వా దక్షిణత ఆకృష్య ప్రథమచిహ్నపాతస్థాన మాహవనీయస్యాగ్నేయకోణః- ఏవ మే వోత్తరతః ద్వితీయచిహ్నే ధృత్వా ఆకృష్య ప్రథమలక్షణపాతస్థాన మాహవనీయస్యైశానకోణః- ఏవం రీత్యా సంపన్న చతుష్కోణ మాహవనీయాయతన ముచ్యతే- తస్య బాహ్యతో గార్హపత్యకుణ్డ వద్ద్వి మేఖలం చతురశ్ర మాహవనీయకుణ్డం భవేత్ - తన్మధ్యస్థాపితో గ్ని రాహవనీయః-

అస్య సోమయాగే హవిర్ధానశకటస్థాపనపర్యన్తం ప్రాచీనవంశస్థ స్యాహవనీయత్వమ్ - తతః పరం గార్హపత్యత్వమ్ - ఆహవనీయ స్తూత్తరవేద్యాః పశ్చిమదిక్స్థ ఏవ-

గార్హపత్యా దాహవనీయే ఉద్ధృతం ప్రణీయ తత్రాగ్నిహోత్రం హోతవ్యమ్- తథా సతి యస్య యజమానస్య సంబన్ధినః పురుషాః విస్మృత్య ఉద్ధృత ఆహవనీయాగ్నౌ పున ర ప్యగ్ని ముపర్యుద్ధరేయు స్తస్యాగ్ని వదిష్టిః ప్రాయశ్చిత్తమ్ -

ఇష్టా బర్హిరాజ్యే ఆహవనీయాభిప్రాయేణ మన్త్రే యథా తై ॥ సం ॥ ప్రేయ మగా ద్ధిషణా బర్హి రచ్ఛ మనునా కృతా స్వధయా వితష్టా త ఆవహన్తి కవయః పురస్తా ద్దేవేభ్యో జుష్టమ్ - నిర్వాపాజ్యే ఆహవనీయమీక్షణే మన్త్రః— సువరభివిఖ్యేషం వైశ్వానరం జ్యోతి రితి - ఆపస్తమ్బమతే తు వైశ్వానరం జ్యోతి రి త్యేవ - సోమయాగే దేవయజనస్వీకారార్థ మాహవనీయాభిమన్త్రణే - అగ్నే త్వగ్ సుజాగృహీతి - ఆహవనీయోపస్థానే మన్త్రః సమాద్ అగ్ని కృశాను రితి - ఉపసదఙ్గ ఆహవనీయోపస్థానం దీక్షోపక్రమః- తత్ర మన్త్రః అగ్నే వ్రతపతే త్వం వ్రతానాం— వ్రతా పతి॥

ఇష్టా ప్రస్తరతృణప్రహరణా త్పర మాహవనీయోపస్థానే మన్త్రః - ఆయుష్మా అగ్నే స్యాయు ర్మే పాహి చక్షుష్పా అగ్నే సి చక్షు ర్మే పాహీతి -

పూర్వమీమాంసాయా మాహవనీయవిషయమ్ - ౧౦ అధ్యాయే ౮ పాదే అష్టమాధికరణమ్ - అనారభ్య శ్రూయతే యదాహవనీయే జుహోతి తేన సోస్యాభీష్టః ప్రీత ఇతి - జ్యోతిష్టోమే శ్రూయతే పదే జుహోతి - వర్త్మని జుహోతీతి - రాజసూయే శ్రూయతే- వల్మీకవపా ముద్ధృత్య జుహోతీతి - తథాన్యత్ర శ్రూయతే - గార్హపత్యే పత్నీసంయాజాన్ జుహోతీతి - తత్రానారభ్య వాదేన హోమసామాన్య మనూద్యాహవనీయో విహితః ప్రకరణనియమితైః పదాదివాక్యై స్తత్తదనుబన్ధవిశిష్టా హోమా విహితాః- గార్హపత్యవాక్యేన హోమవిశేష మనూద్య గార్హపత్యో విహితః- తత్ర పదాదిహోమేషు సామాన్యశాస్త్రప్రాప్త ఆహవనీయో విశేషశాస్త్రప్రాప్తైః పదాదిభి స్సహ వికల్ప్యతే - ప్రత్యక్షవచనోక్తత్వేన సమానబలత్వాత్ - న చ యథా ఐన్ద్ర్యా గార్హపత్య ముపతిష్ఠత ఇతి శ్రుత్యా లిఙ్గం బాధ్యతే- యథా వా చోదకాతిదిష్టానాం కుశానా ముపదిష్టై శ్శరై ర్బాధ స్తథా సామాన్యస్య విశేషేణ బాధో ఽస్త్వితి వాచ్యమ్- వైషమ్యాత్ - తథా హి - లిఙ్గం విలమ్బితత్వా ద్దుర్బలమ్ - చోదకశ్చానుమేయతయా దుర్బలః- న త్వేవం సామాన్యశాస్త్రం విలమ్బిత మనుమేయం వా - అతో దౌర్బల్యాభావాద్వికల్ప ఇతి పూర్వః పక్షః - హోమసామాన్యానువాదకం యచ్ఛాస్త్రం తత్సామాన్యే ముఖ్యత్వా ద్ధోమవిశేషానువాద లాక్షణికతయా దుర్బలమ్- విశేషశాస్త్రం తు ముఖ్యవృత్త్యా విధాయకత్వా త్ప్రబలమ్- న చ పదాదిశాస్త్రమపి హోమసామాన్యానువాదక మితి వక్తుం శక్యమ్ - ప్రకరణనియమితత్వేన విశిష్టవిధాయకత్వాత్ - తస్మాత్ప్రబలేన విశేషేణ సామాన్యం బాధ్యత ఇతి రాద్ధాన్తః

ఆహాస (ఆఙ్ - హాస - అప్) క్రీడా -

ఆహి - ధా - (ఆఙ్ - ఓహాఙ్ - క్విప్-) య అగచ్ఛతి సః.

ఆహుర్ - ధా - ఆఙ్ - హుర్ - ఉ - ఆహుర్యతి -

ఆహార - (ఆఙ్ - హృఞ్ - ఘఞ్ -) పు - ఆహరణమ్ - భోజనమ్ - వైద్యశాస్త్రే శరీరధారణసాధనవిశేషః-

తత్పర్యాయాః- భోజన - లేహ - నిఘస - స్వాద - జేమన - అశన ॥

ఆహారస్తథా షట్ - భోజ్యమ్ - భక్ష్యమ్ - చర్వ్యమ్ - లేహ్యమ్ - చోష్యమ్ - పేయమ్ - ఇతి ॥ ఓదనసూపాదికం భోజ్యమ్ - మోదకమణ్డకాది భక్ష్యమ్ - చిపిటధానాది చర్వ్యమ్ - రసాలాది లేహ్యమ్ - ఆమ్రఫలేక్షుప్రభృతి చోష్యమ్ - పానకక్షీరాది పేయమ్ -

వైద్యశాస్త్రే ఆహారస్య శరీరే పరిణామప్రకారో యథా— ఆహారః ప్రథమం హృదయాధిష్ఠానేన ప్రాణవాయునా ముఖం గతే నాన్తః ప్రేరితః ఆమాశయం గచ్ఛతి - మాధుర్యం ఫేనత్వం చ గచ్ఛతి - తం హి క్లేదననామా కఫః క్లేదయతి - సంహతం భేదయతి చ - తద్యోగాత్ షడ్రసోऽపి మధురో భవతి - స సమాన ప్రేరితే నాదర్యాగ్నినా సంధుక్షితస్సన్ ఫేనత్వం చ గచ్ఛతి - అథ స ఏవాహారః ప్రాణవాయునా ప్రేరితస్తతః కించి త్స్ఖలితః పాచకాఖ్యపిత్తస్యోష్ణత్వాత్ అమ్లరసో భవతి - తత స్స ఏవ నాభిమణ్డలాధిష్ఠానేన సమానవాయునా ప్రేరితో గ్రహణీం నామ పక్వాశయమధ్యస్థాం పిత్తధరాపరాఖ్యాం కలాం నీయతే - తత్ర గ్రహణ్యామాశయపక్వాశయమధ్యవర్తి పాచకాఖ్యపిత్తాధిష్ఠానేనాగ్నినా పచ్యతే తద్యోగాత్కటుశ్చ భవతి - శరీరభూమ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాః పఞ్చోష్మాణస్సన్తి - తైః పాఞ్చభౌతికాహారస్థాః భూమ్యాదిభాగాః పచ్యన్తే - తత్ర మధురః పటుశ్చ మధురో భవతి - అమ్లోऽమ్ల ఏవ - కటుతిక్తకషాయాస్తు ప్రాయేణ కటవో భవన్తి - ఏవం విపక్వ ఆహారో ద్విధా విభక్తో భవతి. సారః కిట్టం చేతి - తత్ర సార ఏవ రసధాతుర్భవతి - కిట్టం తు మలద్రవరూపేణ ద్విధా భవతి - తత్ర ద్రవస్సిరాభి ర్వస్తిం నీతో మూత్రం భవతి - శేషం మలం సమానవాయునా నీతం మలాశయే తిష్ఠతి - తత్ర మలాశయస్థేనాపానవాయునా ప్రేరితం మూత్రం మేఢ్రభగమార్గేణ బహిర్నిస్సరతి - శేషం మలం పురీషం గుదమార్గేణ బహిర్నిస్సరతి - రసధాతుస్తు సమానవాయునా ప్రేరితో ధమనీమార్గేణ శరీరారమ్భకరసస్య స్థానం హృదయం గత్వా తేన సహ మిశ్రో భవతి - స ఏవ రసధాతు ర్వ్యానేన విక్షిప్త స్సర్వాన్ ధాతూన్ వర్ధయతి - తే హి ధాతవో రసరక్తమాంసమేదోऽస్థిమజ్జశుక్రాణి సప్త - తేషు ధాతుషు ప్రత్యేకం త్రయోంశాః స్థూలః సూక్ష్మ స్తన్మలశ్చేతి - తత్ర స్థూలోంశో యథా స్థితం తిష్ఠతి - సూక్ష్మాంశ ఉత్తరోత్తరం ధాతుం యాతి - తన్మలస్తు శరీరారమ్భకధాతుమలం గచ్ఛతి - స ఏవ రసధాతుర్లౌకికాగ్నినేక్షురసో యథా పచ్యతే తథా శరీరారమ్భకస్య రసస్యాగ్నినా పచ్యమానః పఞ్చాహోరాత్రాణి సార్ధం దణ్డమేకం చ యావత్ ప్రాక్తనరసధాతావేవ తిష్ఠతి తతో యథా పచ్యమానాదిక్షురసాన్మలో నిర్గచ్ఛతి తథా పచ్యమానాద్రసాత్కఫో నిర్గచ్ఛతి - తథా నిర్గతశ్చ కఫో భవతి - స చ కఫః ప్రాణవాయునా ప్రేరితో ధమనీమార్గేణ శరీరారమ్భకం క్లేదనాఖ్యం కఫం గత్వా శరీరం పుష్ణాతి - తతస్సారభూతస్యాహారరసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః - స్థూలస్సూక్ష్మశ్చ - తత్ర సూక్ష్మో భాగశ్శరీరారమ్భకం రసం పుష్ణన్ సకలశరీరాధిష్ఠానేన వ్యానవాయునా ప్రేరితో ధమనీష్వన్తశ్చరన్ పోషణస్నేహనతర్పణాలోకప్రకృతసంతాపవారణాదిభిర్గుణైస్సకలం శరీరం పుష్ణాతి - తతః స్థూలో భాగః ప్రాణవాయునా ప్రేరితో ధమనీమార్గేణ శరీరారమ్భకస్య రక్తస్య స్థానం యకృత్ప్లీహరూపం గత్వా తేన సహ మిలితో భవతి - తతః ప్రాక్తనస్య రక్తస్యాగ్నినా పునః పచ్యమానః పఞ్చాహోరాత్రాణి సార్ధదణ్డం చ యావత్ ప్రాక్తనరక్తధాతావేవ తిష్ఠతి తత్ర రక్తాగ్నినా పచ్యమానాన్మలం పిత్తం నిర్గచ్ఛతి - తచ్చ పిత్తం సమానవాయునా ప్రేరితం ధమనీమార్గేణ శరీరారమ్భకం పాచకాఖ్యం పిత్తం గత్వా పుష్ణాతి - తతస్సారభూతస్యాహారరసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః - స్థూలస్సూక్ష్మశ్చ - స్థూలో భాగశ్శరీరరక్తం పుష్ణాతి - సూక్ష్మో భాగో రఞ్జకాఖ్యేన పిత్తేన రక్తీకృత శ్శరీరారమ్భకం రక్తం పోషయన్ వ్యానవాయునా ప్రేరితో ధమనీభి స్సిరాభిశ్చ శరీరారమ్భకాణి మాంసాని యాతి - తతో మాంసాగ్నినా పునః పచ్యమానః పఞ్చాహోరాత్రాణి సార్ధం దణ్డం చ యావన్మాంసేష్వేవ తిష్ఠతి తతః పచ్యమానాత్తస్మాన్మలం నిర్గచ్ఛతి - తద్వ్యానవాయునా క్షిప్తం కర్ణాదిగత్వా కర్ణవిడ్భవతి - తతస్సారభూతస్య రసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః - స్థూలస్సూక్ష్మశ్చ - తత్ర సూక్ష్మో భాగో మాంసాని పుష్ణాతి - తతః స్థూలో భాగో వ్యానవాయునా ప్రేరితో ధమనీభిశ్శరీరారమ్భకస్య మేదసః స్థానముదరం యాతి - తతో మేదసోऽగ్నినా పునః పచ్యమానః పఞ్చాహోరాత్రాణి సార్ధదండం చ యావన్మేదస్యేవ తిష్ఠతి తతః పచ్యమానాత్తస్మాన్మలో నిర్గచ్ఛతి - ప్రస్వేదరూపః - స చ శీతః ప్రాక్తస్యైవ తిష్ఠతి - శరీరోష్మణాతితప్తశ్చేత్తదా వ్యానవాయునా ప్రేరితః సిరామార్గేణ రోమకూపేభ్యో బహిర్యాతి - జిహ్వాదన్తకక్షామేఢ్రాదిమలం చ మేదోమలమిత్యుక్తే - తతస్సారభూతస్య రసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః - స్థూలస్సూక్ష్మ

ష్ఛతి- తత్ర సూక్ష్మో భాగ ఉదరే తిష్ఠన్ వ్యానవాయునా ప్రేరితో ధమనీభి స్సిరాభిశ్చ శరీరారమ్భకాన్యస్థీని యాతి. తతోఽస్థ్యగ్నినా పునః పచ్యమానః పఞ్చాహోరాత్రాణి సార్ధదండం చ యావ దస్థిస్వేవ తిష్ఠతి తతః పచ్యమానాత్తస్మాన్మలో నిర్గచ్ఛతి- స చ వ్యానవాయునా ప్రేరిత స్సిరామార్గేణ గత్వాఙ్గులిషు నఖా స్తన్వాం లోమాని చ భవన్తి. తత స్సారభూతస్య రసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః. స్థూల స్సూక్ష్మశ్చ- తత్ర సూక్ష్మో భాగోఽస్థీని పుష్ణాతి- తతః స్థూలో భాగో వ్యానవాయునా ప్రేరితః స్రోతో భాగైర్మజ్జస్థానాని స్థూలాస్థ్యభ్యన్తరాణి యాతి. తతో మజ్జాగ్నినా పునః పచ్యమానః పఞ్చాహోరాత్రాణి సార్ధదణ్డం చ యావన్మజ్జస్వేవ తిష్ఠతి తతః పచ్యమానాత్తస్మాన్మలం నిర్గచ్ఛతి- తచ్చ వ్యానవాయునా ప్రేరితం సిరామార్గైర్నయనయో రాగత్య నేత్రవిట్ చక్షుస్స్నేహశ్చ భవతి. తత స్సారభూతస్య రసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః. స్థూల స్సూక్ష్మశ్చ- తత్ర సూక్ష్మో భాగో మజ్జానం పుష్ణాతి- తతః స్థూలో భాగో వ్యానవాయునా ప్రేరితో ధమనీభి స్సిరాభిశ్చ శుక్రస్య స్థానం సకలం శరీరం గత్వా శరీరారమ్భకేణ శుక్రేణ మిశ్రం భవతి- తతశ్శుక్రస్థాగ్నినా పునః పచ్యతే- పచ్యమానేఽస్మిన్ మలం నాస్తి- సహస్రధా ధ్మాతసువర్ణవత్ తత స్సారభూతస్య రసస్య ద్వౌ భాగౌ భవతః- సూక్ష్మః స్థూలశ్చ- తత్ర సూక్ష్మః స్నేహధాతురోజో నామ సర్వశరీరస్థం స్నిగ్ధం శీతం స్థిరం సోమాత్మకం శరీరస్య బలపుష్టికరం వస్తు భవతి- తతః స్థూలో భాగో రసం పుంసాం శుక్రం భవతి- స్త్రీణాం తు ఆర్తవం శుక్రం చ భవతి- ఏవ మాహారజన్యో రస ఏవ కేదారకుల్యాన్యాయేన సర్వాన్ ధాతూన్ పూరయన్ నవదణ్డోత్తరేణ మాసేన శుక్రమార్తవం చ భవతి- రసాద్రక్తం తతో మాంసం మాంసాన్మేదః ప్రజాయతే। మేదసోఽస్థి తతో మజ్జా తత శ్శుక్రం ప్రజాయత ఇత్యాదేస్త్వయ మర్థః- రసోత్పత్త్యనన్తరం రక్తోత్పత్తిః- రక్తోత్పత్త్యనన్తరం రసాదేవ మాంసోత్పత్తిః- మాంసోత్పత్త్యనన్తరం రసాదేవ మేదస ఉత్పత్తిః- మేద ఉత్పత్త్యనన్తరం రసాదేవాస్థ్యుత్పత్తిః- తదనన్తరం చ రసాదేవ మజ్జోత్పత్తిః- తదనన్తరం చ రసాదేవ శుక్రస్యోత్పత్తిరితి- మాసేన నవదండోత్తరేణ రస శ్శుక్రం భవతీత్యేతచ్చ మధ్యమాగ్నీనామేవ- తీక్ష్ణాగ్నీనాం తు కించిన్న్యూనేన మాసేనైవ భవతి- మన్దాగ్నీనాం తు కించిదధికేన మాసేనేతి జ్ఞేయమ్- అత ఏవ రస శ్శరీరే శబ్దార్చిర్జలసన్తానవత్ త్రిధా। సఞ్చరత్యనుమాసోఽయం నిత్యమేవ హి దేహినామితి వచనం సంగచ్ఛతే- యథా శబ్దసన్తానశ్చ స్వస్థానో జలసన్తానశ్చేతి త్రయాణాం వేగతారతమ్యం తథా మధ్యాగ్నితీక్ష్ణాగ్నిమన్దాగ్నీనాం శరీరేషు వేగతారతమ్యేన రస స్సంచరతీత్యభిప్రాయః।

ఆహారశ్చ రోగహేతుస్త్రివిధః- సమశనం అధ్యశనం విషమాశనం చేతి - సమహితాహితాహారస్సమశనమ్ - బహునాల్పేన వాఽహితేన సహితాహారో విషమాశనమ్ - సాజీర్ణేఽప్యాహారోఽధ్యశనమిత్యుచ్యతే-

స్వభావతో హితా ఆహారా యథా— శాలీనాం మధ్యే లోహితకః - షష్టికేషు షష్టికా - శూకధాన్యేషు యవా గోధూమాశ్చ- శమీధాన్యేషు ముద్గా మసూరా ఆఢకీ చ - రసేషు మధురరసః- లవణేషు సైన్ధవమ్ - ఫలేషు దాడిమామలకద్రాక్షాఖర్జూరపరూషరాజాదనమాతులుంగాని - పత్రశాకేషు వాస్తుకజీవన్తీపోతికాః- ఫలశాకేషు పటోలమ్- కన్దశాకేషు సూరణమ్ - జాఙ్గలమాంసేష్వేణకురఙ్గహరిణమాంసాని - పక్షిషు తిత్తిరిలావా - మత్స్యేషు రోహితః- జలేషు దివ్యంజలమ్ - దుగ్ధేషు గవ్యమ్ - ఆజ్యేషు గవ్యమ్ - తైలేషు తిలతైలమ్ - ఇక్షువికారేషు శర్కరా ఇతి -

స్వభావేనాహితా యథా— శమీధాన్యేషు మాషాః- లవణేషూషరమ్ - ఫలేషు లకుచమ్- శాకేషు సర్షపశాకమ్- గ్రామ్యమాంసేషు గోమాంసమ్ - వసాసు మహిషీవసా - దుగ్ధేషు మేషీదుగ్ధమ్ - తైలేషు కుసుమ్భతైలమ్ - ఇక్షువికారేషు ఫాణితమ్ -

సంయోగవిరుద్ధా ఆహారా యథా— అనూపమాంసం వా మత్స్యో వా దుగ్ధయుక్తం చేదహితమ్ - సర్షపతైలభర్జితం కపోతమాంసమ్- సక్తవో మాంసదుగ్ధాభ్యాం యుక్తాః- దధియుక్తా మత్స్యాః- ఉష్ణోదకేన క్షౌద్రమ్- పాయసేన కృసరమ్ - తక్రేణ కదళీఫలమ్ - దధ్నా బిల్వఫలమ్ - కాంస్యపాత్రే దశాహస్థితమాజ్యమ్ - మధుఘృతే సమాంశే - కృతాన్నం కషాయం వా పునరుష్ణీకృతమ్ - బహుమాంసాన్యేకీకృతాని - మధు సర్పిర్వసా తైల జలాని యథాసంభవం పరస్పరయుక్తాని - ఇతి - అనూపం మాంసం మాషైః క్షౌద్రేణ క్షీరేణ (విరూఢకేన) అంకురితధాన్యేన బిసేన మూలకేన గుడేన వా సహితం చేద్విరుద్ధం భవతి - తథైవ మత్స్యాః క్షీరేణ సహాత్యన్తవిరుద్ధాః - మత్స్యేష్వపి చిలిచిమః పునరధికం విరుద్ధః- అమ్లద్రవ్యం సర్వం క్షీరేణ సహ విరుద్ధమ్ - ఆమ్రామ్రాతక లకుచ కర

మద్గా మోచ దన్తశఠ బదర కోశామ్ర భవ్య జామ్బవ కపిత్థ తిన్త్రిడీక పారావతా ఽక్షోడ పనస నాలికేర దాడిమ ఆమలకా న్యేవం ప్రకారా ణి చ ఫలాని క్షీరేణ విరుద్ధాని. ఏవం కులత్థో వరకః కఙ్గు ర్వల్లో మకుష్ఠకో మాషో నిష్పావ శ్చ. తథా హారితకం మూలక కుఠేరాది భక్షయిత్వా క్షీరం న పిబేత్. శ్వావి న్మాంసేన సహ వారాహమాంసం నా ద్యాత్. పృషత కుక్కుటమాంసే దధ్నా సహ. అపక్వ మాంసాని పిత్తేన సహ. మూలకం మాషసూపేన సహ. మేషమాంసం కుసుమ శాకేన సహ. అఙ్కురిత ధాన్యం బసాస్నుహా. లకుచఫలం మాషేణ సూపే న గుడేన క్షీరేణ దధ్నా ఆజ్యేన వా సహ. కద లీఫలం తక్రేణ దధ్నా తాళఫలేన వా సహ. కాకమా చీం కణోషణా భ్యాం సహ మాక్షికేణ సహ గుడే న వా సహ నాద్యాత్. మత్స్యపచన భాండే శుంఠీప చనభాండే వా సిద్ధాం యస్మిన్ కస్మిం శ్చిద్భాజనే సి ద్ధాం కాకమాచీం రాత్రిం పర్యుషితాం నాద్యాత్. మత్స్యభర్జన స్నేహేన సాధితాః పిప్ప లీ ర్నాద్యా త్. కాంస్య పాత్రే కతిపయరాత్రిముషితం సర్పి ర్నా ద్యాత్. భల్లాతకపి ష్టయో రుష్ణ మన్నపానాదికం నా ద్యాత్. మధుమద్య దధి ష్వప్యుష్ణం నాద్యాత్. శూలే సంస్కృతం భాసం తత్రసాధితం కమ్పిల్లం చ నాద్యాత్. సౌవీరేణ తిలశష్కులీమ్. క్షీరేణ లవణ మ్. నవనీతేన శాకమ్. నవపురాణ మాషపక్వం చైకీ కృతమ్. పాయససురా కృసరాశ్చైకీకృతాం స్త్య జేత్. మధు సర్పి ర్వసా తైల జలేషు ద్వే ద్వే త్రీ ణి త్రీణి వా సమాంశా న్యేకీకృత్య న పిబేత్. అస మాంశే అపి మధ్వాజ్యే దివ్య వార్యను పానేన న పి బేత్. మాక్షికం పుష్కరబీజం చైకీకృతం విరుద్ధమ్. మాద్వీకం ఖర్జూరాసవం శర్కరాకృతమద్యం చైకీ కృతమ్ విరుద్ధమ్. పాయసో మన్థాను పానో విరు ద్ధః. హారిద్రో నామ శాకవిశేషః సర్షపతైలసహితో విరుద్ధః. తిలకల్కేన సాధితా ఉపోదకా అతిసార హేతు ర్భవతి. బలాకా వారుణ్యా సహ కుల్మాషైస్స హ వా విరుద్ధా. సైవ వరాహవసయా భృష్టా సద్యః ప్రాణహరా. తథా తిత్తిరిః-తథా మయూరో గోధా లావః కపిఞ్జల శ్చ ఐరణ్డ నాగ్నినా సిద్ధా స్తై లేన భృష్టాశ్చ సద్యః ప్రాణహరాః. హారీతమాం సం హారిద్రశూలే ప్రోతం హారిద్రాగ్నినా పాచి తం చ సద్యః ప్రాణహరమ్. తదేవ భస్మపాంసు భ్యాం ధూసరితం సమాక్షికం సద్యః ప్రాణహరమ్. యత్కించిదన్నం పానమౌషధం వా దోషం స్వ స్థానా న్న సంచాలయ్య న తద్బహి ర్నిష్కాసయేత్

9-6-98.

తత్సర్వం సంక్షేపేణ విరుద్ధమేవేతి జ్ఞాతవ్యమ్.

విరుద్ధాహారవికారజాతే వమనవిరేకాదిరూపా శుద్ధి హితా. తస్మిన్నాహారే ఆరోగ్యం భవతి. యద్వా తత్ప్రకోపితదోషాణాం తత్కృతవికారాణాం వా ప్రతిపక్ష భూతై ర్వా పదార్థైః శాన్తిః కర్తవ్యా. అథ వాతసద్దోషహరాణాం ద్రవ్యాణాం సతతశీలనేన సంస్కృతే దేహే తత్తద్దోషహేతు ర్విరుద్ధాహారో న వికారం కర్తుమలమ్.

వ్యాయామవతాం స్నిగ్ధానాం దీప్తాగ్నీనాం వయస్స్థానాం బలశాలినాం విరుద్ధోప్యాహారో న పీడాయై భవతి. ఏవం సాత్మ్యతాం ప్రాప్త శ్చ. అల్పమల్పం సేవితశ్చ న పీడాయై భవతి.

అభ్యస్తం సాత్మ్యతాం నీత మప్యాహారం క్రమేణ త్యజేత్. చతుర్థాంశం కతిపయదినాని త్యక్త్వా పునశ్చతుర్థాంశ మిత్యేవం. యద్వా షోడశాంశం కతి పయ దినాని పునః షోడశాంశ మిత్యేవం వా.

అథానభ్యస్తం హిత మాహారమప్యేకేన ద్వాభ్యాం త్రిభి ర్వాది నైరన్తరీకృత్యపాదం పాదమంశం వా సేవేత. అన్యథా అపథ్య త్యాగో ఽపి సహసా కృతః స్వాత్మ్య వికారహేతుర్భవతి. పథ్యసేవనమపి సహసాకృత మసాత్మ్యకృతవికారహేతుర్భవతి.

ఆహారవిధి ర్విశేషతో భోజనశబ్దే ద్రష్టవ్యః.

ఆహరయ్. ధా. ఆఙ్. హరయ్. ఉ. ఆహారయతి.

ఆహార్య. (ఆఙ్. హృఞ్. ణ్యత్) త్రి. ఆహర్తు మర్హమ్. కృత్రిమమ్.

న్యాయశాస్త్రే జ్ఞానవిశేషః. ఇచ్ఛాజన్యత్వం తల్లక్షణమ్. బాధాదిజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత్వం తత్ప్రతిబధ్యత్వం చాహార్యస్య న సంభవతి. అత ఏవ ప్రతిబన్ధకతాఘటితలక్షణే ష్వనాహార్యత్వం ప్రతిబన్ధకజ్ఞానే ప్రతిబధ్యజ్ఞానే చ ప్రాయేణ నివిశతే. అనుమిత్యాదీనాం త్వాహార్యత్వాభావా త్తద్విశేషణం న నివేశ్యతే.

నాట్యశాస్త్రే అభినయవిశేషః. నైపథ్యకృతోఽభినయ ఆహార్య ఇతి తల్లక్షణమ్. నైపథ్యం చ చతుర్విధమ్. పుస్తోఽలఙ్కారోఽఙ్గరచనా సజ్జీవశ్చేతి. తత్ర పుస్త స్త్రివిధః. సన్ధిమో వ్యాజిమో వేష్టిమశ్చేతి. కిలిఞ్జచర్మవస్త్రాద్యై ర్యః క్రియతే స సన్ధిమః. యన్త్రేణ యః క్రియతే స వ్యాజిమః. వస్త్రాది వేష్టితో వేష్టిమః. శైల యాన విమానాదీని పుస్తేనైవ క్రియన్తే. అలఙ్కారస్త్రివిధః. మాల్య మాభరణం వస్త్రం చేతి. తత్ర మాల్యం పఞ్చవిధం. వేష్టితం వితతం సంఘాత్యం లెపితం ప్రలమ్బితం చేతి. ఆభరణం తు ఆవేధ్యం బన్ధనీయం క్షేప్య మారోప్యం చేతి చతు

ర్వివిధమ్ - తత్ర కుణ్డలాద్యావేధ్యమ్-కటిసూత్రాది బన్ధనీయమ్- నూపురాది క్షేప్యమ్- ఆరోప్యం హారాది- తత్తద్వర్ణప్రకృత్యాదిరచనా జ్గరచనా- ద్విపద చతుష్పదాది ప్రాణిప్రవేశ స్సజ్జీవః-

ఆహావ్- ధా- ఆఙ్- హావ్- ఉ- ఆహావ్యతే-

ఆహావః (ఆఙ్- హ్వేఞ్- అప్) కూపసమీపస్థ జలాశయః - తత్పర్యాయః— నిపాన - వేదే- శస్త్రశంసకైః ప్రతిగరార్థ మధ్వర్యో రాహ్వానమ్ - తచ్చ ప్రాతస్సవనే 'శో౩ం సావో౩మ్', ఇతి మాధ్యన్దిన సవనే 'అధ్వర్యో ౩ శో ౩ం సావో౩మ్', ఇతి తృతీయ సవనే అధ్వర్యో ౩ శో శో ౩ం సావో ౩మ్ ఇతి -

ఆహావయ్ ధా- ఆఙ్- హావయ్- ఉ- ఆహావయతి-

ఆహి- ధా- అహ- ణిచ్- అస్యరూపాణి —ఆహయ్- గుణహేతావ జాదా॥ ఆహ్- అనిడార్థధాతుకేనిష్ఠాయాం చ॥ అజిహ చజి॥ ఆహి- సన్ - ఆజిహాయిష-

(ఆహ- ఇక్) వ్యాకరణే ఆహేతి ధాత్వాదేశః- యథా ఆహతా ప్రభూతాదిభ్య ఇతి॥ ధా - ఆఙ్ - హి - ఉ - ఆహితః- ఆహితవాన్ - (హి ఇతి డుధాఞ్ ధాతో రాదేశః-)

వ్యాకరణ తద్ధితేషు అతసర్థ ప్రత్యయ విశేషః- దిక్శబ్దేభ్యో విధీయమానః- సప్తమ్యా న్తాత్ ప్రథమా న్తాద్వా దక్షిణ శబ్దా దుత్తరశబ్దా ద్వా దూరే ఽర్థే ఆహిప్రత్యయ ఆచోపజా దోవాభవతి- తదన్తమవ్యయం భవతి- తద్ధితశ్చా సర్వ విభక్తి రితి త్రిపరిగణన స్యావసంఖ్యా తత్వాత్- గం॥ ౩ పా॥ ౨౭ దక్షిణా దాచ్ ౨౮ ఆహి చ దూరే- ౩౯ ఉత్తరాచ్చ- ఇతి సూత్ర త్రయేణ తద్విధి స్స్పష్టో భవతి - అపఞ్చమ్యా ఇతి తత్రానువృత్తేః- ఉ- దక్షిణాహి- ఉత్తరాహి- ఆహి ప్రత్యయాన్తేన యుక్తాత్ప్రాతి పదికాత్పఞ్చమీ భవతి- ఉ- దక్షిణాహి గ్రామాత్- ౨। ౩। ౨౯ అన్యారాదిత రర్తేదిక్శబ్దాఞ్చూత్తర పదా జాహియుక్తే ఇతి తద్విధిః-

ఆహిక- (అహన్-ఠక్) పు- ధూమకేతుః- కేతుః- పాణినిః-

వైద్యశాస్త్రే జ్వరవిశేషః - సుశ్రుతవాగ్భటాదిభిర్విషమ జ్వర ఇతి వ్యవహృత ఆధునికై స్సన్నిపాత తన్నామ్నైవ వ్యవహ్రియతే ఇతి ప్రతిభాతి- తస్య లక్షణం తైః కథితం యథా—శరీరం శీతం భవతి- సపులకం చ- దాహః-సంతాపః-హృద్రుజా - శిరో రుజా- అఙ్గవైకల్యమ్- కుక్షిపార్శ్వ శూలమ్- అపథ్యతా శ్వాస-పాదహస్తముఖశోఫః-శరీరస్య పాణ్డువర్ణత్వమ్- నేత్రయోః పీత వర్ణత్వమ్-నఖనేత్ర రక్తత్వమ్- హిక్కా- అతిసారః - కరపాద విదాహః॥ ఆహిక జ్వర భేదాః. ఏకాహికః- ద్వ్యాహికః-త్ర్యాహికః- చాతుర్థికః - పఞ్చాహికః - రాత్రిజ్వరః - పక్షజ్వరః - మాసజ్వర ఇత్యాదయః - అత్ర ఏకాహికాది శబ్దా యద్య ప్యేకాహాది శబ్దేభ్య ఉత్పద్యన్తే తదా కాలాట్ఠఞ్ (౪। ౩। ౧౧) ఇతి ఠఞ్ ప్రత్యయే ఐకాహిక ద్వ్యాహికాది భిస్సర్వై ర్భవితవ్యమ్- యద్యేకాహికాదిశబ్దా అపి ప్రామాణికాస్తదా ఏకభవ ద్విభవాది శబ్దానా మాహికశబ్దేన శాకపార్థివాదే రాకృతిగణత్వా దుత్తరపద లోపే నైవ సాధ్యాః-

ఆహిక జ్వరాణాం చికిత్సా యథా — బలాత్రయం కాకజఙ్ఘా భూనిమ్బ నిమ్బ చిత్రక వారాహీ శుణ్ఠీనాం క్వాథః సామాన్యత ఆహిక జ్వరేషు యోజ్యః- బలాద్వయ భూనిమ్బ త్రిఫలా శారిబాద్వయ శుణ్ఠీనాం క్వాథ ఏకాహికే - పటోల ముస్తా శుణ్ఠీ విశాలా ఉమృతా పర్పట క్వాథః పిప్పలీయుక్తో ద్వ్యాహికే- అగస్త్య తులసీ దార్వీ శుణ్ఠీ భార్ఙ్గీ విశాలా సహదేవీ బలానాం క్వాథ స్త్ర్యాహిక జ్వరే - పటోల శుణ్ఠీ కాకజఙ్ఘా తులసీ బలా విష్ణుక్రాన్తా క్వాథ స్త్రిఫలాయుక్త శ్చాతుర్థికే- బలాత్రయ పద్మక శుణ్ఠీ వారాహీ శారిబా మృతా కటు రోహిణీ దారుక్వాథః పఞ్చాహికే - బలాయ కాకజఙ్ఘా నిమ్బ భూనిమ్బ చిత్రక వారాహీ శుణ్ఠీనాం క్వాథః సర్వేష్వాహికేషు - విష్ణుక్రాన్తా త్రిఫలా శుణ్ఠీ కాకజఙ్ఘా కటురోహిణీ క్వాథో రాత్రిజ్వరే- శాలా శారిబా శుణ్ఠీ సహదేవీ దురాలభా క్వాథో మరిచ యుక్తో రాత్రిజ్వరే - అజమోదా సైన్ధవ లశున మరిచానాం చూర్ణ మర్కపత్ర రస యుక్తం సర్వ మాహికేషు సర్వేషు -

ఆహికమ్ - వేద - అవ్య - సర్వపదసంబన్ధార్థకమ్ -

ఆహిచ్ఛత్ర - (అహిచ్ఛత్ర - అణ్) త్రి - అహిచ్ఛత్రే జాత ఇత్యాదిః

ఆహిచ్ఛత్రీ - స్త్రీ - అహిచ్ఛత్రే జాతాది స్త్రీ -

ఆహిణ్డ్ - ధా - ఆఙ్ - హిణ్డ్- ఉ - ఆహిణ్డతి - ఆహిణ్డ్యతే-

ఆహిణ్డక- (ఆఙ్ - హిడి - ణ్వుల్) పుం- నిషాదా ద్వైదేహ్యాం జాత స్సంకీర్ణ జాతివిశేషః- తస్య కారాగార బహిస్థ్సాద్యభిరక్షణం వృత్తిః-

ఆహిణ్డయ్- ధా-ఆఙ్ - హిణ్డయ్- ఉ- ఆహిణ్డయతి-

ఆహిత - (ఆఙ్ - డుధాఞ్-క్త) త్రి- స్థాపితః - నిహితః-సంపాదితః-జనితః - గృహీతః - ఆరోప్య యదుచ్యతే తత్ - ఏతదర్థ పూర్వ పదస్థ

స్మిమిత్తాత్ పరస్య హావనశబ్దే ఉత్తరపదే నకారస్య ణత్వం వ్యాకరణే విహితమ్- ౮ । ౪ । ౮ వా హన మాహికాల్ - ఇతి - ఉ - ఇక్షువాహణమ్ -

ఆహితలక్షణ - త్రి - గుణైః ప్రఖ్యాతః - తత్పర్యాయాః - కృతలక్షణ - యద్యపి భానుజదీక్షితేన ఆహిత లక్షణ ఇత్యేవా మరటీకాయాం వ్యాఖ్యాతః - తథాప్య ర్థానుప పత్త్య భావాత్ ప్రసిద్ధి ప్రాచుర్యాచ్చాయం శబ్దో త్రలిఖితః

ఆహితాగ్ని - త్రి - ఆహితో గ్నిర్యేన సః - కృతాగ్న్య ధానః - అన్యపర్యాయాః అగ్నిహోత్రిన్- అగ్నివిద్ - అగ్న్యాహిత - ఎతదర్థ కశబ్దాశ్చ -

ఆహితాగ్న్యాది -త్రి- వ్యాకరణే గణవిశేషః - ఆకృతిగణరూపః ఎత ద్గణాన్తర్గతేషు సమాసేషు పూర్వ ప్రయోగార్హం హాపరం భవతి- ఉ- ఆహితాగ్నిః- అగ్న్యాహితః -౨ ।౨ ।౩౭సూ ॥ వాహితాగ్న్యాదిషిత్వి తిత ద్విధిః - ఆహితాగ్ని-జాతపుత్ర- జాతదన్త- జాతిశ్మశ్రు- తైల పీత-ఘృత పీత-మధ్య పీత- ఊఢ భార్య - గతా ర్థ ఇత్యేతే తద్గణపఠితాః- ఆకృతిగణత్వాత్ గడుకణ్ఠ - అస్యుద్యత-దణ్డ పాణి ప్రభృతయోఽపి గ్రాహ్యాః-

ఆహితుణ్డిక- (అహితుణ్డ- ఠక్) పు- వ్యాళగ్రాహీ - తత్పర్యాయః- అహితుణ్డిక-

ఆహిమత- (అహిమత్- అణ్) పు- దేశవిశేషః

ఆహిరి- స్త్రీ- నవీన సంగీత శాస్త్రే రాగవిశేషః - మేళే ముఖ్యః-యస్మిన్ మేళే వ్యవహ్రియతే - షడ్జ మధ్యమ పఞ్చమా శ్శుద్ధస్వరాః-షట్శ్రుతిఋషభ ధైవతౌ-చ్యుతమధ్యమ గాన్ధారః- చ్యుత షడ్జనిషాదశ్చేత్యేత న్మేళఘటకాః- నవీనతరసఙ్గీత శాస్త్రే తు హనుమ త్తోడీ మేళజాతో యంరాగః-

ఆహు- ధా- ఆఙ్ - హు- ఉ- ఆహుతవాన్ - ఆహుతః- ఆహుతిః-

ఆహుక- పు- అన్ధకవంశే పునర్వసోః పుత్రః- తస్య స్వసా ఆహుకీ- తస్య పుత్రౌ దేవక ఉగ్రసేన శ్చ - (ఆహుక- అణ్) ఆహుకస్యాపత్యమ్ -

ఆహుకీ- స్త్రీ- ఆహుకస్యస్వసా-

ఆహుతి- (ఆఙ్ - హు- క్తిన్) స్త్రీ- పఞ్చమ మహాయజ్ఞేషు దేవయజ్ఞః - హోమః- అగ్నాహుతిః- ఆజ్యాహుతిః- సమిదాహుతిః ఇత్యాద్యా స్తద్భేదాః హోమద్రవ్య పూర్వశబ్దవాచ్యాః- మాషస్థాలీ శ్చతురఙ్గుళధారా ఆజ్యాహుతయః-ఆద్రామలక మాత్రా అన్నాహుతయః- ద్వాదశ పర్వపూరితాః పాణ్యాహుతయః-

పూర్వమీమాంసాయాం సంఖ్యా ప్రయుక్త కర్మ [illegible] ర్థాహార్గణ [illegible] సప్త ఆహుతి [illegible] హుతి త్యాది-

సోమయాగే ఆహుతి మన్త్రినామకే ద్విస్త్రాః తైత్తిరీయ సంహితాయామ్- ౧కాణ్డే - ౪ప్రపాఠకే పఠితాః- ప్రయాసాయ స్వాహా- యాసాయ స్వాహా-వియాసాయ స్వాహా- సంయాసాయ స్వాహా- ఉద్యాసాయ స్వాహా - అవయాసాయ స్వాహా - శుచే స్వాహా-శోకాయ స్వాహా-తప్యత్వై స్వాహా- తపతే స్వాహా- బ్రహ్మహత్యాయై స్వాహా- సర్వస్మై స్వాహా - ఇత్యేతే -

ఆహుల్య - న- ఓషధి విశేషః - శతాహ్వవి వర్గాన్తర్గతః - క్షుపవిశేషః- తత్పర్యాయాః- ఆహుల్య- హలకాక్ష-గవ- తరవట- శిమ్బఫల- సుపుష్ప - అక్షుర- దన్తకాష్ఠక- హేమపుష్ప- పీతపుష్ప- పుష్ప - కాఞ్చనపుష్పక - నృపమఙ్గల్య - శతపుష్ప ॥ భాషాన్తరే- రగ-తరవట॥ తద్గుణాః- తిక్తత్వమ్ శీతత్వమ్ చ క్షుష్యత్వమ్- పిత్త దాహ ముఖరోగ కష్ఠ కణ్డూ కృమి శూల వ్రణ హారత్వం చ ॥ తద్విశేషో భూమ్యాహుల్యమ్- తత్పర్యాయాః- కషకేసు - మార్కణ్డేయ- మహౌషధ॥ భాషాన్తరే- భోయితరవడ॥ తద్గుణాః- తిక్తత్వమ్- జ్వర కుష్ఠ మ సిధ్మ హారత్వమ్-

ఆహువ్ - ధా- ఆఙ్ హువ్- వెద - ఆహ్వానాత్మకమ్- ఉ- ఆహువామహే-

ఆహూ- ధా- ఆఙ్ . హూ-ఉ ఆహూయతే- ఆహూతవాన్- ఆహూతః-

ఆహూత- (ఆఙ్ - హ్వేఞ్- క్త) త్రి - యస్యాహ్వానం కృతంసః- న- ఆహ్వానమ్-

ఆహూతి- (ఆఙ్ - హ్వేఞ్- క్తిన్) స్త్రీ- ఆహ్వానమ్-

ఆహృ- ధా- ఆఙ్ - హృ- ఉ-ఆహృతః- ఆహృతవాన్ -

ఆహృత- (ఆఙ్ - హృఞ్- క్త) త్రి- ఆనీతమ్-భక్షితమ్ - వ్యాకరణే తేనా హృత మిత్యర్థః పాగ్వతీయః - ఉత్తర- వారి - జఙ్గల- స్థల- కాన్తార- అజ- శఙ్కు పతదన్యతమ-పూర్వక పథశబ్దా త్తేనా హృత మిత్యర్థే ఠఞ్- ఉ- ఔత్తర పథికః- వారి పథికః- జాఙ్గల పథికః- స్థాల పథికః- కాన్తార పథికః - ఆజపథికః- శాఙ్కు పథికః- తత్ర స్థల పూర్వాత్పథ శబ్దాన్మధుక మరిచ యోర ర్థయో రణ్ భవతి- ఉ- స్థాల పథం మధుకమ్- మరిచం వా- ౫। ౧ । ౭౭ ఉత్తర పథేనాహృతంచ- వారి జఙ్గల స్థల కాన్తారాజశఙ్కు పూర్వాచ్చ పథః- అణ్మధుక మరిచయోః ఇతిత త్సూత్రే-

ఆహేయ- (అహి- ఢఞ్) త్రి - సర్పసంబన్ధి విషాద్యాదికమ్-

ఆహేయీ- (ఆహేయ- ఙీప్) స్త్రీ- సర్ప సంబన్ధినీ-

ఆహో- (ఆఙ్- హన- డో) చాదిః- అవ్య- వితర్కార్థకమ్- వికల్పార్థకమ్ - తత్పర్యాయాః - ఉతా

హో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత-యదివా-యద్వా-కింవా-

అనేన యుక్తమనన్తరం తిజన్తం నానుదాత్తమ్ - సాన్తరం తు వా - ఉ - ఆహోపఠతి - ఆహో దేవదత్తః పఠతి - ౮ । ౧ । ౪౯ ఆహో ఉతాహో చానన్తరమ్ - ౫౦ శేషే విభాషా ఇతి తద్విధిః -

ఆహోపురుషికా - (ఆహో - పురుష - వుఞ్-టాప్) స్త్రీ - ఆత్మన స్సంభావనా - అహంకారవత్త్వమ్ - వృథాభినివేశః -

ఆహోస్విత్ - చాదిః - అవ్య - వికల్పార్థకమ్ -

ఆహ్న - (అహన్ - అణ్) . న - అహ్నాం సమూహః -

ఆహ్నిక (అహన్ - ఠఞ్) త్రి - అహ్నిభవమ్ . ఇత్యాది - (అహన్ - ఠక్) అహ్నా నిర్వృత్తమ్ - దిననిర్వర్త్యమ్ - న - నిత్యకర్మ - భోజనమ్ - అవాన్తర ప్రకరణమ్ - యథా మహాభాష్య అధ్యాయ పాదేషు - పస్పశాహ్నికమ్ - ప్రత్యాహారాహ్నికమ్ - వృద్ధ్యాహ్నిక మిత్యాదీని -

ధర్మశాస్త్రే నిత్యకర్మ రూప మాహ్నికం యథా - బ్రాహ్మ ముహూర్తోత్థానమ్ - ఆత్మహిత చిన్తనమ్ - తతః పుణ్యపురుషాది దర్శనమ్ - తత్ర మూత్ర పురీషోత్సర్జనమ్ - అథ శౌచమ్ - గణ్డూషః - ఆచమనమ్ - దన్తధావనమ్ - దర్భసంగ్రహణమ్ - స్నానమ్ - వస్త్రధారణమ్ - ఊర్ధ్వపుణ్డ్రమ్ - సన్ధ్యోపాసనమ్ - హోమః - ఏతాని కర్మాణి దివసస్యాష్టధా విభక్తస్యాదిమే భాగే కర్తవ్యాని - అథ ఇష్టదేవతా పూజనమ్ బ్రహ్మయజ్ఞ జపానన్తర మితి కేచిత్ - ద్వితీయ భాగే వేదాభ్యాసః సమిత్పుష్ప కుశాదీనా మాహరణం చ - తృతీయభాగే పోష్య వర్గార్థ మర్థార్జనమ్ - చతుర్థభాగే మృదాహరణ పూర్వకం మధ్యాహ్న స్నానమ్ - బ్రహ్మయజ్ఞః - తర్పణమ్ - దేవతార్చనమ్ - గురుపూజా - అథ పఞ్చమభాగే వైశ్వదేవమ్ - బలిహరణమ్ - నిత్యశ్రాద్ధమ్ - అతిథిపూజా - దివం పశ్చ్యాజ్ఞా నన్తరం భోజనమ్ - తామ్బూలభక్షణమ్ - తతో ఽవశిష్ట భాగత్రయే ఇతిహాస పురాణ ధర్మశాస్త్రా ద్యభ్యాసః - తతస్సాన్ధ్యయా స్నాయం సన్ధ్యోపాసనమ్ - హోమః - వైశ్వదేవమ్ - బలిహరణమ్ - అతిథిపూజా - తతో భోజనమ్ - తతశ్శయనమ్ -

ధర్మశాస్త్రే ఆహ్నిక విచ్ఛేదే సాధారణ ప్రాయశ్చిత్తమ్ - బహు దినాతిక్రమే ద్విగుణం కార్యమ్ -

హ్నైజక - న - దాక్షిణాత్యైః క్రియమాణః కర్మవిశేషః - స్వస్వ కులాగత కరభాజ దస్థానర దేవతా పూజనాది రూపః -

ఆహ్లాద్ - ధా - ఆఙ్ - హ్లాద్ - ఉ - అహ్లాదతే -

ఆహ్లాద - (ఆఙ్ - హ్లాదీ - ఘఞ్) సుఖమ్ - ఆనన్దః -

ఆహ్లాదక - (ఆఙ్ - హ్లాదీ - ణ్వుల్) త్రి - ఆహ్లాదయతే - ఆహ్లాదయతి వా య స్సః -

ఆహ్లాదన - (ఆఙ్ - హ్లాదీ - ల్యుట్) న - ఆహ్లాదః - (ఆఙ్ - హ్లాది - ల్యుట్) న - పరస్యాహ్లాదకరణమ్ -

ఆహ్లాదయ్ - ధా - ఆఙ్ - హ్లాదయ్ - ఉ - అహ్లాదయతి -

ఆహ్లాదిన్ - (ఆఙ్ - హ్లాదీ - ణిని) త్రి - ఆహ్లాదకః -

ఆహ్వ - ధా - ఆఙ్ - హ్వ - ఉ - అహ్వాత్ - మా ఆహ్వర్ ఆఙ్ - అహ్వ - అహ్వత్ -

ఆహ్వ - (ఆఙ్ - హ్వేఞ్ - డ) త్రి - య ఆహ్వయతే సః -

ఆహ్వయ్ - ధా - ఆఙ్ - హ్వయ్ - ఉ - ఆహ్వయతి

ఆహ్వయ - (ఆఙ్ - హ్వేఞ్ - డ - యా - క) పు - నామధేయమ్ -

ఆహ్వర్ - ధా - ఆఙ్ - హ్వర్ - ఉ - ఆహ్వరతి -

ఆహ్వ - ధా - ఆఙ్ - హ్వ - ఉ - ఆహ్వతా - ఆహ్వస్త - (ఆఙ్ - హ్వేఞ్ - అఙ్) స్త్రీ - నామధేయమ్ -

ఆహ్వాన - (ఆఙ్ - హ్వేఞ్ - ల్యుట్) న - ఏహీతివచనమ్ - ఆగమనానుకూలో వ్యాపారః -

ధర్మశాస్త్రే వ్యవహారే - అర్థినా నివేదితార్థస్య శ్రవణాత్పరం ప్రత్యర్థిన ఆహ్వానార్థం తత్పత్రే ముద్రాం వా నిక్షిపేత్తస్మై పురుషం వా ప్రేషయేత్ - ఆహ్వానానర్హాస్తు - అకల్యః - బాలః - స్థవిరః విషమస్థః - కార్యాన్తరాకులః - కార్యాతిపాతీ - వ్యసనీ - రాజకార్యాకులః - ఉత్సవాకులః - మత్తః - ఉన్మత్తః ప్రమత్తః - రోగీ - భృత్యః - ప్రవ్రజితః ఇత్యేతే - హీనపక్షా స్త్రీ - సత్కులజా - ప్రసూతా - ఉత్తమస్త్రీ - కన్యా స్వాయత్త కుటుమ్బా - స్వైరిణీ - గణికా - నిష్కులా - పతితా చేత్యేతా స్స్త్రియశ్చ - తేషామాహ్వానమప్యాసన్నకంరోషు తథా విధేషు గురు కార్యేషు తేషు ద్భృతః పితరో వా పుత్రా వా తత్తుల్యా వా ప్రేషణీయాః -

మన్త్రశాస్త్రే ఆహ్వాన ముద్రానామ ముద్రావిశేషః - హస్తౌ వంసయుక్తౌ కృత్వా నింహావ దూర్ధ్వముఖకరయో స్తర్జన్యాది త్రియమాకుఞ్చ్యకమ్పనేచేదాహ్వానముద్రేతి తల్లక్షణమ్ - అస్యాః ఫలమ్ సాక్షాత్కారః -

దర్శ పూర్ణమాసయో ర్హవిష్కృదేహీ తి దేవార్థ హవిస్సం పాదికాయా ఆహ్వానం క్రియతే - హవిష్కృదేహీ తిత్రి రవఘ్నన్నాహ్వయతీ తి - తత్ర సంశయః కిమయం మన్త్రో ఽవఘాతే వినియుజ్యతే - ఉతాహ్వాన ఇత్య ఇతి - అవఘాతే వినియుజ్యతే - యద్యప్యేహీతి పదమాహ్వానే సమర్థం తథాపి ఐన్ద్రి

[illegible] భవిష్యతి. న చాపి వాలఖిల్య
శ్యమన్త్రస్య తిత్త్వస్య చ విధా వాక్యభేద ఇతి వా
చ్యమ్. కస్యాంచి చ్ఛాఖాయా మస్య మన్త్రస్య మ
న్త్రకాణ్డే ప్రవార మధ్యస్యాధీతత్వేన ప్రత్యేక
పాఠిత్త్వేన తదనువాదనా వహ ఇ మాత్రస్య విధేయ
త్వా ఇతి పూర్వః పక్షః. త్రిరభ్యాసస్య నిత్యవ
త్ప్రాప్తిః పాఠమాత్రేణ నసిధ్యతి. కస్యాంచి చ్ఛా
ఖాయాం ద్విః పాఠాత్ కస్యాం చిత్త్రిః పాఠాచ్చ
అవష్కన్నిత్యస్య కాలలక్షణత్వేన కాలస్యాప్రాప్తత్వే
న విధేయత్వా భావాత్. ఆహ్వానస్యపిహి తి మన్త్ర
పాఠాన్యథా నుపపత్త్యా సిద్ధత్వేన తస్యాపి విధేయ
త్వా సంభవా త్త్రిర్యఙ్క్త్య భావేన్నైం ద్రీన్యా
యా ప్రసారా న్నిత్యవా హ్వానె మన్త్రస్య వినియో
గస్య ప్రాప్త్యా వషట్కారే య హ్వానం తస్య
త్రిరభ్యాసో విధీయత ఇతిరాద్ధాన్తః.
ఆహ్వయ్. ధా. ఆఙ్. హ్వేఞ్. ఉ. ఆహ్వయ్యతే.
ఆహ్వయ. (ఆఙ్. హ్వేఞ్. ఘఞ్) పు. ఆహ్వానమ్.
ఆహ్వాయయ్. ధా. ఆఙ్. హ్వాయయ్. ఉ. ఆహ్వాయ
యతి.
ఆహ్వర్. ధా. ఆఙ్. హ్వర్. ఉ. ఆహ్వార్షీత్ ॥ ఆఙ్.
అహ్వర్. ఉ. ఆహ్వార్షీత్ ॥ ఆఙ్. అహ్వర్
ఆహ్వర్యతే, ఆహ్వరితి ఇత్యస్యానిడార్థా ధాతుకే ని
ష్ఠాయాం చరూపమ్. ఉ. ఆహ్వర్యతే. ఆహ్వరి
తమ్.
ఆహ్వరక. (ఆఙ్. హ్వృఞ్. ణ్వుల్). త్రి. కు
టిలః ॥ యజుర్వేదశాఖాభేదః ॥ ఆహ్వరక మాచష్ట

ఇ. ఆహ్వరకయతి. ఆహ్వరి.
ఆహ్వరయ్. ధా. ఆఙ్. హ్వరయ్. ఉ. ఆహ్వరయతి.
ఆహ్వరి ఇత్యస్య గుణహీనా వశాద్రూపమ్.
ఆహ్వరయతి.
ఆహ్వరి. సుబ్ధా. ఆహ్వరక. ణిచ్. అస్య రూపాణి
ఆహ్వరయ్. గుణహీనా వశాత్ ॥ ఆహ్వర్. అని
డార్థా ధాతుకే నిష్ఠాయాంచ ॥ ఆజిహ్వరి. చఙి॥
సన్ ఆజిహ్వరయిష.
ఆం. మన్త్రశాస్త్రే పాశబీజమ్.
ఆంశ. (అంశ. అణ్) ఇత్యుజ్జ్వలదత్తః. త్రి. అంశ
స్యాపత్యమిత్యాది. అంశస్యాయమ్.
ఆంశిక. (అంశ. ఠక్) అంశభవః. అంశప్రయోజన
కః.
ఆంశ్య. (అంశ. ణ్య) న. దేశవిశేషః.
ఆంస్. ధా. ఆట్. అంస్. ఉ. ఆంస్యత్.
ఆంసయ్. ధా. ఆట్. అంసయ్. ఆంసయత్.
ఆంసస్. ధా. ఆట్. అంసస్. ఉ. ఆంససత్.
ఆంసాప్. ధా. ఆట్. అంసాప్. ఉ. ఆంసాప్యత.
ఆంసాపయ్. ధా. ఆట్. అంసాపయ్. ఉ. ఆంసాప
యత్.
ఆంసిసయిష. ధా. ఆట్. అంసిసయిష. ఉ.
ఆంసిసయిషత్.
ఆంసిసాపయిష. ధా. ఆట్. అంసిసాపయిష. ఉ. ఆం
సిసాపయిషత్.
ఆంహ్. ధా. ఆట్. అంహ్. ఉ. ఆంహత.
ఆంహయ్. ధా. ఆట్. అంహయ్. ఉ. ఆంహయత్.

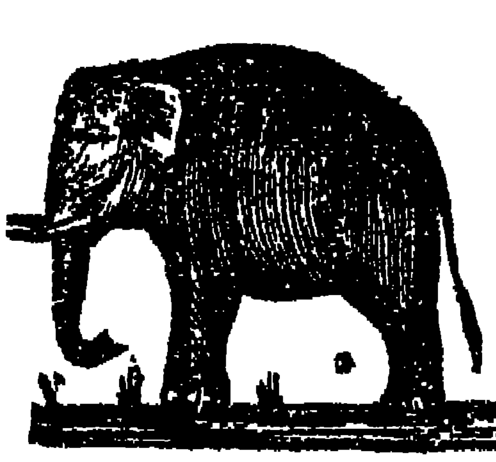

Published by S. P. V. Ranganathasvami Ayyavaralu garu.
Printed by R. Appalanarasimham.
At the Arsha Press, *Vizagapatam*. 1898.